

ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก

จำนงค์ ทองประเสริฐ

ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก

จ่านงค์ ทองประเสริฐ

บรรณาธิการ ภาวิไล มั่นสนั่นอม
ออกแบบปกและรูปเล่ม TON-ORGRAMMY GRAPHIC

ISBN 974-519-697-5
พิมพ์ครั้งที่ ๓ © พ.ศ. ๒๕๓๙
จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม
สงวนลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย
บริษัท ดันฮ็อพ แกรมมี จำกัด
๒๐๙/๑ อาคารซีมีคทาวเวอร์บี (ชั้น ๑๔) ถนนสุขุมวิท ๒๑
แขวงคลองเตยเหนือ เขตคลองเตย กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐
โทรศัพท์ ๖๖๔-๔๐๐๙, ๖๖๔-๔๒๙๐ ต่อ ๑๔๐๓ และ ๑๔๐๔
โทรสาร ๖๖๔-๔๐๑๐

พิมพ์ที่ บริษัท เอช เอ็น กรุ๊ป จำกัด

ราคา ๒๕๕ บาท

คำนำ

“ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก” เล่มนี้ เป็นหนังสือรวบรวมประวัติและแนวคิดสำคัญอย่างกะทัดรัดอีกเล่มหนึ่งของ อาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ มีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ความหมายของปรัชญาในทฤษฎีของปรัชญาเมธีตะวันตก จนถึงประเด็นสำคัญของปรัชญาในแต่ละลัทธิหรือสำนักคิด จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้รักและใฝ่ใจในวิชาปรัชญา

บริษัท ดันอ้อ แกรมมี จำกัด ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ชุดปรัชญา” อันเป็นผลงานของอาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ทั้งหมด ๔ เล่ม ด้วยหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะให้มีตำรับตำรา และสร้างบรรยากาศการศึกษาวิชาปรัชญาในประเทศไทยให้คึกคักยิ่งขึ้น

สังคมใดจะเป็นอารยะได้นั้น จิตวิญญาณของผู้คนในสังคมนั้นจะต้องมีปรัชญา

เราปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้สังคมไทยเป็นเช่นนั้น

บริษัท ดันอ้อ แกรมมี จำกัด

คำนำ

ข้าพเจ้าได้รับเชิญจากมูลนิธิธิดาธรรมมหาธาตุวิทยาลัยให้เป็นผู้บรรยาย “ปรัชญา” ณ สถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เป็นประจำทุกวันจันทร์ เวลา ๑๘:๐๐ - ๑๘:๓๐ น. ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ รวมเวลากว่า ๕ ปีแล้ว ปรัชญาที่นำไปบรรยายก็มีทั้งปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน และปรัชญาตะวันตก สลับกันไปอย่างละ ๒ ครั้ง แต่ในระยะหลังๆก็ไม่ถือเป็นกำหนดแน่นอนว่าอย่างละกี่ครั้ง หากถือความเหมาะสมเป็นสำคัญ เช่น บางเรื่องอาจต้องบรรยายถึง ๔ - ๕ ครั้งติดต่อกันไปจนกว่าจะจบตอน จึงหันไปบรรยายปรัชญาชุดอื่นต่อ

โดยเฉพาะ “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดตะวันตก” นี้ ข้าพเจ้าใช้หนังสือชุด “ปรัชญาตะวันตก” สมัยต่างๆที่ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นเพื่อใช้ศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรม-

ศาสตร์เป็นหลัก แต่โดยเหตุที่หนังสือชุดนั้นเขียนมุ่งให้เป็นตำราเรียนจริงๆ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้มีโอกาสได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย และได้มีโอกาสเข้ารับฟังคำบรรยายเพิ่มเติมโดยตรง ส่วนผู้ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยดังกล่าว หรือในคณะที่ข้าพเจ้าสอนก็อาจอ่านปรัชญาบางเรื่องไม่เข้าใจ เพราะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนมาก ข้าพเจ้าจึงได้เลือกนำปรัชญาเหล่านั้นมาบรรยายทางสถานีวิทยุยานเกราะ เพื่อท่านผู้สนใจในวิชานี้ แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าศึกษา จะได้มีโอกาสรับทราบหรือเข้าใจยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นการบรรยายแบบ “กลอนสด” ชนิดประยุกต์เข้ากับเรื่องที่พวกเราพอทราบบ้าง คือไม่ให้เป็นการเป็นการอะไรมากนัก ซึ่งก็ปรากฏว่ามีผู้สนใจรายการนี้อยู่เป็นจำนวนมากและได้ขอร้องให้ข้าพเจ้ารวบรวมพิมพ์เป็นเล่มขึ้น เพื่อสะดวกในการศึกษาและเก็บ เช่นเดียวกับ “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดอินเดีย” ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้ว ทั้งข้าพเจ้าก็เห็นว่าถ้าหากเก็บต้นฉบับที่ทางมูลนิธิฯ ได้กรุณาลอกจากเทปมาให้แล้วต่อไปอาจสูญหายเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งก็ได้ ข้าพเจ้าจึงได้นำคำบรรยายที่ถ่ายทอดมาจากเทปแล้วนั้นมาแก้ไขให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่ก็พยายามรักษาดั้งเดิมอย่างที่สุดเท่าที่พุดทางวิทยุให้มากที่สุด ได้ตัดออกเฉพาะคำที่ไม่จำเป็นเท่านั้น

การศึกษาปรัชญานั้นในนานาอารยประเทศเขาถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะประเทศที่ไร้ปรัชญาเป็นหลักเสียแล้ว ก็ย่อมคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ การที่เราจะเข้าใจกันและกันนั้นจำเป็นที่เราจะต้องทราบปรัชญาที่เป็นพื้นฐานชีวิตของเขาเสียก่อน แล้วเราก็จะรู้จักธาตุแท้ของเขายิ่งขึ้น เมืองไทยเรามีการศึกษาปรัชญาน้อย

มาก วิชาปรัชญาเกือบไม่มีความหมายอะไร แม้ปัญญาชนของชาติเป็นจำนวนมากก็ไม่รู้จักคุณค่าของปรัชญา การศึกษาของเราจึงไร้เป้าหมาย เด็กของชาติก็เลยกลายเป็นเครื่องทดลองไปโดยไม่รู้ตัว ถ้าหากเราจะหันมาสนใจวิชาปรัชญาให้มากยิ่งขึ้นแล้ว การศึกษาของชาติก็คงจะมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอนมากยิ่งขึ้น ความยุ่งยากในทางสังคมคงจะลดน้อยลง การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็คงเบาบางลง เราก็จะได้เยาวชนที่ดีในปัจจุบัน และได้ผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในอนาคตอย่างแน่นอน

ในการนี้ ข้าพเจ้าต้องขอขอบพระคุณท่านอาจารย์กิตติวุฒโภภิกขุ ผู้อำนวยการวิทยาลัยจิตตภาวันที่ได้เชิญข้าพเจ้าไปบรรยาย “ปรัชญา” ที่สถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เป็นประจำ จนกระทั่งได้เกิดผลเป็นหนังสือนี้ออกมา และขอขอบพระคุณ คุณจิตต์ แพร์พานิช แห่งสำนักพิมพ์แพร์พิทยาที่มีความปรารถนาที่จะพิมพ์หนังสือประเภทปรัชญาให้มากเพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนไทยสนใจในวิชาปรัชญามากยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณ น.ส. เสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ แห่งราชบัณฑิตยสถานที่ได้ช่วยทำดรรชนีให้โดยตลอด ถ้าหากมีอะไรขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ข้าพเจ้าก็กราบขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๒ พฤษภาคม ๒๕๑๕

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๑๔๘๒๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือ “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดตะวันตก” ที่สำนักพิมพ์แพรวพินิตาได้จัดพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ และต่อมาได้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ โดยมีได้แก้ไขแต่ประการใด ปรากฏว่าหนังสือ “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดตะวันตก” มีผู้นิยมอ่านกันมาก เพราะเป็นสำนวนพูดทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัยได้บันทึกลงแถบบันทึกเสียง แล้วได้ถอดออกมาเป็นตัวพิมพ์ดีด และข้าพเจ้าได้ปรับปรุงแก้ไขเล็กน้อย ผู้ที่ไม่เคยเรียนปรัชญาตะวันตกเลยก็สามารถอ่านเข้าใจได้โดยไม่ยาก

หนังสือ “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดตะวันตก” ได้ขาดตลาดไปร่วม ๒๐ ปีแล้ว คุณวิมล ไทรนิมโนล แห่งสำนักพิมพ์ตันอ้อ แกรมมี

จำกัด ได้ขอเข้าไปจัดพิมพ์ใหม่ ข้าพเจ้าได้อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ คุณจรีวรรณ เงินพลอย ได้จัดพิมพ์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์อย่างสวยงาม และ คุณสังวาลย์ มาลัยขวัญ ได้ช่วยพิสูจน์อักษรให้อย่างละเอียด เมื่อมีตอนใดหรือคำใดที่สงสัยหรือไม่สอดคล้องกับคำอื่นๆที่ผ่านมาแล้ว ก็ได้ตั้งข้อสังเกตไปให้โดยตลอด ทำให้การใช้ถ้อยคำลงรูปเป็นเอกภาพเดียวกัน ทั้งยังจัดทำ “ดรรชนี” ท้ายเล่มให้สะดวกแก่การศึกษาและค้นคว้าในหนังสืออีกด้วย

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณวิมล ไกรนิมิต และคณะผู้จัดทำทุกท่าน ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

(นายจำนงค์ ทองประเสริฐ)

เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน

๑๖ มกราคม ๒๕๓๔

ราชบัณฑิตยสถาน ในพระบรมมหาราชวัง

โทร. ๒๒๑-๕๔๕๓, ๒๒๒-๕๔๖๔

โทรสาร ๒๒๔๔๘๑๐

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๔
๑. ความหมายของปรัชญาในวรรณคดีของปรัชญาเมธีตะวันตก	๑๒
๒. ป่อเกิดของโลกและสิ่งต่างๆในวรรณคดีของเฮเลส อะแนกซิแมนเดอร์ อะแนกซิเมเนส - สิ่งทั้งหลาย รวมทั้งพระผู้เป็นเจ้าล้วนเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น	๒๔
๓. ปรัชญาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของเฮอแรคลิตุส - เฮอแรคลิตุสแอนตี้ศาสนา - ชีวิตเป็นโศกนาฏกรรมที่ดีที่สุด	๔๖
๔. โลกนี้ประกอบด้วยธาตุ ๖ คือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ความรัก ความเกลียด - เอ็มเปโดเคลสผู้รักชาติได้ - เป็นพวกมั่งสรวิต	๖๓
๕. Being กับ Becoming ในวรรณคดีของพาร์มินิดีส - ผีและพระเจ้ามีจริงหรือไม่ - Being มีลักษณะ ที่สำคัญๆอย่างไรบ้าง	๗๘

หน้า

๖. พวกโซฟิสต์คือบุคคลประเภทใด - การประชุมเป็นการ
ยกระดับมนุษย์ให้เหนือสัตว์อื่นๆ - โพรแทกอร์ส
ไม่แน่ใจว่ามีพระเจ้า ๙๓
๗. เดมอคริตัส กับ ลิวซิปปุส - ทุกหนทุกแห่งมีแต่อะตอม
กับอวกาศ - ทฤษฎีปรมาณู ๑๑๐
๘. ยุคทองของปรัชญาตะวันตก - โซคราเตส
ปรัชญาเมธีผู้นิยมเหตุผล - ปรัชญาเมธีผู้ยอมตาย
เพื่ออุดมคติ ๑๒๕
๙. ปรัชญาของโซคราเตส - “สิ่งที่ข้าพเจ้ารู้จักคือ
ข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย” - ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๑๔๑
๑๐. ลัทธิไซนิก - แอนติสเทนเนสและดิโอเยเนส -
การดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ ๑๕๗
๑๑. ดิโอเยเนส กับ พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ - ควรรักษาธรรมชาติ
ไม่ใช่อธิบายโลก - ให้ดำรงชีวิตง่าย ๆ ตามแบบธรรมชาติ ๑๗๒
๑๒. ชีวิตและปรัชญาของพลาโต - รีพับลิก คือรัฐธรรมนูญ
ของพลาโต - การสร้างภราดรภาพในหมู่หญิงชาย ๑๘๘
๑๓. ปรัชญาเมธีนักปกครองหรือนักปกครองผู้เป็น
ปรัชญาเมธี - พลาโตนิค เฟรนด์ชิปคืออะไร ๒๐๔
๑๔. ปรัชญาของพลาโต - ความรักคืออะไร - ทำไม
หญิงชายจึงต้องรักกัน ๒๑๙
๑๕. มนุษย์จะทำความดี ควรจะทราบ ว่า ความดีคืออะไร
ทำไมทำไม และทำอย่างไร - ความชั่วเลวกว่าความตาย ๒๓๕
๑๖. อะริสโตเติล กับ พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ - อะริสโตเติล
ผู้ก่อตั้งไลซีอุม - ความสุขทางใจเป็นความสุขนิรันดร์ ๒๕๓

	หน้า
๑๗. ความฉลาดหาได้จากการศึกษา - ธรรมจรรยา หาได้จากการปฏิบัติ - ความหมายของความดี	๒๖๓
๑๘. ปรัชญาอะริสโตเติล - ความดีทางธรรมจรรยา - ความยุติธรรม - ยุติธรรม - ความฉลาดและ การไตร่ตรอง - การยับยั้งใจ - มิตรภาพ	๒๗๙
๑๙. ลัทธิเอพิคิวเรียน กับ เอพิคิวรัส - ขวัญใจชาวเมือง แลมบ์ซาคุส - ผู้สนับสนุนในการให้เสรีภาพแก่สตรี	๒๙๓
๒๐. ความคิดเห็นของเอพิคิวรัสเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า - หน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญา - รัฐเป็นความชั่วร้ายที่จำเป็น	๓๐๓
๒๑. ลัทธิสโตอิก - ปรัชญาหรือปรัชญาญาณเป็นจุดมุ่งหมาย ขั้นสุดท้าย - ประเทศเล็กๆควรจะมีลัทธิชาตินิยม	๓๒๐
๒๒. ลัทธิวิมตินิยมหรือสเคปติก - ไม่มีอะไรเลยที่จริงจัง แม้ความไม่จริงจังก็ไม่จริงจังเช่นกัน - คาร์นีเดส นักการทูตที่ถูกขับ	๓๓๕
๒๓. ลัทธินีโอพลาโตนิสม์ - มนุษย์แบ่งออกเป็นร่างกาย วิญญาณ เจตภูต - วิญญาณสร้างสสาร สสารไม่ได้ สร้างวิญญาณ	๓๕๐
๒๔. หลักการสวรรค์ ๓ อย่าง - วิญญาณโลก เจตภูต พระผู้เป็นเจ้า - สสารเป็นสิ่งที่ชั่วช้า	๓๖๖
ดรรชนี	๓๘๒

๑

ความหมายของปรัชญา ในทฤษฎีของปรัชญาเมธีตะวันตก

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายเกี่ยวกับปรัชญา ต่อจากคราวที่แล้ว* เมื่อคราวที่แล้วผมได้ให้ความหมายของคำว่าปรัชญากับ Philosophy ว่ามีความเหมือนกัน หรือความต่างกันอย่างไร เพราะว่าวิชานี้ รู้สึกว่าจะเป็นวิชาใหม่สำหรับการศึกษาในเมืองไทย และเป็นวิชาที่ใช้ศึกษากันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมหาวิทยาลัยเท่านั้น

เมื่อคราวที่แล้วผมได้ให้ความหมายของคำว่าปรัชญาไว้บ้างแล้ว ในวันนี้ผมอยากจะได้นำความคิดเห็นของนักปราชญ์บางท่านที่ได้

---

* ดูรายละเอียดใน “ปรัชญาประยุกต์ : ชุดอินเดียน” ของผู้เขียน

ป ร ั ช ญ า ป ระ ญ ก ์ ช ุ ด ต ะ วั น ต ก

แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งปรัชญาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปราชญ์ชาวอังกฤษชื่อ เบร์ทรันด์ รัสเซลล์ท่านผู้นี้เป็นปรัชญาเมธีอังกฤษในปัจจุบัน และก็มีอายุประมาณ ๔๐ ปี* ท่านได้เขียนหนังสือไว้มากมายหลายเล่มด้วยกัน หนังสือเล่มหนึ่งที่ท่านได้เขียนไว้ก็คือหนังสือชื่อว่า The Problem of Philosophy ซึ่งในหนังสือเล่มนั้นท่านได้ดีคุณค่าแห่งปรัชญาไว้อย่างน่าฟังว่า ตามความเป็นจริงแล้ว คุณค่าแห่งปรัชญานั้น ส่วนมากอาจจะแสวงหาได้ก็ในความไม่จริงจางแน่นอนของมันนั่นเอง ผู้ที่ไม่มีหัวในทางปรัชญาเลยจะปล่อยให้ชีวิตล่องไปวันหนึ่งๆอย่างเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากสามัญสำนึกบ้าง ซึ่งเกิดจากความเชื่อถืออันติดเป็นนิสัย สันดานที่มีอยู่ในโลกของเขาและชาติของเขาบ้าง และที่เกิดจากความแน่ใจที่เจริญขึ้นในจิตใจของเขา โดยที่เหตุผลที่สุขุมลึกซึ้งของเขามิได้ให้ความร่วมมือหรือยินยอมเห็นชอบด้วยเลย สำหรับบุคคลประเภทนี้ โลกดูเสมือนหนึ่งว่าจะกลายเป็นสิ่งที่แน่นอน มีที่สิ้นสุดปรากฏเห็นอย่างแจ่มชัด สิ่งสำคัญทั้งหลายหาได้ก่อให้เกิดปัญหาใดๆขึ้นมาไม่ และความอาจเป็นไปได้ที่เราไม่ค่อยจะค้นหานักนั้นย่อมถูกพวกเขาปฏิเสธอย่างเหี้ยมดหยาบ แต่ตรงกันข้าม พอเราเริ่มมองอะไรให้เป็นปรัชญาออกมา เราจะพบว่าสิ่งที่เราพบเห็นอยู่ทุกๆวันที่เป็นธรรมดาอย่างที่สุดก็จะนำไปสู่ปัญหาดังๆ ซึ่งแต่ละปัญหาจะได้รับคำตอบเพียงแง่เดียวเท่านั้น หากคำตอบที่สมบูรณ์จริงๆไม่ได้เลย ปรัชญาแม้จะไม่สามารถบอกความจริงให้เราทราบ

* ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๒๐:๐๐ น. อายุ ๔๗ ปี

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติวัน ตก

ได้จริงๆว่าอะไรคือคำตอบที่ถูกต้องต่อปัญหาที่ความสงสัยได้ก่อให้เกิดขึ้น แต่ก็สามารถจะนำให้เราเห็นความอาจเป็นไปได้มากมายซึ่งจะทำให้ความคิดของเรากว้างขวางออกไป และจะปลดปล่อยเราให้เป็นอิสระจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีต่างๆที่บีบรัดตัวเราอยู่ ดังนั้นเมื่อปรัชญาทำให้ความรู้สึกเกี่ยวกับความจริงแท้ของเราที่ว่าสิ่งทั้งหลายคืออะไรกันแน่ลดน้อยลงได้ ก็ย่อมเชื่อว่าเพิ่มพูนความรู้ของเราให้ทวีคูณมากขึ้น มันอาจจะเป็นอะไรเพื่อจัดอะไรบางอย่างที่เป็นความรู้สึกที่ค่อนข้างจะอวดดีถือดีเกินวิสัยที่จะเข้าใจได้ของผู้ที่ไม่เคยเดินทางไปสู่เขตแดนแห่งความสงบเสรีให้หมดไปได้ และจะทำให้ความรู้สึกประหลาดใจของเรามีชีวิตชีวาอยู่เสมอ โดยการแสดงสิ่งต่างๆที่เรารู้จักคุ้นเคยดีแล้วในแง่ที่เราไม่ค่อยจะคุ้นเคยนัก

นอกจากประโยชน์ในการแสดงให้เห็นความอาจเป็นไปได้ที่คาดไม่ถึงแล้ว ปรัชญายังมีคุณค่าซึ่งบางทีจะนับว่าเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งก็ได้ ทั้งนี้ตามความสำคัญของเรื่องที่ปรัชญาคำนี้ถึง และโดยอาศัยความเป็นอิสระจากวัตถุประสงค์ที่แคบๆเป็นส่วนตัวซึ่งเป็นผลมาจากความคิดคำนึงนี้ ชีวิตมนุษย์ที่ดำเนินไปตามสัจชาตญาณนี้จะถูกกักอยู่ในวงกลมแห่งผลประโยชน์ส่วนตัวนี้ ซึ่งอาจหมายรวมไปถึงครอบครัวและเพื่อนฝูงด้วย แต่ทั้งนี้มิได้เพ่งถึงโลกภายนอกเว้นเสียแต่ว่ามันจะช่วยหรือกักสิ่งๆเข้ามาสู่วงกลมแห่งความปรารถนาของสัจชาตญาณนั้น ในชีวิตแบบมีอะไรบางอย่างที่ไม่ค่อยจะสมบูรณ์ และถูกจำกัดจำเขี่ยอยู่ ทั้งนี้เมื่อเอาไปเปรียบกับชีวิตแบบของนักปรัชญาซึ่งมีอะไรบางอย่างที่สงบและเป็นเสรีแล้ว โลกแห่งผลประโยชน์ส่วนตัวอันเป็นไปตามสัจชาตญาณนั้นก็เป็โลกเล็กๆ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ที่เอาไปวางไว้ในท่ามกลางแห่งโลกที่ทรงอำนาจและยิ่งใหญ่ ซึ่งจะต้องทำลายโลกส่วนตัวของเราให้กลายเป็นภัสมธุลีไปได้ นอกเสียจากว่าเราจะขยายผลประโยชน์ของเราออกไปครอบคลุมภายนอกไว้ได้เท่านั้น เราจึงจะคงรักษาตัวได้ โลกแห่งผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นก็คล้ายๆ กับกองทหารรักษาการณ์ที่อยู่ในป้อมที่ถูกล้อม ซึ่งทราบดีว่าข้าศึกได้ล้อมไว้ทุกด้านไม่ให้ตนหลบหนีไปได้ แต่ในที่สุดก็ต้องยอมจำนนอย่างจะหลีกเลี่ยงมิได้ ในชีวิตแบบนี้ย่อมหาสันติสุขมิได้ จะมีก็แต่การต่อสู้อยู่ตลอดเวลาระหว่างความรวดเร็วแห่งตัณหาและความกะปลกกะเปลี้ยแห่งพลังใจ ถ้าหากว่าชีวิตของเราเป็นชีวิตที่ยิ่งใหญ่และเป็นอิสระเสรีละก็ เราก็จะต้องหลบหนีจากที่คุมขังและจากการต่อสู้นี้ได้ ไม่โดยวิธีใดก็วิธีหนึ่งอย่างแน่นอน

นี่เป็นทรรศนะของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ซึ่งถือว่าเป็นปรัชญา-เมธีที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งในโลกปัจจุบันนี้ แต่ว่าเรื่องของปรัชญานี้เป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ในหลายด้านหลายแขนงด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าวิชาปรัชญาเดิมนั้นเราถือว่าเป็นบ่อเกิด หรือเป็นต้นเค้าแห่งศาสตร์ต่างๆ เพราะฉะนั้นการที่จะศึกษาปรัชญาให้เข้าใจอย่างละเอียด ก็จำเป็นที่จะต้องมีความรู้รอบด้านในทุกสาขาวิชา เพราะว่าทุกสาขานั้นก็อยู่ในขอบเขตแห่งปรัชญาทั้งสิ้น แต่ว่านักปรัชญานั้นจะเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างทุกวิชาอย่างละเอียดถี่ถ้วนนั้นก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าแต่ละวิชาแต่ละแขนงที่มีอยู่ในโลกนี้ล้วนแต่ต้องใช้เวลานานกว่าที่เราจะศึกษาค้นคว้าหาได้ตลอด บางทีชีวิตของเราในชั่วร้อยปีนี้เราไม่มีเวลาพอที่จะศึกษาแม้แต่เพียงศาสตร์เดียว แต่ว่าปรัชญาคลุมไปทุกๆ ศาสตร์ เราจะเอาเวลาที่ไหน

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ ว น ต ก

มาศึกษาศาสตร์ต่างๆเหล่านั้นให้แจ่มแจ้งทะลุปรุโปร่งทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนั้นนักปรัชญาจะรู้ในวิชาการทุกอย่างแขนงโดยละเอียดเหมือนกับพวกที่มีความรู้ในวิชาแต่ละวิชาหาได้ไม่ เพราะฉะนั้นการศึกษาปรัชญานี้ก็เหมือนกับการศึกษาป่าไม้ สำหรับผู้ที่ศึกษาในวิชาการต่างๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ก็ดี ในทางคณิตศาสตร์ก็ดี ในทางดาราศาสตร์ก็ดี ในทางเศรษฐศาสตร์ก็ดี หรือในทางการเมืองก็ดี บุคคลเหล่านี้ก็เปรียบเหมือนกับว่าศึกษาเรื่องต้นไม้ที่มีอยู่ในป่า พวกศึกษาวิทยาศาสตร์ก็เปรียบเหมือนกับว่ากำลังศึกษาเรื่องไม้สัก พวกที่ศึกษาดาราศาสตร์ก็สมมุติว่ากำลังศึกษาเกี่ยวกับเรื่องไม้ยาง ผู้ที่กำลังศึกษาเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ก็สมมุติเหมือนกับว่ากำลังศึกษาเรื่องไม้เต็งรัง ที่นี้แต่ละพวกก็พยายามศึกษาไม้แต่ละชนิด จะต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญ (Specialize) ในเรื่องไม้เหล่านั้น อย่างหาที่ดำหนิหรือว่าหาข้อบกพร่องไม่ได้ แต่ว่าพวกนักปรัชญาพวกนั้นไม่ใช่ผู้ที่จะไปศึกษาเรื่องไม้สัก หรือจะไปศึกษาเรื่องไม้ตะเคียน หรือจะไปศึกษาเรื่องไม้เต็งรังอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือว่าทุกอย่างอย่างให้ละเอียดลึกซึ้ง พวกปรัชญาเมธีจะศึกษาไม้ทุกๆชนิด แต่ว่าการศึกษาไม้ทุกๆชนิดจะให้อำนาจโดยละเอียดลออนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากแต่อย่างใดก็ตาม นักปรัชญามองเห็นป่า ผู้ที่ศึกษาวิชาการต่างๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์ก็ดี นักดาราศาสตร์ก็ดี นักเศรษฐศาสตร์ก็ดี ก็เหมือนกับศึกษาหมู่ไม้แต่ละชนิดที่อยู่ในป่านั้น เพราะฉะนั้นผู้ที่ศึกษาวิชาการต่างๆเหล่านี้มักจะมองเห็นแต่ต้นไม้ แต่มองไม่เห็นป่า ส่วนผู้ที่ศึกษาปรัชญานั้นเหมือนกับผู้ที่มองเห็นป่า แต่บางทีก็เผลอจกต้นไม้แต่ละชนิดในป่านั้น เพราะฉะนั้นการศึกษาปรัชญา ซึ่งเปรียบ

ปรัชญา ประยุกต์ ชั่วคราว

เสมือนกับการศึกษาในวงกว้างคือศึกษาไปไม่ จึงจะเอาความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ความเข้าใจในแต่ละชนิดโดยละเอียดลออนั้นไม่ได้ นักปรัชญาไม่สามารถที่จะเข้าใจวิธีการต่างๆ หรือศาสตร์ต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกโดยละเอียดลออเลย แต่ถึงกระนั้นวิธีการต่างๆ เหล่านั้นก็มีความจำเป็นที่นักปรัชญาจำเป็นจะต้องรู้วิชาการสาขาต่างๆ เหมือนกับรู้ต้นไม้ทั้งหลายที่ได้รวมกันเป็นป่าฉะนั้น แม้เราจะศึกษาไปก็มิได้หมายความว่าเราต้องศึกษาด้านไม้ทุกชนิดที่มีอยู่ในป่าอย่างละเอียด เพราะการศึกษาให้ละเอียดลออนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก

ที่นี้การศึกษาปรัชญานั้นส่วนใหญ่เราพุ่งไปในด้านจิตใจ แต่ความจริงก็ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาปรัชญานั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจโดยเฉพาะ ความจริงการศึกษาปรัชญาก็มีเรื่องเกี่ยวกับเรื่องวัตถุด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นการศึกษาปรัชญาจึงมีทั้งในด้านจิตใจทั้งในด้านวัตถุ แต่ส่วนใหญ่เมื่อเราพูดถึงการศึกษาปรัชญาเรามุ่งไปในการศึกษาด้านจิตใจ เรื่องของปรัชญานี้เป็นเรื่องที่กว้าง เราสามารถที่จะศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด การศึกษาปรัชญานั้นบางคนเขาบอกว่าศึกษาไปแล้วสติไม่ดี บางทีจะเป็นบ้า อะไรต่างๆ เหล่านี้ เพราะว่ามีคนบางคนไปศึกษาปรัชญาเข้ามาแล้วสติฟั่นเฟือน หรือว่าเป็นโรคประสาท เราจะถือว่าคนเมื่อศึกษาปรัชญาแล้วจะต้องเป็นโรคเส้นประสาท หรือจะต้องเป็นบ้าไปนั้น ก็เป็นการอนุมานที่ผิด การอนุมานแบบนี้ในทางตรรกศาสตร์ถือว่าเป็นการอนุมานแบบอุปนัย (induction) การอนุมานแบบนี้เป็นการอนุมานจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม เมื่อเราเห็นว่านาย ก. เกิดมา

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

แล้วก็ตาย นาย ข. เกิดมาแล้วก็ตาย นาย ค. เกิดมาแล้วก็ตาย ฯลฯ เราจะสรุปว่าคนทุกคนเกิดมาแล้วก็ตาย ในแง่นี้ก็รู้สึกว่าคุณ แต่ว่าถ้าเราจะเทียบเคียงในทำนองนี้ว่านาย ก. เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย นาย ข. เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย นาย ค. เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ฯลฯ เราจะสรุปว่าคนทุกคนเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้น บางทีมันก็ไม่ถูก เพราะฉะนั้นการศึกษาจากการอนุมานแบบอุปนัย หรือการเข้าใจจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวมนี้มักจะมั่วทั้งผิดและมีทั้งถูก เราจะถือเอาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ไม่ได้ แต่ว่าการอนุมานจากส่วนรวมมาหาส่วนย่อยเช่นว่า คนทุกคนเกิดมาแล้วก็ตาย เราก็อาจจะอนุมานต่อไปว่า นาย ก. เกิดมาแล้วก็ตาย นาย ข. เกิดมาแล้วก็ตายได้ อย่างนี้เป็นการอนุมานจากส่วนรวมมาหาส่วนย่อย ที่นี้การที่เราจะไปเห็นคนสองสามคนที่ศึกษาปรัชญาแล้วสติไม่ดี หรือว่าเป็นโรคเส้นประสาท เพราะฉะนั้นเราจะสรุปว่าคนทุกคนที่เรียนปรัชญาแล้วเป็นโรคเส้นประสาท มันก็เหมือนกับว่าเราเคยได้ยินเขาเล่ากันว่าคนที่ไม่เข้ากัมมัฏฐานมักจะสติเสีย หรือบางทีจะเป็นบ้าไปด้วย เพราะฉะนั้นเราอย่าไปเข้ากัมมัฏฐานเลย อย่างนี้ก็ป็นตัวอย่างส่วนน้อยซึ่งอาจจะมี ทั้งนี้บางทีแม้เขาไม่เข้ากัมมัฏฐานแล้วเป็นบ้าก็มีถมเถไป เพราะฉะนั้นเราจะถือว่าต้องเข้ากัมมัฏฐานแล้วจึงจะเป็นบ้าอย่างนี้ก็ไม่ต้องเถียง เมื่อเราเห็นว่าคน ๒ คนเข้ากัมมัฏฐานแล้วเป็นบ้า เราจะถือว่าคนทุกคนเมื่อเข้ากัมมัฏฐานแล้วเป็นบ้า มันก็ไม่ถูกอีกเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการอนุมานนั้นจึงเป็นการอนุมานที่ไม่ชอบ การศึกษาปรัชญานั้นเป็นการประเทืองปัญญา เป็นการที่ทำให้เป็นคนมีความคิดกว้างขวาง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทำให้เป็นคนมีจิตใจไม่คับแคบ

ที่นี้การศึกษาปรัชญานี้ นักปรัชญาผู้หนึ่งเป็นชาวกรีก ชื่อ เอปิคูรัส เอปิคูรัสผู้นี้ท่านมีลูกศิษย์ลูกหามากมายจนกระทั่งได้ตั้งลัทธิขึ้นมาลัทธิหนึ่งเรียกว่า ลัทธิเอปิคูเรียน (Epicurianism) ท่านได้ให้ทรรศนะอย่างน่าฟังว่า เมื่อยังหนุ่มอยู่ก็ขออย่าได้ละเลยในการที่จะศึกษาปรัชญาเลย และเมื่ออยู่ในวัยชราก็อย่าได้ท้อแท้เบื่อหน่ายในการศึกษาปรัชญาเช่นกัน ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีใครเลยที่จะสามารถหาเวลาที่เหมาะสมหรือที่สายเกินไปในการที่จะศึกษาเกี่ยวแก่สุขภาพแห่งจิตของเขาได้ และผู้ที่ยืนยันว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะศึกษาปรัชญาหรือกาลเวลาที่จะศึกษาปรัชญาได้ผ่านพ้นไปเสียแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ก็คล้ายๆกับคนที่ควรจะพูดว่ายังไม่ถึงเวลาที่เรจะได้รับความสุขสำราญ หรือว่าสายเกินไปเสียแล้วที่เราจะมีความสุข ดังนั้นทั้งคนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าและคนแก่ก็ควรจะศึกษาปรัชญาด้วยกันทั้งนั้น คนหนุ่มสาวศึกษาปรัชญา ก็เพื่อว่าเมื่อเขาแก่เฒ่าเขาก็จะได้เป็นหนุ่มเป็นสาว กระชุ่มกระชวยในสิ่งที่ดึงดูดหลายๆ อย่างได้ โดยอาศัยความพอใจอันเกิดจากการย้อนระลึกถึงความหลัง สำหรับคนเฒ่าคนแก่ก็เพื่อว่าเขาอาจจะเป็นคนหนุ่มคนสาว และเป็นคนเฒ่าคนแก่ได้พร้อมๆกันในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะว่าเขาไม่มีความหวาดวิตกใดๆเกี่ยวกับอนาคตเลย

ท่านผู้นี้ นับว่าเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมาก ท่านให้ทรรศนะเกี่ยวกับการศึกษาปรัชญาว่าไม่ใช่เป็นเรื่องของคนเฒ่าคนแก่โดยเฉพาะ แม้แต่คนหนุ่มคนสาวก็ควรจะศึกษาเล่าเรียนปรัชญาด้วย เพราะการศึกษาปรัชญาต้องกินเวลามาก ถ้าเราไปศึกษาเอาตอนเฒ่าตอน

ป ร ั ษ ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

แก่ เวลาที่จะศึกษาปรัชญาก็มีน้อย เหมือนกับการศึกษาธรรมะ ถ้าเราไปรอให้แก่เสียก่อนแล้วจึงค่อยศึกษา เวลาที่จะศึกษาก็ไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นเราควรจะศึกษาดังแต่หนุ่มแต่สาว เมื่อเราแก่เฒ่าขึ้นมา เราก็คจะได้มีปรัชญาหรือมีธรรมะมากพอสำหรับที่จะใช้กับชีวิต สำหรับคนเฒ่าคนแก่ นั้นแม้ว่าจะแก่เฒ่าแล้ว ปรัชญานี้ จะทำให้จิตใจของเรากระชุ่มกระชวยกระปรี้กระเปร่าอยู่เสมอ ไม่ เป็นคนที่มีจิตใจหดหู่ เพราะปรัชญาสอนให้คนรู้จักคิดสอนให้คนมี ใจกว้าง เพราะฉะนั้นการศึกษาปรัชญานั้นจึงถือว่ามีความสำคัญ มากทีเดียว แต่ว่าเรื่องของการศึกษาปรัชญานั้น ถ้าหากว่าเราไม่ รู้จักศึกษา ก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าเรื่องของปรัชญาไม่ว่า จะหยิบหนังสือเล่มใดขึ้นมาอ่าน เราจะรู้สึกว่า หมะมันอ่านยากเสีย จริงๆ หรือบางทีทั้งๆที่ว่าข้อความในนั้นมันก็ไม่ยากเท่าใดนัก แต่ ว่าความหมายของมันลึกซึ้ง บางทีเราจะต้องแปลความหมายกันอีก หลายชั้นทีเดียว เพราะฉะนั้นเรื่องของปรัชญานั้นเป็นเรื่องที่เราจะ ต้องค่อยๆพิจารณา ค่อยๆศึกษาไปตามเรื่องตามลำดับ เรื่อง ปรัชญานั้นมีมากมายหลายสาขายด้วยกัน ซึ่งผมจะไม่นำมาแยกแยะ ให้เห็นว่ามื่อะไรบ้าง เพราะว่านี่เป็นเรื่องที่เราจะศึกษาในมหาวิทยาลัย หรือในโรงเรียน ผมอยากจะนำชีวิตของปรัชญาเมธีบางท่าน เอามา สำหรับเพื่อจะศึกษาดูผลแห่งการค้นคว้าหรือการศึกษาของท่าน ว่า ท่านได้ก่อให้เกิดความคิดเห็นที่ดีสำหรับที่อนุชนรุ่นหลังควรจะ ประพฤติปฏิบัติตามอย่างไรบ้าง และสำหรับวันนี้ผมก็จะไม่นำบุคคล ที่ท่านเคยได้ยืมชื่อกันมาอย่างดีแล้ว อย่างเซนโซคราเตส หรือเพลโต หรืออริสโตเติลมาพูดถึง เพราะว่าเวลาเราพูดถึงปรัชญาเมธีตะวันตก

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เราก็มักจะนึกถึงโสกราตีสบ้าง พลาโตบ้าง อะริสโตเติลบ้าง แต่ความจริงปรัชญาเมธีก่อนโสกราตีส หรือก่อนพลาโตนั้นยังมีมากมายหลายท่านด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่ถือว่าเป็นนักปราชญ์คนแรกในทางด้านปรัชญาของกรีกก็คือเธเลส เธเลสเป็นบุคคลรุ่นราวคราวเดียวกับพระพุทธเจ้า คือเกิดก่อนพุทธกาลหรือก่อนพุทธศักราช ๘๑ ปี และถึงแก่กรรมก่อนพุทธศักราช ๒ ปี ก็หมายความว่าเธเลสนี้แก่กว่าพระพุทธเจ้า ๑ ปี และถึงแก่กรรมก่อนพระพุทธเจ้า ๒ ปี เพราะฉะนั้นชีวิตและความคิดเห็นของเธเลสจึงได้ก่อให้เกิดวิวัฒนาการแห่งปรัชญาตะวันตกในระยะหลังๆ ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่มีความคิดเป็นอิสระ พยายามคิดในสิ่งที่คนอื่นเขาไม่ค่อยคิด เพราะตามปกติในทางตะวันตกนั้นเมื่อพูดถึงปรัชญา เรามักจะนึกถึงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเรื่องของปรัชญาทางตะวันตกนั้นหนีเรื่องพระผู้เป็นเจ้าไม่พ้น และคนส่วนใหญ่ก็คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างนี้เกิดมาจากพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าเนรมิต พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก สร้างบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลาย สร้างต้นไม้ สร้างอะไรต่างๆ นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเนรมิตของพระผู้เป็นเจ้า แต่ว่าเธเลสนี้แม้ว่าจะไม่เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด แต่ก็บุคคลที่ได้รับเริ่มในการที่จะได้มีความคิดเป็นของตัวเอง ท่านได้พยายามตั้งปัญหาเช่นเดียวกับปัญหาในทางตะวันออก คือปัญหาเกี่ยวกับเรื่องโลกว่าโลกนี้เกิดมาได้อย่างไร ใครเป็นผู้สร้างโลก ในทางตะวันออกเราก็ได้มีปัญหานี้มาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว ก่อนสมัยพุทธกาล ปัญหาเช่นนี้ก็ทำให้เกิดขึ้นว่า โลกนี้เกิดมาได้อย่างไร ใครเป็นผู้สร้าง โลกมีที่สุดโหม

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

หรือว่าโลกไม่มีที่สุด อย่างนี้ในโลกตะวันตกเธเลสก็ได้อธิบายกัน และเมื่อท่านคิดไปคิดมา ท่านก็ได้สรุปเอาว่าโลกนี้เกิดมาจากน้ำ เพราะว่าท่านพิจารณาเห็นว่าน้ำนี้เป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย ถ้าหากว่าเราพิจารณาดู เราจะเห็นว่าอย่างน้ำแข็งก็มาจากน้ำ หรืออย่างตามภูเขาที่มีหินงอก หินงอกนี้ท่านบอกว่ามาจากน้ำ คือน้ำหยดนานๆ เข้มข้นค่อยๆ ไหลซึมทับถมกันมานานๆ เข้มข้นก็จะกลายเป็นหินงอกย่อยออกมา เพราะฉะนั้นหินนี้ก็เกิดจากน้ำเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อหินเกิดจากน้ำได้ ทุกสิ่งทุกอย่างก็ควรจะเกิดมาจากน้ำด้วย เพราะน้ำนี้เมื่อถูกความร้อนมากๆ เข้าก็ระเหยกลายเป็นไอ เพราะฉะนั้นอากาศนี้ก็ควรเกิดมาจากน้ำ น้ำจึงควรจะเป็นจุดศูนย์กลางหรือเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งทั้งหลาย เพราะฉะนั้นการที่เธเลสได้ให้ข้อคิดเห็นว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลายนี้ ก็เท่ากับว่าเป็นการปูพื้นฐานแห่งความคิดของชาวตะวันตก ว่าไม่มีความเชื่อถือว่าจะต้องมีคนนั้นคนนี้สร้างอีกต่อไปแล้ว แม้ว่าความคิดนี้จะเป็นความคิดที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตามเป็นการริเริ่มความคิดที่จะให้คนเป็นตัวของตัวเอง เป็นคนที่รู้จักใช้เหตุผล รู้จักค้นคว้า รู้จักการวิเคราะห์ รู้จักการวิจัย เพราะฉะนั้นก็ถือว่าเธเลสเป็นบุคคลที่สำคัญอันดับแรก ที่ได้สร้างความคิดอิสระขึ้นในหมู่ของชาวตะวันตกและกรีก เราถือว่าเธเลสเป็น ๑ ในนักปราชญ์ทั้ง ๗ หรือเขาเรียกว่าเซเวน ไวส์ เมน* (Seven wise men) เซเวน ไวส์ เมนนี้บรรดาหนังสือต่างๆ ตำราต่างๆ ได้ให้ชื่อไว้

* ดู “ปรัชญาตะวันตก : สมัยโบราณ” ของผู้เขียน

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

ต่างๆกัน ชื่อทั้ง ๗ คนนี้ไม่ค่อยตรงกัน แต่ว่าในทุกเล่มที่พูดถึง เซเวน ไวส์ เมน ก็จะต้องพูดถึงเธเลสไว้เป็นอันดับแรก เพราะฉะนั้น เราจึงถือว่าเธเลสเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด

ความคิดที่ว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย ถ้าเราพิจารณาดู ทางปรัชญาของชาวตะวันออกบ้าง เราก็จะเห็นว่าความคิดที่ว่าน้ำ เป็นบ่อเกิดของสิ่งต่างๆนี้ก็ได้มีอยู่ในปรัชญาของตะวันออกเช่นเดียวกัน และปรัชญาตะวันออกนี้ได้พัฒนาการมามาก คือระยะสมัยที่ เธเลสมีชีวิตอยู่นั้น ปรัชญาตะวันออกได้ก้าวไปถึงขั้นที่ว่าโลกนี้เกิด มาจากธาตุทั้ง ๔ หรือธาตุทั้ง ๖ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาณ เป็นต้น และถ้าหากว่าเราไปศึกษาในหนังสือลิลิต นารายณ์สิบปาง เราจะพบความคิดอย่างหนึ่งของชาวฮินดูหรือ ผู้นับถือศาสนาฮินดู แต่ว่าสำหรับเรื่องนี้ผมได้คิดและตีความ หมายเอาเอง ซึ่งใครจะรับรองหรือไม่ฉัน ผมไม่คำนึงถึง ที่บอกว่า นารายณ์เป็นผู้อวดาร เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างอะไรต่างๆเหล่านี้ นี่เป็นวิวัฒนาการแห่งความคิดของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเดิมทีเดียว เขาถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง ต่อมาความคิดที่ว่าพระวิษณุเป็น ผู้สร้างบ้าง พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นผู้สร้างบ้าง ก็วนเวียนไปมา แต่ในสมัยที่พระวิษณุหรือพระนารายณ์รุ่งเรืองขึ้นมานั้น ก็ได้ เกิดเป็นนารายณ์ ๑๐ ปางขึ้น นารายณ์ ๑๐ ปางนี้ก็เป็นการ สังเคราะห์เอาพระพุทธรศาสนาเข้าไว้ในศาสนาฮินดูด้วย โดยถือว่า พระพุทธเจ้าเป็นอวตารปางที่ ๙ ของพระนารายณ์ แต่ถ้าเรา พิจารณาเรื่องนารายณ์ทั้ง ๑๐ ปางนี้ เราจะเห็นวิวัฒนาการของ พระนารายณ์ซึ่งวิวัฒนาการมาจากปางแรกซึ่งอวตารไปเป็นปลา

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

ปางที่ ๒ กิ๋วदारไปเป็นเต่า ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบก เดิมก็เป็นสัตว์น้ำ ต่อมาก็เป็นครึ่งน้ำครึ่งบก ต่อมาก็เป็นหมู เป็นสัตว์บก จากหมูก็มาเป็นสัตว์ที่กึ่งมนุษย์ คือเป็นนรสิงห์ เป็นชายเดีย เรื่อยมาจนกระทั่งถึงเป็นพระกฤษณะ เป็นพระพุทเจ้า และต่อไป ก็จะมีปางที่ ๑๐ ซึ่งเราเทียบกับพระศรีอริยเมตไตรย ถ้าเรา พิจารณาจากรากศัพท์ของคำว่า นารายณ์ คำว่า นารายณ์ นี้ตาม ศัพท์ก็แปลว่า ผู้ไปในน้ำหรือผู้อยู่ในน้ำ ที่ว่าพระนารายณ์อยู่ใน เกษียรสมุทรก็คืออยู่ในทะเลน่านม และพระนารายณ์เป็นผู้สร้าง เป็นผู้รักษา ผู้ที่อยู่ในเกษียรน่านมนี้ ถ้าเราพิจารณาให้ถี่ก็คล้ายๆ กับสเปอร์มาโตซัวนั่นเอง เพราะสเปอร์มาโตซัวก็เป็นพวกอยู่ในน้ำ และก็มีสิ่งที่มีชีวิตที่จะก่อให้เกิดปฏิสนธิ เพราะฉะนั้นเราจะถือว่า น้ำนี้เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างก็เห็นจะพอไปกันได้ และนอก จากนั้น เรื่องของน้ำนี้ ต่อมาในสมัยดาร์วิน เราก็มีพัฒนาการหรือ ว่าวิวัฒนาการความคิดว่าสัตว์ทั้งหลายหรือมนุษย์นี้เกิดมาจากสัตว์ น้ำทั้งนั้น เดิมมาจากในน้ำเสียก่อน เพราะฉะนั้นที่ว่าน้ำเป็นบ่อเกิด ของทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ว่าเป็นความคิดในสมัยเธเลสเพียงเท่านั้น ความคิดในระยะหลังๆ นี้ก็ได้รับรองในทฤษฎีนี้ ไม่โดยตรงก็โดย ทางอ้อม หรือในสมัยก่อนเธเลสนั้น ในทางตะวันออกก็มีความคิด เห็นเช่นนี้อยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่เธเลสได้เห็นว่าทุกสิ่งทุก อย่างเกิดมาจากน้ำนั้น ก็เป็นการริเริ่มความคิดใหม่ๆ สำหรับชาว ตะวันตก ซึ่งต่อมาก็ได้วิวัฒนาการต่อไปอีก ซึ่งผมจะได้พูดใน อันตบต่อไปว่า ความคิดเกี่ยวกับเรื่องโลกนี้มีวิวัฒนาการมาอย่างไร แต่ข้อสำคัญก็คือว่าในสมัยเธเลสนี้ขอให้เราจำไว้ว่า เราได้เริ่มต้น

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

จากความคิดที่ว่า โลกเกิดมาจากน้ำเสียก่อน ทีนี้เมื่อพูดถึงเฮเลส แล้วเราอาจจะคิดว่าเฮเลสนี้เป็นนักปรัชญา หรือนักคิดในเรื่องนี้ เพียงอย่างเดียว ความจริงเฮเลสนี้เป็นผู้มีความสามารถรอบด้าน ท่านเป็นนักดาราศาสตร์ เป็นนักคณิตศาสตร์ เป็นนักการเมือง การที่ท่านเป็นนักดาราศาสตร์นี้ก็คือว่าท่านสามารถทำนายเรื่องที่จะเกิดสุริยุปราคา ซึ่งเกิดเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ก่อนพุทธศักราช ๔๒ ปี ท่านได้ทำนายไว้มาก่อนว่า ในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ก่อนพุทธศักราช ๔๒ ปีนั้น จะเกิดสุริยุปราคา และในที่สุดสุริยุปราคาก็เกิดขึ้นจริงๆ การที่ท่านสามารถทำนายล่วงหน้าว่าจะเกิดสุริยุปราคาขึ้นมาได้ และก็เป็นความจริงดังที่ท่านได้ทำนายไว้นั้น นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้เกิดความสนใจในวงการของนักปราชญ์ในสมัยนั้น เพราะตามปรกติคนทั่วไปก็ถือว่า การที่เกิดจันทรคราสก็ดี สุริยคราสก็ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เกิดจากการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า หรือพระผู้เป็นเจ้าจะบันดาลให้เป็นไปทั้งนั้น แต่การที่เฮเลสสามารถทราบสุริยุปราคาก่อนที่จะเกิดนั้น ก็แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านดาราศาสตร์ ซึ่งในเรื่องดาราศาสตร์นี้ ความจริงได้มีวิวัฒนาการมาก่อนสมัยเฮเลสแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไอโอเนียหรือพวกบาบิโลเนีย พวกตะวันออกไกลซึ่งมักอยู่ในทะเลทราย พวกนี้จะต้องเดินทางไกล จะต้องไปไหนมาไหนอยู่ตลอดเวลา อพยพเคลื่อนที่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นพวกนี้ก็จะอาศัยดวงดาว จิ้งเก้งในทางดาราศาสตร์ นอกจากนั้นเฮเลสโดยอาศัยวิชาดาราศาสตร์นี้ก็แสดงให้เห็นว่า ถ้าหากใครจะไปคิดว่า ถ้าเป็นปรัชญาเมธีแล้วจะต้องบ้าคลั่งแต่ในเรื่องของศาสนา เรื่อง

ป ร ิ ข ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ของธรรมชาติ เรื่องของจริยศาสตร์แล้วจะต้องยากจน อะไรต่างๆ เหล่านี้ เธอสอนบอกว่าการเป็นปรัชญาเมธีนั้นไม่จำเป็นว่าจะ ร่ำรวยไม่ได้ ถ้าหากว่านักปรัชญาต้องการร่ำรวยก็ร่ำรวยได้ เหมือนกัน เพียงแต่ถ้าหากถึงขั้นนักปรัชญาแล้ว ความโลภ ความหลง อะไรต่างๆ เหล่านี้มันก็ลดน้อยลง แต่เพื่อเป็นการพิสูจน์ ให้เห็นว่านักปรัชญานั้น ถ้าต้องการมั่งมี จะมั่งมีเมื่อไรก็ได้ นั่นก็คือ ในปีหนึ่งท่านอาศัยวิชาโหราศาสตร์หรือดาราศาสตร์เข้าช่วยก็ทราบ ว่าปีนั้นจะมีมะกอกมากมายเหลือล้นทีเดียว และในขณะนั้นก็ยังเป็น ฤดูหนาวอยู่ มะกอกก็ยังไม่ออกผลออกมา แต่ท่านรู้ว่าเป็นอย่างไร เสียมะกอกจะต้องออกผลมากมาย เพราะฉะนั้นเมื่อท่านรู้อย่างนี้ ท่านก็เที่ยวเข้าโรงกลั่นน้ำมันมะกอกในเมืองโมเลตุสและเมืองซิโอส ท่านเข้าเอาไว้มาก แล้วเอาไว้ในราคาถูกๆ เพราะคนคิดว่ามันหนาว จัดอย่างนี้มะกอกมันคงไม่ออกผลมากนัก และเมื่อท่านเช่าอย่างนั้น ก็ไม่มีใครคัดค้านท่าน พอถึงฤดูมะกอกออกผล ก็ปรากฏว่าออก ผลมากมายเหลือเกิน มากจริงๆ แต่คราวนี้เมื่อมันออกผลมาแล้ว จะเอาผลมะกอกไปกลั่นทำน้ำมัน จะทำอย่างไร เพราะว่าโรงกลั่นนี้ เธอสอนเสียหมด ในที่สุดทุกคนก็ต้องไปเช่าโรงกลั่นน้ำมันจาก เธอสอนอีกต่อหนึ่ง เธอสอนเอาไว้ในราคาถูกๆ ที่นี้ท่านก็โกงได้ในราคา แพงๆ ถ้าหากว่าจะไม่เช่าโรงกลั่นของท่าน มะกอกนั้นก็เสีย เพราะฉะนั้นทุกคนก็ต้องเอามะกอกของตัวเองไปกลั่นในโรงกลั่นที่ เธอสอนได้เช่าไว้ ก็ปรากฏว่าท่านสามารถรวบรวมเงินได้เป็นจำนวน มาก และอย่างมากมายทีเดียว การที่ท่านสามารถรวบรวมเงินได้ เป็นจำนวนมากเช่นนี้ ท่านก็คุยได้ว่า ถ้าหากว่าท่านต้องการเป็น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เศรษฐกิจท่านก็ทำได้ แต่ว่าท่านไม่ได้ต้องการมันมีอะไรหรอก เพราะฉะนั้นท่านก็เพียงแสดงให้เห็นฝีมือของปรัชญาเมธี ว่าถ้าหากต้องการจะเป็นเศรษฐกิจ ก็ไม่ยากอะไรเลย แต่คนส่วนมากเห็นว่าปรัชญาเมธีเป็นคนยากจน อะไรต่างๆ ก็คิดว่าการเป็นปรัชญาเมธีนี้จะทำให้เป็นคนยากจน ไม่เป็นเศรษฐกิจ อะไรต่างๆ หรือว่าทำมาหากินไม่เป็น แต่ความจริง ถ้าทำจริงๆ ก็ทำได้ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าเรื่องน้ำมันมะกอกนี้สำหรับในทางประเทศกรีซถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ และมีราคาแพงทีเดียว

นอกจากนั้นเธอสั่งได้ชื่อว่าเป็นนักคณิตศาสตร์ แต่คนส่วนมากมักจะคิดว่า เราได้วิชาเรขาคณิตมาจากยูคลิด เพราะยูคลิดนี้เป็นปรมาจารย์ในทางคณิตศาสตร์ ในทางเรขาคณิต แต่ความจริงวิชาการหรือทฤษฎีต่างๆ ที่ยูคลิดเอามาพิสูจน์ให้เราเห็น หรือว่าสร้างทฤษฎีอะไรต่างๆ ขึ้นมานั้น ท่านก็ได้มาจากเธอสมาชิกทีเดียว เธอสั่งได้ตั้งข้อคิดเห็น หรือว่าได้ให้ความเชื่อถือเกี่ยวกับทฤษฎีต่างๆ ไว้ อย่างเช่น มุมที่ฐานของ ๓ เหลี่ยมหน้าจั่วย่อมเท่ากัน หรือว่ามุมตรงข้ามของเส้นตรงที่ตัดกันย่อมเท่ากัน อะไรต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น นี่แสดงให้เห็นว่าในด้านคณิตศาสตร์ท่านก็มีความเชี่ยวชาญมาก และนอกจากนั้นท่านก็ยังได้ตอบปัญหาที่มีคนมาถามอย่างชนิดที่ว่ามีปฏิภาณสักหน่อย อย่างเช่นมีคนมาถามว่า “อะไรคือสิ่งที่ยากที่สุด?” ท่านก็ตอบว่า “การรู้จักตัวเอง” เมื่อมีผู้ถามว่า “อะไรที่ง่ายที่สุด?” ท่านก็ตอบว่า “การแนะนำผู้อื่น” และ “พระเจ้าเป็นเจ้าเป็นใคร?” ท่านก็บอกว่า “สิ่งที่ไม่ใช่เบื้องต้น สิ่งที่ไม่ใช่ที่สุด นั่นแหละคือพระเจ้า” และเมื่อคนถามว่า

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว น ต ก

“เราจะดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมและยุติธรรมได้อย่างไร?” ท่านก็ตอบว่า “คนเราจะดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมและยุติธรรมได้ ก็ต่อเมื่อเราไม่ทำในสิ่งที่เราติเตียนผู้อื่น”

เราจะเห็นได้ว่า คำพูดสั้นๆของท่านเหล่านี้มีความหมายลึกซึ้ง เพราะว่าปกติคนเรานี้มักจะมองไม่เห็นโทษของตัวเอง การที่จะดำเนินดีด้วยตัวเอง ตักเตือนตัวเอง รู้จักตัวเองนี้มันยากเหลือเกิน แต่ว่าแนะนำคนอื่นนี้ง่ายมาก ใครมาขอคำแนะนำ เราแนะนำได้ทันที และการที่จะดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมหรืออย่างยุติธรรมได้นั้น ท่านก็บอกว่า ถ้าเราติเตียนผู้อื่นในสิ่งใด เราก็อย่าทำในสิ่งนั้น เราต้องทำให้ผู้อื่นกระทำอย่างไรต่อเรา เราก็ควรจะทำอย่างนั้นต่อผู้อื่นอย่างนี้เป็นต้น และนอกจากนั้นเธอสก็ยังได้เป็นผู้ที่ให้ความคิดเห็นเป็นผู้ที่ได้เริ่มความคิดเกี่ยวกับไฟฟ้าสถิตหรือเกี่ยวกับวิชาการอื่นๆ เช่น วิชาการรัฐศาสตร์ เป็นต้น สำหรับความคิดเห็นของปรัชญาเมธีโดยเฉพาะเธอส ซึ่งผมได้นำมากล่าวโดยย่อในวันนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความคิดริเริ่มที่จะเป็นของตัวเองนั้นในวันตกเท่าที่เราทราบเริ่มในสมัยเธอส แต่ในด้านตะวันออกคือในประเทศอินเดีย นั้นมีมาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อเทียบกันแล้วเราจะเห็นว่า ปรัชญาตะวันออกนี้ได้รู้ไปไกลกว่าปรัชญาตะวันตกนับเป็นเวลาหลายพันปีทีเดียว สำหรับการบรรยายเกี่ยวกับปรัชญาในวันนี้ ผมก็เห็นว่าพอสมควรแก่เวลา จะขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

สวัสดี

๒๓ มกราคม ๒๕๑๔

๒

บ่อเกิดของโลกและสิ่งต่าง ๆ

ในทฤษฎีของเธลีส อะแนกซิมานเดอร์

อะแนกซิเมเนส สิ่งทั้งหลายรวมทั้ง

พระเจ้าเป็นเจ้าล้วนเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น

สวัสดิ์ครับ

สำหรับปัญหาในเรื่องของปรัชญาตะวันตกนั้น มีเรื่องที่ผมจะนำมาพูดอยู่มากมายหลายเรื่องด้วยกัน วันนี้ผมจะพูดเกี่ยวกับความคิดเห็นเบื้องต้นของปรัชญาเมธีของตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาเมธีชาวกรีก เมื่อคราวที่แล้วผมได้เคยพูดถึงปรัชญาเมธีซึ่งเขาถือว่าเป็นคนแรกของกรีกคือ เธลีส (Thales) สำหรับปรัชญาเมธีเธลีสผู้นี้ ท่านได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏหลายอย่าง เพราะตามปกติเมื่อเรานึกถึงคำว่า ปรัชญา หรือ ปรัชญาเมธี หรือ นักปรัชญา เรามักจะคิดว่าท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความสนใจ

ป ร ั ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

มีความผิดแผกเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาหรือในเรื่องเกี่ยวกับพวก
ลัทธิความเห็นต่าง ๆ เท่านั้น แต่ความจริงนักปรัชญาในสมัยโบราณ
นั้น เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นในวิชาการต่าง ๆ มากมายหลายสาขา
หรือจะเรียกว่าทุกสาขาก็ได้ เพราะบางทีศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน
ปัจจุบันนี้ก็ล้วนแต่มีที่มาจากปรัชญาด้วยกันทั้งนั้น สำหรับปรัชญา
เมธีเตเลสที่ผมจะได้กล่าวถึงนั้น ท่านผู้นี้ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยว
กับโลก เพราะว่าโลกนี้มักจะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา เพราะ
ปรัชญาเกิดจากความสงสัยหรือจากความไม่แน่ใจ เมื่อเกิดความ
ประหลาดใจในสิ่งใดขึ้นมาเราก็พยายามค้นคิดให้เหตุผลเกี่ยวกับ
สิ่งนั้น การที่เราค้นหาเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ ความรู้แจ้งเห็นจริง
ในสิ่งนั้น ๆ ก็ปรากฏขึ้นมาตามลำดับ จนในที่สุดเมื่อได้ปรากฏชัดเจน
เป็นหลักเป็นฐานได้แล้ว เราก็กำหนดให้เป็นศาสตร์หรือเป็นวิชา
การขึ้นมาเพื่อจะได้ศึกษากันได้อย่างมีระบบต่อไป

ปรัชญาเมธีเตเลสผู้นี้ ได้มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องโลกที่เป็น
ปัญหาถกเถียงกันอยู่ในเวลานั้นว่าโลกเกิดมาจากอะไร และเตเลส
ก็ได้ตอบว่า *โลกเกิดมาจากน้ำ* ถือว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุก
อย่างในโลกนี้ เพราะว่ามันไหลที่มันระเหยกลายเป็นไอ ก็เหมือน
กับว่าเป็นอากาศ ถ้าหากว่าน้ำนี้ถูกความเย็นจัดก็จะกลายเป็นน้ำ
แข็ง และน้ำนี้ถ้าหากว่าหยดลงมาเรื่อย ๆ อย่างตามกฎเขาก็ทำให้เกิด
หินงอกหินย้อยขึ้นมา ทำให้ดูคล้าย ๆ กับว่าแม้แต่ภูเขาหรือหินก็เกิด
จากน้ำ เพราะฉะนั้นท่านก็เลยทึกทักเอาว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่ง
ทุกอย่างในโลกนี้ แต่ว่าความเห็นของเตเลสไม่ได้หยุดยั้งเพียงแค่นั้น
เพราะปรัชญาเมธียุคต่อ ๆ มาหรือว่ารุ่นต่อ ๆ มารวมทั้งลูกศิษย์ของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ท่านด้วย ก็ได้พัฒนาความคิดเห็นเกี่ยวกับบ่อเกิดของโลกต่อไปอีก บางท่านก็สนับสนุนความคิดเห็นของเพลส บางท่านก็ไม่เห็นด้วย กับความคิดเห็นของเพลสที่ว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างเช่น อะแนกซิเมเนส ก็มีความเห็นด้วยกับเพลสว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนนักปราชญ์ในสมัยเดียวกันนั้นคือ อะแนกซิเมเนส เห็นว่าน้ำไม่ใช่บ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านมีความเห็นพัฒนาต่อไปอีกว่าอากาศต่างหากที่เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง อากาศเมื่อเกิดความควบแน่นขึ้นมา ก็จะทำให้เกิดเป็นของเหลวหรือของแข็งขึ้นมาได้ นี่จะสังเกตได้ง่ายๆอีกคล้ายๆกับว่าอากาศนี้เมื่อเกิดการควบแน่น มันจะกลายเป็นน้ำ ความจริงทฤษฎีอันนี้ในสมัยก่อนนั้น อะแนกซิเมเนส ท่านจะเข้าใจในเรื่องนี้จริงจังแค่ไหน เพียงใดหรือไม่ เราไม่ทราบ แต่ว่าสำหรับปัจจุบันนี้เรายอมรับว่า ความคิดเห็นของอะแนกซิเมเนสนั้นเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้อง ที่ว่าอากาศเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเพราะว่าอากาศเป็นบ่อเกิดของน้ำด้วยเหมือนกัน ในปัจจุบันนี้เราสามารถพิสูจน์ได้แล้วว่าน้ำไม่ใช่ธาตุแท้อะไรเลย แต่ว่าเป็นสารประกอบชนิดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยไฮโดรเจนและออกซิเจนซึ่งก็เป็นอากาศทั้งนั้น H_2O เราถือว่าเป็นน้ำ คราวนี้การที่น้ำคือ H_2O ก็ประกอบด้วยแก๊สไฮโดรเจนกับออกซิเจน เพราะฉะนั้นการที่น้ำเกิดจากไฮโดรเจนและออกซิเจนนี้ ตามทฤษฎีของอะแนกซิเมเนสไม่ว่าในสมัยท่านจะเข้าใจหรือไม่ก็ตาม แต่ความเห็นของท่านที่ว่าอากาศเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างนั้นก็มิได้ว่าจะเป็นความจริง เพราะว่าอากาศเป็นบ่อเกิด

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

ของน้ำ และน้ำก็อาจจะเป็นบ่อเกิดของของแข็งต่อไปอีก เมื่อเป็น
เช่นนี้ก็เรียกว่า อะแนกซิเมเนสได้พัฒนาความคิดไปอีกก้าวหนึ่ง
เป็นก้าวที่ไปไกลกว่าเตเลส อย่างไรก็ตาม เราก็ต้องยอมรับความ
คิดเห็นของเตเลสว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดในเชิงก้าวหน้า เพราะ
ว่าในสมัยก่อนหน้าเตเลสนั้น มนุษย์เรามักจะเข้าใจว่าโลกก็ดี
สิ่งต่างๆทั้งหลายในโลกนี้ก็ดี ล้วนแล้วแต่เกิดมาจากพระผู้เป็นเจ้า
ทั้งนั้น เตเลสเป็นบุคคลแรกที่กล้ากล่าวว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้
เกิดมาจากน้ำ การที่เตเลสเป็นคนเริ่มต้นความคิดก้าวหน้าขึ้นมา
เช่นนี้ ก็ทำให้สานุศิษย์ของท่านได้เจริญรอยความคิดนี้ต่อไป เพียง
แต่ว่าความคิดอันนั้นอาจจะตรงกันหรืออาจจะพัฒนาต่อไปอีกก็ได้
เพราะตามปกติลูกศิษย์จำเป็นจะต้องมีความรู้ความสามารถก้าวไป
ไกลกว่าครู ถ้าหากว่าลูกศิษย์มีความรู้ความสามารถเท่าครู โลกก็
ไม่มีทางที่จะพัฒนาให้เจริญต่อไปได้ พระพุทธเจ้าเรียกบุคคล
ประเภทนี้ว่าอนุชาตบุตร คือมีความรู้ความสามารถมีคุณความดี
เสมอกับบรรพบุรุษเท่านั้น บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและ
ความดีเสมอบรรพบุรุษไม่ดีไปกว่าบรรพบุรุษนั้น ก็ย่อมทำให้
ประเทศอยู่คงที่ การที่ประเทศอยู่คงที่เฉยๆในเมื่อประเทศอื่นๆเขา
ก้าวหน้าไปไกลกว่าเราออกไปทุกที แม้เราจะอยู่เฉยๆก็ถือว่าเรา
ถอยหลังโดยปริยาย เหมือนกับว่าเราไม่เดิน เรายืนอยู่เฉยๆ ในเมื่อ
คนอื่นเขาออกเดินไปข้างหน้าถ้าหน้าเราออกไปไกลทุกทีๆ แม้เรา
จะอยู่เฉยๆก็ถือว่าเราถอยหลังโดยปริยายเหมือนกัน เพราะฉะนั้น
บุตรหลานของเรา ถ้าหากว่ามีความรู้ความสามารถ หรือคุณความ
ดีเพียงเสมอบรรพบุรุษ ประเทศชาติและสังคมก็จะไม่เจริญก้าวหน้า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ยิ่งถ้าหากว่าบุตรหลานของเรามีความรู้ความสามารถหรือมีคุณ
ความดีน้อยกว่าบรรพบุรุษด้วยแล้ว นี่ยิ่งนำความหายนะมาสู่สังคม
และประเทศชาติได้เร็วมากขึ้น แทนที่จะอยู่เฉยๆ ในเมื่อคนอื่นเขา
เดินไปข้างหน้า เรากลับถอยหลังเสียอีก อย่างนี้เรียกว่าจะนำไปสู่
ความหายนะเร็วเข้า แต่ว่าถ้าหากว่าบุตรหลานของเราหรืออนุชน
ของเราเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้มีความดียิ่งกว่า
บรรพบุรุษหรือบิดามารดา วงศ์ตระกูลก็ดี สังคมก็ดี ประเทศชาติ
ก็ดี ก็จะได้คนที่มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ประเทศ
ชาติก็就会有เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปตามลำดับ เหมือนกับว่าเรา
กำลังรุดก้าวหน้าเรื่อยไป แม้จะแนกซิเมเนสจะไม่เห็นด้วยกับเฮเลส
แต่ก็ไม่ใช่ว่าหมายความว่าท่านจะขัดกับเฮเลสโดยประการทั้งปวง
เพราะท่านยังเอาความคิดของเฮเลสมาเป็นพื้นฐานในการที่จะพัฒนา
ความคิดของท่านให้เป็นปรัชญาออกไป นั่นคือท่านได้พัฒนาความ
คิดมาถึงขั้นที่ว่าอากาศเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะว่าเมื่อ
คนเรามีชีวิตอยู่ เราก็มีลมหายใจเข้าออก การที่เรามีลมหายใจ
เข้าออก ท่านก็ถือว่าอากาศนี้เป็นบ่อเกิดของชีวิต เมื่อคนตาย
เราเรียกว่าหมดลมหรือว่าสิ้นใจ เวลาที่เราหมดลมคือตายแล้วก็
ย่อมเลิกหายใจเข้าหายใจออกอีกแล้ว ท่านจึงเปรียบเหมือนกับว่า
อากาศเป็นบ่อเกิดของสิ่งที่มีชีวิต อากาศเป็นเสมือนดวงวิญญาณ
เพราะฉะนั้นการที่เราหายใจเข้าหายใจออกก็คือ การที่เราหายใจ
เอาอากาศเข้าไปหรือว่าสูดอากาศเข้าไปหรือว่าเราสูดวิญญาณ
เข้าไปในนั่นเอง เพราะฉะนั้นอากาศและวิญญาณในทรรคนะอะแนก-
ซิเมเนส ท่านก็ถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งแม้ว่าอากาศกับวิญญาณ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เราจะได้หมายถึงเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ก็เป็นที่น่าคิดสำหรับในสมัยนั้น ในเมื่อคนเรามีลมหายใจเราจึงมีชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้นท่านก็เลยสันนิษฐานว่า ชีวิตกับวิญญาณกับลมหายใจหรือว่าอวกาศนั้นมันก็คือสิ่งเดียวกัน ความคิดเห็นของอะแนกซิเมเนสเรียกว่าได้ก้าวไปไกลกว่าเพลส แต่ถึงกระนั้นความคิดของชาวกรีกก็มิได้ยุติลงเพียงแค่นั้น

ต่อมามาถึงสมัยของ เฮอแรคลิตุส ซึ่งเกิดประมาณ พ.ศ. ๓ คือหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ ปี และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๖๕ มีอายุเพียง ๖๒ ปีเท่านั้น สำหรับเฮอแรคลิตุสผู้นี้ได้พัฒนาความคิดเห็นเกี่ยวกับโลกนี้ออกไปอีก และเป็นที่น่าสนใจก็คือ เฮอแรคลิตุสเป็นปรัชญาเมธีชาวกรีก ซึ่งมีอะไรที่ละม้ายคล้ายคลึงกับการดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้าของเรามากมายหลายอย่างด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าเฮอแรคลิตุสเป็นผู้เกิดในราชตระกูล เกิดที่เมืองเอเฟซุสซึ่งเป็นเมืองหลวงของเอเชียไมเนอร์ แต่ว่าเอเชียไมเนอร์ตอนนั้นก็ดี แอฟริกาทางภาคเหนือในสมัยนั้นก็ดี หรือว่าในอิตาลีจนกระทั่งกรีซก็ดี เหล่านี้เป็นดินแดนที่ตกอยู่ในอิทธิพลของกรีกทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงเอเชียไมเนอร์ในสมัยนั้น ก็ถือว่า เป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกรีก ในตอนปฐมวัย เฮอแรคลิตุสได้ละทิ้งความมั่งคั่ง ความอุดมสมบูรณ์ไปดำเนินชีวิตอยู่ในท่ามกลางความยากจน โดยในสมัยที่ท่านยังหนุ่มนั้น แทนที่ท่านจะเอาเงินทองไปใช้สอยอย่างสุรุ่ยสุร่ายเพื่อหาความสุขสำราญตามประสาเด็กหนุ่ม ท่านกลับใช้ชีวิตของท่านเพื่อท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆทั่วไปทั้งในทวีปแอฟริกาและยุโรป ที่ท่านพยายามท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติเตวันต

เหล่านั้น ก็เพื่อแสวงหาความสงบ หาความงดงามในทางจิต หาความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ และพร้อมกันนั้นก็เพื่อที่จะศึกษาหาความรู้ในสถานที่ต่างๆที่ท่านได้เดินทางไปด้วย เพราะว่าในสมัยก่อนนั้นไม่มีมหาวิทยาลัยมากมายอย่างในสมัยนี้ มหาวิทยาลัยก็คือธรรมชาติ ถ้าหากว่าเราเข้าไปตามป่า เราใช้ปัญญาพิจารณา เราก็จะได้ความรู้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตรัสรู้ในรั้วหรือในวัง ไม่ได้ตรัสรู้ในมหาวิทยาลัย พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ในป่านั่นเอง เพราะฉะนั้นถ้าเราต้องการหาสัจธรรมหรือหาความจริง ก็ควรจะแสวงหาในธรรมชาติหรือในสิ่งที่ป็นธรรมชาติ เราจะได้เห็นของแท้มากกว่าที่เราจะศึกษาในสถานที่ที่เต็มไปด้วยแสงสีวิทยาศาสตร์

เมื่อเฮอแรคลิตุสได้เดินทางไปยังประเทศต่างๆมากมาย จึงทำให้ท่านมีประสบการณ์ในชีวิตมากยิ่งขึ้น ซึ่งบุคคลที่มีประสบการณ์ในชีวิตมากอย่างเฮอแรคลิตุสนี้หาได้ยากมาก เพราะว่าคนเราถ้าหากว่าเป็นคนมีปัญญา พอไปเห็นอะไรเข้านิดๆหน่อยๆก็มักจะเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบ เราก็จะนำความรู้สึกเดิมกับความรู้สึกใหม่ที่เกิดขึ้นมานั้นมาเปรียบเทียบกันให้เห็นว่าแตกต่างกันอย่างไร ที่แตกต่างกันอย่างนั้นเพราะอะไร เราเองจะต้องศึกษาถึงเรื่องภูมิศาสตร์ว่าภูมิศาสตร์นี้อาจจะทำให้ชีวิตจิตใจของคนเป็นไปต่างๆกันก็ได้ หรือว่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หรือเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้วิถีชีวิตของคนเป็นไปต่างๆกัน เพราะฉะนั้นการที่เฮอแรคลิตุสได้ศึกษาเรื่องต่างๆเหล่านี้จึงทำให้ท่านมองเห็นความจริงของชีวิตมากยิ่งขึ้นว่าชีวิตจริงๆนั้นเต็มไปด้วยทุกข์ ไม่ว่าจะไปที่ใดก็ตาม ท่านจะพบว่าเต็มไปด้วย

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต ก

ทุกซั้ทั้งนั้น เพราะว่าคนเราเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ แล้วก็ต้องเจ็บและก็ต้องตาย หนีทุกซั้ไม่พ้น เพราะฉะนั้นท่านจึงมองเห็นว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความเศร้า บางคนอาจจะสนุกสนานเฮฮา เพราะว่ามองไม่เห็นความแท้จริงของโลกว่ามันเป็นอย่างไร ว่ามันดกอยู่ในกฎแห่งอนิจจัง ทุกซั้ อนัตตาแค่ไหน เพียงไร คนส่วนมากไม่เห็น แต่ว่าเฮอแรคลิตุสได้เคยมีความสุขความเจริญมาแล้ว พอได้เห็นชีวิตจริงๆ ก็มองเห็นว่ามันแตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นท่านก็พยายามมองดูทุกสิ่งทุกอย่างในแง่ของอนิจจัง การที่เฮอแรคลิตุสมองโลกในแง่ของความเป็นทุกซั้นี้เองท่านจึงได้สมญานามว่า Weeping Philosopher ซึ่งผมขอแปลว่า “ปรัชญาเมธีซั้แยะ” คือว่าคล้ายๆว่าจะคอยร้องไห้อยู่เสมอ หรือบางทีเขาก็เรียกท่านว่า Dark Philosopher เป็นปรัชญาเมธีที่หน้าดำคร่ำเครียด หรือว่ามองเห็นโลกมืดไปหมด คือว่ามองเห็นโลกเป็นทุกซั้ แต่ว่าอย่างไรก็ตาม การที่เฮอแรคลิตุสได้มีประสบการณ์ด้วยการศึกษาในสถานที่ต่างๆเหล่านี้ ทำให้ท่านเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีอะไรเลยที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรเลยในโลกที่อยู่ในสภาพคงที่ ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลก็มีการเปลี่ยนแปลงติดต่อกันเป็นอนุกรม การเปลี่ยนแปลงเท่านั้นที่เป็นนิรันดร์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าตามปกติที่เราเห็นสิ่งทั้งหลาย บางทีคล้ายๆมันคงที่ แต่ความจริงแล้วมันไม่ได้คงที่เลย การเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายนั้นมีการเกี่ยวข้องติดต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ผ่านมาแล้วก็ผ่านไปโดยไม่หยุดยั้ง คล้ายๆกับกระแสน้ำซึ่งไหลมาแล้วก็ไหลไป และเมื่อไหลไปแล้วกระแสน้ำใหม่ก็ไหลติดต่อกันมา การที่กระแสน้ำไหลติดต่อกันมานี้ ก็ดูคล้ายๆ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

กับว่าน้ำนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือว่าการไหลวนของกระแสไฟฟ้
ถ้าหากเราดูตามปกติแล้ว เราก็มองไม่เห็นว่าการไหลวนนั้นมีการ
ไหลวนเป็นวงจรอย่างไร ความจริงมันก็มีการไหลเช่นเดียวกัน คือ
มันมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงของ
กระแสไฟติดต่อกันเป็นอนุกรม จึงดูเหมือนกับว่าไม่มีการเปลี่ยน
แปลง แต่ความจริงแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา
เวลาเหมือนกับเราดูภาพยนตร์ ตามปกติเวลาเราดูภาพยนตร์นั้น
เราจะเห็นเป็นเรื่องราวติดต่อกันไป ถ้าหากว่าเราดูเฉพาะฟิล์มของ
ภาพยนตร์ ก็จะเห็นว่าในฟิล์มนั้นมีช่องว่างอยู่ทุกๆระยะ หากว่าเรา
คลี่ฟิล์มดู เราจะเห็นว่าช่องว่างขาวๆนั้น มันแสดงให้เห็นว่ามันมี
ความเกิดดับของฟิล์ม ว่าฟิล์มทั้งหลายนี้มันมีการเกิดดับอยู่เรื่อยไป
เป็นระยะๆ เพียงแต่เรายกมือขึ้นแล้วฟาดมือลงเท่านั้น ถ้าหากว่า
เราไปดูในฟิล์มภาพยนตร์หรือฟิล์มหนังเราจะเห็นว่าเพียงยกมือขึ้น
และฟาดมือลงไปในชั่วระยะเวลา ๑๐ วินาทีหรือ ๑๕ วินาทีนี้มันจะ
กินฟิล์มไปตั้งหลายฟุตทีเดียว นี่ก็แสดงให้เห็นว่าการที่เราฟาดมือลง
ไปนี้ การฟาดมือก็เป็น การติดต่อกันไป ความจริงมันก็เกิดดับติดต่อกัน
ไปในตัว การเกิดดับของมันซึ่งมีติดต่อกันนี้จึงทำให้ดูเหมือนว่า
มันเป็นจริงเป็นจัง เพราะฉะนั้นเวลาเราดูภาพยนตร์ เราจะเห็นว่า
มีเรื่องสนุกสนาน บางทีเราก็อ้วเราะ บางทีก็ร้องไห้ บางทีก็ตื่นเต้น
ความจริงถ้าหากว่าเราคลี่ฟิล์มภาพยนตร์ดูแล้ว เราจะไม่เห็นว่าการ
ภาพยนตร์สนุกเลย ชีวิตทั้งหลายในโลกนี้ก็เหมือนกัน ไม่มีอะไรเลย
ที่คงที่ มีแต่การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าการเปลี่ยนแปลง
ของสิ่งทั้งหลายนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เหมือนกับกระแสน้ำ เพราะฉะนั้นเฮอแรคลิตุสจึงบอกว่ากระแสน้ำนี้เราไม่สามารถที่จะข้ามมันได้เป็นครั้งที่ ๒ เพราะว่าตามปกติกระแสน้ำมันจะไหลอยู่ตลอดเวลา เมื่อมันไหลไปแล้วกระแสน้ำที่ใหม่ไม่ใช่กระแสน้ำเก่า เพราะฉะนั้นเวลาเราข้ามกระแสน้ำไปแล้ว เราจะกลับข้ามกระแสน้ำนั้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ไม่ได้ เพราะว่ากระแสน้ำที่เราจะข้ามอีกเป็นครั้งที่ ๒ นั้นไม่ใช่กระแสน้ำเก่า แต่ว่าเป็นกระแสน้ำใหม่ที่ไหลมา แต่ว่าการไหลของมันก็สืบต่อกัน เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดถึงแม่น้ำเจ้าพระยา เราจะหมายความว่ากระไร เราจะหมายความว่าถึงน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา หรือว่าเราจะหมายความว่าผืนแผ่นดินที่รองรับน้ำนั้น หากเราหมายถึงแผ่นดินที่รองรับน้ำนั้น ถ้าหากว่าน้ำนั้นแห้งหมดแล้ว แผ่นดินที่รองรับนั้นจะเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ มันก็ไม่ใช่ ถ้าหากว่าเราจะถือว่าน้ำที่ไหลอยู่ข้างบนนั้นเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา น้ำที่วานั้นมันก็ไหลลงทะเลไปแล้ว น้ำที่ไหลเข้ามาใหม่ก็ไม่ใช่แม่น้ำเจ้าพระยานะซี แต่ความจริงน้ำที่ไหลมาใหม่เราก็ถือว่าเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ทำไมเราจึงถือว่าเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ก็เพราะว่าการไหลของมันนี้ไหลเป็นอนุกรมติดต่อกันเรื่อยไปเหมือนกับตัวเราที่เราคิดว่านี่เป็นตัวเรา ความจริงถ้าเราพิจารณาตามลำดับ เราจะเห็นว่าชีวิตของเรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย เมื่อสมัย ๑๐ ปีก่อนหรือ ๒๐ ปีก่อนเราอาจจะจะเป็นเด็ก เราอาจจะอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว เวลานี้อายุของเรามากขึ้น ความจริงถ้าหากว่าเราไปดูรูปเรา จะเห็นว่าเป็นคนละคน แต่ถึงกระนั้นเราก็ถือว่าเป็นคนคนเดียวกัน เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงร่างกายของเราเป็นไปตามลำดับที่เป็นอนุกรมที่สืบต่อเนื่องกันอยู่เรื่อย หรือต้นไม้

ป ร ำ ข ญ ำ ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ที่มันเจริญเติบโตขึ้นมาก็เหมือนกัน ความจริงก็เอาเมล็ดมาเพาะ ต่อมาเมล็ดนั้นก็เจริญเติบโตขึ้นมา เมื่อมันค่อยๆเจริญเติบโตขึ้นมา นานๆเข้าก็กลายเป็นต้นใหญ่ เราจะคิดว่าต้นใหญ่กับต้นที่มันงอก มาใหม่ๆเป็นต้นเดียวกันหรือ มันก็ไม่ใช่ เราจะว่ามันเป็นคนละต้น หรือ มันก็ไม่ใช่เช่นเดียวกัน เรายุ่ก็เหมือนกัน ในสมัยที่เป็นเด็ก กับสมัยปัจจุบันนี้คนเดียวกันหรือ มันก็ไม่ใช่ เพราะถ้าคนเดียวกัน ก็ต้องเป็นเหมือนตอนเด็กๆเกิดมาใหม่ๆ จะว่าเราเป็นคนละคนหรือ มันก็ไม่ใช่อีกเหมือนกัน คือการเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่มัน เปลี่ยนแปลงไปเป็นอนุกรมติดต่อกันอยู่เรื่อย เพราะฉะนั้นสิ่งใด ก็ตามที่เป็นผลแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้มันก็อาจจะเป็นอะไรที่เป็นเหตุ ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง

นี่เป็นความคิดของนักปราชญ์ทั้งหลาย ที่ท่านมักจะคิดในสิ่ง ที่คนอื่นเขาไม่คิด เพราะส่วนมากเราถือกันว่าเมื่อคนเราเกิดมาแล้ว ก็ต้องแก่ คนเราเกิดมาแล้วก็ต้องตาย เราก็มไม่มีปัญหาอะไร แต่ว่า บางคนอาจจะคิดว่าทำไมจะต้องแก่ด้วย หรือทำไมจะต้องตาย เกิด มาแล้วจะไม่แก่ไม่ตายไม่ได้หรือ ข้อนี้แหละที่เป็นเหตุทำให้เจ้าชาย สิทธัตถะถึงกับต้องออกบวช เขาแรคลิขิตส์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเห็น ว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ท่านก็ตั้งปัญหาขึ้นมาว่า อะไรเล่าที่เป็นเหตุทำให้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เปลี่ยนแปลง ถ้าเรา จะตอบว่าคือธรรมชาติ อะไรคือธรรมชาติ การที่เราจะตอบปัญหา ว่าอะไรคือธรรมชาตินี้จะตอบได้ยาก พระพุทธเจ้าก็ทรงพยายาม ค้นหว่าอะไรที่เป็นธรรมชาติ หรือธรรมที่ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยน แปลง อะไรที่เป็นภูมิหลัง อะไรที่เป็น background ของการ

ป ร ี ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

เปลี่ยนแปลง

เฮอแรคลิตุสก็มีความเห็นเช่นเดียวกันว่าอะไรที่เป็นเบื้องหลังที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นท่านก็บอกว่ามันมีกฎอยู่กฎหนึ่งที่ท่านถือว่าเป็นเหตุทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง ท่านเรียกกฎนี้ว่าระบบแห่งเหตุผล หรือ Rational Order คำว่า Rational Order หรือว่าระบบแห่งเหตุผลก็คือ กฎที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลนั่นเอง แต่เฮอแรคลิตุสไม่ได้บอกว่า Rational Order หรือระบบแห่งเหตุผลนั้นคืออะไร ในที่สุดท่านก็เลยสันนิษฐานเอาว่า Rational Order หรือระบบแห่งเหตุผลนั้นก็คือ พระผู้เป็นเจ้า Zeus นั่นเอง ในที่สุดก็กลายเป็นว่า พระผู้เป็นเจ้านี้เป็นผู้ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป นี่ก็กลับเข้าไปหาของเก่าอีก ความจริงความคิดเห็นที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นป่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้เป็นเจ้าทำให้สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง เหล่านี้ล้วนเป็นความคิดเก่าที่มีอยู่นานแล้ว แต่ว่าเฮอแรคลิตุสเป็นคนมีเหตุมีผล พยายามที่จะสาวไปหาเหตุของมันว่าอะไรที่ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง และท่านก็บอกว่ามันคือ Rational Order หรือว่าระบบแห่งเหตุผล แต่ว่า Rational Order คืออะไรนั้น ท่านไม่ได้อธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้ง นี่ก็เป็นปัญหาซึ่งทำให้เราหรือว่านักปราชญ์รุ่นหลังๆตีความหาความเห็นของเฮอแรคลิตุสว่าสิ่งนั้นคือ พระผู้เป็นเจ้า ซึ่งอาจจะเรียกว่า Rational Order หรือ Zeus แต่การที่เราจะตีความหาว่า Zeus คือ God หรือพระผู้เป็นเจ้านั้นอาจจะเป็นการตีความหาที่ผิดก็ได้ การที่ท่านเห็นว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงนั้นก็จะต้องมีเหตุ ในที่สุดท่านก็เลยสันนิษฐานเอาว่า

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

Rational Order หรือระบบแห่งเหตุผลนั้นก็คือพระผู้เป็นเจ้า (Zeus) นั่นเอง ในที่สุดก็ทำให้ท่านเกิดความคิดขึ้นมาว่าไม่มีสิ่งใดเลยในจักรวาลนี้ที่จะอยู่นิ่ง แม้แต่สิ่งที่เราคิดว่ามันหยุดนิ่งก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเมื่อท่านมองดูสิ่งทั้งหลายรอบตัวเรา แม้ว่าเธเลสจะถือว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย และอะเนกซิมานเดอร์ถือว่าอากาศเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย แต่เฮอแรคลิตุสกำลังติดอยู่ในเรื่องความเปลี่ยนแปลง ก็คิดว่าความเปลี่ยนแปลงนี้แหละจะเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย ท่านก็มองเห็นว่า ดินนี้ก็อาจจะอยู่เฉยๆได้ น้ำมันอาจจะอยู่นิ่งๆได้ ลมมันก็อาจจะอยู่อย่างสงบๆได้ แต่มีอยู่อย่างหนึ่งคือไฟ ไฟนี้ตามปกติมันจะไหมอยู่ตลอดเวลา เวลาเราก่อไฟ ไฟจะมีการลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา การที่ไฟมีการลุกไหม้นี้นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ชัดอยู่ตลอดเวลา แต่เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้า เฮอแรคลิตุสจึงยังคงมองไม่เห็นหรือกว่าไฟที่มันดูเหมือนนิ่งๆอย่างไฟฟ้านี้มันมีอยู่ แต่ว่าสมัยนั้นยังไม่มี ถ้าดูคบเพลิงหรือว่าเปลวเทียน เปลวตะเกียง เราก็เห็นว่ามันมีการไหมอยู่ตลอดเวลา และนอกจากนั้นท่านยังพิจารณาเห็นว่า ดวงอาทิตย์นี้ก็เหมือนเหมือนกับดวงไฟใหญ่ของโลก ตอนเช้าๆดวงอาทิตย์ก็โผล่ขึ้นมาและตอนเย็นมันก็ตกไปอีก เช้ามันก็โผล่ออกมาอีก เย็นมันก็ตกไปอีก อย่างนี้อยู่ตลอดเวลา และดวงอาทิตย์หรือความร้อนก็ทำให้สิ่งทั้งหลายมีชีวิตชีวาขึ้นมา ถ้าหากว่าสิ่งทั้งหลายไม่ได้รับแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ มันก็จะเหี่ยว และในที่สุดก็อาจจะถึงแก่ความตาย แม้แต่หญ้า เวลาเราเอาหินเอาอิฐไปทับเสียไม่ให้มันได้รับแสงแดด แสงตะวัน ในที่สุดสีของมันก็ขาว ในที่สุดมันก็ตายไป ข้อนี้ฉันใด

ป ร ั ษ ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุตตะวันตก

ชีวิตของมนุษย์ก็ฉนั้น ชีวิตมนุษย์เราก็นั่งอยู่กับไฟ เพราะว่าคนเรามีชีวิตอยู่ ร่างกายของเราอบอุ่นอยู่ ลมหายใจที่หายใจออกมานั้น มันก็อบอุ่น เวลาคนเราลิ้นใจถึงแก่กรรม ร่างกายของเราก็นั่งติดที่เดียว เพราะฉะนั้นท่านก็เลยคิดว่า ที่คนเรามีชีวิตอยู่ ไม่ใช่เพราะน้ำ ไม่ใช่เพราะอากาศ คงจะเป็นเพราะอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่ น้ำ ไม่ใช่อากาศ และสิ่งเหล่านั้นก็คงได้แก่ไฟ ไฟนี้แหละที่มีอยู่ในอากาศ เพราะมีอยู่ในลมหายใจ เวลาเราหายใจออกมา ลมหายใจของเราก็นั่งและเวลาเรามีชีวิตอยู่ ชีวิตก็อบอุ่น ร่างกายของเราก็นั่งอบอุ่น เพราะฉะนั้นท่านก็ถือว่าธาตุไฟนี้กระมังที่เป็นบ่อเกิดของชีวิตทั้งหลาย เพราะฉะนั้นท่านก็เลยสรุปเอาว่า สิ่งที่เป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งสิ่งที่มีชีวิตด้วยนั้นไม่ใช่ดินแน่ ไม่ใช่ น้ำแน่ ไม่ใช่อากาศแน่ สิ่งนั้นคือไฟต่างหาก เพราะฉะนั้นในหลักปรัชญาของเฮอแรคลิตุส ท่านจึงถือว่าไฟเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง ไฟมีการเปลี่ยนแปลง มีการไหวตัวอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นก็เป็นความคิดใหม่ที่เฮอแรคลิตุสได้เสนอให้แก่เรา ในเรื่องเกี่ยวกับโลกนี้ เฮอแรคลิตุสกล่าวไว้ว่า เราอาจคิดว่าเรามองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เฉยๆ ไม่ได้เปลี่ยนแปลง อย่างเราดูโมโครโฟนนี้ เราก็มองว่ามันตั้งอยู่เฉยๆ เมื่อเราเห็นโต๊ะเก้าอี้ เราก็มองว่ามันตั้งอยู่เฉยๆ คล้ายๆกับไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไตๆเลย แต่ท่านบอกไว้ว่า ถ้าหากเราคิดว่ามันเป็นจริงอย่างนั้น นี่แหละเราจะกลายเป็นคนโง่ไปทันทีทีเดียว ถ้าเราคิดว่าโมโครโฟนนี้มันอยู่เฉยๆ ถ้าเราคิดว่าโต๊ะเก้าอี้มันอยู่เฉยๆ นี่เราโง่แท้ๆ เพราะตามความจริงแล้วในโต๊ะนี้เรามองเห็นอะไรไม่ชัดหรอก มองเห็นแต่เพียงผิวเผิน ดังนั้นจึงคิดว่ามันคงอยู่ ดูโมโครโฟนบ้าง ก็เห็นว่า

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

ไมโครโฟนอยู่เฉยๆ เราก็จะได้รับรายงานว่าไมโครโฟนอยู่เฉยๆ แต่ความจริงไมโครโฟนนี้เป็นอนิจจัง มันแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากว่ามันอยู่เฉยๆไม่เปลี่ยนแปลง ไมโครโฟนจะเก่าไปได้อย่างไร การที่ไมโครโฟนเก่าไปทุกวัน ในที่สุดบางทีก็ใช้การไม่ได้ นี่ก็แสดงให้เห็นว่าไมโครโฟนนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โต๊ะเก้าอี้นี้ก็เหมือนกัน ทั้งๆที่เราตั้งไว้เฉยๆ แต่ถึงกระนั้นก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั่นคือเก่าไปทุกวัน การที่มันเก่าไปทุกวันนี้ก็แสดงว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นการที่เราเห็นว่าสิ่งทั้งหลายอยู่เฉยๆ เราคิดว่าไม่เปลี่ยนแปลงนั้น ท่านถือว่าเป็นความโง่อย่างยิ่งและก็เป็นเรื่องของคนโง่เท่านั้นที่เห็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นในทรรศนะของท่าน จึงไม่มีอะไรเลยที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้แต่พระผู้เป็นเจ้าเอง ตามทรรศนะของเฮอแรคลิตุส ท่านก็ถือว่าหนี่เรื่อง ความเปลี่ยนแปลงไม่พ้น ท่านจึงบอกวามมนุษย์และทุกสิ่งทุกอย่าง ในจักรวาลรวมทั้งพระผู้เป็นเจ้าก็ล้วนแล้วแต่ต้องขึ้นกับจักรวาล และไม่อาจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือแม้แต่เพื่อหลบหนีไปได้ คือสิ่งทั้งหลายเหล่านี้รวมทั้งจักรวาลด้วย รวมทั้งพระผู้เป็นเจ้าด้วย ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงทั้งนั้น เราไม่สามารถที่จะทำไม่ให้มันเปลี่ยนแปลง และเราไม่สามารถที่จะหลบหนีการเปลี่ยนแปลงไปได้ ไม่ว่าเราจะหนีไปยังท่ามกลางมหาสมุทรก็ดี ไม่ว่าเราจะหนีไปในอากาศก็ดี ไม่ว่าเราจะหนีไปในซอกเขากก็ดี ในที่สุดเราก็หนีความเปลี่ยนแปลงไม่พ้น เราถือว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นของเที่ยงแท้ อะไรก็ตาม ไม่เที่ยงทั้งนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นแหละถือว่าเที่ยง คือมันเปลี่ยนอยู่เรื่อย ถ้า

ป ร ิ ข ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว น ค ก

พูดอีกแง่หนึ่งให้ฟังเข้าใจยากหน่อย ก็คือว่าการที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจังคือเปลี่ยนแปลงนั้นแหละ นิจจังคือเที่ยง เพราะว่ามันเป็นกฎของความจริงซึ่งเป็นอมตะ แต่ว่าไม่ใช่หมายความว่าแก้อะไยเที่ยง ไมโครโฟนเที่ยง สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ไม่เที่ยง แต่ความไม่เที่ยงของสิ่งที่ไม่เที่ยงนี้แหละเที่ยง เพราะเป็นกฎสากล เป็นกฎนิรันดร์

เฮอแรคลิตุสถือว่าระบบของสิ่งต่างๆที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าหรือมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น แต่ว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่แล้วในอดีต ในปัจจุบันก็มีอยู่ และคงจะมีอยู่ต่อไปในอนาคต เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าในทรรศนะของเฮอแรคลิตุส ท่านไม่ได้ถือว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างดังที่คนบางคนเข้าใจ ท่านถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างนี้มนุษย์ก็ไม่ได้สร้าง พระผู้เป็นเจ้าก็ไม่ได้สร้าง แต่มันเกิดเป็นขึ้นมาและมีอยู่อย่างนี้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และต่อไปก็จะมีอยู่ต่อไปอีกเหมือนไฟที่ลุกอยู่ตลอดเวลา หรือเหมือนดวงอาทิตย์นี้จะมีอยู่ตลอดเวลาไม่มีการดับสูญ เพราะฉะนั้นเวลาที่เราหายใจเอาอากาศเข้าไป พร้อมๆกันนั้นเราก็หายใจเอาชีวิตเข้าไป นั่นคือเราหายใจเอาไฟเข้าไปด้วย เอาความร้อนเข้าไปด้วย เอาวิญญาณเข้าไปด้วย เพราะฉะนั้นไฟจึงเป็นสิ่งที่อบอุ่นทำให้วิญญาณของเราอบอุ่น แต่ท่านบอกว่า วิญญาณมีอยู่ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเป็น วิญญาณที่สด อีกอย่างหนึ่งเป็น วิญญาณที่แห้งผาก ท่านถือว่าในบรรดาวิญญาณทั้งสอง วิญญาณที่แห้งผากถือว่าเป็นวิญญาณที่ดีที่สุด เป็นวิญญาณที่อบอุ่นที่สุด ข้อนี้ก็คงจะหมายความว่า เป็นวิญญาณที่ดีที่สุด ทำไมท่านจึงถือว่าวิญญาณที่แห้งผากที่สุด เป็นวิญญาณที่อบอุ่นที่สุด เป็นวิญญาณที่ดีที่สุด ข้อนี้

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต ก

หมายถึงวิญญาณที่ปราศจากกิเลส วิญญาณที่แห่งมาจากกิเลส คือไม่มีกิเลส วิญญาณอย่างนี้เป็นวิญญาณที่บริสุทธิ์ เป็นวิญญาณที่ดีที่สุด แต่วิญญาณที่ซุ่มอยู่ด้วยกิเลสอยู่ตลอดเวลาเป็น วิญญาณที่เลวที่สุด เพราะฉะนั้นคนใดที่มีกิเลสในจิตใจมากก็ถือว่า มีจิตใจอยู่ในชั้นเลว คนไหนมีจิตใจอยู่ในชั้นที่มีกิเลสเบาบางก็ถือว่า วิญญาณของผู้ผู้นั้นอยู่ในระดับที่สูง เพราะฉะนั้นเราจะวัดความสูง ของวิญญาณก็อาศัยวัดจากกิเลสว่ามีกิเลสมากหรือน้อย ถ้ามี กิเลสมากก็ถือว่าวิญญาณยังอยู่ในชั้นต่ำ ถ้ามีกิเลสเบาบางก็ถือว่า วิญญาณอยู่ในชั้นสูง เพราะฉะนั้นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง หรือ เรื่องของวิญญาณ ตามทฤษฎีของเฮอแรคไลตัสก็มีเพียงเท่านี้ แต่ความจริงปรัชญาของเฮอแรคไลตัสยังไม่จบ สำหรับวันนี้หมด เวลาแล้ว ผมขอลาท่านไปก่อน เอาไว้คราวหน้าผมจะพูดถึงปรัชญา ของเฮอแรคไลตัสต่อไป.

สวัสดี

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐

๓

ปรัชญาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของเฮอแรคลิตุส
เฮอแรคลิตุสแอนติศาสนา
ชีวิตเป็นโศกนาฏกรรมที่ดีที่สุด

สวัสดีครับ

เมื่อคราวที่แล้ว ผมได้พูดถึงปรัชญาของเฮอแรคลิตุสและก็ยังพูดถึงหลักปรัชญาของท่านยังไม่จบ วันนี้ผมก็จะพูดในเรื่องของเฮอแรคลิตุสต่ออีกวาระหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เมื่อคราวที่แล้ว ผมได้ให้ความเห็นในทรรศนะของเฮอแรคลิตุสซึ่งท่านเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากไฟ ไม่ใช่เกิดจากน้ำ ไม่ใช่เกิดจากอากาศ ดังที่ปรัชญาเมธีบางท่านได้กล่าวไว้ ที่ท่านเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากไฟนั้นก็เพราะท่านเห็นว่าไฟนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และในชีวิตของเราที่ยังเป็นอยู่นี้ ท่านบอกว่า ถ้าหาก

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ว่าเราจะจับดูร่างกายของเรา ก็จะมีรูปร่างที่อบอุ่น ที่ว่าอบอุ่นนี้ก็คือธาตุไฟนั่นเอง แต่ว่าเวลาคนเราถึงแก่กรรมไปแล้ว ร่างกายก็เย็น นั่นแสดงว่าธาตุไฟได้ออกจากร่างไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้นการที่เรามีชีวิตอยู่ได้นั้นก็เพราะอาศัยความร้อนหรือไฟนั่นเองเป็นหลัก สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ที่เจริญเติบโตขึ้นมาได้ก็เพราะได้อาศัยแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ ถ้าหากว่าไม่ได้รับแสงจากดวงอาทิตย์เสียแล้ว พืชพรรณธัญญาหารทั้งหลายก็จะตายไปหมด เพราะฉะนั้นเราก็จะเห็นได้ว่าไฟเป็นส่วนสำคัญสำหรับชีวิต เพราะฉะนั้นเฮอแรคลิตุสจึงถือว่าไฟเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้

นอกจากท่านจะมีความเห็นในเรื่องที่ว่า ไฟเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ผมยังติดใจในปรัชญาในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของท่านด้วย ท่านถือว่าสิ่งทั้งหลายมันมีการผ่านมาและก็ผ่านไปตามลำดับ ไม่มีหยุดยั้งเหมือนกระแสน้ำ กระแสน้ำมันจะไหลอยู่เรื่อยตลอดเวลา กระแสน้ำใหม่ไหลมา กระแสน้ำเก่าก็ไหลไป และกระแสน้ำใหม่ก็ตามมามาก อย่างนี้มันมีการไหลติดต่อกันเป็นอนุกรมฉับไฉน สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ก็เช่นเดียวกัน คือมีการเกิดดับติดต่อกันเรื่อยไปเป็นอนุกรมฉับนั้น ปัญหาก็คือว่าการที่สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ อะไรเป็นเหตุทำให้สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง ท่านบอกว่า ไม่มีอะไรในโลกหรอกที่มีสภาพคงที่ ทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งจักรวาลก็มีการเปลี่ยนแปลงติดต่อกันไปเป็นอนุกรม การเปลี่ยนแปลงเท่านั้นที่ถือว่าเป็นความจริงนิรันดร์ หรือว่าความจริงแท้ที่เที่ยงนั่นเองที่ถือว่าเป็นสัจจะ เป็นความจริงที่ถือว่าเป็นนิรันดร์ แม้แต่สิ่งที่เราเข้าใจว่าเที่ยงแท้ที่สุดคือจักรวาล ท่านก็บอกว่ามีการ

ปรัชญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเหมือนกัน ไม่มีสิ่งใดเลยที่หยุดนิ่ง อย่าง
 โลกเราเนี่ยบางทีเราก็คิดว่าโลกเราอยู่เฉยๆหรือว่าโลกเราอยู่นิ่งๆ แต่
 ความจริงแล้วตามหลักภูมิศาสตร์ หรือหลักดาราศาสตร์ก็เห็นว่า
 โลกเราเนี่ยหมุนอยู่ตลอดเวลา หมุนอยู่รอบดวงอาทิตย์ การที่โลกมี
 การเคลื่อนไหวอย่างนี้เป็นการเคลื่อนไหวที่เราไม่ทราบ หรือว่าไม่
 รู้สึกตัวว่ามันเคลื่อนไหว พุดง่าย ๆ ก็คล้าย ๆ ว่า โลกเราเนี่ยเคลื่อนไหว
 แต่ไม่เคลื่อนไหว คือมันเคลื่อนไหวจริง แต่ว่าดูเหมือนมันไม่เคลื่อนไหว
 ไหว เพราะเราเห็นว่าโลกนี้อยู่เฉยๆ แต่ถ้าหากว่าเราออกไปนอก
 โลก จะเห็นว่าโลกนี้มันหมุน แต่การที่โลกหมุนอยู่ตลอดเวลาเนี่ย
 โดยเหตุที่ว่ามันหมุนของมันเป็นอนุกรมไปตามลำดับ ถ้าหากเราไม่
 ใช้พิจารณาญาณ เราก็คิดว่าจะคิดว่ามันอยู่เฉยๆเช่นเดียวกับกระแสไฟ
 บางทีเรานึกว่ากระแสไฟนี้อยู่เฉยๆ แต่ถ้าหากเราศึกษาเรื่องไฟฟ้า
 แล้ว จะเห็นว่ากระแสไฟก็ไหลอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน เช่นเดียวกับ
 กระแสน้ำ เฮอร์คิวลีสถือได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้
 แน่นนอน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่นเดียวกับไฟเหมือนกัน ท่าน
 บอกว่าความจริงมนุษย์เราเนี่ยเป็นเพียงส่วนหนึ่งของไฟแห่งจักรวาล
 เพราะมนุษย์เราก็มีความร้อนอยู่ในตัวเพียงส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น
 เมื่อถือว่าความร้อนมีมาก อย่างเช่นความร้อนของจักรวาลนี้ หรือ
 อย่างดวงอาทิตย์อย่างนี้ ก็แสดงว่าในตัวเราก็มีความร้อนเพียงส่วน
 หนึ่ง เพราะฉะนั้นมนุษย์เราเนี่ยจึงขึ้นอยู่กับความร้อนหรือเกี่ยวกับ
 ไฟนั่นเอง ท่านบอกว่าระบบของสิ่งต่างๆที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ไม่ได้เป็น
 สิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าหรือมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น แต่ทว่าเป็นสิ่งที่ได้มีมา
 แล้วในอดีต ในปัจจุบันนี้ก็กำลังมีอยู่ และอนาคตก็จะมีอยู่ต่อไป

ปรัชญา ประยุกต์ หุค ตะวัน ต ก

เหมือนไฟที่ลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา ไม่มีการดับสูญณัั้น ท่านบอกว่าสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น หรือไม่ใช่เฉพาะสิ่งต่างๆในจักรวาลเท่านั้น สิ่ง queเปลี่ยนแปลงนี้รวมทั้งพระผู้เป็นเจ้าด้วย แม้พระผู้เป็นเจ้าเองก็ต้องเปลี่ยนแปลง เพราะว่าพระผู้เป็นเจ้าก็ขึ้นอยู่กับจักรวาล ไม่มีอะไรเลยที่จะทำให้เราหลีกเลี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ว่าเราจะไปในทะเล ไม่ว่าเราจะไปในอากาศ ไม่ว่าเราจะหลบไปอยู่ในซอกเขาก็ตาม เราจะหนีความเปลี่ยนแปลงไม่พ้น เพราะว่าโดยเหตุที่ว่าท่านถือว่าแม้แต่พระผู้เป็นเจ้าก็หนีความเปลี่ยนแปลงไม่พ้นนั่นเอง ก็ทำให้เห็นว่ากฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของท่านเป็นกฎที่ครอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่าง มีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งพระผู้เป็นเจ้าด้วย นี่ก็แสดงให้เห็นว่า ในทรรศนะของเฮอแรคลิดุสนัั้น ท่านไม่ได้ถือว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด หรือว่าเป็นนิรันดรดั่งที่คนส่วนมากเข้าใจ ท่านถือว่าแม้พระผู้เป็นเจ้าเองก็อยู่ภายใต้กฎแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้

เมื่อทราบแล้วว่าสิ่งทั้งหลายต้องเปลี่ยนแปลง อะไรเล่าที่เป็นเบื้องหลังหรือว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง เพราะว่าเมื่อมีผลดีคือมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาแล้ว ก็ควรมีเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เฮอแรคลิดุสบอกว่าเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นท่านเรียกว่า Rational Order แปลว่าเกี่ยวกับเหตุผล Order แปลว่าระเบียบ หรือพูดง่ายๆก็คือระเบียบแห่งความเป็นเหตุเป็นผลกันนี้เอง ที่ทำให้สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หรือว่า Rational Order นี้เองที่เป็นเบื้องหลังที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง แต่ว่า Rational Order ใน

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ธรรมชาติของเฮอแรคลิตุสนั้นคืออะไร ท่านก็ไม่ได้อธิบายไว้ละเอียด แต่ก็มีส่วนท่านสันนิษฐานว่า Rational Order ในธรรมชาติของท่าน ก็คือซีอุส (Zeus) ซึ่งหมายถึงพระผู้เป็นเจ้านี้เอง ซึ่งก็เท่ากับว่าเป็น การตั้งปรัชญาของเฮอแรคลิตุสกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้าอีก ความจริงเฮอแรคลิตุสอาจไม่ได้หมายถึงพระผู้เป็นเจ้า ท่านอาจจะหมายถึงอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า Rational Order ซึ่งมีอิทธิพลเหนือพระผู้เป็นเจ้าด้วยซ้ำไป ที่นี้เราลองมาพิจารณาทางพระพุทธศาสนา เปรียบเทียบดูบ้างว่า ธรรมชาติอย่างนี้ได้มีอยู่ในพระพุทธศาสนาหรือไม่ พระพุทธศาสนาเราก็ถือว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังขารทั้งหลายเป็นอนิจจัง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อะไรเป็นเหตุที่ทำให้สังขารทั้งหลายเป็นอนิจจัง พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สาเหตุนี้ พระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นกฎที่อยู่เบื้องหลังความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ หรือว่าเป็นภูมิหลัง (background) แห่งความเชื่อถือนี้ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท คำว่า ปฏิจจสมุปบาท นั้นหมายถึง “กฎแห่งการอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น” เป็นกฎว่าด้วยการอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หรือถ้าแปลเป็นภาษาอังกฤษก็เรียกว่า Law of Causation กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน หรือบางท่านก็เรียกว่า Cosmic Law กฎที่คลุมจักรวาล หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้หนีกฎปฏิจจสมุปบาท หรือว่า Law of Causation หรือ Rational Order ของเฮอแรคลิตุสไม่พ้น คำว่า Law of Causation และ Rational Order มีความหมายคล้ายๆกัน เพราะว่าเกี่ยวกับเหตุผลเหมือนกัน เพียง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

แต่ว่าเฮอแรคลิตุสไม่ได้ให้เหตุผลของ Rational Order ไว้อย่างละเอียดว่าหมายถึงอะไร แต่ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายกฎปฏิจจสมุปบาท หรือว่า Law of Causation ไว้อย่างละเอียด ซึ่งเรียกว่า มหานิทาน หรือว่า การที่สิ่งทั้งหลายมีความเป็นเหตุเป็นผลสืบเนื่องกัน คือว่า อวิชชา เป็นเหตุให้เกิดสังขาร, สังขาร เป็นเหตุให้เกิด วิญญาณ, วิญญาณ เป็นเหตุให้เกิด นามรูป, นามรูป เป็นเหตุให้เกิดอายตนะ ๖, อายตนะ ๖ เป็นเหตุให้เกิด ผัสสะ, ผัสสะ เป็นเหตุให้เกิด เวทนา, เวทนา เป็นเหตุให้เกิด ตัณหา, ตัณหา เป็นเหตุให้เกิด อุปาทาน, อุปาทาน เป็นเหตุให้เกิด ภพ, ภพ เป็นเหตุให้เกิดชาติ, ชาติ เป็นเหตุให้เกิด ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส การที่เรามีกฎ ๑๒ ข้อ ซึ่งกฎทั้ง ๑๒ ข้อนี้มีความสัมพันธ์สืบเนื่องกันอย่างนี้ท่านเรียกว่า Law of Causation เพราะเหตุว่าปัจจัยทั้ง ๑๒ นั้น ล้วนแต่เป็นเหตุหรือเป็นผลของกันและกัน อวิชชาคือความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดสังขารคือความดำริหรือเจตนา สังขารนี้เป็นผลที่เกิดจากอวิชชา พร้อมๆกันนั้นสังขารก็เป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ คือความรู้สึกนึกคิด วิญญาณเป็นผลจากสังขาร พร้อมกันนั้นวิญญาณก็เป็นเหตุทำให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นผลเนื่องมาจากวิญญาณ พร้อมกันนั้นนามรูปก็เป็นเหตุทำให้เกิดอายตนะ ๖ ฯลฯ เราจะเห็นได้ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้เช่นเดียวกับปุ่เป็นเหตุให้เกิดฟ่อ ฟ่อเป็นเหตุให้เกิดลูก ลูกเป็นเหตุให้เกิดหลาน ถ้าหากว่าเราจะพิจารณาในแง่นี้ เราจะพิจารณากลับอีกก็ได้ว่า หลานเป็นเหตุให้เกิดลูก ลูกเป็นเหตุให้เกิดฟ่อ หรือฟ่อเป็นเหตุให้เกิดปุ่อย่างนี้ก็

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ วัน ต ก

กลับกันได้ เพราะว่าถ้าหากว่าไม่มีลูก พ่อก็ไม่มี การที่มีพ่อก็เป็นเหตุให้เกิดลูก เพราะฉะนั้นการมีลูกก็ทำให้คนได้เป็นพ่อ แม้ในความเป็นเหตุเป็นผลนี้ก็เป็นเหตุเป็นผลที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันเกี่ยวโยงถึงกัน แต่ถ้าหากว่า เราไปพูดว่าลูกเป็นเหตุให้เกิดพ่อ ถ้าหากว่าไม่พิจารณาให้ดีก็จะเป็นเหตุให้โกรธ เพราะเขาอาจคิดว่าลูกจะกลายมาเป็นพ่อเรา ความจริงแล้วถ้าหากว่าไม่มีลูก เราจะเป็นพ่อแม่เขาได้หรือ การที่เราเป็นพ่อเป็นแม่เพราะเรามีลูก เพราะฉะนั้นลูกก็เป็นเหตุทำให้เราได้ชื่อว่าเป็นพ่อเป็นแม่คนเหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์กันในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุและเป็นผลของกันและกันนั้น พระพุทธเจ้าได้อธิบายไว้อย่างละเอียด ถ้าหากว่าท่านผู้ใดมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็จำเป็นจะต้องศึกษาเรื่องหลักปฏิจจสมุปบาท หรือ Law of Causation ให้ละเอียด จะทำให้มีความเข้าใจในเรื่องนี้ยิ่งขึ้น แต่สำหรับเฮอแรคลิตุสท่านไม่ได้อธิบายไว้ว่า Rational Order มีความสัมพันธ์หรือมีระเบียบเหตุผลอย่างไรบ้าง ที่ว่ามีอิทธิพลทำให้สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ได้มีอิทธิพลอย่างไร ท่านไม่ได้อธิบายไว้อย่างละเอียด เพราะฉะนั้นจึงทำให้คนทั้งหลายในรุ่นหลังๆ ติความ Rational Order เฮอแรคลิตุสไปว่าเป็นซีอุส (Zeus) หรือว่าเป็นพระผู้เป็นเจ้าซึ่งอาจจะเป็นการตีความหมายที่ผิดจากความคิดเห็นเดิมของเฮอแรคลิตุสก็ได้

ทั้งๆที่ท่านว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั้น ถึงกระนั้นเฮอแรคลิตุสก็ได้บอกว่า ท่านยังได้พบว่า มีบางสิ่งบางอย่างเหมือนกันซึ่งมีอยู่จริงๆ และก็เปลี่ยนแปลง แต่ว่าไม่

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เปลี่ยนแปลงไปตามกฎนั้น หรือว่าไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของการเปลี่ยนแปลง เพราะว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ Rational Order หรือในทางพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเปลี่ยนแปลงไปตามหลักปฏิจจสมุปบาทหรือว่า Law of Causation แต่ในทางพระพุทธศาสนาเองก็ยอมรับว่ามีบางอย่างเหมือนกันที่เปลี่ยนแปลง แต่ว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกฎนั้น สมมุติว่าเราซึ่งเป็นปุถุชนมีกิเลส เรามีความคิดที่จะกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ ความคิดหรือความดำริที่จะกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ท่านถือว่าเป็นสังขาร การที่เราคิดว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้มันเนื่องมาจากอวิชชาคือความไม่รู้จริง เช่น เราอยากจะได้ดูภาพยนตร์ ความคิดที่อยากจะได้ดูภาพยนตร์นี้ท่านถือว่าเป็นสังขาร เรามีเจตนาหรือความคิดที่จะไปทำบุญ นี่ก็เป็นสังขาร ที่นี้การที่เราจะไปดูภาพยนตร์ทำไมเราอยากจะได้ดูภาพยนตร์ การที่เราอยากจะได้ดูภาพยนตร์หรือตั้งใจจะไปดูภาพยนตร์นี้เพราะเรามีอวิชชา คือความไม่รู้แจ้ง คือไม่รู้ว่าการไปนี้เรื่องอะไร มันเล่นกันอย่างไร แสดงกันอย่างไร บทรัก บทโศก อย่างไร แค่นั้น เพียงไร เราไม่ทราบ เพราะการที่เราไม่ทราบ หรือว่าทราบมานิดๆหน่อยๆนี้แหละทำให้เราอยากจะได้ดู อวิชชา ไม่ใช่แปลว่าไม่รู้อะไรเลย อวิชชาแปลว่ารู้ แต่ไม่แจ้ง อ แปลว่า ไม่ วิ แปลว่า แจ้ง ขา แปลว่า รู้ อวิชชา จึงแปลว่า รู้ไม่แจ้ง คือว่ารู้บ้างเหมือนกัน เพราะรู้บ้างเหมือนกัน แต่รู้ยังไม่แจ้งนี้แหละที่ทำให้อยากไปดู ที่นี้เมื่อเราไปดูภาพยนตร์เรื่องนั้นสัก ๕๐ ครั้งหรือว่าร้อยครั้ง จนกระทั่งมีความเข้าใจในเรื่องนั้นแจ่มแจ้ง กลับตามองเห็นภาพทะลุปรุโปร่งหมด อย่างนี้

ป ร ั ษ ญา ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว น ต ก

แม้เขาจะให้เรารู้หรือเขาจะจ้างเราไปดู เราก็มองอยากดู นี่คือเมื่ออวิชชาหมด เจตนาที่จะดูก็ไม่มีเหมือนกัน คราวนี้เมื่อมีเจตนาขึ้นมาอย่างนี้ ความรู้สึกนึกคิดก็มี มันแล้วแต่เจตนา ว่าเจตนาของเราดีหรือเจตนาของเราชั่ว ถ้าเรามีเจตนาที่เป็นไปในทางกุศล ความรู้สึกนึกคิดก็เป็นไปในทางมงคล ถ้าเจตนาของเราไม่ดี ความรู้สึกนึกคิดของเราหรือการกระทำของเราก็อาจจะเป็นไปในทางที่ชั่ว เพราะฉะนั้นนี่คือความสัมพันธ์ของเหตุและผลในทางพระพุทธศาสนา แต่ว่าถ้าหากว่าเราหมดอวิชชาแล้ว อย่างเช่นพระอรหันต์ซึ่งถือว่าหมดอวิชชา ตัณหาและอุปาทานแล้ว พระอรหันต์ก็มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน แต่การเปลี่ยนแปลงของพระอรหันต์นั้นไม่เป็นไปตามกฎจลสมุปบาท หรือ Law of Causation ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระอรหันต์นั้นเป็นผู้หมดอวิชชาเสียแล้ว เมื่อหมดอวิชชาเสียแล้วความเปลี่ยนแปลงก็มี แต่ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามกฎแห่งกฎจลสมุปบาท ตามที่กล่าวมาแล้ว อันนี้ก็เป็นทรรศนะหนึ่งที่เฮอแรคลิตุสถือว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่อยู่เหนือความเปลี่ยนแปลงนี้ แต่ท่านจะเข้าใจในเรื่องนี้แค่ไหนเพียงใดนั้นผมเองก็ไม่ทราบ อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของเฮอแรคลิตุสในแง่นี้ก็มิอะไรที่เข้ากับหลักในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างดีทีเดียว แสดงให้เห็นว่าเฮอแรคลิตุสอาจได้รับการศึกษาจากตะวันออกมาก และจากการศึกษาในทางตะวันออกนี้เองที่ทำให้ท่านเข้าใจอะไรต่างๆ มากมายทีเดียว เพราะว่านิสัยของนักปราชญ์นั้นแม้ได้ความรู้เพียงเล็กน้อยน้อยๆ ก็อาจจะพัฒนาความรู้ขึ้นให้กองงามออกไปได้มาก แต่ว่าความผิดพลาดหรือความไม่แจ่มแจ้งอะไรบางอย่างอาจมีอยู่

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เพราะว่าเรื่องของปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก จะต้องใช้
 วิจารณ์ญาณ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงบอกว่า เรื่องปฏิจจสมุปบาทนั้น
 เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น สามัญชนคนธรรมดาอย่างเราจะ
 ตรัสรู้เองไม่ได้ นอกจากว่าจะได้รับการอบรมคำสั่งสอนจากครู
 อาจารย์ หรือพระเถรานุเถระมาตามลำดับเท่านั้น เพราะฉะนั้น
 ความรู้ปฏิจจสมุปบาท หรือ Law of Causation ก็เป็นการศึกษา
 ตามเหตุตามผล ตามหลักที่มีอยู่ในพระคัมภีร์เท่านั้น แต่การที่เรา
 จะเห็นแจ้งในสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเองนั้นก็จะต้องมีความรู้แจ้งแทงตลอด
 หมดอวิชา ดัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดเป็นทุกข์
 อย่างในปัจจุบันนี้เสียก่อน ทุกข์มันเป็นผล เหตุที่ทำให้เราเกิดทุกข์
 นั้นคือตัณหา และอะไรเล่าเป็นเหตุให้เกิดตัณหา ก็อวิชชาอีกนั่นเอง
 เพราะฉะนั้นก็สรุปว่าอวิชชาคือความไม่รู้แจ้ง ตัณหา คือความ
 ต้องการหรือความทะยานอยาก อุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่น
 สิ่งต่างๆ เหล่านี้แหละที่เป็นเหตุที่ทำให้เราต้องมีทุกข์ และตราบไถที่
 เรายังยึดมั่นในตัณหาอุปาทานอยู่ ความยึดมั่นถือมั่นเหล่านี้ยัง
 มีอยู่ ความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายก็ย่อมเป็นไปอยู่อย่างนี้ ซึ่งเรา
 เรียกว่ามันเป็นไปเป็นอนุกรม การที่มันเป็นไปเป็นอนุกรม การที่มัน
 มีการเปลี่ยนแปลงติดต่อไปเป็นอนุกรมนี้ พระพุทธศาสนาเราเรียก
 อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น สังสารวัฏ *สังสารวัฏ* แปลว่า ท่องเที่ยวไปเป็น
 วัฏฏะ *วัฏฏะ* แปลว่า กลม คือท่องเที่ยวกันไปเป็นวงกลม เหตุนี้
 ทำให้เกิดผลนั้น แล้วผลนั้นก็เป็เหตุทำให้เกิดผลอย่างอื่นต่อไปอีก
 อย่างนี้วนไปวนมา ในที่สุดมันก็กลับเข้ามาหาจุดเดิมอีก เหมือน
 สายโซ่ที่ทำให้ติดต่อสืบเนื่องกันไปเป็นวัฏฏะเป็นดวงวงกลม

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

นอกจากเฮอแรคลิตุสจะมีทรรศนะเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เฮอแรคลิตุสยังมีความเข้าใจในธรรมะหรือว่าในปรัชญาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งความคิดของท่านนี้ถ้าหากว่าเทียบกับในทางพระพุทธศาสนาก็เรียกว่าถึงขั้นปรมัตถ์ทีเดียว ท่านบอกว่าในสิ่งทั้งหลายนี้มันมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัว ที่ว่าสิ่งทั้งหลายมันมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัว คือว่าความดีกับความชั่วในทรรศนะของเฮอแรคลิตุสนั้น ท่านบอกว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะว่าความดีและความชั่วนั้นมันเป็นสิ่งที่สมมุติ หรือทางภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า relative คือเป็นความจริงสัมพัทธ์ แค่นั้นดีแค่นั้นชั่วเราบอกไม่ได้ แค่นั้นสูงแค่นั้นต่ำ เราบอกไม่ได้ แค่นั้นดำแค่นั้นขาว เราก็บอกไม่ได้ มันเป็นความจริงสัมพัทธ์ คือคนคนหนึ่งนั้นแหละเราอาจคิดว่าแก่เตี้ย เพราะเอาไปเทียบกับคนสูง แต่พร้อมกันนั้นแกก็อาจจะสูง เมื่อเอาไปเทียบกับคนเตี้ย เพราะฉะนั้นชายคนนั้นจะถือว่าเตี้ยหรือสูงก็ได้ คนนั้นจะถือว่าดีหรือชั่วก็ลำบาก ถ้าหากว่าไปเทียบกับคนที่ดีกว่า แกก็อาจจะชั่ว ถ้าหากว่าไปเทียบกับคนที่ชั่วกว่า แกก็อาจจะดี เพราะฉะนั้นคนคนนั้นก็จะมีทั้งความดีหรือความชั่ว หรือว่าคนคนหนึ่งอาจจะเป็นคนทั้งเก่งและไม่เก่ง เป็นคนที่ฉลาดและเป็นคนที่โง่พร้อมๆ กันก็ได้ ในเมื่อเทียบกับคนที่ฉลาดกว่า แกก็อาจจะโง่ และเมื่อเทียบกับคนโง่กว่า แกก็อาจจะฉลาด เพราะฉะนั้นความดีความชั่ว ความโง่ความฉลาด ความขาวความดำ ความสูงความเตี้ย ความจริงมันก็เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ว่าอยู่คนละด้าน อยู่คนละที่ สุด โด่งคนละทางเท่านั้นเอง สุดโด่งทางหนึ่งก็เป็นอย่างหนึ่ง สุดโด่งอีกทางหนึ่งก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความเย็นและความร้อน หากเราไปดูเทอร์โมมิเตอร์ ถ้าหากว่าเราเทียบกับเทอร์โมมิเตอร์แล้วเราไปดูอุณหภูมิ ตามปกติ อุณหภูมิ แปลว่า ร้อน อุณหภูมิ ก็แปลว่า ภูมิร้อน ร้อยองศาเซนติเกรดก็เป็น อุณหภูมิ ศูนย์องศาเซนติเกรดก็เป็นอุณหภูมิ เพราะฉะนั้นศูนย์องศาเซนติเกรดก็เป็นจุดเยือกแข็งแล้ว จุดเยือกแข็งเรายังเรียกว่า เป็นภูมิร้อน ร้อนศูนย์องศาหรือว่าติดลบ ๒๐ องศาเซนติเกรดก็ยังเป็นอุณหภูมิร้อนอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นเราก็จะเห็นได้ว่าความเย็น ก็คือความร้อนชนิดหนึ่ง ความร้อนที่น้อยหรือความร้อนติดลบ เราก็เรียกว่าความเย็น ความจริงความเย็นกับความร้อนก็อย่างเดียวกันนั่นเอง เฮอแรคลิตุสท่านก็บอกว่า ความดีกับความชั่วนี้ความจริงก็อย่างเดียวกัน ในสายตาของพระผู้เป็นเจ้าแล้วก็มีแต่ความกลมกลืนกัน ความดีกับความชั่วไม่มี นี่ก็เหมือนกัน เมื่อพูดถึงในด้านปรมาตม์แล้วความดีความชั่วไม่มี ที่ว่ามีดีมีชั่วเป็นเรื่องสมมุติ เราสมมุติว่าดี สมมุติว่าชั่ว เราจะเอาอะไรเป็นเส้นแบ่งเขตว่า แคไหนดี แคไหนชั่ว แคไหนดำ แคไหนขาว แคไหนโง่ แคไหนฉลาด เราหาเส้นเขตแดนไม่ได้ ข้อนี้ฉันใด ในรูปของสิ่งอื่นๆ ก็ฉันนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างมันขัดแย้งกัน หรือว่าเป็นคอนทราดิคชัน (contradiction) กันอยู่ในตัวตลอดเวลา แต่ว่าในสายตาพระผู้เป็นเจ้าหรือชั้นปรมาตม์แล้ว มันเป็นความกลมกลืน หรือว่าเป็นฮาร์โมนี (harmony) เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ท่านจึงเรียกว่า บุญญาบาปปีไฉน เป็นผู้ละบุญละบาปได้หมดแล้ว ถ้าหากว่าตราบไฉนที่ท่านยังมีบุญอยู่ ยังเสวยบุญอยู่ ท่านก็ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ หรือตราบไฉนที่ท่านยังมีบาปอยู่ ท่านก็ยังเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นผู้ที่

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

พระอรหันต์ บุญบาปไม่มี ดีชั่วไม่มี เพราะฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปรมาตม์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราถือว่าสวยงามหรือไม่สวยงามอะไร ต่างๆ เหล่านี้ ความจริงเป็นเรื่องสมมุติทั้งนั้น เราคิดว่าสวย มัน ก็สวย คิดว่าไม่สวย มันก็ไม่สวย นี่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ขึ้นอยู่กับ กาลเทศะ ในที่หนึ่งคนหนึ่งซึ่งมีรูปร่างไม่ค่อยสวยนักหรือ เมื่อไป เทียบกับคนในกลุ่มนั้นซึ่งไม่มีใครสวยเลย คนนั้นก็กลายเป็นเทพี ขึ้นมา เรียกว่าสวยที่สุดในหมู่คนที่ไม่สวย แต่ว่าเมื่อเราไปเทียบกับ คนที่สวยมากอาจจะกลายเป็นคนที่ชั่วร้ายไปก็ได้ นี่มันเป็นเรื่อง สถานการณ์หรือบางทีก็ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ในบางอารมณ์เราอาจจะเห็น ว่าคนคนนั้นสวย แต่ว่าในอีกอารมณ์หนึ่งเราอาจจะเห็นว่าคนคนนั้น ไม่สวยก็ได้ มันขึ้นอยู่กับความเกลียด ความรัก ความชอบ อะไร ต่างๆ เหล่านี้ นี่มันขึ้นอยู่กับอนิจจัง เป็นของเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ามองในแง่ของปรมาตม์แล้ว ความชั่วร้ายก็เป็น ความดีในระดับหนึ่งนั่นเอง แต่ว่าเป็นระดับที่ต่ำมาก เมื่อเป็นความ ดีที่ต่ำมาก เราก็ถือว่าเป็นความชั่ว ถ้าหากว่าคนเรามีทั้งความดี ความชั่ว เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคนไหนดีคนไหนชั่ว เพราะว่าคน ทุกคนมีทั้งความดีความชั่ว มีทั้งความโง่ความฉลาดด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราจะตัดสินว่าคนนี้ชั่ว คนนั้นดี คนนี้ฉลาด คนนั้นโง่ เราจะเอาอะไรมาเป็นเครื่องวัด เพราะฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องยาก กฎต่างๆ ระเบียบต่างๆ ที่มีขึ้นมาในโลกนี้ ความจริงมนุษย์เรา บัญญัติขึ้นทั้งนั้น กฎหมายหรือระเบียบประเพณีต่างๆ มนุษย์เรา บัญญัติขึ้นทั้งนั้น แต่ว่ากฎแห่งความจริงที่มีอยู่ในโลกนั้น ไม่ใช่สิ่ง ที่เทพเจ้าบัญญัติ ไม่ใช่พระเจ้าเป็นเจ้าบัญญัติ หรือไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

บัญญัติ แต่ว่าเป็นความจริงที่เป็นนิรันดร์ จะมีอยู่อย่างนี้ไม่ว่าจะมี
 พระผู้เป็นเจ้าหรือไม่ก็ตาม หรือไม่ว่าจะมีผู้มาตรัสรู้ในโลกหรือไม่
 ก็ตาม ความจริงก็ต้องเป็นความจริง เรื่องของความจริงตามหลัก
 ของธรรมชาตินั้นเป็นความจริงแท้ เช่น สังขารทั้งหลายเป็นของไม่
 เทียง พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นมาในโลกหรือไม่ก็ตาม พระผู้เป็นเจ้า
 จะมีหรือไม่ก็ตาม สังขารไม่เทียงทั้งนั้น แต่ว่าเรื่องรัฐธรรมนูญหรือ
 ว่ากฎหมายต่างๆนั้นมนุษย์บัญญัติขึ้น เพราะฉะนั้นเราก็มีการเปลี่ยนแปลงได้
 สิ่งใดที่มนุษย์บัญญัติได้ สิ่งนั้นมนุษย์ก็ลบล้างได้ เพราะ
 เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติ แต่ว่ากฎหมายธรรมชาตินั้นมนุษย์จะบัญญัติ
 หรือไม่บัญญัติก็ตาม มันมีอยู่อย่างนั้นแล้ว ใครจะลบล้างไม่ได้
 พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นมาในโลกหรือไม่ก็ตาม สังขารก็ไม่เทียง
 ไม่ใช่ว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา สังขารจึงไม่เทียง ถ้าหากว่าอย่างนี้
 เราจะไปนับถือพระพุทธเจ้าทำไม เพราะเกิดขึ้นมาทำให้สังขารไม่
 เทียง เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ตถาคตจะเกิดขึ้นมาในโลก
 หรือไม่ก็ตาม สังขารก็ไม่เทียงอยู่แล้ว แต่ว่าไม่มีคนเข้าใจเอง พระ
 พุทธเจ้าทรงทราบความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้า
 เองก็ทรงเคารพธรรมะ เคารพความจริง ไม่ใช่เป็นผู้สร้างธรรมะ
 ไม่ใช่เป็นผู้สร้างความจริง แต่เป็นผู้มาพบความจริงต่างหาก

ทีนี้ในอีกแง่หนึ่ง เมื่อพูดถึงในด้านศาสนา จะว่าเฮอแรคลิดุส
 เป็นคนที่แอนตี้ศาสนาก็ได้ เมื่อพูดถึงศาสนาในที่นี้จะต้องหมายถึง
 ถึงศาสนาที่เขาถือพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาที่สอนให้คนทั้งหลายเชื่อว่า
 โลกนี้พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้าง หรือว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างทุกสิ่ง
 ทุกอย่างรวมทั้งมนุษย์ทั้งสัตว์ในโลกนี้ ท่านบอกว่าเมื่อมาพิจารณา

ปรัชญา ประยุกต์ ชั่วคราว

ศาสนาในแง่แล้ว มนุษย์ไม่มีอะไรดีขึ้นเพราะการนับถือศาสนาเลย เพราะว่าเมื่อมีบุคคลนับถือศาสนาก็มักจะมีแนวโน้มเอียงไปในทางเชื่อเรื่องโชคลาง เชื่ออภินิหาร เพราะศาสนามักจะสอนเรื่อง อภินิหารหรือโชคลางอย่างนี้ ถ้าหากว่าตราบใดมนุษย์เรายังมีความ ยึดมั่นถือมั่น ยังมีความเชื่อในเรื่องโชคลาง เรื่องอภินิหารอยู่ มนุษย์เราก็ห่างจากเหตุผล และหากว่าศาสนาใดที่สอนให้มนุษย์มี ความเชื่อถือในเรื่องโชคลาง ในเรื่องอภินิหาร ก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มนุษย์มีอวิชชาหรือโง่มากขึ้นตามลำดับ นี่ก็เท่ากับคนโง่ คนโง่ คนโง่สอนคนโง่ คนโง่สอนคนโง่ ในที่สุดก็จะนำไปสู่ความหายนะ ศาสนาที่แท้ต้องเป็นศาสนาที่มีเหตุผล สอนให้คนมีเหตุผล สอนให้ คนมีปัญญา ไม่ใช่สอนให้คนมีความเชื่อถือในเรื่องทั้งมลาย เพราะ ถ้าหากว่าสอนให้คนเชื่อถือในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ ไม่ใช่ทางแห่ง ความพ้นทุกข์ มนุษย์ก็จะจมลงไปในห้วงอวิชชา คือความโง่มากขึ้น ตามลำดับ เพราะฉะนั้นเฮอแรคลิตุสจึงเห็นว่าศาสนาที่มีอยู่ในหมู่ มนุษย์นั้น ล้วนแต่เป็นศาสนาที่สอนให้คนเชื่อถือในเรื่องพระผู้เป็น เจ้า สอนให้คนเชื่อในสิ่งต่างๆซึ่งเป็นโชคลาง เรื่องอภินิหาร ซึ่งเรื่อง เหล่านี้จะต้องใช้ศรัทธาเข้าช่วย เพราะฉะนั้นจึงสอนให้คนมีศรัทธา มีความเชื่อในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นโดยไม่มีเหตุผลใดๆที่จะต้องพิสูจน์ หรือพิจารณาทั้งสิ้น แต่ศาสนาก็ไม่ใช่ว่าจะสอนให้คนเชื่ออย่างมลาย ไปเสียทุกศาสนา บางศาสนาเช่นอย่างพระพุทธศาสนาหรือแม้แต่ ศาสนาเซนก็ยังสอนให้คนมีเหตุผล คือต้องการให้คนเข้าถึง ลัทธิธรรมได้ด้วยปรัชญาคือมีเหตุผล ศาสนาอย่างนี้ก็มี แต่ในสมัย ของเฮอแรคลิตุสนั้นท่านไม่ได้พบว่าในตะวันตกมีศาสนาอย่างนี้

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตະ วั น ต ก

เพราะฉะนั้นก็เป็นความคิดของนักปราชญ์เช่นเฮอแรคลิตุสที่จะ
ประณาม ที่จะคัดค้าน หรือที่จะแอนตี้ศาสนาที่มาในรูปของศรัทธา
ดังที่เป็นอยู่ในสมัยนั้น ทั้งๆที่ในสมัยนั้นความจริงเขาก็ยังถือว่า
พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้บันดาลให้เกิดทุกสิ่งทุกอย่าง แต่การที่จะไป
ปฏิเสธความเชื่อของมนุษย์อย่างสิ้นเชิงนั้นทำได้ยาก เพราะ
ฉะนั้นเฮอแรคลิตุส อย่างน้อย ก็มีความคิดตรงกับพระพุทธศาสนา
ในหลายแง่หลายมุมเหมือนกัน

สำหรับหลักปรัชญาของเฮอแรคลิตุสนี้ ความจริงท่านไม่เคย
ได้เขียนอะไรไว้เป็นหลักเป็นฐานมากมายอย่างพลาโตหรืออะริสโตเติล
แต่ว่าท่านมักจะให้ข้อคิดเห็นเป็นประโยคสั้นๆ เป็นคำคมซึ่งฟังแล้ว
เอาไปคิด ก็จะมองเห็นความคิดต่างๆอันลึกซึ้งของท่าน ท่านบอก
ว่า มนุษย์เราเหมือนแสงสว่างในยามค่ำคืน คือติดแล้วก็ดับ ท่าน
บอกว่ามนุษย์เราเมื่อเทียบกับแสงสว่างแล้ว เราจะเห็นว่า แสง
สว่างนี้ไม่ใช่จะอยู่เฉยๆ มันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อ
มันเกิดขึ้นมาแล้วมันก็ดับไป ตอนเช้าพระอาทิตย์ขึ้น ตอนเย็นพระ
อาทิตย์ตก นี่ก็ยังคงคติความเชื่อของเราอยู่ ความเชื่อในเรื่อง
พระอาทิตย์ขึ้นพระอาทิตย์ตก ทั้งๆที่เวลานี้โลกเราก็เจริญไปถึงขั้นที่
ถือว่าโลกเรานี้หมุนรอบดวงอาทิตย์ ไม่ใช่ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก
แต่ถึงกระนั้นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษก็ยังใช้พระอาทิตย์ขึ้นและ
พระอาทิตย์ตก ภาษาอังกฤษก็เรียกว่า Sun rises; Sun sets ก็
แสดงว่าพระอาทิตย์ขึ้นพระอาทิตย์ตกเหมือนกัน นี่เป็นความเชื่อถือ
เก่าๆที่มีมานานแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในแง่ของ
ปรัชญาจะเห็นว่าชีวิตของเราก็มีการเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาและก็มี การ

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

ดับไป และก็มีเกิดขึ้นมา และก็มีดับไป เช่นเดียวกับแสงสว่างของดวงอาทิตย์ซึ่งตอนเช้าก็อุทัยแสงขึ้นมา พอเย็นก็สว่างลึบดับหายไป ฉะนั้นชีวิตของเราจึงเป็นเสมือนกับโศกนาฏกรรมที่ดีที่สุด เพราะว่าชีวิตของเรามันมีแต่ความเศร้า เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ มีแต่ความทุกข์มาให้เราตลอดเวลา เพราะว่าสิ่งใดที่เป็นอนิจจัง สิ่งนั้นชื่อว่าเป็นทุกข์ แต่ถึงกระนั้นชีวิตก็เป็นโศกนาฏกรรมที่ดีที่สุด คือเป็นโศกนาฏกรรมที่น่าดูน่าชม และเราก็มักจะตื่นตื่นชื่นชมยินดีกับโศกนาฏกรรมเหล่านั้น ทั้งๆที่เป็นโศกนาฏกรรมที่แก้บ้าง โศกนาฏกรรมที่ดัดแปลงแก้ไขขึ้นมาแต่งเป็นเรื่องราวขึ้นอย่างละครหรือภาพยนตร์บ้าง เพราะฉะนั้นเรื่องของชีวิตนี้ ถ้าเราจะมองในแง่หนึ่งเราจะเห็นว่าความจริงแล้วมันเป็นชีวิตแห่งโศกนาฏกรรมอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสถานแห่งชีวิตทีเดียว

การบรรยายปรัชญาในทางตะวันตกสำหรับในวันนี้ ก็เห็นว่าสมควรแก่เวลาแล้ว ผมขอยุติรายการสำหรับวันนี้แต่เพียงเท่านี้.

สวัสดี

๖ มีนาคม ๒๕๑๐

๔

โลกนี้ประกอบด้วยธาตุ ๖ คือ ธาตุดิน
น้ำ ลม ไฟ ความรัก ความเกลียด
เอมเปโดเคลสผู้ระลึกชาติได้ เป็นพวกมังสวิรัต

สวัสดีครับ

ในเรื่องปรัชญาตะวันตกนั้นผมได้เคยพูดมาถึงสมัยของเฮอ-
แรคลิตุส และก็ได้อธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์ใน
สมัยนั้นว่า มีความคิดพัฒนามาตามลำดับอย่างไร โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งในความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องโลกหรือสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ว่าเกิดมา
ได้อย่างไร บางท่านอย่างเช่นเธเลสก็บอกว่าเกิดมาจากน้ำ อะแนก-
ซิเมเนสก็บอกว่าเกิดมาจากอากาศ หรือว่าเฮอแรคลิตุสก็บอกว่า
เกิดมาจากไฟ การที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ความคิดความเห็น
เกี่ยวกับกำเนิดของโลกและสิ่งต่างๆมาถึงสมัยเฮอแรคลิตุสนี้ก็ยังไม่

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

สิ้นสุดลงแค่นั้น ความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับพัฒนาการแห่งความคิดในเรื่องเกี่ยวกับโลกหรือว่าสิ่งต่างๆในโลกนี้ยังคงพัฒนาต่อไปอีกต่อจากสมัยเฮอแรคลิตุส ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุอยู่ในประมาณ พ.ศ. ๓ ถึง พ.ศ. ๖๕ คือเกิดหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ๓ ปีแล้ว และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๖๕ ที่นี่ก็จะมาถึงอีกยุคหนึ่งคือยุคของเอมเปโดเคลส (Empedocles)

เอมเปโดเคลสผู้นี้เกิดเมื่อ พ.ศ. ๕๓ คือว่ามีอายุอ่อนกว่าเฮอแรคลิตุส ๕๐ ปี และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๑๓ สำหรับเอมเปโดเคลสผู้นี้เป็นทั้งปรัชญาเมธี เป็นทั้งรัฐบุรุษ เป็นทั้งกวี และเป็นนักสอนศาสนาชาวกรีกที่มีชื่อเสียงมาก นอกจากนั้นท่านยังได้รับการเชิดชอและยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานโรงเรียนแพทย์ของประเทศอิตาลีขึ้นเป็นคนแรก สำหรับความสามารถในด้านอื่นๆ ซึ่งมีมากมายหลายด้านด้วยกันนั้น ผมก็จะไม่นำมากล่าวโดยละเอียดแต่จุดมุ่งหมายของผมต้องการจะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการแห่งความคิดซึ่งเกี่ยวกับโลกและสิ่งทั้งหลายในโลกว่านักปราชญ์ในสมัยนั้นๆ ได้มีพัฒนาการแห่งความคิดเป็นมาอย่างไร กว่าจะเป็นความรู้สึกนึกคิดหรือความเข้าใจของเราในปัจจุบันนี้ได้ ความคิดนี้ผ่านการทดลอง ผ่านการเข้าใจผิดบ้างถูกบ้างเรื่อยมา ซึ่งทำให้ค่อยๆ สมบูรณ์ขึ้นตามลำดับ

สำหรับเอมเปโดเคลส ท่านบอกว่าเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะและบุคลิกลักษณะที่เจือกัน ระหว่างการสอบถามหาความจริงทางวิทยาศาสตร์กับการกระตือรือร้นในความพยายามที่จะยกตัวเองให้พ้นจากธรรมชาติอย่างชนิดที่ไม่ยอมย่อท้อถอยหนีเลยแม้แต่น้อย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สำหรับเอมเปโดเคลสผู้นี้ ท่านไม่เพียงแต่จะสอบถามในด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเท่านั้น แต่ท่านพยายามที่จะเป็นนายธรรมชาติด้วย ท่านมีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะค้นให้พบว่าอำนาจอะไรที่ปกป้องคุ้มครองโลกธรรมชาติอยู่ และอำนาจอะไรที่สามารถทำให้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่คอยรับใช้มนุษย์ เพราะฉะนั้นท่านจึงมีความเชื่อมั่นในตัวเองว่า ท่านเป็นสิ่งที่มีชีวิตที่สูงกว่าสิ่งที่มีชีวิตอื่นๆ เราจะเห็นได้ว่าในความรู้สึกของเอมเปโดเคลสนี้ ท่านมีความรู้สึกหันมาหาข้อเท็จจริงตามแนวของวิทยาศาสตร์ คือการพิสูจน์หาเหตุผลเพื่อเอามาใช้ในการอธิบายสิ่งต่างๆ แทนที่จะบังคับหรือว่าโน้มน้อมจิตใจให้คนเชื่อด้วยศรัทธาอย่างเดียว แต่พร้อมกันนั้นท่านก็ชี้ให้เห็นถึงว่า เรานี้อยู่ในวงล้อมของธรรมชาติ แต่เราก็พยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติ ต้องการที่จะเอาธรรมชาติมาเป็นผู้รับใช้เรา เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่ามนุษย์เรานี้มีความสามารถที่จะเอาสิ่งต่างๆ ในโลกของธรรมชาตินี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเราเอง เช่น พวกพืชพรรณธัญญาหารต่างๆ เราก็เอามาใช้เป็นอาหาร พวกสัตว์ต่างๆ เราก็ก่อมาใช้เป็นอาหาร หรือว่าในเรื่องเกี่ยวกับกระแสลม กระแสน้ำ อะไรต่างๆ เหล่านี้ มนุษย์เราก็ก่อเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตของเราให้มากที่สุดที่จะทำได้ นั่นก็แสดงให้เห็นว่าเราพยายามค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ นอกจากจะหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติแล้วก็พยายามที่จะเป็นนายธรรมชาติ ไม่ใช่ว่าเป็นทาสหรือตกอยู่ใต้อำนาจธรรมชาติ การที่ท่านมีความมุ่งมาดปรารถนาอย่างนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เรานั้นเป็นสิ่งที่มีชีวิตเหนือบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ต ก

ผมจะหันกลับมาสู่แนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับโลก ตาม
 ทรรศนะของเอมเปโดเคลสต่อไป เอมเปโดเคลสมีความเห็นว่าสิ่ง
 ทั้งหลายในโลกหรือรวมทั้งตัวโลกเองนั้นหาได้เกิดมาจากดินหรือน้ำ
 หรือลมหรือไฟหรืออากาศอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ ตามทรรศนะของท่าน
 เห็นว่าสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ล้วนเกิดมาจากธาตุซึ่งเป็นธาตุมาตรฐาน
 ๔ อย่างด้วยกัน อันได้แก่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ
 ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เกิดมาจากธาตุ ๔ ทั้งนี้ แต่ว่าทำไมสิ่งทั้ง
 หลายที่เกิดมาจากธาตุ ๔ จึงไม่เหมือนกัน อย่างเช่นเหล็ก เช่น
 ดินไม้ เช่นมนุษย์อะไรต่างๆเหล่านี้ สิ่งต่างๆเหล่านี้ก็ล้วนเกิดจาก
 ธาตุ ๔ เหมือนกัน แต่ทำไมจึงไม่เหมือนกัน หรือแม้แต่ในตัวมนุษย์
 เอง อย่างเช่นกระดูก หรืออย่างเช่นเนื้อหนังมังสา หรืออย่างเช่นผม
 หรือเลือด หรืออะไรต่างๆเหล่านี้ทำไมมันจึงมีลักษณะแตกต่างกัน
 ทั้งๆที่สิ่งต่างๆเหล่านี้หรืออวัยวะต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เกิดมาจากธาตุ
 ๔ ทั้งนี้ ท่านก็บอกว่าการที่สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือน
 กัน มีคุณสมบัติต่างกันอย่างนี้ก็ไม่ใช่ว่าเพราะสิ่งต่างๆเหล่านี้ไม่ได้ประกอบ
 ด้วยธาตุ ๔ สิ่งต่างๆเหล่านี้ประกอบด้วยธาตุ ๔ เหมือนกันหมด
 เพียงแต่ว่าอัตราส่วนที่จะทำให้เกิดสิ่งต่างๆเหล่านั้นไม่เหมือนกัน
 อย่างเช่นกระดูกอาจจะมีธาตุดินมาก โลหิตอาจจะมีธาตุน้ำมาก
 หรือว่าเนื้อหนังมังสาอาจจะมีธาตุดินน้อยกว่ากระดูกและก็มีธาตุน้ำ
 มากกว่ากระดูกอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่าย่าง
 กระดูกนี้ประกอบด้วยดิน ๒ ส่วน น้ำ ๒ ส่วน ไฟ ๔ ส่วน เป็นต้น
 การที่สิ่งทั้งหลายมันแตกต่างกันไปนี้ แตกต่างด้วยอำนาจของอัตรา
 ส่วนแห่งธาตุดิน น้ำ ลม ไฟที่มาประกอบกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะมีดิน

ป ร ำ ข ญ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ต ะ ว ัน ต ก

มาก หรือน้ำมาก หรือว่าลมมาก หรือไฟมาก และโดยเหตุที่ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนแต่เกิดมาจากธาตุ ๔ หรือว่ามีธาตุ ๔ เป็นมาตรฐานด้วยกันทั้งนั้น ท่านจึงถือว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรเลยที่เกิดใหม่จริงๆ และไม่มีอะไรอีกเหมือนกันที่จะถูกทำให้ล่มสลายหายไปอย่างสิ้นเชิง ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดๆ นั้นก็เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในทางที่ธาตุต่างๆ ได้ถูกผสมขึ้น คือว่าอัตราส่วนแห่งการผสมของธาตุนี้เดิมเป็นอย่างหนึ่ง เมื่อมันมีความเปลี่ยนแปลง อัตราส่วนมันอาจจะน้อยลง อย่างเช่นกระดูกในสมัยที่เป็นเด็ก อัตราส่วนแห่งกระดูกอาจจะมิดินน้อย แต่ว่าต่อๆ มาธาตุดินมากขึ้นธาตุน้ำน้อยลงอย่างนี้เป็นต้น และสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ที่เกิดมารวมกันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ท่านก็สาวหาเหตุผลต่อไปอีกว่าอะไรเป็นเหตุหรือเป็นตัวการที่ทำให้ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟนี้มารวมกันเข้าด้วยกัน หรือว่าอะไรเป็นตัวเหตุ หรือเป็นตัวการที่ทำให้ดินน้ำลมไฟเหล่านี้สลายหรือแยกออกจากกัน ท่านก็บอกว่ามีธาตุอยู่อีก ๒ ธาตุ คือนอกจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แล้วยังมีอีก ๒ ธาตุ ๒ ธาตุที่ท่านเพิ่มเข้ามานี้คือ ธาตุแห่งความรัก และ ธาตุแห่งความเกลียด ทั้งความรักและความเกลียดนี้ในทรรคนะของเอมเปโดเคลส ท่านถือว่าเป็นเรื่องทางกายภาพ ท่านบอกว่าความเกลียดนั้นเป็นตัวการที่แยกธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟออกจากกัน ส่วนความรักหรือธาตุรักนั้นเป็นตัวการที่ทำให้ธาตุทั้ง ๔ เข้ามาผสมรวมเข้าด้วยกันอย่างสนิท ถ้าหากว่าในเวลาใดธาตุแห่งความรักมาก ธาตุทั้ง ๔ ก็จะมารวมกันอย่างสนิทแนบแน่น ถ้าหากว่าเวลาใดมีธาตุแห่งความเกลียดมาก ธาตุทั้ง ๔ นี้จะแยกออกจากกัน หรือว่าค่อยๆ สลายตัว

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ออกจากกัน เพราะฉะนั้นการที่ธาตุทั้ง ๔ ได้เข้ามารวมกันหรือแยกออกจากกันนั้น ก็เนื่องมาจากอิทธิพลของธาตุแห่งความรักและธาตุแห่งความเกลียดนี้เอง เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงโลกในสมัยของท่านซึ่งเวลานั้นกำลังเสื่อม หรือว่าในสมัยนี้เราก็ตีว่าโลกกำลังเสื่อม การที่ว่าในโลกปัจจุบันนี้มีความเสื่อมมาก ท่านก็บอกว่า เพราะว่าในสมัยนี้ธาตุแห่งความเกลียดได้เข้ามามีอำนาจแทนธาตุแห่งความรัก เมื่อธาตุแห่งความเกลียดได้เข้ามามีอำนาจมาก มันก็ทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งทำให้เกิดการสงครามต่อสู้ฆ่าฟันซึ่งกันและกัน ที่ว่าโลกเดือดร้อนรบราฆ่าฟันกันนั้นก็เพราะว่าความเกลียดเข้ามามีอำนาจ นี่ก็รู้สึกว่ามันจะจริง เพราะว่าถ้าหากว่าคนเราเกลียดกันไม่ชอบกัน ก็อาจทะเลาะเบาะแว้งวิวาทฆ่าฟันกัน หรือจนกระทั่งเกิดสงครามก็ว่าได้ แต่ว่าถ้าหากว่าเวลาใดเรามีความรัก เราก็มีความสมัครสมานสามัคคีกัน มีความปรองดองกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข นั่นคือความรักมีอำนาจ

เมื่อพูดถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ ท่านก็ถือว่ามนุษย์นี้ก็มาจากสิ่งที่มีชีวิตที่ต่ำกว่าก่อน แล้วมนุษย์นี้ได้ค่อยวิวัฒนาการเรื่อยมาตามลำดับ ได้ก้าวมาจนกระทั่งเป็นคนป่าคนเถื่อน แล้วก็เรื่อยมาจนกระทั่งเป็นผู้ที่มีอารยธรรมสูงขึ้น ท่านบอกว่าในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้ ท่านถือว่าต้นไม้เป็นสิ่งที่มีความชีวิตสิ่งแรกที่เกิดขึ้นในโลก และท่านบอกว่าในต้นไม้มี ๒ เพศ คือมีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ต่อมาก็เกิดมีสัตว์ แต่ว่าสัตว์ที่เกิดขึ้นในตอนแรกๆก็ยังมีได้แยกเพศหรือยังไม่ได้แยกชนิด นี่ก็ปรากฏว่าสัตว์บางชนิดมี

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทั้งเพศหญิงและเพศชาย เพศผู้เพศเมียอยู่ในตัว อย่างเช่นไส้เดือน เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีความเกลียดเข้ามามีอำนาจ ชนิดและเพศนี้ก็จะถูกแยกออกจากกัน กลายเป็นเพศหญิงเพศชาย เพศผู้เพศเมีย ต่อมาด้วยอำนาจของความเกลียด อำนาจของความรักอะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็ทำให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเกิดออกมาเป็นแขน เป็นขา เป็นกิ้งก้านอะไรต่างๆออกไป พวกคิ้ว พวกมือ พวกคอ พวกแขนอะไรต่างๆพวกนี้ก็เกิดขึ้น แต่ท่านบอกว่าในตอนแรกๆพวกอวัยวะต่างๆเหล่านี้ บางทีก็เกิดขึ้นมาได้สัดไม่ได้ส่วน บางทีแขนเกิดมาแต่ว่าไม่มีไหล่ หรือว่าบางทีตัวเป็นคนศีรษะเป็นอะไรต่างๆเหล่านี้ พวกนี้ก็เนื่องมาจากการที่ธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้มารวมกันแต่ว่ารวมกันไม่ได้สัดได้ส่วนที่ดี แต่ว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เมื่อได้เข้ามาผสมกันแล้ว ถ้าหากว่ามันเข้ากันได้ไม่พอเหมาะ ไม่พอดี ไม่เหมาะสม ในที่สุดมันก็ทนอยู่ไม่ได้ มันก็จะสลายไป สูญไป ส่วนอะไรที่ยังดีอยู่เหมาะสมอยู่ ก็ยังคงอยู่หรือว่ามีชีวิตรอดมาได้ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า เอ็มเบโดเคลสก็เป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้วางเค้าโครงทฤษฎีที่ว่าด้วยวิวัฒนาการขึ้นในโลก นอกจากนั้นเอ็มเบโดเคลสนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสนใจเอ็มบริโอโลยี (Embryology) หรือซึ่งเราอาจแปลว่าวิชาชะลาพูวิทยาได้ ท่านพูดถึงเรื่องความเจริญเติบโตของพืชต่างๆ และท่านถือว่ามนุษย์นี้ถือปฏิสนธิในครรภ์ ในตอนที่ยังเป็นเอ็มบริโออยู่นั้น อุดมภูมิในครรภ์นี้จะเป็นผู้กำหนดให้เป็นเพศนั้นเพศนี้ หรือไม่ก็เพราะอิทธิพลหรือความมีน้ำหนักมากกว่าของธาตุอื่นที่เป็นผู้สืบพันธุ์ซึ่งมีอำนาจเหนือธาตุอื่น คือว่าถ้าหากว่าอำนาจแห่งธาตุของเชื้อฝ่ายชายมีอำนาจสูงกว่าอำนาจไข่ของฝ่ายหญิงก็จะ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เป็นเพศชาย ถ้าหากว่าอำนาจแห่งไฟของฝ่ายหญิงมีอำนาจมากกว่าอำนาจเชื้อของฝ่ายชาย ก็จะเป็นเพศหญิง ท่านบอกว่าเป็นหลักการที่กำหนดเพศ

เมื่อพูดถึงเรื่องสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย และธาตุทั้งหลายต่างๆ เหล่านี้แล้ว ผมก็จะวกเข้ามาสู่ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิวัฒนาการแห่งสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติของเอมเปโดเคลสต่อไป เอมเปโดเคลสมีความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดด้วยเหมือนกัน แต่ท่านปฏิเสธในการกลับมาเกิดใหม่อีก การกลับมาเกิดใหม่ในที่นี้ คล้ายๆ กับว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่เขาเข้าใจกันว่าเมื่อตายแล้วมันจะออกมาจากร่างไปเกิดใหม่ ซึ่งเราเรียกว่า อวตาร การที่จะมีธาตุมันหรือมีโซล (Soul) ออกจากร่างแล้วก็ไปอวตารหรือไปเกิดใหม่นี้ เอมเปโดเคลสไม่เห็นด้วย แต่ท่านเห็นว่าหรือเข้าใจว่าความเคลื่อนไหวที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอันเป็นความจริง สสารทั้งหลายโดยแก่นแท้ของมันแล้วเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นั่นคือหมายถึงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ เป็นสิ่งที่เป็นนิรันดร์ เป็นสิ่งที่เป็นอย่างแท้จริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่เทวดาทั้งหลาย หรือว่าร่างกายทั้งหลายนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟนี้ไม่เปลี่ยนแปลงหรอก แต่ว่าร่างกายของเราหรือสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ซึ่งเกิดเนื่องมาจากการผสมของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ท่านบอกว่าธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟนี้เป็นธาตุแท้ที่คงอยู่เป็นนิรันดร์ ไม่สามารถที่จะทำลายให้หมดไปได้ เพราะฉะนั้นในความคิดของท่าน ท่านจึงถือว่าในเรื่องเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

นั้นมันก็เนื่องมาจากธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ มีอัตราส่วนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาอยู่เสมอ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่ว่ามีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลานั้นก็เนื่องมาจากความรักและความเกลียด บางทีมีความรักมากขึ้นก็มีความเปลี่ยนแปลง เมื่อมีความเกลียดมากขึ้นก็มีความเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรที่อยู่คงที่ เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านก็ถือว่าไม่มีอะไรเลยที่ไม่สูญสลาย นอกจากดิน น้ำ ลม ไฟ ความเกลียดและความรักเท่านั้น นอกจากนั้นล้วนเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งนั้น เพราะฉะนั้นในการที่คนเราเมื่อตายไปแล้วจะว่าสูญไป หรือว่าจะมีอาดมันหรือโซลไปเกิดใหม่ ในข้อนี้เอมเบโดเคลสท่านมีความเชื่อมั่นเป็นอย่างมากว่า คนเราหรือว่ามนุษย์เรานั้นมีการเวียนว่ายตายเกิด การเวียนว่ายตายเกิดนี้ไม่ใช่ว่ามีอาดมันไปเกิดหรือมีโซลไปเกิด แต่มันเนื่องมาจากมีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด การเวียนว่ายตายเกิดก็คือการเปลี่ยนแปลงจากอย่างหนึ่งไปสู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งบางท่านเรียกว่า Becoming คือ การกลายเป็นอย่างนั้นกลายเป็นอย่างนี้ อย่างเด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่กลายเป็นคนแก่ คนแก่กลายเป็นคนตาย อย่างนี้ท่านถือว่าเป็น Becoming คือกลายเป็นอย่างนั้นกลายเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าพอเด็กโตขึ้นเป็นหนุ่ม แล้วหนุ่มคนนั้นเป็นอีกคนหนึ่งจากเด็ก หรือว่าเมื่อเป็นหนุ่มนานๆเข้าความหนุ่มก็ลดลงๆ คือว่าเป็นหนุ่มน้อยมากขึ้น ความเป็นหนุ่มน้อยลงๆ เราก็เรียกว่าเหลือความเป็นหนุ่มน้อยลง เมื่อความเป็นหนุ่มเหลือน้อยลงๆ ก็เป็นหนุ่มติดลบ ซึ่งเราเรียกว่าเป็นคนแก่ แต่ว่าถ้าพูดว่าคนแก่ บางท่านอาจจะไม่ค่อยชอบใจ เพราะว่าทำให้รู้สึกว้าวัง

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต ก

ร่วงโรยจะเข้าโลงไปแล้ว ก็เปลี่ยนคำเสียใหม่ว่าผู้สูงอายุ ฟังคร่ำครึ หน่อย ผู้สูงอายุมักพูดว่าฉันยังไม่แก่หรอก ยังเตะปั้งดั่ง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ นี่แสดงความสามารถของตัว เพราะฉะนั้นบางทีคนแก่ก็อาจจะมึมด้อย บางทีจะเดินขึ้นบันไดอะไรเหล่านี้ เราจะไปพียง บางทีท่านก็บอกว่า ไม่ต้องๆ ขึ้นเองได้ นี่เพราะว่ามีมึมด้อย กลัวเขาจะนึกว่าแก่แล้ว ช่วยตัวเองไม่ได้ ขึ้นบันไดก็ไม่ไหว ความจริงขึ้นไปแล้วก็ไปหอบแฮกๆ อยู่ นี่ก็น่าสงสาร

การที่คนเรามีการกลับกลายเป็น Becoming มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตัวเอง จึงทำให้คนเราอาจกลายเป็นสัตว์ก็ได้ หรือว่าอาจกลายเป็นมนุษย์ต่อไปอีกก็ได้ หรือว่าอาจจะกลายเป็นเทวดาก็ได้ ฉะนั้นเมื่อคนเราจะต้องมีการเวียนว่ายตายเกิด และก็อาจกลายเป็นอย่างนั้นกลายเป็นอย่างนี้ได้เอง เอ็มเปโดเคลสจึงได้กล่าวไว้ว่า “ในอดีตชาติข้าพเจ้าเคยเป็นเด็กหนุ่ม เป็นหญิงสาว เป็นพุ่มดอกไม้ ข้าพเจ้าเคยเป็นนก เคยเป็นปลาที่ว่ายไปมาอย่างสงบเงียบในท้องทะเลลึก” นี่ก็แสดงให้เห็นว่าชีวิตของเรานี้มันมีการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งจะไปเกิดเป็นอะไรนั้นในทางพระพุทธศาสนา ก็บอกว่าเนื่องมาจากกรรม แต่ว่าเอ็มเปโดเคลสก็ไม่ได้บอกไว้ว่าเนื่องมาจากอะไร แต่ว่าในความรู้สึกของท่าน ท่านถือว่าคนอาจจะไปเกิดเป็นอะไรก็ได้ ในชาตินี้ท่านเป็นผู้ชาย แต่ท่านบอกว่าเมื่อชาติก่อนท่านเคยเกิดเป็นผู้หญิงมาแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ที่เกิดเป็นสตรีก็อย่าน้อยใจอย่าใจว่าเราเกิดเป็นสตรี ในชาติก่อนเราก็อาจจะเกิดเป็นผู้ชายมาแล้วเหมือนกัน และผู้ชายเหล่านี้ ต่อไปถ้าหากว่าประพฤติในทางที่ผิดศีลธรรม เช่น ไปละเมิดในข้อที่ ๓ ท่านก็

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

บอกว่าอาจจะไปเกิดเป็นผู้หญิงได้

เคยมีเรื่องปรากฏว่า พระอานนท์เองก็เคยเกิดเป็นผู้หญิงมา
ตั้ง ๕๐๐ ชาติ เพราะไปประพฤติดีในทางกาม เพราะฉะนั้นเรื่อง
ของการเกิดเป็นผู้หญิงเกิดเป็นผู้ชายนี้ เอ็มเบโดเคลสท่านไม่ได้บอก
ว่าเนื่องมาจากอะไร แต่ว่าการเกิดนั้นจะเกิดเป็นผู้หญิงหรือว่าจะ
จะเกิดเป็นผู้ชายก็ได้ แต่ท่านยังมีความคิดต่อไปกระทั่งว่า เราอาจ
จะเกิดเป็นนก เป็นปลาก็ได้ เป็นต้นไม้ก็ได้ ในทางพระพุทธศาสนา
ของเรา เราทราบกันเพียงแต่ว่า เรานี้อาจจะเกิดเป็นสัตว์ก็ได้ เพราะ
ว่าในเรื่องของพระโพธิสัตว์ใน ๕๐๐ ชาติ ก็ปรากฏว่าพระพุทธเจ้า
เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เกิดเป็นสัตว์ เป็นอะไรต่างๆ
มากมายหลายชนิด แต่ว่าไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าเคยเสวยพระ
ชาติเป็นต้นไม้ การที่พระพุทธเจ้าไม่เสวยพระชาติเป็นต้นไม้ใน ๕๐๐
ชาตินั้นก็ไม่ได้เป็นการยืนยันว่า พระพุทธเจ้าไม่เคยเสวยพระชาติ
เป็นต้นไม้ ก่อนหน้านั้นคือก่อนหน้า ๕๐๐ ชาตินั้นไป พระองค์อาจ
จะเคยเสวยพระชาติเป็นต้นไม้ก็ได้ ที่พระองค์ไม่ได้ตรัสไว้ก็ไม่ได้ยืนยัน
ยืนยันว่าพระองค์ไม่เคยเป็นต้นไม้ ศาสดาพุทธเจ้าที่ข้าพเจ้าได้เคย
พุดมาแล้วในปรัชญาอินเดียว่าท่านก็ถือว่าท่านเคยเกิดเป็นต้นไม้
เกิดเป็นแผ่นกระดาน เกิดเป็นเหล็กอะไรต่างๆ เหล่านี้มาแล้วเหมือนกัน
เพราะฉะนั้นความคิดของเอ็มเบโดเคลสนี้ก็อาจจะได้รับอิทธิพล
มาจากตะวันออก จากพระพุทธศาสนาบ้าง จากศาสนาพราหมณ์
บ้าง จากศาสนาเซนบ้าง เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่าคนเราอาจเกิด
เป็นอะไรก็ได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้ท่านก็เป็นพวกมังสวิรัต ประณาม
การบริโภคเนื้อสัตว์ เพราะการบริโภคเนื้อสัตว์ท่านถือว่าเป็นแบบ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ของมนุษย์กินคน ซึ่งถือว่าเป็นมนุษย์ชั้นต่ำ เพราะว่าผู้บริโภคนื้อสัตว์นี้เราอาจไม่รู้หรือกว่า สัตว์ที่เราบริโภคเข้าไปนั้นอาจเคยเป็นมนุษย์มาก่อนและอาจเคยเป็นญาติของเราก็ได้ อาจเป็นบรรพบุรุษของเราก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่ไปบริโภคเนื้อสัตว์นี้ก็ไม่ได้ผิดกับการบริโภคเนื้อมนุษย์ ซึ่งอวดารไปเป็นสัตว์นั่นเอง ถ้าเราถือว่าการบริโภคเนื้อมนุษย์ไม่เหมาะสม ไม่สมควร ท่านก็ถือว่าการบริโภคเนื้อสัตว์ก็ไม่สมควรเช่นกัน ในเมื่อท่านถือว่าสัตว์ก็เป็นอวดารของมนุษย์ หรือว่ามนุษย์อาจอวดารไปเป็นสัตว์ก็ได้ และท่านยังได้มีความเชื่อถือต่อไปอีกว่า มนุษย์เราทุกคนนั้นล้วนแต่เคยเกิดเป็นเทวดา เป็นนางฟ้ามาแล้วทั้งนั้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวท่านเอง ท่านก็มีความรู้สึกที่ท่านนี้เคยเกิดเป็นเทวดา และจุติมาจากสวรรค์ มาเกิดเป็นเอมเปโตเคลส ท่านบอกว่าท่านจุติมาจากสวรรค์ที่รุ่งโรจน์ จากสวรรค์ที่มีความประเสริฐที่คำนวณไม่ได้ วัดไม่ได้ และก็เกิดมาอยู่ในหมู่ของมนุษย์ เพราะฉะนั้นท่านจึงมักจะตกแต่งประดับประดาร่างกายของท่านผิดจากมนุษย์ธรรมดาสามัญทั่วไปทั้งหลาย เช่น ท่านจะใช้รองเท้าทำด้วยทองคำ ใช้ผ้าสีม่วงเอามาตัดเป็นเครื่องแต่งกาย หรือเอาช่อชัยพฤกษ์ทำเป็นมงกุฎสวมศีรษะอะไรต่างๆ เหล่านี้ให้แปลกจากคนอื่นๆ เขา ถ้าหากว่าเรามาเจอคนสมัยนี้แต่งตัวอย่างนั้น เราอาจคิดว่าคนคนนั้นอาจสติไม่ดี ความจริงคนที่เราคิดว่าสติไม่ดีนี้ ถ้าเรามองในอีกแง่หนึ่งก็คือว่าเป็นคนมีความคิดหรือมีสติไม่เหมือนเรานี้ต่างหาก คนที่มีความคิดหรือว่ามีสติไม่เหมือนเรานี้เราจะถือว่าเขาบ้า ถือว่าสติไม่ดีนั้น เราเอาตัวเราเป็นเครื่องวัด ความจริงที่เราเรียกว่าคนเสียสติ หรือว่า

ป ร ำ ข ญ า ป ร ะ ย ุ ก ต ์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

คนเป็นโรคประสาท หรือเป็นคนบ้า ความจริงเขาบ้าจริงหรือ เขาอาจจะบ้าในทรรศนะของเรา แต่ในทรรศนะของคนบ้า เขาไม่บ้าหรอก คนบ้าคือคนที่แปลกจากคนอื่น ๆ เขา เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าคนเหล่านี้เป็นคนที่แปลกจากสังคมทั่วไป เราก็คิดว่าเขาบ้า แต่เราลองเข้าไปในหมู่ของคนบ้าบ้างซิ เรานี้แปลกกว่าคนบ้า เพราะฉะนั้นในทรรศนะของคนบ้า เราก็คือคนบ้านั่นเอง เพราะฉะนั้นเราจะเอาอะไรเป็นเครื่องวัดว่าใครเป็นคนดี ใครคนบ้าเล่า ในการที่เราจะเอาอะไรเป็นหลักในการวัดคนบ้านี้ ถ้าเราเอาคนบ้าเป็นเครื่องวัด เราก็คือคนบ้า แต่ว่าถ้าเราจะเอาเราเป็นเครื่องวัด คนที่ไม่เหมือนเราก็คือคนบ้า เพราะฉะนั้นนี่เป็นเรื่องที่สมมุติ และเรื่องของมนุษย์เรานี้ก็แปลก อย่างเช่นเรื่องคนบ้านี้ หรือว่าคนที่ เป็นโรคประสาท อะไรต่างๆเหล่านี้ไปอยู่โรงพยาบาล หายจากโรคจิตแล้ว หายจากโรคประสาทแล้ว ทั้งๆที่เขา มีหนังสือรับรองยืนยัน เรากียังว่าเขาบ้า อยู่ นั่นแหละ ถ้าเขามาสมัครงาน เรากียกยออยากจะรับ แต่พวกเราเสียอีกไม่มีหมอคนไหนรับรองว่าเราไม่บ้า แต่ถึงกระนั้นเขาก็รับไว้ทำงาน ความจริงเราควรจะได้รับคนที่เขามีหนังสือรับรองมากกว่า พวกที่ไม่มีใครรับรอง แต่ว่ามนุษย์เรานี้ก็แปลก คือมักจะเข้าข้างตัวเอง เพราะฉะนั้นเราถือว่าคนอย่างเราไม่บ้า แต่คนที่ มีหนังสือรับรองว่าไม่บ้า กลับกลายเป็นคนบ้าไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านก็มักจะเล่าให้เพื่อนๆสนิทของท่านฟัง ท่านไม่กล้าไปบอกคนอื่น กลัวเขาจะหาว่าท่านบ้า คนไหนที่ท่านสนิทสนมท่านก็บอกว่าท่านนี้เป็นบุคคลที่เทพเจ้าอะพอลโลทรงโปรดปรานมาก แต่ว่าท่านบอกเฉพาะเพื่อนๆเท่านั้น และนอกจากนั้น

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ท่านยังเป็นผู้ที่เก่งในเรื่องเวทมนตร์คาถา ในเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี
สิ่งต่างๆเหล่านี้ซึ่งเป็นเรื่องลึกลับ การใช้คาถาอาคมอะไรต่างๆนั้นมัน
ผิดวิสัยของมนุษย์ ท่านก็ใช้คาถาอาคมเหล่านี้ในการเยียวยารักษา
คนได้มาก เพราะฉะนั้นท่านจึงอวดอ้างว่าท่านนี่คล้ายๆเป็นหมอ
เทวดา และท่านเป็นนักพูดที่ยอดเยี่ยมหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก
จนกระทั่งอะริสโตเติลเองก็ทรงยกย่องว่าเอมเปโดเคลสนี่คล้ายๆกับว่า
เป็นผู้ให้กำเนิดวิชา Rhetoric หรือ วิชาวาทศาสตร์ ขึ้น โดยเหตุที่
ว่าท่านเป็นคนที่มีความสามารถในด้านปรัชญาในทางการพูดและเป็น
นายแพทย์อย่างยอดเยี่ยมนี้เอง คราวหนึ่งท่านได้เคยรักษาสตรีคน
หนึ่งที่เขายกบอกว่าตายไปแล้วให้ฟื้นกลับคืนมาได้ แต่ความจริงสตรี
คนนั้นอาจจะไม่ตายจริงก็ได้ ดังนั้นโดยอาศัยเวทมนตร์คาถาหรือ
วิชาการแพทย์ที่ท่านชำนาญอยู่แล้ว ท่านสามารถทำให้ผู้หญิงคน
นั้นฟื้นคืนขึ้นมาได้ เมื่อผู้หญิงคนนั้นได้ฟื้นคืนขึ้นมาแล้ว เขาก็ได้มี
การเลียงฉลองกันอย่างเต็มที่ ในระหว่างที่กินเลี้ยงกันอยู่นี้เอง ท่าน
ก็ได้ลุกออกจากที่ประชุม หรือที่กินเลี้ยงนั้นไป และก็ปรากฏว่าท่าน
หายไปเลย คนคงนึกเข้าใจว่าท่านจะไปห้องน้ำอะไรต่างๆเหล่านี้
ไม่ค่อยมีใครสนใจ แต่ก็ปรากฏว่าตั้งแต่ท่านเดินออกไปจากที่เลี้ยง
อาหารนั้นแล้ว ก็ไม่เคยมีใครได้พบท่านอีกเลย จึงทำให้คิดว่า ท่าน
คงจะเป็นเทพเจ้าและเวลานี้คงจะไปเกิดในสวรรค์ หรือว่าไปอยู่ใน
สวรรค์ชั้นฟ้าแล้ว แต่ว่าก็มีตำราบางเล่มบอกว่าจะไปเพราะอะไร
ก็ตาม ปรากฏว่ามีผู้ไปพบรองเท้าทองคำของท่านที่ปากปล่องภูเขา
ไฟเอตนา ก็เลยทำให้สันนิษฐานว่าท่านคงจะขึ้นไปบนภูเขาไฟนั้น
และเมื่อถึงปากปล่องภูเขาไฟ ท่านก็คงจะโจนลงไปปล่องภูเขาไฟ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพื่อที่จะฆ่าตัวเองให้สูญสิ้นซากไปเลย คนเขาจะได้คิดว่าท่านเป็น
เทวดา แต่ว่าบังเอิญในขณะที่ท่านโดดลงไปนั้นรองเท้าข้างหนึ่งหลุด
ออกมา ท่านจะกลับออกมาอีกก็ไม่ได้ เพราะกระโดดลงไปแล้ว จึง
ปรากฏว่ารองเท้าที่เหลือนี้อยู่กลายเป็นพยานหลักฐานว่า ท่านไม่
ได้ขึ้นไปในสวรรค์ชั้นฟ้าที่ไหนหรอก แต่ว่าเพื่อต้องการทำให้สมจริง
ว่าท่านเป็นเทวดา เพราะฉะนั้นท่านจึงได้โจนลงปล่องภูเขาไฟให้
มันหายไป แต่ว่าบังเอิญโชคไม่ดี รองเท้ามันเหลือเป็นการป้องกันตัว
ท่านเองว่าท่านไม่ได้หายไปไหนหรอก หายไปในปล่องภูเขาไฟ
นั่นเอง นี่แหละจะแสดงให้เห็นว่าในวรรณคดีของปรัชญาเมธีที่สำคัญ
คนหนึ่งของคนตะวันตกอย่างเอมเบโดเคลส ท่านก็มีลวดลายอะไร
ต่าง ๆ แปลก ๆ เสมอเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าใน
วรรณคดีของเอมเบโดเคลส เราก็ได้ความคิดในด้านปรัชญาที่พัฒนา
มาอีกขั้นหนึ่งที่ว่า สิ่งทั้งหลายในโลกไม่ได้เกิดจากธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุลม หรือว่าธาตุไฟโดยเฉพาะ แต่ว่าเกิดจากธาตุ ๔ คือ ดิน
น้ำ ลม ไฟ ผสมด้วยธาตุแห่งความเกลียดและความรัก นี่ก็ใกล้
ตะวันออกมากขึ้น

วันนี้ผมขอยุติการบรรยายปรัชญาไว้เพียงเท่านี้.

สวัสดิ์

๑๗ เมษายน ๒๕๑๐

๕

Being กับ Becoming ในทรรศนะของพาร์มินิเดส ผีและพระเจ้ามีจริงหรือไม่ Being มีลักษณะที่สำคัญ ๆ อย่างไรบ้าง

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายปรัชญาตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคราวที่แล้วผมได้บรรยายเรื่องของเอมเปโดเคลสมาแล้ว วันนี้ผมจะพูดถึงปรัชญาเมธีของตะวันตกอีกคนหนึ่งชื่อ พาร์มินิเดส (Parmenides) พาร์มินิเดสนี้เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๘ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๙๓ สำหรับท่านผู้นี้เกิดที่เมืองเอเลียหรือบางที่เรียกว่าเมืองเวเลีย ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของกรีซ เมืองเอเลียนี้อยู่ทางตอนใต้ของประเทศอิตาลี ในปัจจุบันนี้ และท่านผู้นี้ได้เคยเป็นหัวหน้าของสำนักเอเลียติก หรือเรียกว่า เอเลียติก สกูล (Eleatic School) ซึ่งเป็นสำนักปรัชญาที่

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สำคัญสำนักหนึ่ง มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเฮลเซียหรือที่เมืองเวเลีย สำหรับพาร์มินิเดสผู้นี้เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นที่สำคัญก็คือเรื่องเกี่ยวกับ being และ non-being คำว่า being และ non-being นั้นเป็นคำที่ออกจะแปลมาสู่ภาษาไทยได้ยาก และเชื่อว่าแปลออกมาแล้วความหมายก็คงจะไม่ตรงกันทีเดียว แต่ก็จำเป็นที่จะต้องแปลออกมา ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้ฟังภาษาที่เข้าใจง่ายกว่าที่เราจะใช้ภาษาอังกฤษ สำหรับ being ผมอยากจะแปลว่า ภาวะ และ non-being ก็ต้องแปลว่า อภาวะ ทั้งๆที่คำว่าภาวะและอภาวะนี้อาจจะไม่ตรงกับ being และ non-being นัก แต่ถึงกระนั้นในที่นี้เมื่อผมพูดถึงภาวะก็ขอให้เข้าใจว่าหมายถึง being และเมื่อพูดถึงอภาวะก็ขอให้เข้าใจว่าเป็น non-being และนอกจากนั้นคำว่า being และ non-being นี้ในทางปรัชญาตะวันออกเราอาจจะแปลว่า สัต และ อสัต โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะหรือ being นั้นบางท่านก็แปลตรงกับ คำว่า สัต นี้แปลว่าสิ่งที่มีจริง ส่วนคำว่า non-being แปลว่า อสัต หมายความว่าสิ่งที่ไม่มีจริง สิ่งที่ไม่แท้ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือว่ามายา

สำหรับพาร์มินิเดสนี้ เป็นผู้ที่มีความคิดในเรื่องเกี่ยวกับภาวะและอภาวะว่า ภาวะหมายถึงสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยในห้วงอวกาศ ส่วนอภาวะนั้นหมายถึงความว่างเปล่า ทั้งนี้ก็เพราะว่าการที่สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีความแตกต่างกันเป็นอย่ำนั้นเป็นอย่างนี้ ท่านก็บอกว่ามันเนื่องมาจาก non-being หรือความว่างเปล่านั่นเอง ถ้าหากว่าไม่มีความว่างเปล่าเสียแล้ว ความแตกต่างของสิ่งทั้งหลายก็จะไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่มีความ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

แตกต่างกันนั้น มันแตกต่างกันในด้านของขนาด สิ่งใดที่มีขนาด
 สิ่งนั้นก็จำเป็นจะต้องกินเนื้อที่ เป็นพวก extension คือเป็นสิ่งที่
 ขยาย เป็นสิ่งที่กินเนื้อที่ เมื่อกินเนื้อที่ก็หมายความว่า เป็น
 เรื่องเกี่ยวกับเทศะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ space หรืออวกาศ ถ้า
 หากว่าอวกาศไม่มี สิ่งทั้งหลายมันจะอยู่ที่ไหน มันก็ไม่มีที่อยู่
 การที่สิ่งทั้งหลายมีที่อยู่นั้นก็คือมันอยู่ในอวกาศนั่นเอง อย่างเช่น
 โทรศัพท์ที่อยู่ตรงหน้าผมนี้ มันก็อยู่ในที่ว่างในห้องนี้ ถ้าหากว่า
 ในห้องนี้ไม่มีที่ว่าง โทรศัพท์ก็อยู่ไม่ได้ โตะ เก้าอี้ก็เหมือนกัน
 ก็ต้องอยู่ในที่ว่าง ผมเองก็ต้องอยู่ในที่ว่าง และท่านผู้ฟังทั้งหลาย
 ก็ต้องอยู่ในที่ว่าง ที่ว่างหรือ space นี้เป็นตัวการที่ทำให้สิ่ง
 ทั้งหลายมีความแตกต่างกัน ถ้าสิ่งใดกินที่ว่างมาก สิ่งนั้นก็มีความ
 ใหญ่ สิ่งใดกินที่ว่างน้อย สิ่งนั้นก็มีความเล็ก

การที่ท่านพาร์มินิเดส เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นหนักไปในเรื่อง
 เกี่ยวกับภาวะและอภาวะนี้เอง เขาจึงถือกันว่าท่านเป็นคนแรกของ
 ตะวันตกที่ได้เป็นผู้ริเริ่มโดยชี้ให้เห็นความต่างกันระหว่างความรู้สึก
 อย่างธรรมดากับความเข้าใจ และเป็นคนแรกที่ชี้ให้เห็นความแตก
 ต่างระหว่างความจริงทางวิทยาศาสตร์กับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่
 เหตุที่ว่าพาร์มินิเดสเป็นผู้ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความรู้สึก
 อย่างธรรมดากับความเข้าใจนั้น หมายถึงความรู้สึกที่เรารู้ทาง
 ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือทางตา หู จมูก ลิ้น กาย กับความรู้ที่เรา
 โดยอาศัยความเข้าใจคืออาศัยปัญญานั้นมันไม่เหมือนกัน อย่างเช่น
 สมมุติว่า เราเอาไม้ท่อนหนึ่งจุ่มลงไปใต้น้ำ หยั่งลงไปใต้น้ำ จะมอง
 เห็นคล้ายๆกับว่ามันงอหรือมันหัก เพราะมันหักมุม แต่ว่าถ้า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

หากว่าเราศึกษาวิทยาศาสตร์ เราจะเข้าใจได้ทันทีว่าทำไมมันหักมุมนี้ เพราะอะไร ทำไมจริง ๆ นั้นมันงออย่างนั้นหรือ หรือว่ามันตรง แต่ว่าตาของเรามันรายงานเราว่า เจ้ามันนี่งอแน่ แต่ตามความเป็นจริงมันมิได้งอ เพราะฉะนั้นความรู้ที่เราได้รับทางประสาทสัมผัสกับความรู้ที่เราอาศัยความเข้าใจนั้นจะมีความแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นบางอย่างเรามีความรู้สึกอย่างนี้ แต่ว่าความเป็นจริงมันหาได้เป็นอย่างนั้นไม่ ความเป็นจริงที่เราจะเข้าใจหรือทราบได้โดยถ่องแท้ นั้นจะต้องอาศัยสติปัญญา ต้องอาศัยความเข้าใจเข้าช่วย ไม่ใช่เพียงแต่ตาหูฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส หรือว่ากายสัมผัสเท่านั้น เท่านั้นยังไม่พอ เพราะมันเป็นความรู้ทางประสาทสัมผัส ไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจ ซึ่งเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์อีกชั้นหนึ่งซึ่งลึกซึ้งกว่าความรู้ทางประสาทสัมผัส และนอกจากนั้นโดยอาศัยที่ในสมัยนั้น วิทยาศาสตร์ก็ค่อยๆ เจริญขึ้นมาตามลำดับ เพราะฉะนั้นความจริงในทางวิทยาศาสตร์กับความจริงที่มนุษย์โดยทั่วไปเข้าใจนั้น มันก็แตกต่างกันอีก อย่างเช่นเราอาจจะเห็นไฟฟ้าคล้ายๆ กับแสงไฟฟ้าที่เราเห็นมันอยู่เฉยๆ นี่ตามความรู้สึกของเรา แต่ความจริงในทางวิทยาศาสตร์ เราจะเห็นว่าไฟฟ้านี้มันก็มีการเกิดดับ หมุนเวียนเป็นวงจรอยู่ หรือในโตะนี้ถ้าหากว่าเราจับโตะดู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนหรือฤดูหนาวเราก็จะรู้สึกว่าเย็นเฉียบทีเดียว แต่ในทางวิทยาศาสตร์บอกว่าโตะนี้มีความร้อน ทีนี้หากว่าเราจะอธิบายให้คนบางคนเข้าใจว่าโตะนี้มีความร้อน เขาจึงมีความรู้สึกว่าเป็นเมื่อพูดถึงความร้อนก็หมายถึงไฟ เพราะฉะนั้นที่ว่าโตะมีความร้อนก็หมายความว่าโตะนี้มีไฟนะซิ แต่ว่าเมื่อเราจับโตะนั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เรารู้สึกเย็น ความเย็นไม่ใช่ลักษณะของไฟ ความเย็นนี้รู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับไฟ เพราะเราพูดถึงไฟเรานึกถึงความร้อน เพราะฉะนั้นที่ว่าไต้มนั้นเย็นก็แสดงว่าไต้มนี้ไม่มีไฟ แต่ทางวิทยาศาสตร์เขายืนยันว่าไต้มนี้มีไฟ เพราะไต้มนี้มีความร้อน ถ้าหากว่าเราได้ศึกษาวิทยาศาสตร์ เราก็คงทราบว่า ที่ว่าไต้มนี้มีความร้อนนั้นเป็นความจริง คือที่เราเรียกว่าความร้อนแฝง ความร้อนที่มันแฝงอยู่นี้ภาษาปรัชญาเขาเรียกว่ามันเป็น potentiality แปลว่า ศักยภาพ หมายถึงความร้อนที่มันแฝงเร้นอยู่ในสิ่งต่างๆ เช่น ในไต้ ในแก๊ส เป็นต้น แต่ที่ยังไม่ปรากฏออกมาเป็นไฟลุกโพล่งให้เราเห็นก็เพราะว่าความร้อนนี้มันยังเป็นความร้อนแฝง ไม่ใช่ความร้อนที่ประจักษ์ออกมา แต่ถ้าหากความร้อนที่มันแฝงอยู่ในไต้ในแก๊สนี้มันได้ความร้อนจากภายนอก เช่นจากไฟมาเร็ว ก็อาจจะทำให้ความร้อนแฝงที่ปรากฏอยู่ในมันนี้ลุกโพล่งขึ้นมาซึ่งท่านเรียกว่าความร้อนที่ปรากฏเป็น Reality หมายถึงความร้อนที่แท้จริง ความร้อนที่ประจักษ์ออกไปนี้ เราจะเห็นได้ว่าความรู้ความเข้าใจในระหว่างความจริงทางวิทยาศาสตร์กับความจริงตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่นั้นไม่เหมือนกัน

พาร์มินิดีสได้แก้ปัญหาในเรื่องความขัดแย้งระหว่างความเปลี่ยนแปลงกับความถาวรต่อไปอีก โดยอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับความแท้จริงในทางวิทยาศาสตร์ และความแท้จริงที่มนุษย์เราโดยทั่วไปเข้าใจนี้เอง ท่านก็จะดำเนินการต่อไปว่า สิ่งทั้งหลายที่เราสัมผัสด้วยมือหรือว่าเห็นด้วยตานี้ ท่านบอกว่าล้วนแต่เป็นลึกลับมายาทั้งนั้น ที่ท่านมีความเห็นอย่างนี้ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

แปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างที่เฮอแรคลิตุสก็ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งทั้งหลายไม่มีอะไรคงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พาร์มินิดีสก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน คือเห็นว่าสิ่งทั้งหลายนี้มีการเปลี่ยนแปลง มีการเจริญเติบโต มีการสลาย หรือว่ามีการเกิดแล้วก็ตายไปด้วยกันทั้งสิ้น การที่สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง เจริญเติบโต สลายตายไปนี้ท่านถือว่าเป็นมายาทั้งนั้น คำว่า มายา ในที่นี้มีได้หมายถึงเล่ห์กลมายา แต่มายาในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ลวงตา หรือว่าเป็นสิ่งที่ลวงใจให้เราเข้าใจไขว้เขวไป อย่างเวลาเราเดิน สมมุติว่าเดินจากผ่านฟ้าจะไปทางพระบรมรูปทรงม้า ในเวลากลางวันซึ่งมีแดดร้อนจัด ถ้าเรามองไปทางพระบรมรูปทรงม้า เราจะเห็นว่าคล้ายๆกับมีน้ำท่วมที่พระบรมรูป เพราะว่าเวลาเราดูไกลๆจะเห็นเหมือนมีน้ำเจิ่งทีเดียว แต่ว่าเมื่อเราเดินเข้าไปใกล้ๆเราจะมองไม่เห็นน้ำนั้นเลย ก็เพราะว่าแสงแดดที่ส่องสะท้อนลงมาถูกถนนซึ่งลาดยางนั้นมันสะท้อนแสงออกมาจึงทำให้ดูเหมือนว่าเป็นน้ำท่วม เพราะฉะนั้นภาพที่เราเห็นนั้นก็กลายเป็นภาพมายาหรือเป็นภาพลวงตา ไม่ใช่เป็นภาพที่แท้จริงอย่างนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า สิ่งใดที่เห็นได้ด้วยตาที่ดี ฟังได้ด้วยหูที่ดี ดมด้วยจมูก ลิ้มด้วยลิ้น หรือว่าสัมผัสด้วยกาย นับว่าเป็นมายาทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดที่จริงแท้ นี่ก็เท่ากับว่าท่านเป็นผู้ปฏิเสธว่าเพทนาการนี้หาได้นำไปสู่สัจธรรมไม่ เพราะฉะนั้นเมื่อมันมีความเปลี่ยนแปลง สิ่งที่เราเรียกว่าความถาวรก็คงจะต้องมี เพราะมันจะต้องมีสิ่งที่ตรงกันข้าม ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงได้ก็จะต้องมีสิ่งที่ถาวรได้ เมื่อมีสิ่งที่มากหลายได้ก็มีสิ่งที่เป็นหนึ่งได้ เพราะสิ่งทั้งหลายจะต้องมีการขัดแย้งกันอยู่เสมอไป

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

เมื่อมีอย่างหนึ่ง สิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งอย่างนั้นก็จะต้องมี

อะไรเล่าคือความถาวร? อะไรเล่าคือความเปลี่ยนแปลง? อะไรคือเอกภาพ? อะไรคือความหลากหลาย? นี่แหละเป็นหลักหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ชอบคิดทั้งหลายเอาไปคิดและก็กลายเป็นคนสำคัญ ๆ กลายเป็นปรัชญาเมธี เป็นศาสดาอะไรต่างๆขึ้นมา อย่างเช่นพระพุทธเจ้าทรงมองเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย พระองค์ทรงทราบดีว่าคนเราเกิดมาแล้วก็แก่ แล้วก็เจ็บ แล้วก็ตาย แต่ว่าพระองค์ก็คิดต่อไปอีกว่า เมื่อมันมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายได้ ความไม่เกิด ความไม่แก่ ความไม่เจ็บ ความไม่ตายก็ควรจะมีได้เช่นกัน เพราะเหตุนี้อีกเหมือนกันที่ทำให้พระองค์เสด็จออกมหาภิเนษกรรมคือทรงเสด็จออกบวช พาร์มินิเดสก็มีความคิดเห็นเช่นนั้น นอกจากนั้นพาร์มินิเดสนี้ยังเป็นผู้มีความคิดความเห็นไกลต่อไปอีก เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร บางที่ท่านก็มีความเห็นว่าเป็นท่านยังไม่แน่ใจ ท่านมีความเห็นว่าความคิดหรือจิตใจนี้บางทีจะเป็นผู้ที่สร้างสรรค์ หรือว่าเป็นบ่อเกิดของสิ่งที่ไม่ใช่จิตใจกระมัง อย่างเช่นโต๊ะนี้ก็เกิดมาจากจิตใจ หรือว่าเก้าอี้นี้มันก็จะเกิดมาจากจิตใจ หรือไมโครโฟนนี้มันก็จะเกิดมาจากจิตใจ คือว่าจิตใจเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ทั้งสิ้น นี่ก็รู้สึกว่พาร์มินิเดสยังไม่แน่ใจ อาจเป็นเพราะท่านได้ความรู้นี้ไปจากทางตะวันออกก็ได้ แต่ว่าท่านยังไม่สามารถที่จะพิจารณาตัดสินให้เด็ดขาดลงไปว่ามีจริงเช่นนั้นหรือเปล่า ทั้งนี้เพราะว่าในทางตะวันออกเราโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ ถ้าหากว่าท่านผู้ใดได้

ป ร ิ ช ฎ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

อ่านหนังสือธรรมบทหรือว่าอรรถกถาธรรมบท ก็จะพบว่าในเรื่องแรกของคัมภีร์ธรรมบทนี้จะมีคาถาที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า มโนปุพฺพงคมา ธมฺมา ซึ่งก็แปลว่า “ธรรมทั้งหลายหรือสิ่งทั้งหลายนี้มีใจเป็นประธาน มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จมาจากใจ” คล้ายๆกับว่าใจนี้หรือจิตนี้เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม พารมีนี่เดสอาจจะได้ความคิดนี้ออกไปจากตะวันออกก็ได้ แต่ว่าท่านยังไม่เข้าใจในเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง ท่านจึงบอกว่าอาจจะ คือจิตใจอาจเป็นผู้สร้างสรรค์หรือว่าเป็นบ่อเกิดของสิ่งที่ไม่ใช่จิตใจทั้งหลาย และนอกจากนั้นท่านยังให้ความคิดเห็นต่อไปอีกว่า สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ที่เราถือว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก เราจะทำอะไรมาเป็นหลักในการที่เราจะถือว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่จริงหรือไม่ ท่านก็ให้ความเห็นว่า อะไรก็ตาม ที่เราสามารถคิดถึงมันได้ สิ่งนั้นก็จะมีอยู่ แต่ถ้าหากว่าสิ่งใดเราไม่สามารถที่จะคิดถึงมันได้ สิ่งนั้นจะมีอยู่ไม่ได้ และสิ่งใดที่ไม่มีอยู่ เราก็จะคิดถึงมันไม่ได้ หรือพูดง่ายๆ ถ้าหากว่าจะเอาหลักนี้มาจับในปัญหาที่ว่าผีมีไหม เพราะว่าคนส่วนมากในสมัยนี้ชักเชื่อกันว่าผีไม่มี แต่ก็กลัวผี ถ้าหากว่าเราพูดในแง่ของปรัชญา สมมุติว่าจะถามว่าผมเชื่อไหมว่าผีมี ผมก็ต้องบอกว่าผมเชื่อ การที่ผมเชื่อว่าผีมีนั้น จะถือว่าผมงมงายไหม นี่เป็นเรื่องของความคิดของคน บางคนเขาอาจจะคิดว่างมงาย บางคนก็อาจจะคิดว่าไม่มมงาย แต่ทำไมที่ผมพูดว่าผีมี เพราะถ้าหากว่าผมปฏิเสธว่าผีไม่มีแล้ว ผมจะเอาอะไรเป็นฐานแห่งการปฏิเสธ ถ้าหากว่าผมไม่รู้จักรว่าผีคืออะไรเสียก่อนแล้ว ผมจะตอบได้อย่างไรว่าผีมีหรือไม่มี การที่ผมรับว่าผีมีก็เป็นการรับว่าผีมี การที่ผม

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ปฏิเสธว่าผีไม่มีก็เป็นการรับว่าผีมี จะเป็นการรับหรือการปฏิเสธก็ตาม แสดงว่าผมยอมรับว่าผีมีทั้งนั้น นี่พูดภาษาปรัชญาก็คือว่าเป็นเรื่องที่ฟังแล้วลำบากใจอยู่สักหน่อย คือฟังแล้วบางทีก็ไม่เข้าใจ แต่ว่าถ้าคิดให้ลึกซึ้งแล้วก็จะเห็นว่ามันเป็นจริง เมื่อเราพูดว่าผีไม่มี เราจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าผีคืออะไร เมื่อเราเข้าใจว่าผีคืออะไรแล้วก็แสดงว่าผีต้องมี เราถึงได้เข้าใจว่าผีคืออะไร ถ้าผีไม่มีแล้วเราจะเข้าใจได้อย่างไรว่าผีคืออะไร แล้วเมื่อเราไม่ทราบว่าเป็นผีคืออะไรแล้วเราจะปฏิเสธได้อย่างไรว่าผีไม่มี เพราะฉะนั้นพาร์มินิเดสท่านจึงบอกว่า อะไรที่เราไม่สามารถคิดถึงได้ สิ่งนั้นย่อมไม่มี สิ่งที่มีอยู่มันต้องคิดถึงได้

ปัญหาเช่นนี้ก็มิต่อไปอีกว่า ถ้าสมมุติว่าเขามาถามว่า ท่านเชื่อไหมว่าพระผู้เป็นเจ้ามีหรือ God มี บางคนอาจจะบอกว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มี บางคนอาจจะยืนยันว่าพระผู้เป็นเจ้ามี แล้วก็กลายเป็นปัญหาขึ้นมา บางทีก็ทะเลาะกันถึงกับบางทีไม่พูดกันไปหลายวัน คือมาเถียงกันในเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ทีนี้ถ้าหากว่าจะมาถามผมว่าพระผู้เป็นเจ้ามีไหม ถ้าหากว่าผมตอบว่ามีหรือว่าผมจะตอบว่าไม่มี ผมก็ตอบยากทั้งนั้น เพราะก่อนอื่นผมก็ต้องถามให้แน่ใจเสียก่อนว่า คำว่า พระผู้เป็นเจ้า หรือ God นั้นหมายถึงอะไร ถ้าหากว่าผมไม่เข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร หรือ God คืออะไร ผมจะปฏิเสธหรือยืนยันไม่ได้ แต่ว่าคนส่วนมากก็มักจะยืนยันในสิ่งที่ตัวไม่รู้ หรือว่าปฏิเสธในสิ่งที่ตัวไม่ทราบ ข้อนี้ในด้านปรัชญาถือว่าเป็นความบกพร่องอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่าเราถือตามหลักของพาร์มินิเดส คือถือว่าสิ่งใดที่เราคิดถึงไม่ได้ สิ่งนั้นก็ไม่มี หรือสิ่งใด

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

ที่ไม่มี สิ่งนั้นเราก็คิดถึงไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้าก็มีคนระลึกถึง พระผู้เป็นเจ้ามีคนคิดถึง พระผู้เป็นเจ้ามีคนยืนยันว่ามีและมีคนคัดค้านว่าไม่มี นี่ก็เท่ากับเป็นการยืนยันหรือเป็นการรับรองว่าพระผู้เป็นเจ้ามีอยู่ด้วยกันทั้งนั้น แต่ความเข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไรนั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่ว่าเรื่องพระผู้เป็นเจ้ามีหรือไม่มี ข้อสำคัญก็คือพระผู้เป็นเจ้าที่ว่ามีนั้นคืออะไร เมื่อพาร์มินิเดสได้เข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้านี้เป็นสิ่งที่อยู่ เพราะท่านสามารถคิดถึงได้ ก็จะต้องคิดต่อไปอีกว่า พระผู้เป็นเจ้านี้คืออะไร เมื่อเรายอมรับหรือว่าท่านยอมรับว่าพระผู้เป็นเจ้ามีแล้วท่านก็ต้องหาเหตุผลต่อไปอีกว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร คราวนี้สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เราจะถือว่าเป็นพระผู้เป็นเจ้าหรือ เมื่อเราถือว่าสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ที่เราเห็น ที่เราทราบ ล้วนแต่เป็นมายาทั้งสิ้น ก็ไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าก็ต้องเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ นั่นคือพระผู้เป็นเจ้าต้องเป็นสิ่งที่ไม่มากมาย พระผู้เป็นเจ้าก็ต้องเป็นสิ่งที่เป็นอย่างหนึ่ง นั่นคือเป็นเอกภาพ เมื่อสิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง และสิ่งทั้งหลายไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าก็ต้องเป็นสิ่งที่เป็นอย่างหนึ่ง สิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ถาวร เมื่อท่านมีความเห็นอย่างนี้ ท่านก็ได้ให้ความหมายของคำว่าพระผู้เป็นเจ้าไว้ ซึ่งผมรักภาษาอังกฤษมากกว่าที่จะแปลเป็นภาษาไทย เพราะว่าคำพูดของท่านเป็นคำพูดที่ง่าย ๆ เพียงแต่ว่าอาจจะเข้าใจยาก เพราะว่าศัพท์ต่างๆที่ท่านเอามาใช้ เด็กมัธยม ๑ หรือเด็ก ป. ๕ เดียวนี้ก็จะเข้าใจว่าแปลว่าอะไร แต่ว่าเมื่อรวมกัน

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทั้งหมดแล้วก็อาจจะไม่เข้าใจ แม้ผู้ที่จบมหาวิทยาลัยแล้วก็อาจจะตีความหมายไม่ออก อย่างเช่นท่านบอกว่า What is is. What ก็แปลว่า อะไร is ก็แปลว่า เป็น อยู่ แล้ว is ยังแถมมีถึงสองคำเสียอีก What is is ; What is not is not. รู้สึกว่ามันเป็นประโยคที่แปลตามคำไม่ยาก แต่ว่าการที่จะตีความนี้ยาก แต่ว่าถ้ามีความรู้ในทางปรัชญาตะวันออกอยู่บ้าง การที่จะตีความหมายของประโยคทั้งสองนี้ ผมก็คิดว่าคงจะไม่ลำบากนัก คือว่า คำว่า What is ในที่นี้เราจะต้องถือว่าเป็นประธานของกิริยา is ไม่ใช่ว่าในที่นี้มี is ๒ คำ เพราะว่าประโยคนี้ไม่ใช่เป็นประโยคคำถาม เป็นประโยคบอกเล่าธรรมดา ที่นี้ What is is. เราจะแปลว่าอะไร What is คำนี้จะต้องเท่ากับภาวะ What is not ก็จะต้องเท่ากับบอภาวะ หรือว่า What is เท่ากับ Being และ What is not ก็ต้องเท่ากับ non-Being What is is. ถ้าหากว่าแปลแบบตะวันออกแล้วเราก็แปลว่า สิ่งที่มีที่เป็นเป็นสัจ คำนี้ไม่ใช่สัจว์ สัจเฉยๆ และ What is not is not. ก็ต้องแปลว่า สิ่งที่ไม่มีไม่เป็นเป็นอสัจ นั่นคือเป็นมายา เพราะฉะนั้นความหมายของประโยคทั้งสองนี้ก็หมายความว่าสิ่งใดที่มีเป็นจริงๆ สิ่งนั้นเป็นสัจหรือเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ สิ่งใดที่เป็นสิ่งที่ไม่มีไม่เป็น สิ่งนั้นเป็นอสัจคือสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เมื่อเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ก็ต้องเป็นมายา เพราะว่าตรงกันข้าม หรือว่า What is ในที่นี้ซึ่งเป็นสัจนี้ก็คงจะหมายถึงพระผู้เป็นเจ้า อะไรที่เป็นพระผู้เป็นเจ้า สิ่งนั้นก็ป็นสัจเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ส่วนอะไรที่ไม่เป็นพระผู้เป็นเจ้า เป็น What is not สิ่งนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ ล้วนแต่เป็นมายามีการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น

ป ร ั ช ญา ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ตะ ว น ต ก

ที่ผมเข้าใจว่าคำว่า Being หมายถึงภาวะ หรือหมายถึงพระผู้
เป็นเจ้านั้นก็เพราะว่าท่านได้อธิบายความหมายของคำว่า What is
ไว้ว่า

What is is uncreated. = สิ่งที่เป็นสัดคือสิ่งที่ไม่มีการสร้าง
สรรค์

What is is indestructible. = สิ่งที่เป็นสัดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มี
ใครสามารถจะทำลายได้

What is is eternal. = สิ่งที่เป็นสัดนั้นเป็นสิ่งที่นิรันดร์

What is is unchangeable. = สิ่งที่เป็นสัดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มี
การเปลี่ยนแปลง

เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าลักษณะของ What is ที่ว่าเป็นสิ่งที่
ไม่มีใครสร้างสรรค์ เป็นสิ่งไม่มีใครสามารถที่จะทำลายให้สูญสิ้น
ไปได้ เป็นสิ่งที่นิรันดร์ หรือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นคุณสมบัติของพระผู้เป็นเจ้า
ทั้งนั้น ดังนั้น What is ในที่นี้จะตรงกับคำว่าพระผู้เป็นเจ้าหรือไม่
ก็ตาม แต่ก็มิอะไรหลายอย่างที่ใกล้กับพระผู้เป็นเจ้า จึงทำให้
สันนิษฐานว่าอาจจะพระผู้เป็นเจ้าก็ได้ เพราะฉะนั้นภาวะใน
ทรรศนะของพาร์มินิเดสอาจจะหมายถึงพระผู้เป็นเจ้าก็ได้ แต่ว่าผม
ไม่ยืนยันว่าท่านจะต้องหมายถึงพระผู้เป็นเจ้า ถ้าเราพิจารณาถึง
สำนักเอเลียดิกว่า สำนักเอเลียดิกนี้เป็นสำนักที่ส่งเสริมในความเชื่อถือ
พระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้น What is ในที่นี้ก็อาจจะหมายถึงพระผู้
เป็นเจ้า เราจะเห็นได้ว่าในบรรดาปรัชญาเมธีทั้งหลายที่ได้กล่าว
มาแล้ว พาร์มินิเดสเป็นปรัชญาเมธีคนหนึ่งที่ยืนยันว่าพระผู้เป็นเจ้า

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

มีอยู่ และเมื่อท่านยืนยันว่าพระผู้เป็นเจ้ามีอยู่ ท่านก็พยายามที่จะอธิบายให้เห็นว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร อธิบายให้เห็นคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งมีคุณลักษณะต่างๆดังกล่าไปแล้ว และก็มีข้อความต่อไปอีก ๒ ประโยคซึ่งผมจะขอรวบรัดแปลเอาเลยว่า คำว่า What is หรือภาวะนี้ ปรากฏว่าเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ แต่ว่าสิ่งที่ เป็น What is not หรือว่าเป็นอสังขัตนั้นล้วนแต่เป็นมายาทั้งสิ้น คราวนี้เมื่อเราถือว่าสิ่งที่ เป็นอสังขัตนั้นเป็นมายา เพราะฉะนั้นเราก็จะต้องยอมรับ เราจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งที่ เป็นอสังขัตนั้นไม่มี เมื่อเราถือว่าอสังขัตคือมายามีอยู่ หรือว่าสิ่งที่ไม่มีไม่เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นมายา เราก็จะต้องยอมรับว่ามันจะต้องมีสิ่งที่ไม่ใช่มายาคือสิ่งที่เที่ยงแท้ และสิ่งนั้นก็จะต้องเป็นสิ่งที่ มีที่เป็นอยู่จริงๆ และท่านยังกล่าวต่อไปอีกว่า สูเจ้าไม่อาจที่จะทราบหรือพูดอีกว่า What is not คืออะไร คือเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ในการที่จะอธิบายสิ่งต่างๆเหล่านี้ให้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าปรัชญาเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่จะออกจะเข้าใจยาก แต่ถึงกระนั้นมันก็เป็นเรื่องที่สนุกสำหรับผู้ที่ชอบคิด เพราะอย่างหนึ่งมันก็เป็นเรื่องที่จะทำให้เรามีจิตใจกว้างขวาง ทำให้เรามีความคิดความเห็น ทำให้เรารู้จักพิจารณาและวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งทั้งหลายด้วยใจเป็นธรรมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นการที่พาร์มินิเดสได้มีความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับภาวะและอภาวะดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จึงนับว่าท่านเป็นผู้ที่ได้สร้างแนวปรัชญาในด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าให้เป็นปัญหาให้เราขบคิดกันในโอกาสต่อมามากยิ่งขึ้น

เมื่อพูดถึงสิ่งทั้งหลายในทรรศนะของท่าน ตามที่เราเข้าใจด้วย

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ ว ัน ต ก

ประสาธน์สัมผัสนี้ก็ขอให้ท่านผู้ฟังได้กำหนดไว้ให้ดีด้วยว่า ในพรรคนะ ของพาร์มินิเดสท่านถือว่าสิ่งที่เราสามารถเห็นได้ด้วยตา ฟังได้ด้วยหู ดมได้ด้วยจมูก ลิ้มได้ด้วยลิ้น หรือว่าสัมผัสได้ด้วยกายนั้น ล้วน แต่เป็นสิ่งที่ไม่แท้จริง เป็นสิ่งที่เป็นมายาทั้งสิ้น ซึ่งความคิดอย่างนี้ จะไปปรากฏอยู่ในปรัชญาเมธีตะวันตก ซึ่งผมจะได้กล่าวถึงต่อไปใน โอกาสหน้าด้วย เพราะฉะนั้นจึงขอให้ท่านผู้ฟังได้กำหนดพาร์มินิเดส ท่านผู้นี้ไว้ด้วย โดยเหตุที่ว่าปรัชญาตะวันตกในสมัยนี้เป็นปรัชญาที่ เกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล คือหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว โดยเฉพาะพาร์มินิเดสเกิดก็หลังพุทธปรินิพพาน ๒๘ ปี และก็ถึง แก่กรรมเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๔๓ ปี ก็นับว่าเป็นเวลา พอสมควรที่ความคิดเห็นของชาวตะวันออกอาจจะได้เข้าไปมี อิทธิพลอยู่ในตะวันตกบ้างไม่มากก็น้อย และปรัชญาเมธีที่ผมได้ กล่าวถึงมาหลายคนแล้วก็ได้เคยมีบางท่านได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ ในทางตะวันออก บางคนก็เข้ามาจนกระทั่งถึงอินเดีย นี่ก็แสดงให้เห็น ว่ามันเป็นความสัมพันธ์แห่งความคิดความเห็นระหว่างตะวันออก กับตะวันตก ซึ่งอาจจะมียิทธิพลต่อความคิดเห็นของพาร์มินิ- เดสบ้างไม่มากก็น้อย และข้อนี้แหละที่ทำให้ความโน้มเอียงแห่ง ความคิดเห็นในทางปรัชญาของตะวันตกในบางแง่ก็นำเอียงใกล้ ตะวันออกเข้ามามากยิ่งขึ้น และเมื่อท่านผู้ฟังได้ฟังปรัชญาตะวันตก นี้ต่อไปท่านก็จะเห็นได้ว่า เมื่อกาลเวลายิ่งผ่านไปมากขึ้นเท่าไร ความละม้ายคล้ายคลึงกันแห่งปรัชญาของตะวันออกและปรัชญาของ ตะวันตกก็มีมากขึ้นเท่านั้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าตะวันออก จะเลียนแบบตะวันตก เพราะปรัชญาตะวันออกนั้นเป็นปรัชญาที่

ป ร ิ ช ญ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

เกือบจะเรียกได้ว่าคงตัวเสียแล้ว แต่ว่าปรัชญาตะวันตกยังมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ ซึ่งวิวัฒนาการของปรัชญาตะวันตกเป็นอย่างไรนั้น ก็ขอท่านผู้ฟังได้โปรดติดตามต่อไป.

สวัสดิ์

๒๔ เมษายน ๒๕๑๐

๖

พวกโซฟิสต์คือบุคคลประเภทใด การประชุมเป็นการยกระดับมนุษย์ให้เหนือสัตว์อื่น ๆ โปรแทกอรัสไม่แน่ใจว่ามีพระเจ้า

สวัสดีครับ

วันนี้ ผมจะได้นำท่านผู้ฟังไปสู่ปรัชญาตะวันตกต่อไป ผมได้เคยเล่าถึงชีวประวัติและหลักปรัชญาของปรัชญาเมธีสำคัญๆ มาหลายท่านแล้ว สำหรับวันนี้ผมจะนำท่านผู้ฟังไปสู่ปรัชญาเมธีที่สำคัญอีกคนหนึ่ง ท่านผู้นี้มีนามว่า โปรแทกอรัส (Protagoras) โปรแทกอรัสผู้นี้เกิด เมื่อ พ.ศ. ๖๓ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๑๓ ท่านเป็นบุคคลผู้มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของพวกโซฟิสต์ (Sophist) ในสมัยนั้นโปรแทกอรัสกับโซฟิสต์นี้เป็นเรื่องที่ยกกันไม่ออก เมื่อพูดถึงโปรแทกอรัสก็จำเป็นที่จะต้องพูดถึงโซฟิสต์ด้วย ท่านผู้ฟัง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

อาจจะสงสัยว่าพวกโซฟิสต์คืออะไร ในประเทศกรีซในสมัยนั้นมีบุคคลอยู่พวกหนึ่ง ซึ่งตามปกติชอบเดินทางไปส่งสอนประชาชนตามเมืองนั้นบ้าง เมืองนี้บ้าง คือไม่ค่อยอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง เดียวก็ออกจากเมืองนี้ไปเมืองโน้น เดียวก็ออกจากเมืองโน้นมาเมืองนี้ ส่วนการที่จะอยู่เป็นเวลานานแค่ไหนเพียงไรนั้นก็แล้วแต่อัธยาศัย บุคคลเหล่านี้เมื่อได้เดินทางไปถึงที่ใดก็ตั้งสำนักสอนชั่วคราวขึ้นในที่นั้น วิชาที่สอนส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นวิชาปรัชญาบ้าง วิชาตรรกศาสตร์บ้าง วิชาวิทยาศาสตร์บ้าง โดยเหตุที่บุคคลเหล่านี้ชอบเดินทางท่องเที่ยวไปที่โน้นที่นี่ เพื่อประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แขนงต่างๆ เขาจึงเรียกพวกนี้ว่า Sophistei คำว่า Sophistei นั้น ถ้าแปลตามศัพท์ก็แปลว่า ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทปัญญาความรู้ ซึ่งถ้าหากจะเทียบกับสมัยนี้ก็พอจะเทียบได้ว่า พวกศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยนั่นเอง เพราะว่าพวกโซฟิสต์มักจะเป็นคนที่มีความรู้มาก มีความรู้กว้างขวางในวิชาการต่างๆ แต่ว่าการที่พวกโซฟิสต์ได้เดินทางไปที่นั่นที่นี่ ไปพูดตามศาลาบ้าง ตามหอประชุมบ้าง หรือว่าอาจจะที่ใดก็ได้แล้วแต่สะดวก เวลาที่พวกนี้จะรับสมัครนักเรียนนั้นไม่ว่าให้คนเรียนฟรี ไม่ใช่เป็นการสอนแบบวิทยาทานชนิดที่ว่าไม่เก็บเงิน พวกนี้ถ้าหากว่ามีชื่อเสียงมากก็คิดค่าเล่าเรียนแพง ถ้าหากว่ามีชื่อเสียงไม่มากนัก ค่าเล่าเรียนก็ถูกหน่อย จนกระทั่งทำให้คิดว่าพวกโซฟิสต์นี้ออกจะเป็นนักการค้าอยู่สักหน่อย เพราะฉะนั้นนักปราชญ์ในสมัยต่อๆมาอย่างเช่นพลาโตและอะริสโตเติลเป็นต้น จึงติราคารพวกโซฟิสต์ต่ำมาก และคนทั่วไปก็ไม่ค่อยนิยมชมชอบพวกโซฟิสต์

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

นัก แต่ถึงกระนั้นทั้งๆที่ประชาชนไม่ค่อยนิยมชมชอบพวกโซพิสต์ แต่โดยเหตุที่พวกโซพิสต์นี้เป็นพวกที่มีวิชาความรู้ เมื่อใครเห็นว่ คนมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้จากพวกโซพิสต์ เขาก็ จำเป็นจะต้องไปศึกษากับพวกโซพิสต์ แม้จะต้องเสียเงินก็ต้องยอม บางวิชาสำหรับผู้ที่มีชื่อเสียงมากก็เก็บค่าเล่าเรียนแพงเหลือเกิน อย่างเช่นโปรแทกอร์สหรือจอร์จิสอย่างนี้ สำหรับท่านโปรแทก- อร์สกับจอร์จิสเก็บค่าเล่าเรียนจากศิษย์คนละประมาณ ๑ หมื่น ดรัชมาร์ ๑ หมื่นดรัชมาร์ เมื่อเทียบกับเงินในสมัยนี้ก็ประมาณ ๒ แสนบาท จึงนับว่าเป็นค่าเล่าเรียนที่สูงลิบทีเดียว การที่ใครสักคนหนึ่งจะมาเรียนวิชาความรู้ในเรื่องตรรกศาสตร์ ปรัชญาจาก พวกโปรแทกอร์สหรือจอร์จิส จะต้องเสียค่าเล่าเรียนถึง ๒ แสน บาทนั้นนับว่าเป็นค่าเล่าเรียนที่สูงมากเป็นประวัติการณ์ แต่ก็ไม่ใช่ว่ พวกโซพิสต์จะเก็บค่าเล่าเรียนสูงอย่างนี้เสมอไป โซพิสต์ชั้นผู้น้อย หรือว่ที่เป็นอาจารย์ที่ยังไม่มีชื่อเสียงมากนัก ก็จะเก็บค่าเล่าเรียน พอสมควร หรือว่บางคนที่มีชื่อเสียงบ้าง หรือว่มากพอสมควร แต่ว่ที่มีจิตใจเมตตากรุณาเก็บค่าเล่าเรียนน้อยหน่อยก็มี บางคน อาจจะเก็บเพียง ๒๐ บาทถึง ๑,๐๐๐ บาทก็มี วิชาต่างๆที่พวก โซพิสต์สอนส่วนมากก็นักไปในทางพวกปรัชญา ตรรกศาสตร์และ วาทศาสตร์

เมื่อคราวก่อนผมได้พูดถึงพวกสำนักเอเลียติกซึ่งมีพาร์มี- นิดีสเป็นต้น พวกเอเลียติกนี้ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความแท้จริง ในแง่ที่แย้งกันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางประสาทสัมผัสว่ โลกแห่ง วิทยาศาสตร์จะจริงกว่าแน่นอนกว่าโลกแห่งความรู้สึกกระนั้นหรือ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เราจะสามารถพูดได้อย่างไรว่าความคิดมิได้ทำให้เข้าใจผิดเช่นเดียวกับความรู้สึก ความคิดของมนุษยชาติเมืองนี้อาจจะแตกต่างจากความคิดเห็นของมนุษยชาติเมืองโน้น คือมนุษย์แต่ละชาติแต่ละเมืองย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นเราจะคิดว่าความรู้ที่ได้ทางความคิดหรือทางสมองอย่างเดียวเป็นความรู้ที่แท้จริงนั้น อาจจะไม่ถูกก็ได้ เพราะว่าคนชาตินี้กับคนชาตินั้นอาจจะคิดในเรื่องเดียวกัน แต่คิดไม่เหมือนกัน คิดไปคนละแง่ คิดไปคนละมุม แล้วเราจะถือว่าความรู้ที่เกิดจากความคิดนั้นจะถูกต้องเสมอไปหรือ ถ้าหากว่าความคิดของชาติ ก. ถูก แล้วความคิดของชาติ ข. ซึ่งตรงกันข้ามกับชาติ ก. มิผิดไปหรือ ถ้าหากว่าเราถือว่าความคิดของชาติ ข. ถูก ความคิดของชาติ ก. มิผิดไปหรือ คราวนี้สำนักศึกษาทางวิทยาศาสตร์ตกลงกันได้ในเรื่องเดียวกันนั้น คือสำนักอื่นๆ ทั้งหมดทุกประเภทผิดทั้งนั้น นี่เป็นความคิดที่เต็มไปด้วยความสงสัยของบุคคลที่ได้รับการศึกษาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๐

ถ้าหากว่าเราถือว่าสำนักของเราถูก เราก็จะต้องถือว่าสำนักของคนอื่นๆ ผิดทั้งสิ้น ความคิดอย่างนี้ในตะวันออกในอินเดียก็เคยมี คือว่ามีเจ้าลัทธิมากมายหลายลัทธิ แต่ละลัทธิก็มักจะบอกว่าลัทธิของตนเท่านั้นถูก ลัทธิของคนอื่นผิด ลัทธิของคนอื่นเขาก็ว่าของเขาถูก ของคนอื่นๆ ผิด แล้วก็เลยไม่รู้วาลัทธิไหนถูกกันแน่ พวกโซฟิสต์พวกนี้ก็เหมือนกัน โดยเหตุที่พวกโซฟิสต์นี้มักจะชอบประณาม หรือว่าตำหนิลัทธิคำสอนของคนอื่นๆ เสมอว่า ของคนนั้นก็ไม่ได้ถูก ของคนนี้ก็ไม่ได้ถูก ของคนโน้นก็ไม่ได้ดี ของคนนี้ก็ไม่ได้ดี แต่ว่าไม่ได้พยายามที่จะชี้แจงว่า ความรู้ที่ถูกต้องนั้นควรจะเป็นอย่างไร

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

อย่างนี้ก็คล้ายๆกับว่า เราสั่งงานให้คนโน้นทำ ให้คนนี้ทำ แต่ว่าเมื่อเขาทำมาแล้ว เราก็ดิวว่าอ้ายนี้ทำไม่ได้ อ้ายนั้นทำไม่ได้ แต่เราก็ไม่อธิบายให้เขาฟังว่า ที่ดีควรจะทำอย่างไร เราอธิบายไม่ได้ แต่ว่าเรารู้ได้ อย่างนี้เป็นการดีเพื่อทำลายมากกว่าจะเป็นการดีเพื่อก่อ ถ้าหากว่าเราดีเพื่อก่อแล้ว เราจะต้องแนะนำว่าที่ถูกควรจะทำอย่างไร ถ้าหากว่าเราแนะนำไม่ได้ เราไม่ควรที่จะไปดี พวกโซฟิสต์นี้มีผู้ได้ให้ความหมายแบบชนิดที่เรียกว่าหักเอาความว่า อาจจะหมายถึงพวกที่ได้รับเงินเดือนคอยล่าเด็กหนุ่มที่มีชื่อเสียงก็ได้ อาจจะหมายถึงพวกที่หาเงินได้โดยใช้ปัญญาแสดงออกมาให้ปรากฏก็ได้ หรือว่าพูดง่าย ๆ ก็คือว่าพวกโซฟิสต์นี้เป็นพวกเห็นแก่เงิน คอยที่จะสืบดูว่าเด็กคนไหนเป็นลูกคนที่ร่ำรวย พ่อของเขามีชื่อเสียง ก็พยายามที่จะเอามาเป็นลูกศิษย์เพื่อตัวจะได้เงินค่าเล่าเรียนแพงๆ เพราะฉะนั้นพวกนี้จึงถือกันว่าเป็นพวกที่ไม่ค่อยจะมีความคิดมีเหตุมีผลอะไรจริงจังที่จะแสดงให้ปรากฏมากนัก ซึ่งผิดกับหลักวิทยาศาสตร์ หลักวิทยาศาสตร์นั้นเราต้องการพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างเปิดเผย แต่พวกโซฟิสต์นี้ได้ดำหนิตีเดียวนว่าคนนั้นไม่ดี คนนี้ไม่ดี คำสอนอย่างนั้นไม่ถูก คำสอนอย่างนี้ไม่ถูก แต่ก็ไม่พยายามที่จะหาเหตุผลชี้แจงให้เห็นว่าอย่างไรดี อย่างไรถูก ในพวกโซฟิสต์ด้วยกันนี้ ผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนั้นก็คือโปรแทกอรัส ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดในเมืองอับเตรา ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น โปรแทกอรัสเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลมากกว่าเดโมครีตัสเสียอีก ทั้งนี้เราก็คิดว่าท่านได้รับการต้อนรับที่ท่านไปเยือนกรุงเอเธนส์ ซึ่งได้สร้างความตื่นเต้นให้แก่ชาวเมืองมาก ตามปกติ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

พลาโตเป็นคนที่ไม่ชอบพวกโซฟิสต์ เพราะเห็นว่าพวกโซฟิสต์นี้ พุดจาเอาร่องเอารอยอะไรไม่ค่อยได้ พุดไม่ค่อยเป็นร่องเป็นรอย พุดกลับไปอย่างนั้นแล้วกลับมาอย่างนี้ เพราะฉะนั้นในทางตรรกศาสตร์มีตอนหนึ่งซึ่งเขาเรียกว่า Sophisticated reasoning ซึ่งเรามาใช้ในเรื่องการให้เหตุผล เพราะตามปกติการให้เหตุผลจะต้องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล จะต้องมีเหตุที่ถูก มีผลที่ถูก การให้เหตุผลอย่างไรจึงจะสมเหตุสมผล การให้เหตุผลอย่างไรไม่สมเหตุสมผล อะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่ว่าในตรรกศาสตร์นั้น ก็มีการให้เหตุผลชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า Sophisticated reasoning ซึ่งหมายถึงว่าการให้เหตุผลแบบโซฟิสต์ การให้เหตุผลแบบโซฟิสต์ ก็คือการให้เหตุผลชนิดอาจจะทำให้ผู้ฟังหลงเห็นจริงตามไปด้วย ทั้งๆ ที่ความจริงนั้นไม่จริงเลย แต่ก็พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าจริง อย่างนี้ก็อาศัยการพุดที่กำกวมบ้าง อาศัยคำพุดที่ ๒ แ่ง ๒ นัย บ้าง ซึ่งอาจจะทำให้ผู้ฟังตีความไปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้บ้าง อย่างเช่นเด็กมอลาครูว่า “ครูครับ วันนี้ผมขอลาโรงเรียนไปเผาหญ้า หน่อยครับ” อย่างนี้เราก็อาจจะคิดว่าเด็กคนนี้นะโรงเรียนไปเผา คุณย่าซึ่งเป็นแม่ของพ่อ แต่ความจริงเด็กคนนี้นะอาจจะไม่ได้ไปเผา คุณย่าซึ่งเป็นแม่ของพ่อก็ได้ เพราะแกลดด้วยปากว่าผมขอลาไปเผาหญ้า แกลอาจจะไปเผาหญ้าที่สนามหญ้าก็ได้ เอาหญ้าแห้งๆ ที่อยู่ข้างทางนี้มาเผา แล้วจะไปว่าแกลผิดก็ได้ เพราะแกลบอกว่า แกลจะไปเผาหญ้าแล้วแกลก็เผาหญ้าจริงๆ แต่วามันเป็นหญ้าอีกชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้นการพุดอย่างนี้เขาก็ถือว่าเป็นพวกโซฟิสต์เคเตด อีกเหมือนกัน คือว่าเป็นการพุดชนิดอาจจะ ๒ แ่ง ๒ มุม อาจจะ

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ทำให้ผู้ฟังเห็นผิดเป็นชอบไปด้วยก็ได้ พลาโตไม่ค่อยชอบพวกโซฟิสต์นัก แต่ว่าสำหรับโปรแทกอร์สนั้น พลาโตได้ให้การยกย่องได้ให้ความเคารพนับถือเป็นพิเศษ ทั้งนี้ก็เพราะว่าโปรแทกอร์สนี้ไม่มีนิสัยเหมือนกับพวกโซฟิสต์อื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าท่านเป็นผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นสุภาพบุรุษ เป็นปรัชญาเมธี ไม่เคยตกเป็นทาสของอารมณ์ใดๆเลย ไม่เคยมีจิตใจฉ้อฉลริษยาในเมื่อผู้อื่นได้ดี หรือว่าเมื่อผู้อื่นมีความเจริญรุ่งเรือง มีความปรารถนาดี เป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ท่านไม่เคยได้เถียงประคารมกับใครอย่างดุเดือดเผ็ดร้อนเลย แล้วไม่เคยเลยที่จะเป็นผู้มีความกระตือรือร้นอยากจะทำลายเสียเต็มประดา เพราะตามปกติพวกโซฟิสต์ทั้งหลายนี้ชอบพูดชอบโต้เถียงด้วยคารมคมคายที่ดุเดือดและก็อยากพูดเสียจริงๆ แต่ว่าโปรแทกอร์สไม่มีนิสัยอย่างนั้น เพราะเหตุนี้แหละพลาโตจึงเคารพยกย่องโปรแทกอร์สมาก แม้ว่าบางครั้งจะพูดจาหรือเขียนตำหนิติเตียนโปรแทกอร์สบ้าง ท่านก็บอกว่า เป็นการเขียนหรือพูดเชิงล้อในฐานะที่ว่าท่านมีความเคารพหรืออกไม่ใช่ว่าด้วยจิตใจจะดูหมิ่นดูแคลนอะไรเลย

สำหรับโปรแทกอร์สผู้นี้แม้ท่านจะเก็บค่าเล่าเรียนแพงถึง ๒ แสนบาท แต่เมื่อคนไปถามว่าทำไมท่านจึงเก็บค่าเล่าเรียนแพง ท่านก็บอกว่าการที่ท่านเก็บค่าเล่าเรียนแพงนี้จริง แต่ว่าท่านต้องการให้ลูกศิษย์ที่จะมาเรียนกับท่านนั้นเป็นคนที่มีความตั้งใจจริง เพราะว่าเมื่อรู้ว่าเสียค่าเล่าเรียนแพง คนที่จะมาเรียนก็จะได้เห็นว่ามีอะไรเรียนสนุกๆ ไม่ใช่เรียนเอาโก้เอาเก๋ จะต้องมาเรียนจริงๆ เพราะว่าเมื่อเสียเงินตั้ง ๒ แสนแล้วจะมาเรียนเล่นๆไม่ได้ การที่

ปรัชญา ประยูตต์ ชุตตะวันต ก

เด็กๆ เหล่านั้นจะต้องเสียเงินถึง ๒ แสนนี้ ถ้าสำหรับคนที่ไม่มีเงินก็ไม่
มีปัญหาอะไร แต่สำหรับคนที่ไม่มีเงินจะทำอย่างไร บางคนมีความ
กระตือรือร้นอยากจะศึกษาเล่าเรียน มีสติปัญญาดี มีความตั้งใจดี
มีวิริยะอุตสาหะ แต่ว่าขาดเงินตั้ง ๒ แสนที่จะมาชำระค่าเล่าเรียน
ในกรณีเช่นนี้โปรดแทรกอร์สกับบอกว่าไม่เป็นไร อย่างนี้มาเรียนก็ได้ แต่
ว่าเรียนอย่างมีข้อแม้ คือต้องมาตกลงกันเสียก่อนว่าถ้าหากว่าเรียน
โดยที่ไม่ชำระเงินค่าเล่าเรียนให้ครบนี้อาจจะต้องมีพันธะ เช่นว่า
เมื่อเรียนจบแล้วจะต้องช่วยทำงานอะไรต่างๆ เหล่านี้ ทำให้นักถึง
ศึกษาปาโมกข์ในสมัยโบราณว่า ในสมัยโบราณนี้ถ้าหากว่าเราอ่าน
เรื่องจักรวรรค์ๆ แม้กระทั่งในพวกนิทานธรรมบทอะไรต่างๆ พวก
ชาติต่างๆ เราก็พบว่าสำนักดักศิลา เป็นสำนักที่มีชื่อเสียงมาก
มีศึกษาปาโมกข์เป็นอาจารย์ใหญ่ที่จะให้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้
ต่างๆ อย่างเช่นจนทโครพทานก็ไปเรียนในสำนักศึกษาปาโมกข์ใน
เมืองดักศิลา หรือคนอื่นๆ ท่านก็ไปเรียนที่ดักศิลามาทั้งนั้น หมอ
ชีวกก็ไปเรียนดักศิลา สมัยนี้ก็เหมือนกับว่าไปจบฮาวาร์ด เคมบริดจ์
ออกซฟอร์ด เยล อะไรพวกนี้ สมัยนั้นก็ต้องบอกว่าจบดักศิลา
พวกที่ไปเรียนที่ดักศิลา เรียนกับศึกษาปาโมกข์นี้มี ๒ พวก พวกหนึ่ง
เป็นคนมีเงิน ลูกเศรษฐี ลูกพระมหากษัตริย์ พวกนี้จะเอาเงินค่า
เล่าเรียนไปเสียให้แก่อาจารย์แล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียน จบ
แล้วก็ลาอาจารย์กลับบ้านกลับเมือง แต่ส่วนอีกพวกหนึ่งไม่มีเงินค่า
เล่าเรียนอย่างนี้ก็ไปสมัครเรียนกับอาจารย์ได้ แต่ต้องไปปฏิบัติ
วัตรดาอาจารย์ เช่น ตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ต้องดักน้ำใส่โถ่ง ต้องหุง
ข้าวอะไรต่างๆ เหล่านี้ บิบนวดอาจารย์บ้าง พัดวีอาจารย์บ้าง คอย

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

รับใช้ต่างๆ เหล่านี้ พวกนี้มีโอกาสเรียนได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะศึกษาเล่าเรียนจึงมี ๒ อย่าง โพรแทกอร์สท่านก็ปฏิบัติอย่างนั้น ถ้าหากว่ามีเงินเสีย ๒ แสนบาทก็มาเรียนได้ ถ้าหากว่าไม่มีเสียถึง ๒ แสนบาทก็มาเรียนได้ แต่ว่าสำหรับกรณีหลังนี้ต้องมีข้อแม้ ซึ่งท่านอาจจะตั้งข้อแม้ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง

ในเรื่องของความรู้ที่เราได้รับทางเพทนาการนี้ ดังที่ผมได้กล่าวมาแล้วว่า สำนักเอเลียติกคือพาร์มินิเดสนั้นท่านปฏิเสธเรื่องเพทนา-การว่าเป็นตัวการนำไปสู่สัจธรรม คือการที่ใครว่าเพทนาการเป็นตัวการที่จะนำไปสู่สัจธรรมนี้ พาร์มินิเดสไม่เห็นด้วย แต่ว่าโพรแทกอร์สยอมรับว่าเพทนาการนี้เป็นเพียงวิธีหนึ่งที่จะนำไปสู่ความรู้ นั่นแต่ว่าได้ปฏิเสธไม่ยอมรับความแท้จริงใดๆ ที่ดีเลิศ ที่พิเศษอยู่นอกเหนือเพทนาการทั้งสิ้น เพราะท่านถือว่าเพทนาการนี้เป็นทางที่จะนำไปสู่ความรู้ ถ้าเราไม่มีเพทนาการ ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กายแล้ว เราจะมีความรู้ได้อย่างไร แต่ว่าความรู้ที่ได้อาศัยเพทนาการหรือที่ได้รับมาจากเพทนาการนี้ ท่านไม่ยอมรับว่าจะเป็นความจริงแท้ เพราะว่าความรู้ที่เราได้รับทางตา หู จมูก ลิ้น กายนี้มันอาจจะหลอกเราก็ได้ แต่ถึงกระนั้นเราก็ต้องอาศัยมัน ท่านบอกว่าเราไม่อาจหาสัจธรรมที่แท้จริงให้พบได้ นอกจากสัจธรรมตามทฤษฎีของใครสักคนหนึ่งที่กำหนดขึ้นภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดให้เท่านั้น คือว่าสัจธรรมของคนคนหนึ่งก็ว่าไปอย่างหนึ่ง สัจธรรมของคนอีกคนหนึ่งก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง สัจธรรมของพระเยซูคริสต์เจ้า ท่านก็ว่าของท่านไปอีกอย่างหนึ่ง สัจธรรมของพระมุฮัมมัดก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง สัจธรรมของขงจื้อก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง สัจธรรม

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ของพระพุทธเจ้าก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แล้วเราจะถือว่าสังฆธรรมของใครเล่าถูก ถ้าหากว่าเราถือพระพุทธศาสนา เราก็ต้องบอกว่าสังฆธรรมของพระพุทธเจ้าถูก แต่ผู้ที่ถือคริสต์ศาสนา เขาก็ต้องบอกว่าสังฆธรรมของพระเยซูคริสต์เจ้าถูก ถ้าหากว่านับถือศาสนาอิสลาม เขาก็ต้องบอกว่าสังฆธรรมพระมุฮัมมัดถูก ถ้านับถือลัทธิขงจื้อ ก็ต้องบอกว่าลัทธิของขงจื้อถูก เพราะฉะนั้นสังฆธรรมในทรรศนะของโปรแทกอร์สจึงเป็นอีกแบบหนึ่ง ท่านบอกว่าสังฆธรรมจริงๆหาไม่ได้หรอก นอกจากสังฆธรรมในทรรศนะของใครสักคนหนึ่งภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดเท่านั้น ข้อเสนอที่ตรงกันข้ามของคนคนนั้นก็เป็สังฆธรรมของคนคนนั้น แต่อีกคนหนึ่งอาจจะเห็นว่อย่างโน้นจริง นั่นก็เป็นสังฆธรรมของคนคนโน้น ความจริงทั้งมวล ความดี และความงาม มันมีส่วนสัมพันธ์กันและเกี่ยวกับตัวของบุคคลแต่ละคนด้วย

คำสอนที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของโปรแทกอร์สก็คือคำสอนที่ว่ามนุษย์เป็นเครื่องมือสำหรับวัดทุกสิ่งทุกอย่าง ทีนี้ที่ว่ามนุษย์เป็นเครื่องมือสำหรับวัดทุกสิ่งทุกอย่างนี้คือ วัดสิ่งต่างๆที่มีอยู่ว่ามิอยู่ วัดสิ่งต่างๆที่ไม่มีอยู่ว่าไม่มีอยู่ การสอนที่ว่ามนุษย์เป็นเครื่องมือวัดทุกสิ่งทุกอย่างนี้ก็ทำให้โลกสั่นสะเทือนได้เหมือนกัน คำสอนของโปรแทกอร์สนี้ทำให้โลกสั่นสะเทือนได้เหมือนกัน ในเมื่อโปรแทกอร์สได้ประกาศหลักการแห่งมนุษย์และสัมพันธ์ภาพแบบง่ายๆ เพราะว่าเราจะถือว่ามนุษย์เช่นไรเล่าที่เป็นเครื่องมือสำหรับวัด จะว่ามนุษย์คนไหนก็ได้กระนั้นหรือ หรือว่าจะใช้มนุษย์ชนิดใดเป็นเครื่องมือสำหรับวัดทุกสิ่งทุกอย่าง เราจะเอาตัวเราเป็นเครื่องมือวัด

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

หรือว่าเราจะเอาคนอื่นเป็นเครื่องวัด อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ เราก็ต้องใช้มนุษย์เป็นเครื่องวัด แต่ว่าโดยเหตุที่วามมนุษย์นี้มีจิตใจ มีความรู้สึกต่าง ๆ กัน ดังที่ท่านเรียกว่านานาจิตตัง เราจะเอามนุษย์ ก. เป็นเครื่องวัดหรือ หรือว่าเราจะเอามนุษย์ ข. เป็นเครื่องวัด ถ้าเอามนุษย์ ก. เป็นเครื่องวัด อาจจะได้ อย่างหนึ่ง ถ้าเอามนุษย์ ข. ไปวัด ก็อาจจะวัดได้อีกอย่างหนึ่ง เพราะว่าความรู้สึกนึกคิดหรือจิตใจของแต่ละคนไม่เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะเห็นได้ว่า แม้แต่คนคนเดียว ถ้าต่างกาลต่างเทศก็จะวัดได้ไม่เหมือนกัน เช่น สมมุติว่านาย ก. แยกไปพบนางสาว ข. เข้าในวันหนึ่ง แยกอาจจะชอบ แยกก็บอกว่านางสาว ข. นี้น่ารัก นางสาว ข. นี้นี้ดี อะไรๆ รู้สึกว่าดีพร้อมไปหมด พออีกสักปีสองปีแยกเกิดไม่ชอบนางสาว ข. ขึ้นมา แยกก็อาจจะบอกว่านางสาว ข. นี้นี้ไม่สวย ไม่เห็นได้เรื่องได้ราว ไม่ได้ความอะไรเลย นี่ก็คือว่านาย ก. ซึ่งก็คือ นาย ก. คนนั้นแหละ นางสาว ข. ก็นางสาว ข. คนนั้นแหละ และจะเอานาย ก. เป็นเครื่องวัดนางสาว ข. ว่าสวยหรือดีหรืออะไรต่างๆ เหล่านี้ วันหนึ่งนาย ก. แยกก็บอกว่าดี แยกก็คิดว่าสวย แต่อีกวันหนึ่งนาย ก. คนนั้นนั่นแหละแยกก็บอกว่าไม่ดี ไม่สวย ไม่ได้ความอะไรเสียแล้ว เราจะเห็นว่าอย่าว่าแต่ต่างคนเลย แม้แต่คนคนเดียวกัน ถ้าต่างกาลต่างเทศก็วัดในสิ่งเดียวกันได้ไม่เหมือนกัน นี่ก็ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ขึ้นอยู่กับกาล ขึ้นอยู่กับเทศสิ่งแวดล้อมอะไรต่างๆ บางทีเวลาเรามีอารมณ์ดี เราอาจจะมองเห็นว่าโลกนี้มันน่าชื่นชม แต่เวลาที่เรามีทุกข์เราก็มองว่าอยากจะหนีมันเสียให้พ้น โลกนี้เต็มไปด้วยสิ่งที่ยากลำบาก บาปบุญบาปอะไรทั้งนั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพราะฉะนั้นจิตมนุษย์นี้ไซ้จึงยากแท้ - หยั่งถึง โปรแทกอร์สท่านก็บอกว่าเจอมนุษย์นี้เป็นเครื่องวัดมนุษย์ได้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่จะอย่างไรก็ตาม จะวัดได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่มนุษย์นี้แหละเป็นผู้วัด เพราะว่าเราจะเอาสัตว์หรือจะเอาอย่างอื่นมาเป็นผู้วัดไม่ได้ มนุษย์เราก็เห็นแก่ตัว เพราะเราถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐที่สุด เพราะฉะนั้นเราก็เอามนุษย์นี้แหละเป็นเครื่องวัด ส่วนจะวัดผิดวัดถูกนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

นอกจากนั้นในเรื่องของสังคม โปรแทกอร์สท่านเป็นผู้ที่มีความเชื่อถืออย่างมั่นคงในเรื่องสมาคมที่มีระเบียบดี ท่านมีความเห็นว่าสถาบันต่าง ๆ และการประชุมต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นเครื่องมือในอันที่จะยกระดับมนุษย์ให้อยู่เหนือสัตว์เดรัจฉานทั้งนั้น เพราะตามปกติมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉานนี้ก็เกือบจะว่าไม่มีอะไรต่างกัน มนุษย์ก็ยังรับประทานอาหาร สัตว์มันก็กินอาหาร มนุษย์ต้องการพักผ่อน สัตว์ก็ต้องการพักผ่อน แต่ว่ามนุษย์นี้เป็นสัตว์ที่มีระเบียบ มีสถาบัน เพราะฉะนั้นในการที่มนุษย์มีระเบียบ มีสถาบันอะไรต่างๆ ขึ้นมา ก็เพื่อทำให้มนุษย์ตั้งอยู่ในระเบียบ อยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อย ซึ่งผิดกับสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายอาจจะดัดสินกันด้วยอารมณ์ อาจจะดัดสินกันด้วยกิเลส อาจจะดัดสินกันด้วยสัญชาตญาณของมัน แต่มนุษย์เราทั้งหลายที่อยากจะรบกัน อยากจะฆ่ากัน อยากจะทำอะไรที่ตนพอใจ แต่ว่าพวกสถาบันต่างๆ หรือว่าระเบียบ ประเพณีต่างๆ กฎหมายต่างๆ นี้มันบังคับไม่ให้เราทำอย่างนั้น ไม่ให้เราทำอย่างนี้ เมื่อมนุษย์เรามีกรอบ มีประเพณี มีสมาคม มีสังคมก็จะทำให้มนุษย์เรานี้มีระเบียบมากขึ้น เพราะฉะนั้นการที่จะ

ป ร ำ ข ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ ว ัน ต ก

อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ถ้าหากว่าแต่ละคนไม่ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบที่สังคมบัญญัติไว้ก็อยู่ในสังคมนั้นไม่ได้ และในสังคมนั้น ถ้าหากว่ามีบุคคลที่ฝ่าฝืนระเบียบมาก ๆ สังคมนั้นก็ไปไม่รอด สังคมนั้นก็เกิดความวุ่นวาย เกิดความสับสน เกิดความเดือดร้อน โปรรแตกอรรถนั้นท่านไม่ได้เป็นนักปฏิวัติ แต่ถึงกระนั้นท่านก็เป็นนักต่อสู้เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามซึ่งเป็นของดั้งเดิม ท่านให้ความเห็นว่าขนบธรรมเนียมประเพณีแม้ว่าบางอย่างเราอาจจะว่ามันไม่ดี แต่ว่าถ้าหากว่าขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นเป็นไปเพื่อความเจริญ เป็นไปเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ของสมาคมแล้ว เราก็ควรจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นไว้ แม้ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง เราอาจคิดว่าไม่ได้ความอะไรเลย แต่ถ้าหากว่าเรายังหาสิ่งที่ดีกว่านั้นมาทดแทนไม่ได้ เราก็ไม่ควรจะเลิกสิ่งเหล่านั้นเสีย เพราะว่าเมื่อมันมีอยู่ มันก็ไม่ได้ทำให้เสียหายอย่างไร อย่างเช่นประชาชนนับถือศาลพระภูมิอย่างนี้ เราก็ถือว่าเรื่องศาลพระภูมินี้ ถ้าหากว่าเราจะศึกษากันในธรรมะชั้นสูงแล้ว ศาลพระภูมิก็ไม่มี ความหมายอะไร ถ้าเราจะมัวติดอยู่ในเรื่องศาลพระภูมิ ก็รู้สึกว่ายังติดอยู่ในเรื่องลัทธิพศุภพราหมณ์ ถ้าหากว่าเรายังติดอยู่ในเรื่องลัทธิพศุภพราหมณ์ เราก็ยังบรรลุถึงคุณวิเศษที่สูงชั้นอะไรไม่ได้ แต่ว่าเมื่อประชาชนทั้งหลายเขามีความยึดถือในเรื่องศาลพระภูมิ และศาลพระภูมิก็ไม่ได้ทำให้คนเราเสียหายอะไร ไม่ได้ทำให้เขาขาดพระรัตนตรัยหรืออะไรต่างๆ ก็ไม่เห็นจำเป็นที่จะต้องไปเลิก เพราะว่ามันก็ติดอยู่แล้ว อย่างน้อยก็ทำให้คนมีความเคารพ มีความเกรงกลัว มีศรัทธา มีจิตใจอ่อนโยนในบางทีในบาง

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ต ก

สถานะ ดีกว่าไม่มีจิตใจอ่อนโยน ไม่มีความเคารพ ไม่มีความอ่อนน้อมเสียเลย เพราะฉะนั้นขนบธรรมเนียมใดๆก็ตาม ถ้าหากว่าขนบธรรมเนียมนั้นๆเป็นไปเพื่อความเจริญของสังคม เป็นไปเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของส่วนรวม โปรแทกอร์สท่านก็ถือว่า เป็นสิ่งที่เราควรจะได้รับได้ เพราะบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย เราไม่รู้จริงว่าพระองค์มีจริงหรือไม่ เราไม่เคยเห็น แต่ถ้าหากว่าเราจะคิดว่า พระองค์มีอยู่ แล้วเราจะเคารพนับถือพระองค์ แล้วมันจะเสียหาย กระทบหรือ อย่างเช่นพระภูมิเจ้าที่อย่างนี้ เราก็มักจะไม่เคยเห็นว่าตัวพระภูมิเจ้าที่เป็นอย่างไร แต่ว่าถ้าหากว่าเราจะเคารพนับถือพระภูมิเจ้าที่หรือว่าพระเสื้อเมืองพระทรงเมืองอย่างนี้ จะเสียหายอะไร หรือ ถ้าหากว่าไม่เสียหายอะไร เราก็มักจะไม่ควรที่จะเลิกล้มประเพณีต่างๆเหล่านี้ เพราะว่าจิตใจของประชาชนนั้นมีหลายชั้น คนที่มีความรู้น้อย คนที่มีความรู้ต่ำ เขาก็อาจจะนับถือในสิ่งต่างๆเหล่านี้ จะไปถือว่าเขาไม่ดี อย่างนี้ก็เป็นความไม่ดีในทรรศนะของเราต่างหาก ในทรรศนะของเขา เขาก็ถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมแห่งจิตใจ จุดศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือ ทำให้สังคมดำเนินไปในระเบียบที่ดีงาม อย่างนี้เราก็ต้องยอมให้เขา นอกจากนั้นสำหรับโปรแทกอร์สนี้ บางคนก็ยอมรับว่าทรรศนะของโปรแทกอร์สนี้เป็นทรรศนะที่ดูๆแล้วจะเห็นว่าโปรแทกอร์สไม่นับถือศาสนาอะไรที่จริงจังเลย คล้ายๆกับว่าโปรแทกอร์สที่ท่านบอกว่าศาสนาที่แท้ไม่มีหรอก หลักจริยศาสตร์หรือหลักจริยธรรมที่แท้จริงก็ไม่มี ท่านเห็นว่าศีลธรรมทุกชนิด กฎหมายทั้งหลาย เป็นความชอบธรรมถูกต้องที่มีความสัมพันธ์กัน เพราะว่ากฎหมายก็ดี ศีลธรรมก็ดี เป็นเครื่องผูกพันสังคมของ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

มนุษย์ให้มันคง ให้เป็นระเบียบ ศีลธรรมและกฎนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ตาม แต่ว่าถ้าหากว่าคนทุกคนในสังคมนั้น ได้ประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรมของสังคม ประพฤติปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายที่สังคมบัญญัติขึ้น มันก็ทำให้สังคมนั้นมีระเบียบ อย่างน้อยก็ระเบียบภายในสังคมนั้น เพราะฉะนั้นการที่จะถือว่าศาสนาใดเป็นศาสนาที่แท้นั้น โพรเทกอริสต์นี้ท่านก็บอกว่าหาไม่ได้หรอก เพราะว่าแต่ละคนก็บอกว่าศาสนาของตนเป็นศาสนาที่แท้ ศาสนาของคนอื่นไม่แท้ เพราะฉะนั้นเราจะหาศาสนาใดเป็นศาสนาที่แท้เล่า แต่ละคนก็บอกว่าหลักจริยธรรมของตนเท่านั้นถูก หลักจริยธรรมของตนเท่านั้นแท้ ของคนอื่นของศาสนาอื่นของลัทธิอื่นไม่จริงไม่แท้ อย่างนี้เราจะเอาอะไรมาเป็นหลักตัดสิน ถ้าเราจะตัดสินก็จะต้องตัดสินเข้าข้างตัววันยังค่ำ เพราะฉะนั้นที่ท่านบอกว่าไม่มีศาสนาที่แท้ ไม่มีหลักจริยธรรมที่แท้ จริงๆนั้นก็เห็นด้วยกับท่านเหมือนกัน

คราวนี้ที่เป็นเรื่องเป็นราวเกิดขึ้นในสมัยของท่านก็คือว่าท่านได้เขียนบทความขึ้น แล้วก็ได้อ่านบทความที่ท่านเขียนขึ้นนั้นในท่ามกลางบุคคลที่มีชื่อเสียง ในคณะบุคคลที่เป็นนักคิด ข้อความที่ก่อให้เกิดความอึดใจขึ้นมาในสมัยนั้น หรือว่าทำให้เกิดความโกลาหลปั่นป่วนขึ้นมาในสมัยนั้นก็คือข้อความที่ว่า เมื่อพูดถึงเทพเจ้าแล้วข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะองค์ทรงมีอยู่จริงหรือไม่ หรือไม่ทราบว่าจะองค์ทรงเหมือนอะไร มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นไม่ให้เราทราบเรื่องนี้ เรื่องนี้ยังมีดมนอยู่ และช่วงชีวิตของเรานั้นก็สั้นมาก ไม่นานเราก็จะต้องตาย การที่โพรเทกอริสต์เขียนไว้อย่างนี้ก็ไม่หมายความว่า

ป ร ั ช ญา ป ระ ญ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

ว่าโปรแทกอร์สปฏิเสธเรื่องเทพเจ้า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าโปรแทกอร์สยืนยันว่ามีเทพเจ้า การที่โปรแทกอร์สพูดว่าเพราะเราไม่สามารถที่จะรู้ ไม่สามารถที่จะเห็นว่าพระองค์มีจริงหรือไม่นี้แหละที่ทำให้ผู้ที่มีความเชื่อถือในเทพเจ้า มีความยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้าย่อมเป็นเดือดเป็นแค้นโปรแทกอร์สมาก แม้โปรแทกอร์สจะไม่ปฏิเสธโดยสิ้นเชิง แต่ว่าโปรแทกอร์สก็ไม่ได้ยอมรับอย่างสิ้นเชิง การที่โปรแทกอร์สไม่ยอมรับอย่างสิ้นเชิงนี้ก็เท่ากับว่าเป็นการปฏิเสธกลายๆว่าที่นับถือนี้ไม่แน่ว่าจะจริงหรือไม่ เมื่อประชาชนเขาเคารพนับถือโปรแทกอร์ส เขาก็เห็นว่าคำพูดของโปรแทกอร์สนี้มันมีหลักฐาน มีน้ำหนัก ก็อาจจะทำให้คนเป็นจำนวนมากไม่เชื่อถือว่าพระผู้เป็นเจ้ามีจริง ไม่เชื่อถือว่าเทพเจ้าทั้งหลายมีจริง เพราะฉะนั้นบุคคลเหล่านี้ก็จะขาดผลประโยชน์ เพราะฉะนั้นสภากรุงอะเธนส์ซึ่งมีอิทธิพลของพวกพระควบคุมอยู่เป็นอย่างมาก ก็ได้ลงมติขับไล่โปรแทกอร์สออกจากกรุงอะเธนส์ และก็ออกคำสั่งให้ชาวกรุงอะเธนส์ทั้งหลายที่มีต้นฉบับของโปรแทกอร์สนั้นไว้ในครอบครองให้นำมามอบสภาให้หมด ถ้าหากว่าปรากฏว่ามีหนังสือเล่มใดของโปรแทกอร์สเหลืออยู่ในตลาดก็ต้องรีบ ถ้าใครเก็บไว้ไม่นำมามอบให้สภา ผู้นั้นจะมีความผิด ในที่สุดโปรแทกอร์สก็ต้องหลบหนีออกจากเมืองอะเธนส์ไปยังเกาะซิซิลี แต่ในระหว่างที่ท่านเดินทางไปยังเกาะซิซิลีนั่นก็เกิดเหตุที่น่าน่าสงสาร คือว่าท่านได้จมน้ำตายเสียในระหว่างเดินทาง แต่อย่างไรก็ตาม โปรแทกอร์สก็เชื่อว่าเป็นปรัชญาเมธีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ของพวกโซพิสต์

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

การบรรยายปรัชญานี้ก็พอดีกับเวลา ผมขอยุติไว้เพียง
เท่านี้.

สวัสดิ์

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๐

๗

เดโมคริตุส กับ ลิวิชิปป์ส
ทุกหนทุกแห่งมีแต่จะตอมกับอวกาศ
ทฤษฎีปรมาณู

สวัสดีครับ

เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงโปรแทกอร์ส ซึ่งเป็นปรัชญาเมธีที่สำคัญคนหนึ่งของพวกเขาโซฟิสต์มาแล้ว วันนี้ผมจะพูดถึงปรัชญาเมธีอีกคนหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมาก และก็เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่ได้ก่อกำเนิดลัทธิปรมาณูหรืออะตอม (Atom) ขึ้นในฝ่ายตะวันตก ท่านผู้นี้คือ เดโมคริตุส (Democritus) เดโมคริตุสผู้นี้เกิดประมาณ พ.ศ. ๔๓ แต่ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓ ก็มีอายุ ๔๐ ปี สำหรับเดโมคริตุสคนนี้นับว่าเป็นบุคคลที่น่าสนใจมากคนหนึ่ง เพราะว่าท่านเป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นสากล คือยอมรับนับ

ป ร ำ ข ญ ำ ป ร ะ ย ุ ก ต์ ช ุ ต ต ะ ว ัน ต ก

ถือความรู้ในด้านปรัชญาที่มีอยู่ในสมัยนั้น เป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่กว้างขวาง ไม่ใช่ว่ามีความเชื่อมั่นในเรื่องใดแล้วก็ไม่ยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่นที่ผิดแผกไปจากนั้น เพราะฉะนั้นจึงนับว่าท่านเป็นบุคคลที่มีจิตใจกว้างขวางคนหนึ่ง ในสมัยโบราณ และเป็นบุคคลแรกในผู้ที่ริเริ่มเกี่ยวกับจักรวาลทั้งหลายที่ได้รวมอาณาจักรแห่งชีวิตทางด้านนามธรรมเข้าไว้ในปรัชญา ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าความคิดเห็นของท่านนี้ได้รับอิทธิพลอันยิ่งใหญ่มาจากโปรแทกอร์สด้วยเหมือนกัน ท่านมีความคิดว่า เรื่องเกี่ยวกับการสร้างสรรค์และการทำลายอย่างสมบูรณ์อะไรต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ คือว่าจะสร้างอะไรขึ้นมาจากความไม่มีอะไรเลยทีเดียว หรือว่าจะให้มันมลายหายสูญไปเลยที่เดียวนั้น ท่านถือว่ามันเป็นไปไม่ได้ ความเคลื่อนไหวหรือการประชุมกันแห่งสิ่งทั้งหลายซึ่งเราเรียกว่าการเกิด หรือการที่สิ่งทั้งหลายต้องสลายไป ซึ่งเรียกว่าตายนั้น ก็ถือว่าเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นความคิดเห็นของท่านจึงมีทั้งฝ่ายพิสิทิส ซึ่งเป็นแบบวิทยาศาสตร์ และความคิดเห็นต่าง ๆ ในด้านของวิทยาศาสตร์อยู่ในปรัชญาของท่านเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะว่าท่านเป็นผู้ที่ได้พัฒนาลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอะตอมหรือปรมาณู ซึ่งเป็นเรื่องของพิสิทิส เป็นเรื่องของเคมีโดยตรง สำหรับเดโมคริตุสผู้นี้ท่านเป็นชาวกรีกคนหนึ่ง และว่าเป็นบุตรเศรษฐีที่มีฐานะในทางสังคมสูงมากคนหนึ่ง ในเมืองอับเดรา กล่าวกันว่าเดโมคริตุสผู้นี้ได้เงินจากบิดาเป็นเงิน ๑๐๐ ทาเลนท์ เงิน ๑๐๐ ทาเลนท์นี้เขาเทียบบอกว่าเทียบประมาณ ๖ แสนดอลลาร์

ป ร ั ษ ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ วัน ต ก

ถ้าคิดเป็นเงินไทยก็ประมาณ ๑ ล้าน ๒ แสนบาท เมื่อท่านได้รับเงินจำนวนมหาศาลเช่นนี้ ท่านก็ไม่ได้เอาเงินเหล่านี้ไปใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยในฐานะที่เป็นลูกเศรษฐี ไม่ต้องทำมาหากินอะไรแล้วก็มีเงินใช้และก็ใช้เงินไปสนุกสนานเฮฮากับเพื่อนฝูงอย่างคนส่วนใหญ่ ท่านกลับใช้เงินส่วนใหญ่ที่ท่านได้มานี้ให้หมดไปด้วยการท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ ในประเทศต่างๆ เพื่อแสวงหาความรู้เท่าที่เราได้ทราบก็ปรากฏว่า ท่านได้เดินทางเข้าไปยังประเทศอียิปต์ ซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในสมัยนั้น เพราะว่าอียิปต์มีวัฒนธรรมมาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว นอกจากประเทศอียิปต์ท่านก็ได้เดินทางไปยังประเทศเอธิโอเปีย บาบิโลเนีย เปอร์เซีย และบอกว่าได้เข้ามาถึงอินเดียด้วย แต่ว่าสำหรับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้จะเป็นอย่างไรมัน ผมเองก็ไม่ขอยืนยัน เพียงแต่ว่าเท่าที่ค้นคว้ามาได้ก็ปรากฏว่าท่านได้เดินทางเข้าไปศึกษายังประเทศต่างๆ มากมายหลายประเทศด้วยกัน จนกระทั่งสามารถพูดได้ว่า ในบุคคลรุ่นราวคราวเดียวกับเดมอคริตุสนั้นไม่มีใครที่จะมีโอกาสเดินทางไปยังต่างบ้านต่างเมืองมากเท่าท่านเลย เพราะฉะนั้นจึงนับว่าท่านเดินทางไปยังส่วนต่างๆ ของโลกมากที่สุด และการที่ท่านเดินทางไปยังส่วนต่างๆ ของโลกมากที่สุดนี้ก็ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิต ท่านได้พบปะนักปราชญ์ราชบัณฑิต ได้ฟังความคิดเห็น ได้วิชาความรู้ใหม่ๆ จากนักปราชญ์เหล่านั้น ซึ่งความคิดเห็นจากนักปราชญ์ต่างๆ ที่ท่านได้รับมานี้ โดยเหตุที่ท่านเป็นคนที่มีความรู้ มีสติปัญญาสูงอยู่แล้ว ท่านก็เอาความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ มาใช้ มาดัดแปลง มาแก้ไข

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทำให้เกิดระบบของท่านขึ้นมาได้

ในระบบหรือในทฤษฎีเกี่ยวกับอะตอมหรือปรมาณูนี้ ความจริงเดมอคริตุสคงจะได้รับการศึกษามาจากอาจารย์ของท่าน คือ ลิวซิปปุส ลิวซิปปุสเป็นผู้ที่พัฒนาปรัชญาเกี่ยวกับอะตอมหรือปรมาณูนี้ให้สมบูรณ์แบบ ลิวซิปปุสได้สอนไว้ว่า ไม่มีอะไรดอกที่เกิดขึ้นมาโดยไร้เหตุผล ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นมาเพื่อเหตุผลและจากความจำเป็นทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่เกิดมาด้วยความบังเอิญ ท่านถือว่าความบังเอิญนี้เป็นเรื่องที่คนโง่เขลาที่เมื่อหาเหตุผลไม่ได้ก็โยนไปแก้ความบังเอิญ เพื่อให้หมดเรื่องหมดราวไป เช่นเดียวกับเมื่อเราไม่ทราบว่ามีวิธีชีวิตของเราทำไมจึงเป็นอย่างนี้ เราก็มโยนไปให้ว่าเป็นพรหมลิขิต หรือว่าพระเจ้าท่านลิขิตไว้ ท่านบอกว่าเป็นเรื่องของคนโง่ซึ่งมองหาเหตุผลอะไรไม่ได้ก็โยนไปที่นั่น โยนไปที่นี้ เรียกว่าเป็นการปิดสวิตช์ให้พ้นหน้าบ้านของตัวท่านนั้น แต่ว่าเดมอคริตุสกับลิวซิปปุสผู้เป็นอาจารย์ของท่านนี้ได้มีความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับปรมาณู หรือเกี่ยวกับอะตอมนี้มากมาย ท่านถือว่า สุญญากาศก็คือความว่างเปล่า ความว่างเปล่านี้เป็นสิ่งที่หาที่สุดไม่ได้ เรียกว่าเป็นอินฟินิตี้ (Infinity) ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอนันตะ เพราะฉะนั้นสิ่งทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ นอกจากความว่างเปล่าแล้วก็ยังมีอีกอย่างหนึ่งซึ่งท่านเรียกว่า อะตอม อะตอมนี้มีอยู่ทั่วไปในอวกาศ ไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกับอวกาศเหมือนกัน เดมอคริตุสผู้นี้โดยเหตุที่ท่านเดินทางท่องเที่ยวไปยังประเทศต่างๆ ถ้าหากว่าท่านเดินทางเข้ามาในประเทศอินเดียจริง ก็อาจจะได้รับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องอะตอม หรือปรมาณูนี้จากอินเดียด้วยเหมือนกัน เพราะว่าใน

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

อินเดีย ลัทธิความเห็นเกี่ยวกับปรมาณูนี้ได้พัฒนามาเป็นเวลานานแล้ว เรียกว่าก่อนหน้านั้นอย่างน้อยก็ต้องเรียกว่าพันๆปีขึ้นไป ทฤษฎีเกี่ยวกับปรมาณูในอินเดียนี้ได้มีมานาน เพราะฉะนั้นคำว่า *ปรมาณู* ก็มาจากคำว่า *ปร* + *อณู* *อณู*ก็คือสิ่งที่เล็กมาก ปรมาณูก็แปลว่าสิ่งที่เล็กที่สุด สิ่งทีเล็กอย่างยิ่งจนกระทั่งเราไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ทฤษฎีเกี่ยวกับปรมาณูนี้ ในทางตะวันออกมีมานานแล้ว มีก่อนสมัยลิวชิปูลัส ก่อนสมัยเดโมคริตุสเสียอีก เมื่อเดโมคริตุสได้เดินทางมายังดินแดนต่างๆ จนกระทั่งถึงทางตะวันออก จนกระทั่งถึงประเทศอินเดียนี้ ก็คงจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านเกิดความสนใจในทฤษฎีปรมาณู ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ในทางตะวันตกยังไม่มีใครเข้าใจ หรือไม่มีใครสนใจมากนัก เพราะฉะนั้นท่านก็พยายามที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีปรมาณูนี้ให้มากเป็นพิเศษ หลังจากที่ท่านได้ใช้จ่ายเงินประมาณ ๑ ล้าน ๒ แสนบาทของท่าน ให้หมดไปด้วยการศึกษาท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆแล้ว ท่านก็ประสบความสำเร็จดังที่มุ่งมาดปรารถนา คือท่านได้กลายเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง เป็นปรัชญาเมธีที่ดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ ธรรมดา ผู้ที่จะเป็นปรัชญาเมธีจริงๆนั้นจะต้องเป็นนักเสียสละที่ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนตัว ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานในทางโลกียวิสัย จะต้องอุทิศชีวิตเพื่อการศึกษาการค้นคว้า เพื่อการรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่างๆ ท่านดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ อุทิศชีวิตให้แก่การศึกษาด้วยการเข้าสมาธิ เรื่องของการเข้าสมาธินี้เป็นเรื่องที่ทางตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอินเดีย ได้ศึกษาค้นคว้ากันมาเป็นเวลานานหลายพันปี แต่ในทางตะวันตกไม่

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

ค่อยได้สนใจเกี่ยวกับเรื่องสมาธิมากนัก เพราะฉะนั้นการที่เดโม-
คริตุสมีความสนใจเกี่ยวกับการเข้าสมาธินี้ก็คงจะได้รับอิทธิพลจาก
อินเดีย ถ้าหากว่าท่านไม่ได้เดินทางเข้ามาถึงอินเดีย ท่านก็คงจะ
เดินทางเข้ามายังประเทศต่างๆที่มีอิทธิพลของอินเดียครอบคลุมอยู่
ก็ได้ ท่านได้เคยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าพอใจที่จะได้ค้นพบการพิสูจน์
ทฤษฎีทางเรขาคณิตเพียงข้อเดียวมากกว่าที่จะพิชิตบัลลังก์เปอร์เซีย
เสียอีก” ท่านถือว่าการค้นพบทฤษฎีจะเป็นทางเรขาคณิตหรือทาง
อะไรก็ตาม แม้จะเป็นเพียงทฤษฎีหนึ่ง ก็ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ
ก่อให้เกิดความสุขใจ เพราะว่าได้สร้างประโยชน์ให้แก่มนุษยโลก
มากกว่าการที่ท่านจะไปพิชิตราชบัลลังก์เปอร์เซียหรือยึดอำนาจจาก
จักรพรรดิเปอร์เซียได้ ซึ่งตามปกติคนทั่วไปก็มักถือว่าการที่
สามารถพิชิตอาณาจักรเปอร์เซียได้นั้นเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีอันยิ่งใหญ่
เพราะเปอร์เซียในสมัยนั้นเป็นประเทศมหาอำนาจหาประเทศใดเสมอ
เหมือนได้ยาก เปอร์เซียได้มีอิทธิพลแผ่ไปจนกระทั่งถึงในยุโรป
เพราะฉะนั้นที่ท่านบอกว่าท่านตั้งใจที่จะค้นพบทฤษฎีทางเรขาคณิต
สักข้อหนึ่งมากกว่าที่จะพิชิตบัลลังก์เปอร์เซียนี้ก็ทำให้นึกถึงในทาง
ตะวันออก ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็เคยตรัสไว้ว่า ผู้ที่
เป็นพระโสดาบันหรือเป็นอริยบุคคลนี้เขามีความสุขมากกว่าที่จะเป็น
จักรพรรดิในโลกเสียอีก เพราะว่าการที่จะเป็นจักรพรรดิหรือเป็น
อะไรก็ตามที่เกี่ยวกับทางโลกียวิสัยแล้วจะต้องเต็มไปด้วยความทุกข์
เพราะดังที่ผมได้เคยกล่าวไว้แล้วในเรื่องตัณหา ที่เกี่ยวกับภวตัณหา
ความอยากเป็นอย่างนี้ อยากเป็นอย่างนั้น เมื่อเราอยากเป็น เรา
ไม่ได้เป็น ก็เป็นทุกข์ เมื่อเราได้เป็นสมที่ปรารถนาแล้ว มันก็ยังเป็น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทุกซ์ เพราะว่าเมื่อเราได้ในสิ่งที่เราต้องการ เราจะต้องมีความ
ระมัดระวังห่วงแหนในสิ่งนั้น จะต้องระมัดระวังให้การรักษาคุ้มครอง
ในสิ่งนั้น จะต้องมีความเป็นห่วงเป็นใยในสิ่งนั้น และโดยเหตุที่สิ่งทั้ง
หลายเหล่านี้มีความไม่เที่ยง มีการแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ถึงเรา
จะรักษาได้อย่างไร ประคับประคองได้อย่างไร ในที่สุดมันก็ต้อง
เปลี่ยนแปลง ถึงซึ่งความแก่ชราและมรณะไปในที่สุดด้วยกันทั้งนั้น
เพราะฉะนั้นมันก็หนีความทุกข์ไปไม่พ้น แต่ว่าการเป็นอริยบุคคลนั้น
เมื่อสามารถบรรลุคุณวิเศษอะไรต่างๆ ได้แล้ว ละกิเลสได้แล้ว กิเลส
เหล่านั้นก็จะไม่กลับมาอีก เป็นผู้เข้าสู่กระแสแห่งนิพพานที่จะนำ
ไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างเด็ดขาด เดมอคริตุสผู้นี้อาจจะได้รับอิทธิพล
จากคำสอนในทางพระพุทธศาสนาหรือว่าจากลัทธิอื่นๆ ในอินเดียก็ได้
จึงทำให้ท่านมีความชื่นชมยินดีต่อการที่จะค้นพบทฤษฎีใดๆ ที่จะ
เป็นทางสร้างความเจริญความผาสุกให้แก่ชาวโลกมากกว่าที่จะได้
เป็นพระเจ้าจักรพรรดิของเปอร์เซีย

เดมอคริตุสเป็นบุคคลที่มีความสงบเสถียรถ่อมตัว ท่านไม่
ค่อยชอบการสนทนา ที่จะต้องมีการถกเถียงกันอย่างหน้าดำหน้า
แดง เพราะว่าการถกเถียงกันนี้ บางทีก็ทำให้เกิดความบาดหมาง
ก่อให้เกิดศัตรูไม่กินเกลียวกันอะไรต่างๆ เหล่านี้ คนเราแม้บางทีพูด
ว่า เอาเถิดคุณจะให้เหตุผลอย่างไรก็ได้ ผมเปิดโอกาสให้เถียงแสดง
ความคิดเห็น แต่บางทีถ้าเราไปแสดงความคิดเห็นขัดแย้งต่อความ
ความคิดเห็นของเขา เขาอาจจะไม่พอใจก็ได้ ถึงเขาจะไม่แสดงออกนอก
หน้า แต่อย่างน้อยเขาก็จำไว้ว่า อ้อ หมอนี้มีความเห็นไม่ตรงกับเรา
เป็นคนสะพวงกับเรา อะไรต่างๆ เหล่านี้

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ต ก

โดยเหตุที่เตมอคริตุสได้ศึกษาค้นคว้ามาก ท่านจึงได้เขียนหนังสือไว้มากมาย ทั้งที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ เกี่ยวกับฟิสิกส์ เกี่ยวกับดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ กายวิภาควิทยา สรีรวิทยา การรักษาโรคโดยอาศัยจิตวิทยา เกสศาสตร์ ปรัชญา ดนตรี และศิลปะ วิชาการต่างๆเหล่านี้ บางทีเราจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามหรือว่าไม่ได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันเลย แต่ว่าปรัชญาเมธีในสมัยก่อนนั้น ท่านมักจะศึกษาค้นคว้าในทุกแขนงของวิชา ไม่ใช่เพียงศึกษาค้นคว้าในเรื่องศาสนาหรือปรัชญาโดยเฉพาะอย่างในสมัยนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นความเป็นปรัชญาเมธีในสมัยโบราณจึงมีความหมายกว้างกว่าปรัชญาเมธีในสมัยปัจจุบันนี้ ทฤษฎีหรือปรัชญาของเตมอคริตุสนี้ได้เริ่มต้นด้วยการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องเพทนาการ (Sensation) คือถ้าในแง่วัตถุ ประสงค์ทางภาคปฏิบัติแล้ว เราก็จะต้องเชื่อว่ในขณะที่เราจะเริ่มวิเคราะห์พยานหลักฐานของท่านนั้น เราารู้สึกว่าตัวเราเองกำลังเหินห่างจากโลกภายนอกเกี่ยวกับเรื่องสี อุณหภูมิ ความหวาน ความขมและเสียงที่ก่อให้เกิดสัมผัสที่ละชั้นๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้จะเป็นเรื่องลึกลับตาม อุณหภูมิ หรือเรื่องรสเรื่องอะไรต่างๆเหล่านี้ก็ตาม ความจริงเป็นเรื่องสมมุติ การที่เราจะมีความรู้สึกว่าสิ่งนั้นมีรสหวาน รสมัน รสเค็ม อุณหภูมิร้อน อุณหภูมิหนาว สีเขียว สีแดงอะไรต่างๆเหล่านี้ เราก็น่าจะคิดไว้ก่อนว่ามันเนื่องมาจากอะไร ความจริงสิ่งต่างๆเหล่านี้มันเกิดโดยอาศัยเพทนาการทั้งนั้น ถ้าหากว่าเราไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ไม่มีใจเสียแล้วก็ย่อมไม่มีเพทนาการใดๆทั้งสิ้น ท่านบอกว่า ถ้า

ป ร ั ข ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

โลกเราไม่มีหู คือถ้าหากว่าคนในโลกนี้แต่ละคนไม่มีหูเสียแล้ว แม้ป่าทั้งป่าจะลั่นมีเสียงสนั่นหวั่นไหวก็ตาม เสียงก็ไม่มี ทะเลหรือ มหาสมุทรแม้จะเป็นบ้านนาใดไหน มีคลื่นซัดฝั่งโครมครามทุกอย่างก็ตาม ถ้าหากไม่มีหูที่จะรับฟังเสียแล้ว เสียงต่างๆ เหล่านี้มันก็ไม่มี เพราะฉะนั้นการที่เสียงมันเกิดขึ้นมาก็เพราะว่าหูของเราไปรับฟังมัน ถ้าหากว่าหูไม่รับฟังมัน เสียงก็ไม่มี ถ้าหากว่าตาไม่ไปดูมัน รูปก็ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นในการที่เห็นรูปก็เพราะว่าตาเราไปกระทบอะไรบางอย่างเท่านั้น หรือว่าการที่เราได้ยินเสียงเพราะว่าหูของเราไปกระทบอะไรบางอย่างเท่านั้น ถ้าหากว่าตาไม่มี หูไม่มี รูปก็ไม่มี เสียงก็ไม่มี ถ้าจมูกไม่มี กลิ่นก็ไม่มี ถ้าลิ้นไม่มี รสก็ไม่มี ถ้าหากว่ากายไม่มี สิ่งที่จะสัมผัสได้ด้วยกายก็ไม่มี ถ้าหากว่าใจไม่มี สิ่งที่จะคิดถึงหรือธรรมารมณ์ที่จะเกิดทางใจก็ไม่มี เพราะฉะนั้นในการที่เราได้ยินเสียงก็ดี เราเห็นรูปก็ดี เราได้กลิ่นก็ดี เราได้ลิ้มรสอะไรต่างๆ หรือว่าได้สัมผัสอะไรต่างๆ เหล่านี้ ท่านก็บอกว่าเนื่องมาจาก อาศัยการประชุมกันแห่งอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์นั่นเอง ที่เรียกว่าอายตนะนั้น *อายตนะ* แปลว่าที่ต่อ เพราะฉะนั้นอายตนะภายในก็คือว่าที่ต่อภายใน หรือว่าสื่อกลาง ภายในตัวเราได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกก็คือว่าสิ่งที่จะมาต่อจากภายนอก อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ อายตนะภายในคือตาเป็นสื่อ อายตนะภายนอกคือรูปก็เป็นสื่อ เมื่อตากับรูปมากระทบกัน ก็เกิดมองเห็น รูปขึ้นมา หรือว่าเสียงกับหูมากระทบกัน มันก็ทำให้เราได้ยินเสียง

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

กลิ่นมากกระทบกับจมูก เราก็ได้กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น รสมากกระทบ
ลิ้น เราก็มีความรู้สึกกว่าหวาน ว่าขม ว่าเปรี้ยว ว่าเผ็ด หรือว่ากาย
ไปกระทบกับโณภูมัพพะ คือสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกายก็มีความรู้สึก
กระด้าง มีความรู้สึกอ่อน หรือว่าใจไปกระทบกับธรรมารมณ์ก็จะ
เกิดความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา อย่างนี้เราถือว่า ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจก็ดี รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะและธรรมารมณ์
ก็ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอายตนะทั้งสิ้น อย่างหนึ่งอยู่ข้างในอยู่ใน
ตัวเรา อีกอย่างหนึ่งอยู่นอกคือนอกตัวเรา เมื่อมันมากกระทบกัน
มันก็เกิดรูป เสียง กลิ่น รสต่าง ๆ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมา
หวานจึงเป็นหวานขึ้นมา ขมจึงเป็นขมขึ้นมา ร้อนจึงเป็นร้อนขึ้นมา
หนาวจึงเป็นหนาวขึ้นมา สิจึงเป็นสีขึ้นมา แต่ความเป็นจริงแล้วไม่มี
อะไร นอกจากจะติดกับความว่างเปล่าเท่านั้น ความจริงจะติด
กับความว่างเปล่านี้มันมีอยู่เป็นนิรันดร์ ถ้าหากว่าเราไม่มีตา ไม่มีหู
ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ไม่มีใจเสียแล้ว ก็จะมีแต่จะติดกับ
ความว่างเปล่า แต่เพราะเหตุที่ประสาทตาของเรานี้มันไปกระทบกับ
รูปคือสี มันก็เกิดเห็นภาพขึ้น ซึ่งทางหลักพระพุทธศาสนาเราบอก
ว่าจะต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ถ้าหากว่า ๑. มีตา ๒. มีสี ๓. มี
แสงสว่าง ๔. มีเจตจำนง เมื่อมันมาประมวลกันครบ ๔ อย่างนี้
ก็จะเกิดการเห็นรูป การที่เราเห็นรูปได้นี้เพราะเราเห็นสี แต่การ
ที่เราจะเห็นสีนี้ก็ต้องอาศัยแสงเข้าช่วย ถ้าหากว่ามีแสง แต่ไม่มีสี
ก็มองไม่เห็น ถ้าหากว่ามีสี แต่ปราศจากแสง ก็มองไม่เห็น หรือว่า
ถ้าหากว่ามีตา มีสี มีแสง ถ้าหากว่าไม่ได้ตั้งใจจะดู ก็ไม่เห็นอีก
เหมือนกัน ในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าการที่เราจะเห็นรูปได้นั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ต้องอาศัยองค์ประกอบ ๔ อย่าง เช่น สมมุติว่า ตา คำว่า ตา ในที่นี้ ก็หมายถึงประสาทตา ประสาทตาต้องเป็นประสาทที่ดี ไม่ใช่คนตาบอด ต้องเป็นคนมีประสาทตาที่ดี ประสาทตานี้ไปเห็นสีเข้า มันจะต้องมีแสงประกอบ คือสีนี้จะต้องมีแสงเข้าช่วย สมมุติว่า เราจะดูสีน้ำเงิน ถ้าหากว่าเราเอาผ้าสีน้ำเงินไปวางไว้ในที่มืด ไม่มีแสง แม้ว่าสีนั้นมันจะมีอยู่ เราก็มองไม่เห็น แต่ว่าถ้าหากว่าเอาสิ่งที่มีสีน้ำเงินนี้มาวางไว้บนโต๊ะในเวลากลางวันหรือในเวลาที่เราเปิดไฟฟ้า หรือในเวลาที่เราจุดตะเกียง เราก็จะเห็น การที่เราเห็นสิ่งที่มีสีน้ำเงินหรือผ้าที่มีสีน้ำตาลก็เพราะว่ามันมีแสงเข้าช่วย ถ้าหากว่าไม่มีแสง มีแต่สี ตาก็มองไม่เห็น ถ้าหากว่ามีแสง แต่ไม่มีสี ปรากฏ เราก็มองไม่เห็นอีกเหมือนกัน อย่างเช่นอากาศ เรารู้ว่ามันเป็นสสาร แต่อากาศไม่มีสีปรากฏ เพราะฉะนั้นแม้ว่าเราจะรู้ว่าอากาศมีอยู่ สสารนี้มีอยู่ รูปนี้มีอยู่ แต่ว่าเราก็มองไม่เห็น เพราะฉะนั้นการที่เราจะมองเห็นก็ต้องมีประสาทตาดี จะต้องมียสีและแสง แม้ว่ามีครบ ๓ อย่างนี้แล้วก็ยังไม่พอ เราก็จะต้องมีเจตนา มีความตั้งใจที่จะดูด้วย ถ้าไม่มีความตั้งใจที่จะดูก็ไม่เห็นอีกเหมือนกัน อย่างเวลาคนใจลอย ใครเดินผ่านไป บางทีก็ไม่เห็น หรือว่าเสียงผ่านเข้ามา ก็ไม่ได้ยิน นี่เพราะใจลอย เพราะฉะนั้นการที่เราได้เห็นรูปต่างๆ ได้ฟังเสียงต่างๆ เสียงไฟระแะ เสียงไม้ไฟระแะอะไรต่างๆ เหล่านี้ ความจริงมันไม่มีอะไร นอกจากจะติดกับความว่างเปล่าเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่าผัสสะนี้จึงให้เราเพียงความรู้หรือความเห็นที่คลุมเครือ ไม่แจ่มแจ้งอะไรเลย เพราะว่าที่ตาเราเห็นนี้ เราเห็นจริงๆ หรือ อย่างเช่นเราเห็นโต๊ะนี้ เราคิดว่า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

โตะนี้มันเป็นอย่างที่เราเห็นหรือ เราเห็นคนเดินมา อย่างสมมุติว่า เห็นผู้หญิงเดินมาหรือผู้ชายเดินมานี้ ที่เราเห็นนี้ เห็นจริงๆหรือ ความจริงมันไม่จริงอะไรเลย เพราะว่าถ้าหากว่าพูดในแง่ของฟิสิกส์ เขาบอกว่าการที่เราเห็นรูปนี้ ก็เพราะว่าแสงมันตกมากระทบพวก โพรตอน อิเล็กตรอน และนิวตรอน แล้วมันสะท้อนเป็นแผ่นสีเข้ามาสู่เรตินา คือประสาทตาของเรา แล้วมันก็จะเกิดการรับรู้ขึ้นมาว่า นี่เป็นรูป การที่แสงนี้กว่าจะมาถึงเรา มันก็เกิดดับๆมาตลอดทาง เพราะฉะนั้นการที่มันเกิดดับๆจนกระทั่งมาเข้าตาให้เราเห็นนี้ ที่เราเห็นรูปนั้น รูปนั้นมันหายไปแล้ว แต่ว่ามันเพิ่งมาปรากฏแก่ตาเรา เช่นเดียวกับที่เรามองเห็นดวงดาวในท้องฟ้า ดวงดาวต่างๆนั้น บางทีมันจะต้องใช้เวลาเดินทางจากดวงดาวนั้นมาสู่ตาเรานี่ เรียกว่าเป็น ล้านๆปีแสง ดังนั้นกว่าเราจะมองเห็นดวงดาวนี้ ดาวดวงนั้นมันอาจจะระเบิดหรือมันอาจจะสลายดับไปแล้วก็ได้ แต่ว่าเราก็ก็นึกเห็นอยู่ เช่นเดียวกับเราได้ยินเสียงปืน ตอนที่เราได้ยินเสียงปืน ตอนที่มันปังหายไปแล้ว แต่ความจริงเสียงเพิ่งมาเข้าหู เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราเห็นด้วยตา เราได้ยินด้วยหูของเรานี้ เราคิดว่ามันจริงหรือ คลื่นที่มันเข้ามากระทบหูเรา มันก็เกิดดับๆอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่า ในเวลาที่ครูอาจารย์บรรยายให้ฟัง หรือเวลาเราไปฟังพระเทศน์ แต่ละคนจึงฟังได้ไม่เหมือนกัน ทั้งๆที่พระท่านก็เทศน์เรื่องเดียวกัน ทั้งๆที่ครูก็สอนเหมือนกัน แต่นักเรียน ๕๐ - ๖๐ คน ฟังไม่เหมือนกัน ทำไมจึงไม่เหมือนกัน เพราะว่าประสาทที่รับรู้มีคุณภาพอาจจะไม่เหมือนกันอย่างหนึ่ง ช่วงระยะจากผู้พูดมาถึงผู้ฟัง มันไม่เท่ากันอีกอย่างหนึ่ง เจตนาหรือความตั้งใจของผู้ฟังอาจจะไม่

ป ร ั ฐ ญา ป ระ ษุ ก ต์ ชุ ด ตะ วั น ต ก

เท่ากันอีกอย่างหนึ่ง คุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ก็ทำให้ผู้ฟังได้ฟังไม่เหมือนกัน ได้เห็นไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า การที่เราจะเห็นอะไรต่างๆ เหล่านี้ พวกประสาทต่างๆ นั้นมันไม่ได้รายงานสิ่งที่แท้จริงให้แก่เรา มันรายงานให้เราคลุมเครือเหลือเกิน ถ้าหากว่าเรามีใจชอบอยู่แล้ว อาจจะเห็นว่าสวยงาม ถ้าหากว่าใจไม่ชอบอยู่แล้ว อาจจะมองเห็นว่ารกรกตา ขว้างหูขว้างตาไปหมด ฉะนั้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เราจะถือเอาเป็นหลักแน่นอนอะไรต่างๆ ไม่ได้ เดิมคริตุท่านจึงบอกว่า ความจริงเราไม่รู้อะไรเลย ที่ว่าเราคิดว่าเรารู้นี้ ความจริงเราไม่รู้จริงๆ หรือ ที่เรานึกว่าเราได้ยินนี้ ความจริงเราไม่ได้ยินหรือ เสียงนี้ ถ้าหากว่ามันไกลเกินไป จนกระทั่งเป็นอินฟินิตี้ (Infinity) ก็ฟังไม่ได้ยิน ถ้าไกลเกินไปก็ฟังไม่ได้ยิน รูปถ้าไกลตาเกินไปก็มองไม่เห็น เช่น สมมุติว่าเอาหนังสือมาขีดจนกระทั่งติดนัยน์ตาก็มองไม่เห็น ห่างไกลเกินไปก็มองไม่เห็น การที่จะเห็นนั้นอยู่ที่ความพอเหมาะ อยู่ที่ความพอดี เพราะฉะนั้นอย่างเวลาเราเอาน้ำตาลวางไว้ห่างหน่อย เราก็ไม่ได้กลืนน้ำตาล อย่างน้ำตาลทรายอย่างนี้ห่างเรารู้ว่าเรารู้ว่าน้ำตาลมี แต่เราไม่ได้กลืน ไม่ใช่ว่าน้ำตาลไม่มีกลืน น้ำตาลมีกลืน แต่ว่าประสาทจมูกของเรา มันอาจจะมีความไม่ดีพอที่จะดมกลิ่นน้ำตาลที่อยู่ไกลๆ ได้ แต่มดนี้มันดมกลิ่นน้ำตาลไกลๆ ได้ มดนี้มันอยู่ที่ไหนก็ไม่ว่า สักประเดี๋ยวมันก็มากินน้ำตาลกันเต็มไปหมด นี่แสดงว่ามดนี้แม้มันตัวเล็กกว่าเรา แล้วมันก็อยู่ไกลกว่าเรา แต่ว่าสมรรถภาพประสาทจมูกของมันดีกว่าเรา เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าประสาทต่างๆ ของเรานั้นมันหลอกเรา ความจริงที่เป็นสัจธรรมนั้นมันอยู่ลึกมาก สุดท้ายที่ประสาทต่างๆ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ของเรามีคุณภาพเลวเต็มที่นี้รับรู้ได้ ที่เราคิดว่าเรารู้มัน ความจริงเราไม่รู้อะไรเลย นอกจากว่าสิ่งทั้งหลายในร่างกายนี้มันมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาก็เพราะอาศัยเหตุการณ์การ รูปไปกระทบตาบ้าง เสียงไปกระทบหูบ้าง จมูกไปกระทบกลิ่นบ้าง ลิ้นไปกระทบรสบ้าง อะไรต่าง ๆ ดังนี้ เพราะฉะนั้นเหตุการณ์การทั้งปวงที่เกิดขึ้นมันก็เกิดจากอะตอมทั้งหลาย ได้แก่วัตถุภายนอกที่อายตนะภายนอกปล่อยออกมาและตกมายังอายตนะภายในของเรา ความรู้สึกทั้งปวงจึงเป็นแบบของผัสสะขึ้น คือว่าอะตอมจากวัตถุภายนอกนี้มากระทบอะตอมแห่งอายตนะภายในของเรา จึงเกิดการรับรู้ เช่น เห็นเป็นรูป หรือว่าได้ยินเป็นเสียง เป็นกลิ่น หรือเป็นรสอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ออกมา นี่ก็เพราะอะตอมภายนอกกับอะตอมภายในนี้มันมากระทบกัน ถ้าหากว่าอะตอมภายนอกกับอะตอมภายในนี้ไม่มากระทบกันแล้ว ความรู้สึกต่าง ๆ หรือการรับรู้ต่าง ๆ ที่เราเรียกว่าเหตุการณ์การก็ไม่เกิดขึ้น เดิมคริตุสมีความเห็นว่า ไม่มีอะไรเลยที่มีอยู่อย่างเที่ยงแท้ หรือเป็นสิ่งที่เราอาจทราบได้ หรืออาจสร้างจินตภาพเอาได้ นอกจากเทหวัตถุและอวกาศเท่านั้น คือมีแต่อะตอมกับอวกาศเท่านั้นแหละ ท่านมีความเห็นว่า เทหวัตถุนั้นประกอบด้วยอะตอมมากมายซึ่งแบ่งแยกออกไปไม่ได้ แล้วก็ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง อะตอมเหล่านี้ไม่มีสี ไม่มีอุณหภูมิ ไม่มีเสียง ไม่มีรส ไม่มีกลิ่น คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นมาก็โดยการแผ่รังสีของอนุภาคที่เล็กที่สุดของอะตอม หรือของอายตนะภายนอกมากระทบกับอายตนะภายใน แต่ว่าอะตอมทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งท่านบอกว่ามันเป็นสิ่งที่เล็กมากจนกระทั่งมองไม่เห็น และเป็นสิ่งที่ไม่มีสี ไม่มีอุณหภูมิ ไม่มีเสียง ไม่มีกลิ่น

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ค ก

ไม่มีรส ไม่มีคุณสมบัติใดๆทั้งสิ้น แต่ว่าอะตอมเหล่านี้มันแผ่รังสีของมันออกไปได้ แผ่รังสีจากกายตนะภายนอกไปกระทบกายตนะภายในได้ และอะตอมเหล่านี้แม้ว่ามันจะมีคุณสมบัติเหมือนกันก็จริง แต่มันก็มีแตกต่างกันในด้านขนาด ในด้านน้ำหนัก ในด้านรูปร่าง อย่างเช่น ไมโครโฟนก็ประกอบด้วยอะตอมต่างๆมากมาย จึงจะมีปริมาณเท่านี้ อะตอมของแก้วมันก็มีอะตอมมากมายเหมือนกัน ปริมาณของอะตอมที่อยู่ในแก้วกับปริมาณอะตอมที่อยู่ในไมโครโฟนนั้น ในไมโครโฟนมีมากกว่า เพราะฉะนั้นไมโครโฟนก็มีรูปร่างใหญ่กว่า อะตอมของสิ่งอื่นๆก็เช่นเดียวกัน เช่น เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นอะไรต่างๆ มันล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยอะตอมหรือปริมาณทั้งนั้น จำนวนของปริมาณ จำนวนของอะตอมต่างๆที่มันแตกต่างกันนี้ มันก็ทำให้สิ่งทั้งหลายแตกต่างกันออกไปอีก คนอ้วนก็อาจจะ มีอะตอมมาก คนผอมก็มีอะตอมน้อยลงไปหน่อย เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าปริมาณอะตอมเท่ากันแล้ว คนก็เท่ากันไปหมด หรือสิ่งทั้งหลายมันก็เท่ากันไปหมด แต่ทั้งๆที่มันดูเท่ากันไปหมด ถ้าหากว่าคิดให้ดีๆแล้วมันไม่เท่ากันจริงๆ มันจะต้องมีอะตอมมาน้อยกว่ากันอยู่ไม่มากนักน้อย สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับอะตอมหรือปริมาณของเตมอคริตุสนี้ความจริงยังไม่จบ แต่ว่าเวลาสำหรับที่จะบรรยายในวันนี้ก็หมดแล้ว เพราะฉะนั้นผมจึงขอยุติเรื่องนี้ไว้เพียงเท่านี้.

สวัสดิ์

๕ มิถุนายน ๒๕๑๐

๘

ยุคทองของปรัชญาตะวันตก
โสกราเตส ปรัชญาเมธีผู้นิยมเหตุผล
ปรัชญาเมธีผู้ยอมตายเพื่ออุดมคติ

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้นำท่านผู้ฟังไปสู่ปรัชญาในสมัยที่เรียกว่า ยุคทองของปรัชญาตะวันตก เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงเดมอคริตุส และได้พูดถึงทฤษฎีอะตอมของเดมอคริตุสไว้แล้ว ความจริงปรัชญาในสมัยโบราณนี้ เราแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือยุคก่อนสมัยโสกราเตส ยุคหนึ่งกับยุคตั้งแต่โสกราเตสมาอีกยุคหนึ่ง เป็นอันว่ายุคก่อนสมัยโสกราเตสนี้สมมุติว่ายุติลงแล้ว ความจริงรายละเอียดต่างๆยังมีอีกมาก แต่ผมอยากจะนำท่านผู้ฟังไปสู่ปรัชญาเมธีคนอื่นๆ หรือลัทธิปรัชญาอื่นๆในสมัยต่อมาบ้าง

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ วั น ต ก

สำหรับวันนี้ผมจะได้เริ่มตั้งแต่โสคราเดสเป็นต้นไป คือตั้งแต่สมัยโสคราเดสมานี้เราถือว่าเป็นยุคทองของปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยโบราณ เพราะว่าโสคราเดสเป็นคนที่มีความเสี่ยงมาก ลูกศิษย์ลูกหาของท่านต่อๆมาที่ได้สร้างชื่อเสียงไว้ก็เยอะแยะ อย่างเช่นพลาโตและอะริสโตเติล เป็นต้น บุคคลต่างๆเหล่านี้ได้รับช่วงงานสืบทอดมาเรื่อยๆ แต่ละคนก็มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของบรรดานักปราชญ์ หรือนักศึกษาทั่วโลก เพราะฉะนั้นผมจะได้เริ่มด้วยชีวิตของโสคราเดสเสียก่อน

สำหรับโสคราเดสหรือโสเครตีสผู้นี้ เกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๗๓ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๔๙ รวมเวลาอายุของท่านก็ประมาณ ๗๖ ปี สำหรับโสคราเดสนี้เป็นปรัชญาเมธีชาวอะเธนส์ คือว่าเป็นคนเกิดในเมืองหลวงของกรีซ นับว่าผิดกับปรัชญาเมธีคนก่อนๆนั้น ซึ่งมักจะเกิดที่โน่นบ้าง ที่นี้บ้าง ซึ่งเป็นอาณานิคมของกรีซและมักจะไม่ใช่เมืองอะเธนส์ สำหรับโสคราเดสนี้เป็นปรัชญาเมธีที่เกิดในเมืองหลวงคือในเมืองอะเธนส์ นับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของปรัชญาเมธีตะวันตก บิดาของท่านก็เป็นนักประติมากรรมชื่อ โซโฟนิสตุส และตระกูลของท่านก็เป็นเพื่อนกับครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นตุลาการมา และนอกจากนั้นมารดาของท่านชื่อพินาริทก็เป็นนางผดุงครรภ์ เพราะฉะนั้นโสคราเดสจึงเกิดมาในครอบครัวที่มีบิดาเป็นนักประติมากรรม มารดาเป็นหญิงผดุงครรภ์ ชีวิตในตอนแรกของโสคราเดสเราก็ไม่ค่อยทราบรายละเอียดอะไรมากนัก นอกจากว่าในสมัยที่ท่านเป็นเด็ก ท่านได้รับการศึกษาน้อยมาก แต่ว่าท่านได้พัฒนาตัวเองจนกระทั่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สามารถปราดเปรื่องในด้านปรัชญาเป็นอย่างสูง ท่านมักจะเดินไป
เที่ยวนอกบ้าน สนทนาวิสาสะกับเพื่อนฝูงและบรรดานักปราชญ์ทั้ง
หลายเกี่ยวกับเรื่องดวงวิญญาณบ้าง เกี่ยวกับชีวิตทางด้านศีลธรรม
ของคนโดยทั่วไปบ้าง การที่ท่านมีชีวิตศึกษาค้นคว้าอยู่อย่างนี้ก็
อาจจะเป็นเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ท่านเพลิดเพลินกับเรื่องการศึกษาค้น
คว้าในด้านความเห็นต่าง ๆ จึงปรากฏว่าท่านจะแต่งงานก็เข้าสู่
วัยกลางคนแล้ว ภริยาของท่านชื่อซานธิปปี และท่านก็มีบุตรกับ
ภரியานั้น ๔ คน จะเป็นเพราะว่าโสคราเดสนี้แต่งงานเมื่อมีอายุมาก
และภரியาก็คงจะค่อนข้างสาวนี่เอง จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของ
โสคราเดสไม่ค่อยจะมีความสุขนัก เพราะภริยาเป็นคนอารมณ์ร้าย
ขี้บ่น แต่โสคราเดสก็ทนอยู่กับเธอได้จนกระทั่งมีลูกด้วยกันถึง ๔ คน
ข้อนี้ก็คงจะเป็นเพราะว่าโสคราเดสรู้สึกตัวว่าท่านเป็นคนแก่แล้ว
เมื่อไปได้ภริยาสาว ๆ ก็ต้องรู้จักเอาอกเอาใจ เขาจะบ่นบ้าง เขาจะ
ว่าบ้าง เขาจะจู้จี้บ้าง ก็ต้องยอมเขา นี่เป็นการเสียเปรียบกัน
อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงต้องรู้จักข่มตัว รู้จักบังคับใจตัวเอง แม้
จะมีความรู้สึกอะไรไม่พอใจก็ต้องเก็บความรู้สึกนั้นไว้แต่ในใจ ไม่
ค่อยแสดงความคิดหรือความรู้สึกออกมาให้ปรากฏ

นอกจากว่าโสคราเดสจะมีอายุมากแล้ว ในด้านรูปร่าง บรรดา
ปรัชญาเมธีทั้งหลาย ก็คิดว่าโสคราเดสนี้เป็นปรัชญาเมธีที่มี
รูปร่างอาภัพมากที่สุด เพราะว่าในด้านานหรือว่าในตำราได้บอกไว้
ว่า ท่านเป็นคนที่มึนรูปร่างขี้ริ้วขี้เหร่ ดำเตี้ย จมูกหัก ศีรษะเล็ก
นัยน์ตาลึก มีหนวดเครารุงรัง รู้สึกว่าในลักษณะที่ว่าไม่สวยไม่งาม
บรรดามีทั้งหลายมักจะประเดไปอยู่ที่โสคราเดสหมด เลยกลาย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เป็นคล้ายๆเป็นบุคคลที่อาภัพ เพราะว่าฝรั่งนี้รูปร่างเขาก็ต้องสูง
สง่าผ่าเผย แต่รูปร่างดำเตี้ย หน้าตาก็น่าเกลียดน่ากลัว จมูกก็
หัก ศีรษะก็เอียงอะไรต่างๆเหล่านี้ แถมแก่เสียด้วย แล้วไปได้ภริยา
สาว นี่ก็น่าเห็นใจ ภริยาก็คงจะไม่ค่อยพอกพูนใจนัก เธอก็บ่นบ้าง
ว่าบ้าง โสคราเดสก็ต้องทนเอา อย่างไรก็ตาม ในฐานที่โสคราเดส
นี้ทั้งๆมีรูปร่างไม่ค่อยงามอย่างนี้แหละ แต่ถึงกระนั้นในบรรดานัก
ปราชญ์ของตะวันตกที่มีรูปร่างงามทั้งหลายก็แพ้โสคราเดสทั้งนั้น
นี่เราจะเห็นได้ว่าความเป็นนักปราชญ์ของคนไม่ใช่ขึ้นอยู่กับรูปร่าง
ว่าต้องสวยงามจึงจะมีคนเคารพมีคนนับถือ ความจริงเขาไม่ได้
เคารพรูปร่างที่สวยงามนั้น เพราะความสวยงามของรูปร่างนี้เป็น
อนิจจัง เป็นของไม่เที่ยง เมื่อเป็นหนุ่มเป็นสาว รูปร่างก็สง่าผ่าเผย
สวยงาม แต่ว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไป ความซราเข้าครอบงำ ความ
แก่เข้าครอบงำ ความสวยงามที่เคยมีอยู่ก็ลดลงไป แม้ว่าเรา
จะปรับปรุงเสริมแต่งอย่างไรก็ตาม มันก็ไม่เหมือนกับตอนหนุ่มๆ
สาวๆ แต่ว่าความรู้ความสามารถความฉลาดนั้น แม้ว่าจะแก่ตัวลง
ไปก็ไม่ใช้ความรู้ความสามารถหรือความฉลาดนั้นมันจะน้อยลงไป
ความจริงความรู้ความสามารถและความฉลาดนั้นกลับมีมากขึ้น
ทั้งนี้ก็เพราะว่ามีประสบการณ์แห่งชีวิตมากขึ้นตามลำดับ โสคราเดส
ก็อยู่ในฐานะเช่นนั้น

ที่นี้ประจวบกับที่ว่า โสคราเดสนี้นอกจากว่าจะมีรูปร่างไม่
สวยงามแล้ว ท่านก็ยังเป็นคนที่ไม่เป็นเรื่องเป็นราว สวมเสื้อ
ผ้าก็สกปรกยับๆอยู่ และผสมกับตัวเองก็มีรูปร่างไม่สวยงามไม่สง่า
ผ่าเผยด้วยแล้ว เวลาคนเขาเห็น เขาเข้าใจว่าจะเป็นกาลีรับจ้างมาก

ป ร ั ช ฐ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

กว่าที่จะเป็นนักปราชญ์ คนที่รูปร่างอย่างนี้ถ้าหากว่าแต่งตัวมากไป คนเขาก็จะคิดว่าแหม รูปร่างอย่างนี้ยังพยายามจะแต่งตัว แต่งอย่างโรมันก็ไม่ขึ้น อะไรต่างๆเหล่านี้ โสกราเดสก็มีความระมัดระวัง เฝ้ามเนื้อเฝ้ามตัวอยู่เหมือนกัน แต่ว่าการที่ท่านแต่งตัวไม่ดี ใส่เสื้อ ผ่าสกปรกยับยู่ยี่ ก็เลยทำให้บุคลิกของท่านเสียมากขึ้น คนที่ไม่รู้จักก็นึกว่าท่านเป็นพวกกุลลีเป็นกรรมกรไป แต่ความจริงแล้วภายใน ร่างกายอันอัปลักษณ์ ภายใต้เสื้อผ้าอันเก่านั้นเอง ได้มีความเป็น ปราชญ์อยู่ มีเพชรเม็ดดวงใหญ่ซ่อนอยู่ในนั้น ถ้าพูดง่าย ๆ ก็คือว่า “มีรูปทองอยู่ชั้นใน เอาจูปเงาสวมใส่ให้คนหลง” โสกราเดสก็คงจะเป็นเช่นนั้น แม้รูปร่างจะเหมือนเงา แต่ภายในตัวของโสกราเดส นี้เหมือนพระสังข์ตอนถอดรูป เพราะฉะนั้นคนที่ไปเป็นลูกศิษย์ลูกหาของโสกราเดสก็ไม่ใช่ว่าเพราะบูชาความงามของโสกราเดสหรอก แต่ว่าบูชาในสติปัญญาอันลึกซึ้งของท่าน เพราะว่าท่านได้สอนเสมอว่าให้รู้จักตัวเอง คนเราถ้าหากว่าไม่รู้จักตัวเองแล้วเราจะรู้จักคนอื่น ๆ และสิ่งอื่น ๆ ได้อย่างไร ในเมื่อตัวเรา เรายังไม่เข้าใจแล้ว เรา จะไปเข้าใจคนอื่น ๆ ได้อย่างไร ตัวเรานี่เป็นผู้ที่ใกล้ชิดอยู่กับเราอยู่ตลอดเวลา เรายังไม่เข้าใจ เราจะไปเข้าใจคนอื่นนั้นนับว่ายากเหลือ เกิน ท่านสอนไว้ว่า ขอให้มีความเชื่อว่าความดีนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของความรู้ คนเรานั้นจะเป็นคนดีได้จะทำความดีได้ก็ต้องทำ ความดีบนมูลฐานแห่งความรู้ หมายความว่า การทำความดีนั้นก็ ต้องทำความดีที่ประกอบด้วยปัญญา คนเรานี้แม้กระทำความดีก็จริง แต่ถ้าหากว่าความดีนั้นเป็นการทำตามๆ เขา ไม่ได้ใช้ปัญญา เข้าประกอบ ท่านก็ถือว่าการทำความดีนั้นเป็นญาณวิปยุต ไม่

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ประกอบด้วยญาณ ไม่ประกอบด้วยสติปัญญา ซึ่งการทำความดี
 อย่างนั้นอาจจะกลายเป็นความเสียหายก็ได้ อย่างสมมุติว่าเรา
 เดินไปตามถนน เราพบเต่าตัวหนึ่งเดินอยู่ข้างๆ ถนน เราก็เกรงว่า
 รถจะมาทับเต่านี้นตาย เราก็อสงสาร เราก็อเอาเต่านี้อไปปล่อยในแม่น้ำ
 การที่เราเอาเต่าไปปล่อยในแม่น้ำด้วยจิตเป็นกุศล หวังที่จะช่วย
 ชีวิตของเต่า แต่เราหารู้ไม่ว่าเมื่อเต่ามันลงไปอยู่ในแม่น้ำอย่างแม่น้ำ
 เจ้าพระยานี้มันจะเอาอะไรกิน ผักบุ้งผักอะไรต่างๆ ที่มันพอจะกินได้
 มันก็หากินไม่ได้ ชีวิตของเต่าในแม่น้ำนี้มันก็ลำบากเหมือนกัน
 เพราะฉะนั้นการที่เราเอาเต่าไปปล่อยลงแม่น้ำนี้ แม้จิตเป็นกุศลจริง
 แต่ว่าเป็นญาณวิญญู ขาดสติปัญญาความรอบคอบ บุญที่จะได้ก็
 ลดน้อยลงหรือบางทีอาจจะเป็นบาปไปก็ได้ เพราะฉะนั้นการกระทำ
 อะไรก็ต้องใช้ปัญญาให้รอบคอบ ความดีที่ทำด้วยความรู้ใช้สติ
 ปัญญาจึงจะเป็นความดีที่แท้ และท่านถือว่าความชั่วร้ายเป็นราก
 ฐานแห่งความโง่เง่าทั้งปวง คนเราถ้าหากว่ามีความชั่วร้ายก็หมายความว่า
 ว่าเป็นการทำให้คนมีความโง่ ถึงฉลาดก็เป็นการฉลาดอย่าง
 โง่ๆ ไม่ถือว่าเป็นความฉลาดที่แท้ เพราะว่าความฉลาดที่แท้ใน
 ธรรมชาติของโสกราตีสนั้นถือว่าเป็นความฉลาดที่ประกอบด้วยปัญญา
 เท่านั้น แต่ว่าผลงานต่างๆ ของโสกราตีสนี้เราก็อทราบได้จากที่พลาโต
 ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของโสกราตีสได้บันทึกไว้ซึ่งเป็นหนังสือชุดหนึ่งเรียกว่า
 Dialogues of Plato คำว่า Dialogue เราก็อแปลว่า บทสนทนา
 หรือจะเรียกว่าบทสนทนาของพลาโตก็ได้ แต่ในบทสนทนาที่พลาโต
 เขียนไว้นั้นท่านก็ถือว่าโสกราตีสนี้เป็นพระเอกของเรื่อง โสกรา-
 ตีสนี้จะต้องเป็นผู้นำในการอภิปรายในการสนทนาเสมอ แม้ว่า

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่อยู่ใต้นั้นอาจจะเป็นความคิดเห็นของพลาโต แต่พลาโตก็ได้มอบความเห็นให้เป็นของโสกราเตส เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยากที่เราจะวินิจฉัยตัดสินว่า ตอนไหนที่เป็นคำสอนของโสกราเตสจริง ๆ ตอนไหนที่เป็นคำสอนที่พลาโตได้แทรกเข้าไป นี่เป็นเรื่องที่ออกจะตัดสินได้ยากสักหน่อย

แต่อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่พลาโตได้เป็นลูกศิษย์ของโสกราเตสและท่านได้บันทึกไว้ว่าเป็นคำพูดหรือคำสนทนาของโสกราเตสเอง เราก็ต้องยอมรับนับถือตามที่พลาโตได้บันทึกไว้ จากบันทึกของพลาโตนี้เราก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า โสกราเตสนั้นมีความกล้าหาญ มีความอดทน ได้แสดงถึงความรู้ลึกอันสุขุมคัมภีรภาพลึกซึ้งในเรื่องของศาสนา และก็มีเหตุผล ไม่ใช่ว่าเป็นคนที่มีความเชื่ออะไรอย่างมกมาย แต่ว่าอย่างไรก็ตาม การที่โสกราเตสได้มีสติปัญญามากจนเกินไปนี้แหละ ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของโสกราเตสบางทีก็ได้รับความลำบาก เพราะว่าคนเรานี้ถ้าหากว่าเด่นขึ้นมาก็มักจะมีคนอิจฉาริษยาอย่างที่เขารู้ว่า เขาไม่อิจฉาหรอก แต่ว่าเขาไม่อยากจะให้ใครได้ดี นี่มันมีปกติอยู่ทั่วไป เพราะฉะนั้นเขาจึงบอกว่า ทำดีทำเกิด แต่ว่าอย่าให้เด่นจนเกินไปนัก ถ้าหากเด่นเกินพวกเกินฝูง เขาก็มักจะถูกความอิจฉาริษยาเข้าครอบงำ และอาจหาทางกลั่นแกล้งให้เราต้องรับความเสียหายต่าง ๆ นานาได้ เพราะในโลกนี้เป็นโลกของโลกีย์ เรื่องของโลกีย์นี้ก็ย่อมมีความอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน มีความอาฆาตล้างแค้นซึ่งกันและกัน มีการจองเวรกัน อะไรต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อจะเอาชนะกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่โสกราเตสได้อบรมสั่งสอนพวกเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ให้เป็นผู้มีเหตุผล ซึ่งเป็นหลักสำคัญ

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ของโสคราเตสคือ การทำให้คนเป็นคนจริงๆ เพราะคนเราถ้าไม่มีปัญหา ไม่มีเหตุผลแล้วก็ย่อมเชื่อว่าเป็นคนไม่สมบูรณ์ เพราะว่ามนุษย์เรานี้เราถือว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ เป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูง การที่เป็นสัตว์ที่ประเสริฐเป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูงนี้ ก็ต้องหมายความว่า เป็นสัตว์ที่ได้รับการฝึกฝนในด้านสติปัญญา ในด้านการรู้จักใช้เหตุผล เพราะว่าถ้าหากว่ามนุษย์เราเพียงแต่มีปัญญาอย่างเดียว มนุษย์เราก็ไม่แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ทั้งหลายนัก เพราะสัตว์ทั้งหลายมันก็มีปัญญา แมงมุมมันก็มีปัญญาในการที่จะชักใย นกกระจาบมันมีปัญญาในการที่จะทำรัง ปลวกมันก็มีปัญญาในการที่จะทำจอมปลวก ผึ้งมันก็มีปัญญาในการทำรังผึ้ง ทำน้ำหวาน อะไรต่างๆ เหล่านี้ มันก็ล้วนมีปัญญาทั้งนั้น ถ้าหากว่ามนุษย์เพียงแต่มีปัญญาอย่างเดียว มนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ เท่าไรนัก แต่ที่มนุษย์แตกต่างกับสัตว์อื่นๆ ไม่ใช่เพราะมีแต่เพียงปัญญาเท่านั้น แต่มนุษย์ยังเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลอีกด้วย สามารถใช้เหตุใช้ผลนั้นให้เป็นประโยชน์ เพราะคนเราถ้ามีปัญญา แต่บางทีอาจจะไม่มีเหตุผล แต่คนเราถ้ามีเหตุผล คนนั้นจะต้องมีปัญญาด้วย เพราะฉะนั้นความเป็นคนมีเหตุผลหรือว่าสอนให้คนทั้งหลายมีเหตุผลนี้ ดูในแง่หนึ่งเราก็เห็นว่าเป็นการพัฒนาคนให้รู้จักใช้ความคิด ให้รู้จักมีเหตุผลเพื่อให้แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ แต่อีกแง่หนึ่งก็เป็นการทำให้อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเขาไม่ต้องการใช้เหตุผลรู้สึกไม่ชอบใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกพระทั้งหลายที่นับถือพระเจ้าเขาก็ถือว่าพระเจ้านี้เป็นผู้สร้างโลก พระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง เราจะต้องมีศรัทธา (faith) มีความเชื่อในพระเจ้า และความเชื่ออย่างนั้นเป็นความเชื่อที่มงาย เป็นความเชื่อ

ปรัชญา ประยุกต์ หุด ตะ วัน ตก

ที่ไม่ต้องการเหตุผลเข้าประกอบ เราต้องไม่ถามว่าที่พระองค์ทรงสร้างโลกนี้พระองค์เอาอะไรมาสร้าง หรือว่าที่พระองค์ทรงสร้างสัตว์ทั้งหลาย ทรงเอาวัตถุดิบ (material) ที่ไหนมาทำ ถ้าหากว่าเราจะต้องมาถามปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เราก็เป็นนักศาสนาที่ดีไม่ได้ โสคราเตสต้องการให้คนทั้งหลายมีเหตุผล จะเชื่ออะไรก็เชื่ออย่างมีเหตุผล เพราะฉะนั้นเมื่อสอนให้คนเชื่ออย่างมีเหตุผลนี้ ก็เป็นการขัดกับผลประโยชน์ของฝ่ายที่เขาไม่ต้องการให้คนมีเหตุผล เพราะฉะนั้นนี่ก็ เป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้โสคราเตสถูกกลั่นแกล้ง ที่ว่าโสคราเตสถูกกลั่นแกล้งก็คือเขาได้ฟ้องร้องโสคราเตสในทำนองว่าโสคราเตส ชองสุ่มผู้คน เพราะโสคราเตสมีลูกศิษย์ลูกหามาก ไปที่ไหนก็มี ลูกศิษย์ลูกหาติดตามมากมายเหลือเกิน เขาก็เลยตั้งข้อหาว่าโสคราเตสนี้แหละกำลังชองสุ่มผู้คน กำลังอบรม กำลังล้างสมองคนเพื่อที่ว่าต่อไปในกาลข้างหน้าโสคราเตสจะคิดการใหญ่ทำการปฏิวัติ ทำการรัฐประหาร เพราะฉะนั้นควรจะกำจัดโสคราเตสนี้ให้สิ้นไปเสียก่อน ซึ่งวิธีนี้ในสมัยนั้นเขานิยมใช้กันมาก ถ้าหากว่าฝ่ายใดเป็นปรปักษ์ต่อศาสนา หรือว่าสอนเป็นการทำลายผลประโยชน์ หรือว่าทำให้ศาสนาต้องเสียผลประโยชน์ เขาจะหาทางกำจัดบุคคลผู้นั้นในทันที เพราะในฝ่ายตะวันตกกับฝ่ายตะวันออกต่างกันอยู่

ในฝ่ายตะวันออกนี้ ถ้าใครจะเก่งขึ้นมา เขาก็มักจะให้ความสนับสนุนกันอย่างเต็มที่ให้เก่งเป็นรายๆ ไป อย่างที่พระพุทธเจ้า ศาสดาตามหาวิระ ขงจื้อ เล่าจื๊อ มอจื๊อ เป็นต้น ท่านเหล่านี้ล้วนแต่ได้ชื่อว่าเป็นนักปราชญ์ในทางตะวันออก และได้รับการส่งเสริมให้มีชื่อเสียงขึ้นมาเป็นรายๆ ไป แต่ทางฝ่ายตะวันตกนั้น ถ้าหากว่าใคร

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เก่งมีชื่อเสียงขึ้นมาเป็นรายๆ ก็ มักจะได้รับอันตราย นักปราชญ์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก อย่างโสกราตีสก็ดี พลาโตก็ดี อะริสโตเติลก็ดี หรือคนอื่น ๆ ก็ดี บุคคลเหล่านี้ต้องถึงซึ่งความหายนะ ถึงแก่ชีวิตเพราะอะไร เพราะคำสอนของท่านเหล่านั้นไปขัดกับผลประโยชน์ของพระ และนอกจากนั้นบางทีก็ถูกกล่าวหาในแง่ของการเมือง แม้แต่พระเยซูคริสต์เจ้าเองซึ่งได้ทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน แต่ถึงกระนั้นความดีของพระองค์ก็ต้องทำให้พระองค์ต้องถูกตรึงไม้กางเขน เราจะเห็นได้ว่าคนทั้งหลายเหล่านี้มีความอัจฉริยภาพไม่อยากจะให้ใครได้ตีเกินหน้าตัวไป ไม่อยากให้ใครมาขัดผลประโยชน์ของตน เพราะฉะนั้นจึงพยายามทำลาย โสกราตีสเป็นบุคคลที่เป็นนักต่อสู้ที่สำคัญที่สุดคนหนึ่ง และเป็นนักต่อสู้ที่ดีที่ควรจะเป็นแบบอย่าง เป็นคนที่เรียกว่า รูปร่างก็เสียเปรียบเขา การศึกษาในเบื้องต้นก็น้อยกว่าเขา แต่ถึงกระนั้นโสกราตีสก็ได้พัฒนาตัวเองมาเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นที่อัจฉริยภาพของคนทั่วไป แล้วเรลองคิดว่าคนอย่างเรา รูปร่างก็ไม่ได้ดั่งด้อยไปกว่าโสกราตีส เราจะพัฒนาตัวเองให้มีชื่อเสียง ให้มีความรู้ความสามารถอย่างนี้บ้างไม่ได้หรือ เพราะเรื่องของความรู้ เรื่องของสติปัญญานั้นไม่มีการกีดกันกัน เพียงแต่เราจะศึกษาหาความรู้จริงหรือไม่เท่านั้น เราจะบอกว่าเราไม่ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย เราไม่มีโอกาสจะไปเรียนในมหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้นเราสู้เขาไม่ได้ นี่ก็ไม่ได้เป็นความจริง เพราะความรู้ไม่ใช่อยู่เฉพาะที่มหาวิทยาลัยเท่านั้น ถ้าหากว่าเราจะศึกษาค้นคว้า อย่างในหอสมุดก็มีตำรับตำรามากมาย นี่ก็เป็นศาสตราจารย์ที่จะสอนเราได้ทั้งนั้น และศาสตราจารย์ชนิดที่ว่านี้มี

ป ร ั ษ ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ด ตะวัน ตก

อยู่ตลอดเวลา เราอยากจะศึกษากับท่านเมื่อไร เราก็ศึกษาได้ เราอยากจะเอาท่านมาดูเมื่อไร เามาศึกษาเมื่อไรก็ได้ ส่วนอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเสียอีก บางทีบางชั่วโมงท่านก็ไป บางชั่วโมงท่านก็ไม่ไป หรือบางทีท่านไปพูด นักศึกษาก็บอกว่าไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่ว่าเราไปอ่านหนังสือ บางทีเราก็อ่านเรื่อง เพราะฉะนั้นคนที่เขานักปราชญ์ขึ้นมา ที่ไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัยก็เยาะเย้ย อย่างพระเยซูท่านเรียนมหาวิทยาลัยอะไร พระมุฮัมมัดท่านเรียนมหาวิทยาลัยที่ไหน พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัยอะไรทั้งสิ้น แต่ท่านเหล่านี้ก็กลายเป็นบุคคลสำคัญของโลก เป็นบุคคลที่โลกเคารพนับถือบูชา ท่านได้ดึกหรืออะไรจากมหาวิทยาลัยบ้าง เพราะฉะนั้นเราอย่าไปคิดว่าเราไม่ได้เรียนในมหาวิทยาลัย เลยเกิดความท้อถอยว่าความรู้เราสู้เขาไม่ได้ นี่ไม่ควรจะคิด โสกราตีสคนหนึ่งเป็นบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ได้พัฒนาตัวเองจนกลายเป็นบุคคลสำคัญของโลก เพราะท่านเป็นนักต่อสู้ มีความอดทน รู้จักบังคับตัวเอง รู้จักรักสันโดษ คำว่าสันโดษ นี้ก็มักจะตีความหมายกันผิดๆ เพราะว่าคนสมัยนี้มักจะคิดว่าพระพุทธศาสนาทำให้ประเทศไม่พัฒนา หรือว่าทำให้ด้อยพัฒนาไป เพราะว่าพุทธศาสนามีหลักคำสอนต่างๆ อย่างเช่น สันโดษ เป็นต้น

คนเราเมื่อถือสันโดษมากๆ ก็เลยพอใจในของที่มีอยู่ ได้เท่าไร ก็เอาเท่านั้น อะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็เลยทำให้เสียใจ ไม่อยากจะกระตือรือร้นต่อไป ความจริงการเข้าใจอย่างนั้นเป็นการเข้าใจที่ผิด ความสันโดษนั้นหมายถึงความยินดีในของของตน แต่ว่าเมื่อเรามีความยินดีในของของตนนี้ ไม่ใช่เราจะพัฒนาต่อไปไม่ได้ เช่น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เวลานี้เราเป็นข้าราชการชั้นจัตวา เราไม่ใช่พอใจเพียงเงินเดือน ๕๐๐ บาท ถ้าเขาจะขึ้นให้เป็น ๕๕๐ บาท แล้วเราไม่เอาเพราะเราสันโดษแล้ว เราเอา ๕๐๐ บาท เขาจะขึ้นให้เป็น ๖๐๐ บาท เราไม่เอา เราสันโดษแค่ ๕๐๐ บาท อย่างนี้ไม่เรียกว่าสันโดษ สันโดษหมายความว่า ยินดีในสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม สมมุติว่าเราทำงานปีนี้ได้เดือนละ ๕๐๐ บาท ปีหน้าเขาจะขึ้นให้ ๒ ขั้นเป็น ๕๕๐ บาท อย่างนี้เราได้มาโดยชอบธรรมเราก็สันโดษใน ๕๕๐ บาท ต่อไปเขาจะขึ้นให้เป็น ๖๐๐ บาท เราก็สันโดษใน ๖๐๐ บาท อะไรต่างๆเหล่านี้ ต่อไปเราอาจจะขึ้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก นี่เราก็สันโดษ แต่ว่าถ้าเรามีเงินเพียง ๖๐๐ บาท หาได้เพียงเดือนละ ๖๐๐ บาท เราต้องการสัก ๑,๐๐๐ บาท แล้วเราไปขโมยเขามา ๔๐๐ บาท อย่างนี้ไม่เป็นสันโดษ เพราะฉะนั้นในการสันโดษหมายถึงการยินดีในสิ่งที่ตัวมีอยู่และหาได้มาโดยชอบธรรม ยินดีในกำลังความสามารถของเรา ยินดีตามที่เราสามารถจะหาได้ เราต้องรู้จักประมาณตัวเอง รู้จักว่าตัวเรามีความสามารถแค่ไหน เรามีความรู้แค่ ม. ๘ เราจะบอกว่าทำงานขั้นแรกให้ฉันสตาร์ต ๒,๐๐๐ บาท อะไรต่างๆเหล่านี้ อย่างนี้เขาเรียกว่าขาดความสันโดษ ไม่รู้จักประมาณตัวเอง ไม่รู้จักกำลังความสามารถของตัวเอง ถ้าหากว่าเรารู้จักสันโดษ จะทำให้ชีวิตของเรามีความสุขมากขึ้น เพราะว่าพร้อมกับที่เรามีสันโดษนั้น เราก็พัฒนาชีวิตของเราได้ แต่ว่าขอให้เป็นการพัฒนาในทางที่ชอบ โสกราตีสเป็นคนที่มีความสันโดษ มีความพึงพอใจในสิ่งที่ท่านมีอยู่ มีความเชื่อถือในเรื่องคุณความดี และมีใจรักสิทธิอันชอบธรรม เกลียตการวิพากษ์วิจารณ์เสียดลี

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต

สังคม แม้ว่าโสคราเตสจะไม่เห็นด้วยกับสังคมในหลายแง่หลาย
 ประการที่มีอยู่ในเวลานั้น แต่โสคราเตสก็ไม่นิยมในการที่จะไป
 กระแนะกระแหนสังคม เสียดสีสังคม ถ้าไม่ชอบใจอะไรก็พูด
 กันตรงๆ ทำไมต้องไปกล่าวกระแนะกระแหนเสียดสีกันด้วย ซึ่ง
 มันไม่มีประโยชน์อะไร นอกจากการที่จะก่อศัตรู ถ้าหากว่าเรา
 ไม่ชอบ เราก็บอก说不ชอบ เราก็ควรจะให้เหตุผลที่ว่าเราไม่ชอบนี้
 ไม่ชอบเพราะอะไร ไม่ใช่ไปว่าเหน็บแนมอะไรเขาต่างๆนี้ไม่ใช่วิสัย
 ของลูกผู้ชาย ไม่ใช่วิสัยของนักกีฬา เราก็ควรจะพูดกันอย่าง
 เปิดเผย อย่างมีเหตุมีผล ถ้าเราจะยกย่องก็ยกย่องอย่างมีเหตุผล
 เมื่อเราจะติก็ติอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นการดีเพื่อก่อ ไม่ใช่ดีเพื่อ
 ทำลาย นอกจากนั้นโสคราเตสเป็นคนรักชาติบ้านเมือง สามารถ
 อุทิศชีวิตและทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประเทศชาติได้ และท่านก็เป็นคนที่
 รักความยุติธรรม ความเป็นธรรม ระเบียบประเพณีและกฎหมาย
 ต่างๆ แต่โสคราเตสทำความดีเกินไปจนกระทั่งมีคนอิจฉาริษยา
 และในที่สุดท่านก็ถูกฟ้องและถูกจับในฐานะที่ว่าเป็นการบ่อนทำลาย
 ประเทศชาติและศาสนา เพราะนักปรัชญาในสมัยนั้นไม่สามารถจะ
 แยกตัวออกจากการเมืองได้ เพราะปรัชญาเมธีตะวันตกนั้นเป็น
 ปรัชญาเมธีที่มีครอบครัว เป็นอาคาริกอยู่ครองเรือน มีบุตรมี
 ภริยา นับว่าผิดกับปรัชญาเมธีของอินเดีย ซึ่งเป็นอนาคาริก ไม่มี
 ลูกไม่มีเมีย เพราะฉะนั้นชีวิตของการครองเรือนนี้ก็ชีวิตที่ยัง
 เต็มไปด้วยกิเลส เต็มไปด้วยเรื่องของการเมืองอะไรต่างๆอยู่ ใน
 กรณีของโสคราเตสนี้ก็เช่นเดียวกัน ในที่สุดโสคราเตสก็ถูกจับ ตาม
 ปกติผู้ที่ถูกจับในข้อหาอย่างนี้มักจะถูกบังคับให้ดื่มยาพิษ และการ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติเตวันต

ดื่มยาพิษนี้เขาจะบังคับให้ดื่มยาพิษตายภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง เรียกว่าให้เวลาเพียง ๑ วัน ๑ คืนเท่านั้น แต่ว่าสำหรับโสคราเดสนี้ ท่านเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง มีลูกศิษย์ลูกหามาก การที่จะเอาท่าน ไปฆ่าเสียง่ายๆนี้อาจจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาในวงสังคมอย่างรุนแรง เพราะฉะนั้นเมื่อเขาจับไป เขาก็ไม่กล้าที่จะลงโทษประหารชีวิตท่าน ในทันที แต่ต้องการที่จะให้โสคราเดสสำนึกและยอมรับผิดว่าที่ทำ ไปนี้เป็นความผิด หรือว่าเป็นการเข้าใจผิดของตัวเองเท่านั้น ถ้าหากว่า โสคราเดสบอกท่านนี้ท่านนั้น หรือว่าขอลุ่กะโทษ ขอภัยโทษเขาว่า ที่ทำไปแล้วทำไปด้วยความประมาทพลาดพลั้ง ด้วยความเข้าใจผิด ขอสารภาพผิด ท่านนั้นเขาก็จะปล่อยโสคราเดส แต่โสคราเดส ท่านเป็นนักปราชญ์จริงๆ ท่านไม่ได้เห็นแก่ชีวิต เพราะว่าชีวิตของ คนนั้นในที่สุดมันก็หนีความตายไม่พ้น เวลานั้นโสคราเดสก็อายุ ๗๑ แล้ว ถึงเขาจะปล่อยท่านออกมา อีกไม่กี่ปีท่านก็ต้องตาย แต่ว่าถ้าหากว่าท่านจะตายในตอนนี้ เพราะท่านยังรักยังยึดมั่นในคำ สอนของท่าน อะไรจะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นโสคราเดสได้ยืนยันในคำ สอนของตนที่สอนไว้ เพราะท่านสอนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ท่านไม่มีการเมืองอะไรแอบแฝงอยู่ ท่านไม่ต้องการแสวงหาอำนาจ ข้อกล่าวหาทั้งหลายเป็นข้อกล่าวหาที่เหลวไหลทั้งสิ้น แล้วจะทำให้ท่านมา ยอมรับสารภาพผิดได้อย่างไร ในเมื่อท่านไม่ผิด และถ้าหากว่า โสคราเดสยอมรับสารภาพว่าที่ตนทำไปนี้เป็นความผิดพลาดอย่าง ร้ายแรงแล้ว คำสอนที่โสคราเดสสอนมาตั้งหลายสิบปีจะมีความ หมายอะไร ที่โสคราเดสสุดส่าห์ลงทุนลงแรงสั่งสอนคนมาทั่วบ้าน ทั่วเมืองเป็นเวลาตั้งหลายสิบปีนั้นก็จะเป็นโมฆะไปหมด นอก

ป ร ั ช ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

จากนั้นโสคราเดสจะถูกประณามอย่างร้ายว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนเห็นแก่ชีวิต ไม่ได้เห็นแก่ธรรมะ ไม่ได้เห็นแก่คำสอนของตนเลย เพราะฉะนั้นโสคราเดสจึงไม่ยอม ไม่ยอมที่จะสารภาพว่าที่ตนทำไปนี้เป็นความผิด โสคราเดสคิดว่าตนได้ทำถูกแล้ว ยอมตายมากกว่าที่จะรักษาชีวิตไว้ โดยการทำลายความเชื่อถือหรือความเห็นของตน และในระหว่างที่โสคราเดสถูกขังอยู่นี้ ท่านถูกขังอยู่ถึง ๑ เดือน ทั้งนี้ก็เพื่อให้โสคราเดสสารภาพผิด แต่โสคราเดสก็ไม่ยอม ในระหว่างที่โสคราเดสติดคุกอยู่นี้ ก็มีลูกศิษย์ลูกหาเป็นจำนวนมาก ที่คิดจะช่วยชีวิตโสคราเดสถึงกับติดสินบนผู้คุม นอกจากติดสินบนผู้คุมแล้วยังเตรียมเรือเตรียมอะไรต่างๆ เพื่อจะพาโสคราเดสหนีไปอยู่ที่อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกศิษย์คนหนึ่งคือ คริโต ได้ไปบอกโสคราเดสว่า เวลานี้เตรียมหนีได้แล้ว เพราะว่าได้ตกลงกับผู้คุมทั้งหลายไว้เรียบร้อยแล้ว ได้เตรียมเรือไว้เรียบร้อยแล้ว เรานี้กันเกิด แต่ว่าโสคราเดสได้ปฏิเสธ เพราะท่านเห็นว่ากฎหมายนี้ต้องเป็นกฎหมาย ดราบใดที่กฎหมายนี้ยังมีอยู่ เราก็ควรปฏิบัติตามกฎหมายนั้น แม้ว่ากฎหมายนั้นจะไม่มี ความชอบธรรม มันจะขาดความชอบธรรมอยู่บ้างก็ตาม แต่ว่าดราบใดที่กฎหมายยังมีอยู่ เราก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อที่จะให้สังคมเป็นระเบียบ เพราะว่าสังคมจะเป็นระเบียบเรียบร้อยก็ด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ด้วยบทบัญญัติแห่งจารีตประเพณี ถ้าหากว่ากฎหมายไม่ดี เราก็ควรจะหาทางแก้กฎหมายนั้นให้มันถูกต้อง ถ้ากฎหมายมันไม่ชอบธรรม เราก็ควรหาวิธีแก้กฎหมายนั้นให้มันชอบธรรมในทางที่ถูกในทางที่ชอบ แต่ว่าดราบใดที่กฎหมายยังเป็นกฎหมายอยู่ แม้มันจะไม่ชอบธรรม

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

มันจะไม่ใช่ที่พึงพอใจของเรา เราก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ถ้าหากว่าเราไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้น คนอื่นเขาก็จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้นและเมื่อคนอื่นอีกหลายคนไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้น กฎหมายนั้นก็ไม่มี ความหมายอะไร มันก็คือเศษกระดาษนั่นเอง เพราะฉะนั้นโสคราเดสจึงไม่ยอมทำลายล้างกฎหมาย สิ่งใดที่เขาบัญญัติขึ้นมาแล้ว เราไม่ควรทำลายให้มันเสียหายซึ่งจะก่อให้เกิด ความวุ่นวายในวงสังคม นี่เป็นความคิดเห็นของโสคราเดสซึ่งทำให้ ปรัชญาของโสคราเดสรุ่งเรืองต่อมาจนถึงทุกวันนี้

หลักปรัชญาของโสคราเดสนี้ยังไม่หมดครับ เอาไว้ต่อคราวหน้า.

สวัสดี

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐

๙

ปรัชญาของโสกราเตส
“สิ่งที่ข้าพเจ้ารู้ ก็คือข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย”
ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายปรัชญาตะวันตกต่อไป เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงเรื่องโสกราเตส ซึ่งถือว่าเป็นปรัชญาเมธีที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของคนตะวันตกในสมัยโบราณ และเมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงประวัติของโสกราเตสและอุปนิสัยหรือบุคลิกลักษณะบางประการของท่านไปแล้ว

วันนี้ผมอยากจะพูดถึงหลักปรัชญาที่สำคัญๆของโสกราเตสเพิ่มเติมจากคราวที่แล้ว สำหรับโสกราเตสนี้ความจริงเราไม่มีหนังสือที่ท่านเขียนไว้โดยตรง เราได้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

โสกราเตสก็จากหนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พลาโตได้บันทึกไว้ซึ่งเราเรียกว่า Dialogues of Plato หรือว่าเป็นบทสนทนาของพลาโต ซึ่งในบทสนทนาดังนั้นพลาโตได้ถือว่ามีโสกราเตสเป็นผู้นำของการสนทนากัน หรือจะเรียกว่าเป็นพระเอกของการสนทนาก็ได้ และก็มักมีบุคคลที่มาร่วมสนทนามากบ้างน้อยบ้างตามสมควรหลักต่างๆที่พลาโตได้บันทึกไว้นั้นที่เราได้อนุมานเอาว่าคงจะเป็นคำสอนของโสกราเตสนั้น อาจจะเป็นคำสอนของโสกราเตสจริงๆก็ได้ หรืออาจจะเป็นคำสอนที่พลาโตได้เพิ่มเติมเข้ามาโดยอ้างว่าเป็นคำพูดของโสกราเตสก็ได้ การที่พลาโตได้เขียนขึ้นมาเป็นเชิงสนทนาแบบที่เรียกว่า Dialogue นี้ ทำให้การอ่านหรือการศึกษาเรื่องคำสอนของโสกราเตสนี้สนุกสนานเพลิดเพลิน เพราะว่ามีตัวละครหลายคน มีการซักไซ้ไล่เลียง มีการขัดคอกันบ้าง ก็รู้สึกทำให้มีรสชาติสนุก โดยเหตุที่ว่าโสกราเตสนี้เป็นบุคคลที่เล็งเห็นความสำคัญทางด้านจิตใจมากกว่าในด้านวัตถุ หรือเราจะพูดง่าย ๆ คือว่ามีความคิดเห็นหนักไปในทางจิตนิยมหรือว่าวิญญาณนิยม คือท่านถือว่าการที่เราเกิดมานั้นชีวิตของเรานี้มันสำคัญที่ดวงวิญญาณหรือจิตใจ ถ้าหากว่าดวงวิญญาณของเราไม่ดีหรือว่าจิตใจของเราไม่ดี ชีวิตของเราจะไม่ดีไปด้วย ถ้าหากว่าเราต้องการให้ชีวิตของเราแจ่มใส ชีวิตของเรามีความสุขอะไรต่างๆเหล่านี้ เราก็จะต้องพัฒนาดวงวิญญาณของเราให้เป็นวิญญาณที่ดี รักษาวิญญาณของเราให้บริสุทธิ์ รู้สึกว่าเป็นหลักคำสอนที่หนักไปในทางจิตนิยมที่เขานิยมสอนกันในสมัยนั้น

นอกจากนั้นการที่เราจะอยู่ร่วมกันในสังคมมากๆนี้ ท่านก็

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว น ต ก

บอกว่าความสำคัญก็คือจะต้องเอาชนะจิตใจของคนให้ได้ นั่น คือ เราจะต้องมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เพราะการที่เราจะอยู่ร่วมกันกับ คนมากๆ ถ้าเราเอาแต่ใจตัวเราเอง ไม่นึกถึงอกเขาอกเรา การที่ จะคบค้าสมาคมกันนี้มันก็ลำบาก เพราะว่าถ้าหากว่าต่างคนต่าง เอาแต่ใจของตัวเองแล้ว การทะเลาะวิวาท การแก่งแย่ง การ เบียดเบียนก็ต้องเกิดขึ้นมาได้ คราวนี้ถ้าหากเรารู้สึกว่า เรามีจิตใจ เป็นกุศล มีความเห็นอกเห็นใจเขา เขาก็จะมีความเห็นอกเห็นใจ เรา นั่นคือเราจะต้องมองกันในแง่ดี ไม่ใช่มองกันในแง่ร้าย เพราะ คนเราในโลกนี้ ก็มีทั้งความดีความชั่วด้วยกันทุกคน ถ้าเราจะมอง ในแง่ร้าย เราก็จะหาแง่ร้ายของเขาได้ ถ้าเราจะมองในแง่ดี เราก็ มองหาความดีของเขาได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นมันจึงขึ้นอยู่กับ ว่าเราจะมองคนในแง่ไหน ถ้าหากว่าเรามองคนในแง่ร้าย ในแง่ที่ ไม่ดี เราก็จะเห็นความร้ายความไม่ดีของทุกคน ไม่มีใครที่ยังเป็น ปุณฺชนยังมีกิเลสอยู่จะมีความดีอยู่โดยสิ้นเชิง หรือว่าจะมีแต่ความ ชั่วโดยสิ้นเชิง คนที่มีแต่ความชั่วล้วนๆก็ไม่มี คนที่มีแต่ความดี ล้วนๆก็ไม่มี เพราะฉะนั้นจำเป็นหรือที่เราจะมองอย่างเพ่งโทษกัน เพราะว่าการที่เราจะเพ่งโทษเขาเนี่ย ถ้าหากว่าจิตใจของเราเป็นอกุศล อย่างนั้น แม้ว่าเขาจะไม่มีโทษหรือว่าเขาจะมีความชั่วเพียงนิดหน่อย เราก็อาจจะมองเห็นเป็นภูเขาเลากาได้ ถ้าหากว่าเขาจะมีความดีอยู่ มากมาย เราก็อาจจะเห็นเป็นนิดหน่อยได้ เพราะฉะนั้นการวางจิต ของเรานี้จึงสำคัญมาก เราควรจะวางจิตของเราให้เป็นกลาง ให้อยู่ ธรรม ให้ความไม่โอ้อ้อมอหังการ มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นจุดเริ่มต้นแห่งปรัชญาของโสกราตีสหรือความเห็นของ

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ วัน ต ก

โสคราเตสนี้ ก็ต้องการที่จะให้คนทั้งหลายมีความเชื่อถือในตัวเอง เพราะว่าคนเรานี้ถ้าหากว่าขาดศรัทธาความเชื่อถือในตนเองแล้ว ก็ย่อมไม่มีความกล้าในการที่จะกระทำอะไรต่างๆ คนเราที่จะเป็นนักพูดได้ดี นักปาฐกถาก็ดี นักการเมือง หรือนักบออะไรต่างๆนี้จะต้องมีความกล้า และคนที่มีความกล้านี้จะต้องมีศรัทธาในตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ว่าเรามีความรู้มีความสามารถ แต่ว่าความเชื่อมั่นนี้จะต้องเป็นความเชื่อมั่นที่ประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่ว่ามีทิวามานะว่าฉันเก่งอะไรต่างๆเหล่านี้ โสคราเตสไม่มีทิวามานะในลักษณะที่ว่าฉันวิเศษ เพราะว่าโสคราเตสได้กล่าวไว้ในตอนสุดท้ายว่า สิ่งที่ทำนารู้ก็คือท่านไม่รู้อะไรเลย เราจะเห็นได้ว่าโสคราเตสเป็นคนที่มีความถ่อมตน ลักษณะของความถ่อมตนที่มีอยู่ในโสคราเตสนี้เอง เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้โสคราเตสมีลูกศิษย์ลูกหาเต็มบ้านเต็มเมือง ไปที่ไหนก็มีลูกศิษย์ลูกหาติดตามทั่วไปหมด เพราะฉะนั้นจึงนับว่าโสคราเตสนี้เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลยิ่งคนหนึ่งในสมัยนั้น และลูกศิษย์ของท่านที่สำคัญๆที่มีชื่อเสียงสืบๆกันมา เช่น พลาโต ศิษย์ของพลาโตก็มีอะริสโตเติล ศิษย์ของอะริสโตเติลก็มีเทโอแฟรสตัส เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคนที่มีชื่อเสียงสืบต่อกันมาเป็นระยะๆ

โสคราเตสได้บอกว่าคนเรานี้ทุกคน ความจริงแล้วมีความฉลาดอยู่ในจิตใจหรือในดวงวิญญาณด้วยกันทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นท่านจึงต้องการให้คนเรานี้พัฒนาดวงวิญญาณ สร้างดวงวิญญาณ รักษาดวงวิญญาณให้มีความบริสุทธิ์อะไรต่างๆเหล่านี้ เพราะท่านถือว่าความรู้ที่มีอยู่ในดวงวิญญาณแล้ว แต่ว่าความรู้ในดวงวิญญาณนั้น ถ้าหากว่าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น มันก็จะไม่แสดงให้เห็น

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว ัน ต ก

ปรากฏ อาจทำให้คิดว่าคนคนนี้โง่ คนคนนี้ไม่เจียบแหลม อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ความจริงเขาอาจจะฉลาด แต่ความสามารถนี้มันไม่ได้รับการช่วยเหลือที่ดี มันก็ไม่สามารถที่จะแสดงออกมาได้ เหมือนกับผลไม้ ผลไม้บางที่เราเก็บเมล็ดไว้ ถ้าเราเก็บเมล็ดไว้ มันก็ไม่สามารถจะงอกงามเจริญเติบโตขึ้นมาได้ แต่ถ้าหากว่าเราเอาเมล็ดเหล่านั้นไปปลูกไปเพาะมันก็จะแตกหน่อหรือว่าเป็นลำต้นขึ้นมา การที่เมล็ดผลไม้เจริญเติบโตขึ้นมาได้นั้นก็เพราะว่ามันมีความเป็นต้นไม้อยู่ในตัวของมันเองแล้ว แต่ว่ามันต้องการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นสิ่งอื่น จากธรรมชาติบ้าง จากมนุษย์บ้าง เมล็ดหรือต้นไม้นั้นจึงกลายเป็นต้นเจริญงอกงามขึ้นมา ความจริงมนุษย์ไม่ได้เอาต้นไม้ไปใส่ในเมล็ดผลไม้เลย ความเป็นต้นไม้นั้นมันแฝงอยู่ในเมล็ดผลไม้นั้นเอง เพียงแต่ว่าคนเราได้เอามาเมล็ดนั้นไปปลูกไปเพาะ หรือว่ามันได้รับการช่วยเหลือจากธรรมชาติ มันก็เจริญเติบโตขึ้นมา ข้อนี้ฉันใด ในจิตของคนเราทุกคนหรือว่าในดวงวิญญาณของคนทุกคนนี้ล้วนแต่มีความรู้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าหากว่าดวงวิญญาณไม่มีความรู้หรือว่าจิตใจไม่มีความรู้มาก่อนแล้ว แม้ว่าจะเราสอนเท่าไร ให้การอบรม ให้การฝึกฝนเท่าไรๆ ความรู้มันก็ยังไม่เกิดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาได้ ในดวงวิญญาณจะต้องมีเชื้อความรู้อยู่ แต่ว่าเพราะยังไม่ได้รับการเร้าที่ดี ความรู้นั้นจึงไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ เราจะเห็นได้ว่า ในสมัยพุทธกาลเอง ก็มีพระเถระบางรูปขนาดที่ว่าสอนกัน ๓ เดือน ให้ท่องหนังสือเพียง ๒ บรรทัดก็ท่องไม่ได้ ถึงกับพี่ชายบอกว่าน้องชายของฉันคนนี้โง่เหลือเกิน ให้มาบวช ๓ เดือน ท่องหนังสือ ๒ บรรทัด ท่องไม่ได้

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ตะ ว ัน ต ก

ขนาดถึงขับไล่ออกจากวัด บอกว่าอย่างนี้เสียดีกว่า ไปครองบ้าน
ครองเรือนเถิด จะมาบวชอยู่ทำไม ไม่ได้ประโยชน์อะไร ส่วนน้อง
ชายนั้นก็ไม่อยากสึก อยากจะบวชอยู่ แต่พี่ชายก็บอกว่าเป็นคนโง่
อย่างนี้อย่ามาบวชเลย ท่านก็ออกไปร้องไห้อยู่ที่ประตูวัด พระ
พุทธเจ้าเห็นเข้าก็รู้ว่า คนคนนี้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ว่าแต่ยังไม่
ได้รับการแนะนำที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ให้คำแนะนำที่ดี ให้ถูกกับอัธยาศัย ซึ่งก็ปรากฏว่าเพียงระยะเวลาไม่นานนัก
ไม่กี่ชั่วโมงพระภิกษุรูปนั้นก็กลายเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา นี่ก็แสดงให้เห็นว่า ในพระภิกษุรูปนั้นก็มีความมีปัญญา หรือความรู้ที่อยู่ในดวง
วิญญาณของท่าน เพียงแต่ยังไม่ได้รับการเร้าที่ถูกต้อง ความรู้นั้นก็
ไม่ได้แสดงให้ปรากฏ เหมือนกับเมล็ดผลไม้ ถ้าเราไปปลูกในที่ที่ไม่
เหมาะสมก็ไม่เจริญงอกงาม จะต้องปลูกให้เหมาะกับที่ดิน เหมาะ
กับอากาศ และอะไรๆที่ต้นไม้นั้นชอบ มันจึงจะเจริญงอกงามได้

ในหลักปรัชญาของโสกราตีสนี้ ความจริงโสกราตีสท่านเป็น
คนที่มีความถ่อมตน ท่านบอกแล้วว่าท่านไม่รู้อะไรเลย แต่ความ
จริงท่านเป็นผู้รู้และท่านก็ไม่เคยประกาศว่าท่านเป็นเจ้าของ แต่
ท่านก็พยายามที่จะบอกให้คนอื่นถึงตัวเอง ระลึกถึงตัวเอง ให้ใช้
ความคิด ใช้สติปัญญาของตัวเอง เพียงแต่ท่านเป็นเหมือนกับพี่
เลี้ยงที่คอยประคับประคอง คอยให้คำแนะนำอะไรต่างๆเหล่านั้น
ท่านเป็นคนที่มียุทธวิธีที่จะชักจูงคนให้มีความเข้าใจซึ่งเราเรียกว่าวิธี
Dialogue หรือว่าวิธีชวนสนทนา แล้วก็ค่อยๆให้เขามีความรู้สึกรู้สึกเกิด
ขึ้นมาเอง เกิดความรู้ขึ้นมาเอง การที่ท่านรู้จักค่อยๆพูดตะล่อม
เพื่อให้คนเกิดความรู้ความเข้าใจซาบซึ้งด้วยตนเองอย่างนี้ ในทาง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเองก็เคยใช้ เช่น พระองค์เทศนาสอนพวกปัญญาวัคคีย์ถึงเรื่องอนัตตาว่า ตัวตนทั้งหลายจริงๆไม่มีหรอก แต่ว่าการที่ว่าตัวตนไม่มีทั้งๆที่ชาวโลกเขาเชื่อกันว่าตัวตนจริงๆมีอยู่ พระพุทธเจ้าจะทำอย่างไร พระองค์ก็ทรงสนทนาสอนพระปัญญาวัคคีย์ โดยตั้งคำถามว่า สังขารทั้งหลาย คือสิ่งทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งนี้ เทียงหรือไม่เทียง พระปัญญาวัคคีย์ก็กราบทูลว่าไม่เทียง แล้วพระองค์ก็ทรงถามต่อไปอีกว่า เมื่อสังขารทั้งหลายไม่เทียง จะชื่อว่ามันเป็นสุขหรือมันเป็นทุกข์ พระปัญญาวัคคีย์ก็กราบทูลว่าเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามสืบไปว่า เมื่อสังขารนั้นเป็นทุกข์อย่างนี้แล้ว ควรหรือที่เราจะยึดว่ามันเป็นตัวเรา เป็นของของเรา พระปัญญาวัคคีย์ก็กราบทูลว่าไม่ควรยึดว่านี่เป็นตัวเรา นี่เป็นของเรา เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงสดับอย่างนั้น พระองค์ก็บอกว่า เมื่อเราไม่สามารถที่จะยึดว่านี่เป็นตัวเรา ว่านี่เป็นของของเราได้ สิ่งนั้นก็ต้องเป็นอนัตตา ตัวตนไม่มี ถ้าตัวตนมีจริงๆเราจะต้องบังคับมันได้ วิธีการสอนอย่างนี้เราเรียกว่าการสอนแบบ Dialogue ตามที่โสกราเตสใช้ ความจริงพระพุทธเจ้าก็เคยใช้มาก่อนแล้ว

ที่นี้หลักสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือว่า คุณสมบัติที่สำคัญของโสกราเตสนั้น โสกราเตสมีลักษณะหลายอย่างที่อะริสโตเติลได้กล่าวประมวลไว้ได้เป็น ๓ ประการ

ประการแรก โสกราเตสมีลักษณะในทางวิพากษ์วิจารณ์ คือ ท่านเป็นคนที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ เห็นอะไรแล้วก็ต้องนำมาคิดนำมาวิจัย ไม่ใช่ว่าเขาบอกอะไรจะต้องเชื่อ ท่านจะต้องวิพากษ์วิจารณ์เสียก่อน มีการวิจัยเสียก่อน เมื่อเห็นจริงเห็นจังแล้วจึงได้เชื่อ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

ประการที่ ๒ ท่านบอกว่าสิ่งที่สำคัญในความคิดของท่านก็คือ มนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต เป็นสิ่งที่มีความรู้ มีปฏิบัติการและมีสังคม คือมนุษย์เรานี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่ว่าสิ่งที่มีชีวิตไม่ใช่มีเฉพาะมนุษย์ แม้สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายมันก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต ต้นไม้มันก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่มนุษย์นี้เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่แตกต่างกับสัตว์อื่นๆ หรือกว่าพืชอื่นๆก็เพราะว่ามนุษย์มีความรู้ มนุษย์มีการปฏิบัติ คือสามารถเอาความรู้นั้นมาใช้ในการปฏิบัติได้ มนุษย์มีสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือสามารถที่จะรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นประเทศชาติได้

ประการที่ ๓ ก็คือความคิดคำนึงในทางปรัชญาของท่านนั้น แสดงว่าท่านมักจะเริ่มจากการทดลองเสียก่อนเสมอ คือว่าท่านจะเชื่ออะไรนี้ท่านจะต้องเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ คือว่าจะต้องมีการทดสอบ มีการทดลอง จนกระทั่งเห็นจริงเห็นจังแล้วจึงได้เชื่อ นอกจากนั้น ท่านก็ถือว่าท่านได้ตั้งปัญหาขึ้นมาว่า เราจะมีชีวิตที่เหมาะสมได้อย่างไร การที่เราจะมีชีวิตที่เหมาะสมนี้จะทำอย่างไร เพราะว่าเรื่องชีวิตของเราเนี่ย เมื่อทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องการความสุข ในการที่จะทำชีวิตเราให้มีความสุข เราจะปรับชีวิตให้เหมาะสม เราจะทำได้อย่างไร ชีวิตของเราจึงจะมีความสุข ท่านมักจะมองไปในหลักของธรรมชาติแห่งความดีและความชั่ว เราควรจะระลึกไว้ด้วยว่า ในแง่ของจริยศาสตร์นี้ โสกราเตสได้มีหลักคำสอนคล้ายๆกับพระพุทธศาสนา คือท่านสอนในทำนองที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเหมือนกัน โดยที่โสกราเตสคิดว่า สิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์อันแท้จริงก็คือการทำชั่ว และสิ่งที่ทำให้เกิดความสุខอย่างแท้จริงก็คือ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

การทำความดี โดยเหตุที่ไม่มีใครประสงค์ที่จะทำตนให้มีความทุกข์ หรือการที่ไม่ต้องการทำลายคนอื่น ไม่มีใครสมควรใจจะทำความชั่ว ผู้ที่รู้ว่าอะไรเป็นความดีก็จะทำความดี แต่ความรู้ในความจริงเขาไม่ได้หมายถึงความรู้ในทางทฤษฎีที่แท้จริงเลย เขาจะต้องศึกษาหลักว่าอะไรที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงในชีวิต นั่นคือหลักความคิดเห็นที่ตัวโสกราตีสมีอยู่ ซึ่งตรงกันข้ามกับความรู้ว่าอะไรถูกต้องจึงจะไม่ใช่ความทุกข์ แต่ก็มีความหลง ด้วยความรู้สึกนี้เองที่โสกราตีสได้ใช้เป็น การวางหลักในทางศีลธรรม ซึ่งเป็นการตกลงใจอย่างฉลาดในแง่ของพหุธิปัญญา และจากความคิดนี้เองที่แสดงว่าไม่ว่าในภาพ-การณใด ๆ ไม่มีใครทำผิด ไม่มีผู้ทำผิด แม้แต่ศัตรูของเราเอง นี่พูดในแง่สูงมากทีเดียว คือว่าการที่เราจะบอกว่าใครคนนั้นผิดคนนั้นผิด อย่างรถยนต์ชนกัน พอลงมาก็ทะเลาะกัน บางทีก็มาเถียงกันว่าผมไม่ผิด คุณผิด ผมถูก คุณผิดอะไรต่างๆ เหล่านี้ หาผู้ผิดไม่ได้ ความจริงคนทุกคนนี้ล้วนแต่คิดว่าตัวถูกต้องทั้งนั้น หาผู้ที่ผิดจริงๆ ไม่ได้ แต่ว่าความผิดนี้มีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราไม่ควรที่จะไปเพ่งพิจารณาว่าเรานี้ถูกหรือท่านผิดอะไรต่างๆ ท่านเองนี้ ความจริงแล้วผู้ผิดไม่มีหรอก ความผิดกับความถูกนี้มันเป็นของคู่กัน เมื่อมีความถูกมันก็มี ความผิด ความผิดมันก็เป็นความถูกชนิดหนึ่ง แต่เป็นความถูกชนิดที่เรียกว่าถูกน้อย เราก็มักเรียกว่าผิด ถ้าเราจะมาเถียงกันว่าคนนั้นถูกคนนี้ผิด เราจะเอาอะไรเป็นหลัก คนนั้นดีคนนี้ชั่ว เราจะเอาอะไรเป็นหลัก เราจะหาหลักต่างๆ ที่แน่นอนไม่ได้ เพราะฉะนั้นการที่จะมาเถียงกันว่าฉันถูกคุณผิด หรือว่าคุณผิดฉันถูกอะไรต่างๆ เหล่านี้มันไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย แม้แต่ศัตรูของเรา

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต ก

เอง' เราก็อย่าไปฟังเลืงว่าเขาผิด ความจริงเขาผิดในแง่ของเราต่างหาก แต่ในแง่ของเขานั้น เขาว่าของเขาถูก เพราะฉะนั้นคนทุกคนก็มีความถูกต้องด้วยกันทั้งนั้น แม้กระทั่งโจรผู้ร้ายที่มันไปปล้น มันก็บอกว่ามันทำถูกแล้ว ตำรวจที่ไปจับ ตำรวจเขาก็ว่าเขาทำถูกแล้ว ศาลตัดสินปล่อย เขาก็บอกว่าเขาทำถูกแล้ว หรือว่าศาลอาจจะตัดสินจำคุก ศาลก็บอกว่าฉันทำถูกแล้ว เพราะฉะนั้นจึงถูกของใคร เพราะฉะนั้นการที่จะมาเถียงกันว่าคนนั้นผิด คนนี้ถูกอะไรต่างๆนี้ มันไม่ได้ประโยชน์อะไร ท่านบอกว่าความดีนี้มันดี ในที่สุดมันจะชนะความชั่ว คนดีย่อมแข็งแรงกว่าคนชั่ว นี่ไม่ใช่หมายความว่าแข็งแรงในด้านร่างกาย แต่แข็งแรงในด้านจิตใจ คนชั่วไม่สามารถจะทำร้ายคนดีได้อย่างแท้จริง เพราะความบาตเจ็บอย่างเดียว คือเจ็บใจ ซึ่งจะแก้ได้ก็โดยตัวเองกระทำผิดเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคนดีกับคนชั่วแล้วท่านบอกว่าคนชื่อนี้จะทำอันตรายคนดีได้ แต่ว่าไม่ใช่ทำอันตรายได้อย่างแท้จริง เพราะว่าจะทำอันตรายได้ก็แต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่ไม่สามารถจะทำลายจิตใจของเขาได้ คนดีนั้นเป็นคนที่ม่จิตใจเข้มแข็ง เพราะฉะนั้นแม้ว่าในด้านร่างกายจะอ่อนแอกว่า แต่ในที่สุดเขาจะเป็นผู้ชนะในบั้นปลาย เพราะฉะนั้นในแง่ของจริยศาสตร์แล้วจะเห็นว่าโสกราเตสนี้เป็นคนที่มีหลักศีลธรรมอันสูง ท่านถือว่าความรู้ที่แท้จริงมีอยู่อย่างเดียว คือความรู้ชนิดที่ทำให้เกิดความดีงาม ส่วนความมิดม่นมันจะต้องชวนชววยศึกษาเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อนำความชั่วมาให้แล้ว ท่านถือว่าไม่ใช่ความรู้ การศึกษาเล่าเรียนในเรื่องลักขโมยอะไรต่างๆเหล่านี้แม้ว่าจะเป็นความรู้ แต่ในทรรศนะของโสกราเตสนี้ ท่านไม่ถือว่าเป็นความรู้ ความรู้

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติเตวันต

จะต้องเป็นความรู้ในทางที่ถูกในทางที่ชอบ หรือจะว่าพูดง่าย ๆ ก็คือว่า คำว่าปัญญานั้นจะต้องมีความหมายไปในทางที่ดี ไม่ใช่ปัญญาในทางขโมยเขา ในทางปล้นเขา ในทางโกงเขา อย่างนี้ท่านไม่ถือว่าเป็นปัญญา ไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่แท้

โสกราเตสยังมีความเห็นต่อไปอีก คือท่านมีความพอใจในตัวเอง มีความรู้สึกที่ต้องการแสดงคุณลักษณะของมนุษยชาติที่บริสุทธิ์ และไม่มีร่องรอยของผู้บำเพ็ญทุกรกิริยาเลย คือโสกราเตสไม่ใช่นักบวช ไม่ใช่ผู้ที่บำเพ็ญพรต เพราะฉะนั้นโสกราเตสจึงเป็นปรัชญาเมธีที่ไม่เหมือนปรัชญาเมธีตะวันออก ท่านถือว่ามนุษย์เรานี้มีลักษณะที่ดีงามอยู่ในจิตใจ เราควรจะรักษาคุณลักษณะนี้ไว้ การที่เราจะรักษาคุณลักษณะเหล่านี้ไว้ได้ก็โดยการรักษาดวงวิญญาณของตนเอง ท่านถือว่าวิญญาณของท่านนี้เป็นส่วนหนึ่งแห่งวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผูกพันอยู่กับอมฤตภาพในตัวของมนุษย์ เพราะว่าดวงวิญญาณนี้เป็นที่ตั้งของบุคลิกภาพและปัญญาความรอบรู้ของมนุษย์ ถ้าหากว่าวิญญาณของเราดี บุคลิกภาพของเราก็ดี ถ้าหากว่าวิญญาณของเราเลว วิญญาณของเราต่ำช้า บุคลิกภาพของเราก็เลว บุคลิกภาพของเราก็ต่ำช้าไปด้วย วิญญาณเป็นที่ยึดแห่งปัญญาความรอบรู้ของมนุษย์ ถ้าหากว่ามนุษย์ไม่มีวิญญาณเสียแล้ว ปัญญาความรู้ก็เกิดขึ้นมาไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราต้องการจะให้เรามีความรู้มีปัญญา เราก็จะต้องรักษาดวงวิญญาณของเราให้บริสุทธิ์ รักษาดวงวิญญาณของเราให้แจ่มใส ถ้าหากว่าดวงวิญญาณของเราบริสุทธิ์ ความจำหรือความรู้ต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น และก็ความจำที่เกิดขึ้นนี้เป็นความรู้ความจำที่บริสุทธิ์ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมถือว่าเป็น

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ปัญญาที่บริสุทธิ์ด้วย

โสคราเตสได้เคยกล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าเป็นนางผดุงครรภ์ในด้านปรัชญา” นี่เนื่องจากว่ามารดาของท่านเป็นนางผดุงครรภ์ ตัวท่านเองก็เป็นนางผดุงครรภ์ด้วย แต่ว่ามารดาของท่านนั้นเป็นนางผดุงครรภ์สตรีที่มีครรภ์ ผู้ที่จะเป็นนางผดุงครรภ์จะต้องมีความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับครรภ์อย่างดีจึงจะให้คำแนะนำช่วยเหลือมารดาที่จะคลอดบุตรได้ฉันทัดโสคราเตสก็เป็นเสมือนนางผดุงครรภ์ แต่นางผดุงครรภ์แบบของโสคราเตสนั้นไม่ใช่ว่าผดุงครรภ์สตรี เป็นผดุงครรภ์ผู้ชาย ท่านผดุงครรภ์ในด้านปรัชญา คือท่านได้กล่าวว่าท่านเป็นนางผดุงครรภ์ที่ได้รับการยกย่องนับถือเช่นเดียวกับนางผดุงครรภ์คนอื่น ๆ เหมือนกัน ต่างกันแต่ว่าท่านเป็นนางผดุงครรภ์สำหรับพวกผู้ชายเท่านั้น ไม่ใช่ผดุงครรภ์ผู้หญิง ทั้งนี้ก็เพราะว่าลูกศิษย์ลูกหาที่มาศึกษากับท่าน เรียนปรัชญากับท่าน ล้วนแต่เป็นเด็กหนุ่ม ๆ เพราะฉะนั้นท่านก็เป็นนางผดุงครรภ์สำหรับเด็กหนุ่ม ๆ นั่นคือท่านเป็นนางผดุงครรภ์ที่ช่วยรักษาจิตใจของเขา เมื่อเวลาเกิดความปวดร้าวในใจขึ้นมา ชัยชนะของท่านก็คือสามารถตรวจสอบพินิจพิจารณาในเรื่องจิตใจของเด็กหนุ่ม ๆ ชาวกรุงอะเธนส์ ที่ท่านจะให้คำแนะนำในทางที่ถูกในทางที่ดีงามได้ แต่ถึงกระนั้นท่านก็เป็นนางผดุงครรภ์ที่ถูกดำเนินคดีบ่อย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าคนเรานั้นทำอะไรเป็นที่ถูกใจของคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งเขาอาจจะไม่ชอบใจ เขาอาจจะไม่ถูกใจก็ได้ เพราะฉะนั้นคนใดที่เขาไม่ถูกใจ เขาก็อาจจะดำเนินคดีได้ บางคนก็อาจจะดำเนินคดีด้วยความริษยา เพราะว่าโสคราเตสมีลูกศิษย์ลูกหามากนั่นเอง ท่านบอกว่าคนเป็นจำนวน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

มากมักจะตกอยู่ในความโง่เขลา ชอบดูถูกเหยียดหยามซึ่งกันและกัน และก็มักจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของคนอื่น การที่คนเรายอมตัวให้เป็นทาสผู้อื่นนั้นถือว่าไม่เป็นตัวของตัวเอง คนเราควรจะพยายามทำตัวให้เป็นตัวของตัวเอง มีความคิดเป็นอิสระ เพราะว่าคนเรานั้นไม่ใช่สัตว์ จะได้ตกอยู่ในอำนาจของคนโน้นคนนี้ แล้วแต่เขาจะใช้ แล้วแต่เขาจะเลือกใส่ใส่ส่ง เขาจะให้กินก็ได้กิน เขาจะไม่ให้กินก็ได้กิน มนุษย์เราเป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพึ่งตัวเอง รู้จักเป็นตัวของตัวเอง

ในแง่ของการเมือง โสคราเตสก็เป็นฝ่ายอภิชนาธิปไตย คือเป็นฝ่ายอภิสิทธิ์ชน คือท่านถือว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นไม่ได้ผลอะไรหรอก นักประชาธิปไตยทั้งหลายก็มักจะคุยโวด้วยกันทั้งนั้นว่าจะทำให้เกิดประโยชน์แก่มนุษยชาติ ทำประโยชน์ให้แก่สังคม แต่ว่าโดยภาคปฏิบัติแล้วนักประชาธิปไตยทั้งหลายไม่ค่อยจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมจริงๆ ถ้าหากว่าอภิสิทธิ์ชนนั้นเป็นคนที่ดี มีความรู้ มีความสามารถ มีเงิน มีทองมากแล้ว เขาก็อาจจะไม่โลภไม่โหด ไม่ต้องการที่จะกอบโกยหรือคอร์รัปชั่นต่อไปอีก เขาก็อาจจะปกครองบ้านเมืองด้วยความดี เพราะฉะนั้นโสคราเตสจึงมีหัวไปในทางอภิสิทธิ์ชน คือถือว่าการปกครองแบบอภิสิทธิ์ชนนี้ดีกว่าการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่เป็นประชาธิปไตยจริงๆ เพราะบางคนอาจจะใช้สิทธิของตัวที่มีอยู่นี้ไปในทางที่ผิด อาจจะมีการยอมตัวเป็นทาสหรือเป็นลูกมือของผู้อื่นได้ เพราะฉะนั้นการปกครองแบบนั้นก็ไม่มีความหมายอะไร สู้ให้คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีอำนาจซึ่งเราเรียกว่าอภิสิทธิ์ชน

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

นี่ปกครองเสียดีกว่า นี่เป็นพระศนะของโสกราตีส และนอกจากนั้น ท่านถือว่าการเมืองนี้ไม่ใช่อาชีพของท่าน ท่านไม่ได้มีอาชีพเป็นนักการเมือง แต่คนทั้งหลายก็คิดว่าท่านเป็นนักการเมือง ทั้งนี้เพราะว่าท่านมีลูกศิษย์ลูกหามาก คนก็คงจะนึกว่าท่านนี้อาจจะใช้ลูกศิษย์ลูกหาของท่านนี้เพื่อสร้างบารมีในด้านการเมืองต่อไป แต่ความจริงโสกราตีสนี้ดำเนินชีวิตแบบปรัชญาเมธีมาจนกระทั่งถึงอายุ ๗๐ ท่านก็ไม่ได้แสดงความโน้มแน้วไปในทางที่จะต้องการเป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียง แต่ว่าท่านต้องการที่จะสอนเด็กทั้งหลายให้รู้จักเป็นตัวของตัวเอง เป็นคนมีเหตุผล เพราะฉะนั้นเขาก็เลยยื่นข้อหาให้กับท่านว่าท่านช่องสุ่มผู้คนบ้าง หรือไม่เชื่อคำสอนในทางศาสนาต่างๆบ้าง ไม่เชื่อพระผู้เป็นเจ้าบ้าง ความจริงแล้วโสกราตีสเป็นคนที่มีความเชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้า แต่พร้อมกันนั้นโสกราตีสก็ต้องการให้คนเป็นตัวของตัวเองด้วยเหตุผล เพราะว่าตอนที่เขาจะให้ท่านสารภาพผิดในโรงศาลนั้นท่านบอกว่า “ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามเฉพาะคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ข้าพเจ้าจะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของใครทั้งสิ้น” นี่แสดงให้เห็นว่าโสกราตีสนั้นเป็นคนที่มีความเคารพ มีความเชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง แต่ว่าการที่จะตั้งข้อหาท่านว่าเป็นคนที่มีหัวแอนด์ศาสนาหรือว่าไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้านั้น นับว่าเป็นข้อหาที่ฉกรรจ์และเป็นข้อหาที่ตั้งได้ง่าย สำหรับที่จะให้เกิดประชามติในทางที่ไม่ชอบพอโสกราตีส แต่อย่างไรก็ตามคนที่ชอบพอโสกราตีสนั้นมีมาก แต่ว่าเป็นเด็กหนุ่มๆเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่คนที่มียศถิพลมีอำนาจไม่ค่อยชอบท่าน เพราะฉะนั้นโสกราตีสจึงได้ถูกจับ การที่โสกราตีสถูกจับไปนี้ความจริงเขาก็ไม่อยากจะเอาท่านไปฆ่าไปแกว

ปรัชญา ประยูตต์ ชุตตะวัน ตก

อะไรหรอก แต่ว่าต้องการให้ท่านยอมสารภาพว่าท่านผิดไปแล้ว บัดนี้ท่านได้สำนึกผิดแล้ว อะไรต่างๆ เหล่านี้ เขาจึงเอาท่านไปขังไว้ถึง ๓๐ วัน แต่ว่าท่านไม่ยอมที่จะละอุดมคติของท่าน ท่านยอมตายเพื่ออุดมคติ ท่านปฏิเสธการชักนำที่ลูกศิษย์ลูกหาพยายามที่จะให้ท่านหลบหนีออกจากที่คุมขัง ท่านถือว่าการกระทำอย่างนั้นมันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายนั้นจะไม่ใช่ธรรม กฎหมายนั้นจะไม่ใช่ แต่เมื่อมันยังเป็นกฎหมายอยู่ เราก็จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายนั้น เพราะว่าถ้าแต่ละคนไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎหมายก็เป็นเศษกระดาษ ไม่มีความหมายอะไร สังคมก็จะเป็นความไร้ระเบียบ กฎหมายเปรียบเสมือนเชือกที่ร้อยรัดดอกไม้ทั้งหลายให้เป็นพวงมาลัยให้เป็นระเบียบ เพราะฉะนั้นเราจะทำลายกฎหมายไม่ได้ ท่านจึงยอมตายด้วยการดื่มยาพิษ และการดื่มยาพิษของท่านก็เป็นการดื่มด้วยความเต็มใจ ท่านยกถ้อยยาพิษขึ้นดื่มและกินอนตายอย่างสงบ ความจริงนี่ก็เป็นความผิดหวังของพวกที่เป็นศัตรูของท่าน เพราะว่าศัตรูของท่านไม่ต้องการที่จะฆ่าท่านหรอก แต่ว่าต้องการที่จะให้ท่านสารภาพผิด และการที่โสคราเดสตายนี้นับว่าเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของโสคราเดส ถ้าโสคราเดสหนี คำสอนของตนเองที่ได้สอนมาตั้งหลายสิบปีก็ไม่ได้ผลอะไร และการที่ท่านได้ยอมตายเพื่ออุดมคติ ทำให้คำสอนของท่านศักดิ์สิทธิ์ เพราะฉะนั้นการตายของโสคราเดสจึงถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ในแนวความคิดของท่าน เป็นการสวมมงกุฎให้แก่การสำเร็จแห่งชีวิตของท่าน และเป็นสมุฏฐานทางปรัชญา ที่นักปรัชญาทั้งหลายจะต้องประพฤติปฏิบัติตามต่อไป ถึงกับว่าชาว

ป ร ำ ข ำ ป ร ำ ข ำ ป ร ำ ข ำ

กรุงเอเธนส์ที่มีความเคารพในโสกราตีส ในตอนหลังได้เขียนหนังสือขึ้นมาบอกว่าต่อมากาลได้กลับคำพิพากษาลงโทษผู้ที่ลงโทษโสกราตีส แต่นี่เขาบอกว่านี่เป็นเรื่องที่เขียนขึ้น ไม่มีความหมายอะไร ผิดหลักประวัติศาสตร์

สำหรับเรื่องโสกราตีสนี้เวลาก็หมดพอดี ผมก็คิดว่ายุติไว้เพียงแค่นี้ คราวหน้าผมจะได้เอาปรัชญาอื่นๆมาเสนอท่านผู้ฟังต่อไป.

สวัสดีครับ

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๐

๑๐

ลัทธิไซนิค แอนติสเทนีส และ ดีโอเยเนส

การดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ

สวัสดีครับ

ปรัชญาที่จะบรรยายในวันนี้กระผมให้ชื่อว่า ลัทธิไซนิค (Cynicism) คำว่า ไซนิค นี่เป็นชื่อที่อาจจะรู้จักกันน้อยหรือไม่เคยได้พบ แต่ในภาษาอังกฤษก็มักจะเอามาใช้เสมอ ลัทธินี้เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นในสมัยของโสกราตีสนี่เอง ผู้ที่ให้กำเนิดลัทธินี้ก็คือ แอนติสเทนีส (Antisthenes) สำหรับแอนติสเทนีสผู้นี้เกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๙ และถึงแก่กรรมเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๕ เราจะเห็นได้ว่า แอนติสเทนีสผู้นี้มีอายุน้อยกว่าโสกราตีสประมาณ ๒๖ ปี ท่านเป็นชาวกรุงอะเธนส์ แต่ว่าท่านมีเลือดของทาสชาวแคว้นเทรซ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

ผสม เพราะฉะนั้นเราก็อาจจะถือว่าท่านเป็นคนกึ่งไทกึ่งทาส คือ ไม่ใช่เป็นเสรีชนอย่างเต็มที่ ในตอนแรกๆท่านได้ศึกษาอยู่กับจอร์จิสต์และโปรดิคัสชั่วระยะเวลาหนึ่ง และต่อมาท่านก็ได้ตั้งสำนักของตัวเองขึ้น

การมีชื่อเสียงของโสกราเดสเป็นที่เลื่องลือไปทุกหนทุกแห่งว่าเป็นมหาปราชญ์ เรียกว่าเป็นปรัชญาเมธีที่มีคนเคารพทั่วบ้านทั่วเมือง เมื่อแอนดิสเธเนสได้ทราบข่าวเช่นนั้น ท่านก็ได้พาลูกศิษย์ลูกหาอพยพไปศึกษาอยู่กับโสกราเดส และตอนที่ท่านไปนั้น ท่านก็ไปอาศัยอยู่ที่ปิริอุส ซึ่งเป็นตำบลอยู่ห่างจากเมืองอะเธนส์พอสมควร คือว่ามีระยะทางห่างจากตัวเมืองประมาณ ๔ - ๕ ไมล์ ท่านจะต้องเดินทางเที่ยวไปเที่ยวมา ตอนเช้าก็ไปสำนักโสกราเดส ตอนเย็นก็กลับ คิดแล้วที่จะต้องเดินทางประมาณวันหนึ่ง ๑๐ ไมล์ (๑๖ กม.) เราก็ทราบอยู่แล้วว่า คนเราปกตินั้นเดินทางก็ประมาณชั่วโมงละ ๒ ไมล์ นี่ก็เรียกว่าเดินค่อนข้างเร็ว เพราะฉะนั้นการเดินทางนี้ก็กินเวลาพอสมควร ถ้าเรามานึกถึงสมัยนี้ที่เด็กจะต้องเดินทางไปโรงเรียน แม้ว่าระยะทางอาจจะไม่ไกลนัก แต่บางทีก็ต้องใช้เวลาานาน เช่น ต้องรอรถที่จะขึ้นรถได้ เพราะว่าตอนเช้าตอนเย็นนี้รถประจำทางมักจะแน่นเหลือเกิน พวกเด็กทั้งหลายที่จะต้องไปศึกษาเล่าเรียนก็ต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมากในการที่จะขึ้นรถ และจะต้องขึ้นไปเบียดเสียดกับคนโดยสารในรถ แต่ว่าในสมัยของแอนดิสเธเนสท่านเดินทางด้วยการเดินเท้า เพราะฉะนั้นการเดินทางไปมาของท่านก็ไม่ลำบากอะไร เพียงแต่ว่ากินเวลานานหน่อยเท่านั้น

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติวัน ตก

เมื่อท่านไปศึกษาอยู่กับโสกราตีสเป็นเวลาานพอสมควรแล้ว ท่านก็ได้มาพัฒนาสำนักของท่านขึ้น และได้เป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิ ไชนิกขึ้น แต่ว่าคำว่าลัทธิ ไชนิก จะแปลว่าอย่างไร หรือว่าเป็น มาอย่างไรรู้สึกว่ายังไม่ตกลงกันแน่นอน แต่ว่ามีคำที่มาเป็น ๒ ทางด้วยกัน อย่างไรก็ตามสำหรับเนื้อหาของปรัชญาไชนิกนั้น ก็คือว่า เราจะต้องลดความต้องการในทางเนื้อหนังลงให้เหลือเท่าที่ จำเป็นจริงๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ดวงวิญญาณมีอิสระ ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์อยู่ที่การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ที่ลัทธินี้ได้อบรมสั่งสอน อย่างนี้ก็เพราะเห็นว่าความต้องการในทางเนื้อหนังหรือว่าในทางวัตถุนี้ เราไม่สามารถที่จะสนองมันได้เต็มที่ เมื่อเรามีอย่างนี้แล้วเราอยาก ได้อย่างนั้นต่อไปอีก เมื่อได้อย่างนั้นมาแล้ว เรายังอยากได้อย่าง นั้นต่อไปอีก ความต้องการในทางภายนอก ในทางวัตถุ หรือในทาง เนื้อหนังนั้นเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเขามีความต้องการด้วยกันทั้งนั้น แต่ ความปรารถนาสิ่งภายนอกนั้น นอกจากเราไม่สามารถที่จะทำให้ มันเต็มเพราะว่าความต้องการนี้มันเหมือนหนึ่งกองไฟ กองไฟเรา ใส่เชื้อเข้าไปมันก็ไม่รู้จักเต็ม ยิ่งใส่เข้าไปมากเท่าไร มันก็ยิ่งลุกโพลง มาก มันก็ยังต้องการเชื้อเพลิงมากขึ้นเท่านั้น ทะเลมหาสมุทรแม้ ว่าจะมีน้ำไหลลงไปก็สายๆก็ไม่เคยที่จะทำให้ทะเลต้องเต็มอิมไป ด้วยน้ำ ความต้องการในทางวัตถุก็เช่นเดียวกัน เมื่อเราจะสนอง ความต้องการในทางวัตถุ สมองเท่าไรก็ไม่รู้จักเต็ม เรียกว่า *ถมไม่ รู้จักเต็ม* เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านก็บอกว่าให้บรรเทาความต้องการลง เสียบ้าง เพราะถ้าหากว่าเรารู้จักบรรเทามันลง เมื่อความต้องการ ในทางวัตถุหรือในทางเนื้อหนังมันลดน้อยลง ก็เลสต่างๆก็ลดน้อย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ลงไปด้วย แต่ก็ไม่ใช่หมายความว่าเราจะทำลายกิเลสด้วยการอดอาหารโดยสิ้นเชิง ความจริงอาหารนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิต แต่ว่าการบริโภคอาหารเกินพอดีนั้นมันก็เป็นอันตรายต่อชีวิตเหมือนกัน เพราะบางคนรับประทานเสียจนกระทั่งกระเพาะย่อยไม่ไหวแล้วก็ตาย นี่เรียกว่าถือคติชนิดที่ว่า กินให้ท้องแตกดีกว่าของเหลือ นี่เขาเรียกว่า ปรัชญาการกิน คนประเภทนี้ก็มีอยู่ เห็นของที่จะต้องทิ้งแล้วก็เสียดายเหลือเกิน เพราะฉะนั้นก็พยายามรับประทานเข้าไป นั่นก็อร่อยนี่ก็อร่อย แต่ไม่ได้นึกถึงความสามารถแห่งท้องหรือกระเพาะว่ามันจะรับได้แค่ไหน ท้องมันรับเกินพอดีเรียกว่าโอเวอร์ไป มันก็ย่อยไม่ไหว ย่อยไม่ทัน ในที่สุดก็อดตายไปบ้าง หรือว่าต้องเข้าโรงพยาบาลบ้าง เพราะฉะนั้นการถือคติที่ว่า กินให้ท้องแตกดีกว่าของเหลือ จึงรู้สึกว่าเป็นคติแบบซุกก เรียกว่าพอเจของดี ๆ เข้าก็ว่ากันเต็มทีที่เดียว ไม่รู้จักประมาณ อย่างนี้ก็เป็นอันตราย การที่แอนดิสเธเนสได้สอนว่าให้เราลดความต้องการทางเนื้อหนังและทางวัตถุลงให้เหลือเท่าที่จำเป็นจริง ๆ นั้น ก็เพื่อที่จะให้วิญญาณของเรามีอิสระ เพราะว่าดราบิดที่เรากังวลอยู่กับวัตถุ อยู่กับความสุขในทางเนื้อหนังมากขึ้นเท่าไร ความกังวลก็มีมากขึ้นเท่าไร วิญญาณของเราก็เป็นอิสระน้อยลงเท่านั้น จิตของเราก็มีกิเลสเข้ามาครอบงำ จะทำอะไรก็ทำไม่ได้อย่างเสรี มีความเป็นห่วง มีความกังวล เพราะในหลักของศาสนาก็สอนไว้ว่า ถ้าหากว่าเรามีความต้องการ คือมีตัณหามากเท่าไร ความยึดมั่นถือมั่นก็มากเท่านั้น มีความยึดมั่นถือมั่นมากเท่าไร ความทุกข์ก็มีมากเท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเราต้องการที่จะคลายความทุกข์ให้มันน้อยลง ลดความทุกข์ให้น้อยลง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เราก็ต้องบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นลง การที่จะบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นลง เราก็ต้องบรรเทาต้นเหตุคือความต้องการลงเสีย แต่ว่าถ้าเราจะตัดอาหารเสียทั้งหมดก็ไม่ได้ เพราะว่าชีวิตร่างกายของเรานั้นอยู่ด้วยอาหาร อาหารเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิต แต่ว่าถ้ารับประทานเกินพอดี มันก็เป็นอันตรายเหมือนกัน ที่ลัทธิเซนิกนี้ต้องการให้เราลดความต้องการในทางเนื้อหนัง หรือในทางวัตถุลง เพื่อให้วิญญาณมีอิสระมีเสรีภาพมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าความสุขที่แท้จริงของมนุษย์นั้นมิได้อยู่ที่อาหารอย่างเดียว มิได้อยู่ที่วัตถุทั้งหลายอย่างเดียว แต่มันอยู่กับอะไรอีกหลายอย่าง คนที่มีเงินมากมาย คิดว่าเขาเป็นสุขเต็มที่แล้วหรือ เขาก็ยังมีความกระตือรือร้นอยากจะได้ต่อไปอีก มีบ้านหลังหนึ่งแล้วก็อยากจะมีหลังใหม่ต่อไปอีก มีรถยนต์คันหนึ่งแล้วก็ยังอยากจะมีหลายคัน หรือว่ามีภริยาคนหนึ่งแล้วก็อยากจะมีหลายคนต่อไปอีก ความต้องการเหล่านี้มันก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราไม่รู้จักควบคุมจิตใจปล่อยให้เป็นไปตามความต้องการตามความปรารถนา โลกมันก็จะเกิดความยุ่งเหยิง เกิดความวุ่นวาย เกิดการทะเลาะวิวาทอะไรต่างๆ ขึ้น หรือนอกจากนั้นความต้องการในทางวัตถุนี้ นอกจากว่าจะเป็นของภายนอก ซึ่งบางครั้งเราก็หาได้ บางครั้งเราก็หาไม่ได้ หากคนไปติดวัตถุภายนอกมากๆ เข้า ถ้าในเวลาใดวัตถุที่เราติดอยู่ไม่มี เราก็เป็นทุกข์ อย่างเช่นคนติดสุรา ถ้าเวลาใดไม่มีสุราดื่ม เวลานั้นก็รู้สึกวุ่นวาย หงุดหงิด หรือว่าคนที่ติดหมา ถ้าหากว่าไม่มีหมา รับประทาน ไม่มีพลูรับประทาน ในที่สุดก็จะเป็นลม หรือว่าคนติดเฮโรอีนติดยาฝิ่นอะไรนี่ก็ทำนองเดียวกัน เพราะฉะนั้นในวัตถุซึ่งเป็น

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

สิ่งภายนอกนี้ มันมีจำกัด และบางทีก็หาได้ยาก และบางทีเมื่อเราต้องการมันขึ้นมา เราก็หามันไม่ได้ แล้วเราก็เป็นทุกข์ แต่ว่าในด้านของจิตใจนั้นมันเป็นสิ่งที่เราจะหาได้ ความสุขในทางจิตใจนั้นเราหาได้ทุกเมื่อ และหาได้โดยที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นแต่เพียงว่าเราทำจิตใจของเราให้สงบ ทำจิตใจของเราให้สบาย ไม่ยุ่งเกี่ยว ไม่กักรวกับโลกภายนอก ในทางวัตถุหรือเนื้อหนังมังสาอะไรให้มันมากเกินไปนัก ความสุขใจมันก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในทางศาสนาจึงถือว่าการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ทำจิตใจให้เหินห่างจากวัตถุภายนอกได้มากเท่าไร ความสุขก็จะเกิดมากเท่านั้น และนี่แหละเป็นความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ นอกจากเราจะขจัด หรือว่าบรรเทาความต้องการในทางวัตถุในทางเนื้อหนังลงแล้ว นั่นคือเราจะต้องดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและอย่างฉลาด ถ้าหากว่าไม่ดำรงชีวิตในทางที่ชอบธรรม ไปดำรงชีวิตในทางที่ทุจริตฉ้อโกงเขา แม้ว่าเราจะมีเงินมีทอง ก็ใช่ว่าจะมีความสุข เพราะว่าเราอาจจะกลัว อาจจะเกรงว่าเขาจะจับได้ เขาจะเอาไปเข้าคุกเข้าตะรางอะไรต่างๆ เสียชื่อเสียงอย่างนี้ก็ทำให้เกิดเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นชีวิตที่แท้จริงก็คือว่า เราต้องการความสุข และความสุขที่แท้จริงของมนุษย์นี้ก็คือการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องอย่างชอบธรรมด้วยความฉลาด เพราะฉะนั้น แอนดิสเทนสันนี่ท่านจึงมีคติที่ว่า ท่านไม่ต้องการที่จะครอบงำเป็นเจ้าของในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้มันมากเกินไป เพราะว่าการที่เราไปครอบครองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้มันมาอยู่ในครอบครองของเรา ความจริงไม่ใช่เพียงแค่เราครอบครองมันเท่านั้น มันก็ครอบครองเราด้วย มันก็เป็นนายเราด้วย เช่น เรามีทรัพย์สินสมบัติเรียกว่า

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต

เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติ ทรัพย์สมบัตินั้นมันก็ครอบครองเรา เพราะมันทำให้เราเป็นห่วง ทำให้เราเป็นกังวล เท่ากับมันเป็นนายเรา เรามีภริยาเรามีสามี ก็นี้กว่าเราเป็นเจ้าของภริยา เป็นเจ้าของสามี ความจริงสามีหรือภริยานั้นก็เป็นเจ้าของเราด้วย เพราะว่าเกิดมีความห่วงกังวลซึ่งกันและกัน เรามีลูก เราเป็นเจ้าของลูก พร้อมกันนั้นลูกก็ครอบครองจิตใจของเรา เพราะเราจะต้องคอยเป็นห่วงเป็นกังวลต่อลูก เพราะฉะนั้นวัตถุนี้ ถ้าหากว่าเราครอบครองมากเท่าไร ความทุกข์ก็มีมากขึ้นเท่านั้น เช่นที่พระท่านสอนไว้ว่า ถ้าหากว่ามีความยึดถือว่า นี่วัตถุ ความรู้สึกว่า นี่ของกู มันก็ตามมา ถ้าเรามีความยึดมั่นว่านี่เป็นตัวเรามากเท่าใด ความยึดมั่นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของเราก็มีมากขึ้นเท่านั้น และเมื่อเรามีความยึดมั่นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของเรามากเท่าใด เราก็เป็นทุกข์มากเท่านั้น เพราะฉะนั้นการที่ทำความจิตใจของเราให้มันว่างจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้มากเท่าใด ความสุขก็เกิดมากเท่านั้น เพราะฉะนั้นความสุขที่แท้จริงไม่ใช่เป็นความสุขที่เราจะต้องแสวงหาทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนังมังสา แต่ความจริงมันอยู่ที่จิตใจ อยู่ที่ภายในตัวเราเอง และเป็นการแสวงหาที่ง่าย เป็นการแสวงหาที่ไม่ต้องลงทุนอะไรทั้งสิ้น แต่สำหรับแอนดิสเธนีสนี้ ท่านถือมากจนเกินไปจนกระทั่งไม่มีความสนใจไยดีกับการครองชีวิต เครื่องนุ่งห่มจะเป็นอย่างไร จะปุષะขาดกะรุ่งกะริ่งก็ไม่ว่า อย่างนี้ก็เกินไป เพราะการที่จะอยู่ในสังคมมนุษย์นี้ เราจะต้องรู้จักระเบียบของสังคมว่า สังคมนี้นี้เขามีความประพฤติ เขามีการปฏิบัติอย่างไร การประพฤติปฏิบัติตัวของเราอย่างนี้จะถือว่าเป็นการเหมาะสมกับสังคมนั้นๆ หรือไม่ เช่นเราจะ

ป ร ำ ข ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

ถือว่า ถ้าหากว่าเราไม่ต้องการที่จะยึดถือเราก็คงจะหลุดลุ่ยเหล่านี้ให้หมด เสื้อผ้าก็ไม่ต้องนุ่งกันละ เพราะว่าเราเกิดมาก็ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่มา เรามามีที่หลัง แล้วเราจะต้องมากังวลกับสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ทำไม เราต้องคิดว่า มนุษย์เรานี้ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายนั้นมันมีตามธรรมชาติ มันมีอย่างไร มันก็เป็นอยู่อย่างนั้น ธรรมชาติให้มันแค่นั้น มันก็เอาแค่นั้น แต่ว่ามนุษย์เราก็คือว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์อื่นๆ ถ้าเราจะดำรงชีวิตอย่างสัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่ถือว่าเราเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นมนุษย์เราก็ต้องแสวงหาเครื่องนุ่งห่มมาปกปิดร่างกายของเรา การแสวงหาเครื่องนุ่งห่มมาปกปิดร่างกายของเรานี้ เราก็มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ในขั้นแรกๆเราก็คงจะเอาเพียงใบไม้เข้ามาปกปิดร่างกาย ต่อมาเราก็คงจะเอาหนังสัตว์มาปกปิดร่างกาย ต่อมาเราก็มียุคเสื้อผ้ามาปกปิดร่างกาย สมัยเดิมๆก็เพียงแค่ทำเพื่อพนักายปิดอวัยวะที่น่าละอายเท่านั้น แต่ว่าต่อมาเมื่อโลกเจริญขึ้น ความวิจิตรบรรจงก็มีมากขึ้น จะต้องมีการแต่งตัวให้ทันสมัย สมัยนิยมเขาแต่งตัวอย่างนี้ เราก็ตองแต่งอย่างนี้ ถ้าไปแต่งอย่างนั้น มันล้าสมัย อะไรต่างๆเหล่านี้ นี่ก็เรียกว่าเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่ง แต่ถ้าหากว่าพัฒนากันจนเกินไป บางทีมันก็เกินกระเปาะของเรา ก็เป็นทุกข์อีกเหมือนกัน เพราะว่าถ้าหากว่าเราจะเอาให้ทันสมัยให้ล้าสมัยให้ทันเขาเสียหมด โดยเราไม่คิดถึงอัตภาพของเรา สังขารของเรา หรือว่าร่างกายของเรา บางทีมันก็ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนสำหรับแอนติสเทนสนี้ ท่านออกจะเป็นคนที่ปฏิบัติเกินพอดีไปสักหน่อย เสื้อผ้าของท่านก็ขาดๆวันๆปุๆปะๆ จนกระทั่งโสโคราเดส

ป ร ิ ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เคยทักในทำนองล้อๆ แอนดิสเทนเนส เพราะว่าแอนดิสเทนเนสนั้นอยู่ในฐานะเป็นลูกศิษย์ บอกแอนดิสเทนเนสว่า ฉันเห็นอะไรในตัวท่าน ประปรังไปหมดแล้ว คือเสื้อผ้ามันเหมือนกับมีรูอะไรต่างๆ ความจริงรูต่างๆ เหล่านี้มันเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ เพราะว่าเสื้อผ้านี้มันเก่าๆ เข้า ก็มีรูที่โน่นบ้าง มีรูที่นี่บ้าง ถูกหนามเกี่ยวบ้าง อะไรบ้าง อย่างนั้นอย่างนี้บ้าง แต่สมัยนี้ทั้งๆ ที่เรามีเสื้อผ้าสวยงามๆ ตัดมาใหม่ๆ เราก็กินชุดสำหรับทำให้มันประปรังเป็นรูที่โน่นบ้าง เป็นช่องที่นี่บ้าง ดูๆ แล้วก็คล้ายๆ กับว่าเรากลับไปหาสมัยของแอนดิสเทนเนสนั่นเอง

เมื่อโสกราตีสถึงแก่กรรมแล้ว ท่านก็ได้ทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์ต่อมาอีก และท่านก็ได้เลือกเอาโรงยิมแห่งหนึ่งที่ไซโนซาร์เกส โรงยิมไซโนซาร์เกส (Cynosarges) นี้ หรือว่าบางทีเขาก็เรียกว่า ดอกพิช (Dogfish) ถือว่าเอาสถานที่นี้เป็นศูนย์กลางของการบรรยาย เพราะเป็นสถานที่ที่คนทั่วไป จะเป็นคนชั้นต่ำก็ดี จะเป็นคนต่างชาติหรือคนที่เกิดผิดกฎหมายก็ดี สามารถเข้าไปฟังคำบรรยายในที่นั้นได้ทั้งนั้น แต่ในสถานที่บางแห่ง คนชั้นต่ำหรือว่าพวกที่เป็นลูกทาสเขา หรือว่าคนที่เกิดผิดกฎหมายอะไรต่างๆ นี้ไม่มีสิทธิที่จะเข้าไปฟังคำบรรยายก็มี เพราะฉะนั้นสำนักของท่านนี้เป็นสำนักที่เปิดโอกาสให้กับคนทุกชั้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ให้การอุปถัมภ์คนยากจน หรือคนที่เป้นทาส หรือคนที่เกิดผิดกฎหมายซึ่งสังคมเขารังเกียจ การที่แอนดิสเทนเนสได้ให้ความอุปถัมภ์อย่างนี้เป็น การสังคมสงเคราะห์เหมือนกัน แต่โดยเหตุที่สำนักของท่านนี้มาตั้งที่โรงยิมไซโนซาร์เกส เพราะฉะนั้นลัทธิของท่านเขาก็เลย

ป ร ำ ข ำ ป ร ะ ช ู ก ต์ ช ุ ต ต ะ ว ัน ต ก

เรียกว่า ลัทธิไซนิก คำว่า *ไซนิก* ก็อาจจะเนื่องมาจากคำว่า *ไซโน-ชาร์เกส* ซึ่งเป็นล่านักสอนของท่านก็ได้ หรือบางท่านบอกว่ามันอาจจะมาจากคำว่า *Canine* ซึ่งแปลว่า *สุนัข* ทั้งนี้เพราะว่า แอนติสเทนเนสหรือว่าลัทธินี้ส่งเสริมให้คนดำรงชีวิตตามธรรมชาติ ชนิดถอยหลังเข้าหาธรรมชาติ เพราะจริงอยู่ สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้มันดำรงชีวิตอย่างธรรมชาติ มันสบาย ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับบ้านช่อง ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับอาหารการกิน ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับครอบครัวอะไรต่างๆ อยากจะไปไหนก็ไปอย่างอิสระ ดูๆ แล้วก็น่าอิจฉา เพราะฉะนั้นตัวแอนติสเทนเนสนั้นก็ดี หรือว่าลูกศิษย์ลูกหาของท่านต่อมาก็ดี เกิดไปอิจฉาชีวิตของสัตว์ คือเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้มันสบาย มนุษย์เราหาสิ่งต่างๆ เข้ามาทำให้เป็นกังวลต่างๆ เพราะฉะนั้นลัทธิไซนิกจึงอาจจะมาจากคำว่า *Canine* ซึ่งแปลว่า *สุนัข* ก็ได้ โดยเหตุที่ว่า แอนติสเทนเนสเป็นบุคคลที่ให้ความอุปถัมภ์ ให้ความเห็นใจคนยากจน คนที่เป็นทาสเขาหรือว่าคนที่เกิดผิดกฎหมาย เพราะฉะนั้นท่านก็ทำตัวเป็นแบบอย่างสำหรับคนเหล่านี้ นั่นคือพยายามแต่งตัวอย่างกรรมกร แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าขาดๆ วีนๆ แล้วก็สอนคนทั้งหลายเหล่านั้นโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน และโดยเหตุที่ว่า คนมั่งมีทั้งหลายมีครูอาจารย์ ที่เขาได้รับสมัครเอามาเป็นลูกศิษย์มากมายเหลือเกิน เพราะว่าใครก็อยากจะได้คนมั่งมีเป็นลูกศิษย์ เพราะว่ามีลูกศิษย์เป็นคนมั่งมีนั้นสบาย บางทีครูก็กลายเป็นคนที่ฐานะดีไปด้วย ถ้าหากว่ามีลูกผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นศิษย์ เราก็พลอยมีเกียรติไปด้วย เพราะบางทีก็ทำให้เราเป็นคนที่มีอิทธิพลในสังคม เพราะว่ารูมมนตรีนคน

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

นั่นก็ลูกศิษย์เรา นายกฯ ก็ลูกศิษย์เรา อธิบดีคนนั้นก็ลูกศิษย์เรา
 คือว่าผู้หลักผู้ใหญ่ในวงการบ้านการเมืองล้วนเป็นลูกศิษย์เราทั้งนั้น
 หรือว่าเศรษฐีคนนั้นก็ลูกศิษย์เรา คนนี้ก็ลูกศิษย์เรา คนมั่งมีทั้ง
 หลายในประเทศก็เป็นลูกศิษย์เราทั้งนั้น อย่างนี้เราจะเห็นได้ว่าการ
 ที่จะหาลูกศิษย์ที่รุ่มรวย หรือว่าที่พ่อแม่เป็นคนมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่
 อย่างนี้ รู้สึกว่าใครๆก็ต้องการทั้งนั้น แต่ว่าสำหรับคนจนๆไม่มี
 ค่าเล่าเรียน ไม่มีเสื้อผ้าจะสวมใส่อย่างนี้ บางทีก็ไม่มีใครอยากจะ
 ไปสอนนัก เพราะว่าสอนแล้วก็รู้สึกว่าจะไม่ค่อยจะได้อะไร ชีวิตจิตใจ
 ก็ไม่สดชื่นอะไรต่างๆเหล่านี้ แต่ว่าไม่ใช่หมายความว่า บุคคลเหล่านี้
 นี้จะเป็นบุคคลที่สังคมไม่เอาใจใส่เลยเลย สังคมที่เขาเอาใจใส่บุคคล
 เหล่านี้ก็มี ส่วนมากก็เป็นพวกที่ใจบุญหวังการกุศล ไม่ใช่ประเภท
 ทำบุญเพื่อเอาหน้า หรือเอาดิบเอาดีในการประกวดประชัน หรือว่า
 ในการแข่งขันอะไรกันในงานอื่น ๆ แอนดิสเทนสกีปรารภน่าจะ
 ให้คนจนๆได้รู้จักวิธีดำเนินชีวิตในทางที่ถูกในทางที่ชอบ ท่านก็เอา
 คนเหล่านี้มาเลี้ยง ให้การอบรม ให้การศึกษา เพราะว่าคนจนๆนี้
 ไม่ใช่จนไปเสียทุกอย่าง บางทีสติปัญญาของเขาอาจจะมั่งมีก็ได้
 บางคนที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีแล้ว อาจจะกลายเป็นนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตขึ้นมาก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่คนจนๆขาดการ
 เหลียวแลนี้ อาจจะทำให้ขาดสมองของประเทศไปเป็นจำนวนมาก
 เรานึกหรือว่าเด็กที่วิ่งไล่วัวไล่ควายอยู่ในทุ่งนาจบเพียงแค่ประถม ๔
 แต่ที่ไม่มีเงินที่จะไปศึกษาเล่าเรียนในชั้นมัธยมหรือชั้นมหาวิทยาลัย
 นั้นเป็นเด็กโง่ๆเสมอไป เด็กเหล่านี้เมื่อสมัยเรียนหนังสืออาจจะได้
 เปอร์เซ็นต์สูง อาจจะสอบได้ถึง ๗๐ - ๘๐ เปอร์เซ็นต์ ถ้าหากว่าเรา

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เอามาเลี้ยงดูในทางที่ถูกที่ชอบ ก็อาจจะเรียนสำเร็จปริญญา หรือ อาจเป็นกำลังอันสำคัญของประเทศชาติต่อไปในภายหน้าก็ได้ แต่ว่า โดยที่เราปล่อยให้เพชรนี้จมอยู่ในตมในปลักควายเสียหมดก็เลย ไม่ได้เพชร เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าจะมีสังคมใดได้สังเคราะห์เอา บุคคลเหล่านี้ขึ้นมา คล้ายๆกับว่าไปเอาเพชรที่อยู่ในโคลนในตมมา เจียรใน เราก็อาจจะได้เพชรเม็ดงามๆอีกมากมาย เพราะฉะนั้น การที่แอนดิสเทนสปรารถนาที่จะส่งเสริมและให้การสนับสนุนแก่ คนจนนี้ จึงนับว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยกุศลจิตอย่างสูง และนอกจากนั้นท่านยังไม่ยอมรับลูกคนที่เป็นครุษฐิคนที่มั่งมีมา เป็นลูกศิษย์ เพราะเกรงว่า ถ้าหากว่ายอมรับพวกลูกเศรษฐีลูกผู้ดี เข้ามาแล้ว จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสำนักของท่าน และ คนเหล่านี้อาจจะมาถูถูกเหยียดหยามลูกคนจนๆ ลูกของพวกทาส ลูกของพวกที่เกิดผิดกฎหมาย มันก็จะทำให้เกิดปมด้อยในสังคม เพราะฉะนั้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา ท่านจึงไม่ยอมรับพวกลูกเศรษฐี ลูกคนมั่งมี หรือลูกคนมีอำนาจวาสนาทั้งหลาย รับเฉพาะลูกคนจนๆ หรือลูกทาส หรือลูกคนที่เกิดผิดกฎหมายเท่านั้น ที่นี้สำนัก ไชนิกรหรือลัทธิไชนิกรนี้ที่ได้เจริญมีชื่อเสียงขึ้นมา ไม่ใช่เพราะ แอนดิสเทนสคนเดียว แต่เพราะว่าท่านได้ลูกศิษย์ที่สามารถคนหนึ่ง คือ ดิโอเยเนส (Diogenes) ดิโอเยเนสผู้นี้เกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐ คือตอนที่ดิโอเยเนสเกิดนั้น แอนดิสเทนสนั้นก็มีอายุราว ๓๑ ก็เรียกว่าแอนดิสเทนสนั้นยังอยู่ในวัยหนุ่ม แต่ตอนที่ดิโอเยเนสมาศึกษาเล่าเรียนนั้น แอนดิสเทนส ก็อยู่ในวัยกลางคน สำหรับดิโอเยเนสผู้นี้ เดิมทีเดียวท่านเป็นคน

ป ร ิ ช ฎ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว น ต ก

มั่งมี ได้เคยเป็นนายธนาคารอยู่ที่เมืองซิโนป (Sinope) แต่ต่อมาธนาคารของท่านได้ล้มละลาย ท่านเลยกลายเป็นบุคคลที่ล้มละลายไปด้วย ท่านต้องได้รับความอับอายขายหน้า จนกระทั่งอยู่ในเมืองซิโนปไม่ได้ คล้ายๆว่าประชาชนในเมืองซิโนปรังเกียจท่าน ไม่ต้องการจะเห็นหน้าท่าน เพราะคนล้มละลายนี้เขาถือว่าเป็นบุคคลที่ได้สร้างหนี้สินขึ้นมากมายเหลือเกิน และบางที่เป็นพวกฉ้อฉลหรือว่าคดโกงอะไรต่างๆก็มี เพราะฉะนั้นสังคมเขาก็เลยรังเกียจ เมื่อสังคมรังเกียจ ท่านก็ต้องระเห่เร่ร่อน ดิโอเยเนสได้ทราบว่าเป็นแอนดิสเธเนสเป็นบุคคลที่เป็นลูกศิษย์ของโสคราเตสและได้ตั้งสำนักไซนิกขึ้น และท่านผู้นี้ได้รับคนจนๆไปเป็นลูกศิษย์ลูกหาไว้มากมาย มีชื่อเสียงมาก ดิโอเยเนสก็อยากจะไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของแอนดิสเธเนสในตอนแรกๆเมื่อท่านเข้าไปสมัครเป็นลูกศิษย์ของแอนดิสเธเนสนั้น แอนดิสเธเนสไม่ยอมรับก็เพราะท่านถือว่าดิโอเยเนสเป็นคนมั่งมีหรือว่าเป็นนายธนาคารมาก่อน แต่ว่าดิโอเยเนสนั้นก็ไม่ได้เลิกความเพียร ก็ได้พยายามอ่อนน้อมอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดแอนดิสเธเนสเห็นว่าดิโอเยเนสนี้มาศึกษาเล่าเรียนด้วยจิตเป็นกุศลก็เลยรับไว้เป็นลูกศิษย์ และดิโอเยเนสผู้นี้แหละที่ทำให้แอนดิสเธเนสมีชื่อเสียง ทำให้ลัทธิไซนิกเป็นที่รู้จักของประชาชนชาวกรีกทั่วไปอย่างกว้างขวาง ที่เป็นแบบนี้เราจะเห็นได้ว่ามีอยู่มากมายหลายลัทธิหลายศาสนาด้วยกัน ซึ่งบางทีกลายเป็นศาสนาที่มีชื่อเสียง กลายเป็นลัทธิที่มีชื่อเสียงขึ้นมาเพราะลูกศิษย์ อย่างในคริสต์ศาสนาในสมัยพระเยซูก็ยังไม่มีคนนับถือมากมายอะไรนัก แต่ว่าพระเยซูได้ลูกศิษย์คือเซนต์พอล ซึ่งได้พัฒนาลัทธิคำสอนนี้ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา จน

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ค ก

กระทั่งเวลานี้มีประชาชนที่นับถือคริสต์ศาสนาดังหลายร้อยล้านคน หรือว่าโสคราเตสก็มีลูกศิษย์ที่เป็นผู้เชิดชูให้ท่านมีชื่อเสียงขึ้นมา ซึ่งลูกศิษย์สำคัญของท่านก็คือพลาโต ซึ่งผมจะได้บรรยายหลังจาก จบลัทธิไซนิกแล้ว หรือว่าในลัทธิเต๋าของจีน เล่าจื๊อ ก็เป็นบุคคล ที่มีชื่อเสียงขึ้นมาด้วยลูกศิษย์ คือ จวงจื๊อ เป็นผู้อธิบายคำสอน ของท่าน ในลัทธิไซนิกนี้ก็เช่นเดียวกัน ลำพังในสมัยแอนดิสเทนเนส เองก็ยังไม่มียี่ชื่อเสียงมากมายอะไรนัก แต่ว่าดิโอเยเนสผู้นี้แหละที่ พยายามทำให้คำสอนของอาจารย์เป็นที่รู้จัก เป็นที่นิยมนับถือกัน ทั่วไป และทำให้อาจารย์ได้รับการยกย่องนับถือเป็นเวลาหลายร้อย ปี เพราะฉะนั้นดิโอเยเนสจึงเป็นบุคคลที่เราควรจะได้ศึกษา สำหรับ ท่านผู้นี้ เมื่อได้มาฝากตัวอยู่กับแอนดิสเทนเนส ก็พยายามที่จะปรับ ตัวให้เข้ากับแอนดิสเทนเนสและบรรดาลูกศิษย์ลูกหาในสำนักนี้ นั่น คือท่านแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ แล้วก็สพายย่าม ถือไม้เท้าอย่าง คนขอทาน และก็มีสุนัขตามไปตัวหนึ่ง และในคราวหนึ่งท่าน พยายามไปเอาพวกกลังไม้มาต่อๆกันเข้าทำเป็นบ้าน ทำเป็นที่อยู่ ท่านรู้สึกอิจจาริษาชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่ายๆของพวกสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นท่านจึงพยายามที่จะเลียนชีวิตแบบสัตว์ คือเอา สุนัขมาเป็นนิมิตหมายของท่าน คือท่านเลียนแบบสุนัข ท่านนอน บนพื้นดินและก็รับประทานทุกสิ่งทุกอย่างเท่าที่พบ ได้อะไรก็ รับประทานอย่างนั้นเหมือนสุนัขเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่า ใครไปดูรูปของดิโอเยเนสก็จะพบว่าเขาทำเป็นรูปคนถือไม้เท้าและ กินงูเสื้อผ้าเก่าๆขาดๆ แล้วในมือก็ถือสิ่งที่คล้ายๆกับว่ากะลา ขอทาน แล้วก็มีสุนัขตัวหนึ่งยืนอยู่ใกล้ๆท่าน นี่เป็นสัญลักษณ์ของ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต ก

ดิโอเยเนสและเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิไซนิค เวลาท่านเดินทางไป
ที่ไหน เมื่อท่านไปเห็นเด็กเอามือขวักน้ำขึ้นมาดื่ม ท่านก็นึกว่าเออ
อย่างนี้สบายดี ก็เลยโยนแก้วโยนถ้วยชามทิ้งเสีย ดื่มน้ำง่าย ๆ
อย่างนี้ดีกว่า อย่างนี้เป็นต้น การดำรงชีวิตของท่านเป็นการดำรง
ชีวิตแบบง่าย ๆ และนี่เป็นแบบหนึ่งของลัทธิไซนิค พวกสาวกใน
ลัทธินี้ได้ประพฤติปฏิบัติเอาอย่างกันสืบ ๆ มา สำหรับลัทธิไซนิคนี้
เพียงเริ่มต้น ยังไม่จบ ผมจะขอต่อลัทธินี้ในคราวหน้า เพราะวันนี้
หมดเวลาแล้ว ผมขอยุติไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดิ์

๔ กันยายน ๒๕๑๐

๑๑

ดิโอเยเนส กับ พระเจ้าอะเลกซานเดอร์
ควรศึกษาธรรมชาติ ไม่ใช่อธิบายโลก
ให้ดำรงชีวิตง่าย ๆ ตามแบบธรรมชาติ

สวัสดีครับ

เมื่อคราวที่แล้วผมได้บรรยายปรัชญาตะวันตก เรื่องลัทธิ
ไซนิคมาถึงดิโอเยเนส ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของลัทธินี้ เพราะ
ว่าเป็นคนที่ทำให้ลัทธิไซนิคเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายและท่านผู้นี้ก็
ได้เคยมีชีวิตรุ่งโรจน์มาก่อน คือได้เป็นนายธนาคาร แต่ด้วยความ
ไม่เที่ยงของบรรดาลสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ชีวิตย่อมมีลุ่ม ๆ ดอน ๆ และ
ดิโอเยเนสก็ตกอยู่ในสถานะเช่นนั้น นั่นคือต่อมาท่านกลายเป็น
บุคคลล้มละลาย การที่ท่านได้รับความผิดหวังในชีวิตอย่างมากนี้เอง
ซึ่งทำให้ท่านมองเห็นว่า ชีวิตของเราเนี่ยมันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพราะฉะนั้นท่านก็พยายามที่จะแสวงหาความสงบ ซึ่งในทางวัตถุไม่สามารถจะอำนวยความสะดวกให้ท่านได้ ท่านก็พยายามสืบเสาะหาครูอาจารย์ที่จะให้การศึกษาคำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะ แล้วในที่สุดท่านก็ไปเป็นลูกศิษย์ของแอนดริสเซน เมื่อท่านได้เป็นลูกศิษย์ของแอนดริสเซนแล้วท่านก็ได้พยายามที่จะประพฤติปฏิบัติตามแบบที่สำนักไซนิกได้อบรมสั่งสอน เพราะว่าในลัทธินี้ไม่ต้องมีการให้สมาชิกในคณะเป็นผู้มีชีวิตฟุ่มเฟือย ต้องการให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ต้องมีการจะมีอะไรมารกรุงรังทำให้ชีวิตมีความทุกข์ เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตของพวกไซนิก จึงเป็นการดำเนินชีวิตชนิดที่ว่าหันกลับไปหาธรรมชาติ นั่นคือด้วยการเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กินอย่างง่าย ๆ นอนอย่างง่าย ๆ อยากรจะนอนที่ไหนก็นอน อาจจะเป็นตามใต้ต้นไม้ อาจจะเป็นตามเรือนร่าง อาจจะเป็นข้างเสาโบสถ์เสาวิหารอะไรต่าง ๆ เวลาจะรับประทานอาหาร มีอะไรก็รับประทานอย่างนั้น ไม่ต้องคำนึงว่ามันจะเอร็ดอร่อยแค่ไหนเพียงไหน นี่เป็นแบบของลัทธิไซนิกซึ่งคล้าย ๆ กับนักบวชในอินเดีย ทั้งนี้ก็เพราะดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ลัทธินี้ได้รับอิทธิพลจากตะวันออกมาไม่น้อย เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตจึงมีอะไรที่คล้ายคลึงกันกับศาสนาในอินเดียอยู่มาก

สำหรับดิโอเยเนสผู้นี้ท่านเป็นคนที่ไม่พยายามจะทำให้ใครต้องได้รับความทุกข์เดือดร้อน พร้อมกันนั้นท่านก็ไม่ยอมรับนับถือกฎหมายทั้งหลายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมา และได้ประกาศตัวเองเป็นพลเมืองของโลกซึ่งเขาเรียกว่า Kosmopolites ก่อนกว่าพวกอื่นๆ เช่นพวกสโตอิกได้ประกาศเสียอีก คือเมื่อคนเราเป็นพลเมืองของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

โลก ไม่สังกัดประเทศใดประเทศหนึ่งแล้ว การจะไปไหนมาไหนก็ไปอย่างสะดวกสบาย ไม่ต้องถือพาสปอร์ต ไม่ต้องทำวีซ่า อยากจะไปไหนก็ไป ใครอยากจะทำก็ทำไป ฉันไม่คำนึงถึงอะไรทั้งนั้น เพราะว่าฉันไม่เคารพกฎหมาย ฉันถือว่าเรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือกฎหมาย เมื่อพวกนี้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศาสนา ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องไปขึ้นอยู่กับกฎหมายต่อไป เพราะฉะนั้นในการที่ท่านจะเดินทางไปไหนมาไหนนี้เอง คราวหนึ่งท่านได้ถูกพวกโจรสลัดจับแล้วได้ขายให้เป็นทาสแก่เซเนียดส เซเนียดสผู้นี้เป็นชาวเมืองคอร์นธ์ เมื่อเซเนียดสได้ซื้อดิโอเยเนสไปแล้ว ได้ถามดิโอเยเนสว่าท่านทำอะไรได้บ้าง เพราะตามปกติในเมื่อได้ซื้อทาส เห็นว่าคนไหนมีรูปร่างหน้าตาดีซื้อไปก็ต้องสอบถามความรู้ความสามารถเสียก่อน แล้วจึงจะมอบหมายการทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถนั้นๆ ในทำนองเดียวกันเซเนียดสก็ได้ถามดิโอเยเนสว่าท่านทำอะไรได้บ้าง ดิโอเยเนสก็บอกว่า “ข้าพเจ้าปกครองมนุษย์ได้” เราจะเห็นได้ว่าคำพูดนี้เป็นคำพูดที่แสดงถึงความเชื่อมั่นในตัวเอง แสดงให้เห็นว่าฉันไม่ใช่ทาสธรรมดา เป็นคนที่มีความรู้ ความคิด เซเนียดสเห็นว่าดิโอเยเนสผู้นี้ตอบชอบกล ท่านนึกว่าคนนี้อาจจะเป็นนักปราชญ์ก็ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงได้มอบหมายให้ดิโอเยเนสเป็นครูสอนลูกๆ เมื่อเห็นว่าท่านสอนลูกๆ ได้ดี มีประสิทธิภาพ ลูกก็ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาด้วยความตั้งใจได้ผลดี ท่านก็มอบตำแหน่งให้เป็นผู้จัดการทรัพย์สินในบ้าน ซึ่งปรากฏว่าท่านสามารถทำหน้าที่ของท่านได้ จนกระทั่งได้รับการยกย่องจากนายว่า เป็นบุคคลที่เป็นอัจฉริยะที่ดีมาก หรือว่าเป็นอัจฉริยะบุคคล

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

ซึ่งหาผู้เสมอเหมือนไม่ได้ ถึงกับยอมเชื่อฟังคำแนะนำของดิโอเยเนส เพราะตามปกติที่นายจะเป็นผู้ออกคำสั่ง บ่าวหรือทาสจะเป็นผู้ทำตามคำสั่งเท่านั้น แต่ว่าโดยเหตุที่ดิโอเยเนสนี้เป็นคนมีสติปัญญา ลึกซึ้งและเซเนกาเดสก็เป็นคนดี รู้จักว่าใครดีใครไม่ดี แม้เขาจะอยู่ในฐานะที่เป็นทาส แต่ทว่าเป็นทาสที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ก็ยกย่องให้สมควรแก่ชีวิตของความเป็นปราชญ์และก็เชื่อฟัง ไม่ถือว่านี่เป็นทาส เมื่อเห็นว่าดิโอเยเนสนี้แนะนำอะไรในทางที่ดีๆ ท่านก็ประพฤติปฏิบัติตาม ดิโอเยเนสนี้เป็นคนที่ดำเนินชีวิตแบบง่ายๆ เรื่อยมากระทั่งกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ซึ่งในสมัยนั้นก็นับว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่ง จะเป็นรองก็แต่พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราชเท่านั้น พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราชนั้นเป็นที่รู้จักกันไม่เฉพาะในประเทศกรีซเท่านั้น แต่รู้จักกันทั่วโลก ถือว่าเป็นวีรบุรุษ เพราะพระองค์ได้แผ่อาณาเขตปกครองได้ยกลูกกองทัพต่างๆ มาพิชิตเอเชียกลาง จนกระทั่งเข้ามียึดส่วนหนึ่งของประเทศอินเดียได้ นับว่าเป็นวีรบุรุษในทางตะวันตกที่สามารถพิชิตดินแดนอันสำคัญๆ ของอินเดียลงได้ ทั้งๆ ที่พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์เป็นผู้มีชื่อเสียงอย่างนั้น ดิโอเยเนสทั้งๆ ที่ไม่ได้ก่อสงคราม ไม่ได้เป็นวีรบุรุษอะไร แต่ก็มีความสามารถเป็นที่ลือกระฉ่อนทั่วไป เกือบจะเรียกว่าดีเสมอพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ก็ได้ ท่านเป็นผู้มีพรสวรรค์ในการได้วาตะ คือไม่ว่าจะมีการอภิปรายหรือมีการโต้แย้งกันที่ไหน ท่านไม่เคยพลาด ท่านมักจะไปร่วมการอภิปรายการโต้เถียงอะไรต่างๆ เสมอ แล้วท่านก็มีเสรีภาพในการที่จะพูดอะไรได้อย่างเต็มที่ และก็ถือว่าความเป็นผู้มีเสรีภาพ การมีเสรีภาพใน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

การพูดนี้เป็นความดีทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะถ้าหากว่าเราต้องการให้สังคมเป็นสังคมที่มีจิตใจกว้างขวาง เป็นประชาธิปไตยแบบเสรีกันจริงๆ แล้วก็ต้องให้ทุกคนพูดได้อย่างเสรี เพราะฉะนั้นท่านจึงได้พยายามใช้เสรีภาพในการพูดให้มากที่สุด และท่านก็ใช้เสรีภาพในทางที่ถูกต้อง แปลว่าพูดได้ดีมากทีเดียว แต่ว่าเรื่องของเสรีภาพนี้ก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความรู้เป็นใหญ่ คนเราถ้ามีพื้นฐานความรู้ไม่ดี หากให้เสรีภาพมากเกินไป บางทีอาจจะใช้เสรีภาพในทางที่ไม่ดี อาจจะก่อให้เกิดความไม่มั่นคง ความไม่สงบ ความไม่เรียบร้อยให้แก่สังคมก็ได้ เพราะฉะนั้นเสรีภาพนี้จะให้กันจริงๆ ก็หมายความว่าทุกคนจะต้องเป็นคนมีความรู้มีสติรอบคอบในการที่จะใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ใครอยากพูดก็พูดไป โดยที่ไม่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน อย่างนั้นก็ถือว่าเป็นการใช้เสรีภาพในทางไม่เหมาะสม นอกจากว่าท่านจะมีเสรีภาพในการพูดและเป็นคนพูดเก่งแล้ว ยังเป็นผู้พูดที่ตกลงขบขัน ทำให้ผู้ฟังเกิดความครึกครื้นสนุกสนานรื่นเริงไปตามคำพูดของท่านเสมอ และได้แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นคนฉลาด ซึ่งเกือบจะเรียกว่าไม่มีที่ติ ท่านได้กล่าวกระแนะกระแหนสตรีคนหนึ่ง คือตามลักษณะของดิโอเจนีสี่ชอบเป็นแบบ Satirist คือ ชอบวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางกระแนะกระแหนอะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็มีสตรีคนหนึ่งคุณเขาเอาศีรษะจดพื้นเบื้องหน้ารูปที่ศักดิ์สิทธิ์ คือไปสวดอ้อนวอนต่อพระผู้เป็นเจ้าแล้วก้มลงกราบ แล้วท่านก็พูดกระแนะกระแหนสตรีผู้นั้นว่า เธอไม่กลัวหรือที่ต้องอยู่ในท่าที่หยาบคายเช่นนั้น ในเมื่อพระผู้เป็นเจ้าอาจอยู่เบื้องหลังก็ได้ เพราะว่าทุกหน

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชู ต ตะ ว ัน ต ก

ทุกแห่งเต็มไปด้วยพระผู้เป็นเจ้าของทั้งนั้น ในเมื่อคนทั้งหลายถือว่าพระผู้เป็นเจ้าของอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เมื่อเราไปก้มกราบพระผู้เป็นเจ้าของทางหน้าของเรานี้แสดงความเคารพ แต่ว่าทางหลังนี้ ถ้าเรามองอีกแง่หนึ่งจะเห็นว่า ไม่เป็นการเคารพพระผู้เป็นเจ้าของเลย ถ้าหากว่าจะมองในแง่นี้ แหมรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่หยาบ เป็นเรื่องที่น่าอัปอาย เป็นเรื่องที่น่าขายหน้า เพราะว่าสมมุติว่าพระผู้เป็นเจ้าของหรือเทพเจ้าทั้งหลายนี้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง การที่จะไปทำอะไรบางอย่างในที่ที่นึกว่าไม่มีใครเห็นอะไรต่างๆเหล่านี้ แต่เทพเจ้าก็มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ท่านก็ยอมเห็น หรือว่าการจะเข้าห้องน้ำอะไรต่างๆเหล่านี้ไม่อายเทพเจ้าบ้างหรือ หรือนอกจากนั้นในประเทศกรีซในเวลานั้นมีพวกโสเภณีมาก และพวกโสเภณีนี้นี่ เมื่อมีลูกขึ้นมา ก็ไม่ทราบว่าเป็นพ่อใคร แม่ใครไม่รู้ว่ามีลูกไม่มีพ่อ พ่อแม่เหมือนกัน แต่ไม่รู้ว่าเป็นคนไหนเป็นพ่อกันแน่ เพราะฉะนั้นการที่เราพูดว่าลูกไม่มีพ่อนั้นความจริงไม่ถูก คนทุกคนต้องมีพ่อทั้งนั้น เป็นแต่เราอาจจะไม่ทราบว่าเป็นพ่อใคร เพราะอย่างโสเภณีนี้นี่ก็เรียกว่าสำส่อนเต็มที่ จนกระทั่งไม่รู้ว่าเป็นคนไหนเป็นพ่อที่แท้จริง เมื่อพวกนี้มีลูกออกมาแล้วก็ต้องปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ เพราะอาชีพของเขามีอยู่ จะมาตั้งอกตั้งใจดูแลเลี้ยงดูลูกก็ลำบาก จะเอาที่ไหนกิน เพราะไม่มีสามีที่จะมาส่งเสีย ก็จะต้องหากินตามลำแข้งของตัวเอง เพราะฉะนั้นเขาจึงปล่อยปละละเลยลูก พวกลูกๆเหล่านี้ไม่ได้รับการศึกษาก็มักจะเป็นเด็กเกกมะเหรกเกเร บางทีก็ชอบก่อความวุ่นวายในสังคม บางทีเห็นคนมากมายเดินไปเดินมา ก็เอาก้อนดินก้อนอิฐก้อนหินไปขว้าง จะถูกหัวใครก็ไม่รู้ แต่รู้สึกว่าเป็นความสนุกอย่างหนึ่งของเด็ก

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

ดิโอเยเนสเห็นพวกเด็กๆ เหล่านี้ประพฤติในฐานะที่ไม่ดีไม่งามเช่นนั้น วันหนึ่งท่านก็บอกกับพวกเด็กๆ ว่า “เจ้าหนู พวกเจ้าระวังให้ตึนนะ ที่เจ้าขว้างๆ ไปนะประเดี๋ยวจะไปโดนหัวพ่อเจ้า” เพราะว่าเด็กเหล่านั้นไม่รู้ว่าเป็นใครเป็นพ่อ เพราะแม่เป็นโสเภณี แต่ถ้าหากว่าบังเอิญใครที่เดินมา หินที่ขว้างไป อาจไปถูกพ่อของเจ้าก็ได้ตึนนะ หรือว่าดิโอเยเนสมีลักษณะที่ว่าไม่ชอบคนที่แต่งตัวเป็นแบบอย่างสมัยนี้ เขาเรียกว่า กะเทย คือผู้หญิงก็พยายามแต่งตัวให้เป็นผู้ชาย ผู้ชายก็พยายามแต่งตัวให้เป็นผู้หญิง ทำกิจกรรมการยกทรงกระดุงกระดิง บางทีก็ยิ่งกว่าผู้หญิงเสียอีก ดิโอเยเนสเห็นบุคคลประเภทนี้ก็รู้สึกรำคาญ บางทีเวลาจะออกจากบ้านก็ตัดลอนแล้วก็ใส่น้ำอบน้ำหอมให้ฟุ้งไปหมด บางทีก็ยิ่งกว่าผู้หญิงทั่วไปเสียอีก ดิโอเยเนสเห็นเข้าก็รำคาญ บางทีพวกนี้ก็อยากมาถามปัญหาท่านอยู่เหมือนกัน เมื่อใครมาถามปัญหากับดิโอเยเนส ถ้าดิโอเยเนสเห็นว่าผู้ชายคนนี้หรือเด็กหนุ่มคนนี้แต่งตัวอย่างกะเทย ท่านก็จะบอกว่า “ฉันจะไม่ตอบปัญหาของท่านจนกว่าท่านจะบอกฉันว่าท่านเป็นเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชาย” ท่านเป็นคนที่ชอบกระแหนะกระแหน เมื่อเห็นว่าเด็กคนนี้เป็นเด็กผู้ชาย แต่ชอบแต่งตัวเป็นผู้หญิง บางทีก็ไปเซตลอนบ้าง เอาไว้ผมยาวและไปตัดผมเสียบ้าง เขียนคิ้วทาปากใส่น้ำหอม บางทีบางคนแต่งตัวแล้วสวยกว่าผู้หญิงก็มี แต่ว่าผู้หญิงก็แต่งเป็นผู้ชาย ผู้ชายแต่งเป็นผู้หญิง ผู้ชายไปทำตัวเป็นผู้หญิงอย่างนี้ก็เป็นบุคคลที่เรียกว่าวิปริตผิดปกติ เรียกว่า อปกติ หรือเรียกว่า Abnormal ไปเสียแล้ว ดิโอเยเนสบอกว่า บอกฉันเสียก่อนว่าท่านเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แล้วฉันจะตอบปัญหา อย่างนี้ก็

ป ร ิ ช ฌ ู า ป ร ะ ย ุ ก ต์ ช ุ ค ต ะ ว ัน ต ก

เรียกว่าเป็นการพูดกระแนะกระแหน และออกจะปากตะไกรสั๊กหน่อย

โดยเหตุที่ชื่อเสียงของดิโอเยเนสนี้เป็นที่รู้จักทั่วไปทุกหนทุกแห่งเช่นนี้ จนกระทั่งพระเจ้าอะเลกซานเดอร์เองก็ยังไปพบดิโอเยเนส เพราะทรงคิดว่าดิโอเยเนสซึ่งมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทุกหนทุกแห่งนี้เป็นบุคคลอย่างไร รูปร่างเป็นอย่างไร อะไรต่างๆเหล่านี้ ความจริงวัยของดิโอเยเนสกับพระเจ้าอะเลกซานเดอร์นี้ห่างกันมาก เมื่อพระเจ้าอะเลกซานเดอร์เป็นผู้ที่มีชื่อเสียง มีคนรู้จักทั่วไปและได้ทราบว่ามีคนอีกคนหนึ่งมีชื่อเสียงโล่งๆพระองค์ขึ้นมามีอำนาจนี้ ก็อยากจะรู้อยากจะเห็น ครั้นวันหนึ่งพระองค์ได้เสด็จไปยังเมืองคอรีนธ์ แล้วก็ไปหาดิโอเยเนส เมื่อตอนที่พระองค์เสด็จไปหาดิโอเยเนสนั้นเป็นเวลาที่ดีโอเยเนสนอนตากแดดอยู่ จะเรียกว่านอนอาบแดดอยู่ก็ได้ คือว่าเขามักจะเอาน้ำมันมาทาตัว น้ำมันมะกอกบ้าง อะไรบ้าง ในประเทศนั้น น้ำมันมะกอกมีมาก เพราะฉะนั้นเขาก็ใช้กันได้ฟุ่มเฟือย เามาเช็ดตัวเพื่อให้ร่างกายมีผิวพรรณผ่องใส หรือว่าเป็นการชำระมลทินแล้วก็นอนผึ่งแดด พระเจ้าอะเลกซานเดอร์เสด็จไปถึงก็รู้ว่านี่คือดิโอเยเนส ก็เห็นดิโอเยเนสทำไม่รู้ไม่ชี้ นอนอยู่นั่น แทนที่จะลุกขึ้นแสดงความเคารพในฐานะที่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ก็เฉยๆ พระองค์ก็ตรัสบอกว่า “เรานี้คืออะเลกซานเดอร์กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่” ดิโอเยเนสตอบว่าอย่างไรรู้ไหม? ท่านตอบออกไปว่า “ข้าพเจ้าคือดิโอเยเนส สุนัขตัวหนึ่ง” เท่านั้น เพราะฉะนั้นนี่เป็นสุนัขตัวหนึ่งก็ไม่ต้องแสดงความเคารพอะไร ไม่ใช่คน ข้าพเจ้าเป็นเพียงสุนัขตัวหนึ่งเท่านั้น พระเจ้าอะเลกซานเดอร์แทนที่จะกริ้ว กลับชอบบอกชอบใจว่า เออ ดิโอเยเนสนี่ฉลาด คือว่า

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

แกไม่ทำความเคารพ ก็รู้จักเสี่ยง แกบอกว่า ข้าพเจ้าเป็นสุนัขเสีย ก็หมดเรื่องหมดราวไป

พระเจ้าอะเลกซานเดอร์ก็เลยตรัสบอกกับดิโอเยเนสว่า “ท่านชอบใจอะไรก็ขอให้บอกเรามาเถิด เราจะให้” ดิโอเยเนสก็ยกอดคนอีกเหมือนกันบอกว่า “ขอพระองค์เสด็จออกไปยืนให้พ้นแสงแดดเสียหน่อย พระองค์ม้ายืนนี้มาบังแสงแดด” นี่เรามาคิดว่าขนาดดิโอเยเนสนี้กล่าวพูดอย่างนั้นเมื่อแผ่นดินเป็นแผ่นดินของพระเจ้าอะเลกซานเดอร์ แต่ว่าดิโอเยเนสกลับทูลให้พระเจ้าอะเลกซานเดอร์ออกไปอย่ามาบัง อะไรต่างๆ เหล่านี้ก็รู้สึกว่คำพูดของดิโอเยเนสนี้ทำให้พระเจ้าอะเลกซานเดอร์นี้โปรดปรานเป็นพิเศษ แทนที่จะกริ้วกลับโปรดปรานมากขึ้น รับสั่งว่า “ถ้าหากว่าข้าพเจ้าไม่ได้เป็นอะเลกซานเดอร์ละก็ ข้าพเจ้าอยากจะเป็นดิโอเยเนส” เพราะว่าเป็นคนที่มีชื่อเสียง มีคนรู้จักโดยไม่ต้องทำสงครามอะไรทั้งสิ้น ดาราบอกว่ากษัตริย์ที่เป็นนักรบและปรัชญาเมธีผู้นี้ได้ถึงแก่กรรมในวันเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๒๒๐ ตอนนั้นพระเจ้าอะเลกซานเดอร์มีพระชนม์เพียง ๓๓ พรรษา แต่ว่าดิโอเยเนสมีอายุได้ ๙๐ ปี ชาวคอรีนธ์รู้สึกเสียอกเสียใจมากที่ดิโอเยเนสได้ถึงแก่กรรมไป จึงได้สร้างอนุสาวรีย์ของท่าน แต่ไม่ใช่รูปของดิโอเยเนส แต่ว่าเป็นสุนัขหินอ่อนเอาไปประดิษฐานเอาไว้บนหลุมฝังศพของท่าน เพราะว่าท่านถือว่าการบำเพ็ญชีวิตแบบธรรมชาติ แบบสุนัข คือสุนัขนี้อยากจะกินอะไรมันก็กิน อยากจะนอนที่ไหนมันก็นอน ชีวิตเรานี้มันยุ่งเปล่าๆ เป็นมนุษย์มันยุ่งจริงๆ หาสิ่งโน้นหาสิ่งนี้ หาให้แก้ตัวทั้งนั้น เพราะฉะนั้นประชาชนทั้งหลายเลยสร้างรูปสุนัขไว้บนหลุมฝังศพของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ท่าน เวลาเคารพท่านก็เท่ากับเคารพสุนัขไปด้วย ซึ่งความจริงแล้ว เมืองซิโนปี้เป็นเมืองที่ท่านเคยเป็นนายธนาคาร และเมื่อล้มละลาย ทางบ้านทางเมืองเขาก็รังเกียจ เขาก็ขับไล่ท่านออกจากบ้านจากเมือง ถึงกระนั้นเมื่อท่านตายไปแล้ว ชาวเมืองซิโนปี้ได้นึกถึง ความดีของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นชาวเมืองซิโนปี้ เพราะฉะนั้น ชาวเมืองซิโนปี้เลยสร้างอนุสาวรีย์ให้กับท่านด้วยเหมือนกัน

ในเรื่องของปรัชญาไซนิกี้ เขาถือว่า เราควรจะศึกษาธรรมชาติ ไม่ใช่อธิบายโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ คนเราเวลานี้มักจะชอบอธิบายโลก เรื่องจักรวาลอะไรต่างๆ ซึ่งตัวเองไม่เคยรู้ แต่เรื่องธรรมชาติอยู่ใกล้ๆตัวนี้กลับไม่ศึกษา ไม่พยายามที่จะค้นคว้าศึกษา เรื่องธรรมชาติ กลับไปอธิบายเรื่องที่อยู่นอกตัว มนุษย์เราก็มักจะเป็นเช่นนั้น เพราะการที่จะอธิบายสิ่งนอกตัวนี้ มันอธิบายยาก แต่ว่าเรื่องในตัวเราเอง เราไม่เคยพิจารณา เหมือนกับว่าโทษของคนอื่น เรามองเห็น แต่โทษของเรา เรามองไม่เห็น โทษของคนอื่นนิดเดียว ก็คุ้ยเขี่ยขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ มาตำหนิติเตียน บางทีโทษของตัวเองเท่าภูเขาเลากา มองไม่เห็น เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า ลักษณะของปรัชญาที่แท้จริงนั้นก็คือ จริยศาสตร์ เพราะจริยศาสตร์นี้จะสอนเรื่องความดีความชั่วว่า ความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร แต่เวลานี้ก็ไม่ใช้เรื่องที่ผมจะอธิบายจริยศาสตร์ ผมจะเก็บไว้ก่อน แต่ว่าข้อสำคัญ ปรัชญาที่แท้จริงมีหลายอย่าง เช่น อาจจะเป็นทางอภิปรัชญา อาจจะเป็นทางการเมือง อาจจะเป็นทางเศรษฐกิจ อาจจะเป็นทางประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นทางมานุษยวิทยา อะไรต่างๆ ได้ทั้งนั้น แต่ว่าปรัชญาที่แท้จริงในความคิดเห็นของดิโอเยเนสคือ

ป ร ำ ข ญ ำ ป ร ะ ช ุ ก ต์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งแต่ละคนนี้ควรจะบำเพ็ญชีวิตอย่างไร จุดมุ่งหมายของชีวิตเป็นอย่างไร ตามทฤษฎีของท่าน จุดมุ่งหมายของชีวิตคือความสุข นี่ก็เป็นที่ยู้งกันทั่วๆ ไปทุกคนว่า จุดมุ่งหมายของเราก็คือต้องการความสุข แต่ว่าเราจะไม่พบความสุขนี้ในการแสวงหาความสนุกสนานเลย จะพบก็เฉพาะในชีวิตแบบง่าย ๆ ตามธรรมชาติ เป็นอิสระจากการช่วยเหลือจากสิ่งภายนอกทั้งปวงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ถ้าทราบใดที่เรา ยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งภายนอกมากเท่าไร เราก็คือทุกข์มากเท่านั้น เพราะเราจะต้องคอยระวังกลัวว่าเขาจะเกลียดชัง กลัวว่าเขาจะไม่ช่วยเหลือเรา จะต้องคอยเอาอกเอาใจเขาอยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะว่าจะต้องพึ่งผู้อื่น ในทางพระพุทธศาสนาก็สอนให้เราพึ่งตัวเอง ไม่ใช่พึ่งผู้อื่น ดีโอเนนส์ก็เหมือนกัน ท่านสอนให้เราพยายามเปลื้องตัวให้เป็นอิสระจากสิ่งภายนอก ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ซึ่งความเป็นอิสระนั้น ท่านบอกว่า เราจะบรรลุถึงได้ก็ด้วยการชนะตัณหาให้ได้เท่านั้น ถ้าทราบใดที่เรายังมีตัณหาอยู่ มันก็หนีความสุขทุกขไม่พ้น เรามีตัณหามาก ความยึดมั่นถือมั่นคืออุปาทานก็มีมาก เมื่อมีอุปาทานมาก ความทุกข์ก็มีมาก ทีนี้เราจะตัดตัณหา มันก็ยาก เพราะฉะนั้นวิธีที่ดีก็คือว่าพยายามเอาชนะตัณหา ต้องเอาชนะมัน ไม่ใช่หนีมัน เราต้องสู้กับมัน แต่ว่าสู้อย่างมีปัญญา อย่างใช้ปัญญาพยายามพิชิตมันให้ได้ เพราะแม้ว่าความสุขสำราญจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ความสุขสำราญนั้นจะต้องเป็นผลจากความพยายามของตนเอง คือว่าความสุขสำราญนี้แม้จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามให้คนได้มี

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ความสุขสำราญ ความสุขสำราญทุกคนอาจจะมีได้ แต่ว่าความสุขสำราญนั้นจะต้องเป็นผลจากแรงงานและความพยายามของตนในทางที่ชอบ และทั้งจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความเศร้าโศกเสียใจขึ้นในภายหลัง อะไรก็ตามที่เราทำไปแล้วแม้ว่าจะเป็นความสนุกสนาน ถ้าหากว่ามันก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวเราก็คือ แก่สังคมก็ดี ในภายหลัง การกระทำอย่างนั้น ความสุขสำราญอย่างนั้น ไม่ใช่ความดี ไม่ใช่ความสุขแท้จริง และความสุขสำราญนี้มันเป็นเรื่องที่แปลก เวลาที่เราต้องการจะได้มัน มันก็มักจะหลบหนีเราเหมือนกับเงา ถ้าหากว่าเวลาเราจะจับมัน เงาก็จะวิ่งหนีเราไปด้วย พร้อมกันนั้นถ้าเราวิ่งหนีมัน มันก็จะวิ่งตามเราไป นี่สังเกตเห็นง่าย ๆ เรื่องของเงานี้ง่ายทีเดียว เวลาเราวิ่งจับเงา เงาก็หนีไปทุกที แต่ว่าเวลาเราวิ่งหนีเงา เงาก็วิ่งตามเรามา เวลาที่เราต้องการความสุข เราก็มักจะหาความสุขไม่ได้ มันมักจะหนีไป แต่ว่าเมื่อเราจับมันมาได้แล้ว เมื่อเราได้มันมาสมตามที่ต้องการแล้ว ความทุกข์ที่ไม่ประสงค์ก็มักจะเกิดขึ้นตาม เพราะว่าอะไรก็ตาม จะหนีอนิจจังไม่พ้น เมื่อเราประสบสิ่งใด การพลัดพรากจากสิ่งนั้นมันก็ต้องมีเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นเวลาคนที่ต้องการอะไรสักอย่างหนึ่งที่ตนรักจะต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ก่อนจะได้มาจะต้องไล่ตามมันอย่างมากเหลือเกิน แต่เมื่อได้มาแล้ว บางทีแทนที่จะมีความสุข กลับมีความทุกข์หนักขึ้นอีก เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่าชีวิตที่ดีที่สุดก็คือชีวิตที่มีคุณธรรม ต้องมีวิถีทางที่รู้จักมีความพอออกพอใจ ถ้าหากว่าตราบดีที่เรายังมีความพอกพอใจกับความมั่งคั่งสมบูรณ์ ทรัพย์สินเงินทองอะไรต่างๆอยู่ ความมั่งคั่งสมบูรณ์

ป ร ั ข ญ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ นั้นจะทำลายสันติสุขของเรา เพราะว่าเมื่อเรามีทรัพย์สินเงินทองมาก เราก็มีความกังวลมาก เพราะฉะนั้นความสุขจริงๆ ก็คือการบำเพ็ญชีวิตแบบง่าย ๆ นอกจากนั้น ความทุกข์นั้นมันมักจะเกิดจากความปรารถนาที่เต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา เห็นคนนั้นมีความสุข เห็นคนนี้อุดมสมบูรณ์ เห็นคนนั้นมียศมีศักดิ์ ก็มีความอิจฉาริษยา อย่างนี้ก็คอยอิจฉาริษยาอยู่เรื่อย ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข เพราะฉะนั้นความอิจฉาริษยานี้มันจะคอยกัดกร่อนดวงวิญญาณของเราให้กร่อนลงไปทุกทีเช่นเดียวกับสนิมเหล็กที่มันค่อยๆ กัดเหล็กให้กร่อนลงไปฉะนั้น คนเราถ้าหากว่าเป็นผู้มีใจหลุดพ้นเป็นเสรีแล้ว แม้ว่าจะต้องตกอยู่ในพันธนาการ เราก็ย่อมหาความสุขได้ คนเราไม่ใช่ว่าจะมีความสุข เพราะว่าไม่ได้ติดคุกติดตาราง คนที่มีคุณงามความดี ถ้าหากว่าจะต้องถูกจับไปติดคุกติดตาราง เขาก็ยังมีอิสระอยู่ อย่างเช่นนักบวชอย่างนี้ซึ่งท่านไม่มีความผิด เอาท่านไปติดคุกติดตาราง ท่านอาจจะติดเฉพาะร่างกายเท่านั้น แต่ว่าจิตใจของท่านเป็นอิสระ เมื่อจิตใจของท่านเป็นอิสระ ท่านก็มีความสุข เพราะฉะนั้นเสรีภาพทางใจนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะว่าเราไม่สามารถจะผูกมัดมันได้ เราทุกคนควรพยายามสร้างเสรีภาพทางใจให้มากที่สุดที่จะทำได้

ท่านบอกว่าเทพเจ้านี้ความจริงท่านประทานความเป็นอยู่ง่ายๆ ให้แก่มนุษย์ แต่มนุษย์นี้เองต่างหากที่ทำตัวให้มันยุ่งยากไปเอง มีการแสวงหาสิ่งที่ไม่รู้เรื่อง เราเป็นอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องการอย่างนั้น มีอย่างนั้นก็ต้องการอย่างโน้นต่อไปอีก การที่คนมีความต้องการไม่หยุดหย่อนไม่มีที่สิ้นสุดนี้แหละ เป็นความทุกข์ที่เราสร้างให้แก่

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

ตัวเอง ความจริงเทพเจ้าทั้งหลายได้ประทานชีวิตอย่างง่าย ๆ แก่เรา เราเกิดมามีเสื้อผ้าเมื่อไหร่ แต่ว่าในที่สุดเมื่อโตขึ้น เราก็แสวงหามาก มีเท่านี้ไม่พอ บางคนมีตั้ง ๕๐ - ๖๐ ชุด ไม่รู้ว่าใส่ไปไหน จะไปงานสักที เลือกแล้วเลือกอีก ยังไม่รู้จะใส่ตัวไหน บอกว่านี่ เอ เสื้อผ้าไม่มีใส่ ความจริงมีแต่ไม่มีใส่ ตัวนี้ใส่ไปแล้ว เดี่ยวเขาจะจำได้ อะไรต่างๆ เหล่านี้ อย่างนี้แหละที่มันทำให้เกิดความทุกข์ เงินเดือนห้าร้อยบาท พันบาท สองพันบาทไม่พอใช้หรอก อย่างนี้ท่านบอกว่าความฟุ้งเฟ้อที่เราหาเข้าไปในตัวนั้นก็เท่ากับหาทุกข์ใส่ตัวนั่นเอง เพราะฉะนั้นพวกไซนิคจึงพยายามปลดปล่อยจากพันธะทางขนบธรรมเนียมในทางสังคมบ้าง ด้วยการลดความปรารถนาของมนุษย์ให้เหลือเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิตมนุษย์บ้าง พวกไซนิคนี้ความจริงไม่ได้เชื่อถือในเทพเจ้ามากมายนักหรอก และนอกจากนั้นพวกไซนิคนี้ยอมรับความดีเป็นรางวัลอยู่ในตัว คนเราทำความดียอมไม่ได้ดี แต่บางคนคิดว่าทำความดีนั้นไม่ได้ดี ไม่ได้ยศ ไม่ได้ศักดิ์ ไม่ได้เงิน ไม่ได้ทอง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนว่า ทำดีได้ดี ไม่ได้สอนว่า ทำดีได้เงิน ไม่ได้บอกว่า ทำดีได้ยศ แต่คนเราคิดผิดต่างหาก ท่านสอนของท่านถูกแล้ว เพราะฉะนั้นลัทธิไซนิคก็เป็นเช่นเดียวกัน ก็เมื่อเราทำความดีก็ได้รางวัลอยู่ในตัวแล้ว เราเรียนหนังสือเราก็ได้ปัญญา ส่วนจะไปหากินได้หรือไม่นั้นก็อีกเรื่องหนึ่ง นั่นเป็นผลทางอ้อม แต่ว่าทางที่ดีเมื่อเราเรียนนี้ เราได้ปัญญา ได้ความฉลาด ความโง่ก็หมดไป เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราอย่าไปพึ่งพาอาศัยเทพเจ้าเลย พึ่งตัวเราเองเถิด

ความปรารถนาทางเพศท่านก็ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญใน

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ ว น ต ก

ลัทธิไซนิกเหมือนกัน แต่โดยเหตุที่ลัทธิไซนิกนี้คอยหลีกเลี่ยงพันธะต่างๆทั้งหลาย เพราะฉะนั้นลัทธิไซนิกจึงสอนให้คนหลีกเลี่ยงการแต่งงาน เพราะถือว่าการแต่งงานนี้เป็นพันธะภายนอกที่ทำให้คนเรามีความทุกข์ มีความกังวลมากขึ้น ทีนี้ถ้าหากว่าเราไม่แต่งงานแล้วเราจะทำอะไร เพราะว่าเรื่องชีวิตนี้หนีก็เลสไม่พ้น ท่านบอกว่าไม่ต้องแต่งงานก็ได้ แต่ว่าส่งเสริมให้มีระบบโสเภณีให้มากๆ นี่เป็นแบบของลัทธิไซนิก ท่านถือว่าความรักเสรีหรือการมีภริยามากๆ ไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกอะไร แม้แต่สัตว์ทั้งหลาย มันก็ไม่ได้คำนึงถึงอะไร มันก็มีความสุขของมันดี มนุษย์เรานี่หาเรื่องมาใส่ตัวต่างหาก ถ้าหากว่าเราดำเนินชีวิตแบบสัตว์ มันก็สบายดี ไม่ต้องรับผิดชอบอะไรต่ออะไร ว่ากันไปตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นลัทธินี้จึงเหมือนกับว่าพยายามดึงมนุษย์เข้าไปสู่ธรรมชาติให้มากที่สุด เพราะฉะนั้นเมื่อท่านถืออย่างนี้ คือถือว่าเราทั้งหลายควรจะดำรงชีวิตตามธรรมชาติ ท่านก็คิดว่าคนเราเวลาจะกินเราอาจจะกินตามถนนกลางถนนก็ได้ เราอาจจะเดินไปไหนมาไหนก็ได้ เพราะฉะนั้นในเรื่องอื่นๆ แม้ในเรื่องทางเพศเราก็ไม่เห็นจะแปลกอะไร เราก็เอาแบบสัตว์ก็แล้วกัน ง่ายดี และนอกจากนั้นท่านยังบอกว่าตามธรรมชาติของมนุษย์แล้ว มนุษย์หาได้เป็นผู้เจริญไม่ ที่มนุษย์เรายอมอดทนจัดชีวิตให้เป็นระเบียบนี้ ไม่ใช่เพราะอะไรหรอก เพราะกลัวถูกลงโทษ เพราะกลัวว่าจะต้องถูกตัดขาดจากสังคม หรือพูดง่ายๆก็คือว่าคนเรานี้ที่ว่าเป็นคนดี บางทีก็ไม่ใช่เพราะความดีที่มีอยู่ในตัวหรอก บางทีที่เราไม่ไปเที่ยวเตร่เพราะเราไม่มีสตางค์ เราไม่มีสตางค์นี่ก็ทำให้เราเป็นคนดีเหมือนกัน หรือว่ามีสตางค์แต่มีน้อยไป ไม่พอจะ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ไปเที่ยวไปเตระไรต่างๆเหล่านี้ หรือบางทีเรากลัวกฎหมาย การที่คนไม่ทำผิดเพราะกลัวกฎหมาย ไม่ใช่เขามีความดีทางจิตใจจริงๆหรอก ลองกฎหมายไม่มีก็ทำ เพราะฉะนั้นคนเราจะเป็นคนดีจริงๆต้องสร้างคุณความดีขึ้นในจิตใจ แม้ไม่มีกฎหมายมาลงโทษเราก็กทำความดีได้ อะไรต่างๆเหล่านี้ และนอกจากนั้นท่านยังพยายามสอนให้คนเราพยายามดำรงชีวิตแบบธรรมชาติ โดยรับประทานอาหารดิบๆนั้นแหละ เนื้อสดดิบๆ หรือผักหญ้าอะไรต่างๆเหล่านี้ตามธรรมชาติ ทำไมจะต้องปรุงแต่งให้มันมากเรื่องมากราวด้วย อย่างเตี้ยนี้บางทีเขาปรุงแต่งมาไม่ถูกใจ นี่เผ็ดไปบ้าง อ่อนเค็มไปบ้าง อ่อนเปรี้ยวไปบ้าง นี่ไม่ได้ใส่ผงชูรส อะไรต่างๆเหล่านี้ รู้สึกว่าไม่อร่อย ยุ่งไปหมด นี่เขาเรียกว่าปล่อยใจของเราให้ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา เพราะฉะนั้นการดำรงชีวิตของพวกเขาซิกนิกก็คือการดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ การมีชีวิตอยู่แบบง่าย ๆ ท่านถือว่าเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะฉะนั้นลัทธินี้เมื่อสรุปได้แล้วก็คือว่าเป็นการสอนให้หันกลับเข้าไปหาธรรมชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ผมขอจบปรัชญาของตะวันตกในเรื่องลัทธิซิกนิกลงเพียงแค่นี้ และก็พอดีหมดเวลาด้วย.

สวัสดี

๑๑ กันยายน ๒๕๑๐

๑๒

ชีวิตและปรัชญาของพลาโต รีบิลิก คือรัฐอุดมการณ์ของพลาโต การสร้างภราดรภาพในหมู่หญิงชาย

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้พูดถึงปรัชญาของพลาโตหรือเพลโต (Plato) สำหรับพลาโต นี่ก็เป็นการออกเสียงตามที่ได้ออกเสียงกันจนกระทั่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป แต่ว่าตามหลักของการออกเสียงในทางพจนานุกรมอ่านว่า เพลโต แต่รู้สึกว่าคุณรู้จักพลาโตดีแล้วในเรื่องชื่อของท่าน เพราะฉะนั้นผมจึงขอใช้คำว่า “พลาโต” เรื่อยไป ในบรรดานักปรัชญาชาวกรีกในสมัยโบราณทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หรือที่จะกล่าวต่อไปอีก เราถือว่าพลาโตนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด พลาโตเป็นนักบันทึกและนักเขียน เพราะฉะนั้นขอเขียน

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ยู ก ต์ หุ ต ตะ ว น ต ก

ในทางปรัชญาของท่านจึงมีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง จึงต้องนับว่า
พลาโตเป็นนักปรัชญาคนแรกของยุโรป ซึ่งได้มีปรัชญาที่วางไว้เป็น
ระบบอย่างเรียบร้อย ข้อเขียนหลายชิ้นของท่านถือว่าเป็นรากฐาน
ศีลธรรม ศาสนา และลัทธิการเมืองต่างๆ เราควรจะได้ทราบชีว-
ประวัติของพลาโตบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เอามาประกอบการ
พิจารณาในลัทธิหรือคำสอนของท่าน พลาโตเกิดที่เกาะอียีนาหรือ
ที่กรุงอะเธนส์นั้นยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่นอน บางแห่งก็บอกว่า
ท่านเกิดที่เกาะอียีนา บางแห่งก็บอกว่าท่านเกิดที่กรุงเอเธนส์ แต่
ว่าส่วนมากมักจะเข้าใจว่าท่านเป็นชาวเมืองเอเธนส์ ท่านเกิดเมื่อ
พ.ศ. ๑๑๖ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖ บิดาของท่านเป็นผู้มีตระกูล
สูง มีหลักฐานดีและก็มีชื่อเสียงในด้านการเมือง ปรากฏว่าบรรพ-
บุรุษของท่านหลายคนเป็นรัฐบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของกรุงเอเธนส์ พลาโต
ผู้นี้เป็นบุคคลที่มีลักษณะท่าทางสง่างาม ตรงกันข้ามกับโสคราตีส
ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน แต่ความจริงพลาโตนั้นหาใช่เป็นชื่อที่แท้
จริงของท่านไม่ ชื่อที่แท้จริงของท่านนั้นชื่อ อะริสโตเคลส แต่ว่า
โดยเหตุที่ว่าท่านเป็นคนที่มีลักษณะท่าทางสง่างาม เขาจึงเรียก
ท่านว่า พลาโต พลาโตจึงเป็นนิกเนมหรือว่าเป็นชื่อที่ตั้งเล่นๆใน
ภาษากรีกซึ่งมีความหมายว่า *โหล่งกว้าง* ฉะนั้นถ้าหากว่าจะพูดแบบ
คนสมัยนี้ก็เรียกว่า พลาโตเป็นปรัชญาเมธีที่เป็นชายงาม คือคง
จะมีรูปร่างอผายไหล่ผึ่งเหมือนกับชายงามสมัยนี้ เขาจึงเรียกว่า
พลาโตซึ่งแปลว่าผู้มีโหล่งกว้าง และในที่สุดเราก็รู้จักท่านในนามของ
นิกเนมซึ่งคนได้ตั้งชื่อให้แก่ท่านโดยทั่วไปนั่นเอง

ตอนที่พลาโตเกิดมานั้น เป็นระยะหลังจากที่ได้มีการประกาศ

ป ร ิ ข ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

สงครามระหว่างพวกสปาร์ตากับพวกเอเธนส์ที่แหลมเปโลโพนเนซุส ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างทะเลไอโอเนียนกับทะเลอีเจียนเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๑๒ ถึง พ.ศ. ๑๓๙ คือหมายความว่าสงครามนี้ได้มีเป็น ระยะๆ ตั้งแต่ก่อนที่พลาโตจะเกิด และแม้พลาโตจะเกิดแล้ว สงคราม นี้ก็ยังมิยุติ คงจะมีการรบกันอยู่เรื่อยๆ เป็นระยะๆ มาเป็นเวลาถึง ๒๗ - ๒๘ ปี เพราะฉะนั้นในระหว่างที่พลาโตมีชีวิตเติบโตขึ้นมา ในตอนที่ยังอยู่ในระยะเยาว์วัยนั้น จึงเรียกว่าท่านเจริญเติบโตขึ้นใน ประเทศกรีซซึ่งกำลังตกอยู่ในมรสุมทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การสงครามหรือความยุ่งเหยิงในทางการเมืองนั้น ก็มิได้เป็น อุปสรรคกีดกันมิให้ท่านได้รับการศึกษาเล่าเรียน ความจริงท่านได้ รับการศึกษาตามแบบเอเธนส์อย่างสมบูรณ์ คือได้ศึกษาในทาง ด้านกวี ดนตรี วิชาพุดในที่สาธารณะ และการศึกษาทางกายกรรม ด้วย หลังจากที่พรรคเอเธเนียนได้ล้มลงแล้ว พรรคอภิชนาธิปไตย ก็มีฐานะดีขึ้น เราจะเห็นได้ว่าในตอนนีพลาโตตกอยู่ในวงล้อมภายใต้อิทธิพลของการเมือง เพราะว่าบรรพบุรุษของท่านเป็นนักการเมือง เป็นรัฐบุรุษ ท่านก็ตกอยู่ในสถานะของสิ่งแวดล้อมในทางการเมืองซึ่งหาความแน่นอนอะไรไม่ได้ แต่ในระยะแรกๆ ที่พลาโตเจริญวัยขึ้นมานั้น ท่านก็ยังมิได้สนใจในทางปรัชญาเท่าไรนัก เพราะว่า การสนใจในทางปรัชญานั้นจำเป็นจะต้องมีความรู้ในวิชาการต่างๆ พอสมควรเสียก่อน เพราะฉะนั้นพลาโตนี้ก็อยู่ในสถานะเช่นเดียวกัน ท่านเพิ่งจะมาสนใจในเรื่องปรัชญาเอาในเมื่อมีอายุได้ ๑๙ ปี โดย ท่านได้ไปเป็นลูกศิษย์ของโสคราเตส เมื่อพลาโตได้ไปเป็นลูกศิษย์ ของโสคราเตสแล้ว ท่านก็ได้อุทิศชีวิตจิตใจและก็มีมีความเคารพ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติ ตะ วัน ต ก

นับถือในโสคราเดสอย่างมาก ความสนใจในทางปรัชญาของท่านได้มีมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งทำให้พลาโตเกิดระบบความคิดในเรื่องปรัชญามากขึ้น ในสมัยนั้นโสคราเดสต้องต่อสู้ยาวนาน ในอันที่จะให้ความคิดของท่านเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป แต่ก็ต้องล้มเหลว เพราะว่าในที่สุดท่านก็ถูกจับดังที่ผมได้บรรยายมาแล้ว พลาโตนี้ได้มีส่วนร่วมด้วยอย่างเต็มที่ ได้พยายามและเต็มไปด้วยความอดทน ซึ่งประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้แหละ ที่เป็นรากฐานความคิดและข้อเขียนของท่านในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. ๑๔๔ เมื่อโสคราเดสถูกบังคับให้ดื่มยาพิษตายนั้น ในเวลานั้นพลาโตมีอายุได้ ๒๗ - ๒๘ ปี ท่านรู้สึกเสียใจมาก เพราะการสูญเสียครั้งนี้ นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในฐานะท่านเป็นลูกศิษย์คนโปรดของโสคราเดส และการสูญเสียโสคราเดสไม่ใช่เป็นการสูญเสียของพลาโตเท่านั้น เป็นการสูญเสียของประชาชนชาวโลกทั้งมวลด้วย เพราะท่านนักปราชญ์หรือปรัชญาเมธีไม่ใช่เป็นคนของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ดังที่เราอาจจะได้ยินโคลกซึ่งจาลักยพราหมณ์ อาจารย์ของพระเจ้าจันทรคุปต์แห่งประเทศอินเดียได้เคยกล่าวไว้ว่า พระราชานั้นย่อมเป็นที่เคารพของประชาชนในแว่นแคว้น แต่ส่วนนักปราชญ์นั้นย่อมเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ทุกมุมโลก เราจะเห็นได้ว่า บุคคลสำคัญๆ ในทางศาสนา หรือว่าในทางปรัชญา หรือว่านักปราชญ์ทั้งหลายนั้น เราไม่ได้เคารพเขาเพราะเขาเป็นคนไทย หรือคนชาตินั้นชาตินี้ เขาจะเป็นชาติใดนั้น เราไม่ถือว่าเป็นข้อสำคัญ ข้อสำคัญก็คือว่าเขาทำประโยชน์ให้แก่สังคมและแก่โลกแค่นั้นเพียงใด

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

อย่างพระพุทธเจ้านี้ แม้บุคคลที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนาเขาก็ถือว่าเป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งในโลก หรือพระเยซูคริสต์เจ้า แม้เราจะไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนา เราก็มองว่าพระเยซูคริสต์เจ้าเป็นบุคคลที่สำคัญคนหนึ่งในโลก หรือพระมเหษัหมัดหรือมูฮัมหมัด ซึ่งแม้ว่าเราจะไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม แต่เราก็มองว่าพระมเหษัหมัดเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของโลกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นความเป็นนักปราชญ์นั้น จึงทำให้คนทั่วทั้งโลกเคารพนับถือได้ การที่โสคราเดสได้ถูกบังคับให้ดื่มยาพิษตายทุกอย่างที่ท่านไม่มีความผิดอะไรนั้น ทำให้พลาโตเสียอกเสียใจมาก เพราะว่าได้ศึกษาอยู่กับโสคราเดสมาเป็นเวลานาน ๑๐ ปี เมื่อโสคราเดสถูกบังคับให้ดื่มยาพิษตายแล้ว พลาโตก็เสียอกเสียใจเหลือเกิน เมื่อท่านเสียอกเสียใจ ท่านจะอยู่ในที่นั้นต่อไปอีกก็รู้สึกแสบหัวใจ เพราะถ้าอยู่ต่อไปเมื่อเห็นว่าสถานที่ต่าง ๆ ตรงนี้โสคราเดสก็เคยนั่ง ตรงนั้นโสคราเดสก็เคยนอน ตรงนี้โสคราเดสก็เคยยืนเคยพูดอยู่ เมื่อเห็นแล้วมันก็จะทำให้เกิดความเศร้าสร้อยใจอยู่ตลอดเวลา พลาโตก็เห็นว่าควรเนรเทศตัวเองไปต่างบ้านต่างเมืองดีกว่า ท่านจึงได้ตัดสินใจเดินทางไปยังประเทศต่างๆ หลายประเทศด้วยกัน เช่น ได้ไปยังประเทศอียิปต์และประเทศอื่นๆ ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ระยะเวลาที่ท่านได้เดินทางไปยังประเทศนั้นเมืองนี้รวมเวลาถึง ๑๐ ปี คือตั้งแต่อายุ ๒๘ ถึงอายุ ๓๘ การเดินทางแบบของพลาโตนั้นเป็นการเดินทางของนักปราชญ์ เพราะฉะนั้นการไปจึงไม่ใช่ไปแค่เพียงว่าไปให้มันหายกลุ้มอกกลุ้มใจเท่านั้น พร้อมกันนั้นก็ต้องการแสวงหาความรู้วิชาต่างๆ ประดับสติปัญญาไปด้วย เพราะฉะนั้น

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ช ุ ต ตะ ว น ต ก

ท่านจึงได้มีโอกาสพบนักปราชญ์ต่างๆ ได้มีโอกาสศึกษาวิชาการต่างๆ ได้คุ้นเคยกับนักวิทยาศาสตร์ในสำนักไฟแอกอเรียนกับชาวอิตาเลียน และได้ศึกษาถึงระบบรากฐานทางวิทยาศาสตร์ของบุคคลต่างๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้นการเดินทางของพลาโตครั้งนี้ จึงช่วยให้ท่านเกิดพัฒนาในทางปรัชญานอกเหนือไปจากความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติของมนุษย์

พลาโตได้ค้นคว้าศึกษาทางคณิตศาสตร์จากสำนักไฟแอกอเรียน ซึ่งเก่งในทางคณิตศาสตร์ ได้รับความรู้โดยตรงจากอาร์คิตัส (Archytas) เมื่อพลาโตเดินทางไปยังยุโรป ท่านได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับการเมืองด้วย เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าปรัชญากับการเมืองนี้เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก พวกที่เป็นนักปรัชญาในสมัยโบราณจึงมักจะเป็นนักการเมืองไปพร้อมๆ กัน ในระหว่างที่พลาโตได้เดินทางไปยังที่นั่นที่นี้ คราวหนึ่งในเกาะซิซิลี พลาโตก็ได้ไปเยี่ยมดิโอโนซิอัสคนพี่ ดิโอโนซิอัสนี้มีอยู่ ๒ คน คนพี่คนหนึ่ง คนน้องคนหนึ่ง ท่านไปเยี่ยมดิโอโนซิอัสคนพี่ แต่ที่นั่นมันเป็นกรรมของพลาโต ท่านได้ถูกจับไปขายเป็นทาส เพราะว่าคล้ายๆ ว่าคนเดินทางท่องเที่ยวไปยังที่นั่นที่นี้อะไรต่างๆ ไม่มีหนังสือเดินทาง ไม่มีพาสปอร์ตอะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็ถือว่าเป็นคนที่เพเนจร เป็นคนเร่ร่อน เป็นคนหลักลอย ก็เลยถูกจับไปขัง ที่นี้พลาโตเป็นคนที่มืรูปร่างสง่างาม เป็นชายงาม เพราะฉะนั้นราคาก็ดี แต่บังเอิญมีคนคนหนึ่งคือ อันนิเชริส (Anniceris) ซึ่งเป็นชาวไซรีนก็คงจะรู้จักคุ้นเคยกับพลาโตมาก่อน เพราะว่าคงจะได้ศึกษาในสำนักโสคราเตสเหมือนกัน เมื่อเห็นเข้าเช่นนั้นก็สงสาร ก็ไถ่ตัวพลาโตไว้ เมื่อไถ่ตัวพลาโตออก

ปรีชญา ประยุกต์ ชุตตะวันตก

มาได้ พลาโตก็เป็นไทแก่ตัว ท่านก็ได้เดินทางกลับกรุงเอเธนส์ เมื่อมาถึงกรุงเอเธนส์แล้ว ต่อมาท่านก็ได้ตั้งสำนักศึกษาของท่านใน เขตเมือง ซึ่งให้ชื่อว่า “อะแคเดมี” (Academy)

พลาโตได้สอนปรัชญาให้แก่พวกเด็ก ๆ ชาวกรีก ปรัชญาของ พลาโตนั้นขัดกับของพวกวาทศาสตร์ คือผู้ที่มีวาทศิลป์อันยืดยาว คือพูดอะไรก็มีลวดลายมาก พูดไม่ค่อยรู้จักหยุด แต่ว่าไม่รู้จักวิธีที่จะตั้งปัญหา ไม่รู้จักวิธีที่จะตอบคำถามที่ดี แต่ว่าพูดได้ตลอดเวลา ตอนนี้แหละที่ปรัชญาของพลาโตเริ่มเป็นที่เชื่อถือกันมากในเกาะซิซิลี แมกนาคราเซีย (อาณานิคมของกรีกในภาคใต้ของอิตาลี) จนถึงเฮเลนนิค พลาโตสอนอยู่พักหนึ่งก็เดินทางไปยังเมืองไซเริวส์ ที่เมืองไซเริวส์นี้ก็มีดีโอนิซุสคนน้องเป็นผู้ปกครองอยู่ แต่ภายหลังท่านก็ถูกจับอีก แต่ว่าก็หนีกลับกรุงเอเธนส์ได้ พลาโตได้ใช้ชีวิตหลังๆ นี้ อยู่ที่อะแคเดมีของท่าน ที่ท่านได้ก่อตั้งขึ้นมาจนกระทั่งท่านได้ถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖ ตอนนั้นท่านมีอายุได้ ๘๐ ปี (พ.ศ. ๑๑๖ - ๑๙๖) แม้กระนั้นก็ดี ถึงว่าท่านจะถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่สำนักอะแคเดมีซึ่งท่านได้ให้กำเนิดนั้นก็ยังคงดำเนินกิจการเรื่อยมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๐๗๒ เป็นเวลารวมถึง ๙๑๖ ปี สำนักนี้จึงได้เลิกล้มไป แต่ว่าชื่อเสียงของพลาโตได้กระจายไปทั่วโลก ลูกศิษย์ของพลาโตหลายคนได้ปรากฏชื่อเสียงในภายหลัง ซึ่งในจำนวนบุคคลเหล่านี้ก็มีอะริสโตเติลรวมอยู่ด้วย และโรงเรียนหรือว่าสำนักอะแคเดมีก็ได้ถือกันว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาของกรีก และนับว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประวัติศาสตร์ยุโรป ความคิดเห็นของชนชาวกรีกได้พัฒนาไปตามคำสอนของพลาโตเป็นอย่างมาก ท่าน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ได้ทำให้บุคคลเห็นความสำคัญของปรัชญาว่าเป็น Science of Philosophy หรือว่าเป็นศาสตร์ชนิดหนึ่ง และได้ใช้หลักปรัชญารวบรวมข้อเท็จจริงต่างๆเกี่ยวกับธรรมชาติและวิญญานเข้าไว้ เพราะฉะนั้นอิทธิพลของพลาโตจึงได้เป็นที่แพร่หลายต่อมาโดยสานุศิษย์ของท่าน เช่น อะริสโตเติล พวกสโตอิก ตลอดจนกระทั่งนักเขียนในสมัยรุ่นหลังๆซึ่งไม่ได้เป็นลูกศิษย์ของท่านโดยตรง แต่เป็นบุคคลที่มีความเคารพนับถือในความคิดของพลาโตมากมาย พลาโตได้ทั้งงานของท่านไว้มากมายในรูป Dialogue หรือ Dialogues of Plato ซึ่งใน Dialogue นี้เป็นบทสนทนาโต้ตอบแบบคำถามคำตอบ ซึ่งในเรื่องของ Dialogue นั้นมักจะมีโสกราตีสเป็นบุคคลสำคัญอยู่ในบทสนทนานั้น ซึ่งการสนทนานี้จะเป็นการสนทนาที่พลาโตได้บันทึกไว้เมื่อคราวที่โสกราตีสยังมีชีวิตอยู่ หรือว่าเป็นเรื่องที่พลาโตได้แต่งขึ้นเองตามความคิดตามปรัชญาของตัวเอง โดยเอาโสกราตีสมาเป็นตัวยืนพื้นที่จะทำให้คนเคารพหรือมีความเชื่อถือ เราไม่สามารถที่จะบอกได้ว่าตอนไหนเป็นเรื่องที่โสกราตีสกล่าวไว้ หรือว่าตอนไหนเป็นเรื่องของพลาโตที่ได้เขียนขึ้นภายหลัง โดยอ้างว่าเป็นคำพูดของโสกราตีส แต่อย่างไรก็ตาม งานต่างๆที่มีชื่อเสียงของท่านมีมากมายเหลือเกิน เมื่อเป็นหนังสือแล้วก็เล่มขนาดใหญ่หนา รวม ๒,๐๐๐ หน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่น่าสนใจมากที่สุดก็คือเรื่อง Republic ซึ่งเป็นเรื่องข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครอง นอกจากนั้นก็ยังมีเรื่อง Symposium ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักความงามต่างๆ แต่ว่าในบรรดาเรื่องราวอะไรต่างๆที่พลาโตได้กล่าวไว้นั้น ผมอยากจะนำท่านผู้ฟังมาให้ทราบเกี่ยวกับ

ปรัชญา ๑ ประยุกต์ ชุติเตวันต

เรื่อง Republic ซึ่งถือว่าเป็นระบบการปกครองในทรรศนะหรือในอุดมคติของเพลโตว่า การปกครองที่ดีนั้นจะเป็นการปกครองแบบใด เพราะในสมัยนั้นกรีกกำลังตื่นตัวในเรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตย เพลโตก็เห็นว่า ประชาธิปไตยนี้ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตยจริงๆ ความเสมอภาคนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หรอก ในเมื่อคนเราที่เกิดมานี้มีฐานะไม่เท่ากัน บางคนก็เกิดมาในตระกูลสูง บางคนก็เกิดในตระกูลต่ำ บางคนก็มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด บางคนก็โง่ แล้วจะให้คนเรามีความเสมอภาคกันได้อย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นที่จะต้องมีการปกครองที่ดี ที่เป็นธรรม

การปกครองอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นการปกครองที่ดี เพลโตได้แบ่งพลเมืองออกเป็น ๓ ชั้น ตามคุณค่าแห่ง ความฉลาดของดวงวิญญาณ ความกล้าหาญ และ ความมีวินัยในตัวเอง คือ พวกที่หนึ่ง ท่านถือว่าเป็นผู้สูงสุดซึ่งเรียกว่า Philosophers - Kings คือชนชั้นปกครองจะต้องมีความฉลาด พวกที่ ๒ Army คือนักรบจะต้องมีความกล้าหาญ พวกที่ ๓ Workers คือกรรมกร จะต้องมีความมีระเบียบวินัยของตัวเอง ท่านบอกว่าประเทศที่จะเจริญก้าวหน้าก็อยู่ที่การปกครองประเทศ ถ้าผู้ปกครองประเทศฉลาด ประชาชนในประเทศก็จะฉลาดตามไปด้วย ฉะนั้นควรให้ปรัชญาเมธีเป็นกษัตริย์หรือกษัตริย์เป็นปรัชญาเมธี ปรัชญาเมธีต้องการแต่ความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี ความรู้ของปรัชญาเมธีก็คือความรู้ในสิ่งทีนอกเหนือกาย หนักไปในด้านจิตใจ เป็นผู้ที่ไม่ไถ่ครองอยู่ทุกกาล ทุกสมัย ฉะนั้นจึงไม่มีคำสรรเสริญอันใดเลยที่จะคู่ควรแก่การยกย่องปรัชญาเมธีเหล่านั้น หรือพูดง่าย ๆ ก็ว่า

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

พลาโตนี้หนักไปในทางจิตนิยมมากกว่าวัตถุนิยม จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองประเทศนั้นจะต้องมีจิตใจว่างกายสมบูรณ์อย่างที่สุด จะต้องเลือกแล้วเลือกอีก จะต้องให้การศึกษาตั้งแต่เล็กแต่น้อยไปทีละเดียว จนกว่าจะมีอายุมากพอสมควร บุคคลที่เขาจะเรียกว่าเป็นปรัชญาเมธีนักปกครองได้นั้น จะต้องมียุชุนต่ำ ๕๐ ถึงจะอยู่ในขั้นนั้นได้

วิธีการที่จะสร้างปรัชญาเมธีที่เป็นนักปกครอง หรือนักปกครองที่เป็นปรัชญาเมธีนั้นจะอย่างไร ท่านถือว่าปรัชญาเมธีนั้นเป็นผู้ที่จะปกครองประเทศและทำหน้าที่บำรุงประเทศด้วยความสงบ ทำบุคคลที่เกิดมาในภายหลังหรืออนุชนให้ดำเนินรอยตามไปด้วยดี ท่านบอกว่าในประเทศหนึ่งๆจำเป็นต้องมีทหาร เพราะว่าทหารนี้เป็นเรื่องที่จำเป็นมากและทหารนี้ก็จะต้องมีความกล้าหาญ ถ้าหากว่าทหารเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์เสียแล้วจะเป็นทหารที่ดีไม่ได้ เพราะฉะนั้นความกล้าหาญนี้จึงเป็นคุณสมบัติของทหาร เราจะวัดได้อย่างไรว่าทหารมีความกล้าหาญ ความกล้าหาญจะวัดได้ต่อเมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น เมื่อมีสงครามเกิดขึ้น คราวนั้นเราจะต้องรู้ว่าทหารนั้นกล้าหาญจริงหรือไม่ จะอบรมทหารให้เกิดมีความกล้าหาญขึ้นได้ก็โดยการศึกษา ในประเทศหนึ่งๆ ผู้ที่ฉลาดและดีกว่าย่อมปกครองผู้ที่โง่และเลวกว่า ความอดกลั้นเป็นสะพานที่จะเชื่อมความสามัคคีระหว่างชนต่างชั้น ฉะนั้นความดีของประเทศชาติก็คือ การพยายามทำหน้าที่บำรุงตนเองให้ดีที่สุดโดยมิต้องไปรบกับผู้อื่น คนเราถ้าหากว่าขาดความอดกลั้นความอดทนเสียแล้ว เอาแต่อำนาจโทสะอะไรต่างๆ ก็อาจจะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งหรือว่าต่างวิวาทฆ่าฟันกันได้

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพราะฉะนั้นความอดกลั้นความอดทนนั้นจึงเป็นเหมือนสะพานที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีในระหว่างชนชั้นต่างๆ

เมื่อพิจารณาถึงรัฐแล้วก็ควรจะพิจารณาถึงด้านเอกชนบ้างว่าเอกชนนี้มีความรู้สึก ๓ ประการ คือ การทำหน้าที่ ความคิด และความโลภ ทั้ง ๓ ประการนี้จะต้องแยกออกจากกันเด็ดขาด เพราะบุคคลคนเดียวไม่สามารถทำสองสิ่งในเวลาเดียวกันได้ ความโลภแม้ว่าบางคนอาจจะคิดว่าไม่ดี แต่ความโลภนี้บางทีมันก็อาจทำให้เกิดความคิด ถ้าหากว่าเราไม่มีความโลภ ความคิดต่างๆนี้มันก็อาจจะไม่เกิด เพราะฉะนั้นคนเราอยากมีความรู้ เราก็มีความโลภในความรู้เราก็จะต้องใช้ความคิด เราอยากมีเงิน เราโลภในทางที่อยากจะได้เงินเราก็ต้องใช้ความคิด เพราะฉะนั้นความโลภมักก่อให้เกิดความคิดอะไรต่างๆ เราอยากจะไปนอกโลก ไปที่ไหนต่อที่ไหน อะไรต่างๆ เหล่านี้ มันก็ทำให้เกิดความคิดในการที่จะบรรลุความสำเร็จนั้นๆ คราวนี้ปัญหาก็อาจจะเกิดขึ้นว่า ในรัฐหนึ่งๆ ผู้หญิงและเด็กนี้ควรจะมียี่ห้ออย่างไรบ้าง เพราะตามปกติทั่วไปนั้นเขาถือว่าผู้หญิงกับเด็กนี้ไม่ค่อยมีความหมายอะไรสำหรับสังคมนัก ถือว่าผู้หญิงนี้คล้ายๆกับว่าเป็นช้างเท้าหลัง และก็ต้องเดินตามผู้ชายอยู่ตลอดเวลา สามเือนาอย่างไร ภริยาก็คต้องเอออวยไปด้วย จะไปขัดแย้งไม่ได้ แต่ว่าพลาโตนี้เป็นบุคคลหนึ่งที่พยายามที่จะส่งเสริมให้ผู้หญิงมีสิทธิเสรีภาพเสมอผู้ชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกสตรีนี้ถูกกีดกันในเรื่องการศึกษามาก เพราะเขาถือว่าเมื่อศึกษาไปแล้วก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ประเดี๋ยวก็จะต้องไปเข้าครัวทำกับข้าว ต้องเลี้ยงลูก ความรู้เรียนไปไม่ได้ประโยชน์อะไร บางที่ได้ปริญญามา เสร็จแล้วก็ไม่ได้ใช้

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ปริญญาให้เป็นประโยชน์ เพราะต้องไปเลี้ยงลูกเสียแล้ว การที่จะต้องเลี้ยงลูก จำเป็นจะต้องได้ปริญญาด้วยหรือ ท่านถือว่าไม่จำเป็น แต่ว่าพลาโตนั้นเห็นว่าผู้หญิงก็ควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนเหมือนกัน ประการแรก ท่านบอกว่าผู้หญิงและผู้ชายก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน เราจึงไม่อาจจะแยกความแตกต่างออกจากกันได้ ถ้าหากว่าจะให้ผู้หญิงทำงานได้เหมือนกับผู้ชายก็ต้องยอมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา เราจะใช้งานผู้หญิง แต่ไม่ให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาเลยนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เมื่อเราจะใช้งานเขาเช่นเดียวกับใช้งานผู้ชาย เราก็ต้องให้การศึกษาแก่เขาเช่นเดียวกับการให้การศึกษาแก่ผู้ชาย ต้องยอมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา ต้องยอมให้เขาได้ฝึกฝนการดนตรีและกายบริหารเช่นเดียวกัน แต่ผู้หญิงนี้ควรทำงานเท่าเทียมผู้ชาย หรือ ผู้หญิงต่างกับผู้ชายจนทำงานอย่างเดียวกันไม่ได้กระนั้นหรือ เมื่อผู้หญิงมีสิทธิที่จะศึกษาเล่าเรียนได้ เราจะถือว่าผู้หญิงต้องเท่าเทียมกับผู้ชาย เพราะฉะนั้นจะต้องให้ผู้หญิงทำงานเท่าเทียมกับผู้ชายอะไรต่างๆ ต้องขนอิฐขนปูนอย่างผู้ชายนี้ จำเป็นไหม ท่านก็บอกว่าผู้หญิงนั้นต่างกับผู้ชายในด้านความสามารถ ไม่ใช่แตกต่างในเรื่องคุณสมบัติ เพราะเรื่องคุณสมบัตินั้นแม้ผู้ชายด้วยกันก็แตกต่างกัน ไม่ใช่ผู้ชายเหมือนกันแล้วก็มีคุณสมบัติเหมือนกัน เมื่อผู้ชายด้วยกันยังมีคุณสมบัติต่างกัน แล้วจะถือว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติต่างกับผู้ชายแล้วก็เลยตัดสิทธิ์ลงนั้นหาชอบไม่ เพราะว่าความสามารถนี้แหละที่มันอาจจะต่างกัน ผู้หญิงอาจจะจะเป็นพวกวิศวกรอะไรต่างๆก็ได้ ทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรเครื่องยนต์อะไรต่างๆก็ได้ แต่ว่าจะให้ผู้หญิงทำงานบางอย่างอย่างที่คุณผู้ชายทำนี้ทำได้ยาก เช่น

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

การพัฒนาชุมชนอะไรต่างๆ นักสังคมสงเคราะห์อะไรพวกนี้ ผู้หญิงก็อาจสงเคราะห์ได้ในบ้านในเมือง แต่ถ้าหากว่าจะต้องออกไปสังคมสงเคราะห์นอกบ้านนอกเมืองในชนบทอะไรต่างๆ ก็รู้สึกว้าปาก เพราะว่าเราถือว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ถ้าหากว่าไปอยู่ลำพังโดดเดี่ยวก็อาจจะมีอันตรายง่ายซึ่งผิดกับผู้ชาย เพราะฉะนั้นในด้านนี้ความสามารถของผู้หญิงน้อยกว่าผู้ชาย แต่ว่าในด้านคุณสมบัติที่จะศึกษาเล่าเรียน ผู้หญิงก็มีคุณสมบัติไม่แตกต่างกับผู้ชายเลย ผู้ชายศึกษาอะไรได้ ผู้หญิงก็ศึกษาได้ ผู้ชายศึกษากฎหมายได้ ผู้หญิงก็ศึกษากฎหมายได้ ผู้ชายศึกษาคำนวณได้ ผู้หญิงก็ศึกษาคำนวณได้ ผู้ชายศึกษาวิทยาศาสตร์ได้ ผู้หญิงเขาก็ศึกษาได้ หรือว่าผู้ชายศึกษาปรัชญาได้ ผู้หญิงก็ศึกษาได้ ฉะนั้นเรื่องคุณสมบัตินี้ผู้หญิงกับผู้ชายไม่ได้ต่างกัน ถ้าหากจะถือว่าต่างกัน แม้ผู้ชายต่อผู้ชายก็มีคุณสมบัติต่างกัน เพราะฉะนั้นในด้านคุณสมบัตินี้เราจะถือเป็นประมาณตัดสินว่า ผู้หญิงไม่ควรจะมีสิทธิ์ในการศึกษาเล่าเรียนหาได้ไม่ เพียงแต่ความสามารถเท่านั้นที่อาจจะแตกต่างกัน เพราะผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ แต่ความจริงแล้วในบางประเทศ ผู้หญิงอาจจะเป็นคนเข้มแข็ง อย่างเช่นสมมุติว่า ในบางแห่งเวลาเดินทางไปไหนมาไหน ผู้หญิงนี้จะต้องอยู่ข้างหน้าผู้ชายตามหลัง เหมือนกับว่าเป็น Body-guard ผู้ชายก็ได้ เพราะอะไร เพราะเขาถือว่าผู้หญิงนี้ไม่ค่อยมีค่าหรอก ให้เดินไปข้างหน้า เพราะว่าถ้าตายก็จะได้ตายก่อน นี่เป็นอย่างนี้ อย่างในแอฟริกายังมีอยู่ ให้ผู้หญิงเดินข้างหน้า แต่ว่าในบ้านเมืองของเรานี้ถือว่าผู้ชายเข้มแข็ง เพราะฉะนั้นผู้ชายต้องเป็นบอดี้การ์ดของผู้หญิง ผู้ชายต้องเดินระวังหน้าระวังหลัง ให้ผู้หญิง

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว น ต ก

อยู่กลางๆ อะไรต่างๆ เหล่านี้ นี่เป็นความเชื่อถือต่างๆ กัน แต่เดี๋ยวนี้ความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเจริญของสังคม

ประการที่ ๒ เด็กและผู้หญิงนี้จะต้องพิสูจน์ความสามารถและความต้องการของตนให้เห็นเสียก่อน ทั้งผู้ชายและผู้หญิงจะต้องได้รับการฝึกฝนและอยู่ร่วมกันทั้งสองเพศ จะต้องมีโอกาสบริสุทธิ์พอที่จะนับถือกันเหมือนเพื่อน และเมื่อมีบุตรออกมาแล้ว ก็จะต้องนำมาเลี้ยงดูไว้ในสถานที่แห่งเดียวกัน มารดาจะต้องไม่รู้ว่าคนไหนเป็นบุตรของตน เพราะว่าการเกี่ยวดองระหว่างชายหญิงจะมีได้ก็ต่อเมื่อผู้ชายอายุ ๒๕ ถึง ๔๕ ปี ผู้หญิงต่อเมื่ออายุ ๒๐ ถึง ๔๐ ปี เท่านั้น ถ้าต่ำกว่านี้ยังเกี่ยวข้องกันทางเพศหาได้ไม่ และส่วนเด็กนั้นก็จะต้องอบรมให้มีความรักกันฉันพี่น้อง นี่แหละเราจะเห็นได้ว่าในทฤษฎีของฟลอโต ท่านถือว่าผู้ชายและผู้หญิงนี้เราจะต้องเอามาพิสูจน์ความสามารถและความต้องการให้ประจักษ์เสียก่อน เพราะฉะนั้นทั้งผู้ชายและผู้หญิงจะต้องได้รับการฝึกฝนเหมือนกัน และทั้งสองเพศนี้จะต้องมีความรู้สึกจิตใจบริสุทธิ์ต่อกัน นับถือกันเสมือนเพื่อน แต่การที่จะให้เด็กผู้หญิงผู้ชายมาอยู่ร่วมกันและมีความรู้สึกกันฉันเพื่อนนี้จะทำอย่างไร ท่านก็บอกว่ามีวิธีเดียวเท่านั้น คือจะทำอย่างไรที่จะให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายนี้มีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน ถ้าหากว่าแกมีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกันได้ ความรู้สึกในเรื่องเพศนี้มันก็จะระงับไปได้ เพราะว่าตามปกติความรู้สึกในเรื่องเพศที่มีต่อพี่น้องของเรา มันไม่มี เพราะความรู้สึกกันเห็นกันจนเคยชิน มันก็ทำให้มีความรู้สึกในทางเพศน้อยมากหรือ

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

เกือบจะไม่มีเลย แต่ถ้าหากว่าเราไปพบคนอื่นซึ่งไม่ใช่เป็นพี่น้องของเรา ความรู้สึกทางเพศอาจจะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะให้คนเหล่านี้มีความรักกันฉันพี่น้องก็จำเป็นที่จะต้องให้คนเหล่านี้มาอยู่ร่วมกันตั้งแต่เล็กแต่น้อย ให้เลี้ยงดูร่วมกัน ให้มีความรู้สึกว้าคล้ายๆว่าแกเป็นพี่น้องกัน ถ้าหากว่าแกอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย โดยที่เมื่อมารดาบิดามีลูกออกมาแล้ว ก็เอาไปมอบให้สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งจะเป็นองค์การ หรือว่าเป็นศูนย์กลางสำหรับเลี้ยงเด็กก็ได้ แล้วมารดาก็จะต้องไม่ไปคำนึงถึงว่าคนไหนเป็นลูกของตน อะไรต่างๆทำนองนี้ เพราะถ้าหากว่าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกมีอยู่ ก็จะทำให้พ่อแม่เกิดความกังวล เกิดความลำเอียง เพราะว่าเป็นลูกของตน เราก็รักมาก คนนั้นไม่ใช่ลูกของเรา เราก็ไม่รัก อะไรต่างๆเหล่านี้ เพราะฉะนั้นก็ให้ตัดออกจากพ่อแม่เสียเลย คือเมื่อเอาลูกมาให้รัฐแล้วก็ไม่ต้องสนใจใยดีอะไรอีกต่อไปหรอก รัฐเป็นผู้ให้การศึกษาเอง รัฐจะเลี้ยงเด็กเหล่านี้ร่วมกันจนกระทั่งเด็กเหล่านั้นไม่รู้ว่าเป็นใคร ไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อ ใครเป็นแม่ คล้ายๆว่ารัฐเป็นพ่อเป็นแม่ เพราะฉะนั้นแกจะมีความรู้สึกต่อกันเหมือนกับเป็นพี่น้องกัน เพราะได้เห็นกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย การที่ได้เห็นกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยนี้ จิตใจที่จะมีความรู้สึกในเรื่องของเพศอะไรต่างๆเหล่านี้มันก็จะค่อยๆหมดไป แต่ว่าเมื่อมีอายุมากขึ้น มันอาจจะจะมี แต่ว่าความรู้สึกแรกๆนี้มันจะพลาลงไปได้บ้าง นี่เป็นทรรศนะหนึ่งหรือเป็นแง่หนึ่งในวิถีทางที่จะสร้างภราดรภาพคือความรักกันฉันพี่น้อง ในระหว่างเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายนี้ตามทรรศนะของฟลาโต

ป ร ิ ข ฎ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว ัน ต ก

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับรีบิลิกของพลาโตนี้ยังไม่จบ
แต่ว่าวันนี้หมดเวลาแล้ว ผมจะขอแนะนำเรื่องรีบิลิกของพลาโตมา
บรรยายอีกครั้งหนึ่งในคราวหน้า.

สวัสดิ์

๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

๑๓

ปรัชญาเมธีนักปกครอง หรือนักปกครอง

ผู้เป็นปรัชญาเมธี

พลาโตนิค เฟรนด์ชิปคืออะไร

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายเรื่องของพลาโตต่อจากคราวที่แล้วว่า พลาโตนั้นเป็นลูกศิษย์ของโสกราตีส และท่านได้เขียนหนังสือไว้มากมาย ได้บันทึกไว้มากมาย รวมเป็นหนังสือก็ประมาณเกือบ ๒,๐๐๐ หน้า ซึ่งรวมเรียกว่า Dialogues of Plato สำหรับเรื่องต่างๆที่พลาโตเขียนไว้นั้น เรื่องที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือเรื่องรีพับลิก ซึ่งเราแปลว่าสาธารณรัฐ แต่ในที่นี้น่าจะแปลว่า “รัฐอุดมการณ์” พูดย่างๆก็คือว่า เรื่องรีพับลิกเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐในอุดมการณ์ของพลาโต เพราะพลาโตเห็นว่าการปกครองบ้านเมืองต่างๆที่เป็นอยู่ใน

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ขณะนั้นมันไม่ค่อยได้ผล เพราะอย่างการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เราคิดว่าในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น คนทุกคนอาจจะได้มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคกันอะไรต่างๆเหล่านี้ ความเป็นจริงมันหาได้เป็นอย่างนั้นไม่ เพราะคนบางคนเกิดมาในตระกูลที่สูง ย่อมมีโอกาสดูจะศึกษาทำงานได้ดีกว่าคนที่ไม่มีตระกูลที่ต่ำต้อย บางคนที่มีรูปร่างงามรูปร่างสวยก็มีโอกาสที่จะหางานทำได้ง่ายกว่าคนที่รูปร่างชั่วร้ายห่วย อะไรต่างๆเหล่านี้ นี่เราจะเห็นได้ว่าความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมนี้มันเป็นเรื่องธรรมดา มีอยู่ตลอดเวลา เราจะให้คนทุกคนเท่าเทียมกันนั้น มันเป็นเรื่องที่เพ้อฝัน เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่า ประชาธิปไตยก็ดี แต่พูดหลอกๆให้คนเชื่อเท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสร้างรัฐในอุดมคติของท่านขึ้น ซึ่งเรียกว่า รีพับลิค การสร้างรัฐรีพับลิคขึ้นมานั้น จะทำอย่างไร พลาโตถือว่าประเทศชาตินี้ควรจะมีการปกครองที่ดี มีนักปกครองที่ดีที่จะปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข การที่ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ขึ้นอยู่กับการปกครอง ถ้าหากว่านักปกครองไม่เป็นนักปกครองที่ดี ประเทศชาติก็จะหาความสุขความเจริญได้ยาก เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้พลาโตก็คิดว่าควรจะสร้างบุคคลที่เป็นนักปกครอง แต่การที่จะสร้างนักปกครองที่ดีขึ้นมานั้น ก็เห็นว่าควรจะดำเนินการเป็นขั้นๆ เพราะว่าผู้ที่จะเป็นนักปกครองจริงๆได้นั้น นอกจากจะรู้เรื่องในด้านการปกครองแล้วจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับปรัชญา ในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเพื่อที่จะได้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้าหากว่าคนมีความรู้แต่ในด้านการปกครองอย่างเดียว ก็อาจจะใช้แต่อำนาจที่

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ตัวมียู่ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นได้ ถ้าหากว่าใช้แต่
 ธรรมะอย่างเดียว ก็อาจจะกลายเป็นคนที่ไม่ active ไม่กระฉับ
 กระเจิง ไม่กระปรี้กระเปร่า ไม่เอาไหนในเรื่องโลกๆเสียเลย การ
 ปกครองนั้นเป็นเรื่องยากลำบาก จะต้องมีบุคคลหลายชั้น เพราะ
 ฉะนั้นท่านก็ถือว่าวิธีที่จะสร้างบุคคลขึ้นมาดังที่ผมได้กล่าวมาแล้ว
 ท่านก็บอกว่าต้องการที่จะได้เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงนี้ให้มาอยู่รวม
 กัน ให้มากินมานอนด้วยกัน มาศึกษาร่วมกัน เพราะท่านถือว่า
 ตามปกตินั้นคนเรามักจะคิดว่าผู้หญิงนั้นเป็นเพศที่อ่อนแอ ทำอะไร
 ไม่ได้ สังคมโดยทั่วไปดูถูกสตรี ถือว่าสตรีนี้เป็นเพศที่อ่อนแอ
 ช่วยตัวเองไม่ได้ ไม่เหมือนบุรุษ แต่ว่าพลาโตนั้นได้ให้ข้อแม้ว่าผู้
 หญิงผู้ชายก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน เราจึงไม่อาจแยกความแตกต่าง
 ออกจากกันได้ ถ้าหากว่าจะให้ผู้หญิงทำงานได้เช่นเดียวกับผู้ชายก็
 ต้องยอมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา และฝึกฝนการดนตรีและกาย
 บริหารได้เช่นเดียวกัน แต่ว่าผู้หญิงควรทำงานเท่าเทียมกับผู้ชายหรือ
 ผู้หญิงต่างกับผู้ชายจนทำงานอย่างเดียวกันไม่ได้กระนั้นหรือ ผู้หญิง
 ต่างกับผู้ชายในด้านความสามารถ ไม่ใช่แตกต่างกันในคุณสมบัติ
 เพราะในเรื่องคุณสมบัตินั้นผู้ชายก็จะต่างกันเองอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น
 ก็จะต้องได้รับสิทธิศึกษาและทำงานได้เช่นเดียวกับผู้ชายด้วย นี่
 เป็นเรื่องของสังคมในสมัยนั้น ซึ่งเขาถือว่าผู้หญิงนั้นเป็นเพศอ่อนแอ
 จะให้เหมือนผู้ชายไม่ได้ ไม่ใช่เฉพาะแต่ในยุโรปเท่านั้น แม้ในเอเชีย
 ก็ถือว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอและก็มักจะถูกตัดจากการเข้าไป
 เกี่ยวข้องกับสังคม มักจะต้องการให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน
 เลี้ยงดูลูกมากกว่าที่จะทำงานอย่างอื่น แม้จะศึกษาเล่าเรียน เขาก็

ป ร ั ษ ฎ า ป ร ะ ยุก ต์ ชุ ต ะ วั น ต ก

ไม่ยอมให้ศึกษา เกรงว่าผู้หญิงจะไปเขียนเพลงยาวโต้ตอบกับผู้ชาย ความรู้สึกอย่างนี้หรือความคิดอย่างนี้มันมีมาจนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ก็ยังมีความคิดอย่างนี้อยู่ คนที่มีอายุประมาณสัก ๖๐ - ๗๐ ปี พวกนี้เขาจะบอกว่าสมัยเด็กๆ ผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ให้เด็กผู้หญิงเรียนหนังสือหรอก กลัวว่าจะไปเขียนเพลงยาว แม้สมัยนี้บางทีเขาก็ยังไม่อยากจะให้ลูกไปศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะลูกสาวไปศึกษาเล่าเรียนชั้นมหาวิทยาลัย เขามักจะพูดว่าจะเรียนกันไปทำไมนัก เสร็จแล้วก็จะต้องกลับมาเลี้ยงลูก วิชาความรู้ที่เรียนมามากมายในที่สุดก็ไม่ได้ใช้ บางคนไปเรียนถึงเมืองนอกเมืองนา ได้ปริญญาตรี ปริญญาโทกลับมา พอเสร็จแล้วมาทำงานได้ปีสองปีก็แต่งงานไปมีลูก ในที่สุดก็กลับมาเลี้ยงลูกเสีย ปริญญาที่ไปเรียนเสียเงินเสียทองมามากมายใช้ไม่คุ้มค่าอะไรต่างๆ เหล่านี้ เขาก็เลยบอกว่าผู้หญิงไม่ควรจะเรียนอะไรให้มาก แต่พลาโตถือว่าผู้หญิงกับผู้ชายก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน เมื่อเราต้องการที่จะให้ผู้หญิงทำงานเช่นเดียวกับผู้ชาย ก็จำเป็นที่จะต้องให้เขาได้รับการศึกษาอย่างผู้ชายด้วย จะต้องให้ผู้หญิงได้มีโอกาสฝึกฝนการดนตรีและกายบริหารเช่นเดียวกับผู้ชายเหมือนกัน แต่ว่าที่จะให้ผู้หญิงกับผู้ชายนี้มีคุณสมบัติ หรือว่ามีความสามารถเหมือนกันนี้ก็น่าคิด พลาโตท่านบอกว่าผู้หญิงกับผู้ชายนี้แตกต่างกันเหมือนกัน ในด้านของความสามารถ เช่น การที่จะยกอิฐยกหินทำงานหนักๆ นี้ผู้หญิงมีความสามารถน้อยกว่าผู้ชาย เพราะฉะนั้นงานหนักๆ ผู้หญิงทำไม่ค่อยไหว แต่ว่าในด้านคุณสมบัติแล้วเราจะถือว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติแตกต่างกับผู้ชายหรือ ถ้าหากว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติแตกต่างกับผู้ชาย ความจริงก็ควรจะ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

คิดต่อไปว่า แม้ผู้ชายด้วยกันก็มีคุณสมบัติแตกต่างกัน เพราะฉะนั้น การที่ผู้หญิงกับผู้ชายมีคุณสมบัติแตกต่างกันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดา บางคนก็มีคุณสมบัติดี บางคนก็มีคุณสมบัติไม่ดี ซึ่งเรื่องนี้ผู้ชายด้วยกันก็มี แต่ในด้านความสามารถ ท่านยอมรับว่าผู้หญิงมีความสามารถน้อยกว่าผู้ชาย การที่จะทำให้ผู้หญิงนี้มีความสามารถดียิ่งขึ้นก็ต้องให้ผู้หญิงนี้ได้มีการศึกษาร่วมกับผู้ชาย ได้มีการฝึกฝน ร่วมกัน อยู่ร่วมกัน จะต้องมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง มีความเคารพ นับถือกันเสมือนพี่น้อง เพราะฉะนั้นจึงควรให้เด็กหญิงเด็กชายมา กินมานอนร่วมกันตั้งแต่เล็กๆ ให้มีความรู้สึกคล้ายๆ เป็นพี่น้องกัน เป็นภราดรภาพ ไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อไม่รู้ว่าใครเป็นแม่ โดยวิธีนี้ก็จะให้เขาได้ศึกษาร่วมกัน และการศึกษานี้ก็ศึกษากันเรื่อยๆ ไปจนกระทั่งมีอายุครบ ๒๐ ปี รัฐก็จะให้มีการสอบ การสอบนี้ก็เป็น การสอบเกี่ยวกับการศึกษาที่ได้ศึกษามา ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาเบื้องต้นอันหนักไปในทางกายบริหาร กายบริหารก็เพื่อทำร่างกายให้ แข็งแรง การดนตรีก็เพื่อทำให้วิญญาณแน่วแน่ เพราะถ้าหากว่า เราไม่สามารถที่จะควบคุมวิญญาณได้แล้ว จิตใจนี้ก็เป็นจิตใจที่ไม่ดี เมื่อจิตใจนี้เป็นจิตใจที่ไม่ดี การกระทำต่างๆ ก็มักจะไม่ดี ดังนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า สิ่งทั้งหลายนี้มีใจประเสริฐที่สุด มีใจเป็น หัวหน้า สำเร็จจากใจ ถ้าหากว่าคนมีใจชั่วช้า การกระทำก็ตาม การพูดก็ตาม ก็จะชั่วช้าไปด้วย และทุกข์ก็จะติดตามเหมือนกับว่า ล้อเกวียนหมุนไปตามรอยเท้าโคฉะนั้น ถ้าหากว่าคนเรามีจิตใจ บริสุทธิ์ผุดผ่อง เมื่อจะทำอะไรก็ดี เมื่อจะพูดอะไรก็ดี ก็เป็นการ พูดที่ดี การทำที่ดี มีธรรมะ มีศีลธรรม สุขก็จะติดตามเขาไป

ป ร ั ช ฎ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

เหมือนกับเงาตามตัวฉะนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้พลาก็ต้องการให้เด็กอยู่เหล่านี้อยู่ร่วมกัน บริหารร่างกายร่วมกัน แม้แต่เวลาบริหารร่างกายเพื่อให้ร่างกายสวยงามนั้นก็ให้เอาเสื้อผ้าออกให้หมด เรียกว่าไม่ให้มีความรู้สึกอายกันละ เพราะมีความรู้สึกเหมือนกับพี่น้องกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ไม่ใช่เข้ามาเจอกันเมื่อโตเป็นหนุ่มเป็นสาว คือเห็นกันมาตั้งแต่เด็ก เห็นเป็นเรื่องธรรมดาไป เพราะฉะนั้นความอาย ความตื่นเต้นต่างๆก็จะไม่เกิดขึ้น การล้อเลียนกันเมื่อเห็นร่างกายของอีกฝ่ายหนึ่งเปลือยอะไรต่างๆก็ไม่มี ลองนึกถึงชาวญี่ปุ่นที่เขาเปลือยกายอาบน้ำซึ่งเขาเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไป เขาก็ไม่มีความอายต่อกัน แต่ถ้าหากว่าคนไทยไปพบอย่างนั้นเข้าบ้าง ก็อาจจะหน้าม่านไป ไม่กล้าอะไรต่างๆเหล่านี้นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเคยชิน

พลาก็บอกว่าการที่จะให้เด็กศึกษาเล่าเรียนนี้ จะต้องทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าการศึกษาเล่าเรียนนี้สนุกเหมือนกับการเล่นกีฬา อย่าให้เด็กไปคิดว่า การศึกษาเล่าเรียนนี้ไม่สนุกสนาน ทำให้ง่วงนอน อะไรต่างๆเหล่านี้ เพราะฉะนั้นคนสอนที่สอนไม่เป็นหรือครูไม่เก่งในการสอน ก็อาจจะทำให้เด็กเบื่อหน่ายในการเล่าเรียน ถ้าหากว่าครูเก่งๆ มีความฉลาด ก็อาจจะทำให้เด็กมีความเพลิดเพลิน อยากจะมาศึกษาเล่าเรียนอะไรต่างๆเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นการศึกษาเล่าเรียนท่านบอกว่าต้องให้สนุกเหมือนเล่นกีฬา เพราะว่าเด็กนี้ชอบเล่นสนุกสนาน บางทีเล่นได้ทั้งวัน ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แต่ว่าในเรื่องการเรียนหนังสือนี้ บางคนก็ไม่ค่อยเอาเรื่องเอาราว เพราะฉะนั้นทำอย่างไรที่จะให้เด็กมีความรู้สึกว่าการศึกษานี้สนุก แม้การ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ศึกษาในทางด้านจิตใจก็เช่นเดียวกัน เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการเข้าสมาธิอะไรต่างๆเหล่านี้ เขาก็เอาดนตรีเข้าช่วย เพราะในการฟังดนตรีนี้ทำให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน แต่ว่าพร้อมกับการเกิดความเพลิดเพลินนั้น ก็ทำให้จิตเป็นสมาธิไปในตัวด้วย เมื่อชายหญิงเหล่านั้นมีอายุครบ ๒๐ และเมื่อสอบผ่านไปได้ก็จะไปเรียนในชั้นต่อไป ถ้าหากว่าใครไม่สามารถที่จะสอบผ่านไปได้ ก็ถือว่ามีสมองไม่ค่อยดี เมื่อสมองไม่ค่อยดีก็ต้องให้ไปทำงานอย่างอื่น นั่นเขาถือว่าเป็นพวกคนงาน (workers) คือพวกนี้ก็ต้องไปเป็นชาวนา ไปเป็นกรรมกร ไปเป็นนักธุรกิจ เป็นช่าง ศิลปิน อะไรต่างๆเหล่านี้ ชื่อว่าเป็นสามัญชนของรัฐ ถ้าหากว่าใครสามารถสอบผ่านไปได้ก็จะให้ไปเรียนต่ออีก ๑๐ ปี ในการเรียนต่ออีก ๑๐ ปีนี้ก็จะเรียนวิชาที่สูงๆขึ้นไป เช่น วิทยาศาสตร์ เลขคณิต เรขาคณิต ดาราศาสตร์ ซึ่งพวกกรีกถือว่าวิชาเหล่านี้เป็นวิชาชั้นสูง ไม่เหมาะจะเอาไปใช้ในงานที่ธรรมดาสามัญ หากเหมาะสำหรับพวกปัญญาชนเท่านั้น พลาโตเห็นว่าการเรียนเลขนี้ก็เป็นเรื่องทางปรัชญาเหมือนกัน เราอาจจะคิดว่าเลขนี้ไม่เกี่ยวกับปรัชญา แต่ความจริงเลขนั้นเป็นเรื่องปรัชญา ปรัชญาเมธีบางคนอย่างไพธากอรัสหรือพีธากอรัสนั้นก็เรียกว่าเป็นนักคำนวณ เป็นนักคณิตศาสตร์ชั้นเยี่ยม แต่ว่ามองโลกไปในทางปรัชญาและก็นมองเห็นตัวเลขนี้เป็นปรัชญาไปหมด เพราะฉะนั้นเรื่องเลขหรือเรื่องคณิตศาสตร์หรือเรื่องคำนวณนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาด้วย เพราะเราอาจจะมองเห็นสิ่งมากมายนี้เป็นสิ่งหนึ่งก็ได้ เราอาจจะเห็นสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่มากมายก็ได้ บางทีเราพูดว่าหนึ่งบวกหนึ่งเป็นสอง นี่ก็เป็นเรื่องที่เรารู้กันทั่วไปในวิชาคำนวณ แต่เราอาจจะ

ป รั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

พูดว่าหนึ่งบวกหนึ่งเป็นหนึ่งก็ได้ แต่อย่างนี้ก็อาจจะเป็นในแง่ของ
ปรัชญาสักหน่อย เพราะว่าถ้าหากว่าเราศึกษาแต่คำนวณอย่างเดียว
การที่เราจะเห็นว่าหนึ่งบวกหนึ่งเป็นหนึ่ง นี่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่
ว่าทางแง่คิด มันคิดได้ หรือว่าอาจจะทำให้เห็นจริงได้ว่าหนึ่งบวก
หนึ่งเป็นหนึ่ง หรือว่าหนึ่งบวกหนึ่งเป็นสามเป็นไปได้ เช่น ทราย
สองกอง ทรายกองหนึ่งกับทรายกองหนึ่ง เมื่อเอามารวมกันมันได้
ทรายกองเดียว มันไม่ได้ทรายสองกอง อย่างนี้เราเรียกว่าหนึ่งบวก
หนึ่งเป็นหนึ่ง คราวนี้ถ้าหากว่าหนึ่งบวกหนึ่งเป็นสองเป็นสามเป็นสี่
อะไรต่างๆเหล่านี้ นี่ก็เห็นจะเทียบง่าย ๆ ก็คือว่าพอกับแม่บวกกัน
แล้วก็มีลูกอีกหลายคน อย่างนี้ก็เรียกว่าหนึ่งบวกหนึ่งกลายเป็น
สามเป็นสี่ขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาทางเลขนี้ก็มีความ
เกี่ยวข้องทางปรัชญาด้วยเหมือนกัน และอาจจะใช้ประโยชน์ในการ
จัดกองทัพให้เป็นหมวดเป็นหมู่ด้วย

เมื่อมีอายุ ๓๐ ปี คือเรียนมาครบอีก ๑๐ ปี ก็จะมีการสอบ
อีกครั้งหนึ่ง ถ้าหากว่าใครสอบตกเขาก็ถือว่าเป็นชั้นกลาง พวกนี้จะ
ต้องไปเป็นทหาร ไปเป็นอาร์มี (army) เป็นกองทัพอ ความจริงปลา-
โตนี่ไม่ได้มีหัวในทางที่จะสร้างทหารขึ้นเอาไว้สำหรับรุกรานใครหรือก
ปลาโตเกลียดสงคราม เพราะกรุงเอเธนส์ต้องยับเยินก็เพราะ
สงคราม ท่านปรารภนาที่จะเห็นกรุงเอเธนส์มีกำลังป้องกันตัวอย่าง
เข้มแข็ง ไม่ให้ใครมารุกรานหรือมาย่ำยีบีฑาได้เท่านั้น แต่ท่านไม่
ต้องการที่จะให้กรุงเอเธนส์นี้มีทหารที่เข้มแข็งไว้เพื่อรุกรานคนอื่น
เรียกว่ามีไว้เพื่อป้องกันตัว เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าทหารในทรรศนะ
ของปลาโตนั้น จะต้องเป็นคนที่มีความรู้ ผิดกับสามัญชนธรรมดา

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ไม่ใช่ว่าเป็นทหารที่โง่ ทหารจะต้องเป็นผู้ที่ฉลาดสามารถแนะนำประชาชนได้ อย่างเวลายึดครองดินแดนหรือพื้นที่ที่ใดก็ตาม ก็จะต้องให้การศึกษาแก่เขา หรือให้ความรู้แก่เขาได้ เช่น อาจจะไปโรงเรียนสอนพวกเด็กๆ ต่างๆ หรือเป็นนายแพทย์ช่วยกันรักษาพยาบาลเพื่อพัฒนาชุมชนอะไรต่างๆ เหล่านี้ ทหารจะต้องมีความรู้ความสามารถอย่างนี้ ประชาชนจึงจะมีความรัก นี่เราจะเห็นได้ว่าในสมัยนี้ อย่างตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเรารู้ว่าเป็นพวกอาร์มี ในทรรชนะของพลาโต เมื่อตำรวจตระเวนชายแดนนี้ไปอยู่ตามชายแดนตามป่าตามเขา ไปอยู่กับพวกแล้ว พวกเขายังอะไรต่างๆ ตำรวจตระเวนชายแดนเหล่านี้ก็ทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์สร้างโรงเรียนขึ้นมา สร้างระบบสุขภาพขึ้นมา แนะนำให้เขารู้จักชุดสระน้ำ ชุดบ่อน้ำ มีน้ำบาดาลใช้ รู้จักการอนามัย มีการฉีดยา มีการรักษาโรค การปรุงอาหารให้ดี อะไรต่างๆ เหล่านี้ เราจะเห็นได้ว่า ถ้าหากว่ากองทัพหรือว่าทหารเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถดีกว่าประชาชนทั่วๆ ไปอย่างนี้ เมื่อไปปกครองในพื้นที่ที่ทหารยึดได้ ก็จะทำให้ประชาชนในพื้นที่นั้นมีความนิยมชมชอบ หากว่าทหารไม่ได้รับการศึกษาที่ดี ถ้าไปยึดครองดินแดนที่ดีได้ บางทีก็อาจจะใช้อำนาจข่มขู่เอา ต้องการอะไรก็จะใช้อำนาจข่มขู่แย่งชิงเอาด้วยพลกำลังอย่างนี้ ก็จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความเกลียดชังอะไรต่างๆ เหล่านี้ นี่ก็ถือว่าเป็นมงคลต่อประเทศชาติต่อสังคมเลย เพราะฉะนั้นทหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี

เมื่อสอบในขั้นที่ ๒ นี้ได้แล้ว ท่านก็จะให้ศึกษาต่อไปอีก ๕ ปี การศึกษาขั้นที่ ๓ นี่เป็นการศึกษาในด้านปรัชญา ไม่ว่าชายหรือ

ปรัชญาประยุกต์ หุตตะวันต

หญิงที่สอบผ่านชั้นที่ ๒ มาแล้ว จะต้องได้รับการอบรมในด้านการปกครองบ้านเมือง ได้ด้านปรัชญาต่างๆ เพราะว่าผู้ที่ปกครองประเทศนั้นจะต้องรู้จักลักษณะการปกครองที่ดีว่า การปกครองนั้นทำอย่างไรจึงจะได้ผล จะต้องเป็นหลักปรัชญาในการที่จะแนะนำสั่งสอนประชาชน เพราะว่าถ้าหากว่าเราเป็นนักปกครอง เราก็จำเป็นต้องใช้พระเดช แต่ว่าการเป็นนักปรัชญานั้นเราจะต้องใช้พระคุณ การปกครองประเทศชาติหรือสังคมนั้นจะใช้แต่พระเดชอย่างเดียวไม่ได้ และจะใช้อย่างพระคุณอย่างเดียวก็ไม่ได้เหมือนกัน จะต้องรู้จักใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ผู้ที่ได้ศึกษาในชั้นปรัชญาหรือการปกครองมาเป็นเวลา ๕ ปีแล้ว ก็เรียกว่าตอนนี้มีอายุประมาณ ๓๕ ปี นับว่าเป็นคนที่อยู่ในวัยฉกรรจ์ทีเดียว ไม่ใช่เป็นคนหนุ่มเล็ดร้อนเป็นคนมีสติรอบคอบมากขึ้น เมื่อศึกษาจบชั้นนี้แล้ว พลาโตก็เห็นว่าผู้ที่ศึกษาจบในชั้นนี้จะต้องปฏิบัติงานหรือว่าฝึกงานเป็นเวลา ๑๕ ปี การฝึกฝนงาน ๑๕ ปีนี้คือเอาวิชาที่ตนได้ศึกษามาแล้ว มาใช้ในภาคปฏิบัติ หัดปกครองให้รู้จักว่าการปกครองที่ดีนั้นควรจะเป็นอย่างไร ทฤษฎีที่เราเรียนมาแล้วนั้นเราเอามาใช้ได้ผลแค่ไหนเพียงใด ถ้าไม่ได้ผลเพราะเหตุใด เราก็ต้องมีการวิจัย ถ้าหากว่าได้ผล เราก็ต้องวิจัยต่อไปว่าที่ได้ผลเพราะอะไร ถ้าหากว่าได้มีการฝึกฝนในด้านการปกครองอะไรต่างๆเป็นเวลาถึง ๑๕ ปี ท่านเหล่านี้ก็จะมีอายุครบ ๕๐ ปี คนที่มีอายุถึงชั้น ๕๐ ปี เรียกว่าอยู่ในวัยกลางคนอย่างนี้ก็เรียกว่ามีปัญญา มีสติรอบคอบ พวกเหล่านี้แหละเป็นพวกที่พลาโตเรียกว่า Philosophers - Kings คือเป็นกษัตริย์นักปรัชญาหรือว่าเป็นนักปรัชญาที่เป็นกษัตริย์ ถ้าหากว่า

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

ความเป็นนักปรัชญาหรือความเป็นกษัตริย์นี้อยู่ในคนคนเดียวกัน คนคนนั้นก็จะมีสติปัญญาในด้านการปกครอง มีจริยธรรมในการปกครองเป็นอย่างดี แต่ว่าพลาโตไม่ต้องการที่จะให้มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองเท่านั้น พลาโตต้องการที่จะให้มีคณะบุคคลซึ่งเป็น Philosophers - Kings มารวมกันบริหารประเทศ เพราะฉะนั้น Philosophers - Kings ในทฤษฎีของพลาโตนั้นไม่ใช่คนเดียวหรือว่า ๒ - ๓ คน แต่จะต้องเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ๆที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เพราะว่าถ้าหากมีเพียง ๒ คน อาจรวมหัวกันใช้อำนาจกดโกงประชาชน ฉ้อราษฎร์บังหลวงอะไรต่างๆ ได้ง่าย ถ้าหากว่ามี Philosophers - Kings มากๆ การที่จะกดโกงนี้ก็ทำได้ลำบาก พลาโตเห็นว่าถ้าหากว่าสตรีและบุรุษได้รับการศึกษามาเป็นขั้นๆอย่างนี้จนกระทั่งเป็นถึงขั้นปรัชญาเมธี ผู้เป็นนักปกครองหรือผู้ปกครองที่เป็นปรัชญาเมธีเหล่านี้ก็เรียกว่ามีความรู้ความสามารถเสมอกัน เพราะฉะนั้นสตรีและบุรุษก็ควรมีฐานะเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นจึงมาเรียนรวมกัน เป็นสหายนิตสนมกัน เพราะฉะนั้นเราเรียกการคบเพื่อนต่างประเทศแบบนี้ว่า Platonic friendship คำ Platonic friendship ก็คือความเป็นเพื่อนแบบของพลาโต นั่นคือผู้หญิงผู้ชายอยู่รวมกัน รู้จักมักคุ้นกัน รักกันเหมือนพี่เหมือนน้อง ซึ่งผิดกับในบางสังคมซึ่งเขาถือว่าผู้หญิงไปไหนกับผู้ชายตัวต่อตัวหรือที่เราเรียกว่าสองต่อสองเป็นที่น่ารังเกียจ เป็นที่ติฉินนินทา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทด้วยแล้ว ถ้าหากว่าจะไปเที่ยวที่ไหนตัวต่อตัวหรือสองต่อสองในเวลาค่ำคืนนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง แต่สำหรับในกรุงเทพฯ หรือในเมืองหลวงนี้ ความรู้สึกเหล่านี้ก็ชักจะหายไป

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

หมด จะมีอยู่บ้างเป็นบางกลุ่ม แต่ว่าการที่ปล่อยให้ไปไหนมาไหน
 ร่วมกันอย่างนี้แล้วเรียกว่า พลาโตนิค เฟรนด์ชิป นี่ก็รู้สึกว่าเราเอา
 มาใช้กันไม่ถูกเพราะว่าคนหนุ่มคนสาวนี้เป็นคนที่มีเลิตร้อนด้วยกัน
 ถ้าหากว่าไม่มีสติรอบคอบก็อาจจะละเมิดจารีตประเพณีอะไรต่างๆ
 ทำอะไรตามอำเภอใจ ในที่สุดก็ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งแก่ตัวเอง แก่
 พ่อแม่ แก่ญาติพี่น้องได้ หลักของพลาโตนิค เฟรนด์ชิป นั้นเราจะ
 ต้องปฏิบัติกันมาเป็นขั้นๆ ไม่ใช่ว่าพอเราโตเป็นหนุ่มเป็นสาวเราก็
 ไปไหนด้วยกัน เทียวด้วยกัน กินด้วยกัน นอนด้วยกันอะไรต่างๆ
 แล้วเราก็ถือว่าเป็นพลาโตนิค เฟรนด์ชิป แต่ความจริงพลาโตนิค
 เฟรนด์ชิปนั้น เขาจะต้องฝึกฝนกันมาตั้งแต่เด็กแต่เล็ก ตั้งแต่เกิด
 มาทีเดียว ต้องมาศึกษาด้วยกัน กินด้วยกัน นอนด้วยกัน มีความ
 รู้สึกเหมือนพี่น้องกัน มีการบริหารร่างกายด้วยกัน เวลาบริหาร
 ร่างกายก็เปลื้องเสื้อผ้าออกหมด จนกระทั่งเห็นเป็นเรื่องธรรมดา
 สามัญไป อย่างนี้การคบหาสมาคมก็อยู่ในขอบเขต เพราะเห็น
 เป็นเรื่องธรรมดา นี่เขาเรียกว่า พลาโตนิค เฟรนด์ชิป ไม่ใช่อย่างที่
 บางคนเข้าใจว่าเมื่อโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้วไปไหนด้วยกันตัวต่อตัว
 สองต่อสองอะไรต่างๆเหล่านี้ นี่เป็นการเข้าใจผิด เรามักจะเอา
 อะไรต่างๆของตะวันตกเขามาใช้โดยไม่รอบคอบ โดยไม่เข้าใจ ไม่
 ศึกษาว่าเขาปฏิบัติกันอย่างไร มันมีแบ็คกราวนด์ (Background)
 หรือว่าความเป็นมาหรือภูมิหลังอย่างไรต่างๆเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม
 พลาโตนิคได้หาวิธีที่จะคัดเลือก Philosophers - Kings ขึ้นมาโดย
 วิธีนี้ เพราะฉะนั้นนักปรัชญาขึ้นปกครองซึ่งเลือกแล้วทั้งชายและ
 หญิงเหล่านี้ก็ต้องไม่มีทรัพย์สินเป็นของส่วนตัว จะต้องใช้ของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ร่วมกัน รับประทานอาหารร่วมกันในห้องอาหารของรัฐ จะต้องนอนร่วมกันในสถานที่ของรัฐ ความสนใจในเรื่องส่วนตัวของเขาก็จะไม่มี นักปกครองก็จะพ้นจากความทุจริต และมุ่งไปในทางสถาปนาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ตลอดไป

คนเราถ้าหากว่ามีอายุถึง ๕๐ ปี มีสติรอบคอบแล้ว และก็ไม่มีทรัพย์สินอะไรเป็นส่วนตัว ต้องการให้อะไรรัฐก็ทำให้ ใช้ของร่วมกัน รับประทานอาหารร่วมกัน นอนร่วมกันในสถานที่ของรัฐ ก็รู้สึกว่าจะอะไรเป็นของรัฐ ตัวเองก็คล้ายๆกับว่าเป็นเครื่องจักรกลของรัฐที่จะทำงานให้แก่รัฐอย่างเดียว ไม่ได้สนใจในเรื่องส่วนตัว คนเราถ้าหากว่าไม่มีความสนใจในเรื่องส่วนตัวเสียแล้ว ความทุจริต ความคดโกง หรือความอยุติธรรมก็ย่อมไม่เกิดขึ้น คนเราที่มีความทุจริตมีการฉ้อฉลมีการลักขโมยอะไรต่าง ๆ นั้นก็เพราะมีเรื่องส่วนตัวมาก ต้องการให้ตัวมีความสุขมีความสบาย เมื่อหาในทางสุจริตไม่ได้ก็ไปหาในทางทุจริตปล้นสะดมฆ่ากัน ซึ่งปรากฏเป็นข่าวอยู่ทุกวัน นี่ก็เพราะคนทั้งหลายมีความเห็นแก่ตัว ถ้าหากว่าทุกคนนี้ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของพลาโตได้แล้ว ท่านบอกว่ามนุษย์นี้จะไม่มีความเห็นแก่ตัว เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว มนุษย์ก็จะไม่กระทำทุจริต มนุษย์ก็จะไม่มีความอยุติธรรม พลาโตได้สรุปไว้ว่า หากไม่ได้นักปรัชญามาเป็นนักปกครอง หรือไม่ได้นักปกครองที่รู้จักปรัชญาแล้วจะไม่มีความยุติแห่งความทุกข์ยากของมนุษย์เป็นแน่นอน นี่ท่านเห็นว่า ถ้าหากว่าไม่ได้นักปรัชญามาเป็นนักปกครอง หรือว่าไม่ได้นักปกครองที่เป็นนักปรัชญาแล้ว ความทุกข์ยากจะมีอยู่ตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด การที่จะสร้างนักปรัชญาที่เป็นนักปกครอง หรือนักปกครองที่รู้ปรัชญา

ป ร ำ ข ญ ำ ป ร ะ ย ุ ก ต์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

อย่างไรนั้น พลาโตก็ได้แนะนำมาแล้วดังที่ผมได้กล่าวมานั้น เราจะเห็นได้ว่ารัฐูปถัมภ์ในทฤษฎีของพลาโตนี้ เราถือว่าเป็นรัฐอุดมการณ์ของพลาโต แต่ก็ไม่ใช่เป็นรัฐที่เกิดขึ้นมาจริง ๆ อย่างที่พลาโตคิด รู้สึกว่าจะเป็นความคิดฝันในฐานะที่พลาโตนี้เป็นนักจิตนิยมมากกว่าที่จะเป็นนักวัตถุนิยม เพราะฉะนั้นท่านก็มีแต่ความคิด ไม่สามารถที่จะบันดาลให้เกิดเป็นจริงขึ้นมาได้ เพราะว่าพลาโตไม่ใช่เป็นคนที่มีความสามารถที่จะทำอะไรต่าง ๆ ของพลาโตก็คงเป็นความคิดของพลาโตเท่านั้น แต่ว่าถ้าหากว่าใครจะสามารถเอาคำสอนของพลาโตมาดัดแปลงแก้ไขได้ ก็คงจะเป็นประโยชน์ไม่น้อย แต่ว่าจะเอามาใช้เต็มที่ก็คงจะทำได้ยาก แต่ถึงกระนั้นก็คงจะมีบางลัทธิที่ได้เอาทฤษฎีบางทฤษฎีของพลาโตมาใช้ อย่างเช่นเมื่อเด็กเกิดมาแล้วก็ต้องอยู่ร่วมกัน ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเป็นของรัฐอะไรต่าง ๆ ดังที่เราักพอจะทราบ ๆ กันอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของพลาโตนี้ก็จะเป็นความคิดเห็นที่ไม่เลว เพราะว่าถ้าหากว่าบ้านเมืองได้มีนักปรัชญาเป็นนักปกครอง หรือนักปกครองที่รู้ปรัชญามาก ๆ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือนักปกครองเป็นคนมีศีลธรรมหรือผู้ที่มีศีลธรรมเป็นนักปกครอง ถ้าหากว่าผู้ปกครองหรือผู้ที่มีศีลธรรมนี้อยู่ในคนคนเดียวกัน หรือว่าเป็นคนคนเดียวกัน บ้านเมืองนั้นก็จะมีความสุข มีความเจริญ มีความสุข แต่ว่าข้อสำคัญก็คือว่าเราจะสร้างนักปกครองที่เป็นคนที่มีศีลธรรมได้อย่างไร หรือว่าเราจะให้ผู้ที่ไม่มีศีลธรรมนี้เป็นนักปกครองบ้านเมืองที่แท้จริงได้อย่างไร นี่ก็เห็นจะต้องใช้กาลเวลาเป็นเครื่องตัดสิน แต่ว่าการที่จะใช้กาลเวลานี้ เราก็จะต้องมีการเริ่มต้น แต่ว่าบัดนี้เราได้มีการเริ่มต้นอย่างนี้แล้ว

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต ก

เพียงได้นั้น ก็เป็นเรื่องที่นึกคิดเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในทฤษฎีของพลาโตในเรื่องเกี่ยวกับรัฐบาล หรือว่ารัฐในอุดมคติของท่าน หรือรัฐในอุดมคติของท่าน ก็เป็นเค้าสำหรับนักปกครองหรือนักปรัชญาสมัยหลังๆจะได้เอามาแก้ไขเปลี่ยนแปลงซึ่งก็ได้มีผู้ที่ได้นำมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงแล้ว แต่ว่าความคิดของพลาโตนี้ บัดนี้ก็ยังไม่มีใครถึงจุดสุดยอดตามความคิดของท่านทีเดียว ความจริงปรัชญาของพลาโตนี้ยังมีอีกมากมาย แต่ว่าสำหรับวันนี้เวลาก็หมดไปแล้ว ผมก็เห็นจะต้องขอยุติการบรรยายปรัชญาของพลาโตไว้เพียงแค่นี้ก่อน เอาไว้พบกันในอนาคตหน้า.

สวัสดิ์

๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

๑๔

ปรัชญารักของพลาโต ความรักคืออะไร
ทำไมหญิงชายจึงต้องรักกัน

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้พูดถึงเรื่องพลาโตต่อไปอีก ความจริงพลาโตเป็นปรัชญาเมธีที่มีชื่อเสียงที่สุดผู้หนึ่งของตะวันตก คือว่าเป็นนักปรัชญาที่สำคัญที่สุดในสมัยโบราณคนหนึ่งในไม่ก็คน และผลงานของท่านก็มีมากมาย บางทีก็เป็นงานที่เราแยกไม่ออกจากงานของโสกราตีสซึ่งท่านได้บันทึกไว้ และนอกจากนั้นลูกศิษย์ของท่านก็คืออะริสโตเติล เพราะฉะนั้นพลาโตจึงนับว่าเป็นบุคคลที่ได้เขียนหนังสือหรือที่เรียกว่า Dialogues of Plato ไว้มาก สำหรับเรื่องที่จะนำมาพูดในวันนี้เป็นส่วนหนึ่งแห่งปรัชญาของพลาโต ซึ่งความจริงมี

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

มากมายเหลือเกิน ผมก็จะนำมาบางเรื่องเท่านั้น

สำหรับในวันนี้ผมจะได้พูดถึงเรื่องปรัชญารักของเพลโต ซึ่งท่านได้เขียนไว้ชื่อว่า The Symposium สำหรับหนังสือเรื่อง The Symposium ซึ่งหนักไปในเรื่องของความรักนั้น เป็นเรื่องที่เราน่าจะศึกษาเหมือนกัน เพราะว่าเมื่อพูดถึงเรื่องของความรักขึ้นมาทีไร ก็รู้สึกว้าวยากาสาขางสดชื่นแจ่มใสเสียเหลือเกิน ไม่ว่าใครในโลก ต่างก็ปรารถนาความรักด้วยกันทั้งนั้น ความรักจึงเปรียบเสมือนน้ำอมฤต ที่ชุบชีวิตชีวาของสรรพสัตว์ให้สดชื่นอยู่เป็นนิรันดร์ และก็เรื่องของความรักอีกนั่นแหละที่เป็นเหตุทำให้โลกต้องเศร้าโศก ทั้งนี้ก็เพราะว่าเมื่อมีรักแล้วก็ย่อมมีการพลาดรัก หรือเมื่อมีคนรัก มีสิ่งที่รักแล้วก็ย่อมมีการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นธรรมดาตามหลักอนิจจังของโลก ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีอะไรเที่ยง สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นล้วนแต่เป็นทุกข์และเป็นอนันตตา เพราะหาตัวตนจริงๆ ไม่ได้ เรื่องของความรักนั้นเป็นเรื่องที่เกิดมาจากเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นเรื่องของความรักก็มักจะดับไปเพราะเหตุปัจจัยนั้นๆ ดับไป ในทางศาสนาเราถือว่า ที่ใดมีรักที่นั่นมีทุกข์ แต่ว่าในบางแห่งท่านก็สอนว่าความรักหรือว่าเมตตานี้เป็นเครื่องค้ำจุนโลก แสดงว่าเรื่องของความรักนั้นเรามองได้หลายแง่ จะมองในแง่ของความรัก หรือว่าแง่ของความไม่ดีก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องของความรักนั้นจะต้องมีกิเลสเข้ามาเจือปนอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ามันมีกิเลสเข้าเจือปน ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงหนีความทุกข์ไปได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง เมื่อได้ตรัสถึงความรัก พระองค์ก็เคยตรัสไว้แก่นางวิสาขาว่า ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ต้องมีทุกข์ มี

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สิ่งที่รักร้อยหนึ่ง ก็เป็นทฤษฎีร้อยหนึ่ง มีสิ่งที่รักเก้าสิบ ก็มีทฤษฎีเก้าสิบ มีสิ่งที่รักแปดสิบ ก็มีทฤษฎีแปดสิบ มีสิ่งที่รักสี่ ก็มีทฤษฎีสี่ มีสิ่งที่รักสอง ก็มีทฤษฎีสอง มีสิ่งที่รักหนึ่ง ก็มีทฤษฎีหนึ่ง มีสิ่งที่รักมากเท่าไร ก็มีทฤษฎีมากเท่านั้น นี่เป็นเรื่องของความรัก อย่างนี้ก็เป็นความรักที่เจอด้วยกิเลส เป็นความรักที่แฝงไว้ด้วยความเห็นแก่ตัว ต้องการสิ่งตอบแทน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเรามีความรักในสิ่งใดในทีใด และหวังที่จะให้เขารักตอบแทนมากเท่าไร ถ้าหากว่าเราไม่สมหวัง ความทุกข์ก็ย่อมมีมากขึ้นเท่านั้น

ในเรื่องของความรักนี้แม้ว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนปรารถนา ทุกคนอยากได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกคนจะสมหวังในความรักเสมอไป บางคนก็ผิดหวัง บางคนก็พลาดหวัง แม้บางคนจะสมหวัง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความทุกข์ทั้งที่สมหวังอยู่ ในเรื่องของตะวันตกก็ได้มีพูดถึงเรื่องความรักเหมือนกัน อย่างเช่นเอมเปโดเคลส ท่านได้เคยกล่าวไว้ว่าความรักเป็นธาตุหนึ่งคู่กับความเกลียด ความรักนี้มันมีแต่การที่จะประสานธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุลม ธาตุไฟเข้าด้วยกัน ทำให้มีการเกิด มีสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งตรงกันข้ามกับความเกลียดซึ่งคอยทำลายสิ่งต่างๆ ออกจากกัน ทำให้เกิดความสลาย ทำให้เกิดความแตกดับ นอกจากเอมเปโดเคลสแล้วก็มีผู้ที่ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องความรักหรือปรัชญารักไว้อย่างน่าสนใจมากที่สุดอีกท่านหนึ่งก็คือพลาโต ซึ่งผมกำลังจะบรรยายอยู่นี้

สำหรับท่านผู้นี้เป็นปรัชญาเมธีคนสำคัญของกรีก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในคราวก่อน ท่านเป็นลูกศิษย์ของโสกราตีส เรื่องของความรักที่ท่านได้บันทึกไว้ในหนังสือเรื่อง The Symposium

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

นั้นมีข้อความยืดยาว ซึ่งผมจะขอนำมาเพียงสั้น ๆ ซึ่งก็พอจะสรุปได้ว่า ความรักนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ตาย ไม่สวยงาม ไม่ดี และไม่มีความสุข ปรัชญาเมธีย่อมต้องการความฉลาด เพราะฉะนั้นปรัชญาเมธีจึงต้องการความรัก แต่หาต้องการเอามาเป็นคู่รักไม่ ต้องการให้เป็นเพียงสิ่งที่ตนรักเท่านั้น ความรักระหว่างเพศย่อมประสานให้ร่างกายยืนยงอยู่มีรู้แตกดับ ผู้ที่มีความรักในทางที่ถูกต้อง ย่อมรู้จักเลือก และเมื่อรู้จักเลือก ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด ความรักต้องการความสวยงาม แต่ความสวยงามที่เกิดจากความฉลาดเท่านั้น จึงจะเชื่อว่าเป็นความสวยงามที่แท้จริง นี่แสดงให้เห็นว่า พลาโตท่านถือว่าความรักนั้นเป็นอมตะ ความรักนั้นเป็นกลางๆ ไม่สวยงาม ไม่ดี ไม่มีความสุข อุเบกขา ปรัชญาเมธีทุกคนต้องการแสวงหาความฉลาด เพราะฉะนั้นปรัชญาเมธีจึงต้องการความรัก เพราะว่าเมื่อเรามีความรัก ความฉลาดจึงจะเกิดขึ้น เช่นเดียวกับเรามีศรัทธาคือความเชื่อ แล้วเหตุผลหรือสติปัญญาจึงเกิดตามมา ถ้าหากว่าเราไม่มีความรักในการศึกษาเล่าเรียน สติปัญญาความเฉลียวฉลาดจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เพราะฉะนั้นการที่เราจะสร้างปัญญา เราจะต้องมี ฉันทะ คือความพอใจ หรือความรักในวิชาการที่เรากำลังจะศึกษาเสียก่อน ถ้าหากว่าเรายังไม่มีฉันทะคือความพอใจ ความสนใจ ความรักในวิชานั้นๆ การที่จะศึกษาให้เกิดความรู้แตกฉานในวิชานั้นๆ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะฉะนั้นปรัชญาเมธีจึงต้องการความรัก เพราะปรัชญาเมธีต้องการความฉลาด แต่หาต้องการเอามาเป็นคู่รักไม่ เพราะการที่จะเอามาเป็นคู่รัก ทำให้เกิดความเป็นห่วงกังวล เป็นอุปาทาน เมื่อเป็นอุปาทานขึ้นแล้วมันก็จะก่อให้เกิด

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นท่านจึงต้องการความรักในทางที่ว่าเป็นเพียง
สิ่งที่รักเท่านั้น คือรู้จักว่าความรักนั้นคืออะไร แต่ไม่ใช่ไปติดหรือ
ไปยึดมั่นในความรักนั้นจนเกินไป หรือว่าไปติดในสิ่งที่ตนรักหรือ
ความรักจนเกินไป

เมื่อพูดถึงความรัก เราก็มักจะเพ่งไปถึงความรักระหว่างเพศ
ระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาว หรือหญิงสาวกับชายหนุ่ม หรือจะ
ชายแก่กับหญิงแก่ หรือจะชายแก่กับหญิงสาว หรือหญิงสาวกับ
ชายแก่ก็ตาม นี่เป็นเรื่องของความรักระหว่างเพศด้วยกันทั้งนั้น และ
เมื่อคนเรามีความรักระหว่างเพศเช่นนี้ ก็ปรารถนาจะให้ชีวิตของเรา
ยืนยาวอยู่ไม่รู้แตกดับ คนที่ประสบผลสำเร็จในความรัก หรือมีความ
สมหวังในความรัก มักต้องการให้ชีวิตนี้สดชื่นเป็นนิรันดร์อย่างนั้น
แต่ความจริงความรักมันก็เป็นสังขาร มันเป็นสิ่งที่เป็นอย่างอนิจจังเหมือน
กัน เพราะฉะนั้นจะไปยึดมั่นถือมั่นว่าจะต้องมีความสุขอย่างนั้น
ตลอดไปก็เป็นการเข้าใจผิด เพราะฉะนั้นเราก็จะต้องเตรียมตัว
เตรียมใจเอาไว้รองรับความผิดหวัง หากว่าจะเกิดมีขึ้น ถ้าหากว่า
ไม่เกิดก็แล้วไป แต่คิดว่าจะต้องเกิดอย่างแน่นอน เราจะต้องพลัด
จากสิ่งที่รักเป็นต้น เมื่อกาลเวลาผ่านไป แม้เราจะรักกันเพียงไร
ก็ตาม ในที่สุดก็หนีความตายไม่พ้น ความตายอาจจะแยกความรัก
ไปจากเราก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องเตรียมตัวเตรียมใจเอาไว้เพื่อ
รับความผิดหวังนั้น เมื่อคนเรามีความรัก ก็ต้องการความสุขงาม
พอคนเราเกิดรู้จักรักขึ้นมา ก็รู้จักแต่งตัวประติดประต่อ มีความ
ประณีตมากขึ้น ซึ่งก่อนนั้นไม่เคยมี เมื่อเกิดมีความรักขึ้นมา
เสื้อผ้าก็ต้องประณีต หวีผมก็ต้องประณีต ผัดหน้าทาแป้ง หรือ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

หาปากเขียนก็รู้สึกว่าจะต้องทำด้วยความประณีต เพราะความรักเกิดขึ้นมาแล้วก็อยากจะให้คนที่ตนรักรักอยู่เรื่อยไป ไม่รู้จักจืดจาง เพราะฉะนั้นก็ต้องระมัดระวัง หรือสร้างตัวเองให้สวยงามมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เป็นที่ดึงดูดใจของผู้ที่รักเรา

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงทรรศนะของพลาโตได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผมก็จะขอนำคำสนทนาของบรรดาปรัชญาเมธีทั้งหลาย ที่เป็นตัวละครอยู่ในเรื่อง The Symposium ที่พลาโตได้เขียนไว้มาประกอบสักเล็กน้อย ซึ่งในการสนทนาในเรื่อง The Symposium พลาโตได้สมมุติตัวละครขึ้นมาหลายคนด้วยกัน ซึ่งอาจจะเป็นจริงก็ได้ หรือจะเป็นเรื่องที่ท่านสมมุติขึ้นมาก็ได้ แต่เรื่องนี้รู้สึกว่าเป็นปัญหาอะไร แต่ที่เราต้องการคือสารัตถประโยชน์หรือปรัชญาที่พลาโตได้กล่าวไว้ พลาโตได้เขียนไว้ในนามของบุคคลต่างๆ เช่นบอกว่า ไฟโดรอส ได้พูดถึงเรื่องความรักไว้ว่า “พระเจ้าที่ใหญ่ยิ่งซึ่งทั้งพระผู้เป็นเจ้าและทั้งมนุษย์ก็ยินยอมรับรองอยู่ สำหรับคนหนุ่มๆสาวๆแล้ว ไม่มีอะไรที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าความรักที่แท้จริงอีกแล้ว ซาดิกานิด ความมั่งคั่ง เกียรติยศ หรือสิ่งอื่นใดโดยย่อไม่ทำให้ผู้นั้นรู้สึกในคุณค่ายิ่งไปกว่าความรัก ซึ่งทำให้เขารู้สึกว่าเป็นคนที่มีค่าที่สุด ความน้อยเนื้อต่ำใจ จะเกิดขึ้นเพียงแต่ได้เห็นความไม่พอใจในสายตาของคนรักเท่านั้น ไม่มีอะไรจะมั่นคงเท่าความรัก ความรักย่อมทำให้บุคคลที่ประสบตายแทนกันได้ ไม่เพียงแต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงก็เช่นเดียวกัน ความรักแม้จะคงอยู่หรือดับไปแล้วก็ตาม ก็ยังช่วยให้มนุษย์ทำความดี และมีความสุขได้มากที่สุด” นี่ตามทรรศนะของไฟโดรอสถือว่าพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือความรัก ในเรื่องของความรักนี้ ก็เป็นที่รับรองกันว่า

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ มุ ก ต์ ชุ ต ต ะ วั น ต ก

ทั้งพระผู้เป็นเจ้าของและมนุษย์ต่างก็ต้องการความรักด้วยกันทั้งนั้น พระผู้เป็นเจ้าของก็ต้องความรักจากมนุษย์ มนุษย์ก็ต้องการให้พระผู้เป็นเจ้าของรัก เพราะฉะนั้นต่างก็หวังความรักจากกันและกัน ยิ่งสำหรับคนหนุ่มๆสาวๆ และยิ่งคนที่รักแรกพบหรือเป็นรักครั้งแรกด้วยแล้ว ไม่มีอะไรที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าความรักที่แท้จริงอีกแล้ว เรื่องชาติกำเนิดตระกูลสูงต่ำอะไรต่างๆนี่ไม่คำนึงถึง ลูกสาวเศรษฐีอาจจะไปรักมหาโจรก็ได้ หรือว่าบุคคลในราชบัลลังก์อาจจะสละราชบัลลังก์มาแต่งงานกับสามัญชนธรรมดาาก็ได้ ฉะนั้นความมั่งคั่งก็ดี ชาติกำเนิดก็ดี เกียรติยศก็ดี หรือสิ่งอื่นใดก็ดี มิได้เป็นอุปสรรคในเรื่องของความรักดังที่ท่านบอกว่า *ความรักไม่มีพรมแดน* คนใดที่มีคนรักจะรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่มีความค่าที่สุด ฉะนั้นถ้าหากว่าเขามีความรักในคนคนใด ถ้าหากว่าเขารู้สึกว่าเขาคนนั้น คนที่เขารักนี้มีความไม่พอใจปรากฏให้เห็น เขาจะรู้สึกเสียใจมาก ยิ่งเป็นสตรีด้วยแล้ว ถ้าหากว่าเพื่อนชายหรือแฟนของตนแสดงความไม่พอใจอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง ก็จะเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ ดีไม่ดีไปผูกคอตายกินยาตายไปก็มีมาก และเรื่องของความรักนั้น บางคนรู้สึกว่าไม่มีอะไรจะมั่นคงเท่ากับความรัก ความรักนี้สำคัญที่สุด ความเมตตา กรุณาต่อกันนี่ก็เป็นหลักอันสำคัญในการที่จะผูกจิตกัน ไม่ใช่เงินทอง ไม่ใช่ยศถาบรรดาศักดิ์หรืออะไรทั้งนั้น แต่ความรักต่างหากที่จะสามารถผูกมัดจิตใจของคนได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คนเราถ้ารู้จักใช้ความรักในทางที่ถูกก็จะทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้ อย่างเช่นพวกที่ให้กำลังใจแก่กันและกันในการศึกษาเล่าเรียน เพราะหวังจะสร้างอนาคตของตนให้รุ่งเรือง เพราะอาศัยความรักนี้เอง ต่างก็มุ่งมา

ปรัชญา ประยูคต์ ชุตตะวันตก

ปรารถนาพยายามศึกษาเล่าเรียนไปจนประสบผลสำเร็จเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นเขาก็มีความสุขไปเพราะความรักโดยแท้

ปรัชญาเมธีอีกท่านหนึ่งคือ โปซาเนียส พลาโตได้เขียนไว้โดยให้เป็นคำพูดของโปซาเนียสว่า “ย่อมจะเป็นการดีทีเดียว ถ้าหากว่าความรักจะมีอยู่เพียงชนิดเดียวเท่านั้น แต่ความจริงแล้ว รักก็มีอยู่หลายชนิดคือ รักอย่างละเอียดและรักอย่างหยาบ รักที่มีค่าคือรักที่ทำให้รู้สึกรักด้วยอาการเช่นเดียวกัน รักเช่นนี้ย่อมสดชื่นและเกี่ยวกับความนึกคิดและทำให้จิตใจเราหลุดพ้นจากความโง่ ความมัวเมา เพราะฉะนั้นจึงนับเป็นสิ่งที่มีความที่สุดที่จะรักผู้ที่ดีที่สุด ซึ่งแม้จะสวยงามน้อยกว่าผู้อื่น การชนะความรักย่อมมีเกียรติ และการพ่ายแพ้ต่อเกมรักย่อมเป็นสิ่งที่น่าละอาย น่าอับอาย ฉะนั้นจึงควรเอาชนะความรัก แต่ทว่าด้วยวิธีที่มีเกียรติ ส่วนความรักอย่างหยาบนั้น ไม่มีเกียรติและไม่เหมาะสมโดยประการทั้งปวง” โปซาเนียสเห็นว่าความรักนี้ความจริงมีอยู่หลายชนิด ถ้าหากจะสรุปอย่างย่อๆ ก็คืออย่างละเอียดกับอย่างหยาบ รักที่มีค่าก็คือรักที่ทำให้เรารู้สึกรักด้วยอาการเช่นเดียวกัน ไม่มีอคติ ไม่มีความลำเอียงเช่นเดียวกับความเมตตาซึ่งแผ่ไปโดยไม่มีปริมาณ รักอย่างนี้เป็นความรักที่ละเอียด ส่วนรักอย่างหยาบหนุ่มสาวหรือความรักที่ประกอบด้วยความใคร่ ที่ประกอบด้วยกามารมณ์ ถือว่าเป็นรักอย่างหยาบ เพราะเป็นความรักที่หนักไปในทางกิเลส ที่หนักไปในทางโลก ก่อให้เกิดความมัวเมา ส่วนความรักที่ประกอบด้วยเมตตาหาประมาณมิได้นั้นทำให้เราพ้นจากความโลภ ความมัวเมาต่างๆ ได้ จึงนับว่าเป็นความรักที่มีเกียรติ

ปรัชญา ประยุทธ์ หุตตะวันต

ที่สุด และถ้าหากว่าเราจะมีโอกาสรักผู้ที่ดีที่สุด ก็รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ คนใดที่ได้คนรักที่ดีที่สุด คนนั้นก็รู้สึกว่ามีความภูมิใจในคนรักมาก ส่วนคนใดที่ได้คนรักเป็นคนเลวทรามก็จะเกิดความรู้สึกคล้ายๆกับว่าเป็นปมด้อยก็ได้ เพราะฉะนั้นเรื่องของความรักย่อมไม่คำนึงถึงความสวยงาม เพราะฉะนั้นคนที่สวยไม่จำเป็นที่จะต้องมีความรักเสมอไป คนสวยบางคนหาคนรักไม่ได้ เพราะความสวยงามนั้นไม่สามารถจะซื้อความรักได้นาน นอกจากมองดูผิวเผินก็อาจจะเห็นว่าสวยว่างาม ความรักอย่างนั้นเป็นความรักที่ประกอบด้วยความใคร่มากกว่า ความรักที่แท้จริงย่อมไม่คำนึงถึงความสวยงาม เราดูที่ความดีหรือที่จิตใจของกันและกัน เพราะฉะนั้นคนที่มีความดีก็สามารถที่จะผูกมัดบุคคลที่มีคุณธรรมสูงได้ เพราะฉะนั้นแม้ว่าผู้ใดจะไม่สวยไม่งามก็อย่าน้อยเนื้อต่ำใจเลย ขอให้เรามีความดีก็แล้วกัน ความดีย่อมชนะในกาลทุกเมื่อ ส่วนความสวย ความงามนั้นเป็นสิ่งที่เปราะบาง ไม่นานก็ต้องแก่ ความสวยก็ย่อมจะลดน้อยลง เมื่อความสวยลดน้อยลงไปแล้ว ความรักก็อาจจะลดลงไปด้วย ถ้าหากว่าความรักนั้นขึ้นอยู่กับความสวยงาม เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าความรักขึ้นอยู่กับความสวย ถ้าความสวยมันหมดไปมันดับไป ความรักมันก็หมดไปด้วย ถ้าความรักมันเกิดเพราะเงิน ถ้าหากว่าเงินหมดไป ความรักก็หมดไปด้วย ถ้าหากว่าความรักมันเกิดเพราะความมีเกียรติยศชื่อเสียงของพ่อแม่ของเขา ถ้าหากว่าพ่อแม่ของเขาเกิดตกอับขึ้นมา ความรักก็สูญหายไปด้วย แต่ความรักที่เนื่องมาจากความดี ถ้าหากว่าความดีนั้นไม่รู้เสื่อมคลาย ความรักก็ไม่มีเสื่อมคลายเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นในเรื่องของคนนี้

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

แสวงหาความรักนั้น โปซาเนียสจึงบอกว่าการฟ่ายแพ้ต่อเกมรักนั้น เป็นสิ่งที่น่าละอาย เป็นสิ่งที่น่าดิเคียน เพราะฉะนั้นจึงควรเอาชนะความรัก แต่จะต้องเป็นการเอาชนะด้วยวิธีที่มีเกียรติ ส่วนในการชนะความรักด้วยวิธีที่หยาบช้ำ เช่น การจุดคร่าอนาจารอะไรต่างๆ เหล่านี้ ถือว่าไม่มีเกียรติและไม่เหมาะสมโดยประการทั้งปวง

สำหรับโสกราเตสซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในเรื่องต่างๆ ซึ่งพลาโต ได้เขียนไว้ และโดยเฉพาะในเรื่อง The Symposium ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ความรักย่อมเป็นพระผู้เป็นเจ้าที่สูงที่สุด ดีเลิศที่สุด และมั่งคั่งที่สุดในหมู่พระเจ้าทั้งหลาย ความรักย่อมเป็นสิ่งที่สวยงามที่สุดและเป็นไปได้รวดเร็วที่สุด สามารถบินออกจากผู้ที่เกลียดไปได้อย่างรวดเร็วที่สุดจนไม่มีสิ่งใดเทียมเท่า” เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่าความรักนั้นเป็นเสมือนพระเจ้า เพราะฉะนั้นบางคนพูดบอกว่าความรักเป็นพระเจ้าและเป็นพระเจ้าที่เหนือพระเจ้าอื่นๆ คือว่าเป็นพระเจ้าที่มีความสุขที่สุด มั่งคั่งที่สุด แต่ว่าพระเจ้าบางองค์อาจจะไม่เป็นสุขอย่างที่สุด หรือดีอย่างที่สุด หรือมั่งคั่งอย่างที่สุดก็ได้ เพราะฉะนั้นความรักสำหรับคนที่มีความรักนั้นย่อมเป็นสิ่งที่สวยงามที่สุด แต่ว่าความรักนี้มันอาจจะเกิดได้เร็วและอาจจะไปได้เร็ว เพราะว่าในความรักนั้นก็มีความเกลียดอยู่ด้วย เมื่อมีความรักมากเท่าไร ความเกลียดมันก็มีแฝงอยู่มากเท่านั้น เพราะฉะนั้นคนที่มีความรักกัน อย่างดูดีเช่นนั้น เวลาเกิดเป็นศัตรูหรือเวลาเกลียดก็เกลียดกันจริงๆ เพราะว่ามีความรักมากเท่าไรก็มีความเกลียดมากเท่านั้น แต่เวลาที่ความรักสำแดงตัวให้ปรากฏ ความเกลียดมันก็หลบไปเสีย เพราะฉะนั้นเวลาที่คนเรามีความรักนั้น ความเกลียดมันก็คอยคุมเชิงอยู่

ป ร ั ช ฎ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ วั น ต ก

เหมือนกัน เมื่อเกิดไม่พอใจขึ้นมา เพราะเหตุที่รักมากก็เลยเกลียดมาก แค้นมาก เพราะฉะนั้นคนที่เกลียดอย่างที่สุดนั้นถ้าหากว่าได้รักกันก็รักกันอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้นมิตรที่ดีที่สุด ถ้าเป็นศัตรูก็เป็นศัตรูที่ร้ายที่สุด และศัตรูที่ร้ายที่สุดถ้าหากว่ามาเป็นมิตร จะเป็นมิตรที่ดีที่สุด ส่วนคุณความดีและอำนาจแห่งความรักนั้นย่อมไม่อาจเป็นไปได้โดยผลแห่งการบังคับและไม่อาจสัมผัสได้เลย ความรักเป็นสิ่งที่พลังเข้มข้นยิ่งกว่าความสุขและความใคร่อื่น ๆ ทั้งหมด ความรักเป็นจินตกวีที่ยอดเยี่ยมที่สุด เพราะว่าคนที่มีความรักอาจจะมีอารมณ์ในอันที่จะแต่งบทร้อยกรองอะไรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าบทร้อยกรองต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอื่นใดก็ตาม มักจะมีความรักเป็นเครื่องบันดาลใจให้เป็นไป คนที่มีความรักเป็นเครื่องบันดาลใจนั้น จะสามารถเขียนบทร้อยกรองได้อย่างหาผู้เสมอเหมือนมิได้ อย่างพระอภัยมณีของสุนทรภู่กิติ ชู้นช้างขุนแผนกิติ หรือว่าเรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ก็ล้วนแต่มีเรื่องความรักเป็นเหตุบังเกิดใจ หรือเราจะเห็นว่าบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ อย่างเช่น พวกนิราศต่าง ๆ ก็มักจะมีความรักเป็นเครื่องบังเกิดใจทำให้การเขียนนี้หวานฉ่ำประดุจน้ำผึ้ง เพราะฉะนั้นคนที่มีความรักมักจะมีอารมณ์ในการที่จะเขียนหนังสือ มีความละเมียดละไม มีความละเอียดอ่อนไหวอะไรต่าง ๆ มากมายเหลือเกิน เรื่องความรักนี้ความจริงมีอยู่มากมายในที่หลายแห่ง แต่ว่าสำหรับผมที่จะนำมาพูดนี้ก็จะพูดในทรรศนะของพลาโตเท่านั้น

ที่นี้ปัญหาก็จะเกิดมีต่อไปว่า ทำไมเมื่อเราพูดถึงเรื่องความรักแล้ว เราก็มักจะเพ่งไปถึงความรักระหว่างเพศ ระหว่างหญิงกับชาย

ปรัชญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

และก็อาจจะมีปัญหาว่า ทำไมชายกับหญิงจะต้องรักกันด้วย ถ้าหากว่าจะตอบตามหลักของศาสนาก็อาจจะบอกว่าเพราะทั้งหญิงและชายยังมีกิเลส ยังมีวิชา ยังมีตัณหา มีอุปาทานอยู่นั่นเอง คนเราจึงต้องรักกัน แต่นั่นเป็นเรื่องของหลักธรรมะ ว่ากันตามหลักธรรมะ เพราะว่าความรักถือว่าเป็นตัณหาเป็นกิเลส เพราะตัวตัณหานี้มันเกิดมาจากอวิชชา ถ้าตราบไต่ที่เรายังมีวิชาคือมีกิเลสอยู่ ก็ย่อมมีตัณหา เมื่อมีตัณหาก็ย่อมมีอุปาทาน มีความยึดมั่นถือมั่น ความห่วงแหน แต่ว่าสำหรับในทรรศนะของพลาโตซึ่งเป็นปรัชญาเมธีที่สำคัญคนหนึ่งของคนกรีก ท่านได้ชี้ให้เห็นว่าทำไมหญิงกับชายจึงเกิดมีความรักโดยท่านสร้างเป็นเทพนิยาย หรือเป็นเทพนิทาน เป็นบุคลาธิษฐานเพื่อชี้ให้เห็นว่าทำไมหญิงกับชายต้องรักกัน ท่านบอกว่าเดิมทีเดียวนั้นมีอยู่ ๓ เพศ ไม่ใช่ ๒ เพศอย่างเดี๋ยวนี้ คือมีเพศชายเพศหญิงและเพศรวม ซึ่งเป็นเพศที่มีทั้งชายและหญิงรวมอยู่ด้วยในเพศเดียวซึ่งเดิมทีเดียวนั้นเป็นผู้ที่ไม่ใช่เพศชาย ไม่ใช่เพศหญิง ซึ่งจะขอรวมเรียกว่าอเพศ พวกนี้ก็มียู่เหมือนกัน แต่บัดนี้ได้หายไปหมดแล้ว ซึ่งเพศนี้ท่านเรียกว่า Androgynous คือเป็นได้ทั้งหญิงและชาย ถ้าหากว่าเป็นเดี๋ยวนี้อาจจะเป็นพวกกะเทย เป็นพวกอุกโตพยัญชนก อะไรต่างๆ เหล่านี้ คือมีทั้ง ๒ เพศ แต่มนุษย์ดั้งเดิมทีเดียวตามทรรศนะของพลาโตนั้นท่านบอกวามมนุษย์ดั้งเดิมนั้นมีลักษณะทรงกลม ไม่ใช่เป็นรูปร่างอย่างมนุษย์เราเดี๋ยวนี้ ด้านหลังและด้านข้างทำให้เกิดเป็นรูปทรงกลม คือคล้ายๆว่าเพศหญิงกับเพศชายนี้เดิมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นทรงกลม สามารถที่จะกลิ้งไปกลิ้งมาได้ มีศีรษะเดียว แต่ว่ามี ๒ หน้า ซึ่งมองไปคนละทิศ

ป ร ำ ข ญ ำ ป ระ ยุ ก ต์ ช ุ ต ตะ ว ัน ต ก

คนละทาง ศีรษะนี้ตั้งอยู่บนคอกกลมคอเดียว คือว่ามีคอคอเดียว แต่ว่ามี ๒ ศีรษะ และมองไปคนละทิศ นั่นคือว่าด้านผมนี้ชนกัน ด้านท้ายทอยนี้ติดกัน แต่ด้านหน้าหันไปคนละทิศ นอกจากนั้น ก็มีหู ๔ ข้าง มีอวัยวะสืบสองอย่างและอวัยวะที่เหลือกก็เหมือนกัน มนุษย์เพศนี้เดินไปไหนมาไหนเช่นเดียวกับมนุษย์ทุกวันนี้ จะถอยหลังหรือเดินไปข้างหน้าก็ได้ตามใจชอบ และสามารถกระโดดไปได้ไกลๆ แม้ทั้ง ๔ เท้า และเท้าทั้ง ๔ นั้นใช้เดินได้คล้ายนักหกคะเมนตีลังกา ใช้มือเดินต่างเท้าได้ ซึ่งเขาจะทำเช่นนั้นในเมื่อเขาต้องการไปให้ได้อย่างรวดเร็ว ที่เพศมี ๓ เพศก็เพราะดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลกมี ๓ คือดวงอาทิตย์นี้หมายถึงเพศชาย ดวงจันทร์หมายถึงเพศหญิง และโลกนี้คล้ายๆ เป็นเพศรวม และเดิมทีเดียวผู้ชายก็เป็นบุตรแห่งดวงอาทิตย์ ผู้หญิงก็เป็นธิดาของโลก เพศชายหญิงที่รวมกันก็เป็นบุตรแห่งดวงจันทร์ซึ่งเกิดจากดวงอาทิตย์และโลก และเพศรวมนี้ทรงกลมคล้ายผู้ให้กำเนิด อำนาจและความเข้มแข็งของเพศรวมนี้น่าสะพรึงกลัวมาก และความคิดที่มีอยู่ในใจของเพศนี้ก็รุนแรงมาก เพศรวมนี้ได้โจมตีเทพเจ้าทั้งหลาย กลับบูกรุกขึ้นไปในสรวงสวรรค์ แต่ต้องพวกเทวดาได้ ในเทวสภาจึงเต็มไปด้วยความสงสัยไม่แน่ใจขึ้น ถ้าพวกเทวดาจะฆ่าเพศรวมเสียและใช้สายฟ้าทำลายเพศรวมนี้ให้พินาศไปเช่นเดียวกับที่เคยทำลายพวกยักษ์มาแล้ว การเช่นสรวงและการบูชาที่มนุษย์เคยปฏิบัติต่อเทวดาทั้งหลาย ก็จะพลอยสิ้นสุดไปด้วย แต่พวกเทวดาก็ทนไม่ได้ที่จะเห็นความทะลึ่งอวดดีและความโอหังของเพศรวมนี้ไม่ได้ ถูกจำกัดลงเสียบ้าง ในที่สุดเทพเจ้าซ็อลก็ค้นพบวิธีดังที่พระองค์รับ

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

สั่งว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้ามีแผนการที่จะทำให้เจ้าเพชรมนนี้ลดความโอหังลงและทำให้เขามีกริยามารยาทดีขึ้น มนุษย์จะต้องมีอยู่ต่อไปอีก แต่ข้าพเจ้าจะตัดเขาออกเป็น ๒ ส่วน ความเข้มแข็งของเขาก็จะลดน้อยลงและทวีจำนวนมากขึ้น พวกเขาก็จะเดิน ๒ ขา และถ้าหากว่าพวกเขายังโอหังและยังไม่สงบต่อไปอีก ข้าพเจ้าก็จะทำให้เขาแยกตัวออกไปเป็น ๒ ส่วนอีก และก็จะต้องกระโดดไปด้วยเท้าข้างเดียวเท่านั้น” เมื่อเทพเจ้าซีอุสได้รื้อสร้างนี้แล้วก็ตัดอเพคนั้นออกเป็น ๒ ส่วน คล้ายๆ ผลแอปเปิลออกเป็น ๒ ซีก หรือหีบเอาเส้นผมผ่าที่ไข่มุกออกเป็น ๒ ซีก ฉะนั้นเมื่อเอามนุษย์อพศมาผ่าออกแล้ว พระองค์ก็ทรงบัญชาให้เทพอะพอลโลทำให้หน้าและคอซีกนั้นหันกลับเพื่อมนุษย์จะได้พิจารณาดูส่วนของตนเอง ดังนั้นเขาก็จะได้บทเรียนที่ทำให้รู้สึกอับอายขายหน้าบ้าง และเทพเจ้าซีอุสก็ให้ทรงบัญชาให้เทพอะพอลโลรักษาบาดแผลและแต่งรูปร่างมนุษย์ขึ้น ดังนั้นเทพอะพอลโลจึงได้หันหน้ามนุษย์กลับและดึงผิวหนังมาไว้ตามภาษาของเราเรียกว่าท้อง คล้ายกระเป๋าทัดได้ คือหุดสั้นเข้า และพระองค์ก็ทรงสร้างปากไว้ตรงกลาง ซึ่งพระองค์ได้ผูกเป็นปมเสียแน่น ซึ่งเรียกว่าสะดือ พระองค์ก็ทรงปั้นหน้าอกและขจัดรอยย่นออกไปให้หมด คล้ายๆ กับช่างรองเท้าที่ทำให้รองเท้าเป็นเงาในตอนสุดท้าย ฉะนั้น พระองค์ทรงเหลือรอยย่นไว้บ้างตรงท้องและสะดือเพื่อให้เป็นที่ระลึกถึงสภาวะดั้งเดิม หลังจากที่มีมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนแล้ว แต่ละส่วนก็ปรารถนาที่จะพบอีกครั้งหนึ่งที่ขาดไป จึงพยายามที่จะเข้ามาหากันและใช้มือโอบกันและกันกอดกันไว้นั่น เพื่อทำให้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเดิม ตอน

ป ร ั ษ ฎ า ป ร ะ ยุ ก ต์ ชุ ด ต ะ วั น ต ก

นี้เขาจะไม่รู้สึกหิวโหยและลืมหิว เพราะเขาไม่ชอบทำอะไรแยกๆ กัน ครั้นเมื่อครั้งหนึ่งตายไป อีกครั้งหนึ่งยังอยู่ ครึ่งที่ยังอยู่ก็จะแสวงหาเพื่อนใหม่คือชายหรือหญิงแล้วแต่จะเรียกกัน เป็นส่วนแห่งความเป็นชายและหญิงที่สมบูรณ์ และจะยึดเกาะส่วนนั้นไว้

นี่เราจะเห็นได้ว่าจินตนาการของพลาโตนี้ท่านมีอยู่มาก การที่มนุษย์หญิงและชายแสวงหาซึ่งกันและกัน และพยายามที่จะเป็นคนหนึ่งคนเดียวกันซึ่งเราเรียกว่าสมรสอะไรต่างๆ เหล่านี้ ความจริงก็เพราะว่าเดิมทีเดิมมนุษย์นี้เราก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กลมๆ มีศีรษะ ๒ ศีรษะ หันซ้ายทอยชนกัน มีมือ ๔ มืออะไรต่างๆ แต่ว่าโอหังมากเกินไปที่ปาร์กเทพเจ้าทั้งหลาย เพราะมีฤทธาานุภาพมาก ในที่สุดก็ถูกเทพเจ้าซุสจัดการตัดออกมาเป็น ๒ ส่วน เพื่อกำลังจะได้เพลาลง ก็คิดว่าถ้าหากว่าเมื่อตัดออกมาเป็น ๒ ส่วนแล้ว ถ้ากำลังยังไม่เพล่า ยังโอหังยังอวดดีก็จะตัดต่อไปอีกจนกระทั่งจะหมดฤทธิ์ พอตัดติดมาเป็น ๒ ส่วนแล้วก็หมดฤทธิ์ ก็เลยไม่ต้องตัดต่อไปอีก แต่ว่าเมื่อตัดออกมาแล้ว บาดแผลต่างๆ ยังมี จึงให้เทพอะพอลโลประสานให้มันดี เย็บให้มันดี บิดหน้ากลับเข้ามาทางด้านหน้าเพื่อจะได้ดูแผลต่างๆ ของตัว เพื่อเป็นที่ระลึกไว้ว่านี่เราเคยไปทำชั่วไปเบียดเบียนเทวดาอะไรต่างๆ เหล่านี้จึงต้องรับโทษทัณฑ์อย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงดึงๆ มารวมกันและก่อดึงด้วยกันเป็นปมหนึ่งซึ่งเราเรียกว่าสะดือ สะดือนี้นี่คล้ายๆ ว่าเป็นเครื่องหมายบอกถึงความไม่ดีของเรา ถูกพระเจ้าลงโทษ ท่านลงโทษไว้อย่างนี้ เมื่อผู้หญิงผู้ชายนี้เดิมเป็นเพศเดียวกัน เพราะฉะนั้นเมื่อถูกแยกออกจากกันแล้ว ตามหลักก็มีความกระตือรือร้นที่จะกลับมารวมกันอีกเช่นเดียวกับลูกซึ่ง

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต

จากพ่อแม่ไปก็อยากจะกลับมาหาพ่อแม่อีก สามภริยาที่จากกันไปนานๆก็อยากจะกลับมาหาอีก อะไรก็ตามที่มันจากกันไปนานๆก็อยากจะกลับมาหาอีก เมื่อเพศหญิงและเพศชายนี้ความจริงเดิมเป็นเพศเดียวกันต้องถูกแยกออกจากกันเช่นนี้ เพราะฉะนั้นจึงพยายามกลับมาหาอีกเหมือนกับว่าเป็นพวกไฟฟ้าบวกไฟฟ้าลบ จะดึงดูดเข้าหากันอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงมักจะรักกับผู้ชาย ผู้ชายก็มักจะรักกับผู้หญิง ผู้ชายต่อผู้ชายหรือผู้หญิงต่อผู้หญิง รักกันมันไม่ซาบซึ้งจริงใจเหมือนกับเพศตรงข้ามที่มีความรักกัน นี่ก็คือเหตุผลของพลาโตที่ว่าทำไมมนุษย์เราจึงต้องรักกัน เหตุผลของท่านก็น่าฟังอยู่ นับว่าเป็นการสร้างความคิดออกมาเป็นเรื่องเป็นราว ที่ทำให้มองเห็นภาพที่ชายต้องรักหญิงและหญิงต้องรักชาย การที่ท่านสร้างจินตนาการออกมาเป็นภาพพจน์อย่างนี้ก็ทำให้เราเข้าใจธรรมชาติของพลาโตมากขึ้น

ปรัชญารักของพลาโตในเรื่อง The Symposium ซึ่งผมได้นำมาย่อส่วนและกล่าวบรรยายในครั้งนี้เป็นอันสิ้นสุดลงพอดีกับเวลา ผมก็ขอยุติการบรรยายปรัชญาในวันนี้ไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดิ์

๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๐

๑๕

มนุษย์จะทำความดีควรทราบว่าคุณดีคืออะไร
ทำไปทำไม และทำอย่างไร
ความชั่วเร็วกว่าความตาย

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายปรัชญาตะวันตกเกี่ยวกับพลาโตต่อจากที่ได้บรรยายมาแล้วเมื่อคราวก่อน เมื่อคราวที่แล้วผมได้บรรยายถึงเรื่องเกี่ยวกับปรัชญารัก ซึ่งพลาโตได้เขียนไว้ในหนังสือ The Symposium ความจริงปรัชญาของพลาโตนี้มีอยู่มากมาย แต่ผมจะยกนำมาบรรยายเป็นบางเรื่องเท่านั้น และวันนี้ก็จะได้บรรยายถึงปรัชญาโดยทั่วไป สำหรับปรัชญาของพลาโตนั้นไม่ได้ตั้งขึ้นเป็นเรื่องตายตัวแน่นอน และก็ไม่ว่าจะสมบูรณ์นัก ปรัชญาของพลาโตมักจะปรากฏในรูปคำถามและวิจารณ์ ไม่ใช่เฉพาะแต่ความคิดของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ผู้อื่นเท่านั้น หากแต่รวมถึงความคิดของตนเองด้วย แม้กระทั่งโสกราตีสเองก็ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ไว้ในข้อเขียนนั้น ข้อเขียนที่เป็น Dialogues บางเรื่องไม่มีการสรุปแน่นอนลงไป และบางเรื่องก็เป็นเพียงเพื่อทดลอง หยั่งเสียง เพื่อจะได้ทราบข้อสงสัยและข้อข้องใจของผู้อื่นตลอดเวลา ผู้อ่านจะต้องพยายามเข้าใจความหมายของการวิพากษ์วิจารณ์นี้ด้วย หลักการต่างๆ ของพลาโตก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีการขัดเกลาและชำระอยู่เสมอ คนก็ยังวิพากษ์วิจารณ์งานของพลาโตอย่างไม่หยุดยั้ง จากการศึกษาหนังสือ Dialogues of Plato ปรัชญาก็แบ่งออกได้เป็นสาขาต่างๆ ได้หลายสาขาด้วยกัน คือ จริยศาสตร์ ทฤษฎีแห่งเหตุผล ทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นต้น งานทางด้านจริยศาสตร์ที่พลาโตเขียนเป็น Dialogues ขึ้นมานั้น ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อจะช่วยให้คนเข้าใจธรรมชาติแห่งชีวิตที่ดี และเพื่อที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความดี ซึ่งทำนให้ชื่อชีวิตแบบนี้ว่าเป็นการเลียนแบบพระผู้เป็นเจ้า เพราะว่าถือว่าพระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นความดีที่สูงที่สุด เราก็ควรจะเลียนแบบการดำรงชีวิตที่ดีงาม เพราะว่าทุกคนก็ปรารถนาความสุข ทุกคนก็ปรารถนาความสบาย เพราะฉะนั้นก็ควรจะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามแบบตามแผนซึ่งเป็นจุดหมายอันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือศีลธรรมนั่นเอง เพราะว่าพระผู้เป็นเจ้านั้นทรงเป็นความดีที่สูงที่สุด ฉะนั้นก็เรียกว่าเป็นแบบอย่างในแง่จริยธรรม ในแง่ของศีลธรรม การที่เลียนแบบพระผู้เป็นเจ้านั้นก็หมายความว่าเราจะต้องปฏิบัติศีลธรรม โลกเรานั้นจะต้องมีกฎแห่งศีลธรรม ความผิดหรือความถูกไม่ได้ขึ้นอยู่กับชนบทรรมนิยมประเพณี เพราะเรายอมรับกฎแห่งศีลธรรม

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

โดยสัญชาตญาณ เราจะมีความรู้สึกพอใจในการกระทำที่ดี ในขณะที่เดียวกันก็จะไม่พอใจต่อการกระทำที่ขัดต่อสังคม เพราะการที่จะตัดสินใจให้เด็ดขาดลงไปว่าแคไหนเป็นความดี แคไหนเป็นความชั่วนั้น เป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าเส้นที่แบ่งเขตตายตัวไม่มี เช่นเดียวกับ ความดีและความชั่ว ความมืดกับความสว่าง เราบอกไม่ได้ว่า แคไหนมืด แคไหนสว่าง แคไหนดี แคไหนชั่ว แคไหนร้อน แคไหนเย็น เราไม่มีเส้นที่แบ่งเขตตายตัวฉันใด ในเรื่องของความดี ก็เช่นเดียวกัน การที่เราจะพิจารณาว่าอะไรดี หรืออะไรชั่วนั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าเราต้องพิจารณาในแง่ของสังคมด้วยว่าสังคมนั้นได้ยอมรับ การกระทำนั้นๆว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากว่าสังคมยอมรับการกระทำนั้นๆว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง การกระทำนั้นก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี เพราะว่าเมื่อทำไปแล้วตัวเองไม่เดือดร้อน สังคมก็ไม่เดือดร้อน ส่วนการกระทำใดๆที่ทำลงไปแล้วตัวเองก็จะเดือดร้อน สังคมก็จะเดือดร้อน สังคมไม่ยอมรับการกระทำนั้นๆว่าเป็นการกระทำที่ชอบ เพราะฉะนั้นการกระทำเช่นนั้นก็ต้องถือว่าเป็นการกระทำที่ความชั่ว

จริยศาสตร์ตามแบบของพลาโตหรือเรียกว่า Platonic Ethics นั้นมีหลักสำคัญๆดังนี้ บุคคลทุกคนโดยธรรมชาติแล้วมักจะแสวงหาสิ่งที่ดี สิ่งต่างๆโดยปกติและโดยธรรมชาติจะมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะเพิ่มพูนและทำให้สิ่งที่เป็นอยู่แล้วสมบูรณ์ขึ้น มนุษย์เราก็ดูกอยู่ในกฎนี้ด้วยเหมือนกัน เมื่อดวงจิตได้บรรลุถึงความโน้มเอียงนี้โดยสมบูรณ์แล้วโดยธรรมชาติ การปฏิบัติที่ดีตามหน้าที่ของจิต เรียกว่าการสร้างความดี ในขณะที่เดียวกัน เมื่อ

ป ร ี ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ะ ว ัน ต ก

ร่างกายได้ทำหน้าที่สมบูรณ์ตามธรรมชาติ สภาวะนี้เราเรียกว่า
พละนามยดี ตามทรรคนะของพลาโต ท่านเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์
นี้แสวงหาสิ่งที่ดี ความจริงเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด เพราะว่าเรื่อง
ของความดีนี้ แม้แต่คนที่ไม่ค่อยประสีประสาอย่างเด็กเล็กๆ แก้ว
ชอบความดี ทั้งๆ ที่แกไม่รู้ว่าคุณดีคืออะไร เพราะฉะนั้นเวลาเรา
จะปลอบเด็ก ถ้าหากว่าเราบอกว่า หนูคนดีนะ อย่าร้องไห้ละ คนดี
ต้องทำอย่างนี้นะอย่างนั้นนะ แกรู้สึกชอบบอกชอบใจ แกก็จะปฏิบัติ
ตามคำของเราอย่างไม่ขัดขืน แกก็พยายามที่จะบอกว่า แกเป็นคนดี
คนดี เช่น เราจะไปถามว่าคุณไปทำอะไรมาเขาถึงจับเอา แกจะต้อง
บอกว่า เขาหาว่าผม เขาหาว่าฉัน มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า
“เขาหาว่า” เสมอไป ซึ่งแสดงว่าตัวแกนี้รักความดี อยากเป็นคนดี
ไม่อยากเป็นคนชั่วเลย แต่ว่าเมื่อถามไปถามมา ความจริง
ก็จริงอย่างที่เขหาว่านั่นแหละ ความจริง เขาไม่ได้หาว่าหรอก
เป็นความจริงอย่างที่เขหาว่านั่นแหละ และตัวก็ทำจริงๆ อย่างนี้เรา
จะเห็นได้ว่า อย่างไรก็ตาม แม้คนเราจะเป็นคนชั่ว ได้ทำความชั่ว
ลงไป แต่คนทุกคนก็อยากจะเป็นคนดี แต่ว่าคนที่ทำความชั่ว
ลงไปในนี้ บางทีก็ด้วยเหตุหลายประการ บางทีก็ทำด้วยความ
จำเป็น บางทีก็ทำด้วยความคับขัน อะไรต่างๆ เหล่านี้ หรือบางที
ทำเพราะความขาดสติ ที่นี้ตามปกติเมื่อมนุษย์เรามีธรรมชาติในอัน
ที่จะแสวงหาความดีตามปกติอยู่แล้วเช่นนี้ การที่จะสอนให้คนเรา
ทำความดี ก็ไม่สู้จะยากอะไรนัก ในเมื่อคนมีความดีเป็นพื้นฐาน
แห่งจิตใจอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการที่เราจะทำสิ่งที่ดีตามนั้นก็จำเป็น
ที่เราจะต้องทำจิตใจของเราให้โน้มเอียงไปหาความสมบูรณ์ตาม

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ธรรมชาติ นั่นคือหันไปหาความดีตามธรรมชาติ ถ้าหากว่าจิตของเราเป็นจิตที่โน้มเอียงไปในทางความดีเสียแล้ว การกระทำทั้งหลายก็เป็นการกระทำที่ดี การพูดทั้งหลายก็เป็นการพูดในสิ่งที่ดีที่งาม

พลาโตได้ให้ความเห็นต่อไปว่า คุณความดีก็คือความรู้เช่นเดียวกับศิลปะ คุณความดีไม่สามารถจะเกิดขึ้นในตัวบุคคลโดยฉับพลันหรือโดยโชคชะตาหรือว่าโดยบังเอิญ มนุษย์ไม่สามารถจะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ถ้าหากว่าเขาไม่รู้ว่ากำลังทำอะไร ทำทำไม และทำอย่างไร คุณความดีทุกอย่างจะต้องเกิดจากความรู้และก็ไม่ใช่เป็นความรู้ทางนามธรรมหรือเป็นความรู้ทางทฤษฎี หากแต่จะต้องเป็นความรู้ที่เป็นรูปธรรมและเป็นทางปฏิบัติซึ่งไม่เกี่ยวกับทางทฤษฎี เช่นเดียวกับนายช่างที่ชำนาญ เขาไม่เพียงแต่รู้ว่ากำลังทำอะไรเท่านั้น แต่รู้ว่าจะอย่างไรและใช้วัตถุอะไรด้วย ตามความเห็นของพลาโตนั่นท่านเห็นว่าคุณความดีที่แท้จริงนั้นคือความรู้หรือศิลปะ เพราะว่าความรู้นี้ถ้าหากว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้คนมีความเข้าใจสิ่งต่างๆในทางที่ถูกต้องในทางที่ชอบ เมื่อเข้าใจสิ่งต่างๆในทางที่ชอบ เขาก็จะพยายามบำเพ็ญความดีนั้นๆ แต่ว่าความรู้หรือคุณความดีนี้ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นมาในบุคคลโดยฉับพลันไม่ใช่ปุบปับมันก็เกิดขึ้นมา หรือว่าโดยบังเอิญ หรือว่าโดยโชคชะตาเลย ความจริงคนเราจะมีความรู้ขึ้นมา นั้น ก็โดยอาศัยการศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาเล่าเรียนก็ต้องค่อยๆศึกษาไปตามลำดับขั้น ไม่ใช่ว่าอยู่ๆความรู้มันก็จะเกิดขึ้นมาเอง โดยที่เราไม่ต้องไปศึกษาค้นคว้าหรือว่ามีใครบันดาลให้เราเกิดความรู้ขึ้นมาอะไรต่างๆเหล่านี้มนุษย์เราจะต้องพยายามศึกษาเล่าเรียน ความรู้จะได้มากขึ้นตาม

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ลำดับ และตามปกติมนุษย์เรานี่ ก่อนจะทำความดีจะปฏิบัติชอบอะไรต่างๆ เหล่านั้น ข้อสำคัญก็คือว่าเขาจะต้องรู้เสียก่อนว่าเขาทำอะไร เพราะมนุษย์เราไม่ใช่สัตว์เหมือนสัตว์เดรัจฉานอื่นๆ มนุษย์เราเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เพราะฉะนั้นเขาควรจะต้องรู้ว่าเขาทำอะไรที่เขาทำนั้นจะนำไปทำไม และจะอย่างไร เช่น สมมุติว่าเขาจะทำความดี เขาก็จะต้องรู้ว่าความดีคืออะไร หรือนำไปทำไม และวิธีจะทำความดีนั้นจะอย่างไร เพราะฉะนั้นคุณความดีต่างๆ เราจะได้เห็นว่า จะต้องเกิดมาจากความรู้ และความรู้ในธรรมชาติของพลาโตนั้นเป็นความรู้ที่หนักไปในทางรูปธรรม ในทางปฏิบัติซึ่งไม่ใช่ความรู้แต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น เพราะความรู้แค่ทฤษฎี แต่ปฏิบัติไม่ได้ ความรู้นั้นก็ไม่อำนวยความสะดวกอะไรให้แก่เรา ส่วนการกระทำ ความชั่วใดๆ นั้นท่านถือว่าเป็นไปโดยความไม่ตั้งใจหรือขัดกับความตั้งใจ ทั้งนี้ก็เพราะว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นโน้มเอียงไปในทางดี แต่คนเราที่ทำความชั่วนั้น บางทีก็ไม่เจตนาทำ หรือไม่ตั้งใจจะทำ หรือบางทีทำทั้งๆ ที่ขัดกับความตั้งใจ ทั้งๆ ที่ตั้งใจจะเป็นคนดี ตั้งใจจะทำความดี แต่บางทีก็เผลอทำความชั่วลงไป เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าความชั่วนั้นในธรรมชาติของพลาโต ท่านบอกว่าเป็นการกระทำที่มนุษย์เราได้กระทำโดยที่ไม่ได้ตั้งใจอย่างหนึ่ง หรือทำผิดความตั้งใจ หรือขัดกับความตั้งใจอีกอย่างหนึ่ง การที่เราได้ทำความชั่วลงไป เช่นนี้ ท่านบอกว่า ตามปกติแล้วคนเรามักจะถูกอำนาจของกิเลส บังคับให้ทำไปเช่นนั้นเช่นนั้น อำนาจของความโกรธบ้าง อำนาจของความหลงบ้าง อำนาจของราคะจริตบ้าง กิเลสต่างๆ บ้าง ท่านบอกว่าผู้ที่ทำเช่นนั้นจะอยู่ในฐานะที่เลวร้ายกว่าผู้ที่รู้จักความจริงหรือ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ปรารถนาที่จะทำดี แต่หากได้ถูกรอบงำโดยกิเลส หรือกระทำไปโดยกะทันหัน ซึ่งในระหว่างผู้กระทำความชั่วด้วยกันนั้น ถ้าหากว่าคนใดทำความชั่วไปโดยที่เป็นสันดานอย่างนี้ ท่านถือว่าเลวยิ่งกว่าผู้ที่ทำความชั่วโดยถูกอำนาจของกิเลสครอบงำ เช่น เพราะโทสะ ทำให้เกิดความผุนผั่น ทำให้เกิดขาดความเหนียวรั้ง ทำไปแล้วก็เกิดความรู้สึกตัว อย่างนี้ก็เรียกว่ามีคุณลักษณะหรือมีความดีอยู่ในจิตใจบ้าง แต่ที่ทำความชั่วลงไปนั้นก็เพราะขาดความยั้งคิด หรือว่าเพราะหุนหันพลันแล่น อะไรต่างๆ เหล่านี้ ตามธรรมชาติแล้ว พลาโตเห็นว่าจิตใจนั้นสำคัญกว่าร่างกาย ทั้งนี้ก็เพราะว่าจิตใจนี้ใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือ คล้ายๆ กับว่าใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว ใจสั่งให้ทำอย่างไร ร่างกายก็จะทำอย่างนั้น ฉะนั้นในการที่เราจะศึกษาเล่าเรียนก็ดี เราจะเขียนอ่านหรือทำการงานก็ดี การที่มือของเราทำลงไป เท้าของเราทำลงไปนั้นขึ้นอยู่กับจิต แล้วแต่จิตจะสั่ง จะสั่งให้เราทำอย่างไร ทำให้ประณีตหรือทำให้หยาบ ถ้าหากว่าจิตใจประณีต ก็จะสั่งให้กายทำงานอย่างประณีต ถ้าหากว่าจิตใจของเราหยาบ การกระทำก็มักจะหยาบไปด้วย ดังนั้นสิ่งที่ใช้ย่อมมีอิทธิพลเหนือกว่าสิ่งที่ถูกใช้ เมื่อจิตใจเป็นผู้ใช้ ร่างกายเป็นเครื่องมือให้ทำ อะไรต่างๆ เหล่านี้ นี่ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้นั้นย่อมมีความสำคัญกว่าผู้ที่ถูกใช้หรือว่าผู้ใช้นั้นย่อมมีอิทธิพลเหนือผู้ที่ถูกใช้ ดังนั้นสุขภาพทางจิตคือความดี จึงนับว่าสำคัญกว่าสุขภาพทางร่างกาย และความโน้มเอียงทางจิตใจที่เข้าครอบครองตนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ความชั่วนั้นเร็วกว่าความตาย และความไม่ยุติธรรมเร็วกว่าความทุกข์ทรมาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าความชั่ว และ

ป ร ั ษ ฐ า ป ระ ชู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ความไม่ยุติธรรมนั้นส่งผลต่อจิตใจอย่างลึกซึ้ง พลาโตท่านถือว่าในระหว่างจิตใจกับร่างกายนี้ สุขภาพทางจิตใจสำคัญกว่าสุขภาพทางกาย แต่คนเราทั่วไปมักพยายามรักษาสุขภาพทางกาย โดยที่ไม่คำนึงถึงสุขภาพทางจิต บางคนแม้มีร่างกายกำยำล่ำสัน เป็นคนมีสุขภาพอนามัยดี ถ้าหากว่าจิตใจเลวทราม หมกมุ่นไปในความชั่วแล้ว เขาจะเป็นคนดีหาได้ไม่ เพียงร่างกายแข็งแรงแต่จิตใจของเขาเป็นจิตใจที่หมกมุ่นไปในความชั่ว เราก็มองว่าเขาเป็นคนที่มีความสุขไปในทางจิตดี คนเราในทรรศนะของพลาโตท่านถือว่า ถ้าหากว่าจะเป็นคนชั่วช้าละก็ ดายเสียดีกว่า เพราะท่านถือว่าความชั่วเร็วยิ่งกว่าความตาย คนเราถ้าหากว่าเพียงตาย เรื่องตายนี้เป็นของธรรมดาเหลือเกิน เกิดมาแล้วก็ต้องตาย แต่ความชั่วความเลวทรามนี้แม้เราตายไปแล้ว ความชั่วนั้นก็ยังปรากฏให้เขาถกเถียงให้เขาวิพากษ์วิจารณ์ให้เขาตำราอยู่ต่อไป และนอกจากนั้นความไม่ยุติธรรมที่ท่านก็ถือว่าเลวร้ายยิ่งกว่าความทุกข์ทรมาน การที่เราได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ นี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาของโลก เกิดมาแล้วก็หนีความทุกข์ไม่พ้น แต่การที่เราไม่ได้รับความยุติธรรมนี้มันทำให้เกิดความเจ็บใจอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นความอยุติธรรมนี้จะถือว่าเลวทรามยิ่งกว่าการที่จะได้รับทุกข์ทรมานเสียอีก ทั้งนี้เพราะว่าความชั่วหรือความอยุติธรรมนี้มีผลต่อจิตใจ ไม่ใช่มีผลเฉพาะต่อทางร่างกายเท่านั้น เพราะว่ามีผลต่อจิตใจด้วย และอะไรที่มีผลต่อจิตใจแล้ว ก็จะเป็นatalให้เกิดผลในทางร่างกายต่อไป เพราะฉะนั้นการที่เราได้รับความชั่ว หรือความอยุติธรรมนั้น เราจะเห็นได้ว่ามันมีผลสะท้อนทั้งทางจิตใจและทางร่างกาย

ป ร ิ ช ฌ ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

คุณความดีที่สำคัญในทรรณะของพลาโตนั้นท่านถือว่ามี ๔ ประการด้วยกันคือ ความฉลาดรอบรู้ ๑ ความยุติธรรม ๑ ความกล้าหาญ ๑ และความรู้จักประมาณ ๑ ความฉลาดแต่เพียงประการเดียวสามารถทำให้การกระทำเป็นไปและสิ้นสุดลงโดยธรรมชาติ ส่วนความยุติธรรมทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามความต้องการอันแท้จริงซึ่งตัดสินโดยเหตุโดยผล ความกล้าหาญช่วยให้เรายืนหยัดที่จะกระทำสิ่งที่ฉลาดและกระทำไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ และความรู้จักประมาณย่อมช่วยประสานจิตใจต่างๆ ให้กลมกลืนไปกับเหตุผล เพราะฉะนั้นคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้คือ ความฉลาดรอบรู้ ๑ ความยุติธรรม ๑ ความกล้าหาญ ๑ และความรู้จักประมาณ ๑ นี้ ถ้าหากมีในบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นประสบผลสำเร็จในการทำหน้าที่การงาน และมีความสุข เป็นคนดีที่แท้จริง ท่านบอกว่าความพอใจนั้นไม่เป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ความพอใจสนุกสนานเบิกบานมีทั้งความพอใจในทางที่ดีและในทางที่ชั่ว แล้วความพอใจที่เป็นความดีที่ประกอบด้วยการกระทำที่มีเหตุผลที่มนุษย์มีอยู่แล้ว โดยธรรมชาติ เป็นสิ่งที่น่าพอใจกว่าความพอใจในทางที่ชั่ว เพราะว่าการพอใจในทางที่ชั่วนั้นย่อมไม่ได้รับการสรรเสริญจากวิญญาณ และมักจะทำให้เราต้องเดือดร้อน ทำให้สังคมต้องเดือดร้อน ดังนั้นจึงไม่มีการขัดแย้งตามธรรมชาติ ตามหน้าที่อันแท้จริง ตามประโยชน์อันแท้จริงของคน หน้าที่และผลประโยชน์จะตรงกันเข้ากันได้ ในที่สุด สิ่งที่เราควรทำเป็นสิ่งที่เราเป็นอยู่แล้วอย่างแท้จริงและบริบูรณ์ ในชีวิตอันยาวนานของเรานั้นควรจะได้รับ ความพอใจ ความสนุกสนานเบิกบานจากสิ่งเหล่านี้มากกว่าที่จะมาละเมิดขัดแย้ง

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ขัดขวางธรรมชาติโดยกระทำสิ่งที่ชั่วและปราศจากเหตุผล พลาโต บอกว่ามนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ (Man is social animal by nature.) เพราะมนุษย์เรานั้นไม่สามารถจะพอใจแม้กระทั่งความต้องการของตัวเอง ถ้าหากว่าเพื่อนของเขาไม่เห็นด้วย เพราะเหตุที่ว่าเราเป็นสัตว์สังคม เพราะฉะนั้นการจะทำอะไรของเรา ก็ต้องพิจารณาถึงผลสะท้อนต่อสังคมด้วย ทั้งๆที่เราอยากจะทำ อย่างนี้ แต่เมื่อสังคมเขาไม่ชอบการกระทำอย่างนั้น เราก็ต้องไม่ทำ อย่างนั้น เพราะถ้าหากว่าเราทำอะไรที่เป็นการฝืนต่อความรู้สึก ต่อความพอใจของสังคม เราก็อยู่ในสังคมนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมนี้ก็จำเป็นที่จะต้องนึกถึงสังคมเป็น ส่วนใหญ่ ไม่ใช่เอาแต่ใจตัวเอง เพราะถ้าหากว่าเราเอาแต่ใจตัวเอง การที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมก็เป็นไปได้โดยยาก

ความต้องการซึ่งเป็นพื้นฐานนั้น เมื่อแบ่งเป็นพวกใหญ่ๆตาม ความแตกต่างแห่งหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนตามแบบของพลาโต ซึ่งเราเรียกว่า รีพับลิก (Republic) แล้วก็มีอยู่ ๓ กลุ่มด้วยกัน คือ

กลุ่มที่ ๑ เป็นความต้องการที่จะแสวงหาและรักษาความรู้ อันนี้ก็เป็นพวก Philosophers – Kings เป็นพวก Guardians เป็นผู้พิทักษ์รักษาประเทศชาติ

กลุ่มที่ ๒ คือความต้องการที่จะรับใช้บ้านเมือง พวกนี้ก็เป็น พวกทหารหรือพวก Auxiliary

กลุ่มที่ ๓ คือความต้องการที่จะผลิตวัสดุที่ต้องการ เพื่อ ชีวิตที่สมบูรณ์ คือพวกชนชั้นกรรมกร หรือว่าพวกช่างฝีมือหรือ Artisans

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สมาชิกของสังคมทุกคนก็มีหน้าที่ที่จะต้องเป็นไปตามนี้ หรือใครจะมีหน้าที่เป็นอย่างไรนั้น ก็แล้วแต่ว่าหน้าที่ที่ตนได้รับจากการศึกษาในระบบรับบลิค ถ้าหากว่าเป็นพวก Philosophers - Kings ก็ต้องแสวงหาและรักษาความรู้ไว้ให้ดี ถ้าเป็นพวก Army เป็นพวกทหาร ก็จะต้องรับใช้บ้านเมืองด้วยความกล้าหาญ ถ้าหากว่าเป็นกรรมกร เป็นช่างฝีมือ พวกคนงานอะไรต่างๆ ก็ต้องผลิตวัสดุที่ต้องการ ชีวิตจะได้สมบูรณ์

ในด้านทฤษฎีแห่งเหตุผล พลาโตได้กล่าวว่า พุทธิปัญญานั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งท่านถือว่าเป็นสิ่งที่สูงสุด ใน Dialogues of Plato จะเต็มไปด้วยคำถามและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติอันลึกลับของมัน รวมทั้งหลักการในการดำเนินงานต่างๆ ที่พลาโตยอมรับนับถือซึ่งได้แก่ความรู้ ความรู้นี้จะเป็ผลสำเร็จก็โดยอาศัยมโนคติซึ่งเป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น เป็นสากล ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เหมือนกับวัตถุต่างๆ ที่เราสามารถเห็นได้ เป็นปัจเจก และเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นเรื่องของเหตุผลจึงเป็นเรื่องของวัตถุ และการดำเนินงานของเหตุผลนั้นก็ไม่ขึ้นต่อร่างกายแต่ประการใดเลย ความรู้ในธรรมชาติของพลาโตนั้นท่านถือว่ามีความหมายมากกว่าตัวของตัวมันเอง ซึ่งมีเหตุผลอยู่ในลักษณะ ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ หากแต่มีอยู่แล้ว เพียงแต่เราค้นไม่พบเท่านั้น ดังนั้นนักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญาจึงเปรียบเสมือนกับนายพราน นักวิทยาศาสตร์นั้นก็จะต้องค้นคว้าหาความจริงที่มีอยู่แล้ว และเมื่อเราได้พบความจริงนั้น เราก็ถือเป็ความรู้ที่เราได้รับ นักปรัชญาซึ่งมีความสงสัยก็พยายามที่จะแสวงหาความจริงเพื่อให้พ้นจากความสงสัย เพราะ

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว ัน ต ก

ฉะนั้นนักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญานี้ จึงเปรียบเหมือนนายพราน ซึ่งแสวงหาเนื้อ ความจริงเนื้อนี้มีอยู่แล้ว นายพรานเพียงแต่เข้าไป แสวงหาเนื้อล่าเนื้อเท่านั้นเอง นักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญานี้ก็ เหมือนกับนายพราน เพราะเที่ยวล่าหาสัจธรรม เพราะฉะนั้นความรู้ทั้งหลายนี้ ความจริงไม่ใช่เป็นของใหม่ แต่เป็นของที่มีประจำอยู่ใน โลกแล้ว แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็เป็นผู้ค้นพบสัจธรรม ไม่ใช่เป็นผู้สร้างสัจธรรมขึ้น จะเห็นได้ว่าสัจธรรมหรือความรู้ที่แท้นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่กับโลกตลอดกาลเวลา เพียงแต่เราจะค้นพบสัจธรรม หรือความรู้นั้นได้หรือไม่ นั่นเป็นปัญหาข้อหนึ่ง

ในทรรศนะของพลาโต ท่านถือว่าผัสสะนั้นแตกต่างกับความรู้ โดยอาศัยผัสสะ เราจึงได้รู้สิ่งต่างๆที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งเป็น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของเรา แต่ว่าโดยอาศัยความรู้ เราจึงได้รู้ ถึงบางสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง ผัสสะนี้กับความรู้นั้นแตกต่างตรงที่ว่าเรา อาศัยผัสสะ เราจึงได้รับความรู้ต่างๆ ซึ่งรู้ถึงสิ่งต่างๆที่เปลี่ยนแปลง แต่โดยอาศัยความรู้นี้ เราจะรู้ถึงบางสิ่งบางอย่าง แม้สิ่งนั้นจะไม่ เปลี่ยนแปลงก็ตาม เพราะฉะนั้นความรู้จึงสูงกว่าผัสสะ หรือจะพูด ง่ายๆก็คือว่าปัญญานี้สูงกว่าประสาทสัมผัส หรือว่าเหตุผลนี้สูงกว่า ประสาทสัมผัส อย่างไรก็ตาม เหตุผลก็ขึ้นอยู่กับผัสสะ พลาโตเชื่อ ว่าทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะว่าการศึกษาที่เราจะมี เหตุผลได้นั้น เราก็ต้องอาศัยประสบการณ์ต่างๆนี้ก็คือผัสสะนั่นเอง เพราะโดยอาศัยผัสสะคือตาไปกระทบรูป หูไปกระทบเสียง จมูกไป กระทบกลิ่น เป็นต้น เราก็เกิดความรู้ต่างๆขึ้นมา แล้วเราก็มาร วมวลกันเป็นเหตุเป็นผล เพราะฉะนั้นเหตุผลกับผัสสะจึงมีความ

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ด ตะ ร ั น ต ก

สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาก ความรู้แตกต่างกับความเห็นมาก

เมื่อพิจารณาในเรื่องระหว่างความรู้กับความเห็น พลาโตก็เห็นว่า ความรู้นี้แตกต่างกับความเห็นมาก ทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นจากเหตุผล แต่ว่าความเห็นมีโอกาสดูจะผิดพลาดได้ คือเป็นไปได้ทั้งถูกและผิด แต่ความรู้ที่แท้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ผิดพลาด เพียงแต่อาจจะเป็นความรู้ที่สมบูรณ์หรือไม่เท่านั้น เป็นความจริงที่ว่าความเห็นที่ว่างเปล่าถูกแต่ไม่ได้ทำให้เกิดความรู้ เพราะความรู้ที่แท้จริงอย่างสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยความเห็นที่ถูก และสามารถที่จะอธิบายเหตุผลและเข้าใจได้ด้วยว่าทำไมจึงเห็นว่าคุณ

กระบวนการศึกษาเป็นการเปลี่ยนจากความเห็นเป็นความรู้ เพราะในเรื่องความเห็นนี้ ใครจะมีความเห็นอย่างไรก็ได้ แต่ว่าด้วยอาศัยเหตุผลต่างๆ ประสบการณ์ต่างๆ ในที่สุดเราก็สามารถประมวลมาเป็นความรู้ได้ กระบวนการนี้มีอุปสรรคอยู่ตรงที่ความเอนเอียงของความเห็นซึ่งเป็นไปตามความพอใจของผัสสะ ก่อนที่ความคิดจะถูกรวบรวมและเรียบเรียง เมื่อความเห็นได้เอนเอียงไปตามประสบการณ์แห่งผัสสะเช่นนี้ก็จะรวมเอาความคิดเข้าไว้หลายความคิดซึ่งล้วนแล้วแต่แตกต่างกัน และมันก็จะแยกความคิดเห็นที่เป็นหมวดหมู่ของเราขึ้น และเราเองก็ไม่สามารถจะอธิบายได้ว่าอะไรกันแน่ ความเห็นสามารถจะก่อตัวเป็นความรู้ได้โดยอาศัยกระบวนการที่พลาโตเรียกว่า เหตุผล หรือ ไดอะเล็กติก (Dialectic) แรกทีเดียวจิตใจจะเป็นไปตามสิ่งที่เราได้รับจากผัสสะ จนกระทั่งเราได้รู้ถึงว่าจิตของเรานี้เกิดจากแบบแผนแห่งมนคติ เพราะผัสสะที่เราได้รับนั้นย่อมมีต่าง ๆ กัน คราวนี้เราได้ผัสสะอย่างนี้ เราอาจจะมีความรู้ลึกอย่างนี้

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ต่อไปเราได้รับผัสสะอีกอย่างหนึ่ง เราก็อาจจะมีความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง แต่เมื่อความรู้สึกเหล่านี้ขัดแย้งกัน เราก็จะต้องหาข้อมูลต่างๆ มาพิจารณา ในที่สุดเราก็อาจจะสรุปความรู้หรือศาสตร์ต่างๆ ได้

ในแง่ทฤษฎีธรรมชาติ พลาโตมีความสนใจมากในเรื่องอภิ-
ปรัชญาหรือปัญหาว่าด้วยจักรวาล เกี่ยวกับโครงสร้างของโลกที่เรา
ได้อาศัยอยู่ พลาโตได้พบว่า สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านต้องเกี่ยวพันกับ
ธรรมชาติในสิ่งต่างๆ ทฤษฎีหลายบทของพลาโตที่เกี่ยวกับธรรม
ชาติ เป็นเพียงการทดลองและเป็นเรื่องที่เลื่อนลอยเท่านั้น ถ้าเรา
พยายามจำกัดสิ่งเหล่านี้เราก็จะได้หลักการต่างๆดังต่อไปนี้ โลกที่
เราอาศัยอยู่นี้มีเพียงโลกเดียว แม้ว่าจะสลับซับซ้อนมากและล้อม
รอบด้วยสิ่งต่างๆมากมาย จนเราไม่สามารถจะรู้ได้ก็ตาม โลกนี้มี
ระเบียบและโครงสร้างที่แน่นอน ระเบียบนี้ประกอบด้วยรูปธรรม
หรือนามธรรมซึ่งมีอยู่ ๒ ชนิด *ประการแรก* คือนามซึ่งมีอยู่ทุกหน
ทุกแห่งในจักรวาล นั่นคือ ความมีชีวิต ความดี ความจริง ความงาม
และความสามัคคี เป็นต้น อันเป็นพวกนามธรรม *ประการที่ ๒*
คือรูปที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลก รวมทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น โคลน หิน
รวมทั้งพืชสัตว์และมนุษย์ด้วย อันได้แก่รูปธรรม ถ้าหากว่าเราจะ
พูดในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่ารูปหรือนามของพลาโตนี้คล้ายๆกับรูปนาม
ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเราแบ่งเป็นรูปธรรมกับนามธรรม เรื่อง
ของความมีชีวิต ความดี ความจริง หรือความสามัคคีอะไรต่างๆ
เหล่านี้ ก็สงเคราะห์เข้าในพวกนามธรรม ส่วนพวกโคลน หิน พวก
สัตว์ มนุษย์อะไรต่างๆเหล่านี้ ก็สงเคราะห์เข้าในฝ่ายรูปธรรม มนุษย์
ในทฤษฎีของพลาโต ท่านถือว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต ประกอบด้วยร่างกาย

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

และสิ่งที่พลาโตเรียกว่าวิญญาณ เพราะมนุษย์เราประกอบด้วย ร่างกายกับวิญญาณ วิญญาณนี้อาศัยอยู่ในร่างกายและใช้ร่างกาย เป็นเครื่องมือ พุดง่าย ๆ ก็คือร่างกายของเรานี้ประกอบด้วยนามรูป คือเป็นส่วนของรูปธรรมอย่างหนึ่ง เป็นส่วนของนามธรรมอย่างหนึ่ง นี่ก็ตรงกับในหลักพระพุทธศาสนา ท่านถือว่าวิญญาณเท่านั้นเป็นตัว คิด เป็นผู้สั่งให้ทำโน่นทำนี่ เพราะลำพังร่างกายคิดไม่ได้ เวลาคน ดายแล้ว ร่างกายก็ไม่มีความหมายอะไร การที่คนเราคิดทำโน่นทำ นี่หรือทำอย่างโน้นอย่างนี้ อยู่ก็ด้วยอำนาจของวิญญาณ วิญญาณ เป็นผู้ที่ทำให้ร่างกายของเราทำอะไรต่ออะไรต่างๆ จะดีหรือประณีต จะเลวหรือชั่วก็ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวิญญาณทั้งนั้น เมื่อวิญญาณ เป็นวิญญาณที่ดีก็จะสั่งให้ร่างกายทำสิ่งที่ดีที่งาม ถ้าวิญญาณเป็น วิญญาณที่ชั่วจะสั่งให้ร่างกายทำในสิ่งที่ชั่ว เพราะตามลำพังร่างกาย แล้ว ถ้าหากว่าปราศจากวิญญาณเสียก็เปรียบเหมือนกับเป็นท่อน ไม้ ไม่มีความหมายอะไร เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ความตาย ก็คือการที่วิญญาณแยกออกจากร่างซึ่งดับสลายไปนั่นเอง เพราะ ฉะนั้นในทรรศนะของพลาโตนี้ท่านถือว่า การที่เรามีชีวิตขึ้นมานี้ก็ เพราะร่างกายกับวิญญาณมารวมกัน ส่วนเวลาที่เราย้ายไปก็หมายถึง การที่วิญญาณแยกออกจากร่างซึ่งดับสลายไป แต่วิญญาณก็ ยังทรงไว้ซึ่งเหตุผล ร่างกายของมนุษย์ไม่สามารถทำลายวิญญาณได้ เพราะวิญญาณไม่ใช่วัตถุ วิญญาณรวมตัวอยู่ได้ด้วยความคิดซึ่ง เป็นรูปที่ไม่เปลี่ยนแปลงและไม่มีตัวตน เมื่อวิญญาณไม่มีวันตายก็ จะไม่หมดสิ้นไปเหมือนกับร่างกาย แต่อาจจะไปอยู่ที่อื่นซึ่งไกลออกไป ก็ได้ นี่เราจะเห็นได้ว่าทรรศนะของพลาโตนั้น ท่านถือว่าวิญญาณ

ป ร ิ ช ญา ป ระ ชู ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

เป็นนามธรรม และวิญญานนี้เป็นสิ่งที่ไม่มีการสลายตัว จะเป็นสิ่งที่คงอยู่เป็นนิรันดร์ แต่ว่าอาจจะไปอยู่ในที่อื่นซึ่งไกลออกไปก็ได้ พุดง่าย ๆ ก็คือว่าในทรรคนะของพลาโตนี้ ท่านถือคล้าย ๆ กับว่าวิญญานนี้เป็นอึดตาหรือว่าเป็นอาดมัน ซึ่งจะไม่มีการลั่นสลายไป ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าวิญญานนั้นเกิดมาจากเหตุและปัจจัย เมื่อมีเหตุทำให้มันเกิด มันก็เกิด เมื่อเหตุดับ มันก็ดับ เพราะฉะนั้นวิญญานในทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าเป็นนิจจัง ไม่ถือว่าเป็นนิรันดร์ ซึ่งตรงกันข้ามกับความคิดเห็นของพวกพราหมณ์ หรือพวกปรัชญาเมธีตะวันตกในสมัยโบราณบางท่านที่ถือว่าวิญญานเป็นสิ่งที่ไม่มีวันตาย หรือพุดง่าย ๆ ก็คือเป็นอมตะ แต่การที่วิญญานออกจากร่างนี้ มันอาจจะไปอยู่ที่อื่นซึ่งอาจจะไปใกล้หรือไกลจากที่เดิมก็ได้ การที่สิ่งต่างๆ ในโลกเราเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวันนี้ ท่านก็บอกว่าเนื่องมาจากสาเหตุคือ เพื่อให้ทันกับสิ่งที่มีชีวิตและทำให้มีระเบียบ เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นมานั้นจะต้องมีเหตุมีปัจจัย ไม่ใช่ว่าเกิดขึ้นมาโดยบังเอิญหรือโดยโชคชะตา ล้วนแต่เกิดมาจากเหตุ และสิ่งทั้งหลายที่มีการเปลี่ยนแปลงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นก็เพื่อจะทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ เพราะว่าถ้าหากไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ มันก็มักจะสลายไปหรือตายไป และนอกจากนั้นการที่โลกเรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวันนี้ก็เพื่อที่จะได้จัดให้มีระเบียบมากขึ้น เพราะอะไรที่ยังไม่มีระเบียบนั้น ถ้าหากว่าเรามีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอยู่ ในที่สุดก็มักจะเกิดระเบียบขึ้นมา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าวิธีการของพลาโตนี้ เป็นวิธีการสอนที่มีประโยชน์มาก อย่างน้อยก็เป็นการสอนที่ใช้ตัวละครมากหรือว่าผู้

ปรัชญา ประยุกต์ ชั่วคราว

แสดงมาก เพื่อให้เกิดมีการวิพากษ์วิจารณ์กัน มีความเห็นขัดแย้งกันบ้าง คล้อยตามกันบ้าง เพราะการพูดการคุยนั้น ถ้าหากว่าตามกันเสียอย่างเดียวหมด มันก็ไม่สนุกอะไร ถ้าหากว่าขัดคอกันอยู่รำไป มันก็เกิดเรื่องเกิดราว เพราะฉะนั้นการวิพากษ์วิจารณ์นี้ก็ได้ประโยชน์ คือทำให้เราเป็นคนที่มีความคิดกว้างขวางขึ้น ได้รับความคิดหรือทัศนคติจากบุคคลอื่นๆบ้าง ทำให้เป็นคนมีความอดทน เป็นคนใจเย็น เพราะฉะนั้นวิธีการแบบ Dialogue ของพลาโตนี่ จึงนับว่าเป็นประโยชน์แก่การที่มนุษย์เราจะต้องอยู่ในสังคม โดยเหตุที่มนุษย์เรามีความคิดต่างๆกันอย่างที่เรียกว่านานาจิตตัง เพราะฉะนั้นความคิดของมนุษย์ก็ย่อมไม่เหมือนกัน เราก็ต้องพยายามที่จะฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฟังความคิดเห็นของสังคมบ้าง ไม่ใช่ว่าเราจะยึดว่าความคิดของเราเท่านั้นถูก ของคนอื่นผิดเสมอไป เพราะฉะนั้นวิธีการของพลาโตนี้ก็นับว่าเป็นการสอนที่ทำให้คนเรามีจิตใจกว้างขวาง นับว่าพลาโตได้วางรากฐานวิธีการนำเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุมหรือต่อสังคม แต่ว่าจะถือว่าเป็นการผิด ถ้าหากว่าเราจะคิดว่าปรัชญาของท่านได้วางหลักความคิดเห็นอย่างง่าย ๆ ธรรมดาๆ แม้ว่าจะมีปัญหาสำคัญ แต่ท่านก็ตั้งคำถามเพื่อช่วยให้เราเข้าใจง่ายขึ้น โดยใช้นิยายบ้าง ใช้อุปมาอุปไมยบ้าง สร้างภาพพจน์ให้เห็นเด่นชัดบ้าง และที่สำคัญที่สุดก็คือ พลาโตมักจะใช้การวิเคราะห์การโต้เถียงกัน ใช้เหตุผลมาช่วยแสดงปรัชญาของตน เพื่อให้คนทั้งหลายมีความเข้าใจในปรัชญาของท่านง่ายขึ้น เพราะความคิดเห็นในทางนามธรรมอย่างเดียว ถ้าหากว่าไม่มีตัวอย่าง ไม่มีอุทาหรณ์ ไม่มีบุคลาธิษฐานเข้ามาเปรียบเทียบกับแล้ว บางทีก็ทำให้เข้าใจยาก

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เพราะฉะนั้นตัวอย่างในการอุปมาอุปไมยนี้ จึงมีประโยชน์ที่จะช่วยให้คนที่มีความปัญญาน้อยได้เข้าใจเรื่องต่างๆเหล่านั้นง่ายยิ่งขึ้นและดียิ่งขึ้น ซึ่งหลักอย่างนี้ก็มิใช่อยู่นอกวงการศึกษาทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในคริสต์ศาสนา พระพุทธศาสนา ในศาสนาอิสลาม หรือว่าในปรัชญาใดๆทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า วิธีการนำเสนอความคิดเห็นของพลาโตนั้นนับว่าเป็นวิธีการที่ดีที่นับว่าแปลกวิธีหนึ่งสำหรับในทางตะวันตก ซึ่งเราเห็นว่าเป็นเรื่องที่เราควรจะยึดถือเป็นแบบอย่างมาใช้ในการที่จะเสนอความคิดเห็นต่อสังคมได้มากเหมือนกัน

การบรรยายปรัชญาประยุกต์ในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลา และหมดเวลา ผมขอยุติการบรรยายปรัชญาในวันนี้ไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดิ์

๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๐

๑๖

อะริสโตเติล กับ พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์

อะริสโตเติลผู้ก่อตั้งไลซีอุม

ความสุขทางใจเป็นความสุขนิรันดร์

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะขอบรรยายถึงเรื่องของปรัชญาเมธีที่สำคัญที่สุดอีกคนหนึ่ง ท่านผู้นี้คืออะริสโตเติล ซึ่งเป็นศิษย์เอกของพลาโต

อะริสโตเติล เกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๕๙ ที่เมืองเล็ก ๆ ในสตายินา (Stagina) หรือสตายิรุส (Stagirus) ทางฝั่งตะวันออกของแหลมซาลซิดิซ ในแคว้นเธรซ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมะเซโดน บิดาของท่านชื่อนิโคมาคัส เป็นอายุรแพทย์ประจำราชสำนัก เป็นพระสหายของพระเจ้าอะมินดัสที่ ๒ กษัตริย์แห่งมะเซโดน ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระเจ้าฟิลิปมหาราช และเป็นพระอัยกาของ

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราช นิโคมาคุสถึงแก่กรรมตั้งแต่อะริสโตเติลยังเป็นเด็กอยู่ ต่อจากนั้นท่านก็ได้รับอุปการะจากโพรเซนุสแห่งอะตาร์เนอูส ซึ่งเป็นบิดาของนิคาร์เนอร์ ผู้ซึ่งอะริสโตเติลได้ช่วยอุปการะและได้ยกลูกสาวของตนให้แต่งงานด้วย

ใน พ.ศ. ๑๗๕ เมื่ออะริสโตเติลมีอายุย่างได้ ๑๗ ปี ท่านก็ถูกส่งตัวไปอยู่ที่เมืองเอเธนส์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกรีซ ท่านได้ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาของพลาโตเป็นเวลานานถึง ๒๐ ปี จนกระทั่งพลาโตถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖ หลังจากนั้น ท่านก็ออกจากกรุงเอเธนส์ เดินทางไปยังแถบทะเลอีเจียนพร้อมกับเซโนคราเตส (Xenocrates) ไปเยี่ยมข้าราชการสำนักคนหนึ่งชื่อเฮอรัมีอัส (Hermias) ซึ่งเป็นศิษย์เก่าคนหนึ่งของอะแคเดมี สถาบันการศึกษาของพลาโต ซึ่งตอนนั้นได้ไปเป็นผู้ปกครองอัสโซส (Assos) และ อะตาร์เนอูส (Ataneus) ในเมืองไมเซีย (Mysia) ในเอเชียไมเนอร์เหนือ

ต่อมาอะริสโตเติลได้แต่งงานกับไพธียัส หลานสาวของเฮอรัมีอัสซึ่งได้ยกฐานะตนจากความเป็นทาสมาเป็นผู้เผด็จการแห่งอะตาร์เนอูสและอัสโซส แล้วท่านก็ได้สอนหนังสืออยู่ที่เมืองอัสโซส หลังจากนั้นท่านก็ไปยังมีไตลีส ในเลสโบส เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาชีววิทยา พ.ศ. ๒๐๐ พระเจ้าฟิลิปมหาราช ได้เชิญท่านไปเป็นพระอาจารย์พิเศษสอนเจ้าชายอะเล็กซานเดอร์ ราชโอรส ซึ่งตอนนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านได้เป็นพระอาจารย์สอนเจ้าชายอะเล็กซานเดอร์อยู่เป็นเวลาถึง ๓ ปี แต่อะริสโตเติลก็ยังคงอยู่ในมะเซดอนเรื่อยมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๐๘ คือหลังจากพระเจ้าฟิลิปมหาราชสวรรคตแล้วหนึ่งปี ท่านจึงได้กลับ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

กรุงเอเธนส์

อะริสโตเติลได้ใช้เวลา ๑๒ ปี ให้แก่การสร้างสถาบันการศึกษาไลซีอุมหรือไลเซียม ให้เป็นสำนักสอนปรัชญา ท่านมีโครงการเกี่ยวกับการสอบถามความคิดเห็นใหม่ๆ และการสอนความรู้ต่างๆ เกือบจะทุกสาขาที่มีอยู่ในสมัยนั้น และได้พยายามรวบรวมตำรับตำราขึ้นทุกสาขาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้มีหลักเกณฑ์มากกว่าที่อื่น

เพราะเหตุที่ท่านได้เคยเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์แห่งมาซิโดเนียมาก่อน ดังนั้นเมื่อพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ได้สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐ แล้ว จึงทำให้ท่านถูกสงสัย และในที่สุดก็ต้องทิ้งไลซีอุมให้อยู่ในความดูแลของเทโอพริสตัสศิษย์คนโปรดคนหนึ่ง แล้วก็หนีออกจากกรุงเอเธนส์ต่อไป

ท่านได้ถูกชาวเอเธนส์กล่าวหาหลายเรื่องด้วยกัน แต่ที่นับว่าเด่นที่สุด ก็คือ ท่านถูกกล่าวหาว่าได้จัดพิธีทางศาสนาขึ้น โดยเฉพาะเพื่อระลึกถึงเพื่อนของท่านชื่อ เฮอร์มิอัส เพราะท่านได้สร้างอนุสาวรีย์ให้แก่เฮอร์มิอัสไว้ที่เมืองเดลฟี ซึ่งอยู่ในแคว้นโพลิส ซึ่งอยู่ทางภาคกลางของกรีซ แถบชายทะเลด้านเหนือของอ่าวคอรีนธ์ และยังได้แต่งโคลงสดุดีเฮอร์มิอัสอีกด้วย แต่อะริสโตเติลก็ได้รับความคุ้มครองจากอันติปาเตอร์ อุปราชของพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ที่เมืองซาลคิส (Chalcis) ในเอมโบอี (Emboae) ภาคตะวันออกของกรีซ และท่านได้ถึงแก่กรรมที่เมืองนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑ ขณะที่มีอายุได้ ๖๒ ปี

อะริสโตเติลได้ให้ความรู้แก่เรามากมายหลายแขนงด้วยกัน

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต ก

แต่เรามีความสามารถรับความรู้ของท่านได้เป็นส่วนน้อย โดยเฉพาะในเรื่องคำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ท่านมีความเห็นไปคนละแนวกับโสกราตีสและพลาโต เพราะพลาโตมีความคิดเห็นหนักไปในทางจิตนิยมหรือมโนคตินิยม (Idealist) ส่วนอะริสโตเติลถือความประจักษ์ทางประสาทสัมผัสเป็นสำคัญ หรือจะเรียกว่าเป็นพวกวัตถุนิยมหรือสสารนิยม (Materialist) (ที่) ถ้าหากพลาโตเป็นฝ่ายนามธรรม อะริสโตเติลก็จะเป็นฝ่ายรูปธรรม วิธีการต่างๆของอะริสโตเติลก็กลับมาทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่ก็มียุ่หลายอย่างที่วิทยาศาสตร์ยังหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความคิดที่อะริสโตเติลค้นคว้าให้แก่มนุษย์ไม่ได้

ผลงานของอะริสโตเติลที่ได้ค้นคว้ามานี้ จะเห็นได้ว่าเกิดจากแรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อมตัวท่านเอง กล่าวคือบิดาท่านเป็นอายุรแพทย์ ท่านจึงได้เป็นสมาชิกของสมาคมอัสเคลปิออดส์ (Asclepiads) และทำให้ท่านสนใจในการค้นคว้าทางชีววิทยาดังแต่ยังอยู่ในวัยหนุ่ม การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้ชีวิตก้าวหน้าไปสู่ความรุ่งโรจน์ เพราะตามปกติลูกมักจะถือพ่อเป็นวีรบุรุษของตน มักจะพยายามเอาอย่างพ่อ ถ้าพ่อเป็นพ่อที่ดี มีศีลธรรม ลูกก็มักจะเป็นลูกที่ดี มีศีลธรรมด้วย ถ้าพ่อชอบดื่มสุรา สูบบุหรี่ เล่นการพนัน ลูกก็มักจะสูบบุหรี่ ดื่มสุรา เล่นการพนันไปด้วย อย่างนี้เรามักจะพูดกันว่า “เชื้อไม่ทิ้งแถว” บิดาของอะริสโตเติลเป็นอายุรแพทย์ ซึ่งวิชาการแพทยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์อยู่มาก อย่างในปัจจุบันนั้น ผู้ที่จะสอบเข้าเรียนแพทย์ได้จะต้องเป็นนักเรียนในแผนกวิทยาศาสตร์ และจะต้องสอบได้

ปรัชญาประยุกต์ หุด ตะวัน ตก

คะแนนดีจริงๆด้วย นี่จึงเป็นเหตุให้อะริสโตเติลชอบการค้นคว้าทดลองตามแบบวิทยาศาสตร์

ตอนที่ท่านได้มาศึกษาอยู่ในอะแคเดมีเป็นเวลาถึง ๒๐ ปีนั้น ก็ไม่มีใครทราบที่ท่านได้ทำอะไรไว้บ้าง เพียงแต่ทราบที่ท่านมีความเห็นไม่ค่อยจะตรงกับพลาโตนัก การที่ลูกศิษย์มีความเห็นไม่ตรงกับอาจารย์นั้นก็ไม่น่าจะถือว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดอะไร เพราะถ้าหากลูกศิษย์มีความเห็นตรงตามอาจารย์ไปหมดทุกอย่างแล้ว โลกจะก้าวหน้าไปได้อย่างไร การที่ลูกศิษย์มีความคิดเห็นก้าวหน้าออกไปต่างหาก จึงจะทำให้สังคมเจริญ โลกเจริญ เพราะลูกศิษย์แบบนี้ถือว่าเป็นพวก “อภิชาตบุตร” คือบุตรที่ดีกว่าตระกูล ดีกว่าบิดามารดา เก่งกว่าครูบาอาจารย์ อย่างไรก็ดี ท่านอาจมีส่วนร่วมในการค้นคว้าทางชีววิทยา ซึ่งทำกันอย่างกว้างขวางในอะแคเดมี ในคราวที่ท่านไปอยู่ที่กรุงเอเธนส์ เมื่อพลาโตถึงแก่กรรมแล้ว ท่านไปเปิดอะแคเดมีในเอเซียไมเนอร์ ทั้งยังได้รวบรวมตัวอย่างสัตว์และปลาในเมืองเลสบอส ซึ่งเป็นเกาะหนึ่งของกรีซ อยู่ในทะเลฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรีซ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติวิทยา ท่านได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ ให้จัดตั้งห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานด้วย ท่านได้รายงานปรากฏการณ์ต่างๆทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางสัตววิทยาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแทบไม่น่าเชื่อ และยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่จนตราบนานเท่าทุกวันนี้

อะริสโตเติลได้แบ่งศาสตร์แห่งความรู้ออกเป็น ๓ อาณาจักร คือ ความรู้ทางทฤษฎีหรือที่เป็นเชิงวัตถุวิสัย ๑ ความรู้เกี่ยวกับ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความประพฤติ ๑ และความรู้ซึ่งมีประสิทธิผล ซึ่งได้แก่ศิลปะทั้งหลาย ๑

อะริสโตเติลยืนยันว่า เราจะได้รับความรู้ก็เพราะอาศัยการค้นพบองค์ประกอบที่เป็นมูลฐาน ๔ อย่าง ซึ่งมักจะอ้างกันว่าเป็นสาเหตุต่างๆ ๔ ประการ มีคำถามที่จำเป็นอยู่ ๔ ข้อ ซึ่งเป็นคำถามที่จำเป็นจะต้องตอบนั้นคือ คำถามที่ว่า มันคืออะไร? (สาเหตุทางรูปหรือสาเหตุทางธรรม) ๑ มันทำด้วยอะไร? (สาเหตุทางวัตถุ) ๑ อะไรสร้างมันขึ้นมา? (สาเหตุที่มีประสิทธิภาพ) ๑ และทำไมมันจึงถูกสร้างขึ้นมาแล้ว? (สาเหตุสุดท้าย) ๑ ดังนั้น วัตถุทุกชนิดในโลกแห่งประสาทสัมผัสจึงเป็นการรวมรูปฟอร์มหรือธรรมกับวัตถุ เค้าวโครกับสสาร เข้าด้วยกัน

วิธีการทางแพทยศาสตร์ในปรัชญาของอะริสโตเติลได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ แม้แต่อภิปรัชญา ซึ่งท่านเรียกว่า “ปรัชญาเบื้องต้น” อันเป็นส่วนหนึ่งแห่งทฤษฎีของศาสตร์ต่างๆ และเป็นพัฒนาการของหลักการ โดยการสืบและค้นคว้าอย่างมีเหตุผล และมองเห็นภาพเป็นจริงเป็นจัง อะริสโตเติลได้พิจารณางานในด้านต่างๆ เป็นต้นว่าทางฟิสิกส์ อภิปรัชญา วิทยาศาสตร์ของบุคคลอื่นๆ เพื่อนำมาวางเป็นแนวตามหลักปรัชญาของท่านเอง โดยถือหลักการทางตรรกศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มีการคาดคะเนและเลือกคำตอบที่ถูกต้องแม่นยำ หรือดำเนินการตามหลักของพวกเขาอะตอมิสต์ ซึ่งลิซิปุสและเดมอคริตุสได้เริ่มต้นไว้ และทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น การเสนอแนะที่ขัดแย้งกันเนื่องจากการอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุของวัตถุ เรื่องธรรมชาติและการเคลื่อนไหวต่างๆ กัน จะ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ต้องพิจารณาถึงความสำคัญ และถือเอาความดีที่สุดเป็นเครื่องตัดสินถึงพัฒนาการของสิ่งต่างๆ ซึ่งท่านได้ใช้หลัก ๔ ข้อดังนี้ :

๑. เนื้อซึ่งประกอบเป็นสิ่งนั้นๆ เช่น หมู ย่อมประกอบด้วย โปรตีน ไขมัน น้ำ ฯลฯ

๒. พัฒนาการ หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงเติบโต เช่น เมล็ดมะม่วงก็มีพัฒนาการบังคับให้เติบโตเป็นต้นมะม่วง ไม่เป็นต้นไม้อื่น

๓. สิ่งอันเป็นต้นกำเนิด เช่น บิดา มารดา หรือผู้ควบคุมกระบวนการ หรือผู้ประกอบศิลปะ

๔. รูปสมบุรณ์ของสรรพสิ่ง อันถูกดึงให้พัฒนาการมุ่งไปหา เช่น รูปสมบุรณ์ของต้นมะม่วง ถูกดึงให้เมล็ดมะม่วงเติบโตเป็นต้นมะม่วง ไม่ใช่เป็นอย่างอื่น

รูปฟอร์มของสิ่งหนึ่งอาจเป็นเนื้อสารของอีกสิ่งหนึ่งได้ นี่เป็น การคิดคืบหน้าของอะริสโตเติล เช่น รูปพระแก้วมรกตนั้นมีเนื้อสาร เป็นหยกเขียว ซึ่งเป็นรูปอย่างหนึ่งของหยก พัฒนาการก็คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงหยกธรรมชาติให้กลายเป็นพระพุทธรูป สิ่ง อันเป็นต้นกำเนิด ก็คือศิลปินผู้แกะสลักพระแก้วมรกตนั้น และรูป สมบุรณ์ ก็คือมโนภาพ หรือจินตภาพของศิลปินผู้แกะสลักพระแก้ว นั้นเอง

อะริสโตเติลแน่ใจว่า ความรู้ทั้งหมดได้มาจากเพทนาการ และ ความเอาใจใส่ในความรู้จะทำให้สามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง โดย อาศัยการรวบรวมความรู้จากการเคลื่อนไหวของวัตถุเป็นเครื่องกระตุ้น และอาศัยเขาว์นของคนจะทำให้เห็นความแตกต่างของมัน ซึ่งจะก่อ

ปรัชญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว น ต ก

ให้เกิดศาสตร์ต่างๆขึ้น อะริสโตเติลสนใจในการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจมาเป็นความจำ และเกิดเป็นประสบการณ์ ศิลปะและวิทยาศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกัน และมีความสำคัญพอกัน คนที่มีประสบการณ์มามากนั้นมักจะประสบความสำเร็จในชีวิต และในหน้าที่การงานมากกว่าคนที่มีแต่ทฤษฎี แต่ขาดประสบการณ์ ดังนั้นประสบการณ์จึงถือว่าเป็นความรู้ของแต่ละบุคคลที่ทราบความจริงนั้นๆในทางปฏิบัติ ส่วนศิลปะและวิทยาศาสตร์ก็ต้องการเหตุผล เหตุผลคือ ศิลปะ ต้องการกระบวนการหรือกรรมวิธีและผล ส่วน วิทยาศาสตร์ ต้องการความเข้าใจถึงสิ่งที่มีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ

อะริสโตเติลได้สอนไว้ว่า “ความสุขของมนุษย์ ก็คือความสุขที่ได้มาทางใจ และจะเป็นความสุขนิรันดร์ที่มีอยู่ตลอดไป” ไม่เหมือนความสุขทางกายที่ไม่จีรังยั่งยืนอะไร คุณธรรมความดีงามย่อมเกิดจากการซึ่งใจอย่างกระฉ่างแจ้ง การควบคุมใจตนเอง การระบายความปรารถนาให้ถูกส่วน และการมีศิลปะในกลวิธีการดำเนินชีวิต

จริยศาสตร์เป็นส่วนย่อยของการปกครอง มนุษย์จะต้องการศึกษาทั้งจริยศาสตร์จากความคิดเห็นทางด้านศีลธรรมของบุคคล แต่ด้วยการสำนึกว่าความประพฤติของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับสถาบันการเมือง ในทางการเมืองก็มาจากการสัมพันธ์แห่งความคิดเห็นและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม แต่การที่จะรู้จักลักษณะแห่งสถาบันของชุมชนแต่ละแห่งนั้น จะต้องพิจารณาจากลักษณะของคนที่ตั้งสถาบันนั้นขึ้น ศาสตร์ทั้งสองอย่างนี้เป็นรากฐาน

ป ร ั ช ฎ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ทางธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากวัตถุประสงค์แห่งการกระทำและความสัมพันธ์ จริยศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงคุณความดีซึ่งไม่เป็นธรรมชาติ หรือจำนวนทางธรรมชาติ แต่ทว่าเป็นนิสัย ธรรมชาติเป็นรากฐานให้เกิดนิสัย อย่างไรก็ตาม ความสามารถของคนย่อมได้รับอิทธิพลมาจากการกระทำซ้ำๆ ซากๆ หรือจากกิเลส นโยบายการเมืองต้องเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางรัฐธรรมนุญ หรือแบบของสังคมมนุษย์ ซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัดทางธรรมชาติหรือประเภทเลย ความต้องการของชีวิตและความเป็นอยู่อันดีในความหมายนี้ ครอบคลุมครัว หมู่บ้าน และรัฐย่อมเป็นธรรมชาติ และ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ

ปัญหาทางวิทยาศาสตร์และการเมือง และวิทยาศาสตร์ทางการปฏิบัติมาจากรากฐานแห่งความแตกต่างทางทฤษฎีวิทยาศาสตร์ แนะนำไปสู่ปัญหาทางศิลปะ ในที่สุดผลิตผลทางวิทยาศาสตร์ก็เหมือนกับสิ่งประดิษฐ์ที่ก่อให้เกิดวัตถุในตัวมันเอง ความรู้เกี่ยวกับศักยภาพในวัตถุ ความรู้สึกของผู้ฟัง หลักการแห่งความสัมพันธ์มาจากทฤษฎี และการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะอาจมีส่วนช่วยในการสร้างศาสตร์ต่างๆ ในการสร้างคุณความดีและธรรมนุญของรัฐ

โดยเหตุที่อะริสโตเติลได้เขียนด่าร้ายดาราไว้มากเกือบจะทุกแขนงวิชา จึงทำให้ท่านมีอิทธิพลมาก เพราะสามารถทำให้เกิดนักศึกษและผู้ชำนาญการขึ้นมาอย่างรวดเร็ว แม้ท่านจะถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่อิทธิพลแห่งคำสอนของท่านก็ยังคงมีอยู่แม้จนกระทั่งตราบเท่าทุกวันนี้ ผมจะได้นำปรัชญา ความคิดเห็นของอะริสโตเติลมาบรรยายในโอกาสต่อไป ตามแต่จะเห็นว่าพอสมควรแก่เวลา

ป ร ิ ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชู ต ะ ว ัน ต ก

วันนี้ผมขอยุติการบรรยายปรัชญาไว้เพียงแค่นี้ก่อน ผมจะนำ
ปรัชญาของอะริสโตเติลมาบรรยายต่อในโอกาสต่อไป.

สวัสดี

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

๑๗

ความฉลาดหาได้จากการศึกษา
ธรรมจรรยาหาได้จากการปฏิบัติ
ความหมายของความดี

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายปรัชญาตะวันตกต่อจากคราวที่แล้ว เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงเรื่องปรัชญาของอะริสโตเติล ปรัชญาของอะริสโตเติลนี้ ความจริงมีมากมายเหลือเกิน แต่ว่าผมจะนำมาพูดในบางแง่บางมุมเท่านั้น เพราะว่าถ้าจะเอามาบรรยายทั้งหมดก็รู้สึก ว่า เรื่องปรัชญาตะวันตกนี้แทนที่เราจะได้รู้โดยทั่วไปก็อาจจะต้องรู้เฉพาะเรื่องของอะริสโตเติลคนเดียว ก็รู้สึกว่าจะอาจจะทำให้ท่านผู้ฟัง เบื่อหน่ายได้ เพราะฉะนั้นในวันนี้ผมจะพูดถึงปรัชญาในบางแง่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของศีลธรรม ในแง่ของศีลธรรมนี้ อะริสโตเติล

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาในแง่ศีลธรรมไว้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านถือว่า ความฉลาดนั้นจะหาได้จากการศึกษา ส่วนธรรมจรรยา นั้นจะหาได้จากการปฏิบัติ เพราะว่าความฉลาดนั้นคนทุกคน ถ้าหากว่าศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมมีความรู้ความฉลาดเกิดขึ้น เพราะว่าความฉลาดนั้นตามปกติเราได้จากการศึกษา ซึ่งการศึกษานั้นจะดำเนินไปเป็นขั้นๆ แล้วแต่ที่เราศึกษาถึงขั้นไหน ซึ่งท่านบอกว่า ความฉลาดหรือปัญญานี้โดยทั่วไปในเบื้องต้นก็มักจะเกิดจากการได้ยินได้ฟัง เวลาที่เราเรียนหนังสือ ได้ยินครูอาจารย์สั่งสอน หรือว่าอยู่บ้าน ได้ยินคุณพ่อคุณแม่อบรมสั่งสอน นี่ก็ทำให้เราเกิดความรู้ หรือได้ยินใครต่อใครปาฐกถาให้เราฟัง เทศน์ให้เราฟังบ้าง บรรยายให้เราฟังบ้าง อย่างนี้ก็ทำให้เกิดความรู้ แต่ความรู้เหล่านี้ เป็นความรู้ขั้นต้น เป็นปัญญาขั้นต้น เป็นความฉลาดขั้นต้น ยังไม่ถือว่าเป็นความฉลาดที่แท้ การศึกษาจะต้องดำเนินไปเป็นขั้นๆ นอกจากจะได้ยินได้ฟังแล้ว เราจะต้องนำเรื่องที่เรได้ยินได้ฟังนั้นมา พิจารณาดูว่าเรื่องที่เรได้ยินได้ฟังได้สดับมานั้นมีข้อเท็จจริงแค่ไหน เพียงไร สมเหตุสมผลหรือไม่ ความรู้ขั้นที่ใช้ปัญญาของเราช่วย วิพากษ์วิจารณ์อะไรทำนองนี้ เราเรียกว่าเป็นความรู้ในขั้นที่ต้องใช้ ความคิด ปัญญาขั้นนี้เรียกว่าเป็นปัญญาที่มีระดับสูงกว่าปัญญาที่ได้รับมาโดยการได้ยินได้ฟังอย่างเดียว

อีกขั้นหนึ่งคือขั้นที่เรียกว่าขั้นฝึกฝน ได้แก่ที่ต้องประพฤติ ปฏิบัติจนกระทั่งรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตนได้ยินได้ฟังหรือสิ่งที่ได้คิดไว้ เพราะบางอย่างเพียงแต่เราคิดนั้นก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นความรู้ที่แท้ เพราะว่าความคิดนี้ถ้าหากว่าไม่ประกอบด้วยเหตุผลแล้วเราอาจจะ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตติวันต ก

สรุปเอาง่ายๆ และก็อาจจะผิดได้ง่าย เราจะต้องลองนำมาประพุดติปฏิบัติดูด้วยว่าจะจริงอย่างนั้นหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ความฉลาดของมนุษย์นั้นส่วนมากก็ได้รับมาจากการศึกษา ซึ่งเราก็ดำเนินมาเป็นขั้นๆ นีก็ขึ้นอยู่กับเรื่องของเพศของวัยด้วย เพราะว่าเวลาที่เป็นเด็กๆ นี้มีความจำดี จะสั่งสอนอย่างไรก็จำได้ แต่ว่าความคิดอาจจะไม่ลึกซึ้ง เมื่ออายุมากขึ้น ความคิดค่อยๆ ลึกซึ้งแบบยลขึ้น แต่บางทีความจำก็เสื่อมไป สำหรับเรื่องธรรมจรรยาหรือความประพฤติที่ดีงามนั้น ท่านบอกว่าได้มาจากการปฏิบัติ ไม่ใช่มาจากการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น เพียงแต่ว่าการศึกษาทำให้เราว่าการกระทำอย่างนี้ดี การกระทำอย่างนั้นไม่ดี แต่ถ้าหากว่าเราไม่ประพุดติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา นี้เราก็มองถือว่าเป็นธรรมจรรยา ธรรมจรรยาในทรรศนะของอะริสโตเติลนั้น หมายถึงธรรมจรรยาในขั้นที่เราเอามาประพุดติปฏิบัติ เพียงแต่ยังไม่ถือว่าเป็นคนดี คนดีนั้นจะต้องเอามาประพุดติปฏิบัติได้ด้วย เพียงแต่เราว่าการดีมีสุราณีไม่ดี อย่างนี้ก็ยังไม่ถือว่าเป็นธรรมจรรยา ถ้าหากว่าเราว่าการดีมีสุราณีไม่ดี แต่ว่ายังดีมีสุราอยู่อย่างนี้ หาใช่ถือว่าเป็นคนดีไม่ นอกจากเราจะรู้ว่าดีมีสุราณีเป็นโทษ เป็นอบายมุขแล้ว เราก็มองประพุดติปฏิบัติคือไม่ดีมีสุรา อย่างนี้จึงถือว่าเป็นคนดีแท้ นี่เป็นหลักศีลธรรมจรรยา ซึ่งเราจะหาได้จากการปฏิบัติ แต่ว่าการปฏิบัตินี้ย่อมต้องอาศัยศิลปะบังคับตนเอง ถ้าหากว่าเราไม่ใช้ศิลปะบังคับตนเอง ปล่อยให้ไปตามเรื่องตามราวตามใจของเรา จิตใจของเราก็มักจะโน้มเอียงไปในทางที่ชั่วเหมือนกับน้ำที่ปกติมักจะไหลลงเสมอ เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีศิลปะในการบังคับตนเอง การบังคับตนเองนี้ ถ้าหากว่าไม่มี

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันตก

ศิลปะก็ลำบากเหมือนกัน เหมือนกับเราจะบังคับเด็ก ถ้าหากว่าเรามีศิลปะในการที่จะบังคับเด็ก รู้จักจิตใจเด็ก เด็กก็อาจจะเชื่อได้ง่าย ถ้าหากว่าเราจะใช้อำนาจบังคับ ก็ได้เฉพาะเพียงร่างกายเท่านั้น ไม่สามารถที่จะบังคับจิตใจของเขาได้ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติที่ดีงามนี้ ก็จำเป็นจะต้องมีศิลปะในการบังคับตัวเองด้วย เพราะฉะนั้นการที่เราจะมีศิลปะในการบังคับตนเองได้นั้นจะทำอย่างไร เราก็จำเป็นจะต้องอาศัยการศึกษา การศึกษาจึงนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะว่าถ้าเราไม่ศึกษาแล้ว เราก็ไม่รู้ว่าการกระทำดีนั้นทำไปเพื่ออะไร เมื่อเรายังไม่ทราบว่าการกระทำดีนั้นทำเพื่ออะไร เราจะทำดีไปทำไม เพราะฉะนั้นธรรมจรรยาการประพฤติปฏิบัติตามธรรมะ คือการทำความดีนั้น เราก็จำเป็นจะต้องรู้ว่าความดีคืออะไร ปฏิบัติเพื่ออะไร ปฏิบัติไปทำไม และจะปฏิบัติอย่างไร การที่เราจะรู้ได้ อย่างนี้ก็ต้องอาศัยการศึกษา เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่ยากกันยาก อยากรู้ก็ตาม ในเรื่องของความดีนั้นท่านถือว่าความดีนี้เป็นนิสสัย และการกระทำตามนิสสัยโดยอาศัยเหตุผลที่ถูกต้อง นิสสัยและการกระทำตามนิสสัยโดยอาศัยเหตุผลที่ถูกต้อง อย่างนี้จึงจะถือว่าเป็นความดี เพียงนิสสัยอย่างเดียวยังไม่ถือว่าเป็นความดี เพราะนิสสัยอาจจะดีหรือเลวก็ได้ นิสสัยเป็นกลางๆ นิสสัยนี้เป็นสิ่งที่เราประพฤติปฏิบัติมาเป็นเวลานาน สิ่งที่เราปฏิบัติมานานเราเรียกว่ากลายนิสสัย แต่ว่านิสสัยนั้นต้องเป็นนิสสัยที่ประกอบด้วยเหตุด้วยผลที่ถูกต้อง เพราะเหตุผลนั้นอาจจะไม่ถูกก็ได้ เหตุผลอาจถูกก็ได้ ถ้าเราเรียนตรรกศาสตร์ เราก็จะทราบว่า การให้เหตุผลอย่างไรเป็นการให้เหตุผลที่ถูกต้องหรือว่าสมเหตุสมผล การให้เหตุผลอย่างไรที่เป็นการให้

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติเตวันต

เหตุผลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่สมเหตุสมผล ซึ่งเรื่องนี้อะริสโตเติลได้สอนไว้มาก เพราะอะริสโตเติลนี้เกือบจะเรียกว่าเป็นปรมาจารย์ของวิชาตรรกศาสตร์ หรือวิชาตรรกวิทยาทีเดียว

นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวถึงความยุติธรรมว่าความยุติธรรมของประเทศนั้นมีอยู่ ๒ อย่างด้วยกันคือ จัดให้ชุมชนไปสู่ความเจริญอย่าง ๑ กับแก้ไขสิ่งบกพร่องแห่งชุมชนให้ดีขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ๑ เพราะว่าความยุติธรรมที่ประเทศจะให้แก่ประชาชนได้นั้น เราจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าความยุติธรรมคืออะไร ความยุติธรรมนั้นหมายถึงธรรมะที่เรายุติเอาว่าเอาแค่นี้ เราเรียกว่าความยุติธรรม อย่างเช่นที่เราพูดว่าศาลเป็นผู้สถิตไต่ซึ่งความยุติธรรม ศาลจะต้องพิจารณาตัดสินความไปตามตัวบทกฎหมาย การตัดสินความตามตัวบทกฎหมายนี้ก็ต้องมีทั้งโจทก์ทั้งจำเลย จำเลยก็ต้องมีโอกาสที่จะไปแก้ข้อกล่าวหา ศาลย่อมจะให้เสรีภาพแก่จำเลยในการที่จะแก้ข้อกล่าวหาของโจทก์ ถ้าหากว่าจำเลยไม่สามารถจะแก้ข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ ศาลก็จะตัดสินไปตามเนื้อหา คือตัดสินจำคุกบ้าง ตัดสินปรับบ้าง หรือว่าถ้าหากว่าจำเลยมีเหตุผลดีกว่าโจทก์ ศาลก็อาจจะตัดสินปล่อยตัวไปก็ได้ แต่ว่าการที่จำเลยถูกตัดสินจำคุกนี้ก็ไม่จำเป็นว่าจำเลยนี้จะต้องผิดร้อยเปอร์เซ็นต์เสมอไป บางคนอาจจะไม่ผิดก็ได้ แต่ว่าเมื่อโจทก์เขามีหลักฐานแวดล้อม มีพยานแวดล้อมมากมายที่จะปรักปรำให้จำเลยเป็นผิด ศาลก็ต้องตัดสินไปตามน้ำหนักเหตุผลของโจทก์ อาจจะตัดสินให้จำเลยต้องติดคุกติดตารางไปทั้งๆที่ไม่ได้ทำความผิดก็ได้ นี่เป็นความยุติธรรม เพราะว่ายุติเพียงแค่นี้ เพราะว่าศาลทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

ปรัชญาประยุกต์ หุตตะวันตก

สำหรับประเทศชาติ ความยุติธรรมก็คือว่าประเทศชาติหรือรัฐบาลนี้จะต้องจัดให้ชุมชนไปสู่ความเจริญ นั่นคือพยายามหาวิถีทางที่จะพัฒนาชุมชนให้ไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้น เพราะว่ารัฐบาลนั้นถือว่าเป็นตัวแทนของประชาชน เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลที่ประชาชนได้มอบความไว้วางใจว่า จะบำบัดทุกข์อันวุ่นวายสุขให้แก่พวกเขาได้ เพราะฉะนั้นรัฐบาลก็จำเป็นที่จะต้องมีนโยบายในอันที่จะช่วยให้ชุมชนหรือว่าประชาชนทั้งหลายมีความสุขความเจริญ อย่างนี้ถือว่าเป็นความยุติธรรม เพราะว่าในเมื่อตนได้รับความมอบหมายจากประชาชน ได้รับความไว้นื้อเชื่อใจจากประชาชน ก็จำเป็นที่จะต้องสนองศรัทธาของประชาชน สอนองความไว้นื้อเชื่อใจของประชาชนด้วยความสุจริตใจ นั่นคือพยายามที่จะให้คนทั้งหลายมีความสุขมีความเจริญเท่าเทียมกัน ไม่มีความลำเอียง อย่างนี้เป็นความยุติธรรมประการหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่ว่ารัฐบาลทำอะไรจะต้องถูกทั้งหมด เพราะว่าบุคคลที่รวมกันเป็นรัฐบาลนั้นก็ยังเป็นบุคคลที่มีกิเลสอยู่ อาจจะทำอะไรขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดไปด้วยความเขลา หรือว่าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ แต่ว่ารัฐบาลที่ดั้นนั้นเมื่อรู้ว่าได้ทำอะไรไปแล้วผิดพลาด ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ได้วางนโยบายอะไรผิดพลาดไปแล้วก็ไม่ใช่ว่าต้องตันทุรังที่จะประพฤติดิปฏิบัติตามนโยบายผิดๆนั้นต่อไป ถ้าหากว่ารู้ว่านโยบายนี้เป็นนโยบายที่ผิดเพราะความเขลาหรือความสำคัญผิดอะไรบางอย่าง รัฐบาลก็ต้องพยายามที่จะแก้ไขสิ่งบกพร่องต่างๆเหล่านั้นให้ดีขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนนั่นเอง ถ้าหากว่ารัฐบาลทำอย่างนี้ คือพยายามแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้ดีขึ้น อย่างนี้ก็ชื่อว่ารัฐบาลตั้งอยู่ใน

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความยุติธรรม เพราะฉะนั้นการปฏิบัติความดีก็คือการปฏิบัติตาม กฎธรรมจรรยา การปฏิบัติตามศีลธรรม หรือว่าการปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมได้กำหนดไว้ แม้กระทั่งการ ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองที่สภาได้กำหนดไว้ก็ถือว่าเป็น การปฏิบัติความดี แต่ว่าการดำเนินไปตามธรรมจรรยานั้นย่อม จะไม่เกิดจากการศึกษาเพียงอย่างเดียว อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ว่าด้วยการศึกษาอย่างเดียวยังไม่ถือว่าเป็นคนดี ยังไม่ถือว่าเป็น คนประพฤติความดี จนกว่าเขาจะได้ประพฤติปฏิบัติตามที่ เขาได้ศึกษามาแล้ว ข้อนี้ก็จะถือว่าเป็นการปฏิบัติความดีโดยแท้ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ข้อคิดเห็นหรือความคิดเห็นในด้าน ศีลธรรมของอะริสโตเติลนี้ก็นับว่าเป็นประโยชน์อยู่มาก

นอกจากนั้นท่านยังได้พูดถึงที่สุดแห่งชีวิตและความหมาย ของความดีไว้อีกว่า ศิลปะหรือวิชาการใดๆตลอดจนการกระทำทุก ชนิดย่อมมีความดีของมันอยู่ เพราะว่าศิลปะหรือวิชาการต่าง ๆ นั้น ถ้าหากว่าเรามีศิลปะหรือวิชาการต่าง ๆ นั้นจริง แม้ว่าศิลปะนั้นจะ เป็นศิลปะที่เล็กน้อย แต่ว่าศิลปะนั้นถือว่าย่อมนำไปสู่ความสุขความ เจริญ ความก้าวหน้าในชีวิต คนเราขอให้เรามีศิลปะในอะไรเพียงสัก อย่างเดียวเท่านั้น เช่น ศิลปะในการเพาะถั่วงอกก็สามารถที่จะตั้งตัว ตั้งรากฐานทำมาหากินได้โดยสุขสบาย หรือว่าศิลปะในการปลูกผัก ศิลปะในการชุนผ้าซึ่งเราเห็นว่าเป็นศิลปะเล็กน้อยๆซึ่งเขาก็สามารถ เลี้ยงชีวิตได้ หรือว่าศิลปะในการประมงแท้ ศิลปะในการฟ้อนรำขับ ร้อง หรือศิลปะในการก่อสร้างการฝีมือต่างๆเหล่านั้น ศิลปะเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นมงคลของชีวิตทั้งนั้น ผู้ใดมีศิลปะ ผู้นั้นถือว่าเป็น

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ศิลปิน และเมื่อเป็นศิลปินก็ย่อมสามารถที่จะหาเงินมาเลี้ยงชีพได้ เพราะฉะนั้นศิลปะหรือวิชาการทุกชนิด ย่อมมีความดีของมันอยู่ในตัว อย่างเช่นการศึกษาวิชาการคำนวณ วิชาคำนวณก็มีความดีของมันอยู่ในตัวทั้งนั้น เป็นวิชาที่มีคุณค่าทั้งนั้น วิทยาศาสตร์ก็มีความดีของมันอยู่ในตัว ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ก็มีความดีของมันอยู่ในตัวทั้งนั้น เพียงแต่ว่าเราจะสามารถนำวิชาเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมได้หรือไม่ นั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นั่นคือว่าเรารู้จักค่าที่แท้จริงของมันหรือเปล่า และเราจะสามารถเอาค่าที่แท้จริงของมันออกมาใช้ได้หรือไม่ ถ้าหากว่าเราไม่รู้จักค่าที่แท้จริงของมัน หรือว่าไม่สามารถที่จะเอาค่าที่แท้จริงของมันมาใช้ได้ อย่างนี้มันก็ไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นการที่เราจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ดีแค่ไหนเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าเรามีวิชาการแค่ไหนเพียงไรด้วย และศิลปินนั้นเราอย่าไปดูถูกว่าเป็นศิลปะเพียงเล็กน้อย เพราะว่าศิลปะเล็กน้อยนั้นไม่ว่าชนิดใดก็ตาม ย่อมนำไปสู่ศิลปะใหญ่ๆได้ทั้งนั้น ถ้าหากว่าสิ่งซึ่งสูงที่สุดมีอยู่อย่างหนึ่งแล้ว สิ่งนั้นก็คือความดีนั่นเอง เหมือนกับกองไฟ ด้วยไม้ขีดก้านเดียวเราก็สามารถที่จะก่อให้เกิดเป็นกองไฟใหญ่ แม้กระทั่งที่จะลุกเผาบ้านเผาเมืองก็ได้ นั่นเราจะเห็นว่ากองไฟใหญ่เนื่องมาจากกองไฟน้อยฉันใด ศิลปะใหญ่ๆก็อาจจะเนื่องมาจากศิลปะเล็กน้อยฉันนั้น การศึกษาแม้เราค่อยๆศึกษาไปที่ละเล็กทีละน้อย นานๆเข้าเราก็มีความรู้ความเข้าใจในวิชาการที่เราทำไปแล้วมากขึ้น ท่านเปรียบกับว่าน้ำนั้นแม้ว่าจะหยดลงมาทีละหยด ก็สามารถทำให้โอ่งเต็มได้ถ้าหากว่ามันหยดอยู่ตลอดเวลา การศึกษาหาความรู้ก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าเราจะค่อยๆศึกษาได้ทีละ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เล็กทีละน้อย แต่ว่าเมื่อนานวันเข้า หลายเดือนหลายปีเข้า ความรู้ที่เราได้รับทีละเล็กทีละน้อยก็มากขึ้นเหมือนกับเราเรียนในสมัยเด็กๆ วันหนึ่งเราไปเรียนที่โรงเรียนนี้อาจจะได้รับความรู้มานิดๆ หน่อยๆ เท่านั้น แต่ว่าหลายๆ ปีเราก็มีความรู้ นอกจากจะสามารถอ่านออกเขียนได้ ก็มีความเฉลียวฉลาดอื่นๆ ต่อไปอีก ความเฉลียวฉลาดที่เราได้รับมาทีหลังนี้ เนื่องมาจากความรู้เล็กๆ น้อยๆ ในเบื้องต้นนั่นเอง เพราะฉะนั้นเราอย่าดูถูกว่าความรู้เหล่านี้มันน้อยเหลือเกินที่เราได้มานี้เช่นเดียวกับว่าอย่าดูถูกไฟวามันมีกองเล็กๆ เพราะว่าไฟแม้แต่จำนวนน้อยมันก็มีความร้อนที่จะสามารถไหม้มือเราให้เจ็บปวดพองได้ แต่ว่าอย่างไรก็ตาม ที่สุดของศิลปะหรือวิชาการต่างๆ นั้นคือความดีที่เราศึกษาเล่าเรียนหาความรู้เพื่อที่จะได้เป็นคนมีปัญญา เพื่อจะได้พยายามทำตัวของตัวเองให้เป็นคนที่ดีนั่นเอง เพราะว่าถ้าหากมนุษย์เราไม่พัฒนาตัวเองให้เป็นผู้มีจิตใจสูงแล้ว มนุษย์เราก็คงไม่ต่างกับสัตว์อื่นๆ สัตว์ทั้งหลายมันก็คงมีความรู้สึกทั่วไป แบบที่ว่าก็มีกิเลสเช่นเดียวกับมนุษย์เหมือนกัน เพียงแต่ว่ามนุษย์ต่างกับสัตว์เดรัจฉานก็เพราะว่ามนุษย์นี้รู้จักพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ดังที่เรียกว่า “มนุษยะ” คำว่า “มนุษยะ” ก็คือ “มะนะ+อุสสะ” แปลว่า “ผู้มีใจสูง” นั่นเอง คนเราถ้าหากว่าไม่สามารถจะพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นมาได้ มนุษย์เราก็คงยังไม่ใช่เป็นมนุษย์ที่แท้จริง บุคคลที่มีการพัฒนาจิตใจน้อยก็มีความเป็นมนุษย์น้อย ถ้ามีการพัฒนาจิตใจมากก็เป็นมนุษย์มากขึ้นตามลำดับ เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่าปัญหาที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือความดีที่สูงสุดอันจะนำผลดีมาสู่ ความดีนั่นคือความสุข ความปลอดภัยและสันติสุขคือความดีที่สูงสุดที่เราได้

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

ประเพณีปฏิบัติกันแล้วจะนำผลดีมาให้ ผลดีในที่นี้ก็คือความสุข เมื่อเราได้ทำความดี เราก็จะได้รับความสุข ถ้าเราทำความชั่ว เราก็จะได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะฉะนั้นความดีย่อมนำมาความสุขมาให้ ความดีย่อมนำมาความปลอดภัยมาให้ ความดีย่อมนำมาสันติสุขคือความสงบมาให้ เพราะฉะนั้นความสุขก็ดี ความปลอดภัยก็ดี สันติสุขก็ดี เป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายปรารถนา เป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายต้องการ เพราะฉะนั้นเมื่อเราต้องการความสุข เราก็ต้องการความปลอดภัย เราต้องการสันติสุข ความสงบ เราก็จำเป็นต้องบำเพ็ญความดีให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คราวนี้เมื่อพูดถึงความสุข ความสุขนั้นโดยลำพังตัวของมันแล้วก็แบ่งออกได้เป็นหลายชนิด เช่น เกี่ยวกับความสนุกสนานบ้าง หรือที่เกี่ยวกับเกียรติยศชื่อเสียงบ้าง

ความสุขประการแรกเกี่ยวกับความสนุกสนานนั้น ถือว่าเป็นความสุขที่ไม่มีเกียรติอะไร แต่ความสุขเกี่ยวกับเกียรติยศนั้นก็ยังไม่เรียกว่าเหมาะสมเพียงพอ ผู้ที่เป็นลูกศิษย์ของพลาโตเห็นว่า มันเกี่ยวโยงไปทางความคิดเห็นของคนหมู่มาก ซึ่งรวมส่วนได้ส่วนเสียของเอกชนเข้าไปด้วย หลักนี้มีข้อแย้งอยู่มากเหลือเกิน ทั้งในทางตรรกศาสตร์และในทางอภิปรัชญา แต่นอกจากนี้ออกไป ทฤษฎีในเรื่องนี้ก็จัดว่าเป็นหลักการเท่านั้น จะนำมาใช้ในการปฏิบัติได้ไม่สิ่งที่เป็นอย่างทุกวันนี้ย่อมไม่ให้เกิดผลแตกต่างไปจากหลักการ นี่คือจุดมุ่งหมายสำคัญของเรา จริงอยู่ สมมุติว่าจะมีตัวอย่างหนึ่งที่จะเคลือบคลุมสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดอันเป็นจุดมุ่งหมายของแต่ละคน แต่ก็ด้วยวิธีใดเล่าที่จะนำคนไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นได้ ความดีเหนือความดี

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ยุก ต์ ชุ ต ะ วั น ต ก

ทั้งปวง หรือความดีที่ย่อมจะต้องสมบูรณ์ในตัวของมันเอง สิ่งใดเล่าที่จะมุ่งให้ไกลออกไปจากความสำเร็จ เมื่อเราพูดว่าสิ่งนี้จะต้องสำเร็จ เราก็ทำให้สำเร็จจริงได้ ความดีที่ยอดเยี่ยมจึงไม่ใช่ว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งความดีทั้งหลาย แต่จะต้องเป็นความดีที่รวมความดีทั้งหมดไว้ด้วยกัน แต่ถ้าหากว่าความดีนั้นเป็นสิ่งที่เพียงพอแก่เอกชนก็ย่อมหมายความว่า เป็นส่วนหนึ่งแห่งทั้งหมดเท่านั้นเอง เพราะว่าความดีดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ว่าความดีนั้นบางทีก็เป็นความดีสำหรับเอกชน หรือว่าปัจเจกชน เหมาะสำหรับแต่ละคน แต่ว่าความดีนั้นอาจจะไม่เหมาะสมกับส่วนรวมก็ได้ ความดีที่มีสำหรับปัจเจกชนนั้นจึงถือว่าเป็นความดีของส่วนหนึ่งของสังคม หรือว่าหลักของความดีทั้งหมดหาได้ชื่อว่า เป็นความดีทั้งหมดไม่ ความดีนี้ท่านบอกว่ามีอยู่ ๒ ชนิด สำหรับความฉลาดนั้นอาจจะหาได้จากการศึกษา แต่สำหรับธรรมจรรยาอาจจะหาได้โดยการปฏิบัติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วความดีทางธรรมจรรยานั้นมิได้เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ แต่ว่าได้รับความช่วยเหลือจากธรรมชาติและจากการปฏิบัติตนเอง คือว่าการประพฤติปฏิบัติความดีนั้นไม่ใช่ว่าเกิดเป็นขึ้นมาเอง แต่จะต้องอาศัยว่าเราต้องเอามาประพฤติปฏิบัติ ต้องมีการควบคุมจิตใจ และนอกจากนั้นก็จำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากธรรมชาติ ได้รับความช่วยเหลือจากสิ่งแวดล้อมด้วยเหมือนกัน คนเราบางทีธรรมชาติบังคับให้ทำความชั่วก็มี ธรรมชาติบังคับให้ทำความดีก็มี อย่างเช่นว่าบางคนเกิดในที่ทุรกันดาร อดๆอยากๆไม่พอกิน บางทีก็ไปเที่ยวปล้นเขา ความจริงคนที่ไปปล้นเขา บางทีก็ไม่ใช่ว่าจิตใจอยากจะเป็นผู้ร้ายอะไรต่างๆ เหล่านั้นหรอก แต่บางทีความจำเป็นบังคับ การเศรษฐกิจบังคับ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพราะว่าคนเราไม่มีใครอยากตายง่าย ๆ หรือ เพราะฉะนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็พยายามกระเสือกกระสนขอความมีชีวิตอยู่ต่อไป โดยที่ไม่คำนึงว่า การมีชีวิตอยู่นั้นจะอยู่ได้โดยสุจริตหรือโดยทุจริต บางทีหาโดยสุจริตไม่ได้ก็เลยหาทางทุจริต แต่ก็ไม่ใช่หมายความว่าบุคคลที่หาเงินทางนี้จะเป็นคนที่หาเงินด้วยความจำเป็นเสมอไป บางคนก็มีจิตใจเป็นอย่างนั้น บางคนก็จ้องร้านที่จะทำงาน บางคนก็เห็นว่าการปล้นเขา การฉ้อฉลมันสะดวก เพราะว่าไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไรมากนัก เพียงแต่เสี่ยงนิดเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นเรื่องของธรรมชาตินี้ก็ช่วยให้คนเรามีความขยันหมั่นเพียร มีการศึกษาอะไรต่างๆ อย่างคนที่เกิดในประเทศร้อนก็รู้สึกว่ แหะ ทำอะไรเหนื่อยเร็ว บางทีก็ไม่อยากทำเสียแล้ว ทำให้เกิดความเกียจคร้าน เกิดความเบื่อหน่าย หรือว่าเรามีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ บางทีเราก็ไม่อยากจะทำงานหาเงิน เพราะว่าถึงเราไม่ขยันทำงานหาเงิน เราก็พอกินเมื่อเราไม่มีกิน ไปขอบ้านโน้นบ้าง บ้านนี้บ้างก็ได้ แต่ว่าสำหรับในบางถิ่น ธรรมชาติบังคับเราให้ต้องขยัน อย่างเช่นเราไปอยู่เมืองหนาว เวลาหนาวนี้ ทำงานหาเงินแทบไม่ได้ จะไปเพาะปลูกอะไรก็ไม่ได้ หิมะท่วมทับถมเต็มไปหมด แม้แต่สัตว์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ก็ดำรงชีวิตด้วยความยากลำบาก เพราะฉะนั้นในเวลาที่ยิ่งหนาวนี้ เขาไม่ค่อยมีเวลาที่จะมาเพาะปลูกอะไรหรอก แล้วการทำงานในหน้าหนาวนั้นก็เป็นการช่วยบริหารร่างกายให้ร่างกายเกิดความร้อน เกิดความอบอุ่นขึ้น ต่อต้านกับความหนาว ถ้าเรามัวไปนอนคุ้ยคูอยู่ ในที่สุดก็จะหนาวตาย จะอดตายเสียเท่านั้น เพราะฉะนั้นคนเมืองหนาวก็จำเป็นที่จะต้องขยันทำงานหาเงิน เพราะฉะนั้นคนเมืองหนาว

ป ร ั ข ญา ป ระ ญ ก ต์ ชุ ต ตะ วั น ต ก

จะสังเกตเห็นว่าเวลาเดินก็เดินเร็ว ขึ้นม้วยกหนดอย่างหนอยุ่ไม่ทัน
กิน เดียวก็ยกหนดอย่างหนอยุ่ค้างอยู่นั่นเอง ประเดี๋ยวก็ตายกันเท่านั้น
พวกฝรั่งเมืองหนาวๆนี้แกลเดินเร็วก็เพราะว่าอากาศหนาว แกลต้องรีบ
ไปเสียให้เร็ว และการเดินเร็วๆนี้ทำให้เกิดความร้อน ร่างกายเกิด
ความอบอุ่นเพื่อต่อต้านกับความหนาวเย็นได้ แต่ว่าบ้านเรานี้ร้อน
จัด อากาศร้อนนี้ถ้าเดินเร็วๆยิ่งร้อนใหญ่ เพราะฉะนั้นเราก็เดินอ้อย
ส่อยไปหน่อย ถึงก็ช่าง ไม่ถึงก็ช่าง อย่างนี้ก็สบาย เพราะว่าเดิน
เร็วนักก็ได้ จะทำให้ร้อนหนักขึ้นไปอีก และนอกจากนั้นเรามี
อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ตลอดปีตลอดชาติ ไม่จำเป็นจะต้อง
เตรียมอาหารไว้สำหรับหน้าหนาวอะไรทำนองนั้น เพราะฉะนั้น
ธรรมชาติเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ช่วยให้เราทำความดี หรือว่าทำให้เรา
ทำความชั่วได้มากเหมือนกัน นอกจากจะอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่อง
ช่วยแล้ว เราก็ต้องอาศัยการประพฤติกการปฏิบัติหรือการควบคุมตน
เองเป็นเครื่องช่วยด้วย เพราะการที่จะทำความดีบ้างที่ก็ต้องฝึก อยู่
บ้างเหมือนกัน เพราะว่าการทำงานชั่วท่านเปรียบเหมือนกับน้ำที่
ไหลลง น้ำไหลลงนี้ไหลลงง่าย แต่แต่น้ำไหลขึ้นมันยาก เพราะฉะนั้น
การทำความดีเหมือนกับว่าต้องฝึกจิตใจสักหน่อย ฝึกกระแสนิส
สักหน่อย เพราะฉะนั้นก็ต้องอาศัยความพยายาม ถ้าหากว่าเรา
อาศัยความพยายามบ่อยๆจนเกิดความเคยชิน เราก็รู้สึกว่ามันยาก
ลำบากอะไร เหมือนกับการว่ายน้ำทวนน้ำ หรือการปีนภูเขา เราปีน
ทุกวันเราว่ายน้ำทุกวัน ก็รู้สึกว่ามันเหนื่อยอะไรมากนัก แต่ว่าถ้า
นานๆไปปีนสักครั้งหนึ่ง นานๆไปว่ายน้ำทวนน้ำสักครั้งหนึ่ง อย่างนี้ก็
รู้สึกว่ามันเหนื่อยเร็ว เพราะฉะนั้นในเรื่องการที่เราจะทำความดีได้

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เรื่องการศึกษานี้จึงถือว่าเป็นกรณีที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้เราบังคับใจของเราเองได้ นอกจากนั้นการกระทำใดๆ ที่จะต้องดำเนินไปสายกลางซึ่งก่อให้เกิดเฉพาะความดีเท่านั้น ความคิดอันรุนแรงหนักไปในทางใดทางหนึ่งย่อมไม่สุขุม ความดีย่อมรวมถึงความร่าเริงและความเจ็บปวดเข้าไว้ด้วย ท่านบอกว่าการกระทำอะไรต่างๆ เหล่านี้ ถ้าหากว่าเรารุนแรงหนักไปในทางใดทางหนึ่ง หรือว่าสุดโต่งไปในทางหนึ่งก็ไม่ดีเหมือนกัน เช่นสมมุติว่าซีเกียจเสียโดยประการทั้งปวงอย่างนี้ก็แย่เหมือนกัน แต่ถ้าขยันจนเกินไปจนไม่มีเวลาพักผ่อน ร่างกายทรมานไหมหวนที่สุดก็ตายเร็ว เพราะฉะนั้นท่านให้เดินสายกลาง เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าสอนให้เราเดินสายกลาง แต่ว่าอะริสโตเติลท่านไม่ได้สอนให้เดินสายกลางชนิดที่เรียกว่าเป็นอัสฎางคิกมรรคหรือว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่หมายความว่าให้ทำอะไรมีความพอดี ไม่ให้ตึงเครียดจนเกินไปนัก ไม่ให้หย่อนจนเกินไปนัก ถ้าหากว่าเราทำอะไรตึงเครียดจนเกินไปหรือว่าหย่อนจนเกินไป มักขาดความสุขความรอบคอบ ถ้าว่ามีความพอดีพอสมควร ความสุขอะไรต่างๆ เหล่านี้ก็ย่อมมีเป็นผลตามมา แต่ว่าการที่เราจะทำอะไรต่างๆ นี้นี้ก็ต้องเกิดจากความคิดและความรู้ ถ้าหากว่าเราทำอะไรโดยที่ไม่คิด คือทำโดยที่ทำไมยังคิดไม่รู้จักคิดเสียก่อน การกระทำอย่างนี้เรียกว่าทำเรื่อยๆ ไปตามอารมณ์

มนุษย์เรานี้เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย ก็คือมนุษย์เรานี้รู้จักใช้เหตุผล รู้จักใช้ความคิด เพราะฉะนั้นก่อนจะทำอะไร เราจะต้องรู้ตัว จะต้องคิดให้รอบคอบ และต้องเลือก คือเลือกกว่าเราจะทำความดี เลือกกว่าเราจะเว้นความชั่ว และก็อาศัยความรู้ ถ้าหากว่า

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เราไม่มีความรู้ การกระทำต่างๆ เหล่านั้นก็อาจผิดพลาดได้ นอกจากนั้นท่านบอกว่าจิตเรายังแบ่งออกไปเป็น ๓ ส่วน คือมีความรู้สึก มีอำนาจแห่งจิต และนิสัย ความรู้สึกหรืออำนาจแห่งจิต เหล่านี้แต่ละอย่างย่อมไม่อาจสรรเสริญหรือติเตียนได้เลย มันเป็นเรื่องกลางๆ ความรู้สึกเป็นกลางๆ จะดีหรือชั่วอีกเรื่องหนึ่ง แต่ความรู้สึกนั้นเป็นกลางๆ อำนาจของจิตใจก็เป็นกลางๆ แต่ว่าเรื่องของนิสัยนี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ถ้าหากว่านิสัยเป็นนิสัยที่ไม่ดี การกระทำก็จะไม่ดี จิตใจก็ไม่ดี เพราะฉะนั้นการสร้างนิสัยนี้ต้องพยายามสร้างนิสัยให้ดี นั่นคือสร้างนิสัยให้มีความกล้าหาญ ให้มีความอดกลั้น ให้รู้จักอิสรภาพ เสรีภาพ ให้มีความประพฤติในทางที่ดีงาม ให้มีความยุติธรรมอะไรต่างๆ เหล่านี้

นอกจากว่าเราจะมีคุณสมบัติอะไรต่างๆ ที่เป็นผลแห่งความดีที่ท่านองนั้นแล้ว เราจะต้องรู้จักเลือกการกระทำใดๆ ที่มีค่าจริง นั่นจะต้องเนื่องมาจากใจสมัคร เพราะว่าการกระทำโดยที่ไม่รู้จักเลือก นั่นคือไม่มีเจตจำนงเสรีหรือว่า free will นั่นถือว่าเป็นการกระทำที่เต็มไปด้วยยารมณแบบสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์เราต้องมีเจตจำนงเสรี การที่มนุษย์เรามีฟรีวิลล์หรือเจตจำนงเสรีนี้นั่น คือเราต้องมีใจสมัคร ไม่ใช่มีอำนาจภายนอกมาบังคับเรา ถ้าหากว่ามีอำนาจภายนอกมาบังคับเราแล้ว เราก็ทำความดี อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นการทำความดีแท้ การทำความดีที่แท้นั้นต้องเป็นการทำความดีที่สมัครใจด้วยความเต็มใจ แม้ไม่มีอะไรมาบังคับเราก็ทำ การกระทำที่เป็นไปด้วยความถูกข่มขืนบังคับ หรือว่าไม่สมัครใจนั้นเราไม่ถือว่าเป็นความดีในที่นี้ เพราะฉะนั้นการเลือกนี้ก็เหมือนกัน เราก็ต้องรู้จักเลือก เมื่อเลือก

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

อย่างไรเป็นการเลือกในทางที่ดี นั่นคือเลือกเอาเฉพาะสิ่งดีที่ทำได้แล้วไม่ทำให้เราเดือดร้อน ทำให้เรามีความสุข ทำให้เรามีความสงบ อย่างนี้เราควรจะเลือกทำสิ่งนั้น อะไรที่เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนแก่ตัวเองหรือเดือดร้อนแก่ผู้อื่น อันนี้เราก็ต้องเลือกทิ้งมันไป อย่าประพฤติปฏิบัติ ถ้าหากว่าเราเลือกผิดด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาของเราเอง การเลือกเช่นนี้ก็ให้อภัยไม่ได้เหมือนกัน เช่น เราเลือกไปปล้นเขา อย่างนี้เราก็ถือว่าเรามีเสรีภาพในการคิด แต่ว่าการคิดนั้นเป็นการคิดที่ไม่ถูกต้อง เราก็อภัยไม่ได้ เมื่อทำไปก็จะต้องได้รับการตัดสินลงโทษไปตามรูปเรื่องของมัน ถ้าหากว่าการเลือกเป็นผลของการวินิจฉัยที่ผิดระเบียบ หรือว่านิสัยไม่ดี อย่างนี้จะมาแก้ตัวไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าการเลือกหรือเจตจำนงเสรีนั้นว่าเป็นประโยชน์เหมาะสำหรับผู้ที่เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง

ปรัชญาของอริสโตเติลนี้ยังไม่จบ แต่ว่าวันนี้หมดเวลาแล้ว ผมขอยุติไว้เพียงแค่นี้ก่อน.

สวัสดิ์

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

๑๘

ปรัชญาของอะริสโตเติล

ความดีทางธรรมจรรยา ความยุติธรรม - อยุติธรรม
ความฉลาดและการไตร่ตรอง การยับยั้งใจ มิตรภาพ

สวัสดิ์ครับ

เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดถึงเรื่องปรัชญาของอะริสโตเติลมาบ้างแล้ว ในตอนสุดท้ายผมได้พูดถึงเรื่อง “ที่สุดแห่งชีวิตและความหมายของความดี” มาแล้ว วันนี้ผมจะพูดถึงเรื่อง “การพิจารณาความดีทางธรรมจรรยา” และเรื่องอื่นๆอีกตามสมควร

ดังที่ผมได้เคยกล่าวถึงความเห็นของอะริสโตเติลมาแล้วที่ท่านกล่าวว่า “ความดีคือนิสัยและการกระทำตามนิสัย” ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า ถ้ามีนิสัยชั่วและทำชั่วตามนิสัยแล้วก็เป็นความดีความจริงหาได้หมายถึงเช่นนั้นไม่ หากแต่หมายถึงการจะต้องเอา

ป ร ั ช ฐ า ป ระ ชู ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เหตุผลที่ดีมาใช้ประกอบในการทำความดีนั้นด้วย คือทำอย่างมีเหตุผล และการกระทำนั้นต้องทำด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่มีใครมาบังคับให้ทำ ถ้าหากมีใครมาบังคับให้เราทำความดี การกระทำนั้นหาเป็นการทำดีจริง ๆ และผู้ที่ทำก็หาใช่เป็นคนดีจริง ๆ ไม่

เมื่อพูดถึง “ความกล้าหาญ” แล้ว อะริสโตเติลก็บอกว่ามี ความเกี่ยวข้องกับความกลัว แต่ก็ไม่ทุกอย่างเสมอไป ทั้งนี้ก็เพราะความกล้ากับความกลัวนั้นก็อย่างเดียวกันนั่นแหละ เพียงแต่อยู่คนละที่ สุดโต่งเท่านั้น เพราะคนที่กล้านั้นความจริงก็กลัวอยู่เหมือนกัน อย่างทหารที่ไปรบในสมรภูมิ เราก็ถือว่าเป็นคนที่กล้าหาญ แต่ก็ห้อยพระ ผูกตะกรุด เป็นต้น ให้เต็มไปหมด นั่นก็แสดงถึงความกลัวที่มีปนอยู่กับความกล้านั่นเอง หรือในบางครั้ง เรากลัวความไม่มีเกียรติ ซึ่งความจริงก็ได้แก่ความกลัวที่หนักไปในทางกลัวอย่างเห็นได้ชัด เพราะเรากลัวว่าเราจะไม่มีใครชม กลัวว่าจะไม่มีใครให้เกียรติ เรา เราจึงต้องกล้าทำทุกสิ่งทุกอย่าง บางทีก็ถึงกับต้องเอาชีวิตเข้าเสี่ยงนั้น ก็เพราะต้องการจะมีเกียรตินั่นเอง ความไม่กลัวในสิ่งที่อยู่ในบังคับแห่งตัวเราเอง และความอดกลั้นในสิ่งที่ไม่อยู่ในบังคับแห่งตัวเราย่อมประกอบขึ้นเป็นนิสัยคนกล้าได้ สิ่งที่ควรกลัวก็คือความมุกะลุ ดึงดัน และความขลาดในทางที่ผิด การทำความดีอาจไม่ได้ รับผลเป็นที่พอใจเสมอไป ทั้งนี้เพราะว่าการทำความดีนั้นอาจไม่ได้ผลดีทันตาเห็น ซึ่งถ้าว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ถือว่าการที่เราทำความดีความชั่วนั้น จะได้ผลแค่ไหนเพียงใดหรือไม่ได้ผลอะไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ “สมบัติ” คือความสมบูรณ์ ความพร้อม กับ “วิบัติ” คือความบกพร่อง ความขาด ๔ ประการด้วยกัน คือ คติ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

หมายถึงสถานที่หรือเทศะ ๑ กาล หมายถึงกาลเวลา ๑ อุบัติ หมายถึงบุคลิภาพ บุคลิกลักษณะ ๑ และ ปโยคะ หมายถึงกรรมวิธี และความเรียบร้อย ๑ ถ้าหากเราทำความดีถูกต้องกาลเทศะ ถูกกรรมวิธี และผู้ทำมีบุคลิกลักษณะดี การทำความดีนั้นย่อมได้ผลมาก นั่นหมายความว่าเรามีคติสมบัติ กาลสมบัติ อุบัติสมบัติ และปโยคสมบัติครบถ้วน แต่ถ้าหากอย่างใดอย่างหนึ่งวิบัติไป เช่น ผิดกาลจะเป็นกาลวิบัติ ผิดเทศะผิดสถานที่เป็นคติวิบัติ กรรมนั้นก็ย่อมได้รับผลเบาบางลงตามส่วน ในเรื่องนี้คนเรามักไม่เข้าใจซึ่งนักอย่างการทํานา ถ้าหากทำในที่ดินที่ดี เป็นนาเกรด A หรือนาชั้น ๑ ก็นับว่าเป็นคติสมบัติ ย่อมได้ผลมากกว่าทํานาในที่ที่ไม่เหมาะสม เช่น มีวัชพืชขึ้นปกคลุม มีกรวดมีหินมากซึ่งถือว่าเป็นคติวิบัติ หรือ ถ้าหากเราทํานาในฤดูฝน ธรรมชาติย่อมอำนวยความสะดวกในเรื่องน้ำได้มาก การทํานาก็ย่อมได้ผลดีกว่าการทํานาในหน้าแล้งซึ่งไม่มีน้ำ หรือแม้อาจใช้วิทยาศาสตร์เข้าช่วย เช่น ทดน้ำเข้านา หรือสร้างฝนเทียมเข้าช่วย ก็อาจได้ผลไม่เต็มที่ เพราะเราอาจสร้างฝนเทียมทำให้มันตกได้ แต่บางทีเราก็คควบคุมให้มันตกเฉพาะตรงนั้นตรงนี้ไม่ได้ หรือว่ามันตกแล้วจะบังคับให้มันหยุด ก็มักจะทำไม่ได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นการทํานาได้ถูกกับฤดูกาล ย่อมได้ผลมากกว่า ได้ผลกว้างกว่า อย่างนี้เป็นกาลสมบัติ ถ้าทำผิดฤดูกาลก็เป็นกาลวิบัติ นอกจากนั้นสุขภาพอนามัยแห่งร่างกายก็นับว่ามีความสำคัญมาก ถ้าจะทํานาด้วยตนเอง ก็จะต้องมีร่างกายแข็งแรง หรือจะแสดงละครแสดงภาพยนตร์ รูปร่างก็สำคัญมาก ถ้าจะเป็นพระเอกนางเอกก็ต้องมีรูปร่างหล่อและสวย คนที่มีหน้าตาซีริวซ์เหว่ ก็ไม่เหมาะต่อ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

การที่จะเป็นพระเอกนางเอก ส่วนผู้ที่แสดงเป็นผู้ร้าย ก็ต้องมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวจึงจะสมบทบาท อย่างนี้นับว่าเป็นอุปนิสัย ส่วนผู้ที่ขาดบุคลิกลักษณะที่เหมาะสมจัดเป็น อุปนิสัยดีและการสุดท้าย การทำงานไม่ว่าจะเป็นงานใด ๆ ก็ตาม จำเป็นจะต้องทำให้ถูกต้องวิธี งานแต่ละอย่างย่อมมีกรรมวิธีต่าง ๆ กัน ถ้าเราทำถูกต้องวิธีก็ย่อมได้ผลมาก ถ้าทำไม่ถูกต้องวิธีก็อาจไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย อย่างในการเดินทาง เราอาจเดินทางได้หลายวิธี เช่น อาจไปทางเครื่องบิน ทางรถไฟ ทางรถยนต์ หรือทางเรือก็ได้ การเดินทางแต่ละแบบย่อมมีความสะดวกและรวดเร็วแตกต่างกัน การทำถูกต้องวิธีจัดว่าเป็นนโยบายสมบัติ ถ้าทำผิดวิธีก็เป็นนโยบายผิด การที่คนเราทำความดีแล้วไม่ได้ดีเสมอหรือทันท่วงที อาจเป็นเพราะมี “ความวิบัติ” อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลาย ๆ อย่างมาขัดจังหวะก็ได้

ในเรื่อง “ความเป็นเสรี” อะริสโตเติลมุ่งไปในเรื่องเกี่ยวกับเงินทองเป็นส่วนใหญ่ และนับเนื่องทั้งการใช้และการหาทรัพย์ แต่ก็มิใช่เฉพาะเรื่องการหาทรัพย์เท่านั้น การรักษาทรัพย์สมบัติก็นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเหมือนกัน แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าได้มาเท่าใดแล้วก็เก็บไว้จนหมดสิ้น เวลาจะใช้ก็ไปเที่ยวขอคนอื่นใช้ แต่ในที่นี้ท่านหมายถึงว่าต้องใช้ด้วยเหมือนกัน คือให้รู้จักว่าเมื่อใดควรใช้เมื่อใดไม่ควรใช้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก นั่นคืออย่างที่เรามีคำพังเพยว่า “เว้นตระหนี่ มีมัยยัสส” มิใช่สักแต่ว่ามีทรัพย์พอที่จะใช้จ่ายได้ ก็ใช้เสียหมดโดยไม่รู้จักอดออมไว้บ้าง

ในเรื่อง “ความโอบอ้อมอารี” ก็เป็นความดีส่วนหนึ่ง ที่ทำให้

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ผลแห่งการกระทำแผ่ซ่านไป แล้วทำให้ผู้นั้นเป็นเสรีได้ ความดีส่วนนี้เป็นสิ่งสำคัญของผู้มั่งคั่งหรือของประชาชนทั่วไปในกิจอันเกี่ยวกับพิธีการต่างๆ คนที่มีความเย่อหยิ่งลำพองใจ มักจะชอบแสดงความใหญ่โตของตนด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ความเย่อหยิ่งลำพองใจจึงทำให้เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ส่วนความตระหนี่เหนียวแน่นนั้นก็เป็นการตัดความสุขในทางที่ผิด เพราะฉะนั้นความโอ้อวดอวดจึงอยู่ในแนวกลางระหว่างความตระหนี่กับความฟุ่มเฟือย ความคิดเห็นของอะริสโตเติลในแง่นี้ก็นับว่าเดินสายกลางๆ มีลักษณะประนีประนอม หรือแบบสังเคราะห์ (Synthesis)

ความเข้มแข็งแห่งกำลังกายและกำลังใจ นับว่าเป็นความดีโดยเฉพาะของพวกเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ผู้ที่มีความเข้มแข็งเช่นนี้ย่อมทำให้มีจิตมุ่งไปสู่ความมีเกียรติที่เกิดจากความสำเร็จผลดังความตั้งใจทุกอย่าง อำนาจแห่งความมั่งคั่งก็คงไม่ไปไหนเสีย ลักษณะอาการกิริยาอย่างนี้ก็ต้องให้เป็นสง่า สมกับความเข้มแข็งแห่งจิตเหมือนกัน เราจะต้องคำนึงถึงความยิ่งใหญ่ของเราอยู่เสมอ และจะแสดงออกเพียงเท่าทางโดยไม่ต้องซ่อนความรู้สึกเหล่านั้นไว้แต่เพียงภายใน อะริสโตเติลเห็นว่า การมีกิริยาดีย่อมอยู่ในระหว่างการมีกิริยาหยาบคายกับการแสดงความอ่อนแอแห่งจิต การนับถืออย่างเพื่อนก็อยู่ในระหว่างการยกย่องชมเชยกับการแสดงการดิเคียน เพราะผู้ที่จะเป็นเพื่อนฝูงกันจริงๆ นั้นจะต้องแนะนำกัน ตักเตือนกันได้ ดำหนิกันได้ ไม่ใช่ว่า ว่าจะไร้อะไรก็ต้องว่าตามกันไปหมด ซึ่งเข้าลักษณะมิตรปฏิรูป ไม่ใช่มิตรแท้ ความดีประเภทนี้เป็นความดีที่แพร่หลายอยู่โดยทั่วไป ความรักใคร่เคารพก็อยู่ในระหว่างความโอ้อวดกับ

ป ร ะ ช ู ก ต์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

การเยาะเย้ย นับว่าเป็นหน้าที่ประการสำคัญของผู้ไม่ประสงค์จะใช้
ความดีของตนเข้าข่มผู้อื่น

ในเรื่อง “ความละอาย” อะริสโตเติลเห็นว่าเป็นความรู้สึกมากกว่านิสัย เช่นเดียวกับความกลัว อันนับว่าเป็นความรู้สึกทางการปฏิบัติ สำหรับคนหนุ่มๆ ย่อมเป็นการดี ในอันที่จะละเสียซึ่งความชั่ว แต่คนที่ประพฤติดีอยู่แล้วไม่ต้องรู้สึกละอายอะไร เพราะไม่มีความชั่วอะไรที่จะเป็นเหตุให้เขาละอาย อะริสโตเติลเห็นว่า “การรื้อไม่ทำความชั่วนั้นไม่ใช่ความดีโดยตรง” ทั้งนี้เพราะยังมีจิตใจคิดจะทำความชั่วอยู่เหมือนกัน แต่ที่ยังไม่ทำก็เพราะยังไม่ได้โอกาส หรือเพราะกลัวเขาจะจับได้ต่างหาก อย่างคนบางคนที่เราคิดว่าเขาเป็นคนดี เป็นคนไม่โกงนั้นอาจจะไม่จริงก็ได้ ที่เขาไม่ไปเที่ยวเตร่หาเมรัย หาเงิน หาอำนาจ อาจเป็นเพราะเขาไม่มีเงิน หรือไม่มีเวลาจะไปก็ได้ หรืออาจเพราะไม่รู้จะไปกับใครก็ได้ จะไปคนเดียวก็ไม่กล้า เลยไม่ไป เราก็คิดว่าเขาเป็นคนดี อย่างนี้ยังไม่ถือว่าดีจริง แต่ถ้าหากว่ามีทั้งเงิน มีทั้งเวลา และมีเพื่อนฝูงที่จะไปด้วยมากมาย แต่เขาก็ไม่ไป เพราะเห็นว่าเป็น “อบายมุข” เป็นทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อม อย่างนี้จึงจะถือว่าเป็นคนดีได้ หรือคนบางคนอาจจะไม่โกง เพราะยังหาโอกาสโกงไม่ได้ หรือส่วนที่พอจะโกงได้มีน้อยเกินไป เห็นว่าได้ไม่คุ้มค่า จึงไม่โกง อย่างนี้ก็ไม่ว่าเป็นจะต้องเป็นคนดี เป็นคนไม่โกง

ในเรื่อง “ความยุติธรรมและความอยุติธรรม” นั้นอะริสโตเติลกล่าวว่า นิสัยของมนุษย์ย่อมตรงกับอำนาจแห่งจิตหรือวิชาการ เช่น วิชาว่าด้วยความสุขก็เท่ากับวิชาว่าด้วยความทุกข์นั่นเอง เพราะความสุขความทุกข์นั้นมันก็อย่างเดียวกันนั่นแหละ เราไม่มีมาตรการ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

อะไรที่จะใช้แบ่งเขตว่าแคไหนสุข แคไหนทุกข์ เช่นเดียวกับเราไม่มีอะไรมาแบ่งเขตว่าแคไหนดี แคไหนชั่ว แคไหนร้อน แคไหนเย็นนั่นเอง นอกจากนั้นท่านยังกล่าวว่า “นิสัยรักยุติธรรมหาได้คลุมไปถึงนิสัยยุติธรรมไม่ แต่ขัดแย้งอย่างตรงกันข้ามทีเดียว” เพราะคนที่รักยุติธรรมนั้น ตัวเองอาจไม่ยุติธรรมก็ได้ แต่ชอบให้คนอื่นเขายุติธรรมกับตัว แต่ตัวเองบางทีก็ไม่ให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่น เช่นเดียวกับคนที่รักสะอาด แต่อาจขี้เกียจอาบน้ำ ขี้เกียจซักเสื้อผ้าก็ได้ เสื้อผ้าของตนบางทีก็ทิ้งหมักหมมเอาไว้ แต่ของคนอื่นที่เขาซักรีดไว้ดีแล้วชอบเอามาสวมใส่ อย่างนี้จะเห็นได้ว่าการรักความสะอาดกับคนสะอาดบางทีก็ไปด้วยกันไม่ได้ แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่า คนที่รักความสะอาดจะไม่เป็นคนสะอาดไปเสียทุกคน ความยุติธรรมกับความหมายหลายอย่างต่าง ๆ กัน เรื่องความยุติธรรมนี้ย่อมรวมทั้งการละเมิดกฎหมาย การยึดถือเอาทั้งๆที่ไม่มีอำนาจ และความไม่เท่าเทียมกันด้วย การยึดถือนั้นก็หมายถึงการยึดถือเอามากกว่าควร ในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันนั้น ถ้าหากกฎหมายวางบทบังคับไว้อย่างไรแล้ว ก็ต้องเป็นคนที่เข้าใจเสมอว่าบทบังคับนั้นจะต้องยุติธรรมแล้ว ดังนั้นเราจึงพูดว่า “ศาลสถิตยุติธรรม” คือธรรมที่ยุติแค่นั้น ความยุติธรรมกับความชอบธรรมไม่เหมือนกัน เราจะเห็นว่าศาลทั้งสามศาลอาจจะตัดสินคดีไม่เหมือนกัน ทั้งๆที่ใช้กฎหมายเล่มเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพราะผู้พิพากษาแต่ละศาลมีความเห็นไม่เหมือนกัน แต่เมื่อถึงศาลฎีกาแล้ว ถ้าศาลฎีกาตัดสินอย่างไร ก็จะต้องยุติกันแค่นั้น เพราะจะยื่นคัดค้านอีกไม่ได้ ศาลย่อมพิจารณาตัดสินไปตามหลักฐานทั้งของโจทก์และจำเลย ถ้าหลักฐานของใครดีกว่าก็ยอมชนะไป

ป ร ำ ข ญ ำ ป ระ ยุก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

คนที่ถูกศาลตัดสินจำคุก อาจจะได้ทำความผิดจริง ๆ ก็ได้ แต่ว่า
สิ่งแวดล้อมพยานหลักฐานของโจทก์อาจหนักแน่นพอที่จะทำให้ศาล
ต้องตัดสินจำคุกจำเลยก็ได้ นี่ก็นับว่าเป็นความยุติธรรมของศาล
จำเลยก็มีโอกาสที่จะหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ แต่ตนหักล้าง
ไม่สำเร็จต่างหาก ก็ต้องรับกรรมไป ความจริงกฎหมายนั้นย่อมหวัง
ที่จะให้ทุกคนอยู่ด้วยกันอย่างเป็นสุข และมีบทบังคับหนักไปในทาง
ใช้สิทธิ ฉะนั้นความยุติธรรมในแง่กฎหมายก็คือการใช้สิทธิที่ถูกที่
ควรนั่นเอง

ความยุติธรรมในที่นี้ อะริสโตเติลได้แยกออกไปเป็น ๒ สาขา
คือ การที่ประเทศชาติยินยอมให้เกียรติและสิ่งอื่นที่คล้ายกันแก่
พลเมืองทุกคนเท่าเทียมกัน และอีกอย่างหนึ่งคือ การรักษาไว้ซึ่ง
ทรัพย์สินของเอกชน ส่วนอีกสาขาหนึ่งนั่นคือ การแก้ผลอันไม่
ยุติธรรมซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากการให้สิทธิตามสาขาที่หนึ่ง เมื่อเป็น
เช่นนี้ก็อาจยกอุทธรณ์ให้เห็นได้ชัด คือในเมื่อมีคณะบุคคลอยู่
๒ คณะ ซึ่งมีความคิดเห็นตรงกันข้าม ความยุติธรรมจะอยู่ใน
ระหว่างความคิดของบุคคล ๒ คณะนั้น

ความยุติธรรมประการแรก ก็คือการส่งเสริมชุมชนมนุษย์ให้ตั้ง
อยู่ในความเจริญ แต่ความยุติธรรมตามประการหลัง เป็นการแก้
ระเบียบของความยุติธรรมประการแรก ที่อาจนำความยุติธรรมมา
สู่อีกฝ่ายหนึ่งเสียใหม่ได้ อย่างเช่นกฎหมายที่ออกบังคับใช้แล้ว บาง
ทีก็ต้องมีการแก้ไขใหม่ตามกาลเวลา ทั้งนี้เพราะกฎหมายเก่า
ล้าสมัยแล้ว การแก้ไขใหม่ก็ได้หมายความว่า การตัดสินของศาล
ตามกฎหมายเก่าจะไม่ยุติธรรม ความจริงยุติธรรมแล้วตาม

ปรีชาญาณยุคสุดท้าย

กฎหมายเก่า แต่เมื่อกฎหมายนั้นมีช่องโหว่ เราก็แก้ไขให้ดีขึ้น และฉบับที่แก้ไขนี้ก็ยอมทำให้มีความยุติธรรมยิ่งขึ้น

ในประเทศหนึ่งๆ ความยุติธรรมอาจได้มาทั้งทางกฎหมายและจากผู้บริหารประเทศ ความยุติธรรมเป็นความดีงามของผู้ปกครอง เมื่อผู้ปกครองบ้านเมืองรักประชาชนผู้ซึ่งเปรียบเสมือนคนในครอบครัว ก็เท่ากับท่านให้ความยุติธรรมแก่ตัวท่านเอง และครอบครัวของท่านอยู่แล้วเหมือนกัน สำหรับเรื่องของประเทศนั้น จำเป็นจะต้องกำหนดความยุติธรรมไว้ให้แน่นอนโดยสังเกตภาวะแห่งสิ่งต่างๆ โดยอาศัยกฎหมายและข้อตกลงต่างๆ เป็นเครื่องมือ

ในการกระทำของเอกชน ความเสียหายอาจเกิดขึ้นได้จากผลแห่งการคำนวณที่ผิดพลาด หรืออุบัติเหตุที่ไม่อาจล่วงรู้ได้ แต่ถ้าหากการกระทำใดๆ เป็นไปโดยความยินยอมของผู้นั่นเอง จะเรียกว่าเป็นความยุติธรรมหาได้ไม่ อย่างในกฎหมายกำหนดไว้ว่า ผู้ที่มีอายุบรรลุนิติภาวะแล้วย่อมมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน แต่พอถึงเวลาเลือกตั้งกลับไม่ไปใช้สิทธิ แล้วได้ผู้แทนเลวๆ เข้ามา อย่างนี้จะว่าเป็นความยุติธรรมหาได้ไม่

อะริสโตเติลเห็นว่า “การกระทำถูกยอมมาจากนิสัยที่ถูก ผู้ที่มีนิสัยรักความยุติธรรมอยู่แล้ว ย่อมรู้สึกว่าเป็นการยากมากที่จะทำการสิ่งใดโดยปราศจากความยุติธรรม” ดังที่พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า “ความดีคนดีทำได้ง่าย แต่คนชั่วทำได้ยาก ความชั่วคนชั่วทำได้ง่าย แต่พระอริยเจ้าไม่ทำเลย” เพราะฉะนั้นคนที่มินิสัยรักความยุติธรรมจึงยากที่จะทำสิ่งใดลงไป โดยปราศจากความยุติธรรมได้ แต่ถ้าหากผู้ใดกระทำแก่ตัวเองโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว หา

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เรียกว่าความอยุติธรรมไม่ แต่ถ้าหากเขาทำแก้มุขชน หรือหมุขชน ทำแก้มุขโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย นี่จึงจะเรียกว่าความอยุติธรรม แต่ถ้าหากส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งร่างกายไม่สมประกอบเหมือนคนอื่น ๆ เขา อะริสโตเติลเห็นว่าจะเรียกว่าเป็นความอยุติธรรมก็ได้เหมือนกัน แต่เรื่องนี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเพราะกรรมที่คนได้กระทำไว้แต่ปางก่อน จึงทำให้คนเรามีรูปร่างต่าง ๆ กันไปตามอำนาจของกรรม

ในเรื่อง “ความฉลาดและการไตร่ตรอง และการยับยั้งไม่กระทำความชั่ว” นั้น อะริสโตเติลมีความเห็นว่า การโต้เถียงหรือการให้เหตุผลในเรื่องความดีอันเกี่ยวกับความคิด ย่อมสืบเนื่องไปกับวิญญาณด้วยเสมอไป นั้นหมายความว่า การที่คนเราจะทำความดีหรือความชั่วนั้น วิญญาณเป็นสิ่งที่สำคัญ วิญญาณเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า แล้วอะริสโตเติลยังกล่าวไว้สืบไปอีกว่า การปฏิบัติความดีจริง ๆ มีอยู่ ๕ วิธีด้วยกันคือ

๑. *ตรึกตรองทุกสิ่ง เรียกว่า หลักวิชา*
๒. *ตรึกตรองการสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เรียกว่า ศิลปะ*
๓. *ตรึกตรองถึงการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรียกว่า ความฉลาด*
๔. *หาเหตุผลที่มาแห่งหลักวิชา*
๕. *ความฉลาดคือการรวมหลักวิชาเข้ากับเหตุผล*

อะริสโตเติลให้ความเห็นว่า ความฉลาดและการไตร่ตรอง ย่อมเป็นความดีในทางความคิด ความฉลาดนั้นนับเนื่องมาแต่การตรองหาเหตุผล แต่การไตร่ตรองเกี่ยวกับการกระทำมากกว่า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สำหรับบุคคลแล้ว ความฉลาดย่อมไม่สำคัญมากไปกว่าการไตร่ตรองเลย ส่วนสำหรับประเทศชาติและครอบครัวแล้ว การไตร่ตรองนับว่าสำคัญมาก การไตร่ตรองจะต่างกับความฉลาดก็ตรงที่ต้องอาศัยความชำนาญในทางปฏิบัติมากกว่ากันเท่านั้นเอง

ความฉลาดเป็นหลักเป็นผลแห่งการศึกษาตามหลักซึ่งก่อให้เกิดผล เช่นเดียวกับความรู้ในทางแพทย์ ย่อมไม่ให้คุณแก่คนธรรมดาอื่น แต่การรักษาสุขภาพในทางปฏิบัติให้คุณแก่คนธรรมดาได้ทั่วไป การไตร่ตรองมิได้เป็นตัวความดีทางธรรมจรรยา แต่หากเป็นที่เกิดแห่งความดีทางจรรยา แต่ทั้งความฉลาดและการไตร่ตรองก็เป็นที่มาแห่งความดีได้เช่นกัน

การยับยั้งไม่กระทำความชั่ว การบังคับใจตนเองย่อมสืบเนื่องมาจากการใช้วิจารณ์ญาณที่ถูกต้อง การยับยั้งซึ่งใจเป็นช่องทางให้ความชั่วแทรกแซงได้ง่าย เมื่อว่าในด้านการปฏิบัติแล้ว มนุษย์คนหนึ่งหาได้กระทำการเต็มความรู้ที่ตนมีอยู่ไม่ ฉะนั้นคนที่มีความรู้ดี ๆ มักจะมัวเมาในความรู้นั้นได้เสมอ การไม่รู้จักยับยั้งซึ่งใจหรือไม่อดกลั้นย่อมเป็นที่มาแห่งความชั่วได้อย่างหนึ่ง เพราะการไม่รู้จักยับยั้งซึ่งใจอาจทำให้กระทำอะไรลงไปโดยมิได้มีการพิจารณาพิเคราะห์ให้ดีกว่านี้ หรือไม่ได้ใคร่ครวญให้รอบคอบ ซึ่งอาจผิดพลาดได้ง่าย การไม่รู้จักยับยั้งซึ่งใจก็เช่นกัน เพราะมักจะทำให้กระทำอะไรลงไปด้วยใจที่พลุนพลันขาดสติ ยิ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมมักจะมีการกระทบกระทั่งกันเสมอ ถ้าขาดความอดกลั้นเสียแล้วอาจทำให้เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ได้

การไม่ยับยั้งในเรื่องความโกรธย่อมเบาบางกว่าการไม่ยับยั้ง

ป ร ั ช ฐ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ในความต้องการอยู่บ้าง การไม่ยับยั้งย้อมเกี่ยวกับการมีเจตจำนงอันแรงกล้า แต่ความอดกลั้นไม่เกี่ยวกับสิ่งนี้โดยเฉพาะ ปัญหาเกี่ยวกับความร่าเริงนั้น บางขณะความร่าเริงก็มีใช้ความดี และบางขณะอาจเป็นทั้งความดีและความเลวก็ได้ และในบางขณะก็เป็นความดีอย่างเดียวก็ได้ ความร่าเริงของคนโดยมากเกี่ยวกับร่างกายมากกว่าจิตใจ

ในเรื่อง “มิตรภาพ” นั้น อะริสโตเติลให้ความเห็นไว้ว่ามิตรภาพย่อมเกิดขึ้นในระหว่างบุคคล ความรักซึ่งกันและกันอาจเกิดจากการตอบแทน ซึ่งจะนำมาซึ่งความดี ความร่าเริง และความมีประโยชน์ในภายหลัง มิตรภาพที่อ่อนหวานจำเป็นจะต้องเกิดจากความดี และคงอยู่ในความร่าเริง เช่นที่พวกหนุ่ม ๆ มีอยู่ แต่กลับเป็นสิ่งที่มิประโยชน์สำหรับคนแก่ การมีมิตรที่แท้จริงมาก ๆ นั้น ย่อมมีประโยชน์ต่อชีวิตมาก เพราะคนเราจะอยู่คนเดียวในสังคมไม่ได้ เราจะต้องมีญาติและมิตรสหาย ยิ่งมีมิตรสหายเท่ามากเท่าใดก็ยิ่งทำให้เรามีความอบอุ่นใจมากเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นไปในทิศทางใดก็จะพบแต่บุคคลที่รักเราและที่เรารักอยู่เสมอ แต่โดยมากมิตรภาพนั้นจะสนิทสนมได้ก็แต่ในระหว่างผู้ที่มีคุณลักษณะอย่างเดียวกัน มิตรภาพที่เกิดจากความพอใจในความนึกคิด คือมีความคิด มีรสนิยมตรงกัน ย่อมมีความมั่นคงกว่ามิตรภาพที่เกิดมาจากความดึงดูดระหว่างเพศซึ่งเกี่ยวกับการอารมณ์โดยเฉพาะ

มิตรภาพนั้นอาจแบ่งออกไปได้เป็นหลายประเภท เช่น มิตรภาพระหว่างผู้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ระหว่างนายกับบ่าว ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ป ร ำ ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ระหว่างหญิงกับชาย อย่างไรก็ตาม มิตรภาพนั้นย่อมเกิดจากความรักใคร่ชอบพอกันในอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่าที่จะถูกอีกฝ่ายหนึ่งรัก แต่คนโดยมากมักชอบให้คนอื่นรักตนมากกว่าที่ตนจะรักผู้อื่น นี่เป็นเรื่องความเห็นแก่ตัวของมนุษย์อย่างหนึ่งเหมือนกัน

ไม่ว่าจะเป็นแบบแห่งชุมชนใดก็ตาม ความสัมพันธ์ในระหว่างครอบครัวย่อมเกี่ยวโยงไปถึงประเทศชาติเหมือนกัน เพราะประเทศชาติก็คือครอบครัวใหญ่ซึ่งรวมครอบครัวต่างๆ เข้าไว้ นั่นเอง ผู้ปกครองบ้านเมืองกับประชาชนก็อาจเป็นมิตรกันได้ เช่นเดียวกับบิดามารดาเป็นมิตรกับบุตรธิดาจะนั้น แม้จะเป็นมิตรกัน แต่ก็อาจเกิดมีการทะเลาะวิวาททั้งในระหว่างมิตรผู้มีฐานะเท่าเทียมกัน และที่ไม่เท่าเทียมกันได้

ความจริงมิตรภาพก็คือการแลกเปลี่ยนชนิดหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือการตอบแทนระหว่างกัน แต่การตอบแทนทั้งนี้จะตรากลงให้โดยแน่นอนหาได้ไม่ แม้จะมีมิตรภาพ แต่ก็อาจแตกร้างกันได้ง่าย ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตัวให้ชั่วช้าลง หรือเพิ่มความหยิ่งโสขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม มิตรภาพอาจคงอยู่ได้เหมือนกัน ถ้าหากฝ่ายที่ผิดพลาดไปนั้นรู้สึกตัว และขออภัยโทษอีกฝ่ายหนึ่ง

มิตรภาพที่เกิดจากความมีชื่อเสียงน่าเคารพนับถือ นั้นแตกต่าง การนับถือผู้ที่ตนยังไม่ได้พบเห็น เพียงแต่ทราบว่าเขาเป็นคนที่ดีมากกว่านั้นยังหาชื่อว่าเป็นมิตรภาพไม่ เพราะมิตรภาพจะมีต่อผู้ที่ตนยังไม่ได้เห็นนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ปัญหาที่ว่าทำไมมิตรภาพระหว่างเรากับผู้ที่เรารักจึงแน่นแฟ้นกว่ามิตรภาพระหว่างเรากับผู้ที่รักเรา ซึ่งอาจตอบได้อย่างง่ายที่สุด ทั้งนี้ก็โดยอาศัยเหตุผลที่ว่า

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

มนุษย์ย่อมรักถนอมสิ่งที่เขาประกอบขึ้นเป็นธรรมดา อย่างบิดา มารดากับบุตรธิดาของตน ศิลปินรักภาพที่ตนได้เขียนหรือแกะสลักขึ้น เพราะบุตรธิดาและภาพเหล่านั้นเขาได้เป็นผู้สร้างขึ้นเอง จึงต้องมีความรักมากเป็นธรรมดา

คนที่ได้อยู่แล้วย่อมจำเป็นต้องมีเพื่อน ชีวิตของผู้ที่มีเกียรติสูง ถ้าขาดเพื่อนฝูงเสียแล้ว ก็เหมือนขาดความสมบูรณ์ไปส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้นมิตรภาพจึงจำเป็นสำหรับคนทุกคนที่จะทำตนให้สมบูรณ์จริงๆ

ความจริงปรัชญาของอะริสโตเติลมีเรื่องที่น่าสนใจอยู่มากมาย แต่เท่าที่ได้บรรยายมาทั้งหมดนี้ ก็นับว่ามากพออยู่แล้ว ผมจึงต้องขอยุติการบรรยายปรัชญาของอะริสโตเติลไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดิ์

๑ มีนาคม ๒๕๑๑

๑๙

ลัทธิเอพิคิวเรียน กับ เอพิคิวรัส ขวัญใจชาวเมืองแลมปีซาคุส ผู้สนับสนุนในการให้เสรีภาพแก่สตรี

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะได้บรรยายปรัชญาในลัทธิเอพิคิวเรียน (Epicurianism) สืบไป

แม้ คาร์นีเตส (Carnaedes) จะได้อธิบายให้นักทฤษฎีผู้ดกอยู่ในห้วงแห่งความคาดคะเนทราบแล้วก็ตาม แต่โพลีบิอุส (Polybius) ก็ยังเป็นฝ่ายผิดในการที่สันนิษฐานว่า ปัญญาทางด้านศีลธรรมได้สูญเสียเหยื่ออันโอชะของมันจากจิตใจของประชาชนชาวกรีกแล้ว เพียงแต่ว่าในระยะนี้ความจริงจังทางด้านจริยศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่ฟิสิกส์และอภิปรัชญา ในฐานะที่เป็นบันทึกที่เด่นชัดในด้านปรัชญา

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ปัญหาทางการเมืองได้ส่งบรรจบไปชั่วคราว ทั้งนี้เพราะเสรีภาพในการพูดได้ถูกกองทหารหลวงที่ประจำอยู่ในเมืองขัดขวาง ทำให้ต้องหยุดชะงักไปชั่วคราว และเข้าใจกันว่าหอสมุดก็คงตกอยู่ในความสงบเงียบไปโดยปริยายด้วย ความรุ่งเรืองแห่งกรุงอะเธนส์ได้หมดไป และปรัชญาก็ต้องเผชิญหน้ากับการที่จริยศาสตร์และการเมืองต่างก็เหินห่างกันไปอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องหาทางยกโทษให้แก่ปรัชญาในทันที และจะต้องให้เหมาะสมกับความอ่อนแอในการเมืองด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงเข้าใจปัญหาปรัชญาว่าเป็นปัญหาในการสร้างรัฐที่ประกอบด้วยความยุติธรรมอีกต่อไปไม่ได้แล้ว แต่จะต้องเข้าใจว่าเป็นการสร้างปัจเจกภาพที่สูงส่งกับใครและมีความพอใจสันโดษอยู่ในตัว

พัฒนาการในด้านจริยศาสตร์ตอนนี้ ได้ดำเนินไปในทางตรงกันข้าม ๒ ทาง ทางสายหนึ่งโดยการนำของ เฮอแรคลิตุส ไสคราเตส แอนติสเทนเนส และ ดีโอเยเนส และได้ขยายปรัชญาไซนิกออกไปเป็นสโตอิก ส่วนทางอีกสายหนึ่งเกิดจาก เดมอคริตุส เอียงหนักไปทาง อะริสตีปุส ปรัชญาเมธีเจ้าสำราญ แล้วก็ไปถึง ลัทธิไซเรนาอิก (Cyrenaic) ซึ่งเป็นลัทธิที่อะริสตีปุสเป็นผู้ให้กำเนิด ลัทธินี้สอนในเรื่อง ปรัชญาสุขารมณ์ (Hedonism) ซึ่งถือว่าความพอใจเป็นกุศลและเป็นหน้าที่ที่สำคัญของมนุษย์ ถ้าสิ่งใดให้ความเพลิดเพลินบันเทิงหรือพอใจได้แล้วก็ถือว่าสิ่งนั้นดี และจากลัทธินี้แหละ ก็มีแนวโน้มมาเป็นลัทธิเอพิคิวเรียน ปรัชญาทั้ง ๒ สายนี้ได้เกิดขึ้นมาเพื่อชดเชยความเลื่อมใสในด้านศาสนาและทางการเมือง ความจริงปรัชญาทั้ง ๒ สายนี้ต่างก็มาจากเอเชียด้วยกัน คือ ลัทธิสโตอิก

ปรัชญาประยุกต์ ชุตินิยม

(Stoicism) มาจากลัทธิการเชื่อถือพระผู้เป็นเจ้า ลัทธิเชื่อถือโชคชะตาหรือพรหมลิขิต และการยอมหุบปากนิ่งของพวกเซไมต์ ส่วนลัทธิเอพิคิวเรียน มาจากพวกกรีกที่อยู่ตามชายทะเลฝั่งทวีปเอเชีย ซึ่งเป็นพวกที่รักความสำราญ

เอพิคิวรัส (Epicurus) ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิเอพิคิวเรียนนี้ เกิดที่เมืองซาโมส (Samos) เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒ พออายุได้ ๑๒ ปี ท่านก็รู้สึกชอบปรัชญาขึ้นมาอย่างจับจิตจับใจ พออายุได้ ๑๙ ปี ท่านก็เดินทางไปยังกรุงเอเธนส์ และได้ศึกษาอยู่ที่อะแคเดมีเป็นเวลาหนึ่งปี แม้ท่านจะได้ศึกษาอยู่ในอะแคเดมี แต่ท่านก็ชอบเดมอคริตุสมากกว่าพลาโตและอะริสโตเติล ท่านได้นำเอาความคิดเห็นของเดมอคริตุสหลายอย่างมาสร้างเป็นลัทธิความเห็นของตน เช่นเดียวกับสตาปนิกานาเออริอุสเป็นจำนวนมากมาสร้างเป็นดิกในรูปทรงต่างๆที่ท่านเห็นดีฉะนั้น ท่านได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับเรื่องความสุขสำราญจากอะริสโตเติล ความจริงลัทธินี้ก็คล้ายๆกับ “กามสุขัลลิกานุโยค” หรือคำสอนในลัทธิโลกายัตหรือจารวาก* ของอินเดีย นั่นเอง คือสอนว่าการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์ให้มากที่สุด นั่นแหละคือทางแห่งความพ้นทุกข์ นอกจากนั้นท่านก็ศึกษาลัทธิการอยู่อย่างสงบของไพโร และเรียกมันว่า Ataraxia ท่านคงจะต้องเฝ้าดูอาชีพของ เทโอโดอัส (Theodorus) แห่งเมืองไซรีนี (Cyrene) ผู้ร่วมยุค สอนลัทธิเทวนิยมซึ่งไม่เกี่ยวกับศีลธรรมอยู่ในกรุงเอเธนส์อย่างสนใจ ซึ่งในการนี้สภากรุงเอเธนส์ได้ฟ้องหาว่า

* ดู “ปรัชญาประยุกต์ : ชุตินิยม” ของผู้เขียน

ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก

เทโอโดรุสมีความผิดฐานไม่มีความเคารพในศาสนา ซึ่งบทเรียนนี้
เอปิคิรุสไม่เคยลืมเลย ต่อมาเอปิคิรุสก็เดินทางกลับมายังเอเชีย
และได้บรรยายปรัชญาอยู่ที่เมืองโคโลโฟน เมืองไมติลีนี และเมือง
แลมปซาคุส โดยเฉพาะที่เมืองแลมปซาคุส ปรากฏว่าชาวเมืองติดอก
ติดใจในความคิดเห็นและบุคลิกลักษณะของท่านมาก จนทำให้เกิด
ความรู้สึกเห็นแก่ตัว คิดจะผูกขาดท่านเสียเลย โดยจะไม่ให้ท่าน
ต้องไปบรรยายที่เมืองนั้นเมืองนี้อีก พวกเขาจึงได้รวบรวมเงินทุนขึ้น
ก้อนหนึ่งเป็นจำนวน ๘๐ มินา (Minas) ประมาณ ๔,๐๐๐ ดอลลาร์
หรือ ๑๐๐,๐๐๐ บาท แล้วก็ซื้อบ้านและสวนไว้นอกเมืองเอเธนส์
 และได้มอบให้เอปิคิรุสใช้เป็นบ้านและโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗ ซึ่ง
เป็นปีที่เอปิคิรุสมีอายุได้ ๓๕ ปีพอดี นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่าเอปิ-
คิรุสต้องเป็นขวัญใจของประชาชนจริงๆ ทำทุกสิ่งทุกอย่างมิใช่เพื่อ
ประโยชน์ส่วนตัว หากทำเพื่อสังคม เพื่อประชาชนโดยส่วนรวม
บุคคลประเภทนี้ควรจะเป็นคนของประชาชนจริงๆ ประชาชนควร
อำนวยความสะดวกทุกอย่างให้ทั้งในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย
และอื่นๆ เพื่อว่าเขาจะได้ไม่ต้องมัวกังวลกับการดำรงชีวิตว่าจะ
ทำมาหากินอย่างไรดี ชีวิตของบุคคลประเภทนี้เป็นชีวิตที่เสียสละ
เป็นชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างยิ่ง และโดยเหตุที่ชีวิตของ
คนเรานั้นไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องมีอายุแค่ใดจึงจะตาย
ความตายเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน คือไม่ทราบว่าจะตายเมื่อไร
ไม่ทราบว่าจะตายที่ไหน ไม่ใช่ว่าเกิดก่อน ตายก่อน เกิดทีหลัง
ตายทีหลัง การตายไม่ใช่ว่าจะตายตามคิว บางทีที่ลัดคิวตายก็มีอยู่
เสมอ ประชาชนชาวเมืองแลมปซาคุสคงจะตระหนักถึงความจริง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ข้อนี้จึงพยายามดักดวงเอาผลประโยชน์จากเอปิคิวรัสให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จนทำให้กลายเป็นความเห็นแก่ตัวไป เพราะชาวแลมปีซาคูสได้ถูกขาดเสียพวกเดียว และก็มีนโยบายดี ที่ได้หาที่อยู่อาศัยให้แก่ว่าน ชาวเมืองอื่นไม่กล้าทำอย่างชาวแลมปีซาคูส อาจเพราะไม่มีศรัทธาในตัวท่านมากเหมือนชาวแลมปีซาคูสก็ได้

ปรัชญาที่เอปิคิวรัสสอนชาวเอเธนส์อยู่นั้น ได้เรียกกันว่าลัทธิเอปิคิวเรียน (Epicurianism) นับว่ายุคนี้แหละที่เป็นนิมิตหมายแห่งกรณีที่สตริจะได้เสรีภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะท่านได้เปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าฟังการบรรยายของท่านได้ ในสมัยนั้นไม่ว่าจะเป็นทางตะวันตกหรือทางตะวันออกก็ตาม ต่างก็กีดกันสตรีไม่ให้มีเสรีภาพเท่าเทียมบุรุษทั้งนั้น สตรีจึงเป็นจุดดั่งทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่จะสามารถให้ใครต่อใครก็ได้ คล้ายๆกับเป็นวัตถุสิ่งของ และสตรีทั้งหลายต่างก็ยอมรับสภาพนั้นเหมือนกันหมด ความจริงลัทธิเสรีต่างๆเหล่านี้ สตรีก็ได้เรียกร้องเลย นักปราชญ์ที่มีใจเป็นธรรมทั้งหลายต่างหากที่พยายามให้ลัทธิเสรีภาพแก่สตรีทั้งหลาย อย่างเช่น พระพุทธเจ้า พลาโตและเอปิคิวรัส เป็นต้น เอปิคิวรัสได้แบ่งชั้นวรรณะของคน ท่านมีความรักมีความเมตตากรุณาต่อคนทุกประเภท ท่านรักพวกหญิงโสเภณี ซึ่งเป็นบุคคลที่สังคมรังเกียจเท่าๆกับที่รักบรรดาแม่บ้านทั้งหลายเหมือนกัน ท่านรักบุคคลที่เป็นทาสเช่นเดียวกับที่รักเสรีชนเหมือนกัน ท่านไม่มีความลำเอียงต่อใครทั้งสิ้น ซึ่งในแง่นี้ก็นับว่ามีคุณสมบัติคล้ายๆพระพุทธเจ้าของเราเหมือนกัน ที่พระองค์ไม่ทรงถือวรรณะทรงมีความเมตตากรุณาต่อคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย ทั้งนี้เพราะปกติชั้นวรรณะมิได้เป็นเหตุทำให้เป็นคนดีหรือคนชั่วเลย เรื่องความดี

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความซึ้งนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล เศรษฐีทำชั่วก็ถือว่าเป็นคนชั่ว และยากจนจะทำดีก็ถือว่าเป็นคนดีเหมือนกัน ใช่ว่าคนดีจะเป็นได้เฉพาะเศรษฐี และยากจนเข็ญใจจะต้องเป็นคนชั่วเสมอไปก็หาไม่ ท่านมีศิษย์ที่ท่านโปรดปรานและเป็นห่วงมากอยู่คนหนึ่ง นั่นก็คือ ทาสของท่านชื่อ ไมซิส นั่นเอง

หญิงที่เป็นภรรยาของท่านชื่อ เลออนติอุม เดิมก็เป็นหญิงโสเภณีเช่นกัน ต่อมาได้เป็นลูกศิษย์ของท่าน แล้วก็มาเป็นภรรยาท่านตามลำดับ และนางได้มีบุตรกับท่านคนหนึ่ง และนางได้หนังสือที่เอปิคุรุสเขียนไว้หลายเรื่อง ซึ่งหนังสือเหล่านี้มีลีลาการเขียนที่มิได้ทำให้ศีลธรรมของนางต้องเสื่อมเลย แต่ก็ปรากฏว่านางเป็นหญิงที่ซึ้งมากคล้ายๆกับว่าเอปิคุรุสได้นำนางมาอย่างถูกต้องตามกฎหมายอย่างนั้นแหละ แต่นี่ก็เป็นเรื่องธรรมดาของหญิงทั่วไป ย่อมจะต้องมีความหึงหวงเป็นธรรมดา ไม่ว่าสามีนั้นจะเป็นบุคคลที่ตนรักจริง ๆ หรือไม่ก็ตาม ไม่มีผู้หญิงคนใดที่ต้องการให้สามีของตนไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่น หรือที่ต้องการให้หญิงอื่นมาเกี่ยวข้องกับสามีของตนเป็นแน่ เพราะจะเท่ากับเป็นการยอมรับว่าตนมีอะไรบกพร่อง จึงทำให้สามีต้องเหินห่างไป อย่างที่เรามีคำพังเพยว่า “เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียผัวให้ใคร” แต่คิดนี้เดี๋ยวนี้ก็ไม่แน่เสียแล้ว เพราะมีคำพังเพยใหม่ว่า “ถ้าได้ทองเท่าหัว ใครอยากได้ผัวฉันก็เอาไป” หรือบางทีก็ไม่ต้องถึง “ทองเท่าหัว” ก็ยอมยกให้ก็มี ยิ่งเอปิคุรุสเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง กลายเป็นคนของประชาชนไป คงให้ความสุขแก่ภรรยาไม่เพียงพอ เพราะไปเห็นประชาชนสำคัญกว่าภรรยาไป เลยทำให้เลออนติอุมผู้เป็นภรรยาต้องหึงหวงขึ้นมา หรืออาจเพราะมี

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ลูกศิษย์สาว ๆ มาหาอาจารย์ซึ่งเป็นสามีของตนมาก ก็เลยหึง เพราะกลัวลูกศิษย์ของสามีจะมาแย่งสามีของตนไปก็ได้ ผู้หญิงบางคนอย่าว่าแต่หึงผู้หญิงอื่นเลย ที่หึงแม้กระทั่งต้นไม้ก็ยังมีย อย่างมเหสีของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นหึงแม้กระทั่งต้นไม้ เพราะพระเจ้าอโศกทรงเอาพระทัยใส่ต่อต้นไม้ที่ตรัสรู้มากกว่าที่จะมาเอาอกเอาใจพระนาง พระนางเลยทรงหึงต้นไม้ ถึงกับให้คนไปตัดต้นไม้ทั้งอย่างนี้เป็นต้น

โดยเหตุที่ลัทธิคำสอนของเอพิคิวรสนักไปในทางหาความสุขทางโลกีย์ ท่านจึงได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๑. ความต้องการตามธรรมชาติที่จำเป็น (Natural and necessary desire) เช่น ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จำเป็นเป็นสิ่งที่จะต้องมีชีวิตจะขาดเสียมิได้ แม้แต่ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ทรงถือว่าทั้ง ๔ อย่างนี้เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ยิ่งคนธรรมดาทั่วไปแล้วทั้ง ๔ อย่างนี้ยิ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น และความต้องการของมนุษย์เราทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนที่เจริญแล้วหรือยังป่าเถื่อนอยู่ก็ตาม ต่างก็ยังคงปรารถนาปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้เหมือนกันหมด เพียงแต่อาจต้องการสิ่งที่ประณีตและหยาบกว่ากันเท่านั้น

๒. ความต้องการตามธรรมชาติ แต่ไม่จำเป็น (Natural but not necessary desire) เช่น ความต้องการทางกามารมณ์ เมื่อคนเราเกิดมาแล้ว เมื่อถึงวัยอันสมควรก็ย่อมมีความปรารถนาในทางเพศด้วยกันทั้งนั้น นับว่าเป็นสัญชาตเวกหรือสัญชาตญาณของ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

มนุษย์และสัตว์ทั่วไปไม่เลือกหน้า เมื่อโตแล้ว ความต้องการทาง
 กามารมณ์เพื่อเป็นการสืบพันธุ์ไว้ก็จะมีมากขึ้น แต่ก็มิใช่ความ
 ปรารถนาที่จำเป็นนัก ไม่เหมือนพวกอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย
 และยารักษาโรคซึ่งจะขาดเสียมิได้ กามารมณ์นั้นแม้เราจะขาด งด
 เว้นเสียเลยก็ไม่ถึงกับจะทำให้ต้องตาย เราจะเห็นได้ง่ายๆ อย่างเช่น
 พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้ท่านจะไม่เกี่ยวข้องกับ
 กามารมณ์ท่านก็ไม่เป็นอะไร อย่างที่นางพิมเคยบอกพลายแก้วว่า
 “อดข้าวตอกจนเจ้าชีวิตจะวางวาย ไม่ตายดอกเพราะอดเสนาหา”

๓. ความต้องการที่มีได้เกิดมีตามธรรมชาติ และไม่จำเป็น
 (not natural and not necessary desire) เช่น การอยากอยู่ดี
 อยากมีรถเก่ง อยากเป็นอธิบดี เป็นต้น ความต้องการอย่างนี้ก็มี
 ด้วยกันทุกคน แต่ก็มิใช่ความต้องการตามธรรมชาติ และไม่จำเป็น
 อะไรเลย แม้เราจะไม่มีดีก็อยู่ไม่เป็นไร อยู่กระท่อมก็ได้ แม้จะไม่มี
 รถเก่งนั้น เรานั่งรถเมล์ก็ได้ ความจริงทุกคนต่างก็อยากเป็นใหญ่
 เป็นโต อยากเป็นนายกรัฐมนตรี อยากเป็นรัฐมนตรี อยากเป็น
 อธิบดีเป็นต้นด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าจะไม่ได้เป็นก็ไม่เป็นอะไร ความ
 ต้องการประเภทนี้จึงนับว่าเป็นความต้องการที่ออกจะฟุ่มเฟือยมาก
 ลักหน้อย

ในชีวิตส่วนตัวของท่านนั้น เอปิสิวิรุสมิชีวิตอยู่อย่างง่ายๆ
 และเรียบง่ายตามแบบสโตอิก ท่านมีคติประจำใจว่า “จงมีชีวิตอยู่อย่าง
 ไม่ก้าวร้าวใคร” คือพยายามทำตนไม่ให้เป็นที่รังเกียจของใครทั้งสิ้น แต่
 ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเมื่อเราไม่คิดจะไปเป็นศัตรูของใครแล้ว จะไม่
 มีใครตั้งตัวเป็นศัตรูของเรา แม้แต่บุคคลขนาดพระพุทธเจ้าซึ่งหมด

ป ร ำ ข ำ ป ร ะ ย ุ ก ต์ ช ุ ด ต ะ ว ัน ต ก

ก็เลสแล้ว ทรงมีพระชนมชีพชนิดที่ไม่เป็นภัยแก่ใคร แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีบุคคลเช่นพระเทวทัตที่ทำตัวเป็นศัตรูของพระองค์ เอบิควรุต ผู้นั้นก็เช่นกัน แม้ท่านจะไม่คิดจะเป็นศัตรูของใคร แต่ก็ยังมีคนที่คิด ประทุษร้ายท่านอยู่เหมือนกัน ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะทราบว่าเป็นใครในบั้นปลาย แห่งชีวิตของท่าน ท่านก็ต้องสิ้นชีวิตเพราะน้ำมือของคนบางคนที่ตั้ง ตัวเป็นศัตรูต่อท่านเช่นกัน

เอบิควรุตสักจะมีส่วนร่วมปฏิบัติหน้าที่ในด้านพิธีกรรมทาง ศาสนาอยู่เสมอ ทั้งๆที่ท่านไม่เลื่อมใสในคำสอนเกี่ยวกับพระผู้เป็น เจ้านัก แต่ท่านก็เห็นว่าพิธีกรรมนั้นก็นับว่ามีประโยชน์ต่อสังคมมาก เพราะอย่างน้อยก็นับว่าเป็นการรวมจิตใจของคนในสังคมเข้าด้วยกัน พิธีที่ต้องจึงเป็นจุดศูนย์รวมของจิตใจได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง ถ้า เรารู้จักนำพิธีที่ต้องมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ก็นับว่าเป็นประโยชน์ต่อ ชีวิตและสังคมอยู่มาก แต่ถ้าหากใช้พร่ำเพรื่อจนเกินไปอาจเป็นผล ร้ายก็ได้เหมือนกัน การที่เอบิควรุตสักจะเข้ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ หน้าที่ในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น นับว่าเอบิควรุตเข้าใจจิตวิทยาสังคม เป็นอย่างดีทีเดียว แต่ท่านไม่ยอมยุ่งเกี่ยวกับการเมือง คงจะเป็น เพราะเห็นฤทธิ์ของมันจากอดีตมาเป็นอย่างดีแล้วนั่นเอง ท่าน พยายามทำจิตใจของท่านให้เป็นอิสระจากเรื่องโลก ๆ ทั้งปวง เอบิ- คิวรุตชอบดื่มน้ำที่ผสมเหล้าองุ่นนิดหน่อย และขนมปังทาเนยบ้าง เล็กน้อย แต่พวกที่ตั้งตัวเป็นศัตรูต่อท่านได้กล่าวให้ร้ายท่านว่า ท่านรับประทานอาหารอย่างตะกละตะกลามมากทีเดียว ถ้าหากมี โอกาสได้พบอาหารดีๆ และท่านจะรับประทานเพียงเล็กน้อยและไม่ ต็มก็ต่อเมื่อการรับประทานอาหารมากเกินไปจะทำให้อาหารไม่ย่อย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เท่านั้น ในเรื่องนี้ดีโอเยเนส ลาเออร์ติอุสได้รับประกันว่า พวกที่พูดเหล่านั้นล้วนพูดไม่จริงทั้งสิ้น เพราะมีพยานอยู่มากที่แสดงให้เห็นว่า เอปิคูรัสเป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณาต่อคนทุกคนอย่างหาผู้เสมอเหมือนมิได้ ท่านมีความเมตตา กรุณาต่อประเทศชาติของท่านจนถึงกับทางบ้านเมืองได้สร้างอนุสาวรีย์ให้เป็นเกียรติแก่ท่าน และท่านมีความรักความเมตตาต่อเพื่อนฝูง ซึ่งมีอยู่มากมายจนไม่สามารถจะบรรจุลงในเมืองทั้งหลายให้หมดได้ ทั้งนี้แสดงว่าท่านมีเพื่อนฝูงมิตรสหายมาก ซึ่งก็เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่าท่านต้องเป็นคนดีจริงๆ เพราะถ้าท่านไม่ดีจริง คงไม่มีเพื่อนฝูงมากมาย และบ้านเมืองก็คงไม่สร้างอนุสาวรีย์ให้แก่ท่านเป็นแน่ ท่านเป็นผู้มีความกตัญญู กตเวทิต่อบิดามารดา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติพี่น้อง และแสดงกิริยา วาจา สุภาพต่อคนรับใช้และศิษย์ทุกคนที่มาศึกษาอยู่กับท่าน เซเนกา (Seneca) กล่าวว่า พวกลูกศิษย์ของท่านเห็นว่าท่านเป็นบุตรเทพเจ้าในหมู่มนุษย์ และหลังจากที่ท่านได้ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ได้มีคำขวัญจารึกไว้ว่า “จงดำรงชีวิตอยู่คล้ายกับว่ามีสายตาของเอปิคูรัสเฝ้ามองท่านอยู่ตลอดเวลาเถิด”

ปรัชญาของเอปิคูรัสมีอะไรที่น่าสนใจอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าของท่าน แต่โดยเหตุที่วันนี้เวลาได้สิ้นสุดลงแล้ว ผมจะขอ นำปรัชญาของท่านไปบรรยายต่อในคราวหน้า วันนี้ต้องขอยุติไว้เพียงแค่นี้ก่อน.

สวัสดี

๑๘ มีนาคม ๒๕๑๑

๒๐

ความคิดเห็นของเอปิคิวรُسเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า
 หน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญา
 รัฐเป็นความชั่วร้ายที่จำเป็น

สวัสดีครับ

เมื่อคราวที่แล้วผมได้บรรยายเรื่องลัทธิเอปิคิวเรียน และได้พูดถึงเอปิคิวรُسซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธินี้มาบ้าง วันนี้ผมจะได้พูดถึงลัทธินี้ต่อจากคราวที่แล้ว สำหรับเรื่องลัทธิคำสอนของเอปิคิวรُسนั้น เมื่อคราวที่แล้วผมได้พูดไว้แล้วว่า เอปิคิวรُسนั้นต้องการให้คนเรามีเหตุผล ไม่ให้ความเกรงกลัวในเรื่องเทพเจ้าทั้งหลาย เพราะเทพเจ้าทั้งหลายไม่ได้มีอำนาจในการที่จะให้เรตกนรก หรือจะทำให้เราได้ขึ้นสวรรค์หรอก ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระผู้เป็นเจ้าหรือที่เรียกว่า God นั้น เอปิคิวรُسก็ได้ตั้งปัญหาถามมานานแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้คำ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ตอบที่พอใจ นั่นก็คือปัญหาที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงตั้งใจที่จะป้องกันความชั่ว แต่ไม่สามารถจะป้องกันได้ใช่ไหม ถ้าเช่นนั้นพระองค์ก็ไม่ทรงมีอำนาจอะไรเลยนะซิ หรือพระองค์ทรงมีความสามารถ แต่ไม่ทรงปรารถนาจะป้องกันความชั่ว ถ้าเช่นนั้นพระองค์ก็ทรงเป็นผู้นำแต่ความเลวร้ายมาให้ซะซิ หรือพระองค์เป็นทั้งผู้ที่มีความสามารถและทั้งปรารถนาที่จะป้องกันความชั่ว ถ้าเป็นเช่นนั้นละก็ ความชั่วมาจากไหนเล่า หรือพระองค์ทรงเป็นผู้สามารถก็มีใช่ เป็นผู้มีอำนาจปรารถนาจะป้องกันความชั่วก็มีใช่ ถ้าเป็นเช่นนั้นละก็ ทำไมเราจึงเรียกพระองค์ว่าพระผู้เป็นเจ้าเล่า นี่เป็นปัญหาที่สำคัญในทางปรัชญาของลัทธิเอพิคิวเรียน และเรื่องเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้านี้เป็นเรื่องที่หนักอกหนักใจอยู่เหมือนกัน เพราะว่าผู้ที่ถือพระเจ้า หรือนับถือพระผู้เป็นเจ้านี้มีอยู่มากมายหลายร้อยหลายพันล้านคนในโลกนี้ แต่ว่าตามปกติเราถือว่า พระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระกรุณาธิคุณ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่าง แต่ว่าเราก็เห็นแล้วว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความชั่ว โลกนี้มีคนชั่วมากกว่าคนดี มีคนโง่มากกว่าคนฉลาด การที่โลกนี้เต็มไปด้วยคนชั่ว เต็มไปด้วยคนโง่เหล่านี้ เป็นความตั้งใจของพระผู้เป็นเจ้าที่จะให้มีคนชั่วหรือมีความชั่วอยู่เต็มโลกกระนั้นหรือ? หรือว่าพระองค์ทรงตั้งใจจะป้องกันความชั่ว ไม่ต้องการจะให้ความชั่วเกิดเหมือนกัน แต่ว่าไม่สามารถจะป้องกันได้? ถ้าหากว่าพระองค์ทรงตั้งใจที่จะป้องกันความชั่ว แต่ไม่สามารถจะป้องกันมันได้ ก็แสดงว่าพระองค์ไม่ทรงมีอำนาจนะซิ หรือว่าพระองค์ทรงมีอำนาจมีความสามารถในอันที่จะไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น แต่พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะป้องกันความชั่วนั้น ถ้า

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ะ วัน ต ก

หากว่าเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่าพระองค์ไม่ได้มีพระมหากรุณาธิคุณที่จะป้องกันความชั่วมิให้เกิดขึ้นในโลกนั้นซิ ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นละก็แสดงว่าพระองค์นี้แหละเป็นผู้ทรงนำเอาความเลวร้าย นำเอาความชั่วมาให้ หรือว่าพระองค์เป็นผู้ที่มีความสามารถและทั้งปรารถนาที่จะป้องกันความชั่ว ถ้าหากว่าพระองค์มีความสามารถและทั้งปรารถนาจะป้องกันความชั่วจริง ๆ ละก็ แต่ความชั่วมีอยู่ทั่วไปในโลก ความชั่วเหล่านี้มาจากไหนเล่า? หรือว่าพระองค์เป็นผู้ทรงสามารถก็มีใช่ เป็นผู้มีความปรารถนาที่จะป้องกันความชั่วก็มีใช่ ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว ทำไมเราจึงเรียกพระองค์ว่าพระผู้เป็นเจ้าด้วยเล่า? นี่เป็นปัญหาที่น่าคิดและเป็นปัญหาที่ตอบยากอยู่เหมือนกัน แต่ว่าอย่างไรก็ตาม นักปราชญ์ในสมัยหลังท่านก็ได้ตอบไว้ต่าง ๆ กัน ส่วนท่านจะตอบกันอย่างไรบ้างนั้น ถ้าหากว่าท่านผู้ฟังได้ฟังปรัชญานี้ต่อไปก็อาจจะพบว่า นักปราชญ์ในรุ่นหลัง ๆ ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างไรบ้าง และการให้คำตอบนั้นก็อาจจะตอบต่าง ๆ กัน ตามความคิด ตามความเข้าใจ หรือตามเหตุผลทั้งปวง

เรื่องความชั่วและความไร้สุข ท่านบอกว่าเป็นเสมือนหินโสโครกที่การได้เถียงเรื่องพระผู้เป็นเจ้าจะต้องมาปะทะทุกคราวไป และแล้วก็จะถึงซึ่งความอับปางในที่สุด ทำไมจึงมีทุกข์และความคดโกงอยู่ในโลกอีกเล่า คงไม่ใช่เพราะความบังเอิญอย่างแน่นอน ถ้าหากว่าไม่ใช่เพราะความบังเอิญ ก็คงจะมาจากความตั้งใจของพระผู้เป็นเจ้านะซิ แต่พระองค์เป็นผู้ทรงประกอบด้วยเมตตาจิตที่สมบูรณ์จริง ๆ นะ หรือว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า แต่พระองค์ก็เป็นผู้ทรงมีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวงมีใช่หรือ? นี่เรา

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

จะพูดถึงความชั่วและความทุกข์ที่มันมีอยู่ในโลก ถ้าหากว่าเราพูดในเรื่องเกี่ยวกับความชั่วและความทุกข์โยงมาถึงพระผู้เป็นเจ้าที่ไร ท่านบอกว่าเหมือนกับว่าเรือที่ไปชนหินโสโครกที่นั่น เรือตามปกติเมื่อไปชนหินโสโครกก็มักจะอับปาง การที่จะพูดถึงเรื่องพระผู้เป็นเจ้าก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงมีอำนาจ พระผู้เป็นเจ้าทรงพระมหากรุณาธิคุณ แต่ทำไมในโลกนี้จึงเต็มไปด้วยความชั่วช้า เต็มไปด้วยความทุกข์เล่า ข้อนี้ก็ตอบได้ยาก ที่เป็นมาอย่างนี้คงไม่ใช่เพราะความบังเอิญเป็นแน่ นี่เพราะว่านักปราชญ์ทั้งหลายเมื่อตอบปัญหาอะไรไม่ได้ ก็มักจะบอกว่านี่เป็นความบังเอิญเป็นแน่ ถ้าหากว่าไม่ใช่ความบังเอิญก็คงจะต้องมีความมุ่งหมาย หรือมีสาเหตุบางอย่างกระมัง หมายความว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงตั้งใจที่จะให้มีความชั่วและความทุกข์อย่างนั้นหรือ คงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะพระองค์เป็นผู้ที่ประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณจริงๆ หรือว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับพระประสงค์ของพระองค์ แต่ความจริงพระองค์ก็ทรงมีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่างนี่นะ ทำไมพระองค์จึงปล่อยให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความประสงค์ของพระองค์เกิดขึ้นมาได้เล่า นี่แสดงให้เห็นว่าที่เอปิคิวรุต่านปฏิเสธศาสนา ที่ท่านไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของศาสนาที่สอนให้เชื่ออะไรอย่างมมายอย่างนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้เอปิคิวรุตก็ยังคงปฏิเสธอภิปรัชญาอีกด้วย เราไม่อาจจะทราบอะไรเกี่ยวกับโลกที่พ้นจากกามารมณ์เลย เหตุผลลจกักตตัวมันเองลงแค่ประสบการณ์ทางผัสสะ และต้องยอมรับประสบการณ์เหล่านี้ว่าเป็นการพิสูจน์ หรือการทดสอบความจริงขั้นสุดท้าย เรื่องของอภิปรัชญานั้นเป็นเรื่องที่พูดกันยาก เพราะว่าเป็นเรื่องเข้าใจได้ยาก

ป ร ิ ข ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ฉะนั้นการที่จะศึกษาอภิปรายนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในอะไรต่างๆอย่างลึกซึ้งเสียก่อน เพราะว่าอภิปรายนั้นเป็นปรัชญาที่สูงหรือปรัชญายิ่งขึ้นไปอีก ตามปกติคนเรานั้นย่อมไม่อาจที่จะเข้าใจโลกที่พ้นจากกามารมณ์ เราไม่อาจที่จะเข้าใจโลกที่พ้นจากประสบการณ์ทางผัสสะที่เราได้รับอยู่ โลกที่นอกเหนือไปจากนั้น เช่น โลกของพระผู้เป็นเจ้าอะไรต่างๆเหล่านั้น นอกเหนือความรู้ความสามารถหรือที่เราจะเข้าใจได้ แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่เราได้รับมานี้ตามปกติเราก็ได้รับมาทางประสาทสัมผัส เพราะถ้าหากว่าเราไม่ได้รับมาจากทางประสาทสัมผัสแล้ว เราจะได้รับมาจากไหนเล่า อย่างไรก็ตาม ประสาทสัมผัสก็หาได้ให้ความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกแก่เราได้จริงๆไม่ ประสาทสัมผัสมิได้จับสิ่งที่เป็นตัวอารมณ์ จับเฉพาะปริมาณที่ละเอียดยิบที่ผิวเผินของมันทุกๆส่วนสลัดออกมาเท่านั้น และเหลือเพียงภาพจำลองธรรมชาติและรูปฟอร์มของมันเพียงเล็กน้อยเท่านั้นไว้ให้แก่ประสาทสัมผัส ทั้งนี้ก็เพราะว่า ตา หู จมูก ลิ้น กายของเราที่มันได้รายงานให้เราทราบว่ามีสิ่งนั้นมีสิ่งนี้ มีเสียงอย่างนั้นมีเสียงอย่างนี้ มีกลิ่นอย่างนั้นมีกลิ่นอย่างนี้ ความจริงที่ประสาทสัมผัสรายงานให้เราทราบนี้ มิได้รายงานสิ่งที่เป็นตัวอารมณ์จริงๆมาให้เราทราบ มันจับเฉพาะปริมาณที่ละเอียดยิบที่ผิวของสิ่งนั้นๆสลัดออกมาเท่านั้นเอง เหมือนกับที่เราเห็นว่าคนคนนี้สวย ประสาทสัมผัสรายงานเราว่าคนคนนี้สวย แต่ความจริงประสาทสัมผัสมันจับได้อารมณ์เฉพาะที่เป็นผิวๆ คือว่าที่ปริมาณที่ละเอียดของบนผิวของรูปนั้นให้เราเท่านั้น เราหาได้รู้ลึกซึ้งลงไปว่าคนคนนี้สวยจริงแค่ไหน เพียงไร เราเห็นเพียงผิวเผินภายนอก เราก็

ป ร ำ ข ญ า ป ระ ยู ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

บอกว่าสวย แต่ถ้าหากว่าพิจารณาให้ลึกซึ่งลงไปแล้ว เราจะเห็นว่า ความสวยที่เราคิดว่าสวยจริง ๆ นั้น หาได้สวยจริง ๆ ไม่ เพราะถ้าหากว่าเราเอาผิวพรรณข้างนอกออกไปเสีย เราก็จะเห็นว่าร่างกายนี้ไม่มีอะไรที่น่ารักน่าชมน่าดูอะไรเลย ภายในร่างกายของเราก็เต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูล เต็มไปด้วยของโสโครกทั้งนั้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่ประสาทสัมผัสรายงานให้แก่เรานั้นจึงเป็นรายงานเท็จ หรือว่าเป็นรายงานเพียงส่วนเดียวเท่าที่ประสาทสัมผัสจะได้รับมา เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า การที่เอปิคุรุสได้อธิบายอย่างนี้ก็เพราะว่าท่านหนักไปในทางปรมาณูนิยม เห็นว่าสิ่งทั้งหลายนี้ประกอบด้วยปรมาณู ดังนั้นในตัวเราก็ประกอบด้วยปรมาณูต่างๆ แต่ที่ประสาทสัมผัสรายงานให้เราทราบนั้น เฉพาะปรมาณูที่เป็นผิว ๆ เท่านั้น ส่วนปรมาณูที่มีอีกมากมายนั้น มันไม่ได้รายงานให้เราทราบเลย ดังนั้นเราจะมีทฤษฎีเกี่ยวกับโลกว่าเป็นอะไรจริงจึงไม่ได้แน่ และเราจะต้องยอมรับทฤษฎีของเดมอคริตุสที่ว่า “ไม่มีอะไรเลยที่มีอยู่จริง” จะเหมาะกว่าหรือไม่ ก็ต้องยอมรับทฤษฎีที่ว่า ไม่มีอะไรเลยที่เรารู้จัก หรือว่าที่เราพอจะสร้างมโนภาพเอาได้ นอกเสียจากปรมาณู (อะตอม) และอวกาศเท่านั้น คือสิ่งที่เราจะรู้จักจริงๆ ไม่มี หรือว่าสิ่งที่เราจะสร้างมโนภาพให้ได้จริงๆ ไม่มีหรอก ที่เรารู้ก็คือปรมาณูกับอวกาศ หมายความว่าวัตถุที่รวมเป็นรูปร่างของเรานี้กับอวกาศคือที่ว่างเท่านั้น เราก็ต้องยอมรับทฤษฎีที่ว่าเทหวัตถุทั้งปวงประกอบด้วยปรมาณูต่างๆ ที่แบ่งแยกมิได้และไมอาจเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ก็เพราะในสมัยนั้นเขาถือกันว่า ปรมาณูหรืออะตอมนั้นเป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ เมื่อเป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ มันก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ว่าสำหรับ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สมัยนี้เราถือว่าปรมาณุนั้นเป็นสิ่งที่แบ่งแยกได้แล้ว คือเราแยกออกไปเป็น โปรตอน อิเล็กตรอน และนิวตรอน ท่านเห็นว่าปรมาณูเหล่านี้ไม่มีสี ไม่มีอุณหภูมิ ไม่มีเสียง ไม่มีรส ไม่มีกลิ่น และคุณภาพเช่นนั้นได้ถูกสร้างขึ้นมากโดยการแผ่รังสี ที่เกี่ยวข้องกับเม็ดโลหิตของสิ่งที่เป็นอารมณ์ที่มากกระทบยังประสาทของเรานั้นเอง แต่ปรมาณูทั้งหลายแตกต่างกันในด้านขนาด น้ำหนัก และรูปฟอร์ม ทั้งนี้ก็เพราะว่าโดยการสมมุติอย่างนี้เท่านั้น ที่เราอาจอธิบายให้เห็นสิ่งทั้งหลายที่แตกต่างกันออกไปจนไม่มีที่สิ้นสุด เอปิคูรัสคงจะชอบวิธีการอธิบายปรมาณูตามหลักกลศาสตร์ที่แท้ แต่ในฐานะที่ท่านผู้สนใจในเรื่องจริยศาสตร์มากกว่าสนใจในเรื่องจักรวาลวิทยา และมีความกระตือรือร้นในอันที่จะรักษาเจตจำนงเสรีว่า เป็นต้นเหตุแห่งความรับผิดชอบในด้านศีลธรรม และเป็นผู้สนับสนุนค่านิยมบุคลิกภาพ เอปิคูรัสจึงได้ทอดทิ้งเดโมคริตัสไว้ในเวหา และได้สนับสนุนความเป็นเองของธรรมชาติในด้านปรมาณูชนิดหนึ่ง คือปรมาณูทั้งหลายได้หลบเลี่ยงไปจากเส้นตั้งฉากชนิดหนึ่ง ในตอนที่มันต้องผ่านอวกาศและแล้วก็เข้าไปรวมกันกลายเป็นธาตุทั้ง ๔ และจากนี้แหละที่เกิดมีวัตถุที่แตกต่างกันออกไป มีโลกมากมายนับไม่ถ้วน แต่ไม่เป็นการฉลาดเลยที่เราจะไปสนใจมันมากนัก เราอาจสนับสนุนว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์นั้นมีขนาดใหญ่เท่าที่มันปรากฏอยู่ในขณะนี้เราก็ย่อมสามารถอุทิศเวลาศึกษามันได้ ท่านถือว่ามนุษย์เป็นผลิตผลตามธรรมชาติที่สมบูรณ์แบบ เชื่อว่าบางทีก็จะเริ่มต้นจากการก่อกำเนิดพร้อมๆกัน และได้เจริญก้าวหน้าไปตามธรรมชาติ จะเลือกแบบฟอร์มที่เหมาะสมที่สุด โดยไม่ต้องออกแบบไว้ก่อน จิตเป็นเพียง

ป ร ั ช ฐ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

สสารอีกชนิดหนึ่งเท่านั้น วิญญาณเป็นเนื้อหาทางวัตถุที่ละมุนละไม ละเอียดอ่อน ที่แผ่ซ่านไปทั่วร่างกาย วิญญาณอาจจะรู้สึกหรืออาจ แสดงออกมาได้ก็โดยทางร่างกายเท่านั้น และดับไปพร้อมกับที่ร่างกายแตกดับนั่นเอง นอกจากนี้เราก็คงต้องยอมรับหลักฐานเกี่ยวกับ วิญญาณ ความรู้สึกที่ใกล้ชิดตรงไปตรงมาของเราก็คงจะเจตจำนงเป็น เสรี มิฉะนั้นแล้วเราก็จะเป็นประตูก้อนที่ไร้ความหมายในเวทีของชีวิต ถ้าหากว่าคนเราไม่มีเจตจำนงเสรี คนเราก็ไม่ต่างอะไรกับหุ่นที่ไม่มี ความหมายอะไร แล้วแต่อำนาจเบื้องบนจะพาให้เป็นอย่างนั้นอย่าง นี้ แต่มนุษย์เราไม่ใช่หุ่นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์เราก็จำเป็นจะ ต้องมีเจตจำนงเสรี การที่มนุษย์เป็นทาสเทพเจ้านั้นดีกว่าจะเป็นทาส พรหมลิขิตของพวกปรัชญาเมธี อย่างไรก็ดี หน้าที่ที่แท้จริงของ ปรัชญาหาข้ออธิบายเรื่องโลกไม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าส่วนย่อยไม่อาจ อธิบายส่วนรวมทั้งหมดได้ แต่หน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญาก็คือ เพื่อ นำทางเราให้ค้นหาความสุขได้

เราจะเห็นได้ว่าในปรัชญาของเอพิคิวรสนั้น ท่านถือว่าเรื่อง โลกนี้มีมากมายเหลือเกิน แต่เราก็ไม่ควรจะไปสนใจอะไรมันมากนัก เพราะว่าหน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญานั้นไม่ใช่การที่จะอธิบายเรื่องโลก แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ไม่ทรงอธิบายเรื่องโลกว่าโลกคือ อะไร โลกมีที่ สุดหรือไม่มีที่ สุด โลกมีผู้สร้างหรือไม่มีผู้สร้างอะไร ทำนองนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอธิบาย เอพิคิวรสุท่านก็มีความเห็นว่า หน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญานั้นไม่ใช่มาอธิบายเรื่องโลก ทั้งนี้ก็เพราะ ว่าโลกนี้เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่ง หรือว่าตัวเรานี้เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่ง การที่จะเอาส่วนย่อยไปอธิบายส่วนรวมนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เพราะว่าส่วนย่อยก็เป็นส่วนย่อย ไม่สามารถจะเข้าใจถึงส่วนรวม หรือส่วนทั้งหมดได้ เพราะฉะนั้นหน้าที่ที่แท้จริงของปรัชญานั้นจึงไม่ใช่อธิบายเรื่องโลก แต่ว่าหน้าที่ของปรัชญาที่แท้จริงก็คือจะทำให้เราไปค้นคว้าหาความสุขได้ สิ่งที่อยู่ในทรรศนะของเรา หาใช่ระบบ ตำราชุดหรือความเห็นที่เลื่อนลอยไม่ แต่ดูจะเป็นชีวิตที่พ้นจากความไม่สงบทุกข์ชนิดมากกว่า นั่นคือเราจะต้องพยายามทำชีวิตของเรานี้ ให้อยู่เหนือความยุ่งยากทั้งหลาย ทำให้ชีวิตของเรานี้ประสบความสำเร็จ สงบความสุขซึ่งเป็นแบบสันติ เพราะฉะนั้นที่เหนือประตูสวนเข้าบ้าน ของเอปิคิวรัส จึงได้มีข้อความชวนเชิญไว้ว่า “ท่านผู้เป็นแขก, ท่านจะ มาหาความสุขในที่นี้ได้ เพราะความสุขในที่นี้ก็คือความดีที่สูงที่สุด” นี่แสดงให้เห็นว่าในที่อยู่ของท่าน หรือว่าในสวนของท่านนั้น ทุกคน มีสิทธิที่จะเข้าไปหาความสุขได้และความสุขที่นั่นเป็นความสุขอย่าง สงบ เป็นความสุขที่สูงที่สุด เป็นความดีที่สูงที่สุด ในปรัชญาของ เอปิคิวรัสนี้ คุณธรรมมิได้เป็นความสิ้นสุดในตัวมันเอง คุณธรรม เป็นเพียงวิธีที่จะนำชีวิตไปสู่ความสุขซึ่งจะขาดเสียมิได้ ถ้าปราศจาก ความเป็นอยู่อย่างสุขุม มีเกียรติและยุติธรรมเสียแล้ว การที่เราจะ ดำรงชีวิตอยู่อย่างผาสุกนั้นก็เป็นที่ไปไม่ได้ และถ้าปราศจาก การดำรงชีวิตอยู่อย่างผาสุกเสียแล้ว การที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสุขุม มีเกียรติ และยุติธรรมก็เป็นสิ่งที่ไปไม่ได้เช่นกัน ญาติที่แท้จริง ในปรัชญาก็คือญาติที่ว่า ความสุขสบายคือความดี ความทุกข์คือ ความชั่ว ถ้าเราจะถามว่าอะไรคือความสุข เราก็ต้องถือว่าความสุข คือความดี ถ้าหากว่าความสุขไม่ใช่เกิดจากความดี หาชื่อว่าเป็น ความสุขที่แท้จริงไม่ ความทุกข์คืออะไร ความทุกข์ก็คือความชั่ว

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ความชั่วหมายถึงสิ่งที่จะทำให้เราเดือดร้อน หรือว่าทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนเพราะการกระทำของเรานั้น นี่เป็นความทุกข์ เพราะฉะนั้นความสุขในทางกามารมณ์ในตัวของมันแล้วก็เป็นที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะว่าถ้าหากว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็จะเป็นความสุขไม่ได้ ความสุขในทางกามารมณ์นั้นจะต้องเป็นความสุขที่ถูกต้องตามกฎหมายด้วย และสติปัญญาก็จะหาโอกาสเพื่อบรรลุถึงความสุขนั้นได้ ถ้าเรามีปัญญามากเท่าใดเราก็จะแสวงหาความสุขในทางกามารมณ์ได้มากเท่านั้น เพราะว่าไม่มีอะไรที่ติดกัน และเมื่อถือว่าความสุขในทางกามารมณ์เป็นความสุขที่ชอบด้วยกฎหมาย ถ้าหากว่าเรามีสติปัญญาเราก็จะแสวงหาความสุขเหล่านั้นได้โดยที่ไม่ผิดกฎหมายอะไรทำนองนี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าความสุขทางกามารมณ์นั้นอาจมีผลที่ชั่วร้ายได้ ความสุขทางกามารมณ์ต้องการการติดตามชนิดที่เลือกที่รักผลึกที่ซังเท่าที่ปัญญาจะอำนวย แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าความสุขนี้จะมีหลายอย่าง และความสุขทางกามารมณ์เป็นความสุขที่คนทั้งหลายต้องการและเป็นความสุขที่คนทั้งหลายก็มีโอกาสจะแสวงหาได้ แต่ว่าความสุขทางกามารมณ์นั้นก็มีความสุขที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะฉะนั้นจึงเป็นความสุขชนิดที่ว่าเลือกที่รักผลึกที่ซัง คนใดที่เราไม่รักเราไม่ชอบ เราก็ปรารถนาที่จะอยู่ร่วมด้วย ถ้าคนใดที่เราไม่รักเราไม่ชอบ เราก็เกลียด เราก็ปรารถนาที่จะขจัดออกไปเสียให้พ้นจากวิถีชีวิตของเรา เพราะฉะนั้นเมื่อเรากล่าวว่าความสุขสำราญเป็นความดีที่สำคัญนั้น เราก็ไม่กล่าวถึงความสุขสำราญของคนเสเพล หรือของคนที่หมกมุ่นอยู่ในความสนุกสนานเพลิดเพลินในทางกามารมณ์จนเกินไป แต่เราหมายถึงความที่

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

ร่างกายมีเสรีจากความทุกข์ และความที่วิญญูณเป็นเสรีจากความ
 ยุ่งยาก ความไม่สงบ นี้เราจะเห็นได้ว่าความสุขสำราญที่ถือว่าเป็นชั้น
 สำคัญที่สุดว่าเป็นความดีนั้น เรามีได้หมายถึงความสุขสำราญของ
 คนเสเพล หรือว่าจะแสวงหาความสุขในทางที่เป็นอบายมุข หรือว่า
 ของผู้ที่หมกมุ่นในทางกามารมณ์จนเกินไป แต่ว่าความสุขสำราญใน
 ที่นี้ถ้าหากว่าเราหมายถึงความสุขสำราญที่เป็นความดีนั้น เรา
 หมายถึงการที่ร่างกายของเราพ้นจากทุกข์ หรือว่าการที่วิญญูณ
 ของเรานี้พ้นจากความยุ่งยากต่างๆ นั่นคือจิตใจของเราเป็นสมาธิ
 ทั้งนี้ก็เพราะว่าความสุขที่แท้จริงนั้นหาใช่เป็นการเมาแบบหัวราน้ำ
 หรือการเที่ยวสนุกสนาน หรือหาใช่การสนุกสนานหรือคลุกคลี
 กับสตรีและการรับประทานอาหารที่แพงๆ ื่นๆ ที่ทำให้ชีวิตมีความ
 สุขไม่ ความสุขที่แท้จริงไม่ใช่อยู่ที่ว่าเราขึ้นเหล้าแล้วก็สั่งอาหารมา
 เลี้ยงกันโต๊ะละ ๕๐๐ - ๖๐๐ บาท กินบ้างทิ้งบ้างอะไรทำนองนั้น
 นี่หาใช่เป็นความสุขที่แท้จริงไม่ ความดีก็คือการที่จิตเป็นสมาธิ มี
 ความระมัดระวังในเวลาพิจารณาตรวจสอบเหตุผล เพื่อจะเลือก
 ปฏิบัติ เพื่อจะหลีกเลี่ยงและขัดความคิดเห็นที่ไร้สาระ ซึ่งอาจจะ
 ก่อให้เกิดความยุ่งยาก ซึ่งจะทำให้วิญญูณพลอยเดือดร้อนเป็น
 ส่วนใหญ่เสีย เราจะเห็นได้ว่าทรรศนะของเอปิคุรุสนั้นก็เป็ทรรศนะ
 ที่มองความดีในชั้นสูง นั่นคือความดีที่เกิดจากจิตเป็นสมาธิ มีสติ
 ระมัดระวังในการที่จะพิจารณาตรวจสอบสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผล นี่ถือ
 ว่าเป็นความดีชั้นสูง และในที่สุดความเข้าใจก็ไม่เป็นเพียงคุณธรรม
 ที่สูงสุดเท่านั้น แต่ยังเป็นความสุขที่สูงส่งอีกด้วย นั่นหมายความว่า
 เราเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงของมัน แล้วความเข้าใจนั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ก็ถือว่าเป็นคุณธรรมที่สูงสุด และนอกจากนั้นยังจะทำให้เราได้รับความสุขที่สูงสุดอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าความเข้าใจช่วยให้เราหลีกเลี่ยงความทุกข์และความเศร้าโศกได้มากกว่าอย่างอื่น การที่เราจะหลีกเลี่ยงความทุกข์ความเศร้าโศกไม่ใช่ด้วยการดื่มสุรา เพื่อดับทุกข์หรือดับความเศร้าโศก การดื่มสุราดับทุกข์หรือดับความเศร้าโศกนี้เป็นการดับทุกข์เพียงชั่วคราวชั่วขณะเท่านั้น หากได้เป็นการดับทุกข์หรือความเศร้าโศกอย่างสิ้นเชิงไม่ แต่ถ้าหากว่าเราเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงของมันแล้ว เราก็คงจะไม่มีความทุกข์ เราก็คงจะไม่มีความเศร้าโศก เช่น เราเห็นว่าญาติพี่น้องของเราที่เรานับถือได้ถึงแก่กรรมไป ตามปกติเมื่อคนที่เรารักต้องสิ้นชีวิตไปอย่างนั้น เราก็มักจะมีความทุกข์มีความเศร้าโศก แต่ว่าถ้าหากว่าเราเข้าใจว่าการตายนี้เป็นเรื่องธรรมดา เรามีความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เราก็คงจะสามารถดับความทุกข์ดับความเศร้าโศกเหล่านั้นได้ ฉะนั้นปัญญาเท่านั้นที่ทำให้เราเป็นเสรี ปัญญาทำให้เราหลุดพ้นจากพันธะแห่งกิเลส จากความกลัวเทพเจ้าและจากความหวาดกลัวความตาย ปัญญาสอนให้เราทราบว่าจะต้องทำอะไรในเมื่อเกิดความหวังขึ้นมา และสอนวิธีที่เราจะหาความสุขสบายที่ถาวรเป็นนิรันดร์ จากความดิ้นรนแห่งชีวิตแบบง่ายๆ และจากความสงบสุขทางด้านจิตใจ ความตายมิใช่เป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวเลย ในเมื่อเราพิจารณาโดยใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณา

เราจะเห็นได้ว่าตัวปัญญานี้เป็นตัวที่จะทำให้เราเป็นเสรี เรา จะหลุดพ้นก็ด้วยอำนาจของปัญญาของเราเอง การที่เราจะหมกมุ่นหรือติดอยู่ในอำนาจของกิเลสนี้ก็เพราะว่าเรามีวิชามาก เมื่อเรามี

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

อวิชชามาก ตัณหา อุปาทานก็มาก และเมื่อมีตัณหา อุปาทานมาก ทุกข์ก็มาก แต่ถ้าเราขจัดอวิชชาได้ นั่นคือเราสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดขึ้น เราก็จะหลุดพ้นจากพันธะต่างๆของกิเลส เราก็จะเลิกกลัวเทพเจ้า การที่เรากลัวว่าเทพเจ้าจะลงโทษอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เพราะว่าเรามีอวิชชา เราไม่รู้ว่สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร เมื่อเราไม่รู้ว่สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร เราก็นึกว่าถ้าหากว่าเราทำความชั่ว เทพเจ้าจะลงโทษต่าง ๆ นานา ความจริงเทพเจ้าทั้งหลาย มนุษย์เราก็เป็นผู้สร้างขึ้นมาเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ผมได้เคยบรรยายในเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญาอินเดียไปบ้างแล้ว อย่างเช่นเกี่ยวกับพระวรุณ พระอัคนี พระอินทร์ อะไรต่างๆเหล่านี้ มนุษย์เราสร้างขึ้นมาทั้งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเรามีปัญญาเสียแล้ว เราก็จะได้ไม่กลัวสิ่งต่างๆที่เลวร้ายเหล่านี้ นอกจากนั้นเราก็ไม่ต้องกลัวความตาย เพราะว่าปัญญานี้จะสอนให้เราว่อะไรจริงอะไรไม่จริง เมื่อเราเกิดความผิดหวังอะไรขึ้นมา เราก็จะไม่เศร้าโศกเสียใจ นอกจากนั้น ปัญญายังช่วยทำให้เราแสวงหาความสุขที่ลึกซึ้งเป็นนิรันดร์ได้ เมื่อเราเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เราเห็นว่าความตายเป็นสังขารตามธรรมดาสามัญซึ่งเราจะกลัวหรือไม่กลัวมันก็ตาม เราจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม เราก็หนีความตายไม่พ้น เพราะฉะนั้นเมื่อความตายเป็นสังขารตามธรรมดา เช่นนี้ ความตายก็ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวอะไรเลย ทำไมเราจะต้องกลัวความตายด้วย ในเมื่อความตายนี้เป็นสิ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น ไม่ว่าในใดก็วันหนึ่งเราก็จะต้องตายอย่างแน่นอน ถ้าหากว่าเรามีความเข้าใจวิถีชีวิตหรือโลกต่างๆเหล่านี้ตามความเป็นจริงของมันแล้ว เราก็จะไม่กลัวความตายเลย เราก็จะใช้ปัญญาพิจารณาสิ่ง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ทั้งหลายตามความเป็นจริง ท่านบอกว่าความทุกข์ที่อาจมีอยู่บ้างนั้น มีระยะสั้นกว่าและน้อยกว่าความทุกข์ที่เราได้รับในระหว่างที่เรายังมีชีวิตอยู่ นับว่าเป็นความโง่เขลามากกว่าที่ไปห่วงวิตกกังวลด้วยความหวาดกลัวว่าจะประสบความตายในรูปใด ถ้าหากความพอใจอย่างฉลาดนั้น เรามีความต้องการเพียงเล็กน้อยเท่านั้น คืออากาศที่สดชื่น อาหารชนิดที่ถูกต้องที่สุด ที่พักผ่อนสมควร เติบโตนอนหลับสบาย หนึ่ง หนังสือสักสองสามเล่ม เพื่อนสักคนหนึ่งก็พอแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นไปตามธรรมชาตินั้นหาได้ง่าย สิ่งที่เราสรรหาที่มิมีราคาแพง การที่เราจะแสวงหาความสุขตามธรรมชาตินั้นไม่ยากเย็นอะไรเลย ถ้าหากว่าเราเข้าใจในเรื่องธรรมชาติ เราย่อมเบื่ออาหารทุกอย่างทุกอย่างได้ง่าย สิ่งที่มีราคาแพงๆซึ่งเราจำเป็นต้องจ่ายเงินมากมายไปแสวงหามานั้น ความจริงเป็นสิ่งที่ไร้สาระ เพราะฉะนั้นเราไม่ควรจะไปกระตือรือร้นทะเยอทะยานหาสิ่งที่มีราคาแพงๆจนกระทั่งก่อให้เกิดทุกข์ ถ้าหากว่าคนเรามีปัญญาแล้ว ย่อมแสวงหาความสุขได้ แต่ในธรรมชาติในชีวิตแห่งความง่าย ๆ เราไม่ควรทำชีวิตของเราให้ต้องหงุดหงิดด้วยการสนองความกระหายทุกชนิดที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าหากว่าเราเกิดความต้องการอะไรขึ้นมา และจะต้องไปสนองมันอยู่ตลอดเวลาแล้ว ถ้าเราไม่มีโอกาสสนองมันได้ จิตใจก็หงุดหงิด เมื่อเรากระวนกระวายอยากจะได้รองเท้าสักคู่หนึ่ง สดางค์ไม่มี จิตใจก็หงุดหงิด อยากจะได้เสื้อสักชุด สดางค์ไม่มี จิตใจก็หงุดหงิด เพราะฉะนั้นความต้องการนี้ ถ้าเราสนองมัน มันจะเกิดมีให้เราสนองมากยิ่งขึ้น เวลานี้เราต้องการเพียงแค่นี้ เมื่อเราได้รับมาแล้ว เราก็จะมีความต้องการมากยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ท่านว่า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความต้องการของมนุษย์นั้น แม้จะสนองมันก็ไม่มีที่สิ้นสุดหรอก เหมือนกับแม่น้ำที่ไม่อ้อมด้วยน้ำ ทะเลไม่อ้อมด้วยน้ำ ไฟไม่อ้อมด้วยเชื้อฉันทิ ความกระหายของคนเราก็มักอาจสนองให้มันเต็มเปี่ยมได้ ฉะนั้น เพราะฉะนั้นเราควรเฉยเมยต่อความต้องการทั้งหลาย เพราะเมื่อเราต้องผิดหวังที่จะประสบสิ่งที่เราพึงประสงค์ มันก็จะไม่ทำให้เราได้รับทุกข์เลย ถ้าหากว่าเราเข้าใจ เราไม่สนองตัณหาต่างๆ เหล่านั้นตามที่มันเกิดขึ้นมา แม้ว่าเราจะต้องผิดหวังบ้าง เราก็จะไม่มี ความทุกข์อะไรมากมาย แม้แต่ความรัก การสมรส การเป็นพ่อ แม่คนก็หาใช้สิ่งที่จำเป็นแต่อย่างไรไม่ มันนำความสุขมาให้เราชั่วขณะหนึ่ง แต่มันนำความทุกข์มาให้เราตลอดชีวิต การที่ทำให้ชีวิตของเราเคยชินต่อความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และวิถีทางแบบง่ายๆ นั้นเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความสมบูรณ์ในด้านพละการอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายย่อมสามารถควบคุมความต้องการของตนได้ และก็ดำรงชีวิตอยู่โดยไม่ต้องหลอกลวงใคร ขจัดความกลัวออกไป ความหวังของชีวิตตามธรรมชาติจะสมนาคุณเขาด้วยความดีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด นั่นคือความสงบซึ่งเป็นยอดปรารถนา เพราะความสงบนั้นเป็นความสุขที่สูงที่สุด เป็นความสุขที่ไม่เจือปนด้วยกิเลสทั้งสิ้น

เราจะเห็นได้ว่าลัทธิเอพิคิวเรียนนี้ เป็นลัทธิที่สนับสนุนให้ค้นหาปรัชญาเมธี ให้वादเกรงต่อความสุขสำราญ และการแสวงหาอย่างนักตรรกศาสตร์ ข้อบกพร่องที่ลึกซึ้งที่สุดของระบบนี้ก็คือลักษณะการบ้านที่เป็นเชิงปฏิเสธ ลัทธินี้คิดว่าความสุขสำราญคือความหลุดพ้นจากความทุกข์ และคิดว่าปัญญาเป็นการหลบหนีจาก

ป ร ิ ข ญ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

การเสี่ยงลักษณะการอันเต็มเปี่ยมของชีวิต ลัทธินี้ก่อให้เกิดการออกแบบเพื่อการเป็นโสดอย่างยอดเยี่ยม แต่ไม่ค่อยได้ประโยชน์สำหรับสังคมเท่าไรนัก เอปิคิวรัสถือว่ารัฐเป็นความชั่วร้ายที่จำเป็น ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐนี้ ท่านอาจดำรงชีวิตอยู่ในสวนของท่านได้โดยไม่ต้องถูกรบกวนเลย แต่ก็ดูเหมือนว่าท่านมีความสนใจในอิสรภาพของชีวิตเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แน่แน่นอนเหลือเกินที่สำนักของท่านดูเหมือนจะชอบการปกครองแบบมีกษัตริย์มากกว่าแบบประชาธิปไตย เพราะการปกครองแบบมีกษัตริย์ดูที่ว่าจะมีการรบกวนความคิดเห็นนอกกริตนอกรายน้อยกว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งนับว่าเป็นการกลับกันกับความเชื่อมั่นในสมัยปัจจุบันนี้ เอปิคิวรัสพร้อมที่จะยอมรับรัฐบาลแบบใดๆก็ได้ที่ไม่กีดกันการแสวงหาปัญญา และลักษณะการที่เป็นเพื่อนฝูงชนิดที่ไม่ก้าวร้าว ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ท่านได้อุทิศชีวิตให้แก่มิตรภาพเช่นเดียวกับท่านได้อุทิศให้แก่รัฐ ฉะนั้นในบรรดาสิ่งทั้งหลายที่ปัญญาได้ก่อให้เกิดความสุขแก่ชีวิตทั้งหมดนั้น มิตรภาพเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด มิตรภาพของพวกเขาเอปิคิวรัสมีความมั่นคงถาวรเป็นที่เลื่องลือกันมาก เอปิคิวรัสได้สอนอยู่ในสวนเป็นเวลาถึง ๑๖ ปี ท่านชอบโรงเรียนของท่านมาก แต่ว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๖๗ ท่านก็ได้ถูกคนเอาหินทุ่มจนกระทั่งได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ทั้ทั้งที่นอนจนจะตายอยู่บนเตียงนั้น ท่านก็ยังมีความที่จะระลึกถึงเพื่อนฝูงของท่าน ท่านได้เขียนไว้ว่า “ข้าพเจ้าได้เขียนถึงท่านในวันที่มีความสุขนี้ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายในชีวิตของข้าพเจ้า กระเพาะปัสสาวะของข้าพเจ้าขัดข้องเสียแล้ว เพราะความเจ็บปวดภายในซึ่งได้ขึ้นถึงจุดสุดยอดแล้ว แต่ก็ยังมีความปีติยินดีอยู่บ้าง

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ค ์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ในเมื่อนึกถึงคราวที่พวกเราได้พุดคุยกัน ซึ่งจะช่วยต้านทานความเจ็บปวดไว้ได้อย่างมีระเบียบ ขอพวกท่านได้ระมัดระวังลูกๆของเมโทรโดรุสให้ติดตามวิถีทางที่มีค่านี้ ขอท่านได้อุทิศชีวิตอันยาวนานของท่านให้ข้าพเจ้าและให้แก่ปรัชญาด้วย” ท่านได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติให้แก่สำนัก โดยหวังว่าผู้ที่ศึกษาปรัชญาทั้งปวงจะอย่าได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจความปรารถนาเลย ความปรารถนานั้นจะขยายตัวลุกลามออกไปทุกที นอกเสียจากว่า เราจะมีอำนาจป้องกันมันไว้ได้เท่านั้น

เมื่อเอปิคิวรุสถึงแก่กรรมแล้ว พวกลูกศิษย์ของท่านได้สรุปปรัชญาของท่านไว้ว่า “เราไม่ต้องกลัวเทพเจ้าทั้งหลาย ความตายนั้นเป็นสิ่งที่เราไม่อาจที่จะรู้สึกได้ ความดีเป็นสิ่งที่เราอาจเอามาเป็นของเราได้ ทุกสิ่งที่เราหวาดกลัว เราก็คงพิชิตมันได้”

บัดนี้เวลาได้สิ้นสุดลงแล้ว ผมขอยุติไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดี

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑

๒๑

ลัทธิสโตอิก

ปัญญาหรือปรัชญาอันเป็นอุดมการณ์ขั้นสุดท้าย
ประเทศเล็ก ๆ ทั่วจะมีลัทธิชาตินิยม

สวัสดีครับ

ปรัชญาตะวันตกที่ผมจะนำมาพูดในวันนี้ก็คือ ลัทธิสโตอิก (Stoicism) ลัทธินี้ เซโนแห่งเมืองซีติอุมเป็นผู้ให้กำเนิด สำหรับ เซโนแห่งซีติอุมนี้บางทีก็เรียกว่า Zeno the Phoenician ท่านเป็น ปรัชญาเมธีชาวกรีกที่ให้กำเนิดลัทธินี้ ท่านผู้นี้เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓ เมืองซีติอุมซึ่งเป็นเมืองเกิดของ เซโนนั้นก็อยู่ในเกาะไซปรัส เกาะไซปรัสนี้ ท่านผู้ที่สนใจในการบ้าน การเมืองก็คงจะทราบดีว่าอยู่ที่ใด เพราะว่าได้มีบทบาทในทางการเมืองอยู่มากในระยะหลังๆนี้ เกาะไซปรัสเป็นเกาะหนึ่งที่อยู่ในทะเล

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

เมดิเตอร์เรเนียนและเป็นเกาะที่มีอิทธิพลในด้านศาสนาและวัฒนธรรมของกรีกอยู่มาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าเกาะไซปรัสในสมัยโบราณนั้นเป็นของกรีก แต่ว่าโดยเหตุที่เกาะไซปรัสนี้อยู่ใกล้มาทางผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียทางประเทศตุรกี เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่ามีชาวเตอร์กียุโรปอาศัยอยู่ในเกาะนี้เป็นจำนวนไม่น้อย แต่ทั้งนี้ที่เกาะนี้อยู่ใกล้ตุรกี แต่ว่าเมื่อเทียบในด้านประชาชนแล้ว ชาวกรีกมีมากกว่าชาวตุรกี เพราะฉะนั้นจึงเป็นเกาะที่มักจะเกิดพิพาททางการเมืองระหว่างกรีกกับตุรกีเสมอ อย่างไรก็ตามในสมัยนั้นเรื่องเกาะไซปรัสนี้ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะว่าแผ่นดินแดนที่อยู่ในอิทธิพลของกรีก รวมทั้งเอเชียไมเนอร์ซึ่งมีตุรกีอยู่ด้วย ก็อยู่ในอิทธิพลของกรีกเช่นเดียวกัน เรื่องราวต่างๆ แห่งชีวิตของเขานั้นก็ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันมากนัก เดิมทีก็ทราบของท่านเป็นพ่อค้า แต่ว่าต่อมาทรัพย์สินได้สูญหายไปหมดเมื่อเรือที่ท่านโดยสารไปยังกรุงเอเธนส์ได้ล่มลง และท่านก็เลยไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่กรุงเอเธนส์ ครั้งแรกท่านก็ไปศึกษาวิชาในลัทธิของโซนิค แต่ต่อมาท่านได้มีความเชื่อมั่นอย่างมากในเรื่องการควบคุมตัวเอง ซึ่งข้อนี้ได้กลายมาเป็นหลักสำคัญของลัทธิสโตอิก ที่กรุงเอเธนส์นี้ท่านได้ทำความดีได้สร้างคุณงามความดีทางด้านศีลธรรมไว้มาก คติอันยาวนานแห่งชีวิตของท่านนั้นจนกระทั่งท่านได้รับการยกย่องนับถือจากชาวเมืองมาก ท่านได้รับมงกุฎทองจากการยกย่องของชาวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓ คือเมื่อท่านมีอายุได้ ๓๒ ปี และท่านได้เปิดโรงเรียนขึ้นที่ Painted Porch หรืออีกอย่างหนึ่งก็เรียกว่า Stoa Poecile เพราะสถานที่นี้ประดับประดาไปด้วยภาพเขียนของไฮไลโกโนตุส เดิมเป็นโรงเรียนที่เกี่ยวกับการประพันธ์ แต่ภายหลัง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น สโตอิก คำว่า *สโตอิก* นี้ก็คงเนื่องมาจากคำว่า *สโตอา* นั่นเอง กล่าวคือเซโนได้ตั้งโรงเรียนสโตอิกขึ้นที่สโตอาฟิซิส

เซโนผู้นี้ท่านสนใจในจริยศาสตร์อยู่มาก แต่ท่านมองเห็นความจำเป็นในการที่จะต้องรวมเอาตรรกศาสตร์และฟิสิกส์เข้าไว้ด้วยกัน เซโนมีความเห็นว่า ปัญญาหรือปรัชญานั้นเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายของชีวิต ท่านได้ตั้งทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับความดีขึ้นนี้จะเห็นได้ว่า เซโนนั้นทั้งๆที่ว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของจริยศาสตร์และเรื่องเกี่ยวกับความดีความชั่ว แต่ท่านก็เห็นว่ามีมีความจำเป็นที่จะต้องเอาตรรกศาสตร์กับฟิสิกส์เข้าไปรวมไว้ในวิชาจริยศาสตร์ด้วย เพราะการที่จะสอนให้คนมีความประพฤติที่ดีงามตามหลักจริยศาสตร์นั้นจำเป็นที่เราจะต้องสามารถอธิบายให้เขามีความเข้าใจในเรื่องของจริยศาสตร์ ให้เห็นความสำคัญของจริยศาสตร์ แต่การที่จะอธิบายให้คนเห็นความสำคัญในด้านจิตใจนั้น จำเป็นจะต้องเอาวิชาฟิสิกส์ซึ่งเป็นวิชาเกี่ยวกับวัตถุเข้าไปอธิบายประกอบ การที่เราจะเอาวิชาฟิสิกส์เข้าไปอธิบายประกอบนั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือต้องรู้จักวิธีที่จะอธิบายให้มีเหตุผลเพื่อให้ผู้ฟังจะได้เห็นตามไปด้วย การที่จะอธิบายให้เขามีความเชื่อถือได้แค่ไหนเพียงไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับวิชาตรรกศาสตร์ด้วยเหมือนกัน เพราะว่าวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยเหตุผล คนที่ได้ศึกษาตรรกศาสตร์มาเป็นอย่างดี และสามารถเอาหลักการของวิชาตรรกศาสตร์ไปใช้ในการอธิบายได้ ย่อมทำให้ผู้ฟังมีความเชื่อถือได้มากขึ้น นอกจากนั้นเซโนยังมีความเห็นว่า ปรัชญาหรือปรัชญานั้นเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายของชีวิต เพราะว่าชีวิตของเรานั้นเป็นชีวิตที่ต้องพยายามต่อสู้เพื่อกำจัดวิชา

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ค ก

คือความโง่ให้หมดไป นั่นคือว่าเราได้สร้างปัญญาหรือปรีชาญาณให้มากขึ้น ถ้าปัญญามีมากเท่าไร อวิชาก็มีน้อยลงเท่านั้น อวิชาก็เปรียบเหมือนกับความมืด ปัญญาก็เปรียบเหมือนแสงสว่าง ถ้าแสงสว่างมีมากเท่าไร ความมืดก็หายไปมากเท่านั้น ถ้าหากว่าแสงมีมากจนถึงที่สุดก็หมายความว่าความมืดนั้นหายไปสิ้นเชิง

งานของเซนมีอยู่มากมาย รวมถึงงานที่ท่านได้ยกขึ้นมาอธิบายเกี่ยวกับรัฐ ในตอนแรกก็มักจะเป็นความโน้มเอียงของเซนิกเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของ เครเตอร์ เกี่ยวกับชีวิตทางธรรมชาติ เกี่ยวกับเรื่องความสะเทือนใจ เกี่ยวกับธรรมชาติของคน เกี่ยวกับความรัก เกี่ยวกับความเหมาะสม กฎหมาย การศึกษาและเรื่องที่ยกมาอธิบายอีกมากมายในทางฟิสิกส์ ในทางตรรกศาสตร์และการประพันธ์ หลักการของเซนมีใช้มากในจริยปรัชญา งานของเซนในที่นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญก็คือท่านถือว่าปรัชญานั้นเป็นเรื่องของคนที่มีความกระหายอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงดัน เพราะว่าปรัชญาเป็นเรื่องแห่งความสงสัย ต้องการพยายามที่จะทำให้คนพ้นจากความสงสัย คนที่มีความสงสัยและอยากพ้นจากความสงสัยนั้นย่อมมีความกระตือรือร้น มีความกระหายในความรู้ มีความอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงดัน คนเราถ้ามีความอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงดันมากเท่าไร ก็ย่อมพยายามหาเหตุผลเพื่อให้บรรลุถึงความรู้ที่นั่นมากเท่านั้น เพราะฉะนั้นปรัชญาเมธีทั้งหลายจะต้องมีความกระหายอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงดัน เพราะว่าปรัชญานั้นเป็นเสมือนบันทึการเผชิญภัยทางด้านจิตใจในสากลโลก มีบางคนที่ไม่ลืมนึกถึงการเผชิญภัยทางความคิดและจิตใจ บุคคลประเภทนี้แหละที่เราเรียกว่านักปรัชญา เรายังคิดว่า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

การศึกษาปรัชญานั้นเป็นการศึกษาที่ง่าย ๆ เพราะการศึกษาเพียงตัวหนังสือที่เขาเขียนไว้อย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การที่จะศึกษาปรัชญาที่เขาได้ค้นคว้ากันนั้นเป็นเพียงเสมือนกับว่าเป็นฐานสำหรับการที่จะให้เราได้รับรู้จักในการมาแล้วค้นคิดหาเหตุผลในขั้นต่อไป การที่เราจะพิสูจน์สิ่งที่เขายังไม่สามารถพิสูจน์ได้นี้ ก็จำเป็นที่จะต้องต่อสู้มาก เราจะต้องเผชิญกับความคิดมากมายเหลือเกิน ซึ่งการคิดนี้ถ้าหากว่าไม่มีหลัก ก็อาจจะทำให้ปวดเศียรเวียนเกล้า ดีไม่ดีก็อาจจะเป็นโรคประสาทขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาปรัชญานั้น ท่านก็เปรียบเสมือนกับการผจญภัยอย่างหนึ่งเหมือนกัน แต่เป็นการผจญภัยทางจิตในสากลโลก เราอยู่แล้วที่ โลกนั้นเป็นเรื่องที่กว้างใหญ่ไพศาล ยิ่งเอาโลกอื่น ๆ มารวมด้วยแล้วยิ่งกว้างใหญ่ไพศาลมากขึ้น การศึกษาเรื่องโลกนั้นย่อมไม่สามารถที่จะศึกษาให้สิ้นสุดลงได้ในชีวิตของเรา เพราะฉะนั้นการศึกษาในเรื่องที่มีวงกว้างมากนี้จึงเป็นการศึกษาที่จะต้องใช้เวลานาน จะต้องมีการต่อสู้ในด้านจิตใจอย่างมากมาย แต่ว่านักปรัชญาทั้งหลายท่านก็เพลิดเพลินกับการเผชิญภัยในด้านความคิดและจิตใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปัญญาชนเป็นพิเศษ ดังนั้นในเรื่องราวหรืองานของนักปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคิด การให้เหตุผลมาประกอบความคิดของตนให้ผู้อื่นเชื่อ เพราะว่าเพียงแต่ความคิดอย่างเดียวไม่พอนักปรัชญาทั้งหลายจะต้องพยายามหาเหตุผลที่จะจูงใจให้คนอื่นเชื่อตามความคิดเห็นของตนด้วย

ความคิดความเห็นของพวกสโตอิกซึ่งเป็นนักคิดชาวกรีกนั้นหนักไปในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตที่ดำรงหรือที่เรียกว่าจริยศาสตร์เช่นเดียว

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

กับพวกเอปิคิวเรียนเหมือนกัน นักปรัชญาสโตอิกมีความเห็นเหมือนอะริสโตเติลที่ว่า จักรวาลประกอบด้วยหลัก ๒ ประการคือกำลังงานหรือพลังงานอย่างหนึ่งกับสสารอีกอย่างหนึ่ง พลังงานนั้นเคลื่อนไหว มีปฏิกิริยา ในขณะที่สสารก็ปฏิบัติการตามไปด้วย ซึ่งพลาโตก็คิดเช่นนี้ ทั้งสสารและพลังงานก็คือร่างกายนั่นเอง พลังงานทั้งหมดในจักรวาลมาจากพลังงานอันหนึ่ง ไฟเป็นวิญญาณของจักรวาล พวกสโตอิกมีความเห็นว่าวิญญาณของโลกนี้เสมือนไฟ เพราะพวกเขาเชื่อว่าความร้อนผลิตทุกสิ่งทุกอย่างและทำให้สิ่งทุกอย่างมีการเคลื่อนไหว ถือว่าความร้อนให้ชีวิต ดังนั้นไฟจึงเป็นรากฐานของจักรวาล นี่ก็เป็นความคิดเห็นคล้ายๆกับเฮอแรคลิตุสซึ่งผมได้เคยบรรยายมาแล้ว ที่ท่านถือว่าไฟเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง ไฟหรือวิญญาณของโลกนั้นเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลเหมือนกับวิญญาณของคนที่เกี่ยวข้องกับร่างกายของเรา นี่โลกก็คือร่างกายของวิญญาณนั่นเอง จากไฟ พวกสโตอิกก็สอนถึงเรื่องลม เรื่องน้ำ เรื่องดินและสิ่งอื่นๆที่เกิดขึ้นในจักรวาลและทุกสิ่งในจักรวาล เทพเจ้าเป็นเพียงผู้ที่ทำให้ธาตุต่างๆเหล่านี้มีชีวิตชีวาขึ้นมาเท่านั้น พวกสโตอิกไม่ได้คิดว่าจักรวาลก็เหมือนกับสิ่งอื่นๆที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอากาศ แต่จักรวาลคือวงกลมที่สมบูรณ์แบบ หรือลูกบอลที่ลอยอยู่ในบรรยากาศที่ว่างเปล่าและมีชีวิตโดยวิญญาณของมันเอง

ในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของพระผู้เป็นเจ้านั้น พระผู้เป็นเจ้าของพวกสโตอิกแตกต่างกับพระผู้เป็นเจ้าของพวกเอปิคิวเรียน พระผู้เป็นเจ้าของพวกสโตอิกเป็นผู้ที่ให้กำเนิดทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสิ่งเดียว ไม่มีการแบ่งแยก พระผู้เป็นเจ้าในทรรศนะของพวกสโตอิกนั้น

ป รั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ทรงรักมนุษย์และรู้ว่าสิ่งใดที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ พระผู้เป็นเจ้าจะลงโทษคนชั่วและประทานรางวัลให้แก่คนดี พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขาสโต-
อิกสนใจในโลกของมนุษย์มาก พระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่วงจรของจักรวาล
และจากวงจรนี้ได้ขยายออกมาเป็นจักรวาลทั้งหมด พวกสโตอิกเชื่อ
ว่าวิญญาณจะต้องมีที่อยู่พิเศษสักแห่งหนึ่งในร่างกาย แต่ว่าขยายไป
ทุกส่วนของร่างกาย คือหมายความว่าร่างกายของเรานี้เต็มไปด้วย
วิญญาณ แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีแหล่งซึ่งเป็นศูนย์กลางสักแห่ง
หนึ่งในตัวเราซึ่งอาจจะอยู่ที่สมอง หรือว่าจะอยู่ในหัวใจอย่างที่นัก
ปราชญ์บางท่านได้คิด แต่ว่าพวกสโตอิกก็ไม่ได้บอกไว้ว่าอยู่ที่ใดที่
หนึ่ง แต่ว่าจะต้องมีที่อยู่ที่เป็นศูนย์กลางสักแห่งหนึ่งเป็นแน่

ในด้านเกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องโชคชะตาและเจตจำนงเสรี
เซโนคิดว่จักรวาลนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนอนตายตัว ไม่มี
การเปลี่ยนแปลง ไม่มีการแตกสลาย บังเอิญ แม้แต่คน ทุกสิ่งใน
โลกนี้ไม่มีอะไรจะเกิดขึ้น โดยตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นสุดท้าย พวกสโตอิก
คิดว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเหตุผล และการกระทำทั้งหมดของ
มนุษย์ก็เป็นผลของการที่ไม่ได้รับการควบคุม เซโนกล่าวว่า มนุษย์
เรามีทั้งพระผู้เป็นเจ้าทรงกรุณาให้เชื่อหรือไม่ทรงกรุณาให้เชื่อ แต่
อีกทางหนึ่งมนุษย์จะต้องเชื่อ ดังนั้นอิสราภาพของมนุษย์ก็คือการ
ยอมรับโชคชะตาและยอมให้โชคชะตาเป็นผู้กำหนด การที่เซโนมี
ความคิดเห็นอย่างนี้ ก็อาจจะเป็นเพราะได้มีผู้ที่คัดค้านที่ว่าพระผู้
เป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาในโลก ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ในโลกนี้
บางพวกก็เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้า แต่บางพวกก็ไม่เชื่อว่ามีพระผู้เป็น
เจ้า ก็อาจจะมีคนตั้งปัญหาว่า ก็เมื่อพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ช ุต ตะ ว ัน ต ก

ขึ้นมาแล้ว ทำไมมนุษย์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างจึงเผลอไม่ระลึกถึงพระองค์ไม่เชื่อพระองค์เล่า เขาก็ได้แก่ว่า ความจริงมนุษย์พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างมา แต่ว่าพระองค์ทรงสร้างมาเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งพระองค์ทรงกรุณาให้เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้า แต่อีกพวกหนึ่งเป็นผู้ที่พระผู้เป็นเจ้าไม่ทรงกรุณาให้เชื่อ แต่ความจริงก็ต้องเชื่อเหมือนกัน บางคนทั้งๆที่ไม่เชื่อว่ามีเทพเจ้า ไม่เชื่อว่ามีเทวดาหรือมีพระผู้เป็นเจ้า แต่บางทีก็อดที่จะสวดมนต์อ่อนน้อมขอให้พระผู้เป็นเจ้าหรือผีบางนางไม่วายไม่ได้ ก็เช่นเดียวกันนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม ท่านมีความเห็นว่ามนุษย์เรานี้มีอิสรภาพ แต่พร้อมกันนั้นมนุษย์เราก็ต้องยอมรับว่าโชคชะตาเป็นผู้กำหนด โชคชะตานี้ก็คล้ายๆกับว่าเป็นพรหมลิขิต หรือเป็นเรื่องพระผู้เป็นเจ้าทรงลิขิตเอาไว้ เมื่อพระองค์ทรงลิขิตโชคชะตาให้แก่มนุษย์ มนุษย์ก็จำเป็นต้องยอมรับในโชคชะตานั่นๆ แต่ว่าพร้อมกันนั้นมนุษย์ก็มีอิสรภาพด้วยเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อสติปัญญาทางด้านจริยปรัชญาหรือชีวิตที่ติงาม เขาได้ทั้งหลักเกณฑ์ทางอภิปรัชญาซึ่งเป็นวิชาที่นักปรัชญากล่าวถึงจักรวาลหรือความจริงเสีย

ในด้านจริยศาสตร์พวกสโตอิกได้สอนว่า มนุษย์อาจตกลงใจด้วยตัวของตัวเอง หรือมิฉะนั้นก็ต้องเชื่อฟังกฎของศีลธรรม หรือไม่ก็ทำตามเหตุผลและแสวงหาความจริงที่ติงาม มนุษย์เราตกอยู่ในอำนาจของกิเลสหรือตกเป็นทาสของกิเลส มนุษย์อาจหนีจากกิเลสได้ก็โดยนำเอาศีลธรรมขึ้นมาช่วย เมื่อเขาชนะความมีกิเลสได้แล้ว เขาก็จะมีอิสระ ซึ่งนั่นคืออิสรภาพที่แท้จริงของพวกสโตอิกนั่นเอง

เราจะเห็นได้ว่าความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับอิสรภาพของพวก

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สโตอิกนี้ก็คล้ายๆกับปรัชญาในทางตะวันออก ท่านถือว่ามนุษย์เรานั้นอาจตกอยู่ในอำนาจของกิเลสได้และอาจตกเป็นทาสของกิเลสได้ แต่พร้อมกันนั้นมนุษย์เราก็ก็นอกจากกิเลสได้เหมือนกัน โดยนำเอาศีลธรรมเข้ามาช่วย อย่างเช่นเราถือว่าเราเอากการเข้าสมาธิการเจริญวิปัสสนาเข้ามาช่วยเพื่อให้พ้นจากกิเลส ถ้าหากว่ามนุษย์เราเลือกเอาทางที่จะพ้นจากกิเลสโดยเอาศีลธรรมเข้ามาช่วย และถ้าเขาสามารถเอาชนะกิเลสได้ก็ถือว่าเขามีอิสระ นี่พวกสโตอิกเห็นว่าอิสรภาพที่พ้นจากกิเลสนี้เป็นอิสรภาพที่แท้จริง ในทางพระพุทธศาสนาเราถือว่าอิสรภาพที่แท้จริงหมายถึงวิมุตติ แม้เรายังเป็นเสรีชนก็ไม่ใช่เป็นเสรีชนที่แท้ เพราะว่ายังอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ถ้าหากว่าเราสามารถเอาชนะกิเลสได้นี้แหละเราจึงจะเป็นเสรีชนโดยแท้ เพราะไม่มีใครหรือไม่มีอำนาจอะไร แม้แต่อำนาจของกิเลสที่จะมาบังคับให้เราทำอย่างนั้นอย่างนี้ได้ พวกสโตอิกได้พยายามนำเอาจักรวาลในด้านเหตุผลมากำหนดซึ่งก็จำต้องปฏิเสธอิสรภาพในอภิปรัชญาของพวกเขา พวกเขาไม่สามารถที่จะนำทฤษฎีนี้ไปสู่ความสมเหตุสมผลในตอนสุดท้ายได้ เมื่อมาสู่ปัญหาทางจริยศาสตร์ พวกสโตอิกก็เข้าใจความจริงว่าคนจะต้องมีอิสระ แต่ความดีความชั่วนั้นหมายถึงอะไรสักอย่างหนึ่งในความจริงซึ่งในข้อนี้พวกสโตอิกมีความเห็นเหมือนกับโสกราตีส พลาโต และอะริสโตเติล ในเรื่องเกี่ยวกับความดีความชั่ว อะริสโตเติลมีความคิดเห็นว่าความดีสูงสุดของมนุษย์นั้นอยู่ที่การกระทำที่มีความกลมกลืนกับจักรวาล พวกสโตอิกนี้คิดว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลซึ่งกำหนดหน้าที่ให้กระทำเพื่อการพัฒนาจักรวาลโดยใช้กฎแห่งอำนาจจักรวาล และเหตุผลนี้จะบังคับ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

การกระทำของมนุษย์แต่ละบุคคลด้วย มนุษย์จะบังคับกฎแห่งจักรวาลได้ก็โดยอาศัยการคล้อยไปตามธรรมชาติ คนดีคือคนที่อาศัยอยู่ไปตามเค้าโครงของธรรมชาติ เชื่อในกฎธรรมชาติและกำหนดหน้าที่ของเขาด้วยเหตุผลของจักรวาล นี่เราจะเห็นได้ว่าหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับมนุษย์ในทฤษฎีของพวกอะริสโตเติลหรือพวกที่มีความเชื่อถือในอะริสโตเติลคิดว่ามนุษย์เรานั้นจะต้องยึดเค้าโครงของธรรมชาติหรือว่ายึดธรรมชาติ เพราะธรรมชาติจะหมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติก็ได้ ดังนั้นมนุษย์ก็จะต้องรู้กฎของจักรวาล ถ้าเขารู้ถึงความจริง รู้ถึงความเป็นอยู่ของเขาว่าธรรมชาติหวังอะไรในตัวเขา เขาก็จะเป็นคนดี ผลลัพธ์ก็คือความสุข ความสุขมิใช่สิ่งที่จะแสวงหาหรือได้รับโดยตัวของมันเอง แต่อยู่ที่เราทำดี มีชีวิตอยู่ด้วยความดี และความสุ้นนั้นก็จะเป็นผลติดตามมา ถ้าหากว่าคนเรารู้จักว่าความดีคืออะไร รู้ว่าธรรมชาตินี้หวังอะไรในตัวเขา เขาก็จะเป็นคนดีได้ และถ้าหากว่าเขาเป็นคนดีขึ้นมา เขาก็จะได้มีความสุขเป็นผลลัพธ์ แต่ว่าคนเราที่ไม่ได้ทำความดีนี้ บางทีก็ไม่ทราบว่าจะธรรมชาตินั้นหวังจะให้เราทำความดี ความสุ้นนั้นไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่เราจะต้องไปแสวงหา ไม่ใช่ว่าจะต้องอยู่ที่นั่นที่นี้ ไม่ใช่ว่าความสุขอยู่ที่บางแสน หรือว่าความสุขอยู่ที่หัวหิน หรือว่าความสุขอยู่ที่เชียงใหม่ ไม่ใช่ความสุขอยู่ที่นั่นที่นี้ ซึ่งเราจะไปแสวงหาหรือกอบโกยเอาได้ แต่ความสุขนั้นอยู่ที่ตัวเรานั้นเอง อยู่ที่เรากำทำความดี ถ้าหากว่าเราทำความดี ไม่ว่าอยู่ที่ไหน ก็มีความสุข ถ้าหากว่าทำความชั่วละก็ ไม่ว่าอยู่ที่ไหน จะเป็นในปราสาทราชวังหรือที่ใด ก็มีความสุขทั้งนั้น เพราะฉะนั้นคนเรา

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เมื่อต้องการความสุขก็จะต้องดำรงชีวิตด้วยความดี เมื่อดำรงชีวิตอยู่ด้วยความดีก็จะต้องมีความสุขเป็นผลติดตามมา นักคิดชาวกรีกสมัยต้นๆคิดว่าความดีมีอยู่ในจักรวาล แต่ความชั่วเขาคิดว่าเป็นสิ่งที่เบียดเบียนจิตเท่านั้น พวกเขาอธิบายว่าแท้ที่จริงก็เป็นส่วนหนึ่งของความดี ดูความไม่กลมกลืนกันในเสียงดนตรีซึ่งเรามักจะได้ยินในขณะนั้นนักดนตรีกำลังเทียบเสียงในขณะหยุดพักผ่อน นี่ก็จะเห็นได้ว่าความคิดของนักปรัชญา หรือว่านักคิดชาวกรีกทั้งหลายในสมัยต้นๆนั้นคิดว่าในจักรวาลนี้มีความดีเป็นหลัก ส่วนความช่วนั้นเป็นเพียงจินตภาพ หรือว่าเป็นส่วนหนึ่งของความดีเท่านั้น หรือเราอาจพูดได้ว่า ความชั่วก็เป็นความดีชนิดหนึ่ง แต่เป็นความดีที่เบาบาง เป็นความดีที่น้อย ถ้าหากว่าพูดตามหลักปรมาตม์ ความดีความชั่ว ความจริงก็เหมือนกับว่ากระดาษแผ่นหนึ่งแต่คนละหน้า หน้าหนึ่งเป็นหน้าของความดี อีกหน้าหนึ่งเป็นหน้าของความชั่ว แต่ความดีความชั่วก็กระดาษแผ่นเดียวกัน หรือว่าเป็นเชือกเส้นเดียวกัน แต่ว่าสุดโต่งของมัน ปลายเชือกมันอยู่คนละข้าง ข้างหนึ่งเป็นความดี ข้างหนึ่งเป็นความชั่วเท่านั้นเอง แต่ความจริงก็เป็นเชือกเส้นเดียวกันนั่นแหละ นักคิดชาวกรีกในยุคต่อมาให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์กับเพื่อนร่วมโลก ฉะนั้นความดีตามทรรศนะของนักคิดในเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับความดีงาม พวกเขาได้อธิบายพยายามประสมแนวคิด ๒ ประการนี้ให้กลมกลืนกัน ถึงกระนั้นก็ยังถูกอิทธิพลแนวคิดของนักปรัชญากรีกยุคแรกครอบงำอยู่บ้างเหมือนกัน

ในเรื่องเกี่ยวกับคนและรัฐ พวกเขาได้อธิบายว่ามนุษย์เรานั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

นอกจากจะแตกต่างกันทางด้านผลประโยชน์แล้ว ก็ยังมีความแตกต่างกันในด้านสังคมซึ่งทำให้ชีวิตมนุษย์แตกต่างกันไปด้วย จริงอยู่ทุกคนเป็นสมาชิกของสังคมรัฐสากล เราทุกคนมีหน้าที่และมีความยินดีในรัฐสากลนี้ กฎหมายของรัฐก็คือกฎหมายของธรรมชาติซึ่งเราจะต้องเชื่อ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม นี่เราจะเห็นได้ว่าในด้านของสังคมแล้ว พวกสโตอิกนั้นเห็นว่ามันุษย์เรานี้เหมือนกัน แต่ความดีที่แตกต่างกันนี้แตกต่างกันในด้านผลประโยชน์ หรือว่าแตกต่างกันในด้านสังคม อย่างเช่นคนที่เกิดมาในตระกูลสูงเช่นตระกูลกษัตริย์กับคนที่เกิดมาในตระกูลสามัญชนอย่างนี้ เราก็จะเห็นว่าความเป็นอยู่ของเขาย่อมแตกต่างกัน นี่เป็นการแตกต่างในด้านสังคม หรือว่าแตกต่างกันในด้านผลประโยชน์ เช่น พ่อค้ากับชาวนาอย่างนี้ผลประโยชน์ไม่ค่อยตรงกัน พ่อค้ากับพวกนักอุตสาหกรรมอะไรต่างๆ เหล่านี้ความคิดไปคนละอย่าง ความคิดไปคนละแนวก็อาจจะมีผลประโยชน์ที่ขัดกัน การที่ผลประโยชน์ขัดกันนี้ก็ทำให้มนุษย์เราแตกต่างกันไปด้วย พวกสโตอิกถือว่าทุกคนเป็นสมาชิกของสังคมสังคมในที่นี้หมายถึงรัฐสากล (Universal State) ซึ่งหมายถึงสากลจักรวาลนั่นเอง เมื่อเราถือว่าสากลจักรวาลนี้เหมือนกับเป็นรัฐสากล เพราะฉะนั้นกฎธรรมชาติก็คือว่าเป็นกฎหมายของรัฐสากลนี้ ซึ่งกฎธรรมชาตินี้ทุกคนจะต้องเชื่อ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม เช่น เมื่อบุคคลเกิดมาแล้วต้องแก่ เกิดมาแล้วต้องเจ็บ หรือเกิดมาแล้วต้องตาย นี่เป็นกฎธรรมชาติ เราอยากจะแก่หรือไม่อยากจะแก่ เราอยากจะเจ็บหรือไม่อยากจะเจ็บ เราอยากจะตายหรือไม่อยากจะตาย เราก็จะต้องอยู่ได้อำนาจของกฎนี้ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เลียงพันไปจากกฎนี้ได้ เพราะฉะนั้นกฎธรรมชาตินั้นจึงเป็นกฎที่เราทุกคนจะต้องเชื่อฟังไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เพราะฉะนั้นรัฐของพวกสโตอิกก็คือจักรวาลซึ่งครอบครองทุกสิ่งทุกอย่าง สมาชิกแต่ละคนต้องสละเวลาของเขาเพื่อความดีของรัฐนี้ ความสนใจของแต่ละบุคคลอยู่ภายใต้ความสนใจของส่วนรวม และรัฐก็จะต้องคุ้มครองทุกสิ่งทุกอย่าง ผลประโยชน์ของส่วนรวมถือว่าสำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว เราจะต้องยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และนอกจากนั้นรัฐจะต้องให้ความคุ้มครองแก่ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ทุกคนในรัฐสากลนั้น พวกสโตอิกได้สอนว่า ทุกคนต้องแยกกันทำงานเพื่อสาธารณะ และช่วยเหลือกันทำงานให้มากที่สุดเท่าที่จะช่วยได้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ส่วนรวม อย่างไรก็ดีตาม สโตอิกไม่ได้สอนสิ่งที่สำคัญที่สุด นั่นคือลัทธิชาตินิยมของชาติเล็กๆ ซึ่งอาจจะมีอิทธิพลเหนือผลประโยชน์ทั่วไปของมนุษยชาติ รัฐที่ดีนั้นจะต้องมีผู้ปกครองคนเดียว และปฏิบัติเพื่อคนทั่วไป และเป็นไปตามกฎของจักรวาล โดยเหตุที่ลัทธิสโตอิกสอนให้ทุกคนเชื่อถึในเรื่องราวรัฐสากล เพราะฉะนั้นลัทธินี้จึงไม่สอนให้คนมีความรู้สึกแบบชาตินิยม เพราะว่าลัทธิชาตินิยมนั้นทำให้เกิดความรู้สึกรักเฉพาะดินแดนที่เป็นประเทศของตนเท่านั้น อย่างเช่นถ้าเป็นคนไทยเราก็คงรักชาติไทย เป็นคนจีนก็รักชาติจีน เป็นคนเขมรก็รักชาติเขมร อย่างนี้เป็นลัทธิชาตินิยม และลัทธิชาตินิยมนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย บ้านเล็กบ้านน้อย เมืองเล็กเมืองใหญ่ ประเทศเล็กประเทศใหญ่ แต่โดยเหตุที่ลัทธินี้เป็นลัทธิที่ส่งเสริมรัฐสากล เพราะฉะนั้นจึงไม่ส่งเสริมให้มีลัทธิชาตินิยม แต่การที่ไม่ส่งเสริมให้มีลัทธิชาตินิยมนี้ก็เป็นอันตราย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

สำหรับชาติเล็กๆอยู่ข้างเหมือนกัน และบางทีก็เป็นเอามากเสียด้วย
 อยากรู้ก็ตาม สำหรับลัทธิสโตอิกนั้นถือว่ารัฐที่ขึ้นจะต้องมีผู้
 ปกครองคนเดียว ผู้ปกครองนั้นจะต้องทำงานหรือว่าปฏิบัติเพื่อคน
 ทั่วไปและต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติของจักรวาล เพราะ
 ถ้าหากว่าผู้ปกครองมีมากเกินไปก็อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยาก
 เพราะว่าการปกครองโดยคนคนเดียวนี้ความจริงถ้าหากว่าดีก็ดียิ่งๆ
 ถ้าหากว่าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ก็จะก่อให้เกิดความ
 เดือดร้อนมากเช่นเดียวกัน แต่จะอย่างไรก็ตาม ลัทธินี้เห็นว่า ถ้า
 หากมีผู้ปกครองเพียงคนเดียว และผู้ปกครองนั้นปฏิบัติเพื่อคนทั่ว
 ไปทั้งหมด รัฐนี้จะต้องดีแน่ พลเมืองของจักรวาลนั้นจะต้องรวมเอา
 คนทั้งหมดเข้าไว้ และกฎหมายก็คือกฎธรรมชาติของจักรวาลนั่นเอง
 แต่ละคนจะต้องอยู่ภายใต้มนโคติสากลและมีชีวิตอยู่เพื่อความดี
 สังคมของโลกมีรากฐานอยู่ที่ธรรมชาติแห่งมนคติ มโนคติแห่ง
 ภราดรภาพคือ การนับถือกันฉันพี่น้องในจักรวาลนี้เป็นจุดสูงสุดของ
 พวกสโตอิก นี่เราจะเห็นได้ว่า จุดสำคัญของพวกสโตอิกในเรื่องของ
 การเมืองนั้นต้องการสร้างภราดรภาพในหมู่ชนทั่วไปทั้งโลก ไม่
 ต้องการที่จะให้มีการแบ่งชั้นวรรณะ ไม่ต้องการที่จะให้มีการแบ่งแยก
 ในเรื่องความเชื่อถือว่าเป็นคนเมืองนั้นเมืองนี้ ประเทศนั้นประเทศนี้
 ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความแตกแยก ไม่ใช่เป็นไปเพื่อความสามัคคี
 แต่หากบุคคลมีความยึดมั่นในหลักภราดรภาพ ถือว่าบุคคลเป็น
 เสมือนพี่น้องกัน เพราะว่าเราทุกคนเป็นเพื่อนร่วมเกิด ร่วมแก่ ร่วม
 เจ็บ ร่วมตายด้วยกัน ถ้าหากว่าเป็นเช่นนี้คนเราก็จะย่อมรักกันฉัน
 พี่น้อง จะไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้น

ปรัชญา ประยูคต์ ชุตตะวันตก

จริงอยู่ คำสอนของพวกสโตอิกเป็นความคิดที่ทันสมัย แต่ก็
 ความคิดที่ทำให้กรีกต้องสูญเสียอิสรภาพไปเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะ
 ว่าคำสอนของสโตอิกทำให้พวกกรีกนับถือคนทุกคนเป็นเสมือนกับ
 ว่าเป็นพี่น้องของตนไปหมด การที่พวกกรีกเห็นว่าคนทุกคนเป็นพี่
 น้องของตน แต่คนอื่น ๆ เขาไม่ได้คิดว่าพวกกรีกเป็นพี่น้องของเขา
 ดอนนี้แหละมันแย่ คือเราคิดว่าคนอื่นเป็นเพื่อนของเรา ชื่อสัตย์ต่อ
 เรา แต่ว่าเขาไม่ได้คิดว่าเราเป็นเพื่อนเขา ชื่อสัตย์ต่อเขา อย่างนี้ก็
 ทำให้เกิดการเสียเปรียบ และในที่สุดก็ลำบากเหมือนกัน ลัทธินี้สอน
 ถึงลัทธิที่เท่าเทียมกันของคนทั้งหมด สอนให้ทุกคนที่ต่างชาติกันมี
 ความเห็นร่วมกัน ไม่ให้มีการแตกแยกกันเป็นฝักเป็นฝ่าย ให้มีความ
 ภาคภูมิใจโดยไม่ต้องคำนึงถึงความมั่งคั่ง กำเนิดหรือการศึกษา ว่า
 มีความมั่งคั่งแค่ไหนเพียงไร มีกำเนิดสูงส่งเพียงไร มีการศึกษา
 สูงส่งเพียงไร เพราะจะทำให้มีการดูถูกเหยียดหยามกัน สถานการณ์
 ของเขาอาจจะรวมอยู่ในความดี ไม่เกลียดใคร ไม่ว่าจะเป็นชาวกรีก
 หรือเป็นคนป่าเถื่อน ไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นคน
 มั่งมีหรือคนยากจน เป็นเสรีชนหรือเป็นทาส เป็นคนฉลาดหรือเป็น
 คนโง่ เป็นคนดีหรือคนเจ็บก็ตาม ให้ถือว่าทุกคนเป็นพี่น้องของเรา
 ทั้งหมด นี่ก็เป็นหลักอันสำคัญของลัทธิสโตอิก

สำหรับการบรรยายปรัชญาในวันนี้ก็หมดเวลาแล้ว ผมขอยุติ
 ไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดี

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๑

๒๒

ลัทธิวิมัตินิยมหรือสkeptik

ไม่มีอะไรเลยที่จริงจัง

แม้ความไม่จริงจังก็ไม่จริงจังอะไรเช่นกัน

การ์นีเดส นักการทูตที่ถูกจับ

สวัสดีครับ

วันนี้ผมจะพูดถึง ลัทธิวิมัตินิยม หรือว่าลัทธิสkeptik (Scepticism) ลัทธิวิมัตินิยมนี้เป็นลัทธิที่ชอบสงสัย คือเป็นพวกที่มีความสงสัยอยู่เรื่อยๆ ซึ่งความสงสัยนี้เราก็คเคยพูดกันมาในตอนก่อนแล้วว่า มันเป็นเหตุทำให้เกิดความรู้เหมือนกัน เพราะคนเราถ้าหากว่าไม่มีความสงสัย ไม่มีความประหลาดใจ การที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพื่อให้พ้นความสงสัย เพื่อให้พ้นความประหลาดใจก็ไม่มี เพราะฉะนั้นความสงสัยหรือความประหลาดใจนี้ ก็ก่อให้เกิดเป็นปัญหาขึ้น แต่ว่าสำหรับลัทธิวิมัตินิยมหรือ Scepticism นี้

ปรัชญา ประยุกต์ ชุติเตวันต

เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นในตอนปลายสมัยโบราณของกรีก ในสมัยนั้นเราจะเห็นได้ว่ากรุงเอเธนส์ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกรีกนั้น เป็นเสมือนมารดาของวัฒนธรรมกรีกส่วนใหญ่ และเป็นเสมือนเจ้าใหญ่นายโตแห่งวัฒนธรรมกรีกมากที่สุด และก็ได้รักษาดำแหน่งชั้นนำอยู่ใน ๒ อาณาจักรด้วย คือ อาณาจักรละคร และ อาณาจักรปรัชญา เพราะว่ากรีกได้มีนักปรัชญามากมายเหลือเกิน และนอกจากนั้นก็ยังมีผู้ที่แต่งบทละครอีกเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ในสมัยหลังๆ นี้ จุดศูนย์กลางแห่งการศึกษาเล่าเรียนของกรีกก็คงอยู่ที่อะแคเดมี (Academy) ซึ่งพลาโตได้เป็นผู้ให้กำเนิด กับที่ไลซีอุม (Lyceum) ซึ่งอะริสโตเติลได้เป็นผู้ให้กำเนิด และสองสำนักนี้ก็ได้เป็นหลักสำคัญที่ได้ทำให้เกิดลัทธิวิภาษนิยมในระยะหลังๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ไลซีอุม นักปราชญ์คนหนึ่งคือ เทโอแฟรสตัส ซึ่งเป็นบุคคลที่ขยันแห่งเมืองเลสบอส และได้ดำเนินการเกี่ยวกับลัทธิที่เห็นประจักษ์ต่อไป พวกสานุศิษย์ของอะริสโตเติลเป็นพวกนักวิทยาศาสตร์และนักศึกษามากกว่าที่จะเป็นนักปรัชญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าท่านเหล่านี้ได้เจริญรอยตามอะริสโตเติลผู้เป็นอาจารย์ เพราะอะริสโตเติลได้มีความสนใจในเรื่องวิชาการมากมายหลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นพวกลูกศิษย์ของอะริสโตเติลจึงได้อุทิศชีวิตให้แก่การค้นคว้าทางตรรกศาสตร์บ้าง ทางพฤกษศาสตร์บ้าง ทางด้านชีวประวัติในด้านประวัติศาสตร์บ้าง ปรัชญา วรรณคดีและกฎหมายบ้าง ในช่วงระยะเวลา ๓๐ ปี เทโอแฟรสตัสก็ได้เป็นผู้นำ คือประมาณ พ.ศ. ๒๒๑ ถึง ๒๒๕ นั้น ท่านได้ค้นคว้าในหลายสาขาวิชาด้วยกัน นับตั้งแต่เรื่องความรักจนกระทั่งถึงเรื่อง

ปรีชาญาณยุคสุดท้าย

สงคราม เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าท่านก็เป็นผู้ที่ได้เจริญรอยตามอาจารย์ คือพยายามเขียนในหลายๆเรื่อง ในหนังสือเล่มเล็กๆเล่มหนึ่งชื่อเรื่อง *การสมรส* พูดเกี่ยวกับสตรีเพศไว้อย่างรุนแรง และก็ได้อีก เลออนติอุม ภรรยาของเอปิคิวรัสได้ตอบอย่างรุนแรงเช่นกัน เธอผู้นั้นได้เขียนโต้ตอบอย่างผู้คงแก่เรียน สามารถหักล้างได้อย่างสิ้นเชิง แต่สำหรับเทโอฟริสตัสแล้ว เธอผู้นั้นได้อ้างความรู้สึกที่นุ่มนวลว่า โดยอาศัยความสงบเสถียรนั่นเอง ความรักได้กลายเป็นสิ่งที่สวยงาม ดีโอเยเนส ลาเออร์ติอุสได้อธิบายว่า เทโอฟริสตัสเป็นชายที่มีจิตใจเมตตากรุณาและสุภาพน่านักมาก ท่านพูดได้คล่องแคล่วจนกระทั่งคนลืมชื่อเดิมของท่านหมด เทโอฟริสตัสนั้นเป็นชื่อที่อะริสโตเติลได้ตั้งให้ มีความหมายว่า ท่าน พูดได้ยิ่งกว่าเทวดาทีเดียว เพราะว่า เทโอ ที่ข้างหน้านั้นตรงกับคำว่า เทวะ เราเลยไม่รู้ว่ชื่อเดิมของท่านชื่ออะไร เราจึงักแต่นึกเหมหรือว่าสมญาที่อาจารย์อะริสโตเติลได้ให้แก่ท่าน ในที่สุดเราก็เลยรู้จักท่านในนามของเทโอ-ฟริสตัส ท่านเป็นผู้ที่คนนิยมยกย่องอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งมีลูกศิษย์ลูกหาที่ตามไปฟังคำบรรยายของท่านถึง ๒,๐๐๐ คน แต่ในบรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่ชื่อสัตย์ที่สุดนั้น ก็มีบุคคลคนหนึ่งชื่อ เมนนี-เดอร์ คำว่า เมนนีเดอร์ นี้ ก็ทำให้ผมสงสัยว่าอาจจะจะเป็น พระยา-มิลินท์ ตามที่เรารู้จักกันในตำรา อย่างในหนังสือเรื่อง *ปัญหาพระยา-มิลินท์* สำหรับพระยา-มิลินท์ที่เราจักกันในทางตะวันออกนั้นทราบว่ท่านชื่อเมนนีเดอร์ และก็โดยเหตุที่ว่เมนนีเดอร์นี้เกิดในสมัยเดียวกันกับที่มีเรื่องราวที่พระยา-มิลินท์อยู่ และพระยา-มิลินท์ก็เป็นนักพูดชั้นยอดเยี่ยม เมนนีเดอร์ก็เป็นลูกศิษย์ของเทโอฟริสตัส และ

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

พูดได้ยอดเยี่ยมเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงสันนิษฐานว่าเมเน็นเดอร์ผู้นี้ คงได้ติดตามพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์เข้ามาในประเทศอินเดีย และเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าครองเมือง เพราะฉะนั้น พระยามิลินท์กับเมเน็นเดอร์นี้ ถ้าหากว่าเป็นคนเดียวกันก็ต้องเป็น ลูกศิษย์ของเทโอเฟรตัส และเทโอเฟรตัสก็เป็นลูกศิษย์ของอะริสโตเติล เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพระยามิลินท์หรือเมเน็นเดอร์นี้ สืบสายมาจากนักพูด คืออะริสโตเติลและเทโอเฟรตัสโดยตรง

เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งในบรรดาเหตุการณ์สองสามเรื่องในชีวิตของเทโอเฟรตัสก็คือการออกกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ขอให้รัฐสภาเป็นผู้อนุมัติการเลือกบุคคลขึ้นหัวหน้าสำหรับนักศึกษาในด้านปรัชญาขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าสำนักศึกษาทางปรัชญานี้เป็นสำนักงานฝ่ายวิชาการ ฝ่ายวิชาการนั้นควรจะให้คนที่ทำงานในสำนักงานนี้มีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและในการทำ ไม่ควรที่จะให้นักการเมืองใดๆเข้าไปใช้อิทธิพลในสำนักฝ่ายวิชาการนั้น เพราะฉะนั้น เทโอเฟรตัสจึงต้องการให้รัฐสภาออกกฎหมายยอมให้สถาบัน หรือว่าสำนักศึกษาต่างๆเลือกหัวหน้าของตนขึ้นมาเอง แต่ว่าการกระทำเช่นนี้เท่ากับว่าเป็นการไปตัดรอนอำนาจของผู้ที่เคยมีอำนาจมาก่อน เพราะฉะนั้นเกือบจะในเวลาเดียวกันนั่นเอง แอกโนนิเดส (Agonides) ก็ได้ฟ้องเทโอเฟรตัสต่อศาล ในข้อหาว่าไม่มีความเคารพในศาสนา เทโอเฟรตัสจึงต้องออกจากเมืองไปอย่างเงียบๆ การตั้งข้อหาหรือว่าฟ้องร้องในข้อหาว่าไม่นับถือศาสนานี้ รู้สึกว่าเป็นข้อหาที่นิยมใช้กันในสมัยนั้นคือ เมื่อท่านไม่ค่อยชอบใจใครขึ้นมา ก็ตั้งข้อหาเช่นเดียวกับที่เราตั้งข้อหาว่าเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาอย่างเช่น

ป ร ะ ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ะ วั น ๓

เป็นบุคคลอันธพาลบ้างอะไรบ้างอย่างในสมัยนี้ เมื่อเทโอฟรีสตัสถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ไม่มีความเคารพศาสนา ท่านก็เลยต้องออกจากเมืองไปอย่างเงียบๆ แต่โดยเหตุที่ท่านเป็นที่รักของบรรดาลูกศิษย์ นักศึกษาทั้งหลาย เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่ามีนักศึกษาที่เป็นลูกศิษย์ของท่านมีจำนวนมากมาได้ติดตามท่านไปด้วย จนกระทั่งเจ้าของร้านขายของต้องร้องเรียนว่า การที่เทโอฟรีสตัสออกไปจากเมืองนั้น ทำให้การค้าของนครต้องขาดทุนป่นปี ภายใน ๑ ปีเท่านั้น กฎหมายฉบับนั้นก็ถูกยกเลิกและก็ได้มีการถอนฟ้อง และเทโอฟรีสตัสก็ได้กลับมาอย่างผู้ชนะ นี่เราจะเห็นได้ว่า คนที่มีชื่อเสียงอย่างเทโอฟรีสตัสนั้น ความจริงก็เป็นผู้มีอิทธิพลในเรื่องเกี่ยวกับการเศรษฐกิจของบ้านเมืองเหมือนกัน เพราะการที่เทโอฟรีสตัสมีลูกศิษย์ลูกหาเป็นพันๆ นั้น ลูกศิษย์ลูกหาเหล่านี้จะต้องรับประทานอาหาร เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ามีใครมาตั้งร้านอาหารขายให้แก่พวกนักศึกษาเหล่านี้ คงได้กำไรไปตามๆ กัน เหมือนกับสมัยนี้ตามโรงเรียนตามมหาวิทยาลัยก็จะมีโรงอาหาร มีการประมูลตั้งร้านอาหารกันขึ้น เพราะว่าทุกคนต้องกินอาหาร ใครจะไม่กินอาหารไม่ได้ อยากจะเสียสตางค์หรือไม่อยากจะเสียสตางค์ ถ้ามีสตางค์ก็ต้องซื้ออาหารรับประทานกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นพวกพ่อค้าทั้งหลาย เมื่อลูกศิษย์ลูกหาของเทโอฟรีสตัสออกจากบ้านเมืองไปหมด สินค้าที่ซื้อไว้ อาหารที่ซื้อไว้เพื่อทำเลี้ยงหรือว่าทำขายให้แก่พวกนักศึกษานั้น ตอนแรกๆ ก็เสียไปโดยที่ไม่ได้ประโยชน์อะไร ต่อๆ มากิจการค้าของนครก็จะซบเซา เพราะไม่มีโอกาสที่จะทำมาค้าขายในทางอื่น การที่ต้องขาดรายได้ไปเป็นจำนวนมากเป็นเวลาปีๆ นั้น ก็ทำให้เดือดร้อนมาก เพราะฉะนั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ก็ต้องร้องเรียนต่อทางบ้านเมือง ในที่สุดทางบ้านเมืองก็ต้องยอมแพ้ ประกาศยกเลิกกฎหมายฉบับนั้นเสีย และก็มีกรรณพ้องเทโอ-ฟริสตุส ซึ่งทำให้เทโอฟริสตุสกลับมาอย่างผู้ชนะ เมื่อกลับมาแล้ว ท่านก็ได้เป็นประธานไลซีอุม จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อท่านอายุได้ ๘๕ ปี เราได้ทราบข่าวว่าชาวกรุงเอเธนส์ทั้งปวงได้ไปร่วมพิธีฝังศพเทโอฟริสตุสอย่างล้นหลาม แต่ว่าหลังจากที่ท่านถึงแก่กรรมไปแล้ว ก็ปรากฏว่าไลซีอุมนี้ได้เสื่อมลง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเอเธนส์เวลานั้น กำลังเสื่อมอำนาจ ในสมัยที่พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ได้เรืองอำนาจ ขึ้นมานั้น เมืองอะเล็กซานเดรียได้เจริญรุ่งเรืองในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ต่างๆ ขึ้นมาแทน ไลซีอุมซึ่งอยู่ในเมืองเอเธนส์ก็เลยพลอยเสื่อมโทรมไปด้วย

นอกจากนั้น ในสำนักอะแคเดมีซึ่งเป็นคู่แข่งกับไลซีอุมนั้น ก็มีบุคคลสำคัญคนหนึ่งคือ สปีวซิปปุส (Speusippus) ซึ่งเป็นผู้ทำงานสืบต่อจากพลาโต เซโนคราเตส (Xenocrates) ก็สืบต่อจากสปีวซิปปุสอีกทีหนึ่ง สำหรับเซโนคราเตสซึ่งทำงานต่อจากสปีวซิปปุสนั้นได้ปกครองอะแคเดมีนี้อยู่ถึง ๒๕ ปี คือระหว่าง พ.ศ. ๒๐๔ ถึง พ.ศ. ๒๒๙ และท่านได้ทำให้ปรัชญากลับมีค่าขึ้นมาใหม่โดยที่ท่านดำรงชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ อย่างมีเกียรติ ท่านหมกมุ่นอยู่กับการศึกษาและการสอน แต่ก็ได้จากอะแคเดมีไปดูโศกนาฏกรรมของติโอโนซิอุสปีละครั้ง ลาเออร์ติอุสได้กล่าวว่า เมื่อเซโนคราเตสไปปรากฏตัวหมู่ชนในกรุงเอเธนส์ที่กำลังสับสนอลหม่าน ที่กำลังทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็จะเปิดทางให้ท่านทันที สัมผัสเรื่องที่ทะเลาะเบาะแว้งกันเสียสิ้น ท่านไม่ยอมเสียค่าอะไรต่ออะไรทั้งสิ้น เพราะว่าท่านเป็นคนจนมาก

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชู ด ตะ ว ัน ต ก

เพราะฉะนั้นเลยต้องถูกตัดสินจำคุก เพราะไม่มีเงินเสียภาษี แต่ว่าคนดินนั้นดกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ จึงปรากฏว่า เดเมตรีอุส (Demetrius) แห่งฟาเลรัมได้ยอมเสียเงินแทนให้ แล้วก็ปล่อยให้ท่านเป็นอิสระ พระเจ้าฟิลิปแห่งมะเซดอนได้ตรัสว่า ในบรรดาทูตชาวเอเธนส์ทั้งหลายที่ไปเฝ้าพระองค์นั้น มีเซโนคราเดสเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นคนซื่อตรงไม่ยอมรับสินบนใดๆทั้งสิ้น

ในการถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องคุณงามความดีของเซโนคราเดสนั้น ได้ทำให้สตรีผู้หนึ่งชื่อ ไพเรน รู้สึกว่าคาญใจมาก เพราะบางคนได้ยืมคนเขาพูดถึงคุณงามความดีของคนนั้นคนนี้ ก็รู้สึกว่ารำคาญใจเหลือเกิน อดอยู่ไม่ได้ เธอก็อยากจะทดลองดูว่าเซโนคราเดสนี้เป็นคนดีจริงไหม คืบหนึ่งเธอก็ทำเป็นเสมือนว่าถูกผู้ชายติดตาม เธอก็หนีเข้าไปขออาศัยอยู่ที่บ้านของเซโนคราเดส แต่ว่าที่อยู่ของเซโนคราเดสนี้เป็นห้องแคบๆสำหรับอยู่คนเดียว คล้ายๆกุฏิพระกัมมัฏฐานอะไรทำนองนั้น คืออยู่กันหลายคนไม่ได้ นางไพเรนผู้นี้อยากจะทดลองดูว่าเซโนคราเดสนี้จะดีจริงไหม เพราะว่าบ้านนั้นก็อยู่โดดเดี่ยว และเซโนคราเดสก็อยู่คนเดียว และเป็นเวลากลางคืนด้วย ในห้องนั้นก็มืดยงนอนเพียงเตียงเดียวเท่านั้น เธอก็ขอไปอาศัยพักนอนสักคืนหนึ่ง เซโนคราเดสก็รู้สึกกระอักกระอ่วนใจ ไม่รู้จะให้อยู่อย่างไร เพราะว่าหญิงชายจะอยู่ด้วยกันตามลำพังในที่เปล่านั้นอย่างนั้นก็รู้สึกที่ไม่ค่อยจะดี เซโนคราเดสก็อีกอังก้อย นางก็บอกว่าไม่เป็นไรหรอก คือเรานอนเตียงเดียวกันก็ได้ แต่เซโนคราเดสก็เห็นว่า เอ ถ้านอนเตียงเดียวกันก็ลำบากอยู่ หญิงชายจะมานอนด้วยกันในเมื่อไม่ได้เป็นอะไรกัน ถ้าจะให้ไพเรนมานอนข้างล่างหรือ ตัว

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต

เป็นเจ้าของบ้านทำไมจะให้แขกไปนอนข้างล่าง ก็ไม่ดี เหมือนกับไม่ให้เกียรติแก่ผู้ที่เป็นแขก คราวนี้จะให้ไพร่ไปนอนบนเตียง ตัวลงไปนอนข้างล่างหรือ ไพร่ก็คงไม่ยอม เพราะว่าคล้ายๆ จะมาเอาเปรียบเจ้าของบ้าน ในที่สุดก็เลยตกลงกัน ไพร่บอกว่า ไม่เป็นไรหรอก มานอนเตียงเดียวกันก็ได้ เอาหมอนมากันเสียเท่านั้น เซโนคราเตสก็ตกลง เพราะว่าไพร่ก็ยื่นกระดาษขาดูแล้ว ไม่ยอมจะจากไปละ ในที่สุดก็เลยต้องนอนเตียงเดียวกัน แต่ก็ปรากฏว่าเซโนคราเตสนั้นทำอะไรไม่รู้ไม่ชี้ทั้งสิ้น จนกระทั่งไพร่ทลอลงอยู่นานพอสมควรแล้วไม่ได้ผลอะไร เลยวิ่งหนีออกจากบ้านนั้น และบอกว่าที่บ้านนั้นมีรูปปั้นอยู่รูปหนึ่งคือนอนเป็นท่อนไม้แข็งที่อยู่อบนเตียง เธอก็หนีไป ที่ไปทลอลงก็ปรากฏว่า เซโนคราเตสนี้เป็นคนมีศีลธรรมดีจริงๆ ปรากฏว่าชีวิตเซโนคราเตสไม่เคยแต่งงาน ไม่มีภริยาก็เลยถือกันว่าเพราะว่าท่านแต่งงานกับปรัชญาเสียแล้ว ปรัชญานั้นแหละเป็นเหมือนภริยาของท่าน ท่านรักในปรัชญามากกว่าที่จะรักในสตรีคนใดทั้งสิ้น

พร้อมกับที่ท่านได้ถึงแก่กรรมไปนั้น ความเครียดในทางอภิปรัชญาในความคิดเห็นของชาวกรีกก็เกือบจะหยุดชะงักในทุกหนทุกแห่งที่ได้เคยรุ่งเรืองมาแล้ว ผู้ที่สืบต่อจากพลาโตก็เป็นนักคำนวณและนักศีลธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นในตอนหลังนี้ก็เลยไม่ค่อยมีคนสำคัญอะไรมากนัก แต่ว่าก็มีบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งก็คือ ไพร่ไร ไพร่ไรผู้นี้เกิดที่เมืองอีลิส ประมาณ พ.ศ. ๑๔๓ ท่านได้ติดตามกองทัพของพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์เข้าไปในอินเดีย ท่านได้ศึกษากับพวกยิมโนโซฟิสต์ (Gymnosophists) สำหรับยิมโนโซฟิสต์

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

นั่น ผมสันนิษฐานว่าคงจะเป็นพวกเซนหรือปริพาชก เพราะว่า ยิมโนโซพิสต์นั้นหมายถึงพวกปรัชญาเมธีอินเดียในสมัยโบราณ ที่นั่งหมัดด้วยผ้าน้อยชิ้น หรือว่าไม่นั่งผ้าเลย ท่านสฤชัยอาจารย์ของ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็เป็นปริพาชกถือลัทธิวิมตินิยม ท่านได้ไปศึกษาอยู่กับพวกยิมโนโซพิสต์ในอินเดียและก็คงจะได้ศึกษาลัทธิสเคปติก นี้ด้วยเหมือนกัน เพราะว่าลัทธิสเคปติกหรือวิมตินิยม นี้ในอินเดียก็มีสำนักศึกษาอยู่มาก จึงทำให้ชื่อของท่านได้กลายเป็น มีความหมายเป็นที่รู้จักกันมาก เมื่อท่านได้กลับมายังเมืองอีลิส ท่านก็ได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างยากจน เต็มไปด้วยความสงบเยือกเย็นตามแบบปริพาชกหรือพระเซน ในฐานะที่เป็นอาจารย์ เป็นปรัชญาเมธี ในเรื่องการเขียนหนังสือ ท่านเป็นผู้ที่ถ่อมตัวมาก แต่ศิษย์ของท่าน คือ ดิโมน แห่งฟลิอุสได้แสดงความคิดเห็นของไพโรให้ปรากฏแก่ชาวโลกจนทำให้คำสอนหรือความคิดเห็นของไพโรนั้นได้ลือเลื่องกระฉ่อนทั่วโลก ความเห็นนี้เมื่อสรุปหลักการใหญ่ๆแล้วก็มี ๓ ประการด้วยกัน คือ

ประการที่ ๑ ความจริงนั้นเราไม่อาจจะบรรลุถึงได้

ประการที่ ๒ นักปราชญ์จะไม่ยอมตัดสินอะไร และจะแสวงหาความสงบมากกว่าที่จะแสวงหาความจริง

ประการที่ ๓ โดยเหตุที่ทฤษฎีทั้งปวงอาจผิดได้ คนเราจึงควรยอมรับความลึกลับ และชนบทรธรรมนิยมในถิ่นนั้นๆ และในสมัยนั้นๆ ทั้งประสาธน์สัมผัสและเหตุผลหาได้ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เราไม่ ประสาธน์สัมผัสได้บิดเบือนสิ่งที่เราเข้าใจและเหตุผลก็เป็นทาสแห่งความปรารถนาที่มีเล่ห์เหลี่ยมเท่านั้น ช่วงความคิดทุกอย่างช่วงก่อกำ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ต ก

เกิดปัญหา ข้อเสนอย่อมมีบทสรุปของมันอยู่ด้วย เหตุผลทุกอย่างชนิด
ย่อมมีเหตุผลเหมือนกันและชนิดที่ตรงกันข้ามอยู่ด้วย ประสพ-
การณ์อย่างเดียวกันอาจนำยินดีและไม่นำยินดีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
สถานการณ์และอารมณ์ สิ่งเดียวกันอาจจะดูเหมือนว่าเล็กหรือใหญ่
ก็ได้ เราอาจเห็นว่านาเกลียดหรือน่ารักก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
การเปรียบเทียบ สิ่งทีเล็กถ้าไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่เล็กกว่าก็กลายเป็น
สิ่งทีใหญ่ ถ้าเปรียบเทียบกับสิ่งที่ใหญ่กว่าก็กลายเป็นสิ่งที่เล็ก
เพราะฉะนั้นสิ่งเดียวอาจจะเล็กหรืออาจจะใหญ่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
สถานการณ์ หรือว่าคนคนเดียวอาจจะดีหรือชั่วก็ได้ ถ้าหากว่า
เปรียบกับคนชั่วกว่า คนนั้นอาจจะดี แต่ว่าถ้าเปรียบกับคนที่ดีกว่า
คนนั้นอาจจะชั่ว เพราะฉะนั้นความดีความชั่วอะไรต่างๆ เหล่านี้ความ
จริงก็เป็นสิ่งเดียวกัน การปฏิบัติอย่างเดียวกันนั้นอาจจะถือว่าเป็น
การกระทำที่มีศีลธรรม หรือว่าเป็นการกระทำที่ไร้ศีลธรรมก็ได้ ทั้งนี้
ก็ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับสถานที่และเวลาที่เขาดำรงชีวิตอยู่ การกระ-
ทำอย่างหนึ่งในที่หนึ่งอาจจะเห็นว่าดี แต่ในที่หนึ่งอาจจะเห็นว่าไม่ดี
อย่างเช่นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ในบางแห่งเขาอาจจะถือว่าการฆ่าสัตว์
ตัดชีวิตนั้นเป็นเรื่องธรรมดา ไม่เป็นบาปอะไร แต่ในอีกแห่งหนึ่งถือ
ว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแม้แต่การตบยุงการบีบเรือดก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ชั่ว
เทพยเจ้าก็อย่างเดียวกัน อาจมีจริงหรือไม่จริงก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
มนุษย์ชาติต่างๆ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นความเห็น ไม่มีอะไรเลยที่
ถูกต้องจริงๆ นี่ก็แสดงให้เห็นว่าความจริงนั้นความจริงจริงๆ เราไม่รู้
หรอก ท่านเห็นว่าเราบรรลุถึงไม่ได้ แต่ที่เราคิดว่าจริงนี้อาจจะไม่จริง
ก็ได้ มันจริงในทรรศนะของเรา จริงในทรรศนะของบุคคลธรรมดา

ปรัชญา ประยูกต์ ชุติเตวันต

ดังนั้นจึงเป็นความโง่เง่าที่จะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในเวลาเดียวกัน หรือในอันที่จะแสวงหาสถานที่หรือแบบการครองชีวิตอื่นๆ บางอย่าง หรือในอันที่จะพิจารณาอนาคตหรืออดีต ความปรารถนาทั้งปวง เป็นความหลงทั้งสิ้น แม้แต่ชีวิตก็เป็นความดีที่ไม่จริงจังอะไร ความตายก็หาใช้สิ่งที่ชั่วร้ายจริงๆ ไม่ คนเราไม่ควรที่จะมีความพิจารณาต่อกัน สิ่งที่ดีก็คือการยอมรับอย่างสงบว่าจะไม่ปฏิรูปโลก แต่ว่ายอมรับด้วยความอดทน ไม่ต้องทำตัวเราให้เป็นทุกข์ เพราะปรารถนาความก้าวหน้า แต่ควรทำตัวให้ยินดีต่อสันติสุข เพราะการที่คำนึงถึงอนาคตมากเกินไปบางทีก็ทำให้เกิดความเดือดร้อน แต่ถ้าหากว่าเรามีความสันโดษ ยินดีต่อความสงบ หาความสุขด้วยความสงบแล้วก็ได้ทุกหนทุกแห่ง เราหาได้จากภายใน ไม่ต้องไปหาจากภายนอกที่ไหน ใครได้พยายามอย่างจริงจังที่จะดำรงชีวิตตามแบบปรัชญาทั้งอันใดซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมา ได้สร้างประเพณี และการบูชาอีลิสอย่างเคารพนบนอบ ไม่พยายามที่จะหลีกเลี่ยงอันตรายหรือทำชีวิตให้ยืนยาวต่อไป ท่านได้ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๙๐ ปี เพื่อนร่วมชาติได้ให้เกียรติแก่ท่าน โดยได้ยอมเลิกเก็บภาษีจากพวกปรัชญาเมธีทั้งสิ้น เพราะความจริงพวกปรัชญาเมธีนั้นก็ไม่ค่อยมีเงินมีทองอะไรมา เพราะฉะนั้นการที่จะหาเงินมาเสียภาษีนี้ จึงกลายเป็นภาระอันหนักสำหรับปรัชญาเมธีทั้งหลาย

นอกจากนั้น สถานศึกษาของพลาโตก็ได้ดำเนินการโจมตีลัทธิ ลึกลับต่างๆ โดยใช้การพูดเหน็บแนมอาร์เซซิลาลุส (Arcesilaus) ซึ่งได้เป็นหัวหน้ามิตเตลอะแคเดมี (Middle Academy) คืออะแคเดมี กลาง ใน พ.ศ. ๒๗๔ ได้เปลี่ยนแบบการปฏิเสธความรู้ทางด้าน

ปรัชญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

ผัสสะของพลาโตเป็นลัทธิวิมตินิยมสมบูรณ์แบบเหมือนของไพโรและบางทีเพราะอิทธิพลของไพโรก็ได้ อาร์เซซิลอัสจึงกล่าวว่า ไม่มีอะไรเลยที่จริงจังแม้แต่ความไม่จริงจังก็ไม่จริงจังอะไรเช่นกัน เมื่อมีผู้มาบอกท่านว่าลัทธิเช่นนั้นทำให้ชีวิตเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ท่านก็ตอบว่าชีวิตเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปได้ตั้งแต่คนเราได้ศึกษาที่จะจัดการมันด้วยความอาจเป็นไปได้ อีกศตวรรษหนึ่งต่อมาพวกสkeptิกหรือพวกวิมตินิยมที่ยังคงแข็งกล้ายิ่งขึ้น ได้เป็นผู้ดำเนินงาน นิวอะแคเดมี (New Academy) หรืออะแคเดมีใหม่ และได้บังคับให้ลัทธิเกี่ยวกับความสงสัยสากลนั้นเข้าหาจุดแห่งลัทธิทั้งด้านพุทธิ-ปรัชญาและด้านศีลธรรม คาร์นีเดส แห่งไซรีนีได้มายังกรุงเอเธนส์ แบบปรัชญาเมธีกรีกคนหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๓๕๐ ท่านได้ทำให้ชีวิตของโครซิปปุสและครูคนอื่นๆ ของโครซิปปุสต้องขมขื่นด้วยการโต้เถียงแย้งทุกๆ ลัทธิที่พวกนั้นสอน อย่างชนิดที่ทำให้โครซิปปุสและบรรดาครูอาจารย์ทั้งหลายเป็นเดือดเป็นแค้นมาก ในฐานที่ท่านเหล่านี้ได้ยอมรับรองว่าคาร์นีเดสเป็นนักตรรกศาสตร์ คาร์นีเดสได้เคยพูดกับท่านเหล่านั้นว่า ถ้าการให้เหตุผลของข้าพเจ้าถูกต้อง ก็นับว่าดีแล้ว ถ้าการให้เหตุผลของข้าพเจ้าผิด ก็จงคืนเงินค่าเล่าเรียนให้แก่ข้าพเจ้าซิ เพราะว่าท่านได้สอนตรรกศาสตร์แก่ข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเอาไปพูดไม่ได้เรื่องราว ก็แสดงว่าการสอนของท่านไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นก็ควรจะคืนเงินค่าเล่าเรียนให้แก่ข้าพเจ้า ถ้าหากว่าท่านไม่คืน ก็แสดงว่าท่านยอมรับว่าการให้เหตุผลของข้าพเจ้าถูกต้อง เพราะฉะนั้นก็เลยทำให้พวกครูอาจารย์ทั้งหลายปวดเศียรเวียนเกล้าไปตามๆ กัน เมื่อท่านได้ตั้งร้านขึ้น ท่านก็ได้บรรยายแสดงความคิด

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ค์ ชุ ด ตะ ว น ต ก

เห็นอย่างหนึ่งในเช้าวันหนึ่ง พอเช้าอีกวันหนึ่ง ท่านก็บรรยายความคิดเห็นของท่านพิสูจน์ให้เห็นเป็นอย่างดีว่าแต่ละความเห็นนั้นได้หักล้างกัน สาณูศิษย์ของท่านและแม้แต่ผู้บันทึกชีวประวัติของท่านเองก็ผิดหวังในอันที่จะค้นหาทรรศนะที่แท้จริงของท่าน เพราะการให้เหตุผลไม่จำเป็นจะต้องถูกต้อง การให้เหตุผลจะต้องรู้จักวิธีการที่จะพูดให้คนเชื่อต่างหาก วันนี้เราอาจจะพูดว่าอย่างนี้แล้วก็คนเชื่อ รุ่งขึ้นเราอาจจะพูดอีกอย่างหนึ่ง และก็ให้คนเชื่อได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการพูดแบบตรรกศาสตร์ของคาร์นีเดสนี้ก็ทำให้คนปวดเศียรเวียนเกล้าไปตามๆกัน ในที่สุดผู้ที่เป็​น​สา​นุ​ศิ​ษย์​หรือ​ผู้​ที่​บัน​ทึ​ก​ชีว​ประวัติของท่านก็เลยไม่รู้ว่าจะบันทึกความเห็น ว่า คาร์นีเดสมีความคิดเห็นอย่างไร ก็เลยไม่รู้ว่าจะำ​สอ​น​ที่​แท​้​จ​ริง​ของ​ท่าน​เป็น​อย่าง​ไร​แน่ หรือท่านมีความคิดเห็นเป็นอย่างไรแน่ ท่านได้รับผิดชอบในการทำให้ลัทธิสัจนิยมทางด้านวัตถุของสโตอิกปนเปกกับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องเพทนาการ และเหตุผลแบบพลาโตผสมกับแบบอื่นๆ ท่านได้โจมตีการสรุปทั้งปวงว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจป้องกันได้ในด้านพุทธิปัญญา และได้สั่งให้ลูกศิษย์พอใจกับความอาจเป็นไปได้และขนบธรรมเนียมในสมัยนั้นๆ เมื่อกรุงเอเธนส์ได้ส่งท่านเป็นทูตไปยังกรุงโรมเมื่อ พ.ศ. ๓๘๘ วันหนึ่งท่านทำให้สภาสูงของกรุงโรมต้องตกตะลึงด้วยการพูดเพื่อรักษาความยุติธรรมไว้ แต่ในวันรุ่งขึ้น ท่านก็หัวเราะเยาะการรักษาความยุติธรรมนั้นว่าเป็นความฝันที่ไม่อาจปฏิบัติได้ ถ้าหากว่ากรุงโรมปรารถนาที่จะปฏิบัติรักษาความยุติธรรม โรมก็ควรที่จะปล่อยให้ชาติต่างๆ แลกทะเลเมดิเตอร์เรเนียนซึ่งตกอยู่ในอำนาจของตนเพราะกำลังกองทัพที่เหนือกว่านั้นเป็นเอกราชเสีย ในวันที่

ป ร ะ ญ า ป ร ะ ฎ ก ฎ ฐ ะ วั น ๓ ๓

สาม คาโต ก็ได้ส่งทูตผู้หนึ่งคือ คาร์เนเตส กลับเมืองเอเธนส์ เพราะการพูดอย่างนั้นเป็นอันตรายต่อศีลธรรมของประชาชน เพราะไม่รู้จะยึดถือปฏิบัติกันอย่างไร เพราะฉะนั้นการพูดแบบวิบัตินิยมหรือว่าสงสัยอยู่เรื่อยไป บางทีก็ทำให้เกิดกวนประสาทของผู้ฟังอยู่เหมือนกัน เพราะว่าไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ ซึ่งในการโต้เถียงกันที่อะแคเดมีนั้นได้มีการฝึกฝนตนเองให้พร้อมเสมอที่จะพูด ไม่ว่าจะฝ่ายค้านหรือฝ่ายสนับสนุนก็ได้ อาจจะค้านขาให้เป็นดำ อาจจะทำดำให้เป็นขาวก็ได้ คือว่าเมื่อเป็นฝ่ายค้านก็พยายามที่จะพูดค้านให้เห็นจริงจัง ถ้าเป็นฝ่ายสนับสนุนก็พยายามพูดให้เห็นว่าเรื่องนั้นเป็นจริงเป็นจังอย่างนั้น เช่น เราจะพูดว่าคนบ้านนอกดีกว่าคนในกรุง ถ้าหากว่าเราเป็นฝ่ายเสนอเราก็ต้องพูดให้เห็นว่าคนบ้านนอกนี้ดีกว่าคนในกรุงจริงๆ ด้วยการให้เหตุผลต่างๆ แต่ถ้าเราเป็นฝ่ายค้านเราก็ต้องพูดให้เห็นว่า คนบ้านนอกนี้ไม่ได้ดีกว่าคนในกรุง และพยายามที่จะให้ผู้ฟังได้เห็นดีเห็นชอบเห็นงามตามไปด้วย นี่เป็นอย่างนี้ เป็นวิธีการพูดที่จะทำให้ผู้ฟังคล้อยตามไป แต่ว่าถ้าหากว่าการพูดของคนคนหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง อีกวันพูดอีกอย่างหนึ่งอย่างนี้ก็ทำให้ผู้ฟังเกิดความงงงวยสงสัยไม่รู้ว่าจะตัดสินอย่างไรถูก เพราะว่าการพูดอย่างนี้เป็นการพูดที่ขัดแย้งไปในตัว และความจริงการพูดแบบนี้ก็มักจะประสบผลในบางกรณีเหมือนกัน เช่น ในการหาเสียงอะไรต่างๆ เหล่านี้ วิธีการให้เหตุผลอย่างนี้ก็ทำให้รู้สึกว่

คนฟังเกิดความประหลาดใจสงสัย ผู้ที่อยู่ในกรุงเอเธนส์ก็กลายเป็นผู้ที่ชอบฟังความคิดเห็นหรือการพูดแบบนี้ ซึ่งทำให้ลัทธิวิบัตินิยมหรือลัทธิที่ชอบสงสัยนี้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาจากการเกิดความรัก การ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

พูดให้ขัดแย้งกันอย่างเหลือล้นนี้เอง ทำให้พวกสkepticien ก็ได้้นำปรัชญาเข้าไปสู่ความเสื่อมเสียชื่อเสียง เพราะว่าไม่เคยมีใครที่เชื่อถือปรัชญานั้นๆต่อไปอีก เท่ากับว่าพวกเขาได้หวนพิทักษ์เช่นนั้นเข้าไปในจิตใจของคนหนุ่มๆ ซึ่งพวกเขาไม่เคยให้แม้แต่ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญญาในด้านจริยศาสตร์และการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อนักศึกษา ต่อปรัชญาเลย แต่ได้ใช้ชีวิตให้หมดไปเปล่าๆ ด้วยการพยายามที่จะสร้างสิ่งที่เหลวไหลไร้ประโยชน์อยู่ตลอดเวลา เพราะการพูดพลิกแพลงไปพลิกแพลงมาอย่างนี้ไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ที่ใครจะเอาไปประพฤติปฏิบัติตามได้ มีแต่จะก่อให้เกิดกิเลสตัณหาให้เกิดโทสะ โมหะ ทำให้เกิดวิวาท ทำให้เกิดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่ได้ก่อให้เกิดผลในด้านจริยศาสตร์ ในด้านศีลธรรมอันดีงาม ในด้านการเมืองก็จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน พวกเหล่านี้มักใช้ชีวิตให้หมดไปโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรมากมายนัก มีแต่จะก่อให้เกิดความรำคาญ ก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้ฟัง เพราะฉะนั้นจึงถือว่าลัทธินี้เป็นลัทธิที่ทำให้ผู้ฟังไม่สามารถที่จะยึดอะไรเป็นหลักได้ จึงนับว่าเป็นการพูดที่เหลวไหลไร้ประโยชน์อยู่มากเหมือนกัน

ในเรื่องลัทธิวิมตินิยมหรือว่า Scepticism ในกรีกสมัยโบราณ ในระยะหลังๆก็ยุติเพียงแค่นี้.

สวัสดิ์

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑

๒๓

ลัทธินีโอพลาโตนิสม์

มนุษย์แบ่งออกเป็นร่างกาย วิญญาณ เจตภูต
วิญญาณสร้างสสาร สสารไม่ได้สร้างวิญญาณ

สวัสดีครับ

ในวันนี้ผมจะได้พูดถึงปรัชญาลัทธิหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นลัทธิสุดท้ายสำหรับปรัชญาตะวันตกในสมัยโบราณ นั่นคือ ลัทธินีโอพลาโตนิสม์ (Neo-Platonism) หรือจะเรียกว่าลัทธิพลาโตใหม่หรือพลาโตยุคใหม่ก็ได้ เราถือกันว่าลัทธินีโอพลาโตนิสม์นี้นับว่าเป็นโฉมหน้าสุดท้ายแห่งความคิดแบบกรีกและได้มีการดำเนินเป็นขั้นๆ ๓ ขั้นด้วยกัน ทั้งนี้เราจะเห็นได้ว่า ปรัชญาที่เราได้ศึกษากันมา หรือผมได้บรรยายมาตั้งแต่ต้นนั้นก็ล้วนแต่เป็นปรัชญาที่เกิดในดินแดนที่เป็นประเทศกรีก หรือว่าในดินแดนที่อยู่ในอิทธิพลของกรีกเท่านั้น แต่

ป ร ิ ข ฎ า ป ร ะ ยู ก ต์ ชุ ด ต ะ ว ัน ต ก

ทราบว่าหลังจากสมัยของลัทธินีโอพลาโตนิสม์นี้แล้ว หลักปรัชญาต่างๆ
 นี้จะได้เริ่มหันเข้าหาตะวันตก หรือว่าภาคพื้นยุโรปประเทศอื่นๆ เช่น
 เยอรมนี ฝรั่งเศส เป็นต้น หรือว่าเป็นยุคของคริสต์ศาสนา ซึ่งมีนัก
 ปราชญ์ในทางคริสต์ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นเราจึงถือว่า
 ปรัชญาของกรีกแท่งนั้น ยุคนี้แหละเป็นยุคสุดท้าย สำหรับยุคของ
 ลัทธิพลาโตใหม่หรือนีโอพลาโตนิสม์นี้เราแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น **ชั้นแรก**
 เป็นสมัยของโพลติอุสและสำนักของท่านในกรุงโรม มีธาตุแท้แห่งคำ
 สอนเป็นแบบกรีกจริงๆ **ชั้นที่ ๒** ก็คือสำนักซีเรียนหรือซีเรียนสกูล
 ซึ่งมีจัมบิคลุสเป็นหัวหน้าและสำนักเอเธเนียนหรือเอเธเนียนสกูล
 ของโปรคลุส ชั้นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสกอลาสติก แบบชนิดที่มี
 ปีกกล้าหาแข็งเต็มที่ของลัทธิพหุเทวนิยม และ**ชั้นที่ ๓** ซึ่งเป็นชั้น
 สุดท้ายได้บ่ายโฉมหน้าไปสู่ลัทธิลึกลับแบบมีเวทมนตร์คาถาอาคมเข้า
 ประกอบ อยู่ในล้อมมือของผู้ที่นิยมในการใช้การปฏิบัติในทางมา-
 ศาสตร์มากกว่าที่จะพิจารณาถึงความสงบและการเข้าฌาน การเพ่ง
 คิดตรึกตรองที่ประกอบด้วยเหตุผลในอันที่จะให้ได้รับความรู้และ
 ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งดั้งเดิมทุกชนิด ในยุคนี้ได้เขียนอรรถาธิบายงานของ
 บรรพบุรุษอย่างที่เราเรียกว่าหมดสนุก คือหมายความว่าแห้งแล้ง ไม่มี
 รสชาติ เต็มไปด้วยความเห่อความรู้และเกือบจะเป็นที่น่าหัวเราะ
 เพราะฉะนั้นสำหรับนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความนึกคิดในด้าน
 ปรัชญาแล้ว สิ่งที่น่าสนใจก็คือลัทธินีโอพลาโตนิสม์ชั้นแรกหรือว่าใน
 ยุคแรกเท่านั้น ส่วนในยุคที่ ๒ ก็น่าสนใจน้อยลงมา และยุคที่ ๓ เกือบ
 ไม่มีอะไรที่น่าสนใจเลย เพราะฉะนั้นในการที่ผมจะบรรยายลัทธินีโอ-
 พลาโตนิสม์นี้ ผมก็จะเน้นหนักไปในยุคแรกหรือว่าในชั้นแรกเท่านั้น

ปรัชญา ประยุกต์ ชุตตะวันต ก

ส่วนชั้นที่ ๒ หรือชั้นที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคหลังๆมานั้น ผมจะพยายามไม่กล่าวถึง เพราะว่ามันไม่ค่อยได้ประโยชน์อะไรนัก

ผู้ให้กำเนิดลัทธินีโอพลาโตนิสมีก็คือ โพลติอุส ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. ๗๔๗ หรือ ๗๔๘ และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๘๑๓ นับว่าเป็นปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๘ - ๙ ต่อกัน และก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ท่านย่อมเป็นนักคิดเกี่ยวกับความโบราณที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง ความรู้ของเราเกี่ยวกับชีวิตและคุณลักษณะของท่านเกือบทั้งหมด ได้มาจากหนังสือชีวประวัติ ที่ศิษย์ของท่านคนหนึ่งคือ พอร์ไฟไรได้บันทึกไว้ทั้งสิ้น

พอร์ไฟไร ได้เข้าฟังการบรรยายในระยะ ๖ ปีหลังของโพลติอุสและก็รู้จักโพลติอุสเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นบันทึกของพอร์ไฟไรจึงพอที่จะเชื่อถือได้ เพราะว่าท่านได้รู้จักมักคุ้นกับโพลติอุสเป็นส่วนตัว และได้ศึกษาอยู่กับโพลติอุสเป็นเวลานาน ไม่ใช่รู้จักจากการได้ยินข่าวลือ หรือได้ยินได้ฟังคนอื่นเขาบอกเล่าให้เท่านั้น บางคนก็กล่าวว่าโพลติอุสเกิดในดินแดนที่เป็นประเทศอียิปต์ในปัจจุบันนี้ แต่ว่าในเวลานั้นก็เป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกรีก และบอกว่าเกิดที่เมือง ไลโค หรือ ไลโคโปลิส ถ้าจะพูดแบบของเราก็คือเมือง ไคโคบุรี นั่นเอง หลังจากที่ท่านได้จบการศึกษาขั้นต้นที่บ้านเกิดเมืองนอนของท่าน คือที่เมืองไลโคโปลิสแล้ว เขาก็ส่งท่านไปศึกษาที่เมืองอะเล็กซานเดรีย ในที่นี้ก็หมายถึงอะเล็กซานเดรียที่อยู่ภาคเหนือของแอฟริกา เพราะว่าอะเล็กซานเดรียนี้มีอยู่ ๒ เมือง คือเมืองหนึ่งอยู่ที่แอฟริกา อีกเมืองหนึ่งอยู่ทางคอนสแตนติโนเปิลที่เมืองนี้ ในฐานะที่เป็นนักศึกษาหนุ่ม ท่านได้ศึกษาอยู่กับปรัชญาเมธี

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

หลายท่าน แต่ก็ปรากฏว่าไม่มีคำสั่งสอนของอาจารย์ หรือปรัชญา
เมธีคนใดที่ทำให้ท่านพอกพอใจได้เลย จนกระทั่งในที่สุดท่านมี
อายุได้ ๒๘ ปีท่านจึงได้พบชายที่ท่านได้แสวงหา หรือว่าชายที่อยู่ใน
อุดมคติของท่าน ผู้นี้ได้แก่ แอมโมนิอุส ชักกุส ซึ่งเกิดเมื่อ
พ.ศ. ๗๑๘ และถึงแก่กรรม พ.ศ. ๗๘๕ บางคนเข้าใจว่าแอม-
โมนิอุส ชักกุส ผู้นี้แหละเป็นนักคิดคนแรกของลัทธินีโอพลาโตนิสม์
ซึ่งการว่าอย่างนี้ก็อาจจะไม่ผิดนัก เพราะว่าชักกุสเป็นอาจารย์ของ
โพลติอุส เพราะฉะนั้นโพลติอุสก็คงจะได้ความคิดความเห็นมาจาก
ชักกุสนั่นเอง แต่ว่าผู้ที่เป็นตัวตั้งตัวตีในการตั้งลัทธินีโอพลาโตนิสม์
ขึ้นมานี้อาจจะเป็นโพลติอุสมากกว่าชักกุส สำหรับชักกุสผู้นี้ท่าน
ได้เคยถือคริสต์ศาสนามาก่อน แต่ในภายหลังท่านได้ละทิ้งคริสต์-
ศาสนาที่ท่านได้เคยนับถืออยู่แล้วไปบรรยายอยู่ที่เมืองอะเล็กซานเดรีย
และปรากฏว่ามีลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น โพลติอุส ออริเจน
ลองจินุส และคนอื่นๆอีกมากมาย

โพลติอุสได้ฟังคำบรรยายของชักกุสอยู่ ๑๐ ปี เมื่อสิ้นสุด
ระยะการศึกษา ๑๐ ปีนี้แล้ว ความรักความรู้แบบตะวันออกคือแบบ
อินเดีย หรือว่าแบบประเทศต่างๆในเอเชีย ได้ทำให้โพลติอุสฉวย
โอกาสไปเยือนตะวันออกโดยได้ติดตามไปในกองทัพจักรพรรดิคอน-
เตียน ซึ่งจะ去做สงครามกับกษัตริย์เปอร์เซีย แต่ว่าเมื่อกองทัพนั้น
ได้ไปถึงเมืองเมโสโปเตเมีย ซึ่งอยู่ทางแถบลุ่มแม่น้ำไทกริสและยูเฟร-
ติสตอนใต้ (ปัจจุบันก็อยู่ในเขตอิรัก) พากองทัพของจักรพรรดิคอน-
เตียนไปถึงเมืองเมโสโปเตเมียก็ปรากฏว่าจักรพรรดิคอนเตียนถูกลอบ
ปลงพระชนม์ เป็นอันว่ากองทัพนั้นก็ไม่สามารถจะยกคืบหน้าต่อไป

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ก็ต้องยกทัพกลับ ทั้งนี้ก็เพราะว่าในสมัยก่อนนั้นแม่ทัพถือกันว่าเป็นบุคคลสำคัญของกองทัพ ถ้ากองทัพใดขาดแม่ทัพ กองทัพนั้นก็ถึงแก่ความพ่ายแพ้ เพราะว่าทหารหมดกำลังใจ ไม่มีคนที่จะควบคุมกองทัพให้อยู่ในระเบียบ ซึ่งผิดกับเดี๋ยวนี้ ถ้าหากว่าแม่ทัพถึงแก่กรรมในที่รบ รองแม่ทัพก็อาจจะดำเนินการแทนได้ หรือว่ารองแม่ทัพไม่มี นายทหารที่ลดหลั่นกันลงมาก็อาจจะบังคับบัญชากองทัพแทนได้

เมื่อจักรพรรดิออร์เดียนถูกปลงพระชนม์แล้ว กองทัพก็กระจัดกระจาย ในที่สุดโพลตินุสก็ต้องหาทางกลับ ท่านได้เดินทางไปยังเมืองอันติโอกด้วยความยากลำบากเหลือเกิน จากเมืองอันติโอกท่านก็ได้เดินทางต่อไปยังกรุงโรม ซึ่งจะต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปไกลทีเดียว มาถึงกรุงโรมเมื่อ พ.ศ. ๗๘๗ ท่านได้อาศัยอยู่ที่กรุงโรมและบรรยายอยู่ที่กรุงโรมนั้นจนกระทั่งถึงแก่กรรม นับว่าท่านเป็นปรัชญาเมธีที่ลึกลับ มีอศยาศัยเป็นนักบุญ มีความละเอียดใจตนเอง ได้พยายามอยู่เสมอที่จะยกตัวเองให้อยู่เหนือพายุแห่งความบีบคั้นในทางโลกียวิสัยและการมีชีวิตแบบโลก ๆ ท่านได้ดำรงชีวิตอยู่ในโลกแห่งวิญญาณ ในโลกแห่งความรู้สึกนึกคิด ในโลกแห่งการบำเพ็ญพรตหรือว่าการเจริญสมาธิ การประกอบกิจก่อให้เกิดความสงบสุขโดยไม่ทั้งสังคมและพันธะของสังคมเลย เพราะบางคนมักจะคิดว่าถ้าหากว่าคนเราหันไปหาความสุขในทางจิตใจ เช่น ในการเข้าสมาธิกัมมัฏฐานแล้ว เขาจะทั้งสังคมหรือว่าพันธะของสังคมเสีย ความจริงคนที่เข้าสมาธิหรือเจริญกัมมัฏฐานนั้นหาได้เป็นคนที่ไม่ทอดทิ้งสังคมอย่างสิ้นเชิงไม่ คนใดที่คิดว่าการไปเจริญกัมมัฏฐาน การเข้าสมาธิ

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

เป็นการละเลยสังคมหรือว่าทั้งสังคมเสีย นั้น นับว่าเป็นการเข้าใจผิด เพียงแต่เป็นการปลีกตัวออกไปชั่วคราวช่วยยาม เพื่อที่จะสร้างจิตใจของตนเองให้เข้มแข็ง สร้างจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ เมื่อตนกลับมาบำเพ็ญชีวิตเพื่อสังคม จะได้ทำด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ ไม่ได้หวังลาภสักการะ ไม่ได้หวังอามิสสินจ้าง หรือสิ่งโน้นสิ่งนี้ หรือเกียรติยศชื่อเสียงเท่านั้น ทำงานเพื่องาน ทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งเราจะเห็นอย่างนักปราชญ์ในสมัยโบราณซึ่งเป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยบุคคลต่างๆ เหล่านั้น ท่านไม่ต้องการสิ่งตอบแทนจากสังคม นอกจากอาหารเพื่อดำรงชีวิตอยู่เท่านั้น เพราะฉะนั้นการทำงานของผู้ที่หมดกิเลส หรือว่าผู้ที่มีความเจริญในด้านจิตใจนั้นจึงเป็นการทำงานเพื่อสังคมโดยแท้ มิได้ทำงานเพื่อหวังสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย

ข้อเขียนของโพลตินัสชื่อ Enneads นั้น ศิษย์ของท่านคือ พอร์ไฟไร ได้รวบรวมเรียบเรียงไว้หลังจากที่ท่านได้ถึงแก่กรรมแล้ว แม้ว่าจะเป็นเรื่องพื้นๆ แต่เบื้องต้นก็ยังมีดมนและยากที่จะเข้าใจอยู่ บางตอนก็ตะกุกตะกักไม่เรียบร้อยนัก และก็มิใช่อยู่หลายตอนที่มีความงามในด้านวรรณกรรมมาก แต่ในข้อเขียนเหล่านี้ท่านได้ประกาศทำที่รื้อยกรองคำสอนของพลาโตไว้อย่างดีอยู่หลายแห่ง ท่านได้สังเคราะห์ความดีของพลาโต วิญญานของอะริสโตเติล และ วิญญานของพวกสโตอิกเข้าด้วยกัน และได้ให้คำสอนแบบมีระเบียบเกี่ยวกับความโน้มเอียงในด้านปรัชญาที่เกิดขึ้นหลังสมัยอะริสโตเติล ท่านใช้ลัทธิเจตภูตนิยมค่านลัทธิวัตรนิยม การมองโลกในแง่ดีในเรื่องความอาจเป็นไปได้แห่งความรู้ ค่านลัทธิวิมตินิยมของนิวอะแคเดมี (New Academy) ได้ใช้ลัทธิเกี่ยวกับคุณค่าสัมบูรณ์และความจริง

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

อันติมะ คำนัลลัทธิปฏิบัตินิยมของพวกเอเลียติกและใช้ความคิดคำนึงเกี่ยวกับเจตจำนงเสรีว่าเป็นต้นเค้าแห่งความชั่ว คำนัลลัทธิปฏิบัตินิยมของพวกโพรจากร์ อภิปรัชญาของท่านได้ทำให้ลัทธิทวินิยม (Dualism) เกี่ยวกับภาวะเชิงจิตวิสัยและภาวะเชิงวัตถุวิสัยถึงจุดจบ ความจริงแท้เกี่ยวกับเรื่องจิตใจหรือนามธรรม หาได้เป็นผลิตผลหรือว่าเป็นอะไรบางอย่างที่นอกเหนือจิตและเป็นอิสระจากจิตไม่ ความจริงแท้เป็นเอกภาพแห่งความรู้ แต่ซึ่งได้สร้างทวินิยมระหว่างโลกนามธรรมที่รู้จักกับความสามารถที่เป็นตัวรู้ คือรู้สิ่งที่น่าพอใจและความคิดที่ได้แสดงออกมา วิญญาณที่รู้เห็นและโลกทางนามธรรมนั้นมีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกัน ทั้งสองอย่างนั้น ถ้าขาดกันเสียแล้วก็จะไม่มีความหมายอะไรเลย

โพลตินุสได้แบ่งมนุษย์ออกเป็น ๓ ส่วน คือ ร่างกาย ส่วนหนึ่ง วิญญาณ ส่วนหนึ่ง และ เจตภูต อีกส่วนหนึ่ง โพลตินุสเห็นว่าร่างกายมิได้เป็นเพียงสสารเท่านั้น สสารเป็นเพียงอะไรบางอย่างที่ไม่แน่นอน เป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา แต่ไม่ทันเวลา โดยลำพังตัวมันเองแล้ว ไม่ใช่สิ่งที่มีรูปร่างหรือไม่ใช้ร่างกาย เพราะร่างกายต้องประกอบด้วยสสารและรูปฟอร์ม สสารเป็นดุจภาชนะสำหรับบรรจุแบบฟอร์มเท่านั้น เป็นอำนาจที่ลึกลับของสิ่งทั้งมวลโดยไม่มีอำนาจพลังใดๆเลย โดยเหตุที่เป็นสิ่งที่เป็น อนินิยติ กำหนดแน่นอนไม่ได้ เราจึงไม่อาจเข้าใจได้ว่าสสารเป็นภาวะ และธรรมดานั้นสสารดูเหมือนเป็นอภาวะ ในมาตราส่วนแห่งความมีเป็นแล้ว สสารเป็นส่วนที่ต่ำสุด ในมาตราส่วนแห่งคุณค่า สสารก็มีคุณค่าที่เลวที่สุด เป็นความปราศจากความสว่างไสว เป็นความมืด เป็นความ

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวันต ก

ปราศจากคุณความดี เป็นความชั่ว อย่างแรกทีเดียว วิญญาณเป็นผู้สร้างสสารขึ้นมา แม้ว่าจะคล้ายกับความมืดที่ถูกสร้างมาจากแสงสว่าง เวลาที่มันไม่มีแสงนั่นเอง ในแง่อื่นสสารเป็นค่าที่มีความสัมพันธ์กัน มันได้แสดงรากฐานของสิ่งที่สูงกว่าและที่ได้ให้รูปฟอร์มแก่มัน ดังนั้นวิญญาณจึงเป็นเสมือนสสารในเมื่อเทียบกับเจตภูต และเจตภูตก็เป็นทิพย์วัตถุสำหรับสัมบูรณ์ดัตหรือแอบโซลูต (Absolute) สำหรับคำว่า เจตภูต นั้น ท่านได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า หมายถึง สภาพที่เป็นผู้คิดอ่านซึ่งเรียกในภาษาสันสกฤตว่า *อาตมัน* เรียกในภาษาบาลีว่า *อัตตา* บ้าง *ซีโว* บ้าง มีอยู่ในลัทธิที่ว่าโลกนี้ไม่มีอะไรสูญ แม้คนและสัตว์ตายแล้วร่างกายก็เสื่อมไป ส่วนเจตภูตเป็นธรรมชาติไม่สูญ ย่อมถือปฏิสนธิในกำเนิดอื่นสืบไป ลัทธินี้ข้างพระพุทธศาสนาจัดเป็นสัสตทิฐิ แปลว่าความเห็นว่ายั่งยืน ตามธรรมดาที่เข้าใจกัน เจตภูตคือวิญญาณที่สิ่งอยู่ในตัวตน กล่าวกันว่าในเวลานอนหลับเจตภูตจะออกจากร่างกาย เพราะฉะนั้นการที่เราฝันว่าไปพบนั่นพบนี่นั่น ก็คือเจตภูตออกจากร่างไปพบอย่างนั้นพบอย่างนี้และมารายงานให้เราทราบ เราก็เรียกว่าเราฝันไป

เมื่อได้พูดถึงสสารหรือว่าร่างกายนี้เป็นส่วนสสาร และมีรูปฟอร์มแล้ว ต่อไปจะได้พูดในส่วนของวิญญาณบ้าง บางท่านก็ว่าวิญญาณกับร่างกายนี้เป็นอย่างเดียวกันและถือว่าเป็นสิ่งที่มีรูปร่าง เพราะบางคนเข้าใจว่า วิญญาณนั้นเป็นการเกิดขึ้นมาโดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับเวลาเราเอาไม้ไปสีกัน ไฟก็เกิดขึ้น หรือเวลาเราเอาปูน แม้ว่าจะมีสีขาว (ปูนกินกับหมากพลูของอินเดียเป็นสีขาว) ป้ายที่พลูแล้วเคี้ยวๆเข้า มันก็จะมึนน้ำหมากสีแดง การที่น้ำหมากมีสีแดงนั้น

ป ร ั ช ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

สีแดงมิได้มาจากใบพลูที่มีสีเขียวและปูนที่มีสีขาวเลย แต่ก็เกิดน้ำหมากสีแดงได้ หรือว่าไม้ต่อไม้เมื่อมาสีกันแล้วก็เกิดเป็นไฟได้ พวกลัทธิวัตรุนิยมเขาถือว่าไฟที่เกิดขึ้นมานั้นมันเป็นความบังเอิญ หรือว่าน้ำหมากสีแดงที่มันเกิดขึ้นมานั้นก็เพราะความผสมกันพอเหมาะพอดีของใบพลูและปูนเป็นต้น ดวงวิญญาณนั้นก็เหมือนกัน คล้ายๆ กับว่าสารต่างๆ ในร่างกายนี้ เมื่อผสมกันถูกส่วนก็เกิดเป็นดวงวิญญาณขึ้นมา เพราะฉะนั้นบางท่านจึงถือว่าวิญญาณกับร่างกายนั้นเป็นอย่างเดียวกัน และถือว่าเป็นสิ่งที่มีรูปร่างด้วย แต่ดวงวิญญาณนี้หาได้เป็นสารประกอบไม่ ส่วนร่างกายนั้นเป็นสารประกอบ คือประกอบด้วยอะไรหลายอย่าง แต่วิญญาณหาได้เป็นสารประกอบไม่ ดวงวิญญาณหาอาจที่จะสูญสลายหรือได้รับส่วนต่างๆ เพิ่มขึ้นไม่ แต่ว่าร่างกายอาจต้องสูญสลายและได้รับส่วนต่างๆ เพิ่มขึ้นได้ คือเราอาจจะเอาอะไรเพิ่มให้แก่ร่างกายได้ แต่ว่าวิญญาณนั้นเราไม่สามารถจะเอาอะไรมาเพิ่มให้แก่นั้นได้ เพราะฉะนั้นเราจะกำหนดปริมาณของวิญญาณไม่ได้ แต่ว่าร่างกายนั้นเรากำหนดปริมาณได้ เราจะบอกว่าวิญญาณอันนี้ไป หรือวิญญาณอันนี้ไป วิญญาณเดียวไป หรือวิญญาณสองไปอย่างนี้ไม่ได้ หรือวิญญาณนี้สีขาว วิญญาณนี้สีดำอะไรทำนองนั้นไม่ได้ แต่ว่าร่างกายนั้นเราทำได้ เรากำหนดปริมาณหรือคุณภาพให้กับมันได้ แต่ว่าวิญญาณนั้นเราไม่สามารถจะกำหนดปริมาณได้ ยิ่งไปกว่านั้นการที่จะผ่านจากดวงวิญญาณเข้าไปสู่ร่างกาย หรือว่าจากวิญญาณจะให้มาเป็นร่างกายนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะว่าวิญญาณนั้นไม่ใช่ร่างกาย แต่ว่าคุณสมบัติของวิญญาณ เช่น ความยุติธรรม ความดี ความรู้ เราไม่อาจเอามา

ปรัชญา ประยุทธ์ หุตตะวันต ก

กล่าวในแง่ที่ว่ามีการกินที่หรือการขยายออกได้ แล้วความเปลี่ยนแปลงในดวงวิญญาณคือตัวปัญญานั้น ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่เหมือนกับในร่างกาย ทั้งร่างกายก็ไม่อาจคิดหรือรู้สึกเหมือนดวงวิญญาณได้ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าคุณสมบัติของดวงวิญญาณไม่เหมือนคุณสมบัติของร่างกาย วิญญาณอาจจะมีความยุติธรรม มีความดี มีความฉลาด ส่วนร่างกายนั้นไม่ได้เกี่ยวกับความยุติธรรม ไม่เกี่ยวกับความดี ไม่เกี่ยวกับความฉลาด เพราะฉะนั้นเราจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าดวงวิญญาณนั้นกินที่ ซึ่งผิดกับวัตถุหรือสสารหรือตัวเรา ตัวเราต้องกินที่ มันอยู่ในที่ใดก็กินที่ที่นั่น สามารถขยายออกไปได้ แต่ดวงวิญญาณนั้นนอกจากไม่กินที่แล้วยังเป็นสิ่งที่ขยายออกไปไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าดวงวิญญาณจะไม่มี การเปลี่ยนแปลง วิญญาณก็มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงของวิญญาณไม่เหมือนกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ร่างกายของเรา มีการเปลี่ยนแปลงและมีการสลายไป แต่วิญญาณนั้นไม่มีการสลายไป และร่างกายก็ไม่อาจคิด ไม่อาจที่จะรู้สึกเหมือนดวงวิญญาณได้ บางท่านก็มีความเห็นว่าดวงวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์ร่างกาย แต่ร่างกายไม่อาจสร้างสรรค์ดวงวิญญาณได้ เพราะถือว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งร่างกายด้วย แต่ร่างกายจะไปสร้างดวงวิญญาณขึ้นมาหาได้ไม่ นอกจากจะห่างไกลจากการที่เป็นผลผลิตของร่างกายแล้ว ดวงวิญญาณก็หาใช้รูปธรรมและมีร่างไม่ วิญญาณเป็นสิ่งที่ผิดกับอะไรทั้งหมดและเป็นปัจเจก ปริมาณประเภทต่างๆ และการกินที่จะเอามาให้กับดวงวิญญาณหาได้ไม่ วิญญาณเป็นสิ่งที่แบ่งแยกออกเป็นส่วนๆมิได้ และมีได้เป็นส่วนหนึ่งแห่งชั้นธิดๆเลย

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

แต่ว่าในขั้นต่ำแล้ว ดวงวิญญาณแต่ละดวงจะเหมือนกันและทั้งยังแยกกันด้วย แต่ความปรากฏว่าแยกกันนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่วิญญาณมีต่อร่างกายนั่นเอง ความจริงแล้วได้มีภาวะที่สับสนเนื่องต่อกันโดยไม่ขาดสาย วิญญาณมีทั้งชนิดสูงและชนิดต่ำ ชนิดเลวและประณีต วิญญาณชนิดต่ำเป็นหลักการแห่งชีวิตตามแบบสรีรศาสตร์ และมีอยู่ทั่วไป วิญญาณอย่างสูงเป็นหลักการแห่งชีวิตที่สูงกว่านั้น แต่มันก็ซึมซาบแทรกแซงอยู่ทั่วไปจนกระทั่งถึงชีวิตขั้นที่ต่ำที่สุดด้วย เพราะสิ่งที่มีชีวิตมีอยู่หลายระดับ อาจจะเป็นระดับที่ต่ำสุดอย่างเช่นพวกพืชต่างๆ จนกระทั่งระดับที่สูงสุดอย่างเช่นมนุษย์ วิญญาณมีแทรกซึมทั่วไปทุกหนทุกแห่ง แต่ว่าวิญญาณของสิ่งที่มีชีวิตในระดับต่างๆ กันนี้มันก็แทรกแซงกันอยู่ อย่างเช่นวิญญาณของพืช วิญญาณของสัตว์ในหัวเลี้ยวหัวต่อของมันนี้ เราไม่สามารถจะแยกได้ว่าแค่ไหนเป็นพืช แคไหนเป็นสัตว์ บางทีสิ่งที่เรานึกว่าเป็นสัตว์นั้น บางทีเขาก็ถือว่าเป็นพืช ในทางชีววิทยาเขาอาจจะบอกเป็นพืช หรือสิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นพืช ในทางชีววิทยาอาจจะถือว่าเป็นสัตว์ เพราะฉะนั้น วิญญาณชั้นต่ำนี้จึงเหมือนกันคือเกือบจะเรียกว่ามีติดบอดเหมือนกันหมด แต่ว่าวิญญาณชั้นสูงขึ้นไปของสัตว์ที่สูงๆ ขึ้นไปจนกระทั่งมนุษย์นั้น ดวงวิญญาณแตกต่างกัน ดวงวิญญาณของคนบางคนก็ฉลาด ดวงวิญญาณของคนบางคนก็โง่ ดวงวิญญาณของคนบางคนก็มีความยุติธรรม ดวงวิญญาณของคนบางคนก็ไม่มีความยุติธรรม ดังนี้ เป็นต้น ดวงวิญญาณเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ให้มีขึ้นมา ที่ต่ำกว่าอำนาจที่มีชีวิตจิตใจของดวงวิญญาณนั้นก็ยังมีเพียงสสารที่ไม่แน่นอนเท่านั้นเอง เหนือจากสสารที่ไม่แน่นอนขึ้นไปก็มีลำดับที่สูงขึ้นไปของ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

soul life ซึ่งอาจจะหมายถึงชีวิตที่มีดวงวิญญาณ สายโซ่แห่งชีวิต
ทั้งมวลเป็นเช่นนี้ซึ่งหลักการขั้นที่ต่ำกว่าแต่ละชั้นย่อมมีอยู่ในชั้นที่สูง
กว่าถัดขึ้นไป คือว่าความเกี่ยวโยงระหว่างชีวิตหรือว่าหลักการขั้น
ต่ำกับชั้นสูงนี้จะต้องมีจุดเชื่อมต่อดูประสาน มิฉะนั้นจะกลายเป็น
คนละดวง เมื่อดวงวิญญาณได้แทรกซึมเข้ามาในร่างกายที่วิญญาณ
ได้สร้างสรรค์ขึ้นนี้ วิญญาณก็จะแสดงคุณลักษณะของมันออกมาได้
ในรูปของเพนทาการ คือความรู้สึก เช่น การเห็นรูป การได้ยินเสียง
การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส หรือการรู้สัมผัสทางกาย อะไรต่างๆเหล่านี้
แต่ว่าเพนทาการหาได้เป็นอาการที่แสดงอารมณ์ภายนอกมาประทับ
แน่นในจิตใจไม่ แต่ทว่าเป็นพลังที่กระปรี้กระเปร่าอย่างหนึ่งที่ประทับ
แบบฟอร์มลงบนสสาร อารมณ์ที่เราได้รับโดยอาศัยเพนทาการนั้น
มิใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ เป็นเพียงรูปภาพแห่งความแท้จริงทางวิญญาณเท่า
นั่นเอง เพนทาการเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในทางจิตใจอย่างไม่แจ่มใส
นัก และความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางจิตใจนั้นก็คือเพนทาการที่แจ่มกระจ่าง
เพนทาการท่านบอกว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจอย่างที่ไม่
แจ่มใสนัก แต่ว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางจิตใจนั้นถือว่าเป็นเพนทาการ
ที่แจ่มกระจ่าง นี่ก็เนื่องมาจากว่าเพนทาการนี้มีทางเกิดหลายทาง
ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ถือว่าเป็นเพนทาการ
ความรู้สึกที่เกิดมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้มักจะเป็นความรู้สึก
ที่ไม่แจ่มแจ้ง การที่เราเห็นรูปเราอาจจะเห็นเพียงส่วนหนึ่งของรูป
เราไม่ได้เห็นรูปแท้ๆ หรือว่าเราได้ยินเสียง เราอาจจะไม่ได้ยินเสียง
ที่แท้ เราได้ยินเท่าที่ประสาทของเราจะรับได้เท่านั้น เพราะฉะนั้น
ความรู้สึกที่เกิดทางจิตใจในเวลานั้นจึงไม่แจ่มกระจ่าง แต่ว่าความ

ป ร ั ฐ ญา ป ระ ชู ก ต์ ชู ต ะ ว ัน ต ก

รู้สึกที่เกิดในทางจิตใจโดยตรง เช่น โดยการนึกคิดหรือการเข้าสมาธิ
อะไรต่างๆ เหล่านั้น เพศนาการที่เกิดในอาการอย่างนั้นถือว่าเป็น
เพศนาการที่แจ่มกระจ่าง ที่แจ่มใส ที่ปรากฏธรรมดาอย่างที่เรา
เรียกว่าอินไซด์ (insight) เป็นการเห็นแจ้งความสุขและความทุกข์
เป็นความรู้สึกชั่วแล่นของวิญญาณที่มีอยู่ในร่างกายเท่านั้นเอง
ความรู้สึกเหล่านั้นเป็นอนิจจังและมีความสัมพันธ์กับโลกที่แท้จริง
เพียงผิวเผิน ธรรมดานั้นเราจึงอาจและควรที่จะเอาชนะความรู้สึก
เหล่านั้น เพื่อสิ่งอื่นๆ ที่มีอยู่ตลอดไปมากกว่านั้น เพราะว่าความสุข
ความทุกข์นั้นเป็นโลกธรรม เป็นของไม่เที่ยง เมื่อมีความสุข ก็อาจ
จะมีความทุกข์ได้ ไม่ใช่ถ้าเรามีความสุขแล้ว เราจะต้องมีความสุข
เป็นนิรันดร์ตลอดไป หรือว่าถ้าเรามีความทุกข์แล้ว เราจะต้องมี
ความทุกข์เป็นนิรันดร์ตลอดไป มีความสุขแล้วก็อาจจะเปลี่ยนเป็น
ความทุกข์ มีความทุกข์แล้วก็อาจจะเปลี่ยนเป็นความสุขก็ได้ เพราะ
ความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์นั้นเป็นอนิจจัง เป็นของที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน
นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวถึงความจำได้ซึ่งเป็นความสามารถ
อีกประการหนึ่งของดวงวิญญาณนั้นแตกต่างกับการระลึก ความ
จำได้ขึ้นกับกาลเวลาและเป็นอะไรบางอย่างที่เราได้มีประสบการณ์
มาแล้วเสมอ ส่วนการระลึกนั้นเป็นมโนคติเสมอไป ดวงวิญญาณ
ทั้งชนิดสูงและต่ำจะมีความจำได้ของตนเอง เมื่อตายไปแล้ววิญญาณ
ทั้ง ๒ ชนิดจะแยกจากกัน แต่ละดวงจะทรงไว้ซึ่งความรู้สึกนึกคิด
ที่เข้มๆ ของสิ่งที่มีอยู่ในวิญญาณอีกดวงหนึ่ง แต่วิญญาณที่สูงกว่า
ย่อมมีประสบการณ์ที่สูงกว่าและระลึกถึงมโนคติที่สูงส่งเป็นส่วนใหญ่
การจัดเพื่อนฝูง ประเภทภริยา สามี เด็กๆ อะไรต่างๆ ได้นั้นเป็น

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ต ก

เรื่องธรรมดาสำหรับวิญญานชนิดสูงและชนิดต่ำ แต่ว่าวิญญานชนิดสูงเมื่อเจริญเติบโตขึ้นนั้น ความจำของมันจะลดน้อยลงจนกระทั่งหายไปจนหมดสิ้น การที่เราจะต้องจำอะไรต่างๆ เหล่านี้ เพราะว่าวิญญานของเรายังไม่สูงพอเราจึงต้องคอยจำไว้ และเมื่อเราจำไว้ก็มักจะมีการลืม แต่ถ้าหากวิญญานนี้ได้พัฒนาสูงขึ้นไป เราไม่ต้องไปคอยกำหนดจดจำดอก มันเกิดความรู้แจ้งขึ้นมาในจิตใจ เพราะฉะนั้นความจำนี้ก็ลดหายไป มีความรู้แจ้งเข้ามาแทนที่ อย่างเช่นเวลาเราศึกษาธรรมะ เรายังไม่รู้แจ้งในธรรมะ เราก็จำเป็นที่จะต้องท่องธรรมะหมวดนั้น บทนั้น ว่ามีอะไรบ้าง แต่ว่าถ้าคนที่รู้แจ้งจริงๆ แล้วอย่างเช่นพระพุทธเจ้า พระองค์ไม่ต้องมาท่องว่าธรรมที่เป็นโลกบาลมีเท่าไร หรือว่าธรรมมีอุปการะมากมีเท่าไร เพราะว่า เป็นการแจ่มแจ้งอยู่ในพระทัยของพระองค์แล้ว ส่วนพวกเราที่ยังไม่มีความแจ่มแจ้งในสังขารต่างๆ เหล่านี้ เราก็จำเป็นจะต้องท่อง การที่ท่องทำให้เกิดความจำ ถ้าเราจำได้เราก็พูดได้ ถ้าเราจำไม่ได้ เราก็พูดไม่ออก แต่ถ้าหากว่าวิญญานสูงไปถึงขั้นที่ไม่ต้องใช้ความจำอีกแล้ว เราก็เกิดความรู้แจ้ง เราอยากจะพูด เราก็พูดได้ เพราะมีความแจ่มแจ้งอยู่ในจิตใจ

ความสามารถอีกประการหนึ่งของดวงวิญญานก็คือ จินตนาการ จินตนาการนั้นมี ๒ อย่าง คือ จินตนาการที่เกิดทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อย่างหนึ่ง กับจินตนาการที่เกิดจากปัญญาอีกอย่างหนึ่ง จินตนาการที่เกิดทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ นั้นเกิดจากอารมณ์ภายนอกมากระทบดวงวิญญานที่ต่ำหรือวิญญานที่ไม่มีเหตุผล ส่วนจินตนาการประการหลังคือจินตนาการที่เกิดจากปัญญานั้น

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เกิดจากการที่อารมณ์ภายนอกมากกระทบดวงวิญญาณที่สูง หรือที่มี
เหตุผลในขั้นสูงขึ้นไปก็จะกลายเป็นความเห็น เพราะฉะนั้นเราจะเห็น
ได้ว่า จินตนาการหรือว่า imagination ความรู้สึกนึกคิดนั้นบาง
อย่างเกิดมาจากประสาทสัมผัสคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่บาง
อย่างมาจากปัญญา ในสองอย่างนี้ จินตนาการที่เกิดจากปัญญานั้น
เป็นจินตนาการของผู้ที่มีจิตใจสูง ส่วนจินตนาการที่เกิดทางประสาท
สัมผัสนั้นอาจจะมึทั่วๆ ไปทั้งในมนุษย์และสัตว์ชั้นต่ำ เพราะฉะนั้น
การให้เหตุผลที่ยืดยาว ย่อมมีหน้าที่สมบูรณ์ของดวงวิญญาณอยู่
ความรู้สึกตัวเองเป็นความรู้ตัวของดวงวิญญาณ และความรู้สึกตัว
นั้นดวงวิญญาณจะสะท้อนภาพออกมาคล้ายในกระจกเงา เราจะ
เห็นตัวเราเองเป็นอีกคนหนึ่ง ฉะนั้นการอ้างสิทธิของปัจเจกชนเช่น
ความยุติธรรมในสังคมก็รู้สึกตามๆ กันมา ขึ้นอยู่กับโลกของดวง
วิญญาณ เพราะเหนือจากโลกดวงวิญญาณไปแล้วหามีการอ้างสิทธิ
อย่างนั้นไม่ บุคลิกภาพก็ขึ้นอยู่กับดวงวิญญาณตราប់ที่มันคงยังม
ความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากตัวมันเองอยู่ ตามธรรมดา
แล้ว ดวงวิญญาณเป็นสิ่งที่เนื่องกับสาเหตุประการสุดท้าย แล้วดวง
วิญญาณจะหันเหโนคติที่ดวงวิญญาณมีอยู่ เพื่อจะเข้าใจโนคติ
นั้นอย่างแจ่มแจ้ง ดวงวิญญาณมีการกระทำที่สมบูรณ์ของตัวเอง
แต่เมื่อมีเจตจำนงขึ้นมา การกระทำของดวงวิญญาณย่อมได้รับการ
ดลใจมาจากเบื้องบน ดวงวิญญาณปกครองสิ่งที่อยู่ภายใต้หรือต่ำ
กว่ามันโดยการกระทำที่เป็นประโยชน์โดยตรง ดวงวิญญาณทั้ง
หลายเป็นอมตะและเป็นนิรันดร์ ไม่มีการเกิดไม่มีการดับ เมื่อแตก
กายทำลายชิ้นลงไปแล้ว ดวงวิญญาณก็คงมีอยู่ในโลกเป็นนิรันดร์

ปรัชญา ประยุทธ์ ชุตตะวัน ตก

หลังจากตายไปแล้วชีวิตก็เป็นการปลุกดวงวิญญาณขึ้นมา แต่การตื่นขึ้นมาของดวงวิญญาณนี้มาจากร่างกาย มิได้มากับร่างกาย หาได้มีการฟื้นคืนชีวิตใหม่ทางร่างกายไม่ ความแตกต่างกันของแต่ละบุคคลนั้นหาได้สูญสลายไปในโลกอันเป็นนิรันดร์ไม่ เจตภูตต่างๆที่โปร่งแสงโปร่งตาไปหากันและกันได้ ทั้งๆที่แตกต่างกันมันก็หาได้แยกออกจากกันไม่ ดวงวิญญาณชั้นต่ำซึ่งมีบาปจะกลับมาสู่ร่างกายเป็นการรับใช้กรรม เพื่อจะได้ถูกลงโทษ แต่ดวงวิญญาณชั้นสูงยังจะเป็นดวงวิญญาณที่บริสุทธิ์ และไม่มีบาปอยู่เสมอไป สำหรับองค์ประกอบของมนุษย์ หรือว่าส่วนสำคัญซึ่งมี ๓ ส่วนด้วยกันนั้น ผมก็บรรยายมาแล้วคือส่วนร่างกายและส่วนวิญญาณ อีกส่วนหนึ่งคือส่วนที่ ๓ ได้แก่เจตภูตนั้น โดยเหตุที่เวลาวันนี้หมดแล้ว ผมจะขอยุติเพียงแค่นี้ สำหรับอีกส่วนหนึ่งคือส่วนที่ ๓ นี้ ผมจะได้นำมาบรรยายในโอกาสหน้า.

สวัสดิ์

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๑

๒๔

หลักการสวรรค์ ๓ อย่าง วิญญาณโลก-เจตภูต-พระผู้เป็นเจ้าของ สสารเป็นสิ่งที่ชั่วช้า

สวัสดีครับ

คราวที่แล้วผมได้พูดถึงลัทธินีโอพลาโตนิสม์ และได้พูดถึงเรื่อง มนุษย์ ตามที่โพลติอุสได้แบ่งออกไว้เป็น ๓ ส่วน คือ ร่างกาย ส่วนหนึ่ง วิญญาณ อันได้แก่โซล (Soul) ส่วนหนึ่ง และ เจตภูต (Spirit) อีกส่วนหนึ่ง เมื่อคราวที่แล้ว ผมได้พูดถึงเรื่องร่างกายและวิญญาณตามทฤษฎีของโพลติอุสมาแล้ว ยังไม่ได้พูดถึงเรื่องเจตภูต คำว่า เจตภูต หรือ สปิริด ส่วนที่ ๓ ของมนุษย์นั้น โพลติอุสเห็นว่าเจตภูตก็มีหลักการชีวิตเช่นเดียวกับดวงวิญญาณเหมือนกัน แต่ทว่าอยู่ในสภาพที่สูงกว่า แม้ว่าดวงวิญญาณจะอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เจตภูต แต่ก็มีสติสัมปชัญญะต่อเจตภูตคล้ายแม่เหล็กเหมือนกันคือ ในระหว่างเจตภูตกับดวงวิญญาณนี้ มีลักษณะในการทำงานคล้ายคลึงกัน พุดง่าย ๆ ก็คือว่า เจตภูตนี้เป็นวิญญาณชั้นที่สูงหรือว่าวิญญาณชั้นที่บริสุทธิ์มากกว่าดวงวิญญาณธรรมดาแน่นอน เพราะดวงวิญญาณธรรมดานั้นมักจะเป็นดวงวิญญาณที่เกี่ยวกับโลก ๆ หรือว่าติดอยู่กับโลกมากจนเกินไป ส่วนชั้นสปีริตหรือเจตภูตนั้นหมายความว่า วิญญาณที่อยู่เหนือโลก แม้ว่าจะไม่ถึงกับเป็นวิญญาณที่บริสุทธิ์ แต่ก็เป็นวิญญาณที่บริสุทธิ์กว่าวิญญาณที่ติดอยู่กับสสารหรือติดกับโลกมากจนเกินไปนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงถือว่าเจตภูตเป็นส่วนที่ ๓ ของมนุษย์ เป็นส่วนที่ดีกว่า วิเศษกว่าไซโลหรือดวงวิญญาณซึ่งเป็นชั้นที่ ๒ ถ้าหากว่าเราจะพูดแบบทางพระพุทธศาสนาให้เห็นจะต้องบอกว่า แบ่งเป็นนามรูป รูปก็คือร่างกาย ส่วนนามก็หมายถึงจิตใจ แต่ว่าจิตใจนี้โพลติลุสได้แบ่งออกไปเป็นวิญญาณกับเจตภูตคือว่าคล้าย ๆ กับว่าจิตใจชั้นต่ำที่ยังเต็มไปด้วยกิเลสกับจิตใจชั้นที่สูงขึ้นจึงมีกิเลสน้อยลง หรือกิเลสเบาบางลง

นอกจากในเรื่องของมนุษย์แล้ว โพลติลุสยังได้แบ่ง หลักการสวรรค์ (Divine Principles) ออกเป็น ๓ ส่วนเช่นเดียวกับแบ่งมนุษย์เหมือนกัน แต่ว่าการแบ่งหลักการสวรรค์ออกเป็น ๓ ส่วนนั้น ท่านแบ่งออกเป็น ดวงวิญญาณของโลก อย่างหนึ่ง เจตภูต อย่างหนึ่ง และ พระผู้เป็นเจ้า อีกอย่างหนึ่ง ดวงวิญญาณแต่ละดวงย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับร่างกายฉันใด วิญญาณโลกก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับโลกแห่งวัตถุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกในทางสัมผัสได้ฉันนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์เราแต่ละคนก็ถือว่ามียอดวิญญาณ

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ดวงวิญญาณของมนุษย์นี้ก็เนื่องจากโลก เพราะฉะนั้นโลกก็ควรจะ
 มีดวงวิญญาณ หรือว่าดวงวิญญาณสากลของโลกด้วย เช่นเดียวกับ
 ที่นักปราชญ์บางท่าน เช่น อะแนกซิเมเนส ท่านได้เคยกล่าวว่า
 มนุษย์เกิดมาจากอากาศ อากาศเป็นดวงวิญญาณ หรือว่าเป็นชีวิต
 ของมนุษย์ เพราะว่ามันุษย์เราเวลาตาย เราไม่หายใจเรียกว่าหมด
 ลม แต่ว่ามนุษย์เรานี้เวลายังมีชีวิตอยู่ ก็ยังหายใจอยู่ ก็ยังมีลม
 อยู่ เพราะฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนนี้ก็ถือว่าดวงวิญญาณคืออากาศ
 อากาศกับดวงวิญญาณเป็นอย่างเดียวกัน อากาศในตัวมนุษย์หรือ
 ว่าอากาศที่เราหายใจเข้าไปนั้น มันก็มีความสัมพันธ์กับบรรยากาศ
 ที่ห่อหุ้มโลก เมื่อเราถือว่าอากาศที่เราหายใจเข้าไปเป็นดวงวิญญาณ
 เพราะฉะนั้นอากาศที่ห่อหุ้มโลกก็ต้องเป็นวิญญาณของโลกด้วย
 เพราะฉะนั้นโพลิดินุสท่านก็เอาหลักการของท่านผู้นั้นมาอธิบายในที่นี้
 คือถือว่าโลกเราต้องมีดวงวิญญาณโลกหรือว่าดวงวิญญาณใหญ่
 เพราะฉะนั้นดวงวิญญาณแต่ละดวงนั้นจึงได้มีความสัมพันธ์กับดวง
 วิญญาณของโลกด้วย เพราะว่าดวงวิญญาณในตัวเรานั้นก็เป็นส่วน
 หนึ่งของดวงวิญญาณโลก เพราะฉะนั้นเมื่อท่านแบ่งตามหลักการ
 สวรรค์ ท่านจึงไม่ได้พูดถึงดวงวิญญาณซึ่งเป็นปัจเจกของแต่ละคน
 แต่หมายถึงวิญญาณสากลที่เป็นวิญญาณของโลก อย่างไรก็ตาม
 ดวงวิญญาณของโลกนั้นก็ไม่ใช่หมายความว่าต้องเป็นดวงวิญญาณ
 ที่บริสุทธิ์ เพราะเหตุที่ว่ามนุษย์เราแต่ละคน หรือว่ามนุษย์เราที่เป็น
 ปัจเจกก็มีดวงวิญญาณที่เป็นปัจเจก แต่โดยเหตุที่มนุษย์เรา เมื่อยัง
 ติดอยู่ในโลกมากก็ย่อมมีกิเลสมาก วิญญาณของมนุษย์ก็มีความ
 บริสุทธิ์น้อย แต่เมื่อเราได้พัฒนาวิญญาณนี้ให้สูงขึ้น ให้มีกิเลส

ป รัช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ วัน ต ก

เบาบางลง วิญญาณนั้นก็บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น วิญญาณของโลกก็เป็นเช่นเดียวกับวิญญาณของมนุษย์ คือในส่วนอยู่ติดกับโลก ดวงวิญญาณนั้นก็เกาะเกี่ยวกับวัตถุมากเกินไป เพราะฉะนั้นดวงวิญญาณโลกนี้ก็คือดวงวิญญาณรวมๆ ยังเต็มไปด้วยกิเลส เพราะฉะนั้นดวงวิญญาณโลกนี้ถ้าหากว่าได้มีการพัฒนาให้สูงขึ้น ให้บริสุทธิ์ขึ้น ก็จะกลายเป็นเจตภูตเหมือนกัน

ก่อนที่จะพูดถึงเจตภูตในทรรสนะเกี่ยวกับหลักการสรวรรค์นี้อาจจะมีปัญหาที่ว่า ทำไมวิญญาณโลกนี้จึงได้สร้างสรรพจักรวาลขึ้น และปัญหาในทำนองเดียวกันที่ว่า ทำไมผู้สร้างจึงได้สร้างสรรพฯ ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่ถามไม่ได้ คือปัญหาที่ว่าทำไมนั้น เป็นปัญหาที่ตอบยาก โลกเกิดขึ้นมาอย่างไร เราอาจจะตอบได้ แต่ว่าทำไมโลกจึงต้องเกิดมาอย่างนั้น หรือว่าทำไมมนุษย์จึงต้องมีหน้าตาอย่างนั้น แมวทำไมจึงมีหน้าตาอย่างนั้น สุนัขทำไมจะต้องมีหน้าตาอย่างนั้น อย่างนี้เป็นปัญหาที่ตอบไม่ได้ นักวิทยาศาสตร์ แม้จะวิเศษ เลอเลิศอย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถที่จะตอบได้ว่าทำไมจะต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าหน้าของแมวจะเป็นหน้าอย่างสุนัขบ้าง หรือหน้าของสุนัขจะเป็นหน้าอย่างแมวบ้าง อย่างนี้จะได้ไหม นี่ก็เป็นเรื่องสมมุติอีกเหมือนกัน ถ้าหากว่าเราจะสมมุติเรียกสุนัขว่าเป็นแมวมาตั้งแต่เดิม บัดนี้เราก็คงเรียกสุนัขว่าเป็นแมว หรือว่าถ้าหากว่าเราจะสมมุติเรียกแมวว่าสุนัขมาตั้งแต่ต้น ป่านนี้เราก็คงเรียกแมวว่าเป็นสุนัขไปแล้ว แต่ว่าปัญหาที่ว่าทำไมสุนัขจึงต้องมีหน้าตาอย่างนั้น หรือแมวจึงต้องมีหน้าตาอย่างนั้น คนจึงต้องมีหน้าตาอย่างนั้น นี่เป็นเรื่องที่ตอบไม่ได้ เพราะฉะนั้นปัญหาในทำนองเดียวกันว่าทำไมวิญญาณโลกจึงได้

ป ร ำ ข ญ า ป ร ะ ช ุ ก ต์ ช ุ ต ตะ ว ัน ต ก

สร้างสรรค์จักรวาลขึ้นมา หรือว่าทำไมผู้สร้างจึงได้สร้างสรรค์ ปัญหา
 อย่างนี้เป็นปัญหาที่เราตอบไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็เป็นปัญหาที่ไม่ควร
 จะถาม ถ้าว่าในหลักของศาสนาพุทธ เราก็เรียกว่าเป็นเรื่องอจินไตย
 คือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด เพราะคิดไปแล้วจะทำให้พันเพื่อนเสียสติ
 เพราะยังคิดไปก็ยิ่งฟุ้งซ่านมากขึ้น หาจุดจบไม่ได้ เพราะฉะนั้นปัญหา
 อย่างนี้ท่านจึงบอกว่าถามไม่ได้ เพราะว่าขึ้นถามไปก็ตอบไม่ได้ และ
 ถ้าหากว่าใครตอบปัญหาเหล่านี้ก็จะทำให้เกิดความผิดพลาด เช่น
 ถ้าหากว่าจะตอบว่ามีผู้สร้าง ผู้สร้างมีความประสงค์อย่างนั้นอย่างนี้
 นี่ก็เท่ากับว่าเราไปรู้จักใจของผู้สร้าง ก็เป็นเรื่องจะเกินไปอีกเหมือน
 กัน แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าการตอบปัญหาอย่างนั้นจะก่อให้เกิด
 ความผิดพลาดในข้อที่ว่าในสิ่งที่เป็นนิรันดร์นั้น ก็มีการเริ่มต้น และ
 ว่าการสร้างสรรคเป็นการกระทำของภาวะที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง
 โลกทางอารมณ์เป็นชีวิตที่ก่อรูปขึ้นมามีประสิทธิภาพผลระคนปน
 กันพอเข้าใจได้หมด และทำปัญญาที่ยังไม่ได้ให้เด่นขึ้น โลกทาง
 อารมณ์เป็นภาพที่แจ่มชัด มีรูปฟอร์มงดงามของโลกทางวิญญาณ
 ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การลอกแบบกันหาได้มีมาแต่ดั้งเดิมไม่ แต่นั่นก็
 นับว่าเป็นธรรมชาติจริงของมัน โลกทางอารมณ์ไม่อาจเป็นสัญลักษณ์
 และความแท้จริงไปพร้อมๆ กันได้ แต่การที่จะพูดว่าเป็นการลอก
 แบบที่ยังไม่พอก็นับว่าเป็นการผิดพลาด ไม่ถูกต้อง ไม่มีอะไรที่
 เหลืออยู่ซึ่งความเป็นตัวแทนที่สวยงามภายในระบบทางกายภาพจะ
 สามารถรวมเอาไว้ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่จะถูกกมิดได้ ไม่มีอะไร
 ที่อยู่นอกเหนือสิ่งที่แทนกันไม่ได้ ในที่นี้โลกทางอารมณ์เป็นโลกที่
 สวยงามและดี แต่ว่าสวยงามและดีน้อยกว่าในสิ่งดั้งเดิมของมัน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เพราะโลกทางอารมณ์มีความไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะเป็นเพียงลอกแบบมาเท่านั้น โลกทางอารมณ์นั้นเป็นโลกที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ มนุษย์เราอาจจะสร้างภาพของโลกในความรู้สึกของเราขึ้นให้สวยงามสดงงามอย่างไรก็ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์เราจึงมักจะชอบสร้างวิมานในอากาศ ชอบเพ้อฝันอะไรต่างๆ เหล่านี้ นี่ก็คือว่าได้สร้างโลกทางอารมณ์ขึ้นมาแล้ว การที่จะสร้างโลกทางอารมณ์ขึ้นมาขึ้นนั้น เราอาจจะสร้างได้สวยงามสดงงามที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ และแต่ละคนก็อาจจะสร้างโลกทางอารมณ์นี้ได้ไม่เหมือนกัน เพราะการที่จะเข้าใจอย่างไรสวยงาม อย่างไรงามนี้ เป็นทรรศนะของแต่ละคน บางคนก็อาจจะชอบอย่างนั้นว่าสวยงาม บางคนก็อาจจะชอบอย่างนี้ว่างาม เพราะว่าถ้าหากว่าทุกคนชอบเหมือนกันหมด โลกก็ยุ่งเหมือนกัน การที่เราชอบไม่เหมือนกันนี่ก็ทำให้ความยุ่งยากของโลกบรรเทาลง แต่ถึงกระนั้นโลกก็ยังเต็มไปด้วยความยุ่งยากอยู่ ท่านถือว่าวิญญาณโลกนั้นเป็นผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างโลกแห่งอารมณ์ขึ้น ทั้งในการขึ้นเบื้องบนและลงเบื้องต่ำ คือว่าในเบื้องต่ำก็ได้สร้างสรรค์จักรวาลให้เป็นการลอกแบบแห่งเจตภูต ซึ่งมันมองเห็นด้วยการเคลื่อนไหวของเบื้องบน คือหมายความว่าโลกของวิญญาณนี้ได้สร้างสรรค์จักรวาล ซึ่งการสร้างสรรคจักรวาลนี้เป็นการสร้างแบบลอกแบบเจตภูตที่อยู่ในเบื้องบน เพราะว่าโลกแห่งเจตภูตนั้นอยู่เหนือวิญญาณโลกหรือว่าโลกของวิญญาณ แล้วเป็นรูปภาพของหลักการที่สูงที่สุดคือพระผู้เป็นเจ้า เจตภูตจึงสูงกว่าวิญญาณของโลกแห่งเจตภูตนั้นเป็นการสะท้อนภาพตัวเองของพระผู้เป็นเจ้าที่ถือว่า เป็น The Absolute โลกแห่งเจตภูตเป็นแสงสว่างที่ฉายออกมา

ป ร ั ฐ า ป ระ ชู ค์ ชุ ด ตะ วัน ตก

จากพระผู้เป็นเจ้า และโดยอาศัยแสงสว่างนั้นเองที่ทำให้พระผู้เป็นเจ้าทรงเห็นเจตภูต โลกแห่งเจตภูตเป็นโลกแห่งมโนคติ เป็นแบบพิมพ์เดิมของโลกแห่งประสาทสัมผัสและโลกแบบพระผู้เป็นเจ้าด้วย ในพระผู้เป็นเจ้านั้นไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต มีแต่ปัจจุบันที่เป็นนิรันดร์เท่านั้นเอง หรือพูดง่าย ๆ ก็คือว่า พระผู้เป็นเจ้านั้นเป็น *อกาลิก* ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต แต่ที่ว่ามีปัจจุบันนั้น ความจริงก็ไม่ถูกนัก คือว่า เมื่อไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ปัจจุบันก็ไม่มี เพราะฉะนั้นเราอาจจะเรียกรวม ๆ กันว่าไม่ขึ้นอยู่กับกาละ เป็นอกาลิกหรืออกาลิโก ในโลกแห่งเจตภูตนั้น เจตภูตต้องรู้จักภาวะ เสถียรภาพ และความเคลื่อนไหว และรู้ว่าแต่ละอย่างนั้นอย่างแยกจากกัน ในการรู้สิ่งเหล่านี้ เจตภูตจะยืนยันสิ่งเหล่านี้ ทั้งนี้เพราะความมีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ มีอยู่ในภาวะที่เห็นอย่างนั้น ในการรู้จักตัวเองของเจตภูตนี้ย่อมมีความเคลื่อนไหวอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะการรู้มันเป็นกัมมันตภาพอย่างหนึ่ง และกัมมันตภาพนั้นก็เป็นการเคลื่อนไหวด้วย

เมื่อพูดถึงเจตภูต เจตภูตย่อมมีอยู่ในกันและกัน เจตภูตทั้งหลายเป็นสิ่งที่มากมายในสิ่งหนึ่ง และเป็นสิ่งหนึ่งในสิ่งที่มากมาย และเป็นทั้งสองอย่างด้วยกัน เจตภูตที่เป็นสากลนี้ย่อมมีอยู่ในกันและกัน เพราะว่าเจตภูตเป็นปัจเจกย่อมเป็นส่วนหนึ่งของเจตภูตที่เป็นสากล เมื่อเป็นส่วนหนึ่งของเจตภูตที่เป็นสากล ก็ถือว่ามีความเป็นเจตภูตสากลอยู่ในตัวมัน และเจตภูตสากลนั้นก็ถือว่ามีปัจเจกเจตภูตอยู่ในตัวอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงถือว่าเจตภูตที่เป็นปัจเจกทั้งหมดย่อมอยู่ในเจตภูตสากล และเจตภูตสากลก็มีอยู่ในตัวของมันเองด้วย และเจตภูตสากลยังส่อให้เห็นเจตภูตที่เป็นปัจเจก

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ด้วย ดังนั้นเจตภูตที่เป็นปัจเจกแต่ละเจตภูตจึงมีอยู่ทั้งในตัวของมันเองและทั้งในเจตภูตสากล และเจตภูตสากลก็มีอยู่ทั้งในเจตภูตที่เป็นปัจเจกแต่ละเจตภูต และในตัวของมันเองด้วย เจตภูตสากลเป็นประมวลทั้งหมดของเจตภูตในความเป็นจริง และยังมีแฝงอยู่ในเจตภูตที่เป็นปัจเจกแต่ละเจตภูตด้วย นี่ถ้าหากว่าเราเทียบกับหลักของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือว่ามือาดมันและปรมาตมัน มือาดมันนี้พอจะเทียบได้กับเจตภูตที่เป็นปัจเจก ปรมาตมันก็พอจะเทียบได้กับเจตภูตที่เป็นสากล คือในมือาดมันนี้ก็ออกมาจากปรมาตมัน เพราะฉะนั้นก็ต้องมีปรมาตมันอยู่ในตัวด้วย และโดยเหตุที่ว่ามือาดมันเป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมัน เพราะฉะนั้นในปรมาตมันก็ถือว่ามือาดมันด้วย เพราะฉะนั้นในมือาดมันก็ถือว่ามือาดมันด้วยและมีปรมาตมันด้วย และในปรมาตมันก็ถือว่ามืทั้งมือาดมันและปรมาตมันด้วย พังดูแล้วก็อาจจะดูสับสน แต่ว่าถ้ากำหนดให้ดีก็จะเห็นว่าไม่สับสนอะไรนัก เจตภูตที่เป็นปัจเจกย่อมมีความมีความเป็นของมันในกัมมันตภาพ คืออะไรจะมาขัดขวางไม่ได้เสมอไป ไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่มีความมีอยู่ เพราะความมีเหตุผลลวกวณไปมา แต่เพราะการพิจารณาที่สงบ คือภาพที่ทำให้เห็นกระจายได้ ชีวิตที่ห่างไกลออกไปในโลกอื่นของเจตภูตที่เป็นปัจเจกเป็นสิ่งที่ประเสริฐ เจตภูตที่เป็นปัจเจกจะมีความจริงแท้เป็นมารดา เป็นดุจนางพยาบาล เป็นความมีเป็นและเป็นเครื่องประกอบชีพ เจตภูตที่เป็นปัจเจกย่อมเป็นสิ่งที่ทั้งหลายทั้งปวงที่มีใช้เป็นสิ่งที่เกิดได้ตายได้ เป็นสิ่งที่มีความจริงงั้นย่อมเห็นตัวมันเองในสิ่งทั้งปวงด้วย ในที่ทุกหนทุกแห่งจึงถือว่ามืสิ่งทั้งปวงและสิ่งจำเป็นก็ย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ละสิ่งก็เป็นสิ่งทั้งปวงและมี

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ความสว่างไสวไม่มีที่สิ้นสุด แต่อย่างล้วนยิ่งใหญ่ทั้งนั้น สิ่งทีเล็กก็ เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ณ ที่นั้นดวงอาทิตย์ก็เป็นดวงดาวทั้งปวง และ ดวงดาวแต่ละดวงก็เป็นดวงดาวทั้งปวงและเป็นดวงอาทิตย์ด้วย นี่ เราจะเห็นได้ว่าข้อความที่ท่านกล่าวมานั้นออกจะฟังยาก แต่ถ้าหากว่าเราจะพิจารณาถึงความเป็นจริงตามหลักของปรัชญาและอภิปรัชญา แล้ว เราจะเห็นได้ว่า ความใหญ่และความเล็กนั้นความจริงก็อัน เดียวกัน คือเมื่ออยู่ในที่หนึ่งอาจจะเห็นว่าเล็ก แต่อยู่ในที่อีกแห่ง หนึ่งอาจจะเห็นว่าใหญ่ อย่างเช่นไมโครโฟนนี้ซึ่งเราถือว่ามันไม่ ใหญ่นัก แต่ว่าเมื่อเทียบกับสิ่งที่เล็กมันก็กลายเป็นสิ่งที่ใหญ่ ถ้า หากว่าเอาไมโครโฟนมาเทียบกับเข็มเย็บผ้า ไมโครโฟนก็ใหญ่กว่า เข็มเย็บผ้าอย่างเทียบกันไม่ได้ แต่ว่าถ้าเอาไมโครโฟนนี้มาเทียบกับ บ้านสักหลังหนึ่ง ไมโครโฟนนี้มันก็เล็กเมื่อเทียบกับบ้านหลังนั้น เพราะฉะนั้นไมโครโฟนนี้ก็ทั้งเล็กทั้งใหญ่อยู่ในตัว ดวงอาทิตย์ก็เช่น เดียวกัน เราคิดว่าดวงอาทิตย์ใหญ่โตมโหฬาร แต่ความจริงดวง อาทิตย์ก็เป็นดวงดาวดวงหนึ่งและดวงดาวบางดวงอาจจะใหญ่กว่า ดวงอาทิตย์ด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นดวงอาทิตย์แต่ละดวงก็เป็นดวง อาทิตย์ด้วย เป็นดวงดาวด้วย คือถ้าเรามองจากโลกของเรานี้ เรา ก็เห็นว่าดวงอาทิตย์เป็นดวงอาทิตย์ แต่ว่าถ้าเรามองจากโลกอื่น อาจจะเห็นว่าดวงอาทิตย์เป็นดวงดาวดวงหนึ่งอย่างที่เราเคยพูดกัน ในด้านของดาราศาสตร์ว่า ที่เห็นว่าเป็นดวงดาวในท้องฟ้าบางดวง ก็เป็นดวงอาทิตย์ เพราะมันอยู่ไกล เราจึงมองเห็นว่ามันเล็ก มัน ต้องกินเวลาดังหลายๆล้านปีแสงกว่าจะมาถึงเรา เราถึงจะเห็นมัน เพราะฉะนั้นในสิ่งที่เล็กมันก็เป็นสิ่งที่ใหญ่ด้วย และในสิ่งที่ใหญ่นั่นก็

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

เป็นสิ่งที่เล็กด้วย ดวงอาทิตย์ก็เป็นดวงดาวทั้งปวงด้วย และดวงดาวแต่ละดวงก็เป็นดวงดาวและดวงอาทิตย์ด้วย อย่างนี้เราก็จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าคิด เพราะฉะนั้นเราจึงถือว่าเป็นปรัชญา เป็นเรื่องที่น่าศึกษา เป็นเรื่องที่น่าหาความรู้

เจตภูตกับโลกทางเจตภูตนั้นชื่อว่าเป็นเอกภาพในทวิภาพ และอย่างหนึ่งจะมีอยู่โดยปราศจากอีกอย่างหนึ่งหาได้ไม่ เอกภาพในทวิภาพนี้ย่อมให้เห็นเอกภาพที่สูงกว่าซึ่งเป็นเอกภาพบริสุทธิ์ ปราศจากทวิภาพ ที่ว่าเจตภูตกับโลกทางเจตภูตเป็นเอกภาพในทวิภาพนั้นคือว่าเป็น ๑ ใน ๒ เพราะว่าเมื่อว่าเจตภูตเป็นอย่างหนึ่ง โลกทางเจตภูตเป็นอย่างหนึ่งก็ชื่อว่าเป็น ๒ ความจริงเจตภูตกับโลกทางเจตภูตนั้นก็เป็นอย่างเดียวกัน เมื่อพูดในแง่นี้ก็เป็นอย่างหนึ่ง เป็นเอกภาพ เพราะฉะนั้นเมื่อเรามองในแง่ของปรมาณูนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง แต่เรามองในแง่ทางสมมุติก็เป็นทวิภาพ คือมี ๒ อย่าง เจตภูตกับโลกทางเจตภูตนี้จะอยู่โดยปราศจากกันและกันไม่ได้ เมื่อพูดถึงเจตภูตก็ต้องหมายถึงเจตภูตที่เป็นปัจเจก เจตภูตที่เป็นปัจเจกนั้นปัจเจกของใคร ก็เป็นปัจเจกของเจตภูตสากลหรือโลกทางเจตภูตนั่นเอง ที่นี้โลกทางเจตภูตหรือเจตภูตสากลนั้นคืออะไร เจตภูตสากลหรือโลกทางเจตภูตก็คือเจตภูตปัจเจกทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มารวมกัน ความจริงก็ไม่มีปัญหาอะไรมากนัก

เมื่อโพลดินุสได้อธิบายถึงเรื่องเจตภูตแล้ว ท่านก็ได้อธิบายถึงสิ่งหนึ่งคือพระผู้เป็นเจ้า คือเมื่อท่านบอกว่าเอกภาพในทวิภาพนี้ย่อมทำให้เห็นเอกภาพที่สูงกว่าซึ่งเป็นเอกภาพที่บริสุทธิ์ปราศจากทวิภาพ คือหมายถึงว่ามีแต่ความกลมกลืน มี harmony เป็นอัน

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

หนึ่งอันเดียวกัน มี Unity เป็นเอกภาพ ซึ่งโพลตินุสเรียกเอกภาพที่ปราศจากทวิภาพนี้ว่า The One The Absolute หรือ The Good

The One ท่านหมายถึงพระผู้เป็นหนึ่ง ซึ่งหมายถึงว่าพระผู้เป็นเจ้า The Absolute ท่านก็แปลว่าสัมบูรณ์ก็คือพระผู้เป็นเจ้า หรือ The Good ก็คือพระผู้เป็นเจ้าเหมือนกัน เพราะ Good กับ God ก็คล้ายๆกัน Good เมื่อ o หายไปตัวหนึ่งก็เป็น God God ใส่ o เข้ามาอีกตัวหนึ่งก็เป็น Good เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าไม่ใช่เป็นสิ่งที่เลวทราม พระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ดีและเหนือความดีทั้งหลาย และก็ถือว่าเป็นสิ่งเดียวกับความดี นั่นคือ God กับ Good ถือว่าเป็นอย่างเดียวกัน คำว่า The One หรือว่าพระผู้เป็นหนึ่งนี้ทำให้เป็นหนึ่งของหน่วยต่างๆซึ่งทำให้เป็นเลขจำนวนสองขึ้นมาไม่ ไม่ใช่หมายความว่า ๑ - ๒ - ๓ อย่างที่เราเข้าใจ แต่ว่า ๑ ในที่นี้หมายถึงว่า เอกภาพทางจำนวนนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่รวมกันของสิ่งทั้งหลาย พระผู้เป็นเจ้าไม่มีความสัมพันธ์เนื่องกันแบบนั้น พระผู้เป็นเจ้าเป็นแหล่งที่เกิดของเอกภาพและทวิภาพ คือความมากมาย พระผู้เป็นเจ้าอยู่เหนือกัมมันตภาพ อยู่เหนือเจตภูตและโลกทางเจตภูตแห่งมโนธรรมทั้งปวง เราอาจกล่าวถึงสิ่งที่พระองค์ไม่เป็นได้ แต่ไม่อาจกล่าวถึงสิ่งที่พระองค์เป็นเลย คือเราพูดได้ว่าพระองค์ไม่เป็นอะไร พระองค์เป็นมนุษย์ก็ไม่ใช่ เป็นดวงอาทิตย์ เป็นดวงจันทร์ เป็นกลางคืน เป็นกลางวัน อะไรต่างๆไม่ใช่ทั้งนั้น เราพูดได้ว่าพระองค์ไม่เป็นอะไร แต่เราจะพูดว่าพระองค์เป็นอย่างนั้น พระองค์เป็นอย่างนี้ไม่ได้ เพราะว่าถ้าหากว่าเราบอกว่าพระองค์เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ พระองค์ก็คงไม่แตกต่างจากสิ่งอื่นๆเท่าไร โดยเหตุนี้เราจึง

ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก

ไม่อาจบอกได้ว่าพระองค์ทรงเป็นอะไร แต่เราอาจจะพูดได้ว่าพระองค์ไม่เป็นอะไร คือต้องตอบในแง่ปฏิเสธหรือในแง่ Negative อยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับที่ในทางพระพุทธศาสนาของเราเมื่อพูดถึงนิพพาน จะบอกว่านิพพานคืออะไรนั้นบอกไม่ได้อีกเหมือนกัน พระพุทธเจ้าก็ได้เคยตรัสไว้ในอติวุตตะกัฏว่า มีอยู่อย่างหนึ่ง มีอยู่อย่างหนึ่ง ดินก็ไม่ใช่ น้ำก็ไม่ใช่ ไฟก็ไม่ใช่ ลมก็ไม่ใช่ โลกนี้ก็ไม่ใช่ โลกหน้าก็ไม่ใช่ กลางวันก็ไม่ใช่ กลางคืนก็ไม่ใช่ อากาศอันญ-จาตยณะก็ไม่ใช่ เนวสัณญานวสัณญายตนะก็ไม่ใช่ อะไรๆก็ไม่ใช่ทั้งนั้น แต่ว่ามีอยู่ เพราะฉะนั้นจะตอบในเชิงบวกหรือ Positive ไม่ได้ ต้องตอบในแง่ของ Negative คือเชิงลบอยู่เสมอ เรื่องของพระผู้เป็นเจ้าก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างนั้น เราไม่สามารถที่จะบอกได้ว่าพระองค์ทรงเป็นอะไร แต่เราบอกได้ว่าพระองค์ไม่ได้เป็นอะไรเท่านั้น คือถ้าถามว่าเป็นอย่างนี้ใช่ไหม เราก็บอกว่าไม่ใช่ เป็นอย่างนั้นใช่ไหม เราก็บอกว่าไม่ใช่ เป็นอย่างโน้นใช่ไหม เราก็บอกว่าไม่ใช่ แต่ว่าเป็นอย่างหนึ่งซึ่งภาษาของมนุษย์เราไม่สามารถที่จะอธิบายบอกได้ว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร พระองค์ทรงอยู่เหนือความตั้งใจหรือการกำหนดทั้งปวง และเหนือการอธิบายใดๆทั้งสิ้น แม้เราจะพรรณาส่งที่สูงสุดให้แก่พระองค์ แต่ก็หาใช่เป็นการกำหนดอย่างสิ้นเชิงเด็ดขาดไม่ เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นเอง เราจะต้องเพิ่มเติมข้อความอีกว่า “ไม่เพียงเท่านั้นอย่างเด็ดขาดตายตัวเท่านั้น แต่ยังมีบางอย่างที่ยิ่งไปกว่านี้อีก” พระองค์ทรงเป็นอนันต์ กำหนดไม่ได้ พระองค์ไม่มีความรู้ใดๆที่แตกต่างไปจากโลกที่เรารู้จัก เพราะในตัวพระองค์ ความสัมพันธ์ระหว่างประธานกับกรรมเป็นสิ่ง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ที่ผ่านพ้นไปแล้ว พระองค์มิได้เป็นสิ่งที่มีความรู้สึก แต่เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความรู้สึก พระองค์ทรงเป็นสิ่งที่พระองค์มีเจตจำนงที่จะเป็น และไม่มีอะไรในพระองค์ที่มีอยู่ก่อนเจตจำนงของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นความจำเป็นทั้งปวง มิทรงขึ้นอยู่กับความจำเป็นใดๆทั้งสิ้น พระองค์ทรงเป็นอิสระทั้งปวง เพราะอิสรภาพทั้งปวงของโลกแห่งเจตภูตนั้นมาจากพระองค์ทั้งสิ้น พระองค์มิได้ทรงขึ้นอยู่กับสาเหตุขั้นสุดท้ายหรือปัจจัยเหตุ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งโลก แห่งความเปลี่ยนแปลงและกลับกลาย พระองค์ทรงเป็นปฐมสาเหตุและเป็นความดีเป็นสาเหตุสุดท้ายของสิ่งทั้งปวง แต่ในฐานะที่เป็นทั้งปฐมเหตุและปัจจัยเหตุ พระองค์จึงเป็นสหนิรันดร์กับสิ่งทั้งปวงที่พระองค์เป็นต้นเหตุให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีอะไรอีกแล้วที่เหนือพระองค์ขึ้นไป พระองค์ไม่อาจอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ แต่มีอยู่ในสิ่งอื่นๆทั้งปวง รวมทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไว้โดยมิต้องแบ่งแยกพระองค์ลงไปเป็นสิ่งเหล่านั้น และโดยที่มิได้สูญเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปจากพระองค์เลย เช่นเดียวกับดวงอาทิตย์ที่สาดแสงและความร้อนไปโดยรอบ โดยที่มันเองมิได้สูญเสียอะไรไปเลย เราเรียกพระองค์ว่าเป็น **ปฐมกัมมันตภาพ** หรือ **ปฐมอำนาจ** ได้ ทั้งนี้เพราะว่าพระองค์อยู่เหนือความแตกต่างอย่างเด่นชัด ระหว่างกัมมันตภาพกับอำนาจ The One หรือ The Good มิใช่เป็นสิ่งที่ดี แต่เป็นต้นเหตุของความดี เพราะว่าถ้าหากว่าเราเรียกพระผู้เป็นเจ้าว่าเป็นสิ่งที่ดีก็ชื่อว่าในพระผู้เป็นเจ้านั้นมีความขัดแย้งกัน เพราะเมื่อมีความดีก็ต้องมีความชั่ว เพราะฉะนั้นเราจะบอกว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งที่ดีไม่ได้ แต่เราจะบอกได้ว่าพระองค์เป็นต้นเหตุของความดี พระผู้เป็นเจ้ามิได้เป็นสิ่ง

ป ร ั ข ญา ป ระ ษุ ก ต์ ชุ ต ตะ วั น ต ก

ที่สวยงามแต่ทว่าเป็นความงามที่อยู่เหนือความงาม เป็นความงาม
 ปฐม เป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวงที่สวยงามในคุณลักษณะ ๒ อย่าง
 พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความดีเป็นคุณลักษณะขั้นปฐมคือว่าขั้นต้นนับ
 ตั้งแต่พระผู้เป็นเจ้าลงมายังสสารและจากสสารขึ้นไปถึงพระผู้เป็น
 เจ้านั้นมีความสัมพันธ์กันและกันเป็นดุจสายโซ่ ดังนั้นในทุกชั้นย่อม
 มีชั้นสูงกว่าอยู่ด้วยเสมอไป ชั้นที่ต่ำกว่าทั้งหมดย่อมขึ้นอยู่กับพระผู้
 เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้านั้นมิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใดเลย พระองค์เป็นสิ่งที่
 สูงสุด The Absolute พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นบ่อเกิดและเป็นจุด
 หมายปลายทางของภาวะทั้งปวง พระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งที่ทุกภาวะ
 ปรรณนาและพระผู้เป็นเจ้าทรงมีความปรรณนาอย่างแรงกล้า ที่จะ
 ได้สิ่งต่างๆที่ทุกๆภาวะปรรณนา สิ่งต่างๆที่ทุกภาวะปรรณนาก็ต่อ
 เมื่อพระผู้เป็นเจ้าประทานให้เท่านั้น ในแง่หนึ่งก็ประทานพระมหา
 กรุณาในภาวะเหล่านั้น และในอีกแง่หนึ่งก็ได้ประทานความรักให้แก่
 สิ่งที่อยู่ในอำนาจโดยความกรุณาได้แสดงบทบาทเหนือความงาม
 ของสิ่งต่างๆที่ดวงวิญญาณแลเห็น และดวงวิญญาณได้จุดแสงสว่าง
 ของพระผู้เป็นเจ้าสาตสีให้แล้วดวงวิญญาณก็จะเต็มไปด้วยความรัก
 ถ้าหากว่าไม่มีความกรุณาแสดงบทบาทเหนือความงามแล้ว แม้
 เจตภูตก็จะทำให้วิญญาณนั้นเคลื่อนไหวเพื่อความงามทั้งปวงหาได้ไม่
 พระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นพื้นฐานของภาวะทั้งหมดนั้นเป็นผู้ที่ไม่มีใครรู้จัก
 คือทราบไม่ได้ เราไม่สามารถจะตอบได้ว่าพระองค์คืออะไรดังที่ได้
 กล่าวมาแล้ว จะตอบได้เพียงแต่ว่าพระองค์มิได้ทรงเป็นอะไรทั้งนั้น

นอกจากหลักการสวรรค์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โพลดินุสยัง
 เป็นผู้ที่มีความสนใจในชีวิตที่เต็มไปด้วยความวิเวก คือความสูงส่งทาง

ปรัชญาประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ด้านจิตใจ ท่านถือว่าความดีทุกอย่างอยู่ที่ความสูงส่งของมันเป็นชั้นๆ ไปจนถึงปรโลก โลกอื่น โลกของเจตภูต คือความดีก็มีการลดหลั่นเป็นชั้นๆ ความดีแบบโลกียวิสัย ความดีที่สูงๆ ขึ้นไปจนกระทั่งถึงโลกเจตภูตอันบริสุทธิ์ โพลตินุสเห็นว่า สสารเป็นสิ่งที่ชั่วช้า แต่อุดมคติว่าด้วยความเป็นอิสระจากสสารโดยอาศัยการกระทำอันวินิบาตกรรมนั้น โพลตินุสไม่เห็นชอบด้วย ทั้งๆ ที่เห็นว่าสสารนี้เป็นสิ่งที่เลว ร่างกายเราเป็นสิ่งที่ชั่วช้า แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ใช่ว่าเราต้องการเป็นอิสระจากสสารด้วยการฆ่าตัวตาย ด้วยการยิงตัวตาย ด้วยการผูกคอตายอะไรทำนองนั้น ในการกระทำอย่างนี้โพลตินุสไม่เห็นชอบด้วย อิสรภาพนี้เราจะบรรลุถึงได้ก็โดยการเอาสสารเข้ามาขังไว้ในรูปฟอร์มโดยการทำให้มนุษย์ส่วนวัตถุก็คือกิเลสตัณหาของเขายอมจำนนแก่มนุษย์ที่สูงกว่านั้นคือเหตุผลของเขา ท่านแบ่งมนุษย์ในด้านจิตใจออกเป็น ๒ อย่าง คือ มนุษย์ด้านวัตถุก็นัยถึงพวกกิเลสตัณหากับมนุษย์ในขั้นที่สูงกว่าคือเหตุผล เราจะต้องเอาเหตุผลนี้เข้ากำราบตัวกิเลสตัณหาให้สงบลงไป เพราะฉะนั้นเราจะต้องพยายามเป็นนายเหนือพวกสสารเหนือพวกวัตถุทั้งหลาย ไม่ใช่ที่เราอยู่ใต้อำนาจของวัตถุ ไม่ใช่เราเป็นทาสของวัตถุหรือว่าเป็นทาสของกิเลสต่างๆ ถ้าโดยวิธีนี้ก็จะทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของลัทธินีโอพลาโตนิสม์ในทรรศนะของโพลตินุส

สำหรับลัทธินีโอพลาโตนิสม์นี้ ก็มีหลายยุคดังที่ผมกล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่โดยเหตุที่ยุคที่ ๒ และที่ ๓ นี้ก็ไม่มีอะไรที่สลักสำคัญนัก เพราะใกล้เคียงไปทางไสยศาสตร์ ใกล้เวทมนตร์คาถา

ป ร ั ช ญ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

เข้าไปทุกที เพราะฉะนั้นผมก็ไม่จำเป็นจะต้องนำมาบรรยายเพิ่มเติม
คิดว่าสำหรับลัทธินีโอพลาโตนิสม์ ซึ่งเหมือนกับว่าเป็นลมหายใจ
เฮือกสุดท้ายของปรัชญาเมธีกรีกในสมัยโบราณก็เป็นอันยุติลง
สำหรับรายการเกี่ยวกับปรัชญาตะวันตก ในโอกาสต่อไปผมจะได้นำ
เอาปรัชญาตะวันตกสมัยกลางมาพูด

สำหรับในวันนี้ก็เป็นอันว่าหมดเวลาพอดี ผมขอยุติการ
บรรยายเกี่ยวกับปรัชญาในวันนี้ไว้เพียงแค่นี้.

สวัสดี

๑ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ดรรชนี

ก

กฎธรรมชาติ ๕๔, ๓๒๔,
๓๓๑-๓๓๓

กฎนิรันดร์ ๔๔

กฎสากล ๔๔

กฎหมาย ๕๘-๕๙, ๑๐๔,
๑๐๖-๑๐๗, ๑๓๗, ๑๓๙-
๑๔๐, ๑๕๕, ๑๖๕-๑๖๖,
๑๖๘, ๑๗๓-๑๗๔, ๑๘๒,
๑๘๗, ๒๐๐, ๒๖๗, ๒๖๙,
๒๘๕-๒๘๘, ๒๙๘, ๓๑๒,
๓๒๓, ๓๓๑, ๓๓๓, ๓๓๖,
๓๓๘-๓๔๔

กรรมกร ๑๙๖, ๒๔๔-๒๔๕

เกาะ ๑๗๘, ๒๓๐

กระแสน้ำ ๔๗-๔๘

กระแสไฟ ๔๘

กรีกร ๒๑-๒๒, ๒๙,

๓๔, ๑๙๔, ๑๙๖, ๒๒๑,
๒๓๐, ๒๙๕, ๓๒๑, ๓๓๐,
๓๓๔, ๓๓๖, ๓๔๖, ๓๕๐-
๓๕๒, ๓๘๐

กรีก, ชาว ๑๙, ๒๙, ๓๔,
๖๔, ๑๑๑, ๑๖๙, ๑๘๘,
๑๙๔, ๒๙๓, ๓๒๐, ๓๒๔,
๓๓๐, ๓๓๔, ๓๕๒

กรีก, พวก ๒๑๐, ๓๓๔

กรีก, ภาษา ๑๘๔

กรีก, วัฒนธรรม ๓๓๖

กรีซ ๒๗, ๓๔, ๗๘,

๙๔, ๑๒๖, ๑๗๕, ๑๗๗,
๑๙๐, ๒๕๔-๒๕๕, ๒๕๗,
๓๓๖, ๓๔๙-๓๕๐

กลศาสตร์ ๓๐๙

กรี ๖๔, ๑๙๐

ป ร ำ ข ญ า ป ระ ช ู ก ต ์ ช ู ต ต ะ ว ัน ต ก

กษัตริย์	๑๐๐, ๑๗๙- ๑๘๐, ๑๙๖, ๒๑๓-๒๑๔, ๓๑๓	๔๖-๕๐, ๕๒-๕๕, ๖๑- ๖๒, ๗๐-๗๒, ๘๓, ๘๗- ๙๐, ๑๒๓, ๒๕๐, ๒๕๙-	
กษัตริย์, ตระกูล	๓๓๑	๒๖๐, ๓๒๖, ๓๕๘	
กอร์เดียน, จักรพรรดิ	๓๕๓	การผจญภัย	๓๒๓
กัมมัญฐาน	๑๘, ๓๕๔	การเผชิญภัย	๓๒๓-๓๒๔
กัมมันตภาพ	๓๗๒-๓๗๓, ๓๗๖, ๓๗๘	การพัฒนา	๑๓๒, ๑๓๖, ๑๖๔, ๒๐๐, ๒๗๑, ๓๒๘, ๓๖๙
คามสุลลิกานุโยค	๒๙๕		
การามมณ	๒๒๖, ๒๙๐, ๒๙๕, ๒๙๙-๓๐๐, ๓๐๖- ๓๐๗, ๓๑๒-๓๑๓	การแพทย์	๗๖, ๒๕๖
กายบริหาร	๒๐๖-๒๐๘	การเมือง	๑๖, ๑๓๔, ๑๓๗-๑๓๘, ๑๕๓-๑๕๔, ๑๖๗, ๑๘๑, ๑๘๙-๑๙๐, ๑๙๓, ๒๖๐-๒๖๑, ๒๙๔, ๓๐๑, ๓๒๐-๓๒๑, ๓๓๓, ๓๓๘, ๓๔๙
กายวิภาควิทยา	๑๑๗		
การกลับมาเกิดใหม่	๗๐		
การเคลื่อนไหว	๔๘, ๒๕๘- ๒๕๙, ๓๒๕, ๓๗๑-๓๗๒	การเมือง, นัก	๒๕, ๑๔๔, ๑๕๔, ๑๙๐, ๑๙๓, ๓๓๘
การดนตรี	๑๙๙, ๒๐๖- ๒๐๗	การเมือง, ลัทธิ	๑๘๙
การตรึงตรง	๒๘๙	การเมือง, สถาบัน	๒๖๐
การทรงเจ้าเข้าผี	๗๖	การวิเคราะห์	๒๒, ๒๕๑
การบริหาร	๒๐๖-๒๐๗	การวิจัย	๒๒, ๒๑๓
การปกครอง	๑๕๓, ๑๙๕- ๑๙๖, ๒๐๔-๒๐๖, ๒๑๓- ๒๑๔, ๒๖๐, ๓๑๓, ๓๑๘	การวิพากษ์วิจารณ์	๒๕๐-๒๕๑
การเปลี่ยนแปลง	๓๖-๔๓,	การเวียนว่ายตายเกิด	๗๐-๗๒
		การสังคมสงเคราะห์	๑๖๕
		การสังเคราะห์	๒๓

ป ร ั ษ ฎ า ป ร ะ ษ ฎ ก ั ษ ฎ ต ะ วั น ฎ ก

การสมรส	๓๑๗, ๓๓๗	๒๔๑, ๒๖๑, ๒๖๘, ๒๗๑,
การอนุমান	๑๗-๑๘	๒๗๕, ๓๐๑, ๓๑๔-๓๑๕,
กาลวิบัติ	๒๘๑	๓๑๗, ๓๒๗-๓๒๘, ๓๔๙,
กาลสมบัติ	๒๘๑	๓๕๕, ๓๖๗-๓๖๘, ๓๘๐
กาลเทศะ	๕๘, ๒๘๑	กิเลสต้นหา ๓๘๐
กิเลส	๔๕, ๕๓,	กิ่งอินดู ๓๔๕
	๑๐๔, ๑๑๖, ๑๓๗, ๑๔๓,	กุฎิพระกัมมัฏฐาน ๓๔๑
	๑๕๙-๑๖๐, ๑๘๖, ๒๒๐-	เกษียรสมุทร ๒๔
	๒๒๑, ๒๒๖, ๒๓๐, ๒๔๐-	

ข

ขงจื้อ	๑๐๑, ๑๓๓	ขนบธรรมเนียมประเพณี ๓๕,
ขงจื้อ, ลัทธิ	๑๐๑-๑๐๒,	๑๐๕, ๒๓๖, ๒๖๐, ๒๖๙
	๑๓๓	ขุนช้างขุนแผน ๒๒๙
ขนบธรรมเนียม	๑๔, ๑๐๖,	เขมร, คน ๓๓๒
	๑๘๕, ๓๔๓, ๓๔๗	เขมร, ชาติ ๓๓๒

ค

คณิตศาสตร์	๑๖, ๒๗,	คติสมบัติ ๒๘๑
	๑๑๗, ๑๙๓	คริโต ๑๓๙
คณิตศาสตร์, นัก	๒๕, ๒๗,	คริสต์ศาสนา ๑๐๒, ๑๖๙-
	๒๑๐	๑๗๐, ๑๙๒, ๒๕๒, ๓๕๑,
คติธรรม	๓๒๑	๓๕๓
คติวิบัติ	๒๘๑	คณวินัย ๑๗๔, ๑๗๙

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

คอรีนธ์, ชาว	๑๘๐	๓๗๐, ๓๗๘	
คอรีนธ์, ย่าว	๒๕๕	ความพันทุกซ์	๖๐, ๑๑๖,
ความกลมกลืน	๕๗, ๓๗๕		๒๕๕
ความกล้าหาญ	๑๙๖-๑๙๗,	ความไม่ยุติธรรม	๒๔๑-๒๔๒
๒๔๓, ๒๔๕, ๒๗๗, ๒๘๐		ความยึดมั่นถือมั่น	๖๐, ๑๖๐,
ความเกลียด	๕๘, ๖๓, ๖๗-		๑๘๒, ๒๓๐
๖๙, ๗๑, ๗๗, ๒๒๑, ๒๒๘		ความยุติธรรม	๑๓๗, ๑๙๖,
ความโกรธ	๒๔๐, ๒๘๙	๒๑๖, ๒๔๒-๒๔๓, ๒๖๗-	
ความขัดแย้ง	๘๒	๒๖๙, ๒๗๗, ๒๗๙, ๒๘๔-	
ความควบแน่น	๓๑	๒๘๗, ๒๙๔, ๓๔๗, ๓๕๘-	
ความเคลื่อนไหว	๗๐, ๑๑๑,	๓๖๐, ๓๖๔	
๓๗๒		ความร้อนแฉง	๘๒
ความงามปฐุม	๓๗๙	ความรัก	๕๘, ๖๓,
ความจำเป็น	๑๗, ๙๕,	๖๗-๖๙, ๗๑, ๗๗, ๑๙๕,	
๑๑๓, ๒๗๓-๒๗๔, ๒๘๓,		๒๐๒, ๒๑๒, ๒๑๙, ๒๙๐-	
๒๙๙, ๓๒๒, ๓๗๘		๒๙๒, ๓๐๒, ๓๑๗, ๓๒๓,	
ความจริงนวันตร	๔๗	๓๓๖-๓๓๘, ๓๕๓, ๓๗๙	
ความจริงสัมพัทธ์	๕๖	ความรักเสรี	๑๘๖
ความถาวร	๘๒-๘๔	ความลึกกลับ	๓๔๓
ความบังเอิญ	๑๑๓	ความโลก	๒๖, ๑๙๘,
ความประหลาดใจ	๓๐, ๓๓๕,		๒๒๖
๓๔๘		ความว่างเปล่า	๗๙, ๑๑๓,
ความเปลี่ยนแปลง	๔๑, ๔๓, ๔๕,		๑๑๙-๑๒๐
๔๖-๔๗, ๔๙-๕๐, ๕๔-		ความสงสัย	๓๐, ๙๖,
๕๕, ๖๗, ๗๐-๗๑, ๘๒-		๒๔๕, ๓๒๓, ๓๓๕, ๓๔๖	
๘๔, ๑๑๑, ๒๖๐, ๓๕๘,		ความสันโดษ	๑๓๕-๑๓๖,

ป ร ี ข ญ า ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

	๓๔๕	คำนวณ	๗๔, ๒๐๐,
ความสามัคคี	๑๙๘, ๒๔๘,		๒๑๐-๒๑๑, ๒๗๐, ๒๘๗
	๓๓๓	คำนวณ, นัก	๒๑๐, ๓๔๒
ความสุขนิรันดร์	๒๕๓, ๒๖๐	คำนวณ, วิชา	๒๑๐, ๒๗๐
ความเสมอภาค	๑๙๖, ๒๐๕	คุณธรรม	๒๘, ๑๘๓,
ความหลุดพ้น	๓๑๗		๒๒๗, ๒๖๐, ๓๑๑, ๓๑๓-
ความอยู่ดีธรรม	๒๑๖, ๒๔๒,		๓๑๔
	๒๗๙, ๒๘๔, ๒๘๗-๒๘๘	เคมีบริติช	๑๐๐
คอนสแตนตินเปิล	๓๕๒	เคมี	๑๑๑
คาโด	๓๔๘	เครเตอร์	๓๒๓
คาถาอาคม	๗๖, ๓๕๑	โคโลโฟน	๒๙๖
คาร์เนสเตอร์	๒๙๓, ๓๓๕,	โครซิปปุส	๓๔๖
	๓๕๖-๓๕๘		

จ

จริยธรรม	๑๐๖-๑๐๗,	จักรพรรดิ	๑๑๕
	๒๑๔, ๒๓๖	จักรวาล	๑๗, ๓๖, ๔๑,
จริยปรัชญา	๓๒๓, ๓๒๗		๔๓, ๔๗-๕๐, ๑๑๑, ๑๘๑,
จริยศาสตร์	๒๖, ๑๐๖,		๒๔๘, ๓๒๕-๓๒๙, ๓๓๐,
	๑๔๘, ๑๕๐, ๑๘๑-๑๘๒,		๓๒๒-๓๒๓, ๓๖๙-๓๗๑
	๒๓๖-๒๓๗, ๒๖๐, ๒๙๓-	จักรวาลวิทยา	๓๐๙
	๒๙๔, ๓๐๙, ๓๒๒-๓๒๔,	จันทโครพ	๑๐๐
	๓๒๗-๓๒๘, ๓๔๙	จันทรคราส	๒๕
จวงจื้อ	๑๗๐	จันทรคุปต์, พระเจ้า	๑๙๑
จอร์จียัส	๙๕, ๑๕๘	จัญญพราหมณ์	๑๙๑

ป ร ี ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

จาววาก	๒๙๕	เจตจำนงเสรี	๒๗๗-๒๗๘,
จารีตประเพณี	๑๔, ๑๐๗, ๑๓๙,		๓๐๙-๓๑๐, ๓๒๖, ๓๕๖
	๒๑๕	เจตนา	๕๓-๕๔,
จิตนิยม	๑๔๒, ๑๔๗,		๑๒๐-๑๒๑, ๒๔๐
	๒๑๗, ๒๕๖	เจตภูต	๓๕๐, ๓๕๖-
จิตวิทยา	๑๑๗		๓๕๗, ๓๖๕, ๓๖๖-๓๖๙,
จิตวิทยาสังคม	๓๐๑		๓๗๑-๓๗๒, ๓๗๕-๓๗๖,
จิตวิสัย	๓๕๖		๓๗๘-๓๘๐
จินตนาการ	๒๓๓-๒๓๔,	เจตภูตนิยม, ลัทธิ	๓๕๕
	๓๖๓-๓๖๔	เจตภูตปัจเจก	๓๗๕
จินตภาพ	๑๒๓, ๒๕๙, ๓๓๐	เจตภูตสากล	๓๗๒-๓๗๓,
จีน	๑๗๐		๓๗๕
จีน, คน	๓๓๒	เจ้าตำรับ	๑๔๖
จีน, ชาติ	๓๓๒	เจ้าพระยา, แม่บ้าน	๓๘, ๑๓๐
จุดเยือกแข็ง	๕๗	เจ้าลัทธิ	๙๖
เจตจำนง	๑๑๙, ๒๙๐,	โจรสลัด	๑๗๔
	๓๑๐, ๓๖๔, ๓๗๘		

ณ

ฉันทะ ๒๒๒

ช

ชรา	๕๑, ๑๑๖, ๑๒๘	ชีวก, หมอ	๑๐๐
ชลายุวิทยา	๖๙	ชีวประวัติ	๙๓, ๑๘๙,

๓๘๗

ป ร ั ข ญ า ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ช้อยชัยพฤษ	๗๔	๓๓๖, ๓๔๗	
ชาติ	๕๑	ชีววิทยา	๒๕๔, ๒๕๖-
ชาตินิยม	๓๓๒		๒๕๗, ๓๕๒, ๓๖๐
ชาตินิยม, ลัทธิ	๓๒๐, ๓๓๒	ชีโว	๓๕๗
ชายงาม	๑๘๙	เซน, พวก	๓๔๓
ชาลคิส	๒๕๕	เซน, ศาสนา	๖๐, ๗๓
ชาลซิดิซ	๒๕๓	ไซคชะดา	๒๓๙, ๒๕๐,
ชาวตะวันตก	๒๒, ๒๔		๒๕๕, ๓๒๖-๓๒๗
ซิเอส	๒๖	ไซกลาง	๖๐

ช

ชักกุต	๓๕๓	เซเนกา	๓๐๒
ชักกุต, แอมโมนิอุส	๓๕๓	เซเนียดเตส	๑๗๔-๑๗๕
ชานธิปปิ	๑๒๗	เซโน	๓๒๐-๓๒๓,
ชาโมส	๒๕๕		๓๒๖-๓๒๗
จิซึล	๑๙๓-๑๙๔	เซโนคราเตส	๒๕๕, ๓๔๐-
จิซึล, เกาะ	๑๐๘, ๑๙๓-		๓๔๑
	๑๙๔	เซไมด์	๒๕๕
จิโนป	๑๖๙, ๑๘๑	โซล	๗๐-๗๑,
จิโนป, ชาวเมือง	๑๘๑		๓๒๖-๓๒๗
จีติอุม	๓๒๐	โซฟิสต์	๙๓-๙๔,
จีเรียน, สำนัก	๓๕๑		๑๐๘, ๑๑๐
จีอุส	๕๐, ๕๒	ไซโฟรนิสคูล	๑๒๖
จีอุส, พระเจ้า	๒๓๑-๒๓๓	ไซนิก	๑๕๗, ๑๖๖,
เซ็นติเกรด	๕๗		๓๒๑, ๓๒๓

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ไซนิก, ปรัชญา	๑๕๙, ๑๘๑, ๒๙๔	ไซโนซาร์เกส	๑๗๓ ๑๖๕-๑๖๖
ไซนิก, พาก	๑๗๓, ๑๘๕, ๑๘๗	ไซปรัส	๓๒๐-๓๒๑
ไซนิก, ลัทธิ	๑๕๗, ๑๕๙, ๑๖๑, ๑๖๖, ๑๖๘-๑๗๑, ๑๗๒-๑๗๓, ๑๘๕-๑๘๗	ไซรีนี	๑๙๓, ๒๙๕, ๓๔๖
ไซนิก, สำนัก	๑๖๘-๑๖๙,	ไซเรคิส	๑๙๔
		ไซเรนากิ, ลัทธิ	๒๙๔

ณ

ณาน ๓๕๑

ญ

ญาณวิปยุต ๑๒๙-๑๓๐

ด

ดนตรี	๑๑๗, ๑๙๐, ๒๑๐, ๓๓๐	ดวงวิญญาณโลก	๓๖๘-๓๖๙
ดนตรี, นัก	๓๓๐	ดยภพ	๑๖๕
ดวงวิญญาณ	๓๓, ๑๒๗, ๑๔๒, ๑๔๕-๑๔๖, ๑๕๑, ๑๕๙, ๑๙๖, ๓๕๘-๓๖๕, ๓๖๖-๓๖๘, ๓๗๙	ดาราศาสตร์	๑๖, ๒๕-๒๖, ๔๘, ๑๑๗, ๒๑๐, ๓๗๔
		ดาราศาสตร์, นัก	๑๖, ๒๕
		ดาราศาสตร์, วิชา	๒๕

ป ร ั ษ ฎ า ป ร ะ ยุก ต์ ชุ ต ตะ วั น ต ก

ดาร์วิน	๒๔	เดมอคริตุส	๙๗, ๑๑๐-
ดิโอโนซิอุส	๑๙๓-๑๙๔, ๓๔๐		๑๑๓, ๑๒๒-๑๒๔, ๑๒๕, ๒๕๕, ๒๕๔-๒๕๕, ๓๐๘-
ดิโอเยเนส	๑๕๗, ๑๖๘-		๓๐๘
	๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๔-๑๘๒, ๒๙๔, ๓๐๒	เดเมตริอุส	๓๔๑
ดิโอเยเนส ลาเออร์ติอุส	๓๓๗	เดลฟี	๒๕๕
		ไดอะเล็กติก	๒๔๗

ด

ดณาคด	๕๙		๕๔-๕๕, ๑๑๔, ๑๖๐-
ดรรกวิทยา	๙๔, ๒๖๗		๑๖๑, ๑๙๒, ๑๙๗, ๒๓๐,
ดรรกศาสตร์	๑๗, ๙๕, ๙๘, ๒๖๖-๒๖๗, ๒๗๒, ๓๒๒-		๓๑๕, ๓๑๗
	๓๒๓, ๓๓๖, ๓๔๖-๓๔๗	ติมอน	๓๔๓
ดรรกศาสตร์, นัก	๓๑๗, ๓๔๖	ตุรกี	๓๒๑
ดักศิลา	๑๐๐	ตุลาการ	๑๒๖
ต้นหา	๑๕, ๕๑,	เต๋า, ลัทธิ	๑๗๐
		เดอร์กี	๓๒๑

ด

ทวินิยม	๓๕๖		๒๙๔
ทวินิยม, ลัทธิ	๓๕๖	ทะเลน้ำมัน	๒๔
ทวิภาพ	๓๗๕-๓๗๖	ทัศนคติ	๒๕๑
ทศพิธราชธรรม	๓๓๓	ทาส	๒๙๘
ทหาร	๒๔๔-๒๔๕,	ทิพย์วัตถุ	๓๕๗

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ยุก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ทศปาโมกข์	๑๐๐	เทวนิยม, ลัทธิ	๒๙๕
ทศปาโมกข์, สำนัก	๑๐๐	เทวะ	๓๓๗
ทศกริยา	๑๕๑	เทหวัดฤ	๗๐, ๑๒๓, ...
ทศกะ	๕๑		๓๐๘,
ทศขัง	๓๖	เทอร์โมมิเตอร์	๕๖-๕๗
เทพเจ้า	๕๘, ๗๖,	เทโอ	๓๓๗
	๑๐๖-๑๐๘, ๑๗๗, ๑๘๕,	เทโอโดอุส	๒๙๕-๒๙๖
	๒๓๑, ๒๓๓, ๓๐๒, ๓๐๓,	เทโอเฟรสตุส	๑๔๔, ๒๕๕,
	๓๑๐, ๓๑๔-๓๑๕, ๓๑๘,		๓๓๖-๓๓๘
	๓๒๔, ๓๒๗	โทมนัส	๕๑
เทพนิทาน	๒๓๐	โทสะ	๒๔๑
เทพนิยาย	๒๓๐	โทกรีส	๓๕๓
เทพยเจ้า	๓๔๔	ไทย, คน	๒๐๙, ๓๓๒
เทวดา	๗๒, ๗๔,	ไทย, ชาติ	๓๓๒
	๗๗, ๒๓๑, ๒๓๓, ๓๒๗	ไทย, เมือง	๑๒

ภ

ธรรมจรรยา	๒๖๓-๒๖๖,	๒๔๘, ๒๔๘, ๒๖๐-๒๖๑,
๒๖๙, ๒๗๓, ๒๗๙, ๒๘๙		๒๗๓-๒๗๕, ๒๘๑, ๒๘๔-
ธรรมชาติ	๓๕, ๓๘,	๓๐๐, ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๑๖-
๕๙, ๖๔-๖๕, ๑๔๕, ๑๔๘,		๓๑๗, ๓๒๓, ๓๒๕, ๓๒๘-
๑๖๔-๑๖๖, ๑๗๒-๑๗๓,		๓๓๐, ๓๓๓, ๓๕๗, ๓๗๐
๑๘๐-๑๘๒, ๑๘๖-๑๘๗,	ธรรมชาตวิทยา	๒๕๗
๑๙๓, ๑๙๕, ๒๓๖-๒๓๘,	ธรรมบุญ	๒๖๑
๒๔๐-๒๔๑, ๒๔๓-๒๔๕,	ธรรมบท, คัมภีร์	๘๕

ป ร ิ ข ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

ธรรมบท, นิทาน	๑๐๐	ธาตุน้ำ	๖๖-๖๗,
ธรรมบท, อรรถกถา	๘๕		๗๐, ๗๗, ๒๒๑
ธรรมะ	๒๐, ๒๖,	ธาตุไฟ	๔๒, ๔๗,
	๕๖, ๕๙, ๑๐๔, ๑๓๙,		๖๖-๖๗, ๗๐, ๗๗, ๒๒๑
	๑๗๓, ๒๐๖, ๒๐๘, ๒๓๐,	ธาตุมาตรฐาน	๖๖
	๒๖๖-๒๖๗, ๓๒๙, ๓๖๓	ธาตุรัก	๖๗
ธรรมารมณ	๑๑๘-๑๑๙	ธาตุลม	๖๖-๖๗,
ธาตุ ๔	๖๖-๖๗, ๗๗		๗๐, ๗๗, ๒๒๑
ธาตุ ๖	๖๓	เรไร	๒๕๓
ธาตุดิน	๖๓, ๖๖-	เรไร, แคว้น	๑๔๗, ๒๕๓
	๖๗, ๗๐, ๗๗, ๒๒๑	เรไร	๒๑-๒๖,
ธาตุทั้ง ๕	๒๓, ๖๗-		๒๘, ๒๙, ๓๒-๓๔, ๔๑,
	๗๐, ๓๐๙		๖๓

น

นรก	๓๐๓		๒๐๕, ๒๑๓-๒๑๔, ๒๑๖-
นักการทูต	๓๓๕		๒๑๘
นักการเมือง	๒๕, ๑๔๔,	นักปาฐกถา	๑๔๔
	๑๕๔, ๑๙๐, ๑๙๓, ๓๓๘	นักปรัชญา	๑๔-๑๗,
นักกีฬา	๑๓๗		๑๙, ๒๕, ๒๙-๓๐, ๑๕๕,
นักคิด	๒๕, ๓๕๓		๑๘๘-๑๘๙, ๑๙๓, ๒๑๓-
นักธุรกิจ	๒๑๐		๒๑๘, ๒๑๙, ๒๔๕-๒๔๖,
นักบวช	๑๕๑, ๑๗๓		๓๒๓-๓๒๕, ๓๒๖-๓๒๗,
นักบุญ	๓๕๔		๓๓๐, ๓๓๖
นักปกครอง	๑๙๗, ๒๐๔-	นักปราชญ์	๑๒-๑๓, ๒๑,

ปรีชาญาณประยุทธ์ ชุตติวงศ์

๒๖, ๓๐, ๓๙-๔๐, ๕๔, ๖๐,	นายพราน	๒๔๕-๒๕๖
๖๓-๖๔, ๙๔, ๑๑๒, ๑๑๔,	นายแพทย์	๗๖, ๒๑๒
๑๒๖-๑๒๙, ๑๓๓-๑๓๕,	นารายณ์	๒๓-๒๔
๑๓๗-๑๓๘, ๑๖๗, ๑๗๔,	นารายณ์ ๑๐ ปาง	๒๓
๑๙๑-๑๙๓, ๒๔๗, ๓๐๕-	นารายณ์สิบปาง, ลิลิต	๒๓
๓๐๖, ๓๔๓, ๓๕๑, ๓๕๕,	น้ำอมฤต	๒๒๐
๓๖๘	นิกานอร์	๒๕๔
นักปราชญ์ทั้ง ๗	นิโคมาคัส	๒๕๓-๒๕๔
นักพูด	นิจจิง	๔๔, ๒๕๐
	นิพพาน	๑๑๖, ๓๗๗
นักรบ	นิตินิยม, ลัทธิติ	๓๕๖
	นรินทร	๓๖, ๔๗,
นักศาสนา		๔๙, ๕๘, ๗๐, ๘๗, ๘๙,
นางผดุงครรภ์		๑๑๙, ๒๒๐, ๒๒๓, ๒๕๐,
นางฟ้า		๓๑๔-๓๑๕, ๓๖๒, ๓๖๔-
นานาจิตตัง		๓๖๕, ๓๗๐, ๓๗๒, ๓๗๘
นามธรรม	นिरาศ	๒๒๙
๒๓๙, ๒๔๘-๒๔๙, ๒๕๑,	นิวตรอน	๑๒๑, ๓๐๙
๒๕๖, ๓๕๖	นิวอะแคเดมี่	๓๔๖, ๓๕๕
นามรูป	นีโอพลาโตนิสม์	๓๕๐-๓๕๓,
		๓๖๖, ๓๘๐-๓๘๑
นายกรัฐมนตรี	เนวสัญญานาสัญญายตนะ	๓๗๗
นายธนาคาร		

ป ร ำ ข ญ ำ ป รั ะ ย ุ ก ต ี่ ร ุ ต ต ะ ว ัน ต ก

บ

บทกวีนิพนธ์	๒๒๙	บาลี, ภาษา	๓๕๗
บัณฑิต	๓๑๗	บุคลิกภาพ	๑๕๑, ๓๐๙,
บัลลังก์	๑๑๕		๓๖๔
บาบิโลเนีย	๑๑๒	บุคลิกลักษณะ	๑๔๑
บาบิโลเนีย, พวก	๒๕		

ป

ปฏิบัตินิยม, ลัทธิ	๓๕๖	๑๔๓, ๑๔๘, ๑๕๑-๑๕๒,
ปฏิรูป	๓๔๕	๑๕๕-๑๕๗, ๑๘๑, ๑๘๗,
ปฐมกัมมัตถภาพ	๓๗๘	๑๘๘-๑๙๑, ๑๙๓-๑๙๕,
ปฐมสาเหตุ	๓๗๘	๒๐๕, ๒๑๐-๒๑๓, ๒๑๖-
ปฐมเหตุ	๓๗๘	๒๑๘, ๒๑๙, ๒๒๔, ๒๓๔,
ปฐมอำนาจ	๓๗๘	๒๓๕, ๒๕๒, ๒๕๕, ๒๕๘,
ปรมาตถ์	๕๖-๕๘,	๒๖๑-๒๖๒, ๒๖๓-๒๖๔,
	๓๓๐, ๓๗๕	๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๘๓-
ปรมาตมัน	๓๗๓	๒๘๖, ๓๐๒, ๓๐๓-๓๐๕,
ปรโลก	๓๘๐	๓๐๗, ๓๑๐-๓๑๑, ๓๑๙,
ปรัชญา	๑๒-๒๑,	๓๒๒, ๓๒๘, ๓๓๐, ๓๓๔,
	๒๓, ๒๘, ๓๓, ๔๕, ๔๖-	๓๓๘, ๓๔๐, ๓๔๒, ๓๔๕,
	๔๗, ๕๐, ๕๖, ๖๐-๖๒,	๓๔๙-๓๕๒, ๓๕๕, ๓๗๔-
	๗๖, ๘๕-๘๖, ๙๐, ๙๕,	๓๗๕, ๓๘๑
	๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๓, ๑๑๗,	ปรัชญา, นัก
	๑๒๕, ๑๒๗, ๑๔๐-๑๔๑,	๒๔-๒๖,
		๑๘๘-๑๘๙, ๒๐๐, ๒๕๑

ป ร ิ ช ญ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ต ะ ว ัน ต ก

ปรัชญา, ภาษา	๘๒, ๘๖	๓๔๕-๓๔๖, ๓๕๒-๓๕๔,
ปรัชญา, วิชา	๙๔	๓๘๑
ปรัชญา, สำนัก	๗๘	ปรัชญาเมธีชัย ๓๖
ปรัชญา, หลัก	๔๒	ปรัชญารัก ๒๑๙-๒๒๑,
ปรัชญาตะวันตก	๒๑-๒๒,	๒๒๔, ๒๓๕
	๒๘, ๒๙, ๖๓, ๗๘, ๙๑-	ปรัชญาสุขารมณ ๒๙๔
	๙๒, ๙๓, ๑๒๕-๑๒๖,	ปรัชญาอินทรีย์ ๗๓, ๓๑๕
	๑๓๗, ๑๔๑, ๑๗๒, ๒๓๕,	ปฏิบัติกริยา ๑๓๘
	๒๖๓, ๓๒๐, ๓๕๐, ๓๘๑	ปฏิจสุมุบาท ๕๐-๕๔
ปรัชญาตะวันออก	๒๘, ๗๙,	ปฏิภาณ ๒๗
	๘๘, ๙๑	ปฏิวัติ, การ ๑๓๓
ปรัชญาประยุกต์	๑๒, ๒๓,	ปฏิสนธิ ๒๔, ๖๙,
	๒๕๒, ๒๙๕	๓๕๗
ปรัชญาเมธี	๑๒-๑๓, ๑๕-	ปรมาจารย์ ๒๗
	๑๖, ๒๐-๒๑, ๒๕-๒๘,	ปรมาณู ๑๑๑, ๑๑๓,
	๒๙-๓๐, ๓๔, ๓๖, ๔๖,	๑๒๔, ๓๐๗-๓๐๙
	๖๔, ๗๗-๗๘, ๘๔, ๘๙,	ปรมาณู, ทฤษฎี ๑๑๐, ๑๑๔
	๙๑, ๙๓, ๙๙, ๑๐๘,	ปรมาณู, ลัทธิ ๑๑๐
	๑๑๐, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๒๕-	ปรมาณุนิยม ๓๐๘
	๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๑, ๑๕๑,	ประชาธิปไตย ๑๕๓, ๑๗๖,
	๑๕๔, ๑๕๘, ๑๖๐, ๑๖๙,	๑๙๖, ๒๐๕, ๓๑๘
	๑๗๑, ๑๙๖-๑๙๗, ๒๐๔,	ประชาธิปไตย, นัก ๑๕๓
	๒๑๐, ๒๑๔, ๒๑๙, ๒๒๑-	ประชามติ ๑๕๔
	๒๒๒, ๒๒๔, ๒๒๖, ๒๓๐,	ประชากรวิทยา ๒๘๗
	๒๕๐, ๒๕๓, ๒๙๔, ๓๑๐,	ประติมากรรม, นัก ๑๒๖
	๓๑๗, ๓๒๐, ๓๒๓, ๓๔๓,	ประวัติศาสตร์ ๓๕, ๑๕๖,

ป ร ี ข ญ า ป ร ะ ยุก ต์ หุ ต ตะ ว ัน ต ก

๑๘๑, ๒๕๗, ๒๗๐, ๓๓๖	ปัจเจกชน	๒๗๓, ๓๖๔
ประวัติศาสตร์, นัก ๓๕๑	ปัญจวัคคีย์, พระ	๑๔๗
ประสพการณ์ ๓๕-๓๖, ๑๑๒,	ปัจฉิมเหตุ	๓๗๘
๑๒๘, ๑๔๑, ๒๔๖-๒๔๗,	ปัญญาชน	๒๑๐, ๓๒๔
๒๖๐, ๓๐๖, ๓๖๒, ๓๔๓	ปรีอุส	๑๕๘
ประสาท ๔๔, ๑๐๐, ๑๑๙-	ปุณฺณ	๕๓, ๑๔๓
๑๒๒, ๓๐๙, ๓๒๔, ๓๖๑	เปโลโปเนนซุส	๑๙๐
ประสาทสัมผัส ๘๐-๘๑, ๙๕,	เปอร์เซีย	๑๑๒, ๑๑๕-
๒๔๖, ๒๕๖, ๒๕๘, ๓๐๗-		๑๑๖
๓๐๘, ๓๔๓, ๓๖๓-๓๖๔,	เปอร์เซีย, กษัตริย์	๓๕๓
๓๗๒	เปอร์เซีย, อาณาจักร	๑๑๕
ปรากฏการณ์ ๒๕๗	ไปซาเนียส	๒๒๖-๒๒๗
ปริเทวะ ๕๑	โปรคลุส	๓๕๑
บรินิพพาน ๓๔, ๙๑	โปรติคุส	๑๕๘
บริพาชก ๓๔๓	โปรตอน	๑๒๑, ๓๐๙
ปรัชญาญาณ ๓๒๐, ๓๒๒-	โปลิบิอุส	๒๙๓
๓๒๓	โปรแทกอรัส	๙๓, ๙๕,
ปโยควิบัติ ๒๘๒		๙๗-๙๘, ๑๐๐-๑๐๒,
ปโยคสมบัติ ๒๘๑-๒๘๒		๑๐๔-๑๐๘, ๑๑๐-๑๑๑
ปัจเจกเจตภูต ๓๗๒	ไปโลกโนตุส	๓๒๑

ผ

ผัสสะ ๕๑, ๑๒๐, ๑๒๓,	ผู้สร้างโลก	๑๓๒, ๓๗๑
๒๔๖-๒๔๗, ๓๐๖-๓๐๗,	ไผฏฐัพพะ	๑๑๘, ๑๑๙
๓๔๖		

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชู ก ฎ ชุ ต ต ะ ว ัน ต ก

ผ

ผรั่งเศส

๓๕๑

พ

พรหมลิขิต	๑๑๓, ๒๔๕, ๓๑๐, ๓๒๗,	๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๖, ๒๔๕, ๓๐๑-๓๐๒, ๓๐๓-๓๐๖,
พฤษศยศาสตร์	๓๓๖	๓๒๔-๓๒๗, ๓๖๖-๓๖๗,
พลเมืองของโลก	๑๗๓	๓๗๑-๓๗๒, ๓๗๕-๓๗๙
พอร์ไฟโร	๓๕๒, ๓๕๕	พระผู้เป็นหนึ่ง ๓๗๖
พอล, เซนต์	๑๖๙	พระพุทธรเจ้า ๒๑, ๒๓-๒๔,
พระกฤษณะ	๒๔	๓๒, ๓๔-๓๕, ๓๙, ๕๐-
พระแก้วมรกต	๒๕๙	๕๒, ๕๕, ๕๙, ๗๓, ๘๔,
พระเจ้า	๗๘, ๑๓๒,	๙๑, ๑๐๒, ๑๑๕, ๑๓๓,
๒๒๔, ๒๒๘, ๒๓๓, ๓๐๔		๑๓๕, ๑๔๖-๑๔๗, ๑๘๔,
พระเจ้าจักรพรรดิ	๑๑๖	๑๙๒, ๒๐๘, ๒๒๐, ๒๔๖,
พระทรงเมือง	๑๐๖	๒๗๖, ๒๘๗, ๒๙๗, ๒๙๙-
พระเทวทัต	๓๐๑	๓๐๐, ๓๑๐, ๓๖๓, ๓๗๗
พระนารายณ์	๒๓-๒๔	พระพุทธรูป ๒๕๙
พระบรมรูปทรงม้า	๘๓	พระพุทธรศาสนา ๒๓, ๕๐-๕๕,
พระผู้เป็นเจ้า	๒๑, ๒๕, ๒๗-	๖๐-๖๑, ๗๒-๗๓, ๘๔,
๒๙, ๓๒, ๔๐-๔๑, ๔๓-		๑๐๒, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๑๙,
๔๔, ๔๘-๕๐, ๕๒, ๕๗-		๑๓๕, ๑๔๗-๑๔๘, ๑๘๒,
๖๑, ๘๖-๙๐, ๑๐๘, ๑๑๓,		๑๙๒, ๒๔๘-๒๕๐, ๒๕๒,
๑๕๔, ๑๗๖-๑๗๗, ๒๒๔-		๒๘๐, ๒๘๘, ๒๙๙-๓๐๐,

๓๘๗

ป ร ั ช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว น ต ก

๓๒๘, ๓๕๗, ๓๖๗, ๓๗๗		พระอัครนี	๓๑๕
พระโพธิสัตว์	๗๓	พระอนันท์	๗๓
พระภูมิเจ้าที่	๑๐๖	พระอินทร์	๓๑๕
พระมะหะหมัด	๑๔๒	พราหมณ์	๒๕๐
พระมูฮัมหมัด	๑๐๑-๑๐๒, ๑๓๕, ๑๔๑	พราหมณ์, ศาสนา	๒๓, ๗๓, ๓๗๓
พระโมคคัลลานะ	๓๔๓	ปลั่งงาน	๓๒๕
พระยามิลินท์	๓๓๗-๓๓๘	ปลาโต	๒๐-๒๑, ๖๑, ๙๔, ๙๘-๙๙, ๑๒๖, ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๔, ๑๔๒, ๑๔๔, ๑๗๐, ๑๘๘-๑๙๓, ๑๙๕-๑๙๙, ๒๐๑-๒๐๓, ๒๐๔-๒๐๗, ๒๐๙, ๒๑๐- ๒๑๔, ๒๑๖-๒๑๗, ๒๑๘, ๒๑๙-๒๒๑, ๒๒๔, ๒๒๖- ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙-๒๓๑, ๒๓๔, ๒๒๖, ๒๒๘-๒๓๐, ๒๓๓-๒๓๔, ๒๓๕-๒๔๒, ๒๔๓-๒๔๔, ๒๔๖-๒๔๗, ๒๗๒, ๒๙๕, ๒๙๗, ๓๐๕, ๓๒๘, ๓๓๖, ๓๔๐, ๓๔๒, ๓๔๕-๓๔๗, ๓๕๕
พระเยซู	๑๓๕, ๑๖๙		
พระเยซูคริสต์เจ้า	๑๐๑-๑๐๒, ๑๓๔, ๑๔๒		
พระรัตนตรัย	๑๐๕		
พระวรุณ	๓๑๕		
พระวิษณุ	๒๓		
พระศรีอริยเมตไตรย	๒๔		
พระคิระ	๒๓		
พระสังข์	๑๒๙		
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๕๐		
พระสารีบุตร	๓๔๓		
พระเลื้อเมือง	๑๐๖		
พระโสตาบัน	๑๑๕		
พระอภัยมณี	๒๒๙	ปลาโตนิก เฟรนช์ชิป	๒๐๔, ๒๑๕
พระอรหันต์	๕๔, ๕๗, ๑๔๖, ๓๕๕	ปลาโตใหม่, ลัทธิ	๓๕๐-๓๕๑
		พหุเทวนิยม, ลัทธิ	๓๕๑
พระอริยเจ้า	๒๘๗	พัฒนาการ	๒๓-๒๔, ๖๓-๖๔, ๑๖๔, ๒๕๗,
พระอริยบุคคล	๓๕๕		

ป ร ี ข ญา ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ะ วั น ต ก

๒๕๙, ๒๕๔	๑๑๓, ๑๒๓, ๒๕๙, ๓๔๗,
พันธนาการ	๑๘๔
พารมีนิเคส	๗๘-๘๐,
๘๒-๘๗, ๘๙-๑๐๑	เพลงยาว
พิธีกรรม	๓๐๑
พิธีรีตอง	๓๐๑
พุทธกาล	๒๑, ๙๑,
	๑๔๕
พุทธศาสนา	๒๓, ๖๐,
	๑๓๕, ๓๖๗
พุทธปัญญา	๑๔๙, ๒๕๕,
	๓๔๗
เพทนาการ	๘๓, ๑๐๑,
	๑๑๓, ๑๒๓, ๒๕๙, ๓๔๗,
	๓๖๑-๓๖๒
	๒๐๗
	๑๘๘
	โพธิ์, ต้น
	๒๙๙
	โพธิ์, ต้น
	๒๕๕
	โพธิ์, ต้น
	๓๕๑-๓๕๖,
	๓๖๖-๓๖๘, ๓๗๕-๓๗๖,
	๓๗๙-๓๘๐
	โพธิ์, ต้น
	๒๕๕
	โพธิ์, ต้น
	๑๙๓
	โพธิ์, ต้น
	๒๕๕,
	๓๕๒-๓๕๓, ๓๕๕-๓๕๖

พ

พริชิต	๓๔๓	๓๒๓
พินาริ	๑๒๖	ไฟดรูส
ฟิลิป, พระเจ้า	๓๔๑	๒๒๔
ฟิลิปมหาราช	๒๕๓-๒๕๕	ไฟฟ้า
ฟิลิปส์	๑๑๑, ๑๑๗,	๔๑, ๔๘, ๘๑
	๑๒๑, ๒๕๘, ๒๕๓, ๓๒๒-	ไฟฟ้าสถิต
		๒๘
		ไฟเรน
		๓๕๑-๓๕๒

ภ

ภพ	๕๑	ภพ, ต้น	๑๑๕
----	----	---------	-----

ปรัชญา ประยุกต์ ชุด ตะวันตก

ภราดรภาพ	๑๘๘, ๒๐๒,	๘๘-๙๐, ๒๘๗, ๓๕๖,
	๒๐๘, ๓๓๓	๓๖๐, ๓๗๐, ๓๗๒-๓๗๓,
ภาพพจน์	๒๓๔, ๒๕๑	๓๗๔
ภาพยนตร์	๓๗, ๕๓,	ภูเขาไฟ ๗๖-๗๗
	๖๓, ๒๘๑	ภูมิศาสตร์ ๓๕, ๔๘, ๑๑๗
ภาพลวงตา	๘๓	ภูมิหลัง ๓๙, ๕๐, ๒๑๕
ภาวะการณ์	๑๔๙	เภสัชศาสตร์ ๑๑๗
ภาวะ	๗๙-๘๐,	

ม

มนุษยชาติ	๙๖, ๑๕๑,	มหาวิระ ๑๓๓
	๑๕๓, ๓๓๒, ๓๔๔	มหาสมุทร ๔๓, ๑๑๘,
มโนคติ	๒๔๕, ๒๔๗,	๑๕๙
	๓๖๒, ๓๖๔, ๓๗๒-๓๗๓	มหาอำนาจ ๑๑๕
มโนคตินิยม	๒๕๖	มัจฉา ๑๓๓
มโนธรรม	๓๗๖	มะกอก ๒๖
มโนภาพ	๒๕๙, ๓๐๘	มะกอก, น้ำมัน ๒๗
มรณะ	๕๑, ๑๑๖	มะเข็ดดอน ๒๕๓-๒๕๕,
มรรคมีองค์ ๘	๒๗๖	๓๔๑
มหานิทาน	๕๑	มังสวิวัติ ๖๓, ๗๓
มหาปราชญ์	๑๕๘	มานุษยวิทยา ๑๘๑
มหาภิเนษกรมณ์	๘๔	มายา ๗๙, ๘๒-๘๓,
มหาวิทยาลัย	๑๒, ๑๘, ๒๐,	๘๗-๘๘, ๙๐-๙๑
	๓๕, ๘๘, ๙๔, ๑๓๔-๑๓๕,	มายาศาสตร์ ๓๕๑
	๑๖๗, ๑๙๔, ๒๐๗, ๓๓๙	มิดเดิล อะแคเดมี ๓๔๕

ป ร ิ ข ญา ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

มิตรปฏิรูป	๒๘๓	เมโทรโดรุส	๓๑๙
มิตรแท้	๒๘๓	เมนันเดอร์	๓๓๗-๓๓๘
มิตรภาพ	๒๗๙, ๒๙๐- ๒๙๒, ๓๑๘	เมโสโปเตเมีย	๓๕๓
มิไคลีน	๒๕๔	แมกนาคราเซีย	๑๙๔
มุฮัมมัด	๑๙๒	โมหะ	๓๔๙
เมดิเตอร์เรเนียน	๑๙๒, ๓๒๑, ๓๔๗	ไมกานเซน	๑๓๔
เมตดากรุณา	๙๕, ๒๒๕, ๒๙๗, ๓๐๒, ๓๓๗	ไมโครโฟน	๔๒-๔๔, ๘๐, ๘๔, ๑๒๔, ๓๗๔
เมตดาจิต	๓๐๕	ไมเซีย	๒๕๔
		ไมติลินี	๒๙๖
		ไมเลตุส	๓๖

ย

ยักร์	๒๓๑	ยุโรป, ประวัติศาสตร์	๑๙๔
ยิมโนโซฟิสต์	๓๔๒-๓๔๓	ยูคลิด	๒๗
ยุคทอง	๑๒๕-๑๒๖	ยูเฟรติส	๓๕๓
ยุติธรรม	๒๘, ๓๔	เยล	๑๐๐
ยุโรป	๑๑๕, ๑๙๓, ๒๐๖, ๓๕๑	เยอรมนี	๓๕๑

ร

ระบบแห่งเหตุผล	๔๐-๔๑	รัฐบาล	๒๖๘, ๓๑๘
รัฐธรรมนูญ	๕๙, ๒๖๑	รัฐบุรุษ	๖๔, ๑๘๙-
รัฐในอุดมการณ์	๒๐๔, ๒๑๘		๑๙๐

ป ร ิ ช ญ า ป ระ ชู ก ษ์ ชู ต ะ ว ัน ต ก

รัฐประหาร	๑๓๓	ราชบัลลังก์	๑๑๕, ๒๒๕
รัฐมนตรี	๑๖๖, ๓๐๐	ราชบัณฑิต	๑๑๒, ๑๖๗
รัฐศาสตร์	๑๖, ๒๘, ๒๗๐	รูปธรรม	๘๕, ๒๓๙- ๒๔๐, ๒๔๘-๒๔๙, ๒๕๖,
รัฐสภา	๓๓๘	๓๕๘	
รัฐสภา	๓๓๑-๓๓๒	เรขาคณิต	๒๗, ๑๑๕,
รัฐอุดมการณ์	๑๘๘, ๒๐๔, ๒๑๗	โรคประสาท	๒๑๐
รัสเซีย, เบอร์ลิน	๑๓, ๑๕	โรงกลั่นน้ำมัน	๗๕
รัฐบาล	๑๘๘, ๒๐๓, ๒๐๔-๒๐๕, ๒๑๗-๒๑๘, ๒๔๔-๒๔๕	โรงพยาบาล	๒๖
รามเกียรติ์	๒๒๙	โรงเรียนแพทย์	๗๕, ๑๖๐
ราชตระกูล	๓๔	โรม	๖๔
			๓๔๗, ๓๕๑, ๓๕๔

ล

ลงนาม	๓๕๓	ลิขิต	๑๑๐, ๑๑๓- ๑๑๔, ๒๕๘
ละคร	๒๘๑	เลขคณิต	๒๑๐
ลักษณะ	๙๖, ๑๖๙, ๒๔๙, ๓๐๓	เลขบอ	๒๕๗, ๓๓๖
ลักษณะ	๓๐, ๒๔๕	เลขบอ	๒๕๕
ลักษณะ	๑๒๕	เลขบอ	๒๔๘, ๓๓๗
ลักษณะ	๓๔๕, ๓๕๑	เล้าจื่อ	๑๓๓, ๑๗๐
ลาเออร์ติอุส, ดีโอเนนส	๓๐๒, ๓๔๐	แลมบ้า	๒๙๓, ๒๙๖-๒๙๗

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ชู ก ต์ ชู ต ะ วั น ต ก

โลก	๒๑-๒๓, ๒๕, ๒๙-๓๐, ๓๒, ๓๔, ๓๖, ๔๑-๔๒, ๔๗-๔๘, ๕๙, ๖๓-๖๔, ๖๖-๖๙, ๘๕, ๘๗, ๙๕, ๑๑๒, ๑๑๕-๑๑๘, ๑๓๕, ๑๔๗, ๑๖๑-๑๖๒, ๑๗๒, ๑๗๔-๑๗๕, ๑๙๑-๑๙๒, ๒๐๕-๒๐๖, ๒๑๐, ๒๒๐, ๒๒๙, ๒๓๑, ๒๓๖, ๒๔๒, ๒๔๖, ๒๔๘, ๒๕๐, ๒๕๗, ๓๐๑, ๓๐๔-๓๐๗, ๓๐๘-๓๑๐, ๓๑๕, ๓๒๔-๓๒๖, ๓๓๓, ๓๔๓, ๓๕๔, ๓๕๗, ๓๖๒, ๓๖๔-๓๖๕, ๓๖๗-๓๖๙, ๓๗๑, ๓๗๔, ๓๗๗-๓๗๘	โลกทางเจตมุต	๓๗๕-๓๗๖
		โลกทางวิญญาน	๓๗๐
		โลกทางอารมณ์	๓๗๐-๓๗๑
		โลกธรรม	๓๖๒
		โลกธรรมชาติ	๖๕
		โลกนามธรรม	๓๕๖
		โลกบาล	๓๖๓
		โลกปัจจุบัน	๖๘
		โลกายัต	๒๙๕
		โลกียวิสัย	๑๑๔-๑๑๕, ๓๕๔, ๓๘๐
		โลโค	๓๕๒
		โลโคบุรี	๓๕๒
		โลโคโปลิส	๓๕๒
		โลชีอุม	๒๕๓, ๒๕๕, ๓๓๖, ๓๔๐
โลกเจตมุต	๓๘๐	โลเชียม	๒๕๕

ว

วรรณคดี	๓๓๖	วัดกนิยม, นัก	๒๑๗
วรรณะ	๒๙๗, ๓๓๓	วัดกนิยม, ถัทธิ	๓๕๕, ๓๕๘
วัชพีช	๒๘๑	วัดกวิสัย	๒๕๗, ๓๕๖
วิญญะ	๕๕	วาทศาสตร์	๙๔-๙๕, ๑๙๔
วัฒนธรรม	๓๕, ๑๑๒, ๓๒๑	วาทศาสตร์, วิชา	๗๖
วัดกนิยม	๑๙๗, ๒๕๖	วาทศิลป์	๑๙๔

ป ร ิ ข ญ า ป ร ะ ยুক্ত ชุ ต ต ะ ว ัน ต ก

วิจารณ์ญาณ	๔๘, ๕๕, ๒๘๘	๑๑๑, ๑๔๘, ๑๙๓, ๒๐๐,
วิชาการ	๑๖-๑๗, ๒๗-	๒๑๐, ๒๕๖-๒๕๘, ๒๖๐-
	๒๘, ๓๐, ๙๔, ๑๑๗, ๑๙๐,	๒๖๑, ๒๗๐, ๒๘๑, ๓๓๖
	๑๙๓, ๒๒๒, ๒๖๙-๒๗๑,	วิทยาศาสตร์, นัก ๑๖, ๑๙๓,
	๒๘๔, ๓๓๖, ๓๓๘	๒๔๕-๒๔๖, ๓๓๖, ๓๖๙
วิญญาณ	๒๓-๓๓, ๔๔-	วิปัสสนา ๓๒๘
	๔๕, ๕๑, ๑๔๖, ๑๕๑,	วิมุตตินิยม ๓๔๘
	๑๖๐-๑๖๑, ๑๙๕, ๒๐๘,	วิมุตตินิยม, พวก ๓๔๖
	๒๔๘-๒๕๐, ๒๕๘, ๒๘๘,	วิมุตตินิยม, ลัทธิ ๓๓๕-๓๓๖,
	๓๑๐, ๓๑๓, ๓๒๕-๓๒๖,	๓๔๓, ๓๔๖
	๓๕๐, ๓๕๔-๓๖๓, ๓๖๕,	วิมุตติ ๓๒๘
	๓๖๖-๓๗๑, ๓๗๙	วิวัฒนาการ ๒๑, ๒๓-
วิญญาณนิยม	๑๔๒	๒๕, ๖๘-๗๐, ๙๒
วิญญาณโลก	๓๖๖-๓๖๗,	วิชา ๒๒๐
	๓๖๙, ๓๗๑	วิบุรุษ ๑๗๕, ๒๕๖
วิญญาณสากล	๓๖๘	เวทนา ๕๑
วิญญาณชน	๒๔๓	เวทมนตร์คาถา ๗๖, ๓๕๑,
วิทยาการ	๙๔	๓๘๐
วิทยาศาสตร์	๑๖, ๓๕, ๖๔-	เวทมนตร์คาถาอาคม ๓๕๑
	๖๕, ๘๐-๘๒, ๙๕-๙๗,	เวเลียม ๗๘-๗๙

ศ

ศรัทธา	๖๐-๖๑, ๖๕,	ศักยภาวะ ๘๒, ๒๖๑
	๑๐๕, ๑๓๒, ๑๔๔, ๒๒๒,	ศาสดา ๘๔
	๒๖๘, ๒๙๗	ศาสดาตามหาวิระ ๗๓, ๑๓๓

ป รัช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ต ะ วั น ต ก

ศาสตราจารย์	๔๔, ๑๓๔	ศิลปิน	๒๑๐, ๒๕๔,
ศาสนา	๒๕, ๒๕,		๒๗๐, ๒๕๒
	๕๕-๖๐, ๑๐๖-๑๐๗,	ศีลธรรม	๗๒, ๑๐๖-
	๑๑๗, ๑๓๑, ๑๓๓, ๑๓๗,		๑๐๗, ๑๒๗, ๑๔๔-๑๕๐,
	๑๕๔, ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๔,		๑๗๔, ๑๘๔, ๒๐๘, ๒๑๗,
	๑๗๓-๑๗๔, ๑๘๔, ๑๘๑,		๒๓๖, ๒๕๖, ๒๖๐, ๒๖๓-
	๒๐๕, ๒๒๐, ๒๓๐, ๒๕๒,		๒๖๔, ๒๖๔, ๒๘๓, ๒๘๕,
	๒๕๕, ๒๕๔, ๒๕๖, ๓๐๑,		๒๘๘, ๓๐๔, ๓๒๗-๓๒๘,
	๓๐๖, ๓๒๑, ๓๒๘-๓๒๙		๓๔๒, ๓๔๔, ๓๔๖, ๓๔๘-
ศาสนาพุทธ	๓๗๐		๓๔๔
ศาล	๑๕๐, ๑๕๔,	ศีลธรรมจรรยา	๒๖๕
	๑๕๖, ๒๖๗, ๒๘๔-๒๘๖,	เศรษฐกิจ	๑๘๑, ๒๗๓,
	๓๓๘		๓๓๘
ศาลฎีกา	๒๘๕	เศรษฐศาสตร์	๑๖
ศาลพระภูมิ	๑๐๕	เศรษฐศาสตร์, นัก	๑๖
ศาลสถิตยุติธรรม	๒๘๕	เศรษฐกิจ	๒๗, ๑๐๐,
ศาสตร์	๑๕-๑๗,		๑๑๑-๑๑๒, ๑๖๗-๑๖๘,
	๓๐, ๑๕๕, ๒๔๘, ๒๕๗,		๒๒๔, ๒๔๘
	๒๖๐-๒๖๑	โศกนาฏกรรม	๔๖, ๖๒,
ศิลปะ	๑๑๗, ๒๓๔,		๓๔๐
	๒๕๗, ๒๕๔-๒๖๑, ๒๖๕-	โศลก	๑๘๑
	๒๖๖, ๒๖๘-๒๗๑, ๒๘๘		

ส

สกลาสติค	๓๕๑	สเคปติก, พาก	๓๔๖, ๓๔๘
----------	-----	--------------	----------

ป รัช ญา ป ระ ยุ ก ต์ ชุ ด ตะ วั น ต ก

สเคปติก, ลัทธิ	๓๓๕, ๓๔๓	๓๖๑, ๓๖๖-๓๖๗, ๓๗๔-	
สงคราม	๖๘, ๑๙๐, ๑๙๗,	๓๘๐	
	๒๑๑, ๓๓๗, ๓๕๓		
สญชัย	๓๔๓	สสารนิยม	๒๕๖
สตายินา	๒๕๓	สหนิรันดร์	๓๗๘
สตายิรุส	๒๕๓	สังขาร	๕๐-๕๑,
สโตยา	๓๒๒		๕๓, ๕๔, ๗๑, ๑๑๑, ๑๔๗,
สโตอิก	๑๙๕, ๒๙๔, ๓๐๐,		๑๖๔, ๒๒๓
	๓๒๒, ๓๒๗, ๓๓๔, ๓๔๗	สังคม	๓๒-๓๓,
สโตอิก, พวก	๑๗๓, ๓๒๔-		๑๐๔-๑๐๗, ๑๑๑, ๑๓๗-
	๓๒๘, ๓๓๐-๓๓๔, ๓๕๕		๑๔๐, ๑๔๒, ๑๔๘, ๑๕๓,
สโตอิก, โรงเรียน	๓๒๒		๑๕๕, ๑๖๓, ๑๖๕-๑๖๘,
สโตอิก, ลัทธิ	๒๙๔, ๓๒๐-		๑๗๖-๑๗๗, ๑๘๓, ๑๘๕-
	๓๒๑, ๓๓๒-๓๓๓, ๓๓๔		๑๘๖, ๑๘๗, ๑๘๘, ๒๐๑,
สถาบัน	๑๔๐, ๒๖๐, ๓๓๘		๒๐๕-๒๐๖, ๒๑๒-๒๑๔,
สปาร์ตา, พวก	๑๙๐		๒๓๗, ๒๔๓-๒๔๔, ๒๕๑-
สปิชิปูลุส	๓๔๐		๒๕๒, ๒๖๑, ๒๖๔-๒๗๐,
สเปอร์มาโตซัว	๒๔		๒๗๓, ๒๘๘, ๒๙๐, ๒๙๗,
สมาธิ	๑๑๔-๑๑๕, ๒๑๐,		๓๐๑, ๓๑๘, ๓๓๑, ๓๓๓,
	๓๑๓, ๓๒๘, ๓๕๔, ๓๖๒		๓๕๕-๓๕๕, ๓๖๔
สรีรวิทยา	๑๑๗	สังคมสงเคราะห์	๒๐๐
สวอร์ค	๗๔, ๗๖, ๒๓๑,	สังคมสงเคราะห์, นัก	๒๐๐
	๓๐๓	สังเคราะห์	๒๘๓, ๓๕๕
สวอร์คชั้นฟ้า	๗๖-๗๗	สังสารวัฏ	๕๕
สสาร	๒๕๗-๒๕๘,	สังจะ	๔๗
	๓๑๐, ๓๒๕, ๓๕๐, ๓๕๖-	สังกรรม	๓๔, ๖๐, ๘๓,
			๑๐๑-๑๐๒, ๑๒๒, ๒๔๖,

ป ร ี ข ญา ป ระ ชุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

๓๖๓		สุขาภิบาล	๒๑๒
สัจนิยม, ลัทธิ	๓๔๗	สุนทรภู	๑๑๓
สัญญาตญาณ	๑๔, ๑๐๔,	สุริยคราส	๒๒๙
	๒๓๗, ๒๙๙	สุริยุปราคา	๒๕
สัญญาตเวศ	๒๙๙	เสถียรภาพ	๒๕
สัญลักษณ์	๑๗๐-๑๗๑,	เสรีชน	๓๗๒
	๓๗๐		๑๕๘, ๒๙๗,
สัด	๗๙, ๘๘-๘๙		๓๒๘, ๓๓๔
สัตว์สังคม	๑๔๘, ๒๔๔,	เสรีภาพ	๑๖๑, ๑๗๕-
	๒๖๑		๑๗๖, ๑๙๘, ๒๐๕, ๒๖๗,
สันโดษ	๑๓๕-๑๓๖,		๒๗๗-๒๗๘, ๒๙๓-๒๙๔,
	๒๙๔		๒๙๗
สันติสุข	๑๕, ๒๗๑-	โสคราเดส	๒๐-๒๑,
	๒๗๒, ๓๔๕		๑๒๕-๑๔๐, ๑๔๑-๑๔๔,
สันสกฤต, ภาษา	๓๕๗		๑๔๖-๑๔๙, ๑๕๑-๑๕๔,
สัมบูรณ์	๓๕๗, ๓๗๖		๑๕๖, ๑๕๘-๑๕๙, ๑๖๔-
สัมพันธภาพ	๑๐๒		๑๖๕, ๑๖๙-๑๗๐, ๑๘๙,
สัสติ	๓๕๗		๑๙๒, ๑๙๕, ๒๐๔, ๒๑๘,
สากลจักรวาล	๑๑๓, ๓๓๑		๒๒๑, ๒๒๘, ๒๓๖, ๒๕๖,
สาธารณรัฐ	๒๐๔		๒๙๔, ๓๒๘
สามัคคี	๖๘	โสคราเดส, สำนัก	๑๕๘, ๑๙๓
สารประกอบ	๓๑, ๓๕๘	โสภณี	๑๗๗,
สิทธิบัตร, เจ้าชาย	๓๙		๒๙๗-๒๙๘
สัปปุสดี	๑๐๕	โสภณี, ระบบ	๑๘๖
สุขภาพทางจิต	๒๔๑-๒๔๒	ไสยศาสตร์	๓๘๐
สุขภาพทางร่างกาย	๒๔๑		

ป ร ิ ช ฎ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ด ตะ ว ัน ต ก

ห

หมอเทวดา	๗๖	๒๑๓, ๒๕๘	
หลักการสวรรค	๓๖๖-๓๖๙, ๓๗๙	หินโลโครก	๓๐๕-๓๐๖
หลักปรัชญา	๔๒, ๔๖, ๖๑, ๙๑, ๑๔๐, ๑๔๖, ๑๙๕,	หุ่น	๓๑๐
		โหราจารย์	๓๕๖
		โหราศาสตร์, วิชา	๒๖

อ

อากาลิก	๓๗๒		๓๑๓
อคติ	๒๒๖	อเพศ	๒๓๐, ๒๓๒
อจินไตย	๓๗๐	อภาวะ	๗๙-๘๐,
อธิบดี	๑๖๗		๘๘, ๙๐
อนัตตา	๓๖, ๑๔๗, ๒๒๐	อภิชาตบุตร	๒๕๗
อนันตะ	๑๑๓	อภิชนาธิปัตย์	๑๕๓
อนิจจัง	๓๖, ๔๓-๔๔, ๕๐, ๕๘, ๖๒, ๑๒๘, ๑๘๓, ๒๒๐, ๒๒๓, ๒๒๗, ๓๖๒	อภิชนาธิปัตย์, พรรค	๑๙๐
		อภินิหาร	๖๐
		อภิปรัชญา	๑๘๑, ๒๔๒,
			๒๔๘, ๒๕๖, ๒๕๘, ๒๗๒,
อนิยัติ	๓๕๖		๒๙๓, ๓๐๖-๓๐๗, ๓๒๗-
อนุกรม	๓๖-๓๙, ๔๗-๔๘, ๕๕		๓๒๘, ๓๕๖, ๓๗๔
อนุชาตบุตร	๓๒	อภิสิทธิ์ชน	๑๕๓
อบายมุข	๒๖๕, ๒๘๔,	อมตะ	๔๔, ๒๒๒,
			๒๕๐, ๓๖๔

ป ร ิ ช ญา ป ร ะ ชู ก ต์ ชุ ต ะ วั น ๓ ก

อมฤตภาพ	๑๕๑	อะตาร์โนอุส	๒๕๔
อยุติธรรม	๒๗๙	อะแนกซิแมนเดอร์	๒๙-๓๐, ๔๑
อริยบุคคล	๑๑๕-๑๑๖	อะแนกซิเมเนส	๒๙-๓๐,
อวกาศ	๗๙-๘๐,	๓๒-๓๔, ๖๓, ๓๖๘	
๑๑๐, ๑๑๓, ๑๒๓, ๓๐๘-		อะพอลโล	๗๕
๓๐๙		อะพอลโล, เทพ	๗๕, ๒๓๒-
อวดาร	๒๓-๒๔,		๒๓๓
๗๐, ๗๔		อะมินดัสที่ ๒	๒๕๓
อวดาร, ผู้	๒๓	อะริสตีปุส	๒๙๔-๒๙๕
อริชชา	๕๑, ๕๓-	อะริสโตเคลส	๑๘๙
๕๕, ๖๐, ๒๓๐, ๓๑๔-		อะริสโตเติล	๒๐-๒๑, ๖๑,
๓๑๕, ๓๒๒-๓๒๓		๗๕, ๙๔, ๑๒๖, ๑๓๔,	
อโศก, พระเจ้า	๒๙๙	๑๔๔, ๑๔๗, ๑๙๔-๑๙๕,	
อโศกมหาราช, พระเจ้า	๒๙๙	๒๑๙, ๒๕๓-๒๕๗, ๒๕๙-	
อัสติ	๗๙, ๘๘, ๙๐	๒๖๐, ๒๖๒, ๒๖๓, ๒๖๕,	
อออกซฟอร์ด	๑๐๐	๒๖๗, ๒๖๙, ๒๗๖, ๒๗๘,	
อออกซิเจน	๓๑	๒๗๙-๒๘๐, ๒๘๒-๒๘๔,	
ออิริเจน	๓๕๓	๒๘๖-๒๘๘, ๒๙๐, ๒๙๒,	
อะแคเดมี	๑๙๔, ๒๕๔,	๒๙๕, ๓๒๕, ๓๒๘-๓๒๙,	
๒๕๗, ๓๓๖, ๓๔๐, ๓๔๘		๓๓๖-๓๓๘, ๓๕๕	
อะแคเดมีกลาง	๓๔๕	อะเล็กซานเดอร์	๑๗๒, ๑๗๕,
อะแคเดมีใหม่	๓๔๖	๑๗๙-๑๘๐, ๒๕๕, ๒๕๗,	
อะดอม	๑๑๐-๑๑๒,	๓๓๗, ๓๔๐, ๓๔๒	
๑๑๓, ๑๑๙-๑๒๐, ๑๒๓-		อะเล็กซานเดอร์มหาราช	๑๗๕,
๑๒๔, ๑๒๕, ๓๐๘		๒๕๓-๒๕๔	
อะดอมิสต์	๒๕๘	อะเล็กซานเดรีย	๓๔๐, ๓๕๒-

ป ร ี ช ญ า ป ร ะ ยุก ต์ ชุ ค ต ะ ว ัน ต ก

	๓๕๓	อายตนะภายใน	๑๑๘, ๑๒๓
อังกฤษ	๒	อายุรแพทย์	๒๕๓, ๒๕๖
อังกฤษ, ภาษา	๕๐, ๕๖, ๖๑,	อาร์เคดัส	๑๙๓
๗๙, ๘๗, ๑๕๗		อาร์เซซิลากุส	๓๔๕-๓๔๖
อัจฉริยบุคคล	๑๗๔	อารยธรรม	๖๘
อัตวินิบาตกรรม	๓๘๐	อิตาลี่	๓๔, ๑๙๔
อิตตา	๒๕๐, ๓๕๗	อิตาลี่, ประเทศ	๖๔, ๗๘
อันติปาเตอร์	๒๕๕	อิตาเลียน, ชาว	๑๙๓
อันติโอก	๓๕๔	อิตูตุดกะ	๓๗๗
อันธพาล	๓๓๙	อินเดีย	๙๑, ๙๖,
อันนิเชริส	๑๙๓	๑๑๒-๑๑๖, ๑๓๗, ๑๗๓,	
อันเตรรา	๙๗, ๑๑๑	๑๗๕, ๒๙๕, ๓๔๒-๓๔๓,	
อักษณาคึกมรรค	๒๗๖	๓๕๓, ๓๕๗	
อัลไซส	๒๕๔	อินเดีย, ประเทศ	๒๘, ๑๑๓-
อากาศยานัญญาตยนะ	๓๗๗	๑๑๕, ๑๗๕, ๑๙๑, ๓๓๗	
อาณาจักร	๒๕๗, ๓๓๖	อิสเคิลบิอัส	๒๕๖
อาณาจักรปรัชญา	๓๓๖	อิสราเอล	๒๗๗, ๓๑๘,
อาณาจักรละคร	๓๓๖	๓๒๖-๓๒๘, ๓๗๘, ๓๘๐	
อาณาจักรแห่งชีวิต	๑๑๑	อิสลาม	๑๐๒
อาณานิคม	๑๒๖, ๑๙๔	อิสลาม, ศาสนา	๑๐๒, ๑๙๒
อาดัม	๗๐-๗๑,		๒๕๒
๒๕๐, ๓๕๗, ๓๗๓		อียิปต์	๑๑๒
อายตนะ	๑๑๘-๑๑๙,	อียิปต์, ประเทศ	๑๑๒, ๑๙๒,
๑๒๓-๑๒๔, ๓๗๗		๓๕๒	
อายตนะ ๖	๕๑	อียิปต์	๑๘๙
อายตนะภายนอก	๑๑๘, ๑๒๓	อียิปต์, ทะเล	๑๙๐, ๒๕๔

ป ร ั ช ญ า ป ร ะ ชุ ก ต์ ชุ ต ตะ ว ัน ต ก

อิรัก	๓๕๓		๒๕๗, ๓๒๑
อีลีต	๓๔๒-๓๔๓,	เอเธนส์	๙๗, ๑๐๘,
	๓๔๕		๑๕๖, ๑๘๙-๑๙๐, ๑๙๔,
อีเล็กตรอน	๑๒๑, ๓๐๙		๒๑๑, ๒๕๔-๒๕๕, ๒๕๗,
อุณภูมิ	๕๗, ๖๙,		๒๙๔-๒๙๕, ๓๒๑, ๓๓๖,
	๑๑๗, ๑๒๓, ๓๐๙		๓๔๐, ๓๔๖-๓๔๘
อุตมคติ	๑๒๕, ๑๕๕,	เอเธนส์, ชาว	๑๒๖, ๑๕๒,
	๑๙๖, ๒๐๕, ๒๑๘, ๓๕๓,		๑๕๖-๑๕๗, ๒๕๕, ๒๙๗,
	๓๘๐		๓๔๐-๓๔๒
อุตสาหกรรม, นัก	๓๓๑	เอเธนส์, ชาวเมือง	๑๘๙
อุเบกขา	๒๒๒	เอเธนส์, พวก	๑๙๐
อุบธิวิบัติ	๒๘๒	เอเธเนียน, พรรค	๑๙๐
อุบธิสมบัติ	๒๘๑-๒๘๒	เอเธเนียน, สำนัก	๓๕๑
อุปนัย	๑๗-๑๘	เอธิโอเปีย	๑๑๒
อุปาทาน	๕๑, ๕๔-	เอปิกูรัส	๑๙, ๒๙๓,
	๕๕, ๑๘๒, ๒๒๒, ๒๓๐,		๒๙๕-๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๖,
	๓๑๕		๓๐๘-๓๑๑, ๓๑๓, ๓๑๘-
อุปายาส	๕๑		๓๑๙, ๓๓๗
อุปราช	๒๕๕	เอปิกูเรียน	๓๒๕
อุกโตพัญชนก	๒๓๐	เอปิกูเรียน, พวก	๓๒๕
เอกภาพ	๘๔, ๘๗,	เอปิกูเรียน, ลัทธิ	๑๙, ๒๙๓-
	๓๕๖, ๓๗๕-๓๗๖		๒๙๕, ๒๙๗, ๓๐๓-๓๐๔,
เอเซีย	๒๐๖, ๒๙๔-		๓๑๗
	๒๙๖, ๓๒๑, ๓๕๓	เอเฟซุส	๓๔
เอเซียกลาง	๑๗๕	เอมบริโอโลยี	๖๙
เอเซียไมเนอร์	๓๔, ๒๕๔,	เอมโบอี	๒๕๕

ป ร ิ ข ญา ป ร ะ ยุ ก ต์ ชุ ค ต ะ ว ัน ต ก

เอมเบโตเคลส	๖๓-๗๔,	๒๙๔	
	๗๘, ๒๒๑	แอนตี้ศาสนา	๔๖, ๕๙-
เอเลียติก, พวก	๙๕, ๓๕๖		๖๑, ๑๕๔
เอเลียติก, สำนัก	๗๘, ๘๙,	แอฟริกา	๓๔, ๒๐๐,
	๙๕, ๑๐๑		๓๕๒
เอเลียติก สกูล	๗๘	แอฟริกา, ทวีป	๓๔
แอกโนนิเดส	๓๓๘	ไอโอเนีย, ชาว	๒๕
แอนติสเทนีส	๑๕๗-๑๕๘,	ไอโอเนียน, ทะเล	๑๙๐
	๑๖๐, ๑๖๒-๑๗๐, ๑๗๓,		

ฮ

ฮาร์โมนี	๕๗	แฮร์คลิดุส	๓๔-๓๖,
ฮาวาร์ด	๑๐๐		๓๘-๔๕, ๔๖-๕๗, ๕๙-
ฮินดู, ชาว	๒๓		๖๑, ๖๓-๖๔, ๘๓, ๒๙๔,
ฮินดู, ศาสนา	๒๓		๓๒๕
เฮเลนิก	๑๙๔	เฮอร์มิอัส	๒๕๔-๒๕๕
		ไฮโดรเจน	๓๑